

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI EKONOMİ FİNANS VE İŞLETME KONGRESİ

EFİ2025

INTERNATIONAL
CONGRESS ON ECONOMICS
FINANCE AND BUSINESS

ÖZET VE TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

PROCEEDINGS BOOK: ABSTRACTS AND FULL-TEXTS

Editörler

Prof. Dr. İzzet Taşar & Prof. Dr. Kıvanç Halil Arıç

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

EFİ2025

Uluslararası Ekonomi Finans ve İşletme Kongresi
Bildiri Özetleri ve Tam Metin Bildiriler Kitabı

E-ISBN

978-625-6497-64-1

Editörler

Prof. Dr. İzzet Taşar
Prof. Dr. Kıvanç Halil Arıç

Kapak ve İç Düzen

Abdulkadir Kocatürk

Sivas / 2025

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No: 327

23/07/2025 Tarih ve 11 numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayın Kurulu Kararı ile 30/07/2025 Tarih ve 21 numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yönetim Kurulu Kararına istinaden basımı uygun görülmüştür.

İÇİNDEKİLER – Bildiri Özetleri

Klasik Dikotomi Türkiye’de Geçerli mi? Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Uygulaması Mehmet Erdoğan	15
Yapay Zeka Temelli Bireysel Bankacılık Uygulamalarında Kullanıcı Tutumu ve Deneyimini Belirleyen Faktörler Erol Beshli, Mevlüt Camgöz	16
Banka Dışı Finansal Kurumlarda Yatırımcı Algısının Belirleyicileri: BIST Finansal Kiralama ve Factoring Şirketlerinde Ampirik Bulgular Bertaç Şakir Şahin	17
Türkiye’de Yaşanan Terör Olaylarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri Esmâ Demir	18
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi’nin Erzincan İli Ekonomisine Katkısı Mehmet Şengül, Bünyamin Demirgil	19
Kadın Tüketicilerin Markalı Ürünleri Tercih Etme Nedenlerinin Belirlenmesi: Sivas İli Örneği Songül Güldiken, Mualla Akçadağ	20
Yapay Zekâ ile Firma Değerinin Hesaplanması: Teorik Yöntemler ve Uygulamalı Bir Karşılaştırma Aykan Coşkun	21
Türkiye’nin Enerji Dönüşümü: Yenilenebilir Enerji Stratejileri ve Uluslararası Enerji Piyasalarına Entegrasyonu Büşra Nur Yıldırım	22
Enerji Krizi ve Petrol Piyasalarındaki Dalgalanmalar: 2008 Krizi ile 2022 Krizinin Karşılaştırmalı Analizi Büşra Erkan	23
Göçmenlerin Çalışma Hayatına Katılımı: Türkiye-Avrupa Karşılaştırması Yalçın Yalman, İbrahim Emiroğlu	24
Küresel Enerji Piyasalarında Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları ve Emisyon Azaltımı Esra Işık	25
Küresel Enerji Dönüşümü ve Uluslararası Enerji Piyasalarına Etkileri Gülcan Dilekçi	26
Avrupa Yeşil Mutabakatı: Dönüşen Ekonomiler, Sürdürülebilir Gelecek Murat Aydemir	27
Enerji İthalatı ile Net Enerji Tüketimi ve Turizm Gelirinin GSYH Üzerindeki Etkisi: Regresyon Analizi Furkan Doğan	28
Saatlik İşgücü Verimliliği Perspektifinden Türkiye Ekonomisinin Analizi Emre Ünal, Muhammed Mesut Turan	29
Mikro Koçluk Uygulamasına Yönelik Çağrı Merkezlerinde Bir Saha Araştırması Muhammed Esat Erdoğan, Cahit Erdoğan	30
ABD Biyodizel Talebinin Çok Boyutlu Belirleyicileri: Qq ve Mqq Yaklaşımlarına Dayalı Ampirik Bir İnceleme Burcu Özcan, Muhammed Mesut Turan	31
Fosil Yakıt Sübvansiyonların Ekonomik Büyüme ve Çevresel İnovasyon Üzerindeki Etkilerinin AB Ülkeleri Açısından İncelenmesi Burcu Keklik, Mualla Akçadağ	32

Green Finance Mechanisms for Sustainable Development: Insights From the EU and Türkiye Aslıhan Yördem	33
Türkiye'nin Enerji Dönüşümü: Yenilenebilir Enerji Stratejileri ve Uluslararası Enerji Piyasalarına Entegrasyonu Şeyma Bilge Toran	34
Tüketim Toplumunda Din, Markalar ve Pazarlama Atilla Yücel, Nisa Nur Bırçın	35
Nörobilim Araçlarının Sosyal Bilimler Alanında Kullanımı: Tüketici Nörobilimi, Yapay Zeka, Makina Öğrenimi ve Duyusal Veri Atilla Yücel, Zehra Akşit, Nazım İpek	36
Kripto Paralara Kimler Yatırım Yapıyor? Ebrahim Alharbi, İbrahim Yağlı	37
Enerji Tedarik Zincirinin Küresel Ekonomiye Etkileri: Riskler ve Fırsatlar Ceren Bakırcı	38
Sağlık Turizminin Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Yeri ve OECD Ülkeleri Arasındaki Payı Muhammet Ahmet Boyrazlı	39
Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye Demir-Çelik Sektörüne Ekonomik Yansımaları Muhammet Ahmet Boyrazlı	40
Ekolojik Ayak İzi ve Ekonomik Büyüme: Akademik Literatürdeki Eğilimler ve Dinamikler Cihan Usta, Türker Şimşek, Oğuzhan Demir	41
Suriye Ekonomisinin Dünü ve Bugünü: Esed Sonrası Yeni Süreç Haluk Yaman, Haled Vahaybey	42
Finansal Tabana Yayılma ve Finansal Okuyazarlığın Karşılıklı Etkileşimi Ayşenur Ekerer	43
Dijital Zihniyet Üzerine Akademik Bir Harita: Bibliyometrik Bulgular İrem Tanyıldızı Baydilli, Hatice Gökçe Demirel	44
ABD-Kanada Ticaretinde Gümrük Tarifelerinin İthalat Hacmine Etkisi: 2025-2029 Dönemi İçin Bir Senaryo Analizi Orkhan Mammadzada	45
Uluslararası Para Sistemleri Betül Zeynep Yurten	46
COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri Esin Durmuş	47
Çok Uluslu Şirketlerin Vergi Planlaması Şeyma Yıldız	48
Vergi Ahlakı ve Kayıt Dışı Ekonomi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Araştırma Beyza Tosun	49
Sürdürülebilir Özgeci Girişimcilikte Sosyal Finans Yönetimi Muammer Sarıkaya, Salih Mutlu, Umut Altıntepe	50
Kripto Para Piyasalarında Fiyat Tahmini: Xgboost, Lightgbm ve SVR Algoritmalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi Emre Ünal, Muhammet Sefa Yıldız	51
Klasik İktisat Teorisi Bağlamında Döviz Kuru Dengelenmesi ve Satın Alma Gücü Paritesinin Testi: Çin ve Türkiye Karşılaştırması Mustafa Koçoğlu	52

Davranışsal İktisat Perspektifinden Tüketicilerin Zorunlu ve Zorunlu Olmayan Mallardaki İndirimlere Karşı Duyarlılığı İrem Deniz Bulut	53
Politik İstikrar ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (2002-2023) Zeynep Karhan, Gökhan Karhan	54
E7 Ülkelerinde Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Yaygınlaşmasında AR-GE Faaliyetlerinin Rolü ve İnovasyonun Teorik Etkisi Gülsevrim Ateş, Songül Can, Esma Gültekin Tarla	55
Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Teorik Bir İnceleme: E7 Ülkeleri Örneği Melile Gürbüz, Reşat Abu, Esma Gültekin Tarla	56
Girişimciliğin Önemi ve İnovatif Bir Ürün Olan Papbil'in İnsan Kaynakları ve Yetenek Yönetimine Etkisi Şaban Şahin, Hacı İsmail Çingi	57
Sürdürülebilirlik Muhasebesi ve Yeşil Dönüşüm Stratejileri: Kuruluşlar İçin Fırsatlar ve Zorluklar Emel Saraç	58
Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği (2002-2022) Zeynep Karhan, Gökhan Karhan	59
Avrupa Birliği Ülkelerinde İnovasyonun Yeşil Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Nedensellik Analizi Büşra Özer Aksoy, Esra Gökay Zor	60
Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Yöntemi Tuba Umar	61
Teknik Analiz Göstergelerinin İkili Kombinasyonu ve Performans Analizi: Borsa İstanbul Uygulaması Caner Gürsoy, Tuğba Güz	62
Suç Ekonomisi: Genel Bir Değerlendirme Tuba Umar	63
Türkiye'de Yatırımcı Profili ve Menkul Kıymet Yatırım Tercihleri: 2014-2024 Yılları Arası Bir Değerlendirme Elif Bezirgan	64
Dönüşümcü Liderlik ve Pazarlama Funda Tunç, İrem Tanyıldızı Baydili	65
Enflasyon – Konut Satışları Etkileşimi: Türkiye Örneğinde Asimetrik Nedensellik Analizi Aslı Bağcı, Fatma Gökçe Ekici	66
Yeşil Tüketim Araştırmalarının Evrimi: Bibliyometrik Bir Yaklaşım (2001-2025) Fatma Gökçe Ekici, Erkan Gülter	67
Asya'nın Yükselen Ticaret Merkezleri: AFT Fonları ile Bölgesel Entegrasyonun Güçlendirilmesi Tahsin Yamak	68
Kamu Teşebbüslerinde Borç Yapısı ve Finansal Performans Arasındaki İlişki Özlem Özarslan Saydar, Burçin Akkaya	69
Sürdürülebilir Üniversite Performansını Belirleyen Faktörler: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerinden Çok Değişkenli Betimsel Bir Model Merve Nur Polat, Mehmet Temiz	70
Yükseköğretim Kurumlarında Dijital Dönüşüm: VOSviewer ile Web of Science Tabanlı Bibliyometrik Analiz Handan Aydemir, Cem Ayden	71
Küresel Enerji Krizleri ve Enerji Kurumlarına Yönelik Eğilimlerin Bibliyometrik Olarak İncelenmesi Nisa Nur Koçoğlu, İsmail Kavaz	72

Sosyal Medya ve Enflasyon Dinamikleri: Türkiye'nin Hibrit Yeni Keynesyen Phillips Eğrisinde Twitter Kullanıcılarının Enflasyona Etkisi Enes Cebe	73
Dijital Muhasebe ve Yapay Zekâ Uygulamalarının SWOT Analizi Özcan Demir, Özlem Albayrak	74
Yenilenebilir Enerjinin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği Ceren Özer, Özgür Ali Dermanlı, Yurdal Karaboğa, Ecren Demirel	75
Küresel ve Bölgesel Güçlerin Gölgesinde: Türkiye'nin Savunma Harcamalarına Yönelik Asimetrik Tepkiler Yavuz Özek, Bekir Can Akgül	76
Silah İhracatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Amerika Birleşik Devletleri Örneği Yunus Gülcü, Ayçegül Özmen	77
N-11 Ülkelerinde Makroekonomik Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi Mustafa Serkan Parsıloğlu	78
Vergi Harcamalarının Vergi Adaleti Üzerindeki Etkisi Nasibe Türkyılmaz	79
Döngüsel Ekonomi: Kavramsal Temeller, Uygulama Stratejileri ve Türkiye'nin Yol Haritası Büşra Aşan	80
Küresel Güç Dengesinde Yükselen Bir Blok: BRICS Ülkeleri, Genişleme Dinamikleri ve İçsel Zorluklar Tevhide Gül Macat	81
Yeşil Yakalılar: Yeşil Dönüşümün İşgücü Piyasası Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi Gökçin Vural, Gülden Ülgen	82
Enerji Güvenliğine Kavramsal Bir Bakış Burcu Özcan, Fatma Nur Şahan	83
Göç ve Kalkınma İlişkisi Emrah Yıldırım, İlkay Noyan Yalman	84
Phillips Eğrisi ve Türkiye: Enflasyon-İşsizlik İlişkisine Ampirik Bir Yaklaşım Burak Çanakcı	85
Beyin Göçü ve Kalkınmaya Etkileri Ümit Kartalçı, Yalçın Yalman	86
Enflasyonun Sosyal Etkisi: Türkiye'de Evlilik Sayıları Üzerine Bir Analiz. Aslı Bağcı, Talha Alperen Halisdemir	87
Döviz Kurunun İhracat Üzerindeki Etkisi Burak Çanakcı, Ceren Özer	88
Küresel Enerji Güvenliği ve Türkiye'nin Rolü Ceren Özer, Burak Çanakcı	89
BRICS-T Ülkelerinde Karbon Emisyonları İle Finansal Gelişme Arasındaki İlişkinin Panel Var ve VECM Modelleri ile Analizi Şebnem Taş	90
Örgüt Teorisine Yön Veren Eğilimler: WOS Veritabanında Bibliyometrik Bir Analiz (2015–2025) Hatice Gökçe Demirel	91
Multistakeholder Economic Diplomacy in Türkiye: A Theoretical Framework and Institutional Actors Bedia Tekin	92

The Welfare Effects of Naivety in School Choice Mechanisms Under Incomplete Information Ethem Akyol	93
Oil, Army and Power as the Three Main Aspects Of Political Stability and Their Impact on Economic Growth Araz Waleed Hussein, Rajab Mustafa Ziyab Ziyab, Alnd Fakhir Salih Zebari	94
Health Expenditure Beta Convergence in G20: New Evidence From Fourier Quantile Unit Root Zülfükar Aytaç Kışman, Tayfur Bayat	95
Regional Partnerships in Aviation: An Innovative Solution to the Global Pilot Training Challenge Kanan Taghiyev	96
Performans Ölçümünde Karar Verme Tekniklerinin Kullanımı Adem Babacan	97
Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarının Finansal Analize Etkisi Sultan Ceran Cunedioğlu	98
Comparative Advantages of Foreign Trade Between Türkiye and Germany Najibul Kashem, Kıvanç Halil Arıç	99
Dijitalleşmenin Denetim Muhasebesi Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi: Kavramsal Bir Çerçeve Sezin Taşar	100
Dijital Zihniyetin Yayılımında Liderin Rolü: Bilgi Akışı, Güç Paylaşımı ve Öğrenme Dinamikleri Melike Dağ, Yıldırım Tabar	101
Çok Uluslu Şirketler ve Vergi Rekabeti İlişkisi Sümeyye Duyar	102
Kamu Maliyesinde İklim Krizine Karşı Dönüşüm Çabaları: OECD Ülkelerinde Yeşil Bütçeleme Ahmet Köstekçi	103

İÇİNDEKİLER – Tam Metin Bildiriler

Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi İlişkisi Mesut Aslan , Hayrullah Aydın	107
Sosyal Medya Sadakati ve Psikolojik Sahiplenme: Markalar Üzerindeki Etkiler Şerife Salman	117
COVID-19 ve Kriz Yönetimi: Ekonomik Büyüme, Ölüm Oranları ve Finansal Stratejiler Üzerine Bir İnceleme Bekir Cihan Uçkaç	121
Türkiye'nin Sağlık Yatırımları: Bölgeler Arası Bir İnceleme Hülya Diğer	127
Türkiye Sağlık Sisteminde Hesap Verebilirlik: Sağlık Ombudsmanlığı Hülya Diğer	135
Muhasebe Standartları ve Denetim Perspektifinden Sürdürülebilirlik Odaklı Yatırımların Finansal Raporlama Şeffaflığı Duygu Çengi, Vedat Acar	139
Finansal İyilik Hali ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama Didem Öztürk Çitci , Neşegül Parlak	147
İç Kontrol ve İç Denetim Sistemlerinin Sağlık Kurumlarındaki Rolü Delal Aydın, Özcan Demir	157
Tüketim Çılgınlığı: Doom Spending'in Bireysel ve Toplumsal Etkileri Nazan Korucuk	165
Karbon Vergisinin Uygulanabilirliği: Ülke Örnekleri Vildan Avcı	171
Duygusal Zekânın Yaşam Doyumuna Etkisinde Stresle Başa Çıkmanın Aracılık Rolü: Banka Çalışanları Üzerine Bir Uygulama Ayşe Nihan Arıbaş, Muhammet Yüksel	179
X ve Z Kuşağı Tüketim Alışkanlıkları: Karşılaştırmalı Bir Analiz Onur Yıldız, Nurcan Yücel, Cennet Büşra Murat	185
Yapay Zekâ Teknolojileriyle Zenginleştirilmiş Müşteri Deneyimi: IKEA Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma Cennet Büşra Murat, Nurcan Yücel, Onur Yıldız	193
Borsa İstanbul'da Sürdürülebilir Büyüme: 2017-2024 Dönemi Analizi Nazif Ayyıldız	199
LSTM, GRU, XGBOOST ve SVR Modelleri ile Kripto Para Fiyatlarının Karşılaştırmalı Tahmini Emre Ünal, Volkan Sezer Çakan	207
Sürdürülebilirlik Bağlamında Hidroenerji ve Büyüme Sümeyra Nisa Taşcı	215
Sürdürülebilir Akıllı Şehirlerde Nesnelerin İnterneti (IoT): Ekonomiye Katkıları ve Belediyelerin Stratejik Rolü Emre Ünal, Abdulkadir İnan	223
1973'teki Petrol Krizi ve Sanayi Ülkeleri Üzerindeki Etkisi Alind Fakhir Salih Zebari	231

Risk Eğilim Endeksi ile BIST 100 Endeksi Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi Nergis Tosun	241
Sivas'ta Yatırımcı Davranışları: Konut ve Otomobil Alımları ile Menkul Kıymet Yatırımlarının Karşılaştırmalı Analizi Elif Bezirgan	249
Türev Piyasalar ile İlgili Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi: Web of Science Veri Tabanı Tuğba Aslıhan Tunç, Derviş Boztosun, Orhan Keskin	257
Yeni Kariyer Tutumlarının Algılanan Gelecekteki İstihdam Edilebilirlik İlişkisinde Akıllı Kariyer Sermayesi Unsurlarının Rolü Rumeysa Aral, Müge Leyla Yıldız Şen	265
Pozitif Psikolojik Sermayenin Çalışanın Davranışsal Sonuçlarına Etkisi: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma Deniz Durmaz, M. Suat Aksoy	273
Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Pay Getirilerini Etkileyen Faktörlerin Araştırılması Reşat Nuri Beyaz, Emre Hayri Baraz	281
Kariyer Planlamasına Z Kuşağı Bireylerin Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma Gözde Özmen, Özcan Demir	287
Sosyal Medya Pazarlaması: Gratis Markasının İçerik Analizi Nagihan Gecekuşu, Nurcan Yücel	295
Türkiye'de Gıda Ürünleri İmalatı Yapan Firmaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması Üzerine Bir Araştırma İsmet Bolat	305

ÖN SÖZ

Dünyada bilgi toplumuna doğru bir dönüşümün yaşandığı bu süreçte bilginin üretilmesi, bilginin yayılması ve bilginin kullanılması önemli bir konu haline gelmektedir. Kongrelerin diğer akademik yayınlarından önemli bir farkı olduğu söylenebilir. Kongrelerde, meslektaşlarımızla bir araya gelip yüz yüze etkileşimde bulunma şansı bilimin temelindeki paylaşım ve etkileşim esaslarına doğrudan katkı yapmaktadır. EFi-2025 Kongresi; ekonomi, finans ve işletme alanlarında çalışmalar yapan akademisyenleri bir araya getirerek ilgili alanlardaki güncel gelişmeleri tartışmak, gelecekteki akademik iş birliklerini sağlamak ve bir araştırma ağı oluşturmak için akademisyenleri ve lisansüstü öğrencileri bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bu yıl üçüncüsü düzenlenen EFi Kongresi, 50. yılını kutlayan Fırat Üniversitesi ev sahipliğinde ve Sivas Cumhuriyet Üniversitesi işbirliğiyle, 15-16-17 Mayıs 2025 tarihlerinde Elazığ'da düzenlenmiştir.

Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden akademisyenler ve lisansüstü öğrencilerin katılım sağladığı kongremizde, 62'si yüz yüze, 49'u çevrimiçi olmak üzere toplam 111 bildiri sunulmuştur. EFi-2025 Kongresi'nin gerçekleştirilmesinde bizleri her açıdan destekleyen Fırat Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Fahrettin GÖKTAŞ ve Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL hocalarımız başta olmak üzere, emeği geçen tüm düzenleme kurulu üyelerine sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Diğer yandan kongrenin düzenlenmesine verdikleri destekle yanımızda olan Elazığ Valiliği, Elazığ Belediyesi, Elazığ Barosu ve Ekol Lojistik'e teşekkür ederiz.

EDİTÖRLER:

Prof. Dr. İzzet Taşar & Prof. Dr. Kıvanç Halil Arıç

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü tarafından 17.02.2025 tarihli ve E-36906035-010.99-530484 sayılı yazısı, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü tarafından 04.08.2025 tarihli ve E-77694276-020-681459 sayılı yazısı gereği "Uluslararası Ekonomi Finans ve İşletme (EFİ-2025)" Kongresinde aşağıda belirtilen öğretim elemanlarının "Düzenleme Kurulu" üyesi olarak görevlendirilmeleri uygun görülmüştür.

Düzenleme Kurulu Listesi

Prof. Dr. Kürşat Çelik (Dekan) – Fırat Üniversitesi – Kongre Başkanı
Prof. Dr. İzzet Taşar– Fırat Üniversitesi – Düzenleme Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Kıvanç Halil Arıç – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi – Düzenleme Kurulu Başkan Yardımcısı
Doç. Dr. Adem Babacan– Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Esmâ Gültekin Tarla – Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail Kavaz – Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Temiz - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz Özek - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Engin Dursun– Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erkan Gülder - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Genç Kavas – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mualla Akçadağ - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şebnem Taş - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Gülcü - Fırat Üniversitesi
Dr. Cihan Usta - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Arş. Gör. Ceren Özer - Fırat Üniversitesi
Arş. Gör. Fatih Demirtaş- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Arş. Gör. Mehmet Ali Deveci- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Arş. Gör. Muhammed Mesut Turan – Fırat Üniversitesi
Arş. Gör. Rabia Özat - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Arş. Gör. Yağız Can Bayhan- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Öğr. Gör. Burak Çanakçı - Fırat Üniversitesi
Öğr. Gör. Talha Alperen Halisdemir - Fırat Üniversitesi

Klasik Dikotomi Türkiye’de Geçerli mi? Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Uygulaması

Mehmet Erdoğan¹

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, mehmet100058@outlook.com

ÖZET

Klasik dikotomi anlayışına göre parasal değişkenlerin reel değişkenler üzerinde bir etkisi yoktur. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de klasik dikotomi anlayışının geçerli olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu kapsamda Türkiye’nin sanayi üretim endeksi verileri ile Türkiye’nin M2 para arzı verileri arasında nedensellik ilişkisinin bulunup bulunmadığı test edilmiştir. Veri mevcudiyetine bağlı olarak analiz dönemi 1986 yılında başlamakta ve 2024 yılında son bulmaktadır. Gerek sanayi üretim endeksi verileri gerekse M2 para arzı verileri aylık frekanstan yıllık frekansa dönüştürülmüştür. Bunun nedeni mevsimsel etkilerden kaçınmaktır. Ampirik analizde Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Ampirik analiz sonucunda elde edilen bulgulardan birine göre M2 para arzından sanayi üretim endeksine doğru (%5 anlamlılık düzeyine göre) nedenselliğin bulunduğu karar verilmiştir. Ampirik analiz sonucunda elde edilen diğer bir bulguya göre de sanayi üretim endeksinden M2 para arzına doğru (%5 anlamlılık düzeyine göre) nedenselliğin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani elde edilen bulgulara göre M2 para arzı ve sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi söz konusudur. Parasal bir değişken (yani M2 para arzı) ile reel bir değişken (yani sanayi üretim endeksi) arasında nedensellik ilişkisinin bulunduğu karar verildiği için Türkiye’de klasik dikotominin geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası M2 para arzını dikkate alarak sanayi üretimini etkileyebilir. Gelecekte farklı değişkenlerle Türkiye’de klasik dikotominin geçerli olup olmadığını sınavan ampirik çalışmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Para Arzı, Nedensellik, Sanayi Üretim Endeksi

Yapay Zeka Temelli Bireysel Bankacılık Uygulamalarında Kullanıcı Tutumu ve Deneyimini Belirleyen Faktörler

Erol Beshli^{1*} , Mevlüt Camgöz²

¹ Bursa Teknik Üniversitesi, 23435030011@ogr.btu.edu.tr

² Bursa Teknik Üniversitesi, mevlut.camgoz@btu.edu.tr

ÖZET

Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte bankalar, bireysel bankacılık hizmetlerinde müşteri deneyimini iyileştirmek, maliyetleri optimize etmek ve hizmet süreçlerini daha verimli hale getirmek amacıyla yapay zekâ temelli sanal asistanları daha fazla benimsemeye başlamışlardır. Bu teknolojiler, müşteri desteği sağlama, finansal tavsiyelerde bulunma ve çeşitli bankacılık işlemlerini kolaylaştırma açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Ancak, kullanıcıların yapay zeka teknolojilerine yaklaşımı, benimsenme süreci ve inovasyon direnci gibi faktörler üzerine yapılan bilimsel çalışmalar sınırlıdır. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı yapay zekâ temelli bireysel bankacılık uygulamalarında kullanıcı tutumunu ve deneyimini belirleyen faktörleri ortaya koymaktır.

Burada, Teknoloji Kabul Modeli (TAM) ve Planlanmış Davranış Teorisi (TPB) çerçevesinde, bireysel bankacılık hizmetlerini kullanan müşterilerin yapay zekâ tabanlı bankacılık uygulamalarına yönelik tutumları, kullanım niyetleri ve deneyimleri analiz edilmektedir. Araştırmada, algılanan yararlılık, bilgi kalitesi, empati, antropomorfizm, zaman riski, teknolojik kaygı, deneyime açıklık ve güven olmak üzere sekiz bağımsız değişkenin ve alışkanlık adlı bir aracı değişkenin kullanıcı tutumu, niyeti ve gerçek kullanımı üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Demografik değişkenlerle birlikte bağımlı ve bağımsız değişkenleri temsil eden ölçeklerden oluşan anket formu vasıtasıyla Türkiye genelini kapsayan 497 geçerli gözlem elde edilmiştir. Ön istatistik testler ve güvenilirlik analizleriyle sınanan verilerin analizi Yapısal Eşitlik Modellemesi ile gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, kullanıcıların sanal asistanları ne ölçüde faydalı bulduğu, kullanım motivasyonlarını artıran veya azaltan faktörlerin neler olduğu ve inovasyon dirençlerini şekillendiren unsurlar detaylı bir şekilde incelenebilmektedir. Elde edilen bulgular, bankaların yapay zekâ tabanlı hizmetlerini müşteri beklentilerine göre optimize etmelerine katkı sağlayarak, daha kullanıcı dostu stratejilerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ Temelli Bankacılık Hizmetleri, Teknoloji Kabul Modeli, Planlı Davranış Teorisi, Yapısal Eşitlik Modellemesi

* Sorumlu Yazarın e-postası: 23435030011@ogr.btu.edu.tr

Banka Dışı Finansal Kurumlarda Yatırımcı Algısının Belirleyicileri: BIST Finansal Kiralama ve Factoring Şirketlerinde Ampirik Bulgular

Bertaç Şakir Şahin¹

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, bertacsa@yildiz.edu.tr

ÖZET

Banka dışı finansal kuruluşlar yatırım fonları, sigorta şirketleri, emeklilik fonları, leasing firmaları, faktoring şirketleri ve gölge bankacılık kurumları da dahil olmak üzere çok çeşitli kuruluşları kapsamaktadır. Bu kurumlar, finansal piyasaların derinleşmesine ve çeşitlenmesine katkı sağlayarak kredi, sigorta ve yatırım gibi hizmetlere daha geniş bir erişim sunma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, bu kurumlar ekonomik istikrarı destekleyerek geleneksel bankacılık sistemine alternatif finansman kaynakları yaratır ve finansal sistemdeki risklerin dağıtılmasına yardımcı olabilir. Banka dışı finansal kurumların hisse senedi performansını etkileyen faktörleri anlamak, piyasa dinamiklerini ve daha geniş finansal sistem içindeki risk aktarımını değerlendirmek açısından önemlidir. Ayrıca banka dışı finansal kurumların hisse senedi performansının analizi yatırımcıların banka dışı finansal kurumlarla ilgili algısını, bankacılık sektörü ve banka dışı finansal kurum ilişkisini de ortaya koyabilir. Bu çalışma 2003-2025 döneminde BIST Finansal Kiralama ve Factoring Endeksi, piyasa mevduat faizi, enflasyon ve BIST Bankacılık Endeksi arasındaki ilişkiyi ve değişkenlerin BIST Finansal Kiralama ve Factoring Endeksi üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Bu amaçla Granger Nedensellik testi ve ARDL sınır testi kullanılmıştır. Ampirik bulgular banka dışı finansal kurumlara ilişkin kısıtlı literatüre katkı sunabilecek ve politika yapıcılara öneriler getirebilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Banka Dışı Finansal Kurumlar, Davranışsal Finans, Hisse Performansı.

Türkiye'de Yaşanan Terör Olaylarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri

Esmâ Demir¹

¹ Fırat Üniversitesi, esmad8888@gmail.com

ÖZET

Terör kavramı Fransız Devrimi sırasında ortaya çıkmış olsa da bu dönemden önce de terörizm olarak değerlendirilebilecek şiddet eylemlerine rastlanılmış ve terör kavramı üzerine herhangi bir fikir birliğine varılamamış olması nedeniyle mücadele etmek oldukça güç olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası dünyanın teröre bakış açısı değişmiş ve mücadele yönünde adımlar artmaya başlamıştır. Bir ülkenin varlığının devamı için de askeri yapılanma içerisine girmesine ve savunma harcaması yapmasına bağlıdır. Terör tehditleri de ülkelerin varlığını tehdit etmekte ve güvenlik önlemlerini artırmaya ve savunma harcamalarını yeniden düzenlemeye zorlamaktadır. Ülkede terör olaylarının artması güvenlik ihtiyacının karşılanmaması şeklinde bir zafiyet doğurmakta ve bu ihtiyacın karşılanması, genellikle askeri ekipman alımları, sınır güvenliği, istihbarat faaliyetleri ve terörle mücadele operasyonları şeklinde olurken bu faaliyetlere ayrılan kaynakların da artmasına neden olmaktadır. Terör, ülkelerin savunma politikaları ve bütçelerinde önemli değişimlere yol açan bir faktördür. Bu nedenle, terörün ekonomik etkileri yalnızca savunma sektöründe değil, genel kamu politikalarında da hissedilir. Etkili bir terörle mücadele stratejisi, hem güvenlik ihtiyaçlarını karşılamayı hem de ekonomik sürdürülebilirliği sağlamayı hedeflemelidir. Uzun yıllardan beridir de terörle mücadele eden Türkiye için savunma harcamaları yapmak zorunlu hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı ülkemizde yaşanan terör olaylarının savunma harcamalarına etkisinin olup olmadığını tespit etmek olup, Türkiye'de terör algısı, meydana gelen terör eylemleri, savunma sanayinin gelişim süreci incelenmiştir. Terör ve savunma Türkiye ve dünya şeklinde karşılanarak incelenmiş ve literatür taramasıyla terör olayları ve savunma harcamaları ilişkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Savunma Sanayii, Savunma Harcamaları

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nin Erzincan İli Ekonomisine Katkısı

Mehmet Şengül¹ Bünyamin Demirgil²

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 20229317015@cumhuriyet.edu.tr

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, bdemirgil@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Erzincan ilinde yükseköğrenimine devam eden öğrencilerin şehir ekonomisine katkısını belirlemek, harcama alışkanlıklarını anlamak ve yapılan öğrenci harcamalarının şehrin ekonomik dinamiklerine etkisini tespit etmektir. Çalışmanın en önemli amacı ise öğrencilerin gereksinim ve taleplerinin ticari işletmelerin hizmet alanı ile ürün yelpazesinin çeşitlenip gelişmesine nasıl etki ettiğini nicel verilerle ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında; 2024-2025 güz yarıyılında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yanlızbağ Yerleşkesi ve şehir merkezindeki fakülte ve meslek yüksekokullarında önlisans ve lisans programlarına kayıtlı 683 öğrenci üzerinde 27 sorudan oluşan bir anket formu uygulanmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket çalışması kullanılmıştır. Araştırma deseni içerisinde yaş, cinsiyet, gelir ve eğitim gibi bağımsız değişkenler yer almaktadır. Söz konusu araştırmada ayrıca bağımsız değişkenler haricinde kapalı ve açık uçlu sorular da yer almaktadır. Yapılan anket çalışması sonucunda; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nin 2024 yılına ait doğrudan gelir katkısının 1.445.274.944, 47 TL, dolaylı gelir katkısının 93.472.144 TL olduğu hesaplanmıştır. Üniversitenin diğer dolaylı katkısı öğrenci harcamalarıdır. İlk olarak Erzincanlı öğrencilerin Erzincan ekonomisine katkısı yıllık 805.156.040, 077 TL olarak hesaplanmıştır. Ardından Erzincanlı olmayan öğrencilerin Erzincan ekonomisine katkısı yıllık 1.236.025.102, 649 TL hesaplanmıştır ve (kira+yurt) bedeli olan 346.716.552, 481 TL bu hesaba eklenmiştir. Sonuç olarak Erzincan merkez kampüslerde okuyan Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi öğrencilerinin Erzincan il ekonomisine katkısı yıllık 2.387.897.695, 207 TL olarak bulunmuştur. Bu hesaplamalardan yola çıkarak, üniversitenin 2024 yılında Erzincan iline yıllık toplam katkısının 3.926.644.783, 677 TL olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik katkı, Öğrenci harcamaları, Şehir ekonomisi, Erzincan

Kadın Tüketicilerin Markalı Ürünleri Tercih Etme Nedenlerinin Belirlenmesi: Sivas İli Örneği

Songül Güldiken^{1*} , Mualla Akçadağ²

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, songulguldiken@gmail.com

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, makcadag@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Günümüzde kadın tüketiciler, işletmelerin pazarlama stratejilerini şekillendirerek, ürün konumlandırma, reklam ve müşteri bağlılığı çalışmalarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Marka ise tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir. Tüketicilerin kalite, güven, prestij ve duygusal bağ gibi faktörlere verdiği önem, işletmelerin hedef kitleye yönelik iletişim ve marka kimliği oluşturma süreçlerini yönlendirmekte, bu doğrultuda farklılaşma ve rekabet avantajı sağlama stratejilerini şekillendirmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmanın amacı kadın tüketicilerin markalı ürünleri tercih etme nedenlerini belirlemektir. Bu amaçla yapılan çalışmada Sivas ilinde yaşayan 18 yaş üstündeki 30 kadın tüketici ile görüşme yöntemi kullanılarak elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırmada, kadın tüketicilerin markalı ürünlere yönelik algıları ve satın alma motivasyonları incelenerek, marka tercihini etkileyen temel unsurlar nitel çalışma yöntemi kapsamında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda kadın tüketicilerin bilinirliği yüksek markalı ürünleri tercih etmesinde, kişisel ve demografik özelliklerine göre çeşitlilik gösterdiği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca çalışma sonucunda kadın tüketicilerin markalı ürünleri; güven ve kaliteden dolayı tercih ettikleri, fiyatlarını yüksek buldukları, reklamlarının satın almada etkili olduğu ve markayla duygusal bir bağ kurdukları sonuçları da elde edilmiştir. Elde edilen bulguların, işletmelere ve pazarlama uzmanlarına, kadın tüketicilere yönelik marka stratejileri geliştirme konusunda destek olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Tüketici, Markalı Ürün, Satın Alma Kararı

* Sorumlu Yazarın e-postası: songulguldiken@gmail.com

Yapay Zekâ ile Firma Değerinin Hesaplanması: Teorik Yöntemler ve Uygulamalı Bir Karşılaştırma

Aykan Coşkun¹

¹ Ankara Medipol Üniversitesi, aykan.coskun@ankaramedipol.edu.tr

ÖZET

Firma değeri, bir firmanın finansal durumunu ve yatırım potansiyelini yansıtan temel bir göstergedir. Firma değeri; şirket satın almaları, birleşmeler, halka arz süreçleri ve etkin olmayan piyasalarda gerçek değere ulaşmak gibi çeşitli stratejik kararlar açısından kritik öneme sahiptir. Bu çalışmada, firma değeri hesaplamalarında yaygın olarak kullanılan İndirgenmiş Nakit Akımları [(Discounted Cash Flow - DCF)] yöntemlerinden Özsermaye Serbest Nakit Akımları [(Free Cash Flows to Equity - FCFE)], Firmaya Serbest Nakit Akımları [(Free Cash Flows to Firm - FCFF)], Ekonomik Katma Değer [(Economic Value Added - EVA)] ve Çarpanlarla Firma Değeri hesaplama yöntemleri detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı, bu geleneksel yöntemlerle hesaplanan firma değerlerinin, günümüzde giderek yaygınlaşan yapay zekâ uygulamaları olan ChatGPT ve Gemini Advanced tarafından üretilen değerlerle karşılaştırılması yoluyla, yapay zekânın firma değerlendirme süreçlerindeki doğruluk düzeyini ve potansiyel katkılarını ortaya koymaktır. Çalışmada, firma değerleri ilgili yöntemlerle yazar tarafından manuel olarak hesaplanmış, ardından aynı veriler kullanılarak ChatGPT ve Gemini Advanced ile yeniden hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır. FCFE yöntemi ChatGPT tarafından doğru; Gemini Advanced tarafından ise küçük farklarla eksik hesaplanmıştır. FCFF yöntemi yalnızca ChatGPT tarafından doğru hesaplanırken, Gemini Advanced bu yöntemde hatalı sonuçlar vermiştir. EVA yöntemi her iki yapay zekâ uygulaması tarafından da doğru şekilde hesaplanmıştır. Çarpanlar yöntemi ise her iki yapay zekâ tarafından doğru şekilde uygulanmıştır. Çalışma sonuçları, yapay zekâ destekli uygulamaların özellikle finansal modelleme ve değerlendirme alanlarında yüksek doğrulukla çalışabildiğini göstermektedir. Özellikle ChatGPT'nin, karmaşık nakit akımı modellerinde dahi geleneksel hesaplamalarla tutarlı sonuçlar üretebildiği görülmüştür. Bununla birlikte, bazı yöntemlerde Gemini Advanced'in küçük farklarla sonuçlardan sapması, modelin kullanılan yöntemlerin detaylarına olan duyarlılığı açısından dikkat çekicidir. Genel olarak, yapay zekâ firma değerlendirme süreçlerinde destekleyici bir analiz aracı olarak önemli bir potansiyele sahiptir ve uzman gözetiminde kullanıldığında değer yaratma sürecine katkı sunabilir.

Anahtar Kelimeler: Firma değeri, yapay zekâ, indirgenmiş nakit akımları, çarpanlar

Türkiye'nin Enerji Dönüşümü: Yenilenebilir Enerji Stratejileri ve Uluslararası Enerji Piyasalarına Entegrasyonu

Büşra Nur Yıldırım¹

¹ Firat Üniversitesi, busrabyildiriim@gmail.com

ÖZET

Günümüzde artan enerji talebi, iklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri, küresel enerji dönüşümünü zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda birçok ülke karbon emisyonlarını azaltmaya yönelik stratejiler geliştirerek net-sıfır hedeflerini benimsemektedir. Enerji sektörünün bu dönüşümdeki merkezi rolü, yalnızca üretim teknolojilerinin değil, aynı zamanda arz güvenliğinin, altyapı kapasitesinin ve uluslararası entegrasyonun da yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin enerji dönüşüm süreci; yenilenebilir enerji stratejileri, uluslararası enerji piyasalarına entegrasyon çabaları ve küresel gelişmeler ışığında değerlendirilmiştir. Öncelikle küresel düzeyde karbonsuzlaşma eğilimleri, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve enerji arz zincirindeki kırılmalar çerçevesinde uluslararası konjonktür ele alınmıştır. Ardından Türkiye'nin mevcut enerji profili, üretim-tüketim verileri, ithalata bağımlılığı ve karbon emisyon durumu incelenerek yapısal güçlü ve zayıf yönler analiz edilmiştir. Türkiye'nin enerji arz güvenliğini sağlama ve dışa bağımlılığı azaltma hedefi doğrultusunda uyguladığı YEKA projeleri, güneş ve rüzgar enerjisi yatırımları, bu dönüşümün temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte TANAP, TAP ve TürkAkım gibi büyük ölçekli boru hattı projeleri; ENTSO-E ile olan elektrik bağlantıları ve LNG altyapısının geliştirilmesi gibi uluslararası entegrasyon adımları, Türkiye'yi bölgesel bir enerji merkezi haline getirme vizyonunu desteklemektedir. Çalışmada ayrıca Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında Türkiye'nin uyum stratejileri, net-sıfır hedeflerine ulaşmada karşılaşılan zorluklar ve yatırım-iş birliği gereksinimleri ele alınmıştır. Enerji dönüşümünün başarısı; kamu-özel sektör iş birlikleri, teknoloji transferi ve şeffaf piyasa mekanizmaları ile yakından ilişkilidir. Sonuç olarak Türkiye, hem enerji arz güvenliğini sağlamak hem de küresel enerji piyasasında daha güçlü bir aktör olmak adına kapsamlı bir dönüşüm süreci içerisinde. Bu süreçte izlenecek stratejik politikalar, ülkenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını ve uluslararası enerji dengeleri içinde daha etkin bir konum kazanmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Dönüşümü, Yenilenebilir Enerji, Enerji Güvenliği, Uluslararası Enerji Piyasaları

Enerji Krizi ve Petrol Piyasalarındaki Dalgalanmalar: 2008 Krizi ile 2022 Krizinin Karşılaştırmalı Analizi

Büşra Erkan¹

¹ Fırat Üniversitesi, busra.erkant3@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, literatür incelemesi yoluyla 2008 Küresel Finans Krizi ve 2022 Enerji Krizini karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Her iki kriz farklı dinamiklere dayanmakla birlikte enerji piyasaları üzerinde önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. 2008 krizi, ABD’de başlayan ve sonrasında küresel boyuta yayılan finansal bir çöküştür. Yüksek riskli konut kredilerinin piyasada işlem görecekle hale getirilerek piyasada dolaşıma sokulması, bankacılık sektöründe büyük bir güven krizine neden olmuştur. Öte yandan 2022 krizi, Rusya-Ukrayna savaşı sonucunda ortaya çıkan arz temelli bir enerji krizidir. Artan enerji fiyatları nedeniyle küresel ölçekte enflasyonist baskıların artmasına yol açmıştır. Bu iki krizin analizi, ekonomik dalgalanmaların nedenini anlamakla kalmayıp aynı zamanda enerji arz güvenliği, fiyat istikrarı ve enerji politikalarının kırılgan doğasını ortaya koymak açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik dalgalanma, Fiyat istikrarı, Enerji politikaları

Göçmenlerin Çalışma Hayatına Katılımı: Türkiye-Avrupa Karşılaştırması

Yalçın Yalman^{1*} , İbrahim Emiroğlu²

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, yyalman@cumhuriyet.edu.tr

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, ibrahimemiroglu1992@gmail.com

ÖZET

Küresel ölçekte giderek artan göç hareketliliği, göçmenlerin ev sahibi ülkelerdeki işgücü piyasalarına entegrasyonu meselesini önemli bir politika alanı hâline getirmiştir. Göçmenlerin çalışma hayatına katılımı, yalnızca ekonomik üretkenliğe katkı sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal uyum, sosyal bütünleşme ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından da merkezi bir rol oynamaktadır. Nüfus yapılarındaki değişim, yaşlanan işgücü ve uluslararası emek hareketliliği gibi faktörler, göçmen emeğinin hem fırsatlar hem de zorluklar barındıran bir unsur olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Türkiye ve Avrupa ülkeleri bu süreçte farklı deneyimler yaşamaktadır. Türkiye, özellikle son on yılda zorunlu göç nedeniyle büyük bir göçmen nüfusa ev sahipliği yapmaya başlamış; bu durum, işgücü piyasasında göçmenlerin varlığını daha görünür ve tartışılabilir hâle getirmiştir. Göçmenlerin istihdama katılımı ise çoğu zaman kayıt dışı, düşük ücretli ve sosyal güvenceden yoksun alanlarda gerçekleşmektedir. Bu durum hem göçmenlerin yaşam koşullarını zorlaştırmakta hem de yerel işgücü ile olan rekabeti artırarak toplumsal gerilimleri besleyebilmektedir.

Avrupa ülkeleri ise uzun yıllardır göç alan toplumlar olarak, göçmenlerin entegrasyonu konusunda kurumsal çerçeveler geliştirmiştir. Ancak bu ülkelerde de göçmenlerin işgücü piyasasında eşit fırsatlara erişimi her zaman sağlanamamakta, ayrımcılık, dil bariyerleri ve mesleki yeterlilik sorunları öne çıkmaktadır. Eğitim, uyum programları ve sosyal destek politikaları göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırır da uygulamadaki eşitsizlikler ve siyasi yaklaşımlardaki farklılıklar başarı düzeyini belirleyici kılmaktadır.

Göçmenlerin kayıt dışı çalıştırılması ve düşük kaliteli istihdam koşulları, tüm ülkeler açısından ortak bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu sorunların aşılması için hukuki düzenlemelerin güçlendirilmesi, işveren teşviklerinin artırılması, bürokratik süreçlerin sadeleştirilmesi ve kapsayıcı eğitim politikalarının uygulanması gerekmektedir. Ayrıca göçmenlere yönelik ayrımcı tutumlarla mücadele eden etkili mekanizmaların oluşturulması, işgücü piyasasındaki eşitliği sağlamada kritik önemdedir.

Göçmenlerin istihdamı yalnızca ekonomik kazanç sağlayan bir araç değil, aynı zamanda sosyal uyumun temel taşıdır. Etkin entegrasyon politikaları sayesinde göçmenlerin üretken bireyler olarak topluma katkı sunması mümkün hâle gelirken, başarısız entegrasyon süreçleri ise hem bireysel hem toplumsal düzeyde derinleşen eşitsizliklere yol açmaktadır. Bu nedenle göçmen emeği konusu, çok boyutlu ve bütüncül yaklaşımlarla ele alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen İşgücü, Çalışma Hayatına Katılım, İşgücü Piyasası Entegrasyonu, Sosyal Uyum, Türkiye-Avrupa Karşılaştırması

* Sorumlu Yazarın e-postası: yyalman@cumhuriyet.edu.tr

Küresel Enerji Piyasalarında Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları ve Emisyon Azaltımı

Esra Işık¹

¹ Fırat Üniversitesi, esra.erol2364@hotmail.com

ÖZET

20. yüzyılda dünyada meydana gelen sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmelerin birçok farklı sektörü etkilediği bilinmektedir. Bunun yanında son dönemde etkinliği oldukça artan bir şekilde çevre üzerinde de olumsuz etkileri görülmektedir. Yoğun bir şekilde fosil yakıt kullanımını sağlayan bu gelişmeler, aynı zamanda sera gazı emisyonlarına neden olmuştur. Sera gazlarının ise iklim değişikliğinin itici gücü olduğu ifade edilmektedir. İklim değişikliği, ülkeleri Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi uluslararası sözleşmelerle birlikte önlem almaya yöneltmiştir. Bu sorunu çözmek için Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları geliştirilmiştir. Kirlenen öder ilkesine dayanan bu mekanizmalar çevresel maliyetleri azaltmayı amaçlamaktadır. Bu mekanizmanın başlıca iki yöntemi vardır: Karbon vergisi ve Emisyon Ticaret Sistemi (ETS). Karbon vergisi fosil yakıtların içeriğine göre uygulanan sabit bir vergi olup piyasa temelli bir araçtır. ETS ise bir üst sınır belirleyerek işletmelere karbon hakkı tahsis eden ve bu hakların alınıp satılmasını sağlayan esnek bir sistemdir. Avrupa Birliği ETS bu sistemin en önemli örneklerinden birini oluştururken Türkiye’de şuan uygulanmamaktadır. Bu yöntemlerin amacı, sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğiyle mücadele etmektir. Ayrıca bu uygulamalar devlete ek gelir sağlamanın yanında uluslararası çevre politikalarının geliştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Çalışma bu kapsamdan yola çıkarak betimleyici bir analiz aracılığıyla karbon vergileri ve ETS’nin etkinliğini küresel çapta değerlendirecektir. Ayrıca sonuçta Türkiye’nin mevcut durumu ve potansiyel yol haritası da ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karbon fiyatlandırması, Karbon Vergisi, Sera Gazı Emisyonu, Emisyon Ticaret Sistemi

Küresel Enerji Dönüşümü ve Uluslararası Enerji Piyasalarına Etkileri

Gülcan Dilekçi¹

¹ Fırat Üniversitesi, gulcandilekci8@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, küresel enerji dönüşümünün uluslararası enerji piyasalarına etkilerinin araştırılmasını içermektedir. Küresel enerji dönüşümü, fosil yakıt ağırlıklı enerji sistemlerinden, yenilenebilir enerji kaynakları, enerji verimliliği uygulamaları ve düşük karbonlu kaynaklara geçişi ifade etmektedir. Bu dönüşüm, iklim değişikliği ile mücadele, enerji arz güvenliği ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda hız kazanmaktadır. Yenilenebilir kaynak kullanımının çevreye zararının fosil kaynaklara göre nispeten daha az olmasının yanında maliyet yönünden de daha etkin olduğu bilinmektedir. Fosil yakıt kullanımının iklim krizine etkisi, küresel enerji dönüşümünün gerekliliğine daha fazla dikkat çekmektedir. Enerji politikası ve enerjinin sürdürülebilirliği, ekonomik yapıların, teknolojilerin ve kurumların kapsamlı bir şekilde dönüşümünü gerektirmektedir. Özellikle güneş, rüzgar ve hidrojen gibi temiz enerji teknolojilerine yapılan yatırımlar, enerji sektörünün yapısını köklü biçimde değiştirmektedir. Uluslararası enerji piyasaları bu değişimden doğrudan etkilenmektedir. Fosil yakıt talebindeki düşüş, petrol ve doğal gaz fiyatlarında dalgalanmalara yol açarken, enerji ihracatı yapan ülkelerin ekonomik dengelerini zorlamaktadır. Enerji arzının çeşitli ve dağınık hale gelmesi, uluslararası enerji ilişkilerini ve jeopolitik dengeleri de yeniden şekillendirmektedir. Çalışma, küresel enerji dönüşümünün yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik, siyasi ve stratejik boyutlarıyla da uluslararası enerji piyasalarının dinamiklerini derinden etkilediği ve bu dönüşümün oluşturacağı yeni fırsatlar ve riskleri betimleyici bir analiz ile ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enerji dönüşümü, Yenilenebilir enerji, Uluslararası enerji piyasaları

Avrupa Yeşil Mutabakatı: Dönüşen Ekonomiler, Sürdürülebilir Gelecek

Murat Aydemir¹

¹Fırat Üniversitesi, muraayde2300@gmail.com

ÖZET

Küresel ısınma ve çevre kirliliğinin etkileri sonucu ortaya çıkan krizler, ekonomilerin dönüşümünü bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu sorunu yakından ele almak isteyen Avrupa Birliği (AB), Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal), adında bir eylem planını hayata geçirerek sadece birlik ülkelerini değil küresel boyutta tüm ekonomileri kapsayacak bir dönüşümün başlangıcını gerçekleştirmiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını %55 oranında azaltmayı, 2050 yılında ise karbon nötr olmayı hedeflediği ve sürdürülebilir çevre koşullarına uygun olarak ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek istediği kapsamlı bir stratejidir. Bu eylem planı, sadece çevresel bazlı olmayarak sanayi, enerji, ulaşım, tarım ve dış ticaret gibi birçok ekonomik faktörleri çevre politikaları çerçevesinde dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Avrupa Yeşil Mutabakatının genel esaslarını değerlendirecek ve yeşil dönüşümle birlikte AB ekonomilerinde meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan yeni imkanlar ile tehditler değerlendirilecektir. Bunun yanında, Yeşil Mutabakat özellikle Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) aracılığıyla dış ticarete uygulamaya konulacak düzenlemelerin küresel boyuttaki etkilerine odaklanmakta; Türkiye örneği ele alınarak AB ile yakın ticari ilişkileri bulunan diğer ülkeler içinde oluşturduğu yapısal dönüşüm bu kapsamda incelenmektedir. Betimsel bir araştırma yöntemi kullanılarak, sürdürülebilir olgusu için ekonomik sistemlerin hangi koşulları içermesi gerektiği ve bu koşulların sürekliliğin sağlanması için nelerin üzerinde durulması gerektiği incelenecektir. Son olarak, Avrupa Yeşil Mutabakatının küresel düzeyde nasıl bir gelecek sunacağıyla ilgili çıkarımlar da ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yeşil Dönüşüm, Karbon Nötr Hedefi

Enerji İthalatı ile Net Enerji Tüketimi ve Turizm Gelirinin GSYH Üzerindeki Etkisi: Regresyon Analizi

Furkan Doğan¹

¹ Fırat Üniversitesi, dgn.frkn2323@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, enerji ithalatı, net enerji tüketimi ve turizm gelirlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, 2000-2023 yılları arasındaki Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) kurumuna ilişkin veriler kullanılarak yapılmış olan regresyon analizinde, enerji ithalatı, net enerji tüketimi ve turizm gelirlerinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) üzerindeki bağımsız değişkenlere ilişkin parametrelerin t test istatistik sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ancak olumlu etkilerinin olabileceği tespit edilmiştir. Regresyon analiz sonuçlarına göre regresyon modelinin açıklama katsayısı (enerji ithalatı, net enerji tüketimi ve turizm gelirleri) bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken (GSYH) açıklama oranı %20 tespit edilmiştir. Regresyon analiz sonuçlarına göre çoklu doğrusal bağıntı ilişkisi bulunamamıştır. Regresyon başarısını temsil eden F test istatistiği %5 anlamlılık seviyesinden küçük olduğundan $GSYH = \beta_0 + \beta_1 \text{ Net Enerji Tüketimi} + \beta_2 \text{ Enerji İthalatı} + \beta_3 \text{ Turizm Gelirleri} + e_i$ regresyon modelinin başarılı olmadığı bulunmuştur. Regresyon analiz sonuçlarına göre çoklu doğrusal bağıntı ilişkisi bulunamamıştır. Durbin Watson test istatistiği değeri 0,211 bulunmuş olup, test istatistiği değeri 0'a yakın olduğundan otokorelasyon ilişkisinin olduğu ve Durbin Watson test istatistiği değerinin 2'den küçük olması durumu negatif otokorelasyon ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Korelasyon analiz bulgularına göre GSYH ile net enerji tüketimi ile turizm gelirleri arasında pozitif korelasyon ilişkisi, GSYH ile enerji ithalatı arasında ise negatif korelasyon ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, enerji ve turizm sektörlerinin ekonomik büyüme üzerindeki belirleyici rollerini vurgulamakta, bu alanlarda yapılacak yatırımların ve politikaların ekonomik kalkınma açısından önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji İthalatı, Net Enerji Tüketimi, Turizm Gelirleri, GSYH, Regresyon Analizi.

Saatlik İşgücü Verimliliği Perspektifinden Türkiye Ekonomisinin Analizi[°]

Emre Ünal¹ , Muhammed Mesut Turan^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, eunal@firat.edu.tr

^{2*} Fırat Üniversitesi, mmturan@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin saatlik ücret sistemine geçişinin işgücü verimliliği, ekonomik istikrar ve endüstriyel üretkenlik üzerindeki oluşturabileceği etkilerini incelemektedir. Uzun çalışma saatlerine rağmen Türkiye, düşük verimlilik seviyeleri ile dikkat çekmektedir. Hizmet sektörlerinde işgücü girdisi yüksek seviyelerde seyrederken, imalat endüstrilerinde teknolojik ilerlemeler işgücü talebini azaltmaktadır. Dijitalleşme, otomasyon ve yapay zeka küresel işgücü piyasalarını dönüştürmekte olup, Türkiye'de işgücünün bu değişimlere uyum sağlama süreci çeşitli zorluklar içermektedir. Bu çalışmada, saatlik ücret sistemine geçişin, ücretleri gerçek verimlilik seviyeleriyle uyumlu hale getirebileceği ve daha esnek bir çalışma düzeni oluşturabileceği öne sürülmektedir. Ayrıca, bu çalışma işgücü girdileri, teknolojik gelişmeler ve talebin çalışma sürelerine etkisini analiz ederek, bu dönüşümün ekonomik büyümeyi destekleyebileceğini göstermektedir. Ücret müzakerelerinde enflasyon yerine verimliliğin önceliklendirilmesi, işgücünün etkin kullanımına ve istikrarlı ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Girdi - Çıktı Analizi, İşgücü Verimliliği, Saatlik Ücret

[°] Çalışma, TÜBİTAK 1002-A kapsamında yürütülen "224K152" Proje numaralı projeden türetilmiştir. Ayrıca bu çalışma, "İİBF.24.07" Proje numarası ile FÜBAP tarafından desteklenmiştir.

* Sorumlu Yazarın e-postası: mmturan@firat.edu.tr, eunal@firat.edu.tr

Mikro Koçluk Uygulamasına Yönelik Çağrı Merkezlerinde Bir Saha Araştırması

Muhammed Esat Erdoğan^{1*} , Cahit Erdoğan²

¹ İstanbul Topkapı Üniversitesi, es_erdogan@hotmail.com

² Yeditepe Üniversitesi, cahite@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma mikro koçluk uygulamalarının çalışan performansı üzerindeki etkisini incelemektedir. Mikro koçluk, genellikle hızlı ve eyleme geçirilebilir geri bildirim ve destek sağlamak amacıyla acil sorunlara ve fırsatlara odaklanarak çalışanların performansını arttırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma Çorum, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Karabük, Kırıkkale, Siirt ve Trabzon olmak üzere Türkiye'nin dokuz ilinde telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren çağrı merkezlerindeki iki farklı projeyi içermektedir. İlk proje, çağrı merkezi çalışanlarının mikro koçluk uygulamasından önce ve sonraki ayda çağrı kalitesi puanları ile ortalama çağrı işlem sürelerini ölçen iki ayrı çalışmayı kapsamaktadır ve bu çalışmalara sırasıyla 214 ve 37 kişi katılmıştır. İkinci proje, mikro koçluk uygulamasından önce ve sonraki üç ayda müşteri şikâyet sayılarındaki değişimleri ölçmekte ve 456 çalışandan oluşan daha büyük bir örnekleme kapsamaktadır. Mikro koçluğun çağrı merkezi çalışanlarının performansına olan etkilerini incelemek ve belirlenen hipotezleri test etmek için gerekli analizler IBM SPSS Statistics programı kullanılarak yapılmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerleri, histogram ve normal Q-Q plot grafikleri incelenmiş, Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri yapılmıştır. Bir grup belirli bir zaman aralığında iki kez ölçüldüğünden, bu ölçümlerin ortalamalarının birbirinden anlamlı derecede farklı olup olmadığının belirlenmesi istendiğinden ve veriler normal dağılım göstermediğinden, parametrik olmayan Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. Çalışma sonuçları, çağrı merkezlerindeki mikro koçluk uygulamasının çağrı kalitesi puanları, ortalama çağrı işlem süreleri ve müşteri şikâyet sayılarında istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymakta ve hipotezleri desteklemektedir. Buna göre, mikro koçluk uygulamasının ardından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde çağrı kalitesi puanları artmış, ortalama çağrı işlem süreleri ve müşteri şikâyet sayılarında düşme görülmüştür. Bu çalışma, mikro koçluğu geleneksel ve daha uzun süreli koçluk programlarından ayırarak, çalışan performansı üzerindeki etkisini ele alan bir saha araştırması ile ampirik araştırma literatürüne değerli bir katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmanın bulguları, iş dünyasında ve literatürde çok sınırlı bir şekilde yer alan mikro koçluk konusuna ilişkin araştırmacı ve uygulayıcılara önemli bir kaynak ve pratik çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mikro Koçluk, Koçluk, Çalışan Performansı, Çağrı Merkezi

* Sorumlu Yazarın e-postası: es_erdogan@hotmail.com

ABD Biyodizel Talebinin Çok Boyutlu Belirleyicileri: Qq ve Mqq Yaklaşımlarına Dayalı Ampirik Bir İnceleme

Burcu Özcan^{1*} , Muhammed Mesut Turan²

¹ Fırat Üniversitesi, bozcan@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, mmturan@firat.edu.tr

ÖZET

Biyodizel, biyoyakıtlar arasında en yaygın kullanılan formlardan biridir. Mevcut petrodizel motor altyapısıyla uyumlu olması ve çevresel endişeleri azaltması nedeniyle ulaştırma ve denizcilik sektöründe petrodizelin yerine kullanılmaktadır. Fosil yakıtlara bağımlılığı ve sera gazı emisyonlarını azaltması nedeniyle biyodizel endüstrisi devlet politikalarıyla desteklenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, biyodizeli ulaşım sektöründe yoğun biçimde kullanan ülkelerden biridir ve hem üretim hem de tüketim açısından küresel biyodizel sektöründe lider konumdadır. Bu çalışmada, ABD'nin endüstriyel üretim hacmi, dizel yakıt fiyatları, ulaşım sektörü kaynaklı CO₂ emisyon oranları, biyodizel üretiminde temel hammadde olan soya fasulyesi yağı fiyatları ve toplam araç satışlarının biyodizel talebi üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Bu amaçla, öncelikle Sim ve Zhou (2015) tarafından geliştirilen "Quantile-on-Quantile" (QQ) regresyon yöntemi kullanılarak her bir bağımsız değişkenin farklı talep düzeylerindeki etkileri incelenmiştir. Daha sonra, söz konusu ikili ilişkiler "Environmental, Social and Governance-based Uncertainty Index" (ESGUI) kontrol değişkeni olarak modele dâhil edilerek, Sinha vd. (2023) tarafından geliştirilen "Multivariate Quantile-on-Quantile" (MQQ) regresyon yöntemiyle yeniden analiz edilmiştir. Bu yöntem sayesinde, değişkenlerin biyodizel talebi üzerindeki etkilerinin ESGUI'nin varlığı altında nasıl farklılaştığı ortaya konulmaktadır. Elde edilen bulgular, ESGUI indeksinin modele eklenmesinin sonuçları önemli ölçüde değiştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, ABD'nin enerji piyasası ve ulaştırma sektörüne ilişkin önemli ipuçları sunmakta; buna bağlı olarak enerji ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirliğe yönelik politika önerileri geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Biyodizel Talebi, Quantile-on-Quantile regresyon, CO₂ emisyonu, Endüstriyel üretim endeksi

* Sorumlu Yazarın e-postası: bozcan@firat.edu.tr

Fosil Yakıt Sübvansiyonların Ekonomik Büyüme ve Çevresel İnovasyon Üzerindeki Etkilerinin AB Ülkeleri Açısından İncelenmesi

Burcu Keklik^{1*} , Mualla Akçadağ²

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, keklikburcu9@gmail.com

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, makcadag@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Günümüzde küresel ölçekte yaşanan sosyoekonomik, çevresel ve teknolojik dönüşümler, ülkelerin, toplumların ve işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda politika ve stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. İklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, çevresel kirlilik ve enerji arz güvenliği gibi sorunlar, uluslararası gündemin ön sıralarında yer almakta ve çok boyutlu çözümleri gerekli kılmaktadır. Enerji geçişi ve çevresel inovasyon, hem çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması hem de ekonomik ve sosyal refahın korunması açısından kritik öneme sahiptir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşabilmek için fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırmaya çalışırken, aynı zamanda çevresel etkilerini azaltmak için yenilikçi çözümler geliştirmektedir. Fosil yakıt sübvansiyonları ve enerji politikaları gibi faktörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, sürdürülebilir kalkınma perspektifinden önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu kapsamda Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde yenilenebilir enerji tüketimi, çevresel inovasyon, fosil yakıt sübvansiyonları, ticari açıklık ve karbon emisyonlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada 2000-2023 dönemine ait panel veri seti kullanılarak, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiler ampirik yöntemlerle analiz edilecektir. Çalışma sonucunda yeşil büyüme literatürüne teorik ve ampirik katkı sunmak ve AB ülkelerinde sürdürülebilir enerji politikalarının geliştirilmesine yönelik önerilerin sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fosil Yakıt Sübvansiyonları, Ekonomik Büyüme, Çevresel İnovasyon, Yenilenebilir Enerji

* Sorumlu Yazarın e-postası: keklikburcu9@gmail.com

Green Finance Mechanisms for Sustainable Development: Insights From the EU and Türkiye

Aslıhan Yördem¹

¹ Independent Researcher, Consultant and Instructor, asli.yordem@gmail.com

ABSTRACT

The ongoing transformation of economic governance structures in the context of environmental policies reflects the intensifying global efforts to combat climate change and advance sustainable development goals. Against this backdrop, the European Union (EU) has established a comprehensive regulatory and financial architecture to facilitate the transition to a low-carbon economy, centred on the European Green Deal announced in 2019 and legally reinforced by the European Climate Law adopted in 2023. Instruments such as the EU Taxonomy Regulation, the Sustainable Finance Disclosure Regulation, the Corporate Sustainability Reporting Directive, and the EU Green Bond Standard have been developed to mitigate greenwashing risks and direct capital flows towards climate-aligned sectors. The financial underpinnings of this transition encompass a multifaceted array of programmes, including Horizon Europe, the LIFE Programme, InvestEU, and the Just Transition Fund, which – through grants, loans, and investment support – play an instrumental role in facilitating the intended transformation. This comprehensive financial framework is further complemented by concessional loans provided by the European Investment Bank and the European Bank for Reconstruction and Development. Market-based instruments such as the Emissions Trading System and the Carbon Border Adjustment Mechanism also play a supplementary role.

In pursuit of alignment with the EU climate agenda, Türkiye has undertaken several significant steps, including ratifying the Paris Agreement, publishing its Green Deal Action Plan in 2021, and enacting its Climate Law in July 2025. These measures have significantly accelerated domestic institutional adaptation processes. Furthermore, a wide array of incentive mechanisms – including the Green Transformation Support Programme, the Responsible® Programme, the Efficiency Enhancement Programmes, the Voluntary Agreement Programmes, and the Green Industry Project – provide diverse financial instruments catering to the needs of both small and medium-sized enterprises and large-scale investments.

This study systematically examines the institutional architecture and financial instrument diversity of the European Union within a comparative framework encompassing Türkiye's national incentive mechanisms. The analysis identifies both opportunities and constraints in the design and implementation of these financial tools and offers strategic recommendations for policymakers and private sector stakeholders. The comprehensive three-pronged strategy advanced in the study's conclusions is positioned to strengthen Türkiye's financial as well as policy and legislative infrastructure, thereby accelerating its transformation towards meeting – and in some dimensions even exceeding – its international climate commitments.

Keywords: Green finance, sustainable development, European Union, Türkiye

Türkiye'nin Enerji Dönüşümü: Yenilenebilir Enerji Stratejileri ve Uluslararası Enerji Piyasalarına Entegrasyonu

Şeyma Bilge Toran¹

¹ Fırat Üniversitesi, bilgetoran@hotmail.com

ÖZET

Küreselleşen dünya, hızla artan nüfus, sanayileşme ve teknoloji de meydana gelen değişimler günden güne enerjiye olan talebi arttırmaktadır. Enerji ihtiyacının karşılanması ise oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bu durumda enerji de dışa bağımlı ülkeler için alternatif stratejiler üretmek zorunluluk oluşturmaktadır. Bu kapsamda fosil yakıtlara bağımlı ekonomiler, fosil kaynaklardan ziyade yenilenebilir kaynaklara doğru eğilimlerini yönlendirmektedir. Çalışma, enerjide dışa bağımlı bir ülke konumunda olan Türkiye'nin enerji dönüşüm sürecini betimleyici bir analiz ile incelemektedir. Özellikle yenilenebilir enerji kapasitesini artırmaya yönelik politikaları, teşvik mekanizmaları ve teknolojik dönüşüm süreçleri ele alınmakta; yenilenebilir kaynaklardan güneş, rüzgar ve jeotermal, hidro enerji yatırımları ışığında ülkenin enerji dönüşümündeki ilerlemesi analiz edilmektedir. Bunun yanında Avrupa Birliği Yeşil Mutabakat çerçevesinde yapılan değişiklikler ve düzenlemelerin etkinliği incelenecektir. Çalışma enerji dönüşümü noktasında Türkiye'nin yenilenebilir enerji stratejilerinin kapsamlı analizini, enerji arz güvenliği olgusu ve sürdürülebilirlik kapsamında ele alarak ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi çok boyutlu olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, Enerji Dönüşümü, Yeşil Mutabakat

Tüketim Toplumunda Din, Markalar ve Pazarlama

Atilla Yücel^{1*} , Nisa Nur Bürçün²

¹ Fırat Üniversitesi, ayucel@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, nisan3423@gmail.com

ÖZET

Din ve tüketim, insanlık tarihinin en köklü ve etkili iki kavramıdır. Bu iki dinamik, bireylerin hem manevi hem de maddi yaşamını şekillendirirken, kültürel ve toplumsal yapıları derinden etkiler. Din, tarihsel süreçte bireyin Tanrı'yla ve toplumla olan bağını düzenleyen bir sistem olarak ortaya çıkmışken, tüketim, başlangıçta temel ihtiyaçları karşılamak amacıyla gerçekleşen bir faaliyetken zamanla kimlik kurma, sosyal statü belirleme ve kültürel aidiyet ifade etme aracı haline gelmiştir. Tüketim, sadece maddi bir eylem değil, toplumsal ve kültürel kimlik inşasında merkezi bir rol oynamaktadır. Din ve tüketim arasındaki etkileşim, bireylerin toplumsal konumlarını belirlemesine, statülerini ve aidiyetlerini ifade etmelerine olanak tanırken, aynı zamanda markaların pazarlama stratejilerini şekillendirmelerine de yardımcı olmaktadır. Dinin manevi ve ahlaki düzen kurucu işlevi ile tüketimin maddi ve sembolik dünya yaratıcı yönü, modern bireyin kimlik inşasında iç içe geçmiştir. Din ve tüketim, bireyin varoluşunu anlamlandırma, toplumsal konumunu belirleme ve kültürel aidiyetini kurma süreçlerinde birbirini tamamlayan, bazen çelişen ama her zaman etkileşimde olan iki temel yapı taşı olarak modern toplumun en belirleyici unsurlarındandır. Bu bağlamda, dinî sembolizm ve ikonografi, markaların dini inançları ve kültürel değerleri dikkate alarak tasarladıkları pazarlama stratejilerinde önemli bir araç olmuştur. Dini semboller, markaların hedef kitlelerine yakınlaşmasını, güven oluşturmalarını ve toplumsal sorumluluk bilinci oluşturarak, daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşmasını sağlamaktadır. Bu etkileşim, markaların hem yerel hem de küresel düzeyde başarılı olabilmesi için büyük bir fırsat sunmakta ve pazarlama stratejilerinin bu değerler etrafında şekillendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada; din, pazarlama ve marka ilişkisi, marka, din ve sembolizm ilişkisi ile birlikte ele alınarak teorik bir çerçeve sunmakta ve uygulamadaki örneklerle yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Toplumu, Din, Marka, Pazarlama

* Sorumlu Yazarın e-postası: ayucel@firat.edu.tr

Nörobilim Araçlarının Sosyal Bilimler Alanında Kullanımı: Tüketici Nörobilimi, Yapay Zeka, Makina Öğrenimi ve Duygusal Veri

Atilla Yücel^{1*} , Zehra Akşit² , Nazım İpek³

¹ Fırat Üniversitesi, ayucel@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, zeramıyy@gmail.com

³ Fırat Üniversitesi, mmagane34@hotmail.com

ÖZET

Nörobilim, sinir sistemini inceleyen disiplinlerarası bir alandır. Tüketici nörobilimi (Nöropazarlama), insanların karar alma sürecinde beynin yalnızca rasyonel bölümünü değil, duygusal bölümü de kullandığını, tüketici kararlarının da sadece rasyonel değil, irrasyonel etkilerinde bulunduğunu açıklamaya çalışmakta, bu bağlantıyı ortaya çıkarmak için de beyin görüntüleme yöntemlerini kullanmaktadır. Pazarlamanın bu yeni alanı, ürüne karşı beynin tepkilerini ölçerken pozitron emisyon tomografi cihazı (PET), - işlevsel magnetik görüntüleme cihazı (fMRI), elektro beyin grafisi cihazı (EEG) ve galvanik deri tepkisi cihazı (GSR), göz izleme (eye-tracking) gibi tıbbi teknolojileri kullanmaktadır. Farklı beyin bölgelerinde beliren etkinliklerin değişimini ölçmek yalnızca tüketicilerin neden o ürünü seçtiklerini değil, aynı zamanda hangi beyin bölümünün bu seçimde etkin olduğunu da göstermektedir. Nörobilimin kapsamı, zaman içinde sinir sistemini farklı ölçeklerde incelemek için kullanılan farklı yaklaşımları içerecek şekilde disiplinler arası genişlemiştir. Nörobilim yöntemleriyle elde edilen veriler günümüzde; pazarlama sektörü ağırlıklı olmakla beraber, siyaset pazarlaması, siyasi iletişim, yönetim, reklam ve tüketici davranışları, eğitim yöntemleri, maliye, ekonomi, hukuk, eğlence sektörü, mimari, mühendislik, gastronomi, alanlarında kullanılabilmektedir. Yapay zeka, derin öğrenme ve makine öğrenimi için de duygusal ve istatistiksel veriler sunmaktadır. Bu çalışmada; nörobilim ve nöropazarlamanın çalışma alanları, uygulamada kullanılan araçların kullanımı ve sağladığı veriler ele alınmış ve sosyal bilimler perspektifiyle yapılan deneysel çalışmalara yer verilmiştir. Bununla birlikte, yapılacak çalışmalarda bu yöntemlerin kullanımını tartışarak, farklı disiplinlerle ortak çalışma alanlarının belirlenmesiyle bilimsel bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nörobilim, EEG, Eye-Tracking, Yapay Zeka, Derin Öğrenme

* Sorumlu Yazarın e-postası: ayucel@firat.edu.tr

Kripto Paralara Kimler Yatırım Yapıyor?

Ebrahim Alharbi^{1*} , İbrahim Yağlı²

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, e.alharbi2000@gmail.com

² Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, ibrahimyagli@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin kripto para birimlerine ilişkin farkındalıklarını, bilgi düzeylerini, yatırım tutumlarını ve demografik faktörlerin bu tutumlar üzerindeki etkisini araştırmak için yürütülmüştür. Çalışmanın temel amacı, kripto para yatırımcıları ile yatırım yapmayanlar arasındaki farkları belirlemek ve bu farkları açıklayan faktörleri incelemektir.

Bu amaçla, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde eğitim gören 500 öğrenciden anket kullanarak veri toplanmıştır. Anket, cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, medeni durum ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlerle ilgili soruların yanı sıra kripto para sahipliği ve önceki kullanım deneyimleri hakkında sorular içermektedir. SPSS kullanılarak yapılan veri analizi, frekans dağılım analizi, lojistik regresyon yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Bulgular, üniversite öğrencileri arasında kripto para farkındalığının yüksek olmasına rağmen kullanım oranlarının oldukça düşük kaldığını ortaya koymuştur. Kripto para sahipliği açısından, katılımcıların %14'ü hâlihazırda kripto paraya sahipken, %86'sı sahip değildir. Öte yandan, geçmişte kripto para kullanmış ancak sonrasında bırakmış bireylerin oranı %28, 8'dir. Katılımcılar, kripto paralara yatırım yapmamanın en çarpıcı nedenlerden biri olarak kripto paraların değer olarak bir karşılığı olmamasını işaret etmişlerdir. Yine, katılımcıların kripto para sistemine yönelik kötü niyetli saldırılar konusunda aşırı derecede endişelenmeleri de kripto paralara yatırımı engelleyen nedenler arasında dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra, bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ve kripto para bilgi düzeyinin kripto para sahipliği üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Lojistik regresyon analizine göre, kripto para sahipliğini belirleyen en güçlü etkenler arasında yüksek getiri beklentisi, arkadaş etkisi, kolay erişilebilirlik ve kripto paraların geleneksel yatırım araçlarına kıyasla daha cazip bulunması yer almaktadır. Ayrıca, yatırım yapmama nedenleri arasında bilgi eksikliği, güven eksikliği, yüksek risk algısı, dini hassasiyetler ve sosyal çevrenin onaylamaması gibi faktörler belirleyici olmuştur. Bu bulgular, kripto para piyasasına yönelik politika geliştirme süreçlerinde bireylerin dijital ve finansal okuryazarlık düzeylerinin dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kripto Paralar, Finansal Okuryazarlık, Demografik Özellikler

* Sorumlu Yazarın e-postası: e.alharbi2000@gmail.com

Enerji Tedarik Zincirinin Küresel Ekonomiye Etkileri: Riskler ve Fırsatlar

Ceren Bakirci¹

¹ Fırat Üniversitesi, cerenbakirci2323@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, enerji tedarik zincirinin küresel ekonomi üzerindeki çok boyutlu etkilerini, karşılaşılan riskleri ve ortaya çıkan fırsatları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Enerji, modern ekonomilerin temel girdisi olarak sadece üretim ve sanayi sektörlerinde değil; ulaştırma, tarım ve hizmetler başta olmak üzere tüm alanlarda merkezi bir rol oynamaktadır. Çalışmada ilk olarak enerji tedarik zincirinin yapısı açıklanmış, ardından küresel ölçekte etkili olan başlıca risk faktörleri—jeopolitik krizler, iklim değişikliği, arz güvenliği sorunları ve teknolojik kırılganlıklar—ele alınmıştır. Bu risklerin tedarik zincirlerinde kesintilere, maliyet artışlarına ve ekonomik belirsizliklere yol açtığı vurgulanmıştır. Devamında ise yenilenebilir enerji teknolojilerindeki gelişmeler, dijitalleşme, yeşil finansman ve enerji demokrasisi gibi dönüşüm süreçlerinin enerji sektörüne kazandırdığı fırsatlar detaylı biçimde incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, enerji tedarik zincirlerinin sürdürülebilirlik, esneklik ve katılımcılık temelinde yeniden yapılandırılması gerektiği ve bu dönüşümün sadece enerji güvenliğini değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini de destekleyeceği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Enerji Tedarik Zinciri, Küresel Ekonomi, Arz Güvenliği, Riskler

Sağlık Turizminin Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Yeri ve OECD Ülkeleri Arasındaki Payı

Muhammet Ahmet Boyrazlı¹

¹ Fırat Üniversitesi, aboyrazli023@gmail.com

ÖZET

Geçmişten günümüze tüm ülkelerin öncelikli hedeflerinden biri, sürdürülebilir, kapsayıcı ve dengeli bir kalkınma süreci gerçekleştirmektir. Kalkınma kavramı çoğu zaman ekonomik büyüme ile özdeşleştirilse de, beşeri, sosyal ve çevresel kalkınma unsurları göz ardı edildiğinde sağlıklı bir gelişim mümkün olamaz. Gerçek anlamda kalkınma; toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve sosyal adaletin sağlanması gibi çok boyutlu hedefleri içermelidir. Bu nedenle ülkeler, sahip oldukları doğal kaynaklar, coğrafi konum, iklim şartları ve tarihsel birikimleri doğrultusunda farklı sektörleri kalkınmanın temel taşı olarak konumlandırmaktadır. Özellikle hizmet sektörünün önemli bir alt kolu olan turizm, gelişmekte olan ülkeler açısından stratejik bir fırsat alanı olarak değerlendirilmektedir.

Turizm sektörü; istihdam yaratma kapasitesi, dış ticaret açığını azaltma potansiyeli, yerel kalkınmayı destekleme işlevi ve kültürel etkileşim yaratma gücüyle kalkınmanın itici motorlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda “bacasız sanayi” olarak nitelendirilen turizm, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde hem ekonomik büyümeye katkı sağlamakta hem de bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma yönünde etkili olmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, turizmin kalkınmadaki yeri üzerinden özellikle sağlık turizminin stratejik önemini ortaya koymaktır. 2010-2023 dönemini kapsayan bu araştırmada, Türkiye'nin sağlık turizmi performansı başta OECD ülkeleri olmak üzere uluslararası örneklerle karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. SWOT (Güçlü, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) yöntemiyle yapılacak değerlendirmede, Türkiye'nin uygun fiyatlı sağlık hizmetleri, deneyimli sağlık personeli, coğrafi yakınlık ve kültürel bağlar gibi avantajlarının öne çıktığı tahmin edilmektedir. Ancak yasal altyapı eksiklikleri, uluslararası akreditasyon oranlarının düşüklüğü ve dijital tanıtım eksikliği gibi zayıf yönlerin rekabet gücünü sınırladığı da beklenmektedir. Sonuç olarak, sağlık turizminin Türkiye'nin kalkınma hedeflerine doğrudan katkı sunabilecek yüksek potansiyelli bir alan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Turizm, Sağlık Turizmi

Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye Demir-Çelik Sektörüne Ekonomik Yansımaları

Muhammet Ahmet Boyrazlı¹

¹ Fırat Üniversitesi, aboyrazli023@gmail.com

ÖZET

24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna savaşı, yalnızca iki ülke arasında cereyan eden askeri bir çatışma olmanın ötesine geçerek, küresel sistemde ekonomik, politik ve ticari dengeleri derinden sarsan bir kriz haline dönüşmüştür. Bu savaşın etkileri enerji, tarım, lojistik, sanayi ve hammadde piyasaları başta olmak üzere birçok sektörde zincirleme kırılmalar yaratmıştır. Küresel ölçekte stratejik öneme sahip olan demir-çelik sektörü, bu çatışmadan doğrudan etkilenen alanlardan biridir. Zira Rusya ve Ukrayna, dünya demir-çelik üretiminde ve ihracatında önemli paylara sahip ülkeler arasında yer almakta; özellikle hammadde tedariki, yarı mamul ürün arzı ve uluslararası fiyat dengeleri üzerinde belirleyici roller üstlenmektedir.

Savaşın başlamasıyla birlikte her iki ülkedeki üretim tesislerinin faaliyetleri büyük ölçüde durma noktasına gelmiş, limanların kapanması ve yaptırımların devreye girmesi nedeniyle ihracat kapasitesi ciddi biçimde düşmüştür. Bu gelişmeler, Türkiye gibi hem büyük ölçekli üretim yapan hem de demir-çelik ihracatında bölgesel rol oynayan ülkeler açısından hem riskler hem de yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Türkiye, coğrafi konumu, güçlü sanayi altyapısı, esnek üretim kapasitesi ve alternatif ticaret güzergâhları sayesinde bölgesel tedarik zincirinde bir alternatif merkez olarak öne çıkmaktadır. Ancak savaşın etkisiyle yükselen enerji maliyetleri, hammadde fiyatlarındaki oynaklık, taşımacılık ve lojistikte yaşanan aksaklıklar Türkiye demir-çelik sektöründe maliyet baskısı ve arz-talep dengesizlikleri gibi sorunlara yol açmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye demir-çelik sektörü üzerindeki etkilerini çok boyutlu olarak incelemek ve ortaya çıkan bu yeni konjonktürde Türkiye'nin karşı karşıya olduğu fırsatları ve tehditleri değerlendirmektir. Yapılan analizler sonucunda, kısa vadede arz sıkıntıları, maliyet artışları ve dış ticarette belirsizlikler öne çıkarken; orta ve uzun vadede Türkiye'nin bölgesel üretim ve ihracat merkezi olma potansiyelinin güçlendiği, yeni pazarlarla bağlantı kurma imkânlarının arttığı ve sektörün küresel rekabet gücünün stratejik müdahalelerle geliştirilebileceği görülmektedir. Çalışma ayrıca, sektördeki kırılganlıkları azaltmak amacıyla sanayi politikalarının nasıl şekillendirilmesi gerektiğine dair öneriler de sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna Savaşı, Türkiye, Demir-Çelik Sektörü, Hammadde Krizi

Ekolojik Ayak İzi ve Ekonomik Büyüme: Akademik Literatürdeki Eğilimler ve Dinamikler

Cihan Usta^{1*} , Türker Şimşek² , Oğuzhan Demir³

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, cihnusta@gmail.com

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, turker.simsek@gop.edu.tr

³ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, oguzhand.demir@gop.edu.tr

ÖZET

Küresel çevresel krizlerin artması, ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiye yönelik akademik ilgide belirgin bir artışa yol açmıştır. Bu çerçevede, ekonomik faaliyetlerin çevresel etkilerini analiz etmek amacıyla ekolojik ayak izi ve gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH-GDP) kavramları temel göstergeler olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, “ecological footprint” ve “GDP” anahtar kelimelerini içeren bilimsel yayınları inceleyerek, söz konusu iki kavram arasındaki ilişkiyi literatür düzeyinde haritalamayı amaçlamaktadır. 1998-2025 yılları arasında Scopus veri tabanında yayımlanan toplam 504 akademik yayın, bibliyometrik analiz yöntemleri ile sistematik olarak incelenmiştir. Anahtar kelime eş-oluşum analizi, atıf analizi ve tematik harita yöntemiyle yapılan analizler, konunun tematik yapısını, en üretken yazar ve ülkeleri, yayın eğilimlerini ve temel araştırma odaklarını kapsamlı biçimde ortaya koymuştur. Bulgular, “ecological footprint”, “sustainable development” ve “gross domestic product” kavramlarının literatürde en yüksek merkezîyet ve gelişmişlik düzeyine sahip “motor temalar” olarak öne çıktığını göstermektedir. Yayın sayısı bakımından Çin açık ara lider konumdayken, Türkiye, Pakistan ve Malezya gibi ülkeler de hem yayın üretimi hem de atıf etkisi açısından dikkat çekici bir yer edinmiştir. Özellikle Avrupa ülkeleri ve Türkiye gibi bölgelerde, çok uluslu iş birliklerine dayalı yayınların önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir. Çalışma, yaklaşık çeyrek yüzyılı kapsayan veriler ışığında çevre ve ekonomi temalı literatürün evrimini sistematik biçimde analiz ederek, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik politika yapımı ve akademik araştırmalar için stratejik bir yol haritası sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Ayak İzi, Ekonomik Büyüme, Çevre, Bibliyometrik Analiz

* Sorumlu Yazarın e-postası: cihnusta@gmail.com

Suriye Ekonomisinin Dünü ve Bugünü: Esed Sonrası Yeni Süreç

Haluk Yaman^{1*} , Haled Vahaybey²

¹ Fırat Üniversitesi, hyaman@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, matamata349@gmail.com

ÖZET

Suriye’de 2011 yılında başlayan ve her geçen gün artan şiddette devam eden çatışmalı süreç öncesinde ekonomi önemli oranda petrol sektörü ile ilişkili ürünlere ve tarımdan elde edilen gelirlere dayanmaktaydı. Özellikle tarımın GSYİH içerisindeki oranı önemli bir düzeydeydi. Toplumun iş gücünün yaklaşık dörtte biri tarım alanında istihdam edilmekteydi. 2007 sonrasında bölgede yaşanan kuraklık tarımın ekonomideki payını olumsuz etkilerken istihdam oranından düşüşe yol açmıştır. Akabinde 2011 yılında başlayan iç savaş, Suriye ekonomisinde ciddi yapısal tahribata yol açmıştır. Sanayi üretimi gerilemiş, altyapı büyük ölçüde zarar görmüş ve işsizlik oranları artmıştır.

Özellikle ülke ekonomisi içerisinde petrol sektöründen elde edilen gelirler, petrol sahalarının farklı güçlerin eline geçmesinden dolayı düşmüştür. Bölgenin demografik yapısı göçlerden ve savaşın getirdiği gelişmelerden kaynaklı değişirken Suriye halkı bundan olumsuz etkilenmiştir. Ülke içindeki nüfus hareketliliği ve mülteci krizleri, ekonomik faaliyetleri daha da zorlaştırmıştır. Tüm bu zorluklar sonrasında Esed rejiminin düşmesi ve yeniden yapılanma süreciyle birlikte ekonomik anlamda önemli gelişmelerin olacağı öngörülmektedir. Tarım, enerji, inşaat ve hizmet sektörleri, toparlanma sürecinde ön plana çıkabilecek stratejik alanlardır. Modern tarım teknikleri ve enerji altyapısının iyileştirilmesi, ekonomik canlanmanın anahtarları olarak değerlendirilmektedir.

Siyasi istikrarın sağlanması, şeffaf kamu yönetimi anlayışının uygulamaya geçirilmesi ve ekonomik reformların somutlaştırılması, sürdürülebilir kalkınma için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca diaspora desteği ve uluslararası yatırımlar da bu sürece katkı sağlayabilir. Yorumlayıcı bir anlayışla fenomenolojik bir perspektifte Suriye’nin ekonomik geleceğinin tartışıldığı bu çalışmada ekonomik gelişmelerin hangi sektörlerde olacağına ve ne düzeyde ülke geleceğine katkı sunacağına dair bir yorum geliştirmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Beşar Esed, Ekonomi, Ekonomik Toparlanma

* Sorumlu Yazarın e-postası: hyaman@firat.edu.tr

Finansal Tabana Yayılma ve Finansal Okuryazarlığın Karşılıklı Etkileşimi

Ayşenur Ekerer¹

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, ay.ekerer@gmail.com

ÖZET

Günümüzde teknolojinin gelişimiyle birlikte finansal piyasalar giderek daha karmaşık bir yapı kazanmaktadır. Sürekli olarak yeni ürünlerin piyasaya sunulması, bireylerin hayatın her aşamasında potansiyel olarak uzun süreli sonuçları olan karmaşık finansal kararlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda bireylerin finansal bilgiye sahip olması yani finansal kavramları anlayarak bilinçli kararlar alması büyük önem taşımaktadır. Finansal tabana yayılma, yetişkin bireylerin uygun finansal hizmetlere erişimini kolaylaştırmayı hedeflemekte ve bu hizmetleri etkili bir şekilde kullanabilmelerini sağlamaktadır. Bireylerin bu sisteme etkin bir şekilde katılması finansal okuryazarlığın artırılmasıyla mümkündür. Ancak gelişmekte olan ülkelerde hala birçok kişinin temel finansal hizmetlere ilişkin bilgi eksikliği önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu ülkelerde yaşayan bireylerin büyük bir kısmı, banka hesabı, yatırım araçları veya sigorta gibi hizmetlerden haberdar değildir veya bu hizmetleri nasıl kullanacaklarına dair yeterli bilgiye sahip değildir. Özellikle kırılgan gruplar arasında bu eksiklik daha da belirgindir ve gerekli finansal kararlar alma konusunda ciddi yetersizlikler söz konusudur. Bu bağlamda yoksul ve az gelişmiş ülkelerin finansal tabana yayılmaya odaklanması büyük önem taşımaktadır. Finansal hizmetlere erişimin artırılması sayesinde gelişmekte olan ülkeler yoksulluğu azaltabilir, gelir seviyelerini yükseltebilir ve ekonomik dayanıklılığın gelişmesine katkı sağlayabilirler. Finansal okuryazarlığın artırılması, bireylerin doğru kararlar almasını sağlarken, aynı zamanda finansal tabana yayılmayı da güçlendirmektedir. Bu çalışma, finansal tabana yayılma ve finansal okuryazarlık arasındaki etkileşimi inceleyerek, politika yapıcılar için öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tabana Yayılma, Finansal Okuryazarlık, Finansal Hizmetlere Erişim

Dijital Zihniyet Üzerine Akademik Bir Harita: Bibliyometrik Bulgular

İrem Tanyildizi Baydili^{1*} , Hatice Gökçe Demirel²

¹ Fırat Üniversitesi, Türkiye, itanyildizi@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, Türkiye, demirel@firat.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmada, “dijital zihniyet” (digital mindset) konusunda akademik literatürün yapısal özelliklerini, temel eğilimlerini ve kavramsal gelişimini analiz etmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden bibliyometrik analiz yöntemi benimsenmiştir. Çalışmanın veri kaynağını, sosyal bilimler alanında yüksek atıf ve kalite standartlarına sahip olan Web of Science (WoS) Core Collection veri tabanında yer alan, Social Sciences Citation Index (SSCI) kapsamındaki İngilizce dilinde yayımlanan ve başlığında “dijital mindset” kavramı geçen makaleler oluşturmaktadır. Yayın yılına yönelik herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Bibliyometrik veri analizi sürecinde, atıf analizi, ortak yazarlık analizi, anahtar kelime eş-oluşum analizi yöntemleri uygulanmıştır. Verilerin analizinde VOSviewer yazılımları kullanılarak bilimsel üretkenlik, etkileyici çalışmalar, iş birliği ağları ve kavramsal yapı haritaları görselleştirilmiştir. Ayrıca Web of Science veri tabanında yer alan analiz sonuçları kısmından yararlanılarak nicel veriler elde edilmiştir. Yıllara göre yayın sayıları incelendiğinde, 2019 yılı itibarıyla belirgin bir artış eğiliminin başladığı görülmektedir. 2018 yılında 3 olan yayın sayısının 2019 yılında 13’e yükselmesiyle birlikte, takip eden yıllarda da istikrarlı bir artış eğilimi devam etmiştir. Bu durum, ilgili alandaki akademik ilginin ve üretkenliğin 2019 yılından itibaren kayda değer şekilde arttığını göstermektedir. Bibliyometrik analiz sonucuna göre en çok işbirliği yapan ve çok fazla ortak çalışması olan yazar Schapira, Lidia olarak belirlenmiştir. En çok ortak yazarlık yapan ülke Amerika olup, en fazla uluslararası ortak yazarlı yayın üreten ve akademik işbirliklerinde merkezi konumda olan ülkedir. VOSviewer tarafından oluşturulan co-occurrence- author keywords analizi kapsamında araştırma alanındaki temel kavramların nasıl birbiriyle bağlantılı olduğu belirlenmektedir. Bu kapsamda “Digital transformation” ve “mindset” kavramları merkezi iki kavram olarak belirlenmiştir. Bu, dijital dönüşüm ve zihniyet kavramlarının bu alanda akademik literatürde en yaygın kullanılan ve en merkezi anahtar kelimeler olduğunu göstermektedir. Bu anahtar kelimeler diğer birçok kavramla güçlü bağlantılara sahip ve akademik çalışmaların temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Zihniyet, Bibliyometrik Analiz, Dijital Dönüşüm.

* Sorumlu Yazarın e-postası: itanyildizi@firat.edu.tr

ABD-Kanada Ticaretinde Gümrük Tarifelerinin İthalat Hacmine Etkisi: 2025-2029 Dönemi İçin Bir Senaryo Analizi

Orkhan Mammadzada¹

¹ Fırat Üniversitesi, omemmedzade89@gmail.com

ÖZET

Sürdürülebilir ticaret politikalarının oluşturulması günümüzde küresel ekonomiler açısından önemli bir konudur. Bu çalışma, ABD'nin Kanada'dan yaptığı ithalata uygulayabileceği farklı oranlardaki ad valorem gümrük tarifelerinin 2025-2029 dönemi ithalat hacmine etkilerini analiz etmektedir. Araştırmanın özgün yönü, senaryo bazlı bir model kullanarak hem ARDL-Forecast hem de manuel tahmin yöntemlerini bir arada uygulanmasıdır. Çalışmada 1994-2024 dönemine ait geçmiş veriler, 2025-2029 dönemi için ARIMA modeliyle yapılan öngörüler kullanılmıştır. Değişkenlerin durağanlığı ADF (Augmented Dickey-Fuller) testi ile incelenmiş ve serilerin düzeyde durağan olduğu belirlenerek ARDL (Auto-Regressive Distributed Lag) yöntemi tercih edilmiştir. Analiz kapsamında dört farklı senaryo oluşturulmuştur: tarifesiz durum, %10, %25, %35 oranlarında ad valorem tarife uygulamaları. Bulgular, tarife uygulanmayan durumda ithalat hacminin istikrarlı bir seyir izlediğini, ancak tarife oranlarının artmasıyla ithalat hacminde kademeli bir azalma yaşandığını ortaya koymuştur. %10'luk bir tarife uygulamasında ithalat hacminde yıllık ortalama %3.14, %25'lik tarifede %6.10 ve %35'lik tarifede %8.08 oranında daralma tespit edilmiştir. Çalışmada, ad valorem tarifelerin dış ticaret hacmini önemli ölçüde sınırladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, politika yapıcılara yönelik olarak daha dengeli ve hedef odaklı tarife politikalarının geliştirilmesi, temel tüketim mallarında yüksek tarifelerden kaçınılması ve ithalata bağımlı sektörlerde üretimi destekleyici önlemler alınması önerilmektedir. Ayrıca, dar gelirli kesimleri koruyacak sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi de tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ad Valorem Tarife, İthalat Hacmi, ABD-Kanada Ticaret İlişkileri, Senaryo Analizi

Uluslararası Para Sistemleri

Betül Zeynep Yurten¹

¹ Fırat Üniversitesi, betul2000zeynep@hotmail.com

ÖZET

Uluslararası para sistemleri; ülkeler arası ticaretin gerçekleşmesini kolaylaştıran, döviz kurlarını belirleyen ve ödemeler dengesini düzenleyen kurumsal yapılardır. Bu sistemler, dünya ekonomisinin sağlıklı işlemesi açısından hayati önem taşımaktadır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, sistemin işleyişine katkı sunarak küresel ekonomik entegrasyonu teşvik etmektedir. Ekonomik, siyasi ve teknolojik değişimlerle şekillenen para sistemleri, tarih boyunca farklı kriz dönemlerinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, uluslararası para sistemlerinin tarihsel süreçte geçirdiği yapısal dönüşümleri analiz ederek, bu dönüşümlerin ekonomik istikrar üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Çalışmada çift maden standardından başlayarak altın standardı, buhran dönemi, Bretton Woods ve dalgalı kur rejimine kadar uzanan beş dönem incelenmiştir. Her bir dönemin kendi içinde ekonomik ve politik bağlamda yarattığı etkiler değerlendirilmiş, sabit ve dalgalı kur sistemleri arasındaki geçişlerin nedenleri açıklanmıştır. Her bir sistem, dönemin ekonomik ve siyasal koşullarına bağlı olarak gelişmiş ve farklı avantajlar ve kırılganlıklar üretmiştir. Ayrıca, IMF ve SDR gibi kurum ve araçların sistemin sürekliliğine katkıları vurgulanmıştır. Sonuç olarak, uluslararası para sistemleri küresel ekonomik dengeyi sağlamada önemli bir araç olarak varlığını sürdürmektedir. Sabit kur sistemlerinin sağladığı öngörülebilirlik ile dalgalı kur sistemlerinin esnekliği arasında kurulan denge, devlet müdahalesi ve piyasa mekanizmalarının uyumu açısından kritik bir rol oynamaktadır. Geçmişte yaşanan deneyimler, ekonomik kırılganlıklara karşı esnek ve dirençli sistemlerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Gelecekteki para sistemi reformlarının ise, geçmiş deneyimlerden faydalanarak daha kapsayıcı, esnek ve sürdürülebilir yapılar üzerine inşa edilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Para Sistemleri, Döviz Kuru Rejimleri, Ekonomik İstikrar, Piyasa Mekanizmaları

COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri

Esin Durmuş¹

¹ Fırat Üniversitesi, durmusesin23@gmail.com

ÖZET

11 Mart 2020 yılında Dünya Sağlık Örgütü Tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19 salgını tüm dünya ülkeleri olmak üzerine Türkiye ekonomisini de derinden etkilemiştir. Salgının yayılmasını önlemek için alınan sıkı tedbirler ve kısıtlamalar, ekonomik faaliyetleri yavaşlatmış, büyüme oranlarında küçülmeye, işsizlik oranlarında artışa, dış ticaret hacminde daralmaya ve istihdamda azalmaya neden olmuştur. Bu çalışmada, salgına karşı alınan tedbirlerin ve kısıtlamaların ekonomik göstergeler üzerinde nasıl etki bıraktığını ve Covid-19 salgını ile arasındaki bağlantıyı incelemek amaçlanmıştır. Konuyla alakalı önceki çalışmalarda elde edilen bulgular incelenmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde %9, 9'luk küçülme, salgının ekonomi üzerindeki yıkıcı etkisini ortaya koymuştur. Ancak 2021 yılında aşı çalışmalarının yaygınlaşması, kısıtlamaların ve tedbirlerin kaldırılması ile Türkiye ekonomisi toparlanma sürecine girmiştir. İşsizlik oranları da 2020 yılı itibarıyla ciddi bir sorun haline gelmiştir. 2021 yılında salgının seyrine göre gevşetilen tedbirler ile iyileşme göstermiştir. 2020 yılında alınan tedbirlerle beraber insanlar evden çalışmaya başlamış böylece tüketimlerini kısıtlamak zorunda kalmışlardır. Türkiye'nin ihraç ettiği mallara talep azalmıştır. 2021 yılıyla beraber ülkeler arası ticaret hareketliliği artmıştır. 2022 yılına gelindiğinde, salgının ekonomik etkilerinin büyük ölçüde ortadan kalktığı ve makroekonomik göstergelerin normale döndüğü gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, Covid-19 salgını Türkiye ekonomisi üzerinde kısa vadeli ancak ciddi bir baskı oluşturmuş, ancak etkili politika müdahaleleri ve normalleşme süreci ile bu olumsuz etkiler büyük ölçüde giderilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Covid-19, Türkiye Ekonomisi, Makroekonomik Değişkenler, Salgın Hastalıklar

Çok Uluslu Şirketlerin Vergi Planlaması

Şeyma Yıldız¹

¹ Fırat Üniversitesi, ylzsyima@gmail.com

ÖZET

Küreselleşmeyle birlikte dünya üzerinde uluslararası ticarete önemli bir paya sahip olan çok uluslu şirketler, faaliyetlerinde bulundukları ülkelerde kazançlarını maksimize etmek ve giderlerini en aza indirmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Bu stratejileri oluşturan etmenlerin başında vergi planlaması gelmektedir. Ülkeler arasındaki vergi farklılığı nedeniyle vergi planlaması şirketler için kaçınılmaz olmaktadır. Vergi sistemlerindeki karmaşık süreci iyi yönetebilmek için ise uzman kişilerce yardım alınması büyük önem taşır. Çok uluslu şirketler, vergi planlamasında transfer fiyatlandırması, ülkedeki vergi oranları, vergi cennetleri, çifte vergilendirme anlaşmaları ve vergi indirimlerinden faydalanmaktadır. Böylece bu şirketler, küresel ölçekte büyük pazarlara ulaşıp dünya çapında ticarete yön vermektedirler. Bu çalışmanın amacı, çok uluslu şirketlerin vergi planlaması yaparken hangi yöntemleri ele aldıklarını ve vergi planlamasındaki stratejilerin küresel ekonomideki etkilerini literatür taraması yaparak olumlu ve olumsuz yönleriyle incelemektir. Çalışma da çok uluslu şirketler, genel vergi stratejisi belirleyerek faaliyet gösterecekleri ülkelerde hedeflerine, maliyet yapılarına en uygun pazarı seçip, ciddi kapasitede üretime sahip olarak ekonomik anlamda küreselleşmeyi hızlandırırlar. Ancak, çok uluslu şirketlerin vergi planlaması, gelişmekte olan ülkelerde vergi gelirlerini azalttığını, vergi adaletini zedelediğini ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirdiğini göstermektedir. Bundan dolayı, çok uluslu şirketlerin kendi çıkarları kadar faaliyet gösterdikleri ülkelerinde çıkarlarını gözetmeleri gerekmektedir. Daha adaletli ve şeffaf bir uluslararası vergi sistemi için çok taraflı iş birliği ve düzenlemelerin öneminin daha çok vurgulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok Uluslu Şirketler, Vergi, Ticaret, Vergi Planlaması

Vergi Ahlakı ve Kayıt Dışı Ekonomi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Araştırma

Beyza Tosun¹

¹ Fırat Üniversitesi, beyzatosun2323@gmail.com

ÖZET

20.yy'da ortaya çıkan vergi ahlakı ve kayıt dışı ekonomi kavramları gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yarattığı etkilerden dolayı son zamanlarda adını sıkça duyurmuş ve ülkemizde de gün geçtikçe daha önemli bir hal almıştır. Vergi ahlakı, bireylerin gönüllü olarak vergi ödeme eğilimlerini belirleyen etik ve toplumsal değerlerle şekillenirken; kayıt dışı ekonomi, devletin vergi gelirlerini azaltarak ekonomik büyümeyi ve adaleti olumsuz etkilemektedir. Türkiye özelinde yapılan analizlerde, vergi sistemine duyulan güven, devletin hizmet kalitesi, adalet algısı ve denetim mekanizmalarının etkinliği gibi faktörlerin hem vergi ahlakını hem de kayıt dışılığın yaygınlığını belirlediği görülmektedir. Kayıt dışı ekonomiyi etkileyen ekonomik, mali, sosyal, psikolojik birçok faktör olduğu bilinmektedir. Son dönemlerde yapılan çalışmalarda kayıt dışı ekonomi kavramı vergi ahlakı, vergi bilinci, vergiye gönüllü uyum gibi faktörler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmada, vergi ahlakı ve kayıt dışı ekonominin birbirini nasıl etkilediği Türkiye açısından değerlendirmek çeşitli çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır. Konuyla alakalı önceki çalışmalarda elde edilen bulgular incelenmiş ve Türkiye açısından hangi çözüm önerilerinin daha etkili olacağı değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, vergi ahlakının yüksek olması durumunda kayıt dışı ekonominin düştüğü aksi durumda ise yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla bu iki kavram arasında ters orantılı bir etkileşim olduğu söylenebilmektedir. Vergi ahlakını güçlendirmek için eğitim, toplumsal farkındalık ve yasal reformların önemi vurgulanmış; kayıt dışı ekonomiyi azaltmak için ise denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve şeffaflığın artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Ahlakı, Kayıt Dışı Ekonomi, Türkiye

Sürdürülebilir Özgeci Girişimcilikte Sosyal Finans Yönetimi

Muammer Sarıkaya¹ , Salih Mutlu² , Umut Altintepe³

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, muammer.sarikaya@bilecik.edu.tr

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, salih.mutlu@bilecik.edu.tr

³ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, altintepeumut@gmail.com

ÖZET

Toplumsal sorunlar ve ihtiyaçlar giderek artmakta, bu sorunlara çözüm üretecek ve ihtiyaçlara cevap verecek aktörlere her geçen gün daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Dolayısıyla günümüzde kamu ve üçüncü sektörün yanı sıra özel sektör kuruluşlarının da toplumsal ihtiyaçları karşılama noktasında daha aktif rol alması beklenmektedir. Bu beklentinin ürünü olarak ekonomik ve sosyal refahı bir arada ele alan ve bu bağlamda hem ekonomik hem de sosyal fayda yaratmayı amaçlayan özgeci girişimcilik yaklaşımı öne çıkmaktadır. Farklı sektörlerdeki ve farklı ölçeklerdeki işletmeler özgeci girişimcilik yaklaşımını kendi kaynak ve kapasitesi ölçüsünde sergileyebilmektedir. Özgeci girişimcilik yaklaşımının sunduğu bu imkanlar işletmelerin doğrudan ve dolaylı paydaşları tarafından hem topluma hem de işletmeye sağladığı kazanımlar dikkate alınarak kabul edilmekte ve desteklenmektedir. Bu nedenle son yıllarda işletmelerin özgeci girişimcilik faaliyetlerinde dikkate değer bir artış görülmektedir. Ancak özgeci girişimcilerin sayısı kadar gerçekleştirdikleri faaliyetlerin ve yarattıkları sosyal etkilerin sürdürülebilirliği de önemlidir. Özgeci girişimciliğin sürdürülebilir kılınması için sosyal fayda yaratma amacıyla finansal kaynak sunan ve bu kaynakları talep edenlerin bir araya geldiği sosyal finans ekosisteminin yapısı ve dinamikleri hakkında yeterli bilgi ve donanıma sahip olunması gerekmektedir. Etkin bir sosyal finans yönetimi, özgeci girişimcilerin toplumsal ihtiyaçlara yönelik geliştirdiği çözümlerin sürdürülebilirliğini ve yarattığı katma değeri artıracaktır. Bu bağlamda çalışmada işletmelerin özgeci girişimcilik yaklaşımının toplumsal açıdan önemi ele alınmakta, sosyal finans yönetimindeki yetkinliklerin bu yaklaşımın ve sağladığı sosyal faydanın sürdürülebilirliğine etkileri ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özgeci Girişimcilik, Sürdürülebilirlik, Sosyal Finans Yönetimi

Kripto Para Piyasalarında Fiyat Tahmini: Xgboost, Lightgbm ve SVR Algoritmalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi

Emre Ünal¹ , Muhammet Sefa Yıldız^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, eunal@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, sefa.yildzz@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, kripto para piyasalarında sıkça yaşanan ani fiyat değişimlerini daha iyi anlayabilmek ve bu değişimlere dair geleceğe yönelik tahminler yapabilmek amacıyla makine öğrenimi algoritmalarının ne kadar etkili olduğunu araştırmaktadır. Özellikle Bitcoin, Ethereum ve Litecoin gibi en çok bilinen dijital para birimleri üzerinde durulmuş ve bu üç varlığın fiyatlarını tahmin etmek için XGBoost, LightGBM ve SVR algoritmaları kullanılmıştır. Araştırmada, 2018 ile 2025 yılları arasındaki günlük fiyat verileri Yahoo Finance üzerinden alınarak kullanıma hazır hâle getirilmiş; eksik veriler tamamlanmış, çeşitli teknik göstergeler eklenmiş ve zaman serisine uygun istatistiksel işlemler uygulanmıştır. Model performansları, Ortalama Mutlak Hata (MAE), Ortalama Kare Hata (MSE), Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE), Hata Karekökü (RMSE) ve Determinasyon Katsayısı (R^2) gibi kriterlerle değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre SVR algoritması en düşük hata oranlarıyla en doğru tahminleri verirken, XGBoost ve LightGBM hata oranları bakımından az farklar olsada SVR'nin gerisinde kalmıştır. Modellerin tahmini bir gün, bir ay ve bir yıl sonrası için öngörülerde bulunabildiği test edilmiştir. Granger nedensellik analizi ise bu üç kripto para arasında karşılıklı etkileşimler olduğunu, yani birindeki değişimin diğerlerini de etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Genel olarak makine öğrenimi algoritmalarının yalnızca teknik analiz aracı olmakla kalmayıp, aynı zamanda daha bilinçli ve sağlam yatırım stratejileri geliştirmek için de güçlü ve etkili birer araç olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, Ethereum, LightGBM, Litecoin, SVR, XGBoost

* Sorumlu Yazarın e-postası: sefa.yildzz@gmail.com

Klasik İktisat Teorisi Bağlamında Döviz Kuru Dengelenmesi ve Satın Alma Gücü Paritesinin Testi: Çin ve Türkiye Karşılaştırması

Mustafa Koçoğlu¹

¹ Erciyes Üniversitesi, mkocoglu@erciyes.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Çin ve Türkiye'nin 2012 Ocak ile 2024 Ekim arasındaki aylık tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ve CNY/TRY döviz kuru endeksini kullanarak Cassel (1918) Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) hipotezinin geçerliliğini, Rolling window regression yöntemi ile test ediyorum. SAGP, bir ülkenin döviz kuru ile ulusal fiyat düzeyinin yabancı bir ülkeye göre seviyesi veya hareketi arasındaki ilişkiyi açıklayan bir teoridir. Bu teori temelde, para birimlerinin satın alma güçleri arasındaki dengenin döviz kurlarına yansımaları prensibine dayanır. Mutlak SAGP, bir birim yerel para biriminin satın alma gücünün, döviz kuru üzerinden çevrildiğinde, yabancı ülkede aynı miktarda mal ve hizmet satın alabilecek şekilde eşit olacağını varsayar. Bu, ülkeler arasındaki fiyat seviyelerinin döviz kuru ile tamamen dengelendiği ideal bir durumu ifade eder. Bu çerçevede, uzun dönemde, her iki ülkede de aynı mal ve hizmetlerin aynı fiyatla alınabileceği düşünülür.

Göreceli SAGP ise, ulusal fiyat düzeylerindeki değişikliklerin, ilgili para birimleri arasındaki nominal döviz kurlarındaki orantılı değişikliklerle telafi edildiğini savunur. Bu yaklaşım, enflasyon-döviz kuru ilişkisine odaklanarak daha dinamik bir analiz sunar. Göreceli SAGP, enflasyon farklarının döviz kuru değişimlerini etkileyerek iki ülke arasındaki fiyat dengesinin korunmasına yardımcı olacağını öngörür. Özellikle yüksek enflasyon yaşayan ekonomilerde bu ilişki daha belirgin şekilde gözlemlenebilir.

Bu bağlamda, rolling window regresyon yöntemiyle, dönemselsel olarak göreceli fiyat düzeyleri oranlarından elde edilen katsayılar, Türkiye ile Çin arasındaki döviz kuru ve fiyat düzeyleri ilişkisinin her dönemde dengeye ulaştığını ortaya koymaktadır. Analiz sonuçlarına göre, SAGP hipotezi yalnızca bazı dönemlerde geçerliliğini korumuştur. Bu bulgu, özellikle enflasyon oranları, döviz kuru hareketleri ve diğer ekonomik faktörlerin zaman içinde değişkenlik gösterdiği, dolayısıyla SAGP hipotezinin her dönemde geçerli olmadığı sonucuna varılmasına yol açmıştır. Türkiye'nin dalgalı enflasyon yapısı ile Çin'in kontrollü döviz kuru politikaları, bu sonuçların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bu durum, makroekonomik şoklar, politika değişiklikleri veya uluslararası ticaret gibi faktörlerin etkisiyle döviz kuru ve fiyat düzeylerinin her zaman birbiriyle orantılı hareket etmediğini göstermektedir. Ayrıca, küresel piyasalardaki dalgalanmaların ve merkez bankası politikalarının da bu ilişki üzerinde belirleyici etkileri olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Anahtar Kelimeler: SAGP hipotezi, Rolling window regression, Döviz kuru

Davranışsal İktisat Perspektifinden Tüketicilerin Zorunlu ve Zorunlu Olmayan Mallardaki İndirimlere Karşı Duyarlılığı

İrem Deniz Bulut¹

¹ Fırat Üniversitesi, iremdenizbulutt@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, davranışsal iktisat yaklaşımıyla tüketicilerin zorunlu (gıda, temizlik ürünleri, ilaç vb.) ve zorunlu olmayan (lüks tüketim, eğlence, elektronik vb.) mallardaki fiyat indirimlerine verdikleri tepkileri incelemektedir. Geleneksel iktisat, tüketicilerin rasyonel kararlar aldığını savunsa da, davranışsal iktisat bireylerin karar alırken psikolojik, sosyal ve bilişsel önyargılarla şekillendiğini savunmaktadır. Literatür incelendiğinde, tüketicilerin fiyat duyarlılığının, malın türüne göre değiştiğini göstermektedir. Zorunlu mallarda tüketiciler indirimleri daha çok tasarruf etme veya stoklama fırsatı olarak görmektedir. Zorunlu olmayan mallarda ise hediye etme, kendini ödüllendirme veya fırsatı kaçırma korkusu gibi etkenlerin etkisinde kalarak hareket ettiklerini göstermektedir. Ayrıca bu çalışmayla zorunlu ve zorunlu olmayan mallarda tüketicinin davranışsal iktisat perspektifinden beklenti teorisi, kayıptan kaçınma, bulunabilirlik/mevcudiyet kısayolu, zihinsel muhasebe, çerçeveleme etkisi, statüko yanlılığı, çapa etkisi, yemleme etkisi ve bilişsel çelişki ile ilişkisi ölçülmek istenmektedir. Sonuç olarak tüketiciler indirim söz konusu olduğunda zorunlu mallarda mı yoksa zorunlu olmayan mallarda mı rasyonel hareket ettikleri araştırılmıştır.

Davranışsal iktisat, indirim ve fiyat gibi değişkenlere karşı bireylerin rasyonel olmayan, psikolojik temelli davranışlarını dikkate alarak daha etkili pazarlama ve fiyatlama stratejiler geliştirmektedir. Zorunlu ve zorunlu olmayan mallar arasındaki indirim duyarlılığı farkı da bu yaklaşımı doğrulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İndirime Duyarlılık, Davranışsal İktisat, Rasyonalite ve İrrasyonalite, Zorunlu ve Zorunlu Olmayan Mallar

Politik İstikrar ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (2002-2023)

Zeynep Karhan¹ , Gökhan Karhan^{2*}

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, zeynepkarhan@gmail.com

² Batman Üniversitesi, gokhan.karhan@batman.edu.tr

ÖZET

"Politik istikrar, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve yatırım ortamının güvenliği açısından kritik bir faktördür. Türkiye'de 2002 yılında tek parti iktidarının sağlanmasıyla başlayan dönemde, siyasi istikrarın sağlanması ekonomik büyümede önemli iyileşmelere zemin hazırlamıştır. Ancak bu süreç, 2008 küresel finansal krizi, 2016 darbe girişimi, 2018 ekonomik kriz ve 2020 Covid-19 pandemisi gibi çeşitli şoklarla kesintiye uğramış, ekonomik göstergelerde dalgalanmalar yaşanmıştır.

Bu çalışmada, 2002-2023 döneminde Türkiye'de politik istikrar ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Politik istikrarın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, gelişmekte olan ülkeler özelinde önemli bir tartışma konusu olup, Türkiye örneği bu bağlamda dikkat çekicidir. Çalışmada, Türkiye ekonomisinin 2002 sonrası dönemde yaşadığı siyasi ve ekonomik gelişmeler ışığında, politik istikrarın ekonomik performansa olan katkıları istatistik veriler ve literatür taramasıyla değerlendirilmektedir. Türkiye ekonomisi, 2002-2023 yılları arasında ortalama %5,4 büyüme göstermiştir. Kişi başına düşen GSYH, 2002'de yaklaşık 3.600 dolar iken 2023'te 13.100 dolar seviyesine yükselmiştir. Bu artış, siyasi istikrarın ekonomik büyümeye olumlu yansımalarının bir göstergesidir. Ancak kriz dönemlerinde (2008, 2016, 2018, 2020) büyüme oranlarında belirgin düşüşler yaşanmış, belirsizliklerin arttığı dönemlerde ekonomik performans dalgalanmıştır. Özellikle 2016 darbe girişimi ve 2023 depremi gibi olaylar ekonomik faaliyetler üzerinde kısa vadeli olumsuz etkiler yaratmıştır.

Türkiye örneğinde politik istikrar, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği için vazgeçilmez bir unsurdur. Politik belirsizliklerin azaltılması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve ekonomik karar alma süreçlerinde öngörülebilirliğin artırılması, büyüme potansiyelini güçlendirecektir. Ayrıca, kriz dönemlerinde devletin piyasa destekleyici müdahaleleri neoliberal çerçevede geçici olsa da ekonomik istikrarın korunmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin hem iç politikada istikrarı sağlaması hem de küresel ekonomik gelişmelere uyum sağlaması, uzun vadeli büyüme hedeflerine ulaşması açısından kritik öneme sahiptir."

Anahtar Kelimeler: Politik İstikrar, Ekonomik Büyüme, Siyasi Belirsizlik

* Sorumlu Yazarın e-postası: gokhan.karhan@batman.edu.tr

E7 Ülkelerinde Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Yaygınlaşmasında AR-GE Faaliyetlerinin Rolü ve İnovasyonun Teorik Etkisi[°]

Gülsevim Ateş¹ , Songül Can² , Esmâ Gültekin Tarla^{3*}

¹ Fırat Üniversitesi, gulsevim.ates@gmail.com

² Fırat Üniversitesi, songulcan023@icloud.com

³ Fırat Üniversitesi, egultekin@firat.edu.tr

ÖZET

Küresel enerji dönüşüm sürecinde yenilenebilir enerji teknolojilerinin yaygınlaştırılması, yalnızca çevresel sürdürülebilirlik açısından değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve rekabet gücü bakımından da stratejik bir önem taşımaktadır. Çalışmada, E7 ülkeleri (Çin, Hindistan, Brezilya, Türkiye, Endonezya, Meksika ve Rusya) örneği üzerinden, yenilenebilir enerji teknolojilerinin gelişiminde araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin rolü ve inovasyon kapasitesinin etkisi teorik düzeyde ele alınmaktadır. Endojen büyüme modelleri çerçevesinde teknolojik yeniliklerin enerji verimliliği, üretim maliyetleri ve enerji erişimi üzerindeki dönüştürücü etkisi tartışılmakta; teknolojik kapasite ile enerji politikaları arasındaki etkileşim değerlendirilmektedir. Ayrıca yenilenebilir enerji teknolojilerinin ticarileştirilmesi ve adaptasyonu sürecinde kamu desteklerinin, üniversite-sanayi iş birliklerinin ve patent dinamiklerinin belirleyici rolü vurgulanmaktadır. E7 ülkeleri bağlamında bu faktörlerin teorik temellendirilmesi, sürdürülebilir enerji politikalarının şekillendirilmesine yönelik kavramsal bir altyapı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji, Ar-Ge, enerji teknolojileri, E7 ülkeleri

[°] Çalışma, TÜBİTAK 2209-A kapsamında "Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Yaygınlaşmasında Ar-Ge'nin Rolü ve İnovasyonun Etkisi: E7 Ülkeleri Örneği" başlıklı öğrenci projesinden türetilmiştir.

* Sorumlu Yazarın e-postası: egultekin@firat.edu.tr

Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Teorik Bir İnceleme: E7 Ülkeleri Örneği[°]

Melile Gürbüz¹ , Reşa Abu² , Esma Gültekin Tarla^{3*}

¹ Fırat Üniversitesi, melikegurbuz2002@gmail.com

² Fırat Üniversitesi, rashakayauni2@gmail.com

³ Fırat Üniversitesi, egultekin@firat.edu.tr

ÖZET

Küreselleşen dünya düzeninin en temel ihtiyaçlarından birini enerji oluşturmaktadır. Hızla gelişen sanayileşme, artan nüfus, teknoloji de meydana gelen değişimler sonucunda enerjiye olan talep artmaktadır. Ekonomik büyümenin itici güçlerinden biri olan sanayileşme ve teknoloji artışının doğuracağı enerji ihtiyacı ile birlikte enerji talebi meydana gelen artışın, ekonomik büyümeyi destekleyeceği beklenmektedir. Enerji arzının hangi kaynaktan beslendiği ise bu noktada önem arz etmektedir. Birincil enerji fosil kaynaklar ile karşılanıyorsa ve enerji de dışa bağımlılık söz konusu ise fiyat oynaklıkları vb. gibi etmenler, büyüme dinamiklerini negatif etkileyebilirler. Bu durumda alternatif, yenilenebilir ve içeriden beslenen enerji kaynaklarına yönelim büyüme dinamiklerinin sürdürülebilir bir temele oturmasına olanak sağlayacaktır. Çalışma bu kapsamdan yola çıkarak yenilenebilir enerji kaynaklarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini E7 ülkeleri (Çin, Hindistan, Brezilya, Türkiye, Endonezya, Meksika ve Rusya) için teorik çerçevede ele alacaktır. Bunun yanında E7 üye ülkelerinden Türkiye için politika çıkarımları gerçekleştirecektir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji, ekonomik büyüme, E7 ülkeleri

[°] Çalışma, TÜBİTAK 2209-A kapsamında "Yenilenebilir Enerjinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin E7 Ülkeleri Üzerine Analizi" başlıklı öğrenci projesinden türetilmiştir.

* Sorumlu Yazarın e-postası: egultekin@firat.edu.tr

Girişimciliğin Önemi ve İnovatif Bir Ürün Olan Papbil'in İnsan Kaynakları ve Yetenek Yönetimine Etkisi

Şaban Şahin¹ , Hacı İsmail Çingi^{2*}

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, sahinsaban5@hotmail.com

² Papbil Yazılım Teknolojileri A.Ş., haciismailcing46i@gmail.com

ÖZET

Bireyler kendi kararları doğrultusunda geleceği şekillendirirken; ekonomik olarak yeterli olabilmek, yönetim mekanizmasının kendilerinde olması ve yönetme arzusu önemli olmaktadır. Ayrıca girişimci düşünme eylemi aracılığıyla bireylerin yaratıcılığında ve potansiyellerini keşfetmede motivasyon sağlama konusunda önemli etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz dünyasındaki değişim ve gelişmeleri takip etmek için, inovatif düşünen, yaratıcı, vizyon-misyon sahibi, öğrenmeye ve kendini geliştirmeye hevesli girişimciler önem kazanmaktadır. Bu noktada PAPBİL yetenek analizi, bireylerin yeteneklerini öğrenmenin en pratik ve güvenli yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. AR-GE çalışmaları ve geçirilen denetim süreçleri sonrasında min:% 80/ max: %96.4 aralığında güvenilirlik sağlayan sonuçlarıyla bireyin kendini ve yeteneklerini tanıma süreci yapılan birçok çalışma içinde kendisini üst seviyelere taşımaktadır. PAPBİL bireyi ve yeteneklerini tanıma sürecinde İK yönetimine kolaylıklar sağlayacağı öngörülmektedir.

İK, yetenek yönetimi sürecinin merkezinde yer almaktadır. İK'nın stratejik önemi, uygun yeteneklere sahip iş görenlerin işe alınmasından, değerlendirilmesine, elde tutulmasına kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. İşletmelerde bulunan İK departmanı, işletmenin genel hedeflere uygun yeteneklerin seçilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın amacı girişimcilik faaliyetlerinin önemini kavrayarak inovatif girişimcilik ürünü olan, bireyi tanıma tekniklerine yenilikçi yaklaşım sunan PAPBİL'in İK ve yetenek yönetimine etkisini göstermektir. Çalışmada hem PAPBİL'in ön gördüğü iletişim biçimleri ve kilit becerilerden faydalanılarak İK'da kullanıldığında yönetim mekanizmalarına olan etkisi saptanmaya çalışılırken, işletmelerde İK departmanlarında hedeflere uygun seçilen bireylerde ne gibi özelliklerine odaklanıldığı çalışma kapsamında bir karşılaştırma konusu olarak girişimcilik çerçevesinde anlatılmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın sonucunda girişimcilik açısından önemli yer tutan PAPBİL'in İK ve Yetenek Yönetimine yapmış olduğu analizler sonucu büyük oranda katkı sağladığı araştırma kapsamında ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Papbil Yetenek Analizi, Yetenek Yönetimi, İnsan Kaynakları

* Sorumlu Yazarın e-postası: sahinsaban5@hotmail.com

Sürdürülebilirlik Muhasebesi ve Yeşil Dönüşüm Stratejileri: Kuruluşlar İçin Fırsatlar ve Zorluklar

Emel Saraç¹

¹ Ostim Teknik Üniversitesi, emel.sarac@ostimteknik.edu.tr

ÖZET

Global iklim değişikliği ve giderek çoğalan çevresel sorunlar, kuruluşları sürdürülebilirlik odaklı bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda "yeşil dönüşüm" olarak isimlendirilen süreç, işletmelerin çevresel etkilerini azaltmayı, kaynak verimliliğini artırmayı ve sürdürülebilir iş modelleri geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu dönüşümün başarısında önemli bir rol oynayan "sürdürülebilirlik muhasebesi" ise, işletmelerin çevresel ve sosyal performanslarını finansal performanslarıyla entegre ederek karar alma süreçlerine dahil etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, sürdürülebilirlik muhasebesinin işletmelerin yeşil dönüşüm stratejilerini formüle etme, uygulama ve değerlendirme süreçlerindeki rolünü incelemektedir. Yeşil dönüşümün işletmeler için sunduğu potansiyel fırsatlar (yeni pazarlara erişim, rekabet avantajı, artan paydaş değeri, inovasyon) ve beraberinde getirdiği zorluklar (yüksek yatırım maliyetleri, veri toplama ve raporlama karmaşıklığı, belirsizlikler) detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca, sürdürülebilirlik muhasebesi araçlarının (çevresel maliyet muhasebesi, yaşam döngüsü analizi, karbon muhasebesi vb.) yeşil dönüşüm stratejilerinin etkin bir şekilde yönetilmesine nasıl katkı sağlayabileceği örneklerle açıklanmaktadır.

Çalışma, teorik bir çerçeve sunmanın yanı sıra, üretim sektörlerindeki şirketlerin yeşil dönüşüm stratejilerini sürdürülebilirlik muhasebesi ilkeleri doğrultusunda nasıl entegre ettiklerine dair vaka analizlerine de yer vermeyi amaçlamaktadır. Bu analizler aracılığıyla, işletmelerin karşılaştığı spesifik zorluklar ve uyguladıkları başarılı stratejiler ortaya konulacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma, sürdürülebilirlik muhasebesinin yeşil dönüşüm sürecinde üretim işletmeleri için hem önemli fırsatlar sunduğunu hem de aşılması gereken zorlukları beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. İşletmelerin uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmaları ve rekabet avantajı elde etmeleri için sürdürülebilirlik muhasebesi prensiplerini iş stratejilerine entegre etmelerinin önemi tartışılacak ve politika önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Yeşil Dönüşüm, İşletme Stratejileri, Çevresel Muhasebe, Fırsatlar, Zorluklar.

Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği (2002-2022)

Zeynep Karhan¹ , Gökhan Karhan^{2*}

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, zeynepkarhan@gmail.com

² Batman Üniversitesi, gokhan.karhan@batman.edu.tr

ÖZET

"Yolsuzluk, Dünya Bankası tanımına göre, kamu gücünün kişisel çıkarlar için kötüye kullanılmasıdır ve ekonomik büyümenin önemli belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, Türkiye'de 2002-2022 dönemini kapsayan bir zaman serisi analizi ile yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemektedir. Yolsuzluk düzeyi, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün (Transparency International) Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI) verileriyle ölçülmüştür. Ekonomik büyüme ise kişi başına düşen reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ile temsil edilmiştir. Ayrıca, kontrol değişkenleri olarak kamu harcamaları, doğrudan yabancı yatırımlar ve enflasyon oranı modele dahil edilmiştir. Literatürde yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi iki farklı görüşle açıklanmaktadır. Birincisi, yolsuzluğun maliyetleri ve belirsizliği artırarak yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği yönündedir. İkincisi ise, yolsuzluğun bürokratik engelleri aşarak ekonomik faaliyetleri hızlandırabileceği ve dolayısıyla büyümeyi teşvik edebileceği görüşüdür. Ancak çoğunlukla yolsuzluğun büyümeye negatif etkisi olduğu kabul edilmektedir. Ampirik sonuçlar, yolsuzluk düzeyindeki azalmanın ekonomik büyümeyi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artırdığını göstermektedir. Bu bulgu, yolsuzluğun Türkiye ekonomisi üzerindeki negatif etkisini doğrulamakta ve iyi yönetim uygulamalarının önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini Türkiye özelinde ortaya koymuş ve yolsuzlukla mücadelenin ekonomik kalkınma için vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır. Gelecek çalışmalarda, yolsuzluğun sektörel etkilerini ve farklı yönetim modelleriyle ilişkisini daha ayrıntılı bir şekilde incelemek literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir."

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk Endeksi, Ekonomik Büyüme, Doğrudan Yabancı Yatırım

* Sorumlu Yazarın e-postası: gokhan.karhan@batman.edu.tr

Avrupa Birliği Ülkelerinde İnovasyonun Yeşil Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Nedensellik Analizi

Büşra Özer Aksoy¹ , Esra Göky Zor^{2*}

¹ Erciyes Üniversitesi, bsrozrr.bo@gmail.com

² Erciyes Üniversitesi, goky.zb@gmail.com

ÖZET

Yeşil büyüme, çevresel sürdürülebilirliği gözeterek ekonomik kalkınmayı sürdürmeyi amaçlayan bir kalkınma yaklaşımıdır. Bu model, doğal kaynakların verimli kullanımını ve çevre üzerindeki baskıların azaltılmasını esas alırken, ekonomik performansın da korunmasını amaçlamaktadır. Bu dönüşüm sürecinde inovasyon, hem çevresel hem de ekonomik hedeflerin gerçekleşmesinde kritik bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda inovasyon, çevreye duyarlı ürün, süreç ve teknolojilerin geliştirilmesine olanak sağlayarak hem çevresel zararların azaltılmasında hem de ekonomik performansın iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla inovasyon, yeşil büyümenin çevresel ve ekonomik hedefleri arasında stratejik öneme sahiptir. Artan çevresel sorunlar karşısında, inovatif yaklaşımların desteklenmesi, sürdürülebilir kalkınma vizyonunun hayata geçirilmesinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. İnovasyonun çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri, günümüzde politika yapıcılar ve araştırmacılar için önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu bakımdan çalışmanın amacı, Avrupa Birliği ülkelerinde inovasyon ile yeşil büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Çalışmada, 2000-2018 dönemine ait Avrupa Birliği ülkelerine ilişkin veriler kullanılmıştır. İnovasyonu temsilen çevresel teknoloji patentleri, Ar-Ge harcamaları ve bilimsel ve teknik makale sayısı değişkenleri; yeşil büyümeyi temsilen ise enerji verimliliği ele alınmıştır. Uzun dönemli ilişkiyi test etmek amacıyla Kao panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi panel Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. Analiz bulguları, inovasyon göstergeleri ile yeşil büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlar, bilimsel üretim, çevresel patentler ve Ar-Ge harcamalarının yeşil büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Avrupa Birliği ülkelerinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için inovasyon odaklı politikaların güçlendirilmesi ve çevre dostu teknolojilere yönelik teşviklerin artırılması gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Büyüme, İnovasyon, Avrupa Birliği, Panel Nedensellik Analizi

* Sorumlu Yazarın e-postası: bsrozrr.bo@gmail.com

Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Yöntemi

Tuba Umar¹

¹ İstanbul Üniversitesi, tubaumar2334@gmail.com

ÖZET

Yoksulluk, küresel düzeyde en çok tartışılan ve çözüm üretilmeye çalışılan başlıca toplumsal sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. İnsan yaşamını doğrudan etkileyen bu olgu, bireylerin temel gereksinimlerini karşılayabilecek asgari yaşam koşullarından mahrum kalmalarını ifade eder. Günümüzde kadınlar dünyanın pek çok bölgesinde toplumsal eşitsizliklerle karşı karşıya kalmakta; bu durum onları erkeklere kıyasla daha kırılgan ve dezavantajlı bir konuma itmektedir. Kadınlar, yoksulluğun yol açtığı ekonomik ve sosyal sorunlardan en fazla etkilenen grupların başında yer almaktadır. Kadın yoksulluğu yalnızca gelir eksikliğiyle sınırlı kalmayıp; aynı zamanda saygınlık, kişisel zaman kullanımı ve şiddetten korunma gibi alanlarda yaşanan yoksunlukları da kapsayan çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Kadınların karşılaştıkları sosyo-ekonomik sorunların etkilerini hafifletmek veya bu etkileri en aza indirmek amacıyla, ulusal ve küresel ölçekte çeşitli politika ve stratejiler geliştirilmektedir. Bu stratejik araçlardan biri de mikro kredi uygulamalarıdır. İlk olarak Bangladeş'in kırsal bölgelerinde hayata geçirilen mikro kredi uygulamaları elde edilen olumlu sonuçlar sayesinde diğer ülkelere de yayılmıştır. Mikro kredi uygulamaları aynı zamanda istihdam olanaklarının da artırılmasına da katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çalışmada dünya genelinde mikro kredi uygulamalarının öncülerinden biri olarak kabul edilen Bangladeş'teki Grameen Bank modeli ele alınmış; bu çerçevede mikro kredi uygulamalarının yoksulluğun azaltılması ve istihdamın artırılması yönündeki etkileri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, kadın yoksulluğunun azaltılmasında mikro kredi uygulamalarının etkili bir araç olduğu ortaya koymaktadır. Ancak bu kredilerin sürdürülebilir bir yoksulluk çözümüne dönüşebilmesi, yalnızca sağlanan sermaye ile değil; aynı zamanda bireylerin yenilikçi üretim anlayışları geliştirmelerine, girişimcilik yetkinliklerini arttırması, piyasa rekabetine uyum sağlaması ve müşteri portföylerini genişletebilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Mikro Kredi

Teknik Analiz Göstergelerinin İkili Kombinasyonu ve Performans Analizi: Borsa İstanbul Uygulaması

Caner Gürsoy¹ , Tuğba Güz^{2*}

¹ İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, canerxgursoy@gmail.com

² İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, tugba.guz@yeniuyuzuil.edu.tr

ÖZET

Borsa İstanbul'da BİST-30 ve BİST Banka endekslerinin geçmişte meydana gelen fiyat hareketlerinden yararlanılarak, teknik analiz göstergelerinin ikili kombinasyonlarının al-sat stratejisi üzerindeki getirilerinin, al-tut stratejisi getirileriyle karşılaştırılması ile performans ölçümünün yapılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada ele alınan endeks verilerinin geçmiş verilerinden faydalanarak saatlik, dört saatlik ve günlük periyotlar üzerinden analiz yapılmıştır. Bu kapsamda, BB (Bollinger Bantları), CCI (Emtia Kanal Endeksi), MACD (Hareketli Ortalamaların Yakınsaması İraksaması) ve RSI (Göreceli Güç Endeksi) göstergeleri kullanılmış ve seçilen dört gösterenin altı farklı ikili kombinasyonunun BİST-30 ve BİST Banka endeksleri üzerindeki getirileri hesaplanmıştır. 20.12.2024 tarihi öncesi son 500 mum dikkate alınacak şekilde MatrixIQ Veri Terminali programı, System Tester uygulaması üzerinden stratejiler oluşturulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, al-tut stratejisinde BİST Banka endeksi üç ayrı periyotta da, BİST-30 endeksinden daha yüksek getiri sağlamıştır. Al-sat stratejisinde, BİST-30 endeksi üzerinde saatlik periyotta sadece BB-RSI ikilisi al-tut stratejisinin üzerinde bir getiri sağlamıştır. BİST Banka endeksinde ise saatlik periyotta BB-RSI ve CCI-RSI ikilileri, dört saatlik periyotta da BB-RSI ikilisi al-tut stratejilerinin üzerinde getiri sağlamışlardır. Günlük periyotlarda her iki endekste de al-tut stratejisi daha yüksek getiriler sağlamıştır. Yatırımcılar her iki stratejiyi de tekil olarak tercih edebildikleri gibi, bu stratejileri birlikte de tercih edebilirler. Çalışma bulguları, teknik analiz göstergelerini kullanarak yatırım kararı verecek olan yatırımcılara, aracı kurumlara ve portföy yönetim şirketlerine yatırım kararlarını destekleyici bilgiler sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Teknik Analiz, Teknik Göstergeler, Borsa İstanbul

* Sorumlu Yazarın e-postası: tugba.guz@yeniuyuzuil.edu.tr

Suç Ekonomisi: Genel Bir Değerlendirme

Tuba Umar¹

¹ İstanbul Üniversitesi, tubaumar2334@gmail.com

ÖZET

21. yüzyılda küresel düzeyde meydana gelen krizler toplumların ekonomik yapılarında bozulmalara yol açmış ve bireyler yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla suç unsuru taşıyan davranışlara yönelmiştir. Bu durum hem sosyologların hem de ekonomistlerin suç olgusuna ekonomik faktörler açısından yaklaşıp araştırmalar yapmalarına zemin hazırlamıştır. Suç, evrensel bir olgu olmasına rağmen kültürler arasında farklılık gösterdiği için ortak bir tanıma sahip değildir. Suçun ortaya çıkışında ekonomik yapı temel bir rol oynasa da tek başına belirleyici değildir. Gelir eşitsizliği, işsizlik düzeyi, ücretlerin yetersizliği ve yoksulluk gibi çeşitli sosyo-ekonomik faktörler de suç oranlarını ve suçun niteliğini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bireylerin yaşadığı çevre mekân koşulları da suçun oluşumunda kayda değer bir etkiye sahiptir. Toplumda yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin (mal ve para akışlarının) ekonomiye aktarılması ve harcama yoluyla sisteme entegre edilme süreci suç ekonomisi kavramıyla tanımlanmaktadır. Suç ekonomisi; bilişim suçları, kaçakçılık faaliyetleri, kara para aklama, yolsuzluk olayları, vergi kaçakçılığı dolandırıcılık ve sahtecilik gibi çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu çalışmada suç olgusu ekonomi disiplini çerçevesinde ele alınarak suçun ortaya çıkışında rol oynayan faktörler analiz edilmiştir. Bu çerçevede, suçla ilgili ekonomik kuramlar ve modeller aracılığıyla suçun arz ve talep yönleri incelenmiş; ayrıca suçun ekonomik sistem içerisindeki yeri ile bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı maliyetlerde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, suçun ekonomik boyutunu açıklamaya yönelik geliştirilen modeller, çeşitli ekonomik göstergelerin suç arzı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suç, Suç Ekonomisi, Sosyo -Ekonomik Faktörler

Türkiye’de Yatırımcı Profili ve Menkul Kıymet Yatırım Tercihleri: 2014-2024 Yılları Arası Bir Değerlendirme

Elif Bezirgan¹

¹ Balıkesir Üniversitesi, elifbezigran@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye sermaye piyasalarında bireysel yatırımcıların profili ve yatırımcı davranışlarının 2015-2024 yılları arasındaki dönüşümü, Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) verilerine dayalı olarak incelenmektedir. MKK verileri, yatırımcı sayısı, uyuğu, yaş grubu ve yatırım aracı tercihlerindeki değişimlerini kapsamaktadır. Çalışmada, Türkiye genelinde finansal piyasalara katılımın nasıl şekillendiği, yıllar bazında hangi yaş grubunun ne tür menkul kıymet yatırımlarına eğilimli olduğu ortaya koyulmakta ve özellikle yatırımcı kitlesinin demografik yapısının yaş kriterindeki değişimleri, yatırım tercihleri üzerindeki etkileri ve bunun sermaye piyasalarına yansımalarını tartışılmaktadır. 2015-2024 yılları arasındaki verilerle, yatırımcıların sermaye piyasalarına katılımındaki artış, hisse senedi ve yatırım fonlarına olan ilginin yükselmesi gibi önemli eğilimler analiz edilmektedir. Bulgular, genelde yatırımcı kitlesinin daha çok geleneksel ve temkinli bir yapıya sahip olduğunu, son dönemlerde özellikle genç ve teknolojiye yatkın bireylerin yatırım alanına girmesiyle birlikte yatırım alanındaki profildeki değişikliği ortaya koymaktadır. Türkiye’de finansal piyasalara katılım, 2014-2025 arasında ciddi bir artış göstermiştir. Genel olarak menkul kıymet yatırımlarının, 35-49 yaş arası grupların toplam hesaplarının yaklaşık %68, 4’ünü oluşturduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 2021 sonrasında ekonomik koşullar bireyleri DİBS (devlet iç borçlanma senetleri) gibi araçlara yönlendirmiştir. DİBS yatırımları, 50-59 yaş aralığında yoğunlaşmakta, bu grup toplamının %35.4’ünü oluşturmaktadır. Bu durum orta-üst yaş grubunun, sabit getirili ve güvenli yatırımları tercih ettiğinin göstergesi olarak yansımaktadır. Yatırımcılar, risk iştahına göre çeşitlenmekte: yapılandırılmış ürünler ve pay senedi yatırımları yüksek getiri arayışını, DİBS ve fonlar ise güvenli liman tercihlerini yansıtmaktadır. Pay senedi yatırımcı sayıları incelendiğinde genel olarak, 30-49 yaş arası grupların toplam sayısının yaklaşık %40, 7’sini oluştururken, genç ve yaşlı gruplar daha az aktif olarak piyasa yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, Türkiye’de gençlerin ekonomik piyasalara ilgisinin henüz sınırlı olduğunu ve finansal okuryazarlık veya erişimde eksikliklerin olabileceğine işaret etmektedir. Öte yandan pay senedi yatırımlarında, 45-59 yaş grubu portföyü %47’sini (822.327 milyon TL) oluştururken, genç gruplar (0-24 yaş) yalnızca %4, 2 (74.477 milyon TL) ile sınırlandırılmıştır. Yaşlı nüfusun (60+) portföy değeri ise %27, 6 (486.783 milyon TL) ile dikkat çekmektedir. Çalışmanın bir diğer bulgusu, menkul kıymet yatırımlarında yapılandırılmış ürünlerin yıllar bazında çok hızlı arttığıdır. Bu durum, yatırımcıların daha yüksek getiri arayışı içinde olduklarını ve klasik yatırım araçlarının artık beklentileri karşılamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Aynı zamanda finansal piyasaların karmaşıklığının arttığını, risk iştahının yükseldiğini ve yatırımcıların daha kişiselleştirilmiş ürünlere yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, finansal okuryazarlığın önemini artırırken, piyasalarda belirsizlik ve dalgalanmaların da etkili olduğunu düşündürmektedir. Çalışma bulgu ve sonuçları incelendiğinde, sermaye piyasalarının derinleşmesi ve sürdürülebilir yatırımcı katılımı için, özellikle genç yaş gruplarına yönelik eğitim programları ve dijital erişim kolaylıklarının artırılması önerilmektedir. Ayrıca, yapılandırılmış ürünlere olan talebin artışı göz önüne alındığında, yatırımcılara yönelik risk bilgilendirmesinin güçlendirilmesi ve daha şeffaf ürün tanıtımının yapılması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yatırımcı profili, MKK, Finansal piyasa.

Dönüşümcü Liderlik ve Pazarlama

Funda Tunç¹ , İrem Tanyıldızı Baydili^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, ftunc@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, itanyildizi@firat.edu.tr

ÖZET

Dönüşümcü liderlik, çalışanları yenilikçi davranışlara ve yaratıcı faaliyetlere yönlendiren etkili liderlik tarzlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu liderlik tarzı, liderin etkileme gücü ile çalışanların motivasyon ve performansını artırmaya yönelik faaliyetlerin bütünleşmesini ifade eder. Liderin değişim, yenilik, yaratıcılık ve inovasyon süreçlerinde çalışanları etkileyebilme yetkinliği, özellikle sürekli değişen çevresel koşullara uyum sağlama açısından kritik öneme sahiptir. Pazarlama alanında ise yenilikçi davranışlar, işletmelerin rekabet avantajı elde etmesi ve pazar payını artırması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar; dönüşümcü liderliğin çalışanların motivasyonunu, yenilikçilik kapasitesini ve organizasyonel bağlılığını artırarak pazarlama faaliyetlerine hem doğrudan hem de dolaylı katkılar sunduğunu göstermektedir. Özellikle dönüşümcü liderliğin, inovasyonun pazarlama performansı üzerindeki etkisini güçlendirdiği ve liderliğin müşteri odaklılık stratejilerinin başarısında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak dönüşümcü liderlik ve pazarlama ilişkisini ele alan literatür incelenmiştir. Analiz sonucunda şu temel bulgulara ulaşılmıştır: Dönüşümcü liderler, marka değerlerini bir rol modeli olarak somutlaştırmakta ve bu sayede çalışanları motive ederek marka desteğini güçlendirmektedir. Pazarlama farklılaştırmasının, dönüşümcü liderlik ve pazar yönelimi tarafından ortaklaşa desteklenen en etkili strateji olduğu belirlenmiştir. Ayrıca dönüşümcü liderlik, işletme kültürünü müşteri odaklı hale getirmekte ve çalışanların ilham alarak vizyon geliştirmesine, yenilikçi fikirler üretmesine ve kendilerini aşmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum, kurumun müşteri ihtiyaçlarını daha etkin şekilde karşılamasını ve stratejik avantajlar (inovasyon, maliyet liderliği vb.) elde etmesini mümkün kılmaktadır. Dönüşümcü liderlik, sadece örgütsel iç yapıyı değil, pazarlama stratejilerini, müşteri ilişkilerini, inovasyon süreçlerini ve sürdürülebilirlik uygulamalarını da etkileyen çok boyutlu bir liderlik modeli olarak karşımıza çıkmakta ve pazarlama performansının artırılması ve rekabet avantajı elde edilmesinde önemli bir kaldıraç olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dönüşümcü Liderlik, Örgütsel Davranış, Pazarlama, Liderlik ve Pazarlama Etkileşimi.

* Sorumlu Yazarın e-postası: itanyildizi@firat.edu.tr

Enflasyon – Konut Satışları Etkileşimi: Türkiye Örneğinde Asimetrik Nedensellik Analizi

Aslı Bağcı¹ , Fatma Gökçe Ekici^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, bagciasli09@gmail.com

² Fırat Üniversitesi, ekicifatmagokce@gmail.com

ÖZET

Enflasyon ile konut satış sayısı arasındaki ilişki, ekonomik belirsizliklerin yaşandığı dönemlerde önemli bir makroekonomik dinamik olarak ortaya çıkmaktadır. Enflasyonun yükselmesiyle birlikte hanehalkı reel alım gücünün azalması, konut talebinde sınırlayıcı bir etkiye neden olabilmektedir. Fiyat seviyelerinde meydana gelen artış, hem konut kredi faiz oranlarında yükselmeye neden olup hem de konut sahibi olmak için gerekli tasarrufların azalmasına yol açarak, konut talebinin daralmasına ve dolayısıyla konut satış sayılarında azalmaya neden olabilmektedir. Bu durumun aksine, konutun enflasyona karşı değer koruma aracı olarak görülmesi yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde yatırım amaçlı konut talebini destekleyebilmektedir. Bu nedenle enflasyonun konut satışları üzerindeki etkisi doğrusal olmayıp, ekonomideki finansal koşullar, ekonomik beklentiler ve kredi piyasalarındaki gelişmeler gibi etkenlere bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de geçerli olan enflasyonist baskının konut satış sayısını etkilenip etkilenmediğinin değerlendirilmesidir. Türkiye’de enflasyon ve konut piyasası arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmada, 2014 M1- 2024 M12 dönemleri arasında değişkenler ve Hatemi-J ve Roca (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testi kullanılarak, değişkenler arasında çift yönlü ve asimetrik bir nedensellik tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, enflasyon artışı konut satışlarını anlamlı biçimde baskılamakta, konut satışlarındaki düşüş ise enflasyonda yukarı yönlü bir etki yaratmaktadır. Bu bulgular, enflasyon ve konut piyasası arasındaki ilişkinin hem doğrudan hem de dolaylı mekanizmalarla işlediğini ve bu ilişkinin dönemsel dalgalanmalara duyarlı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut Satış Sayısı, Enflasyon, Nedensellik

* Sorumlu Yazarın e-postası: ekicifatmagokce@gmail.com

Yeşil Tüketim Araştırmalarının Evrimi: Bibliyometrik Bir Yaklaşım (2001-2025)

Fatma Gökçe Ekici¹ , Dr.Öğr.Üyesi Erkan Gültür^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, ekicifatmagokce@gmail.com

² Fırat Üniversitesi, egulter@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, yeşil tüketim makalelerinin literatüre sunduğu katkısı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sebeple Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanan Social Science Citation Index (SSCI) kapsamlı toplamda 662 makale ayrıntılı bir şekilde incelenerek analizlere tabii tutulmuştur. Söz konusu analizleri gerçekleştirebilmek için bibliyometrik analiz yöntemi, Vosviewer yazılımı kullanılarak bibliyometrik haritalama tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yapılan analizler sonucunda, uluslararası yeşil tüketim SSCI indeksli makalelerin atıf yapısı, en çok atıf alan makaleler, ortak-yazar, en üretken yazarlar, en çok atıf alan yazarlar, en üretken kurumlar ve en sık kullanılan anahtar kelimeler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara, atıf açısından en değerli yılın 2024 olduğu en çok atıf alan makalenin, Yadav, R ve Pathak, GS (2017)'nin "Gelişmekte Olan Bir Ülkede Tüketicilerin Yeşil Satın Alma Davranışının Belirleyicileri: Planlı Davranış Teorisinin Uygulanması ve Genişletilmesi" adlı çalışma olduğu görülmektedir. Rabalak Yadav (762), Micael-Lee Johnstone (384) ve Lay Peng Tan (325)'in en üretken yazarlar olduğu ve Çin (218), Amerika (78), Hindistan (62) ve Avustralya (38) en çok çalışma yapılan ülkeler olduğu analiz sonuçlarında yer almaktadır. En sık kullanılan anahtar kelimelerin de yeşil tüketim (194), sürdürülebilirlik (53), sürdürülebilir tüketim (48) ve yeşil pazarlama (28) olduğu görülmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular, literatürde yer alan çalışmalar ile karşılaştırılarak önemli çıkarımlar elde edilmiş; gelecek çalışmalara değerli çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Tüketim, Sürdürülebilir Tüketim, Sürdürülebilirlik, Bibliyometrik Analiz

* Sorumlu Yazarın e-postası: ekicifatmagokce@gmail.com

Asya'nın Yükselen Ticaret Merkezleri: AFT Fonları ile Bölgesel Entegrasyonun Güçlendirilmesi

Tahsin Yamak¹

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, tahsin.yamak@ogu.edu.tr

ÖZET

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından 2005 yılında başlatılan Ticaret İçin Yardım (Aid for Trade – Aft) girişimi, gelişmekte olan ülkelerin ticaret kapasitelerini artırarak küresel entegrasyonlarını desteklemeyi amaçlayan bir kalkınma yardımı mekanizmasıdır. Bu kapsamda Aft, ekonomik altyapının geliştirilmesi, ticaret politikalarının güçlendirilmesi ve kolaylaştırılması gibi alanlarda fon sağlamaktadır. Özellikle En Az Gelişmiş Ülkeler (LDCs) ve gelişmekte olan ülkeler, bu yardımlardan yoğun şekilde faydalanmaktadır.

Bu çalışma, Aft'nin Asya'nın yükselen ticaret merkezlerindeki etkilerini analiz etmekte; Vietnam, Bangladeş, Sri Lanka ve Filipinler örnekleri üzerinden Aft desteklerinin yönelimlerini ve ticari kapasiteler üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Çalışmada uluslararası kuruluşların sağladığı ticaret ve kalkınma verileri betimsel ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş; ülkelerin sektörel odakları, altyapı yatırımları ve politika tercihlerine göre Aft'nin performansa etkisi karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir.

Vietnam, 2006–2021 döneminde yaklaşık 29 milyar dolarlık Aft desteği almış; bu kaynaklarla üretim altyapısını güçlendirmiş ve elektronik-makine gibi sektörlerde küresel entegrasyonunu artırarak Çin'e alternatif bir üretim merkezi konumuna gelmiştir. Bangladeş'te fonlar, tekstil sanayisi, liman altyapısı ve KOBİ'lerin dijitalleşmesi gibi alanlara yöneltilmiş; bu sayede ülke, hazır giyim ihracatında küresel ölçekte öne çıkmıştır. Sri Lanka'da destekler, Colombo Limanı'nın kapasitesinin artırılması, gümrük iş ve işlemlerinin dijitalleşmesi ve hizmet sektörüne yönelik yatırımlarla lojistik ve hizmet ihracatında büyüme sağlamıştır. Filipinler ise dijital altyapı, bilişim hizmetleri ve BPO (Business Process Outsourcing) sektörüne yönelerek dijital ekonomi temelli bir kalkınma modeli oluşturmuş; KOBİ'lerin küresel pazarlara entegrasyonu hızlanmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Aft fonları bölge ülkelerinde ticaret altyapısının modernizasyonu, dijitalleşmenin hızlandırılması ve sanayi sektörünün desteklenmesi açısından stratejik bir araç işlevi görmektedir. Ancak bu katkının sürdürülebilir olabilmesi için fonların ülkelere özgü ihtiyaçlar ve kalkınma öncelikleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Aft'nin etkisini artırmak için ulaşım, lojistik ve dijital ticaret altyapısına yatırımlar genişletilmeli, gümrük süreçleri hızlandırılarak sınır ötesi ticaret kolaylaştırılmalıdır. Kadın girişimciliğini teşvik eden projeler ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyen ticaret politikaları Aft'nin etkinliğini artırabilir. Bu tür bütüncül bir yaklaşım, yalnızca bölgesel ticaret entegrasyonunu değil, aynı zamanda kapsayıcı kalkınma hedefleriyle uyumlu bir modeli de mümkün kılacaktır. Bir diğer önemli boyut ise, bu desteklerin bölgedeki kalkınma temelli rekabet dinamiklerini ve güç dağılımını dönüştürücü biçimde etkileme potansiyeline sahip olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ticaret İçin Yardım (Aft), Asya'nın Yükselen Ticaret Merkezleri, Vietnam, Bangladeş, Filipinler, Sri Lanka

Kamu Teşebbüslerinde Borç Yapısı ve Finansal Performans Arasındaki İlişki

Özlem Özarslan Saydar¹ , Burçin Akkaya^{2*}

¹ Altınbaş Üniversitesi, ozlem.saydar@altinbas.edu.tr

² Altınbaş Üniversitesi, 223701031@altinbas.edu.tr

ÖZET

Dünya genelinde devletler, geçmişten günümüze ekonominin gidişatını belirlemek amacıyla birbirinden farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejilerden biri de devletin ekonomiyi denetim altında tutmak ve kalkınmayı sağlamak amacıyla kurduğu Kamu Teşebbüsleri olmuştur. Kamu teşebbüsleri, yalnızca kâr elde eden kuruluşlar olmanın çok ötesinde, kamu hizmeti sunmaları ve toplum yararına hizmet etmeleri sebebiyle de kritik öneme sahiptir. Bu çalışmada, Türkiye'nin stratejik Kamu Teşebbüsleri (KİT'leri) olan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR), Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü (DMO), Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ) ve Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TKİ)'nin borç yapıları ile finansal performansları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Beş farklı şirketin bilanço ve gelir tabloları, 2018-2022 yılları arasındaki beş yıllık süreçte analiz edilmiştir. Analiz kapsamında, finansal tablolardan elde edilen verilere oran analizi yöntemi uygulanmış ve işletmelerin mali yapısı, likiditesi ve borçluluğu değerlendirilmiştir. Çalışma da, borç yapısı ile finansal performans arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemi ile incelenmiştir. Panel veri analizi, yatay kesit ve zaman serisi boyutlarını içeren ve gözlemlerle yapılan bir istatistiksel analiz türüdür. Panel veri analizinde, değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununa daha az rastlanmakta ve güvenilir model sonuçları verdiği için yaygın olarak kullanılmaktadır.

Çalışma sonucunda, araştırmaya konu seçilen Kamu Teşebbüslerinin borç yapısı ve finansal performansı analiz edilerek, aralarındaki ilişki ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Borçlanma, Finansal Performans, Finansal Tablolar, Kamu Hizmeti

* Sorumlu Yazarın e-postası: 223701031@altinbas.edu.tr

Sürdürülebilir Üniversite Performansını Belirleyen Faktörler: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerinden Çok Değişkenli Betimsel Bir Model

Merve Nur Polat¹ , Mehmet Temiz²

¹ Fırat Üniversitesi, cakmervenur@gmail.com

² Fırat Üniversitesi, mtemiz@firat.edu.tr

ÖZET

Yükseköğretim kurumları, küresel ölçekte sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde birer akademik üretim merkezi olmalarının yanında; sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerin yönetiminde çeşitli stratejik roller üstlenmektedirler. Literatürde üniversitelerin sürdürülebilirlik performansını ölçen en yaygın araçlardan biri olan UI GreenMetric sıralaması, bu çok boyutlu etkiyi değerlendirmekle birlikte, yerel bağlamı ve dışsal çevresel değişkenleri sınırlı şekilde dikkate almaktadır. Bu çalışmada, söz konusu eksikliği gidermek amacıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan beş devlet üniversitesinin (Fırat, Atatürk, İnönü, Iğdır, Van) sürdürülebilirlik kapasiteleri, Toplam Etki Skoru (TES) modeliyle yıllık bazda karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

TES modeli, GreenMetric sırası, yıllık ortalama PM10 değeri, kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH), öğrenci sayısı ve yağış miktarından oluşan beş bağımsız değişkenin normalize edilerek eşit ağırlıklı ortalamasının alınmasıyla oluşturulmuştur. 2019–2023 dönemi arasındaki verilere normalize işlemleri Min–Max yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. 2023 yılı sonuçlarına göre Atatürk Üniversitesi 0, 78 TES skoru ile en yüksek sürdürülebilirlik potansiyeline sahip üniversite olarak öne çıkarken, Fırat Üniversitesi 0, 54 puan ile özellikle düşük PM10 değeri (35, 7 µg/m³) ve yüksek GSYH (₺195.705) sayesinde güçlü bir konum elde etmiştir. Öğrenci sayısının (651.842) yüksekliği Atatürk Üniversitesi'nin, düşük yıllık yağış (259, 1 mm) ve hava kalitesi gibi olumsuz göstergeler ise Iğdır Üniversitesi'nin TES performansını doğrudan etkilemiştir.

Elde edilen bulgular, üniversitelerin sürdürülebilirlik düzeylerinin yalnızca kurumsal faaliyetlere değil, aynı zamanda bulundukları bölgenin çevresel ve sosyoekonomik parametrelerine doğrudan bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. TES modeli bu yönüyle, sürdürülebilirlik performansının çok boyutlu ve bağlamsal bir değerlendirmesini sunmaktadır.

Bu çalışma, mevcut literatürde yaygın biçimde kullanılan tek boyutlu sıralama sistemlerinin ötesine geçerek, hem bölgesel karşılaştırma yapılabilmesini hem de yıllar arası eğilimlerin izlenebilmesini sağlayan dinamik bir yapı sunması açısından özgün bir katkı niteliğindedir. Doğu Anadolu Bölgesi özelinde geliştirilen bu yaklaşım, sürdürülebilirlik stratejilerinin yerel kalkınma politikalarıyla entegrasyonuna yönelik planlamalar için de güçlü bir referans niteliği taşımaktadır. Üniversitelerin performanslarını çevresel, ekonomik ve kurumsal düzeyde birlikte ele alan bu model, ileride daha geniş örneklerle uygulanabilecek esnek ve çoğaltılabilir bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Üniversiteler, GreenMetric Sıralaması, Çok Değişkenli Performans Analizi, Toplam Etki Skoru (TES)

Yükseköğretim Kurumlarında Dijital Dönüşüm: VOSviewer ile Web of Science Tabanlı Bibliyometrik Analiz

Handan Aydemir¹ , Cem Ayden^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, aydemirhandan@yahoo.com

² Fırat Üniversitesi, cayden@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, dijital dönüşüm bağlamında yükseköğretim kurumlarında dijital dönüşüm kavramı ele alınmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar özelinde bu kavramların gelişiminin ve yapılan çalışmaların haritasını çıkarmak hedeflenmiştir. Çalışmada günümüzde çok önem kazanan dijital dönüşüm kavramı yükseköğretim kurumları özelinde nicel veriler kullanılarak mevcut yazının bibliyometrik analizi yapılmıştır. Kavramla ilgili çalışma eğilimlerinin neler olduğu ve olacağının tespiti yapılmış ve sistemli bir özetle araştırmacıların yararlanması amaçlanmıştır. Analiz birimi olarak Web of Science veri tabanında taranan ve 2021-2025 yılları arasında yayınlanmış farklı türdeki eserlerin bibliyometrik verileri ölçüt olarak belirlenmiştir. Yükseköğretim kurumlarında dijital dönüşüm ile ilgili 2021 ile 2025 yılları arasında yayımlanmış 953 makalenin bibliyometrik incelemesi yoluyla yapılan bu araştırma; zaman içindeki eğilimleri, araştırma alanlarını, önde gelen yazarları, coğrafi katkı dağılımını ve yaygın anahtar kelimeleri belirlemektedir. Bu doğrultuda araştırma, yalnızca güncel literatüre dair nicel bir görünüm sunmakla kalmayıp, aynı zamanda dijital dönüşümün yükseköğretim kapsamındaki çok disiplinli yapısını güçlü bir şekilde vurgulamakta ve alana dair kapsamlı bir tablo çizmektedir.

Bu araştırma, yükseköğretim kurumlarında dijital dönüşüm literatürüne dair kapsamlı ve sistematik bir inceleme sunmakta, alanın mevcut durumunu şeffaf bir şekilde ortaya koymakta ve gelecekteki çalışmalar için faydalı bir referans noktası sağlamaktadır. Ayrıca, özellikle COVID-19 pandemisiyle hız kazanan dijitalleşme süreciyle eş zamanlı olarak ortaya çıkan araştırma eğilimlerini ayırt ederek, araştırmacılar, politika yapıcılar ve yükseköğretim yöneticileri için stratejik içgörüler sunma potansiyeline sahiptir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca metodolojik açıdan yenilikçi değil, aynı zamanda pratik açıdan da değerli bir kaynaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, Yükseköğretim, Bibliyometrik Analiz, Dijitalleşme

* Sorumlu Yazarın e-postası:

Küresel Enerji Krizleri ve Enerji Kurumlarına Yönelik Eğilimlerin Bibliyometrik Olarak İncelenmesi

Nisa Nur Koçoğlu¹ , İsmail Kavaz²

¹ Fırat Üniversitesi, nisanurkocoglu@firat.edu.tr,

² Fırat Üniversitesi, i.kavaz@firat.edu.tr,

ÖZET

Küresel ölçekte enerji krizleri, yalnızca arz-talep dengelerini değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve bilimsel süreçleri de derinden etkilemektedir. Bu çalışma, enerji krizlerinin literatürde nasıl yankı bulduğunu, hangi temalar etrafında şekillendiğini ve enerji kurumlarının bu süreçteki yerini analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, enerji krizleriyle ilgili bilimsel yayınlar, enerji kurumları bağlamında ele alınarak bibliyometrik yöntemle incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı; enerji krizlerinin kurumsal tepki ve enerji politikaları üzerinden akademik üretimi nasıl şekillendirdiğini analiz etmek ve bu üretimi haritalandırarak mevcut eğilimleri ortaya koymaktır.

Çalışma, Web of Science veri tabanında 1990-2025 yılları arası "energy crisis", "oil crisis", "gas crisis", "IEA", "OPEC" anahtar kelimelerle yapılan taramalar sonucu elde edilen yayınlar üzerine yapılandırılmıştır. Makaleler, yıllar itibarıyla dağılımları, yazar-atıf ilişkileri, ülke ve kurum katkıları, anahtar kelime kümelenmeleri gibi parametreler çerçevesinde incelenmiştir. Biblioshiny yazılımları kullanılarak yapılan analizler sonucunda; enerji krizlerinin yaşandığı dönemlerde bilimsel yayın sayılarında belirgin artışların olduğu, bu yayınların büyük oranda IEA ve OPEC gibi kurumsal yapıların politikalarına referans verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, yazarların eşatf analizleri ve anahtar sözcük eşleşmeleri üzerinden enerji politikaları, sürdürülebilirlik, enerji güvenliği ve alternatif enerji kaynakları gibi temaların yoğunlaştığı görülmüştür.

Bu bulgular, enerji krizlerinin sadece ekonomik sonuçlar doğurmadığını, aynı zamanda bilimsel bilgi üretimi üzerinde dönüştürücü bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde oluşan kümelenmeler ve iş birliği ağları, enerji krizlerinin tetiklediği kurumsal reflekslerin akademik alana nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma enerji-politika-akademi etkileşimini bibliyometrik bir perspektifle analiz ederek, gelecekteki kriz yönetimi ve enerji araştırmaları için stratejik bir kaynak sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Krizi, Bibliyometrik Analiz, Enerji Politikası, Enerji Kurumları

Sosyal Medya ve Enflasyon Dinamikleri: Türkiye'nin Hibrit Yeni Keynesyen Phillips Eğrisinde Twitter Kullanıcılarının Enflasyona Etkisi

Enes Cebe¹

¹ İbn Haldun Üniversitesi, enescebe@ihu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de kapalı ekonomi Hibrit Yeni Keynesyen Phillips Eğrisi (NKPC) modeli üzerinde, enflasyon beklentilerinin şekillenmesinde Twitter tabanlı duyarlılığın rolünü araştırmaktadır. Doğal Dil İşleme (NLP) ve BERT modeli kullanılarak elde edilen Twitter tabanlı enflasyon beklentisi değişkenini (TWT) ileriye dönük bekleyişler varsayımıyla modele dahil eden bu araştırma, rasyonel beklentiler ve anket verileri gibi geleneksel yöntemlere alternatif sunmaktadır. Bulgular, Türkiye'de geriye dönük enflasyon beklentilerinin enflasyon dinamiklerinde daha etkin olduğunu, sosyal medya duyarlılığının ileriye dönük beklentileri önemli ölçüde etkilediğini, ancak etkisinin nispeten daha zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, geçmiş enflasyonun enflasyon beklentilerindeki önemini ortaya koyarken, Twitter'da ifade edilen enflasyon duyarlılığının gelecekteki enflasyona ilişkin kamuoyu algısı hakkında da değerli ve anlık bilgiler sağladığını göstermektedir. Çalışma ayrıca, enflasyonun belirleyicileri arasında çıktı açığının öneminin çok az olduğunu göstererek, enflasyon sürekliliğinin (enflasyon ataleti) daha ciddi bir problem olduğunu ortaya koymaktadır. Bu husus göz önüne alındığında, Türkiye'de enflasyonun düşürülmesini zorlu bir süreci gerektirebilir. Zira, geçmiş enflasyon, beklentilerin oluşumunda baskın bir rol oynamaktadır. Bu durum, para politikasının enflasyon sonuçları üzerinde etkili olmasının daha uzun zaman alabileceği ve enflasyon hedeflemesi politikasının güvenilirliğinin beklentileri sabitlemek için hayati önem taşıdığı anlamına gelmektedir. Ayrıca sonuçlar, politika yapıcıların sosyal medya duyarlılığını beklenti yönetimi stratejilerine entegre etmesi gerektiğini ve böylece halkla daha etkili ve dinamik bir iletişim kurmaları gerektiğini de göstermektedir. Geleneksel ve sosyal medya kanalları aracılığıyla enflasyon beklentilerini daha iyi anlayarak ve bunlara daha iyi yanıt vererek, yetkililer enflasyon hedefleme çerçevelerinin güvenilirliğini artırabilir ve enflasyonu daha verimli bir şekilde azaltabilirler.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Phillips Curve, Doğal Dil İşleme, Duygu Analizi

Dijital Muhasebe ve Yapay Zekâ Uygulamalarının SWOT Analizi

Özcan Demir¹ , Özlem Albayrak^{2*}

¹Fırat Üniversitesi, odemir@firat.edu.tr

²Fırat Üniversitesi, albayrakozlem1994@gmail.com

ÖZET

Günümüzde dijitalleşme, muhasebe mesleğini sadece teknik bir dönüşümden geçirmemekte, aynı zamanda stratejik ve yapısal değişimleri de beraberinde getirmektedir. Dijital muhasebe uygulamaları, geleneksel muhasebe sistemlerine kıyasla daha hızlı, daha doğru ve daha verimli işlem yapabilme kabiliyetine sahiptir. Bu dijital dönüşümde yapay zekâ (YZ) teknolojileri önemli bir rol oynamaktadır. Yapay zekâ algoritmaları sayesinde muhasebe süreçleri otomatikleştirilmekte, büyük veri analitiği ile finansal öngörüler yapılmakta ve hata payı önemli ölçüde azaltılmaktadır. Ancak bu gelişmelerin sadece olumlu yönleri değil, aynı zamanda birtakım zorluk ve riskleri de bulunmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, dijital muhasebe ve yapay zekâ uygulamalarını SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analizi yöntemiyle inceleyerek, bu teknolojilerin muhasebe mesleğine olan etkilerini stratejik bir perspektifle değerlendirmektir. SWOT analizi çerçevesinde güçlü yönler, verimlilik, doğruluk ve maliyet avantajları olarak belirlenmiştir. Zayıf yönler arasında ise yüksek yatırım maliyetleri, teknik bilgi eksikliği ve teknolojiye bağımlılık yer almaktadır. Fırsatlar, yeni iş alanlarının ortaya çıkması ve küresel rekabet avantajı sağlanması şeklinde tanımlanırken; tehditler arasında siber güvenlik riskleri, etik sorunlar ve meslek kaygıları öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında ayrıca örnek bir işletme üzerinden vaka analizi yapılarak, teorik bulguların pratikteki yansımaları incelenmiştir. Sonuç olarak dijital muhasebe ve yapay zekâ uygulamaları, muhasebe mesleği için önemli fırsatlar sunmakla birlikte, bu dönüşümün dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bu bağlamda politika yapıcıların, akademisyenlerin ve sektör temsilcilerinin iş birliği içinde stratejik adımlar atması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Muhasebe, Yapay Zeka, SWOT Analizi

* Sorumlu Yazarın e-postası: albayrakozlem1994@gmail.com

Yenilenebilir Enerjinin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği*

Ceren Özer¹ , Özgür Ali Dermanlı² , Yurdal Karaboğa³ , Ecren Demirel⁴

¹ Fırat Üniversitesi, c. ozer@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, ozgurxspeaktr@gmail.com

³ Fırat Üniversitesi, yurdalkarabogaa@gmail.com

⁴ Fırat Üniversitesi, ecren5751@gmail.com

ÖZET

Günümüzde enerji politikalarının sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yeniden şekillendirilmesi, sadece çevresel koruma açısından değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma, enerji arz güvenliği ve ulusal enerji bağımsızlığı açısından da büyük önem taşımaktadır. Özellikle fosil yakıtların sınırlı rezervleri, artan maliyetleri ve çevresel zararları göz önünde bulundurulduğunda, yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi daha da artmaktadır. Bu bağlamda, güneş, rüzgar, biyokütle ve hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, ülkelerin uzun vadeli büyüme stratejileri ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye örneği üzerinden yenilenebilir enerji yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri teorik bir çerçevede ele alınmaktadır. Yenilenebilir enerji kullanımının dışa enerji bağımlılığını azaltıcı işlevi, yeni istihdam alanları yaratmadaki potansiyeli ve çevresel sürdürülebilirliğe sunduğu katkılar çok boyutlu olarak analiz edilmektedir. Ayrıca enerji arz güvenliği, dış ticaret dengesi, cari açık ve sanayide dönüşüm gibi temel makroekonomik göstergeler ile yenilenebilir enerji politikaları arasındaki etkileşim mevcut literatür ışığında tartışılmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'nin enerji dönüşüm sürecinin ekonomik yapıya olan yansımalarını kapsamlı bir şekilde ele alarak, enerji politikalarının sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasına yönelik kavramsal bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Yenilenebilir enerji yatırımlarının yalnızca çevresel boyutla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda sosyo-ekonomik kalkınma, istihdam artışı, teknolojik yenilikçilik ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması gibi alanlarda da dönüştürücü bir rol üstlenebileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, Yenilenebilir Enerji, Sürdürülebilir Kalkınma, Enerji Politikaları

* Çalışma, TÜBİTAK 2209-A kapsamında "Yenilenebilir Enerjinin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği" başlıklı öğrenci projesinden türetilmiştir.

Küresel ve Bölgesel Güçlerin Gölgesinde: Türkiye'nin Savunma Harcamalarına Yönelik Asimetrik Tepkiler

Yavuz Özek¹ , Bekir Can Akgül^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, yozek@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, bcakgul@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, 1992-2023 döneminde Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Euro Bölgesi, Rusya Federasyonu ve İran'a ait savunma harcamalarının birbirleri ile ilişkisi incelenmektedir. Ampirik analizlerde Dünya Bankası veri tabanından elde edilen savunma harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı değişkeni kullanılmıştır. Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1981) birim kök testine göre, Euro Bölgesi savunma harcamaları düzey değerinde, Rusya, Türkiye ve İran savunma harcamaları birinci farkında ve ABD savunma harcamaları ise ikinci farkında durağandır. Hatemi ve Roca (2014) asimetrik nedensellik birim kök testine göre, ABD savunma harcamalarının pozitif bileşeninden (artması) Türkiye'nin savunma harcamalarının negatif bileşenine (azalması) doğru, ABD savunma harcamalarının negatif bileşeninden (azalması) Türkiye'nin savunma harcamalarının pozitif bileşenine (artması) doğru nedensellik bulunmaktadır. Euro bölgesi savunma harcamalarının pozitif bileşeninden Türkiye savunma harcamalarının pozitif ve negatif bileşenine doğru, Euro bölgesi savunma harcamalarının negatif bileşeninden Türkiye savunma harcamalarının pozitif bileşenine doğru nedensellik bulunmaktadır. Türkiye'nin savunma harcamalarının pozitif ve negatif bileşenlerinden Rusya'nın savunma harcamalarının pozitif bileşenine doğru nedensellik bulunmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın savunma harcamalarının pozitif ve negatif bileşenlerinden Türkiye'nin savunma harcamalarının pozitif bileşenine doğru nedensellik bulunmaktadır. Son olarak Türkiye ve İran savunma harcamaları bileşenleri arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Elde edilen ampirik bulgular, Türkiye'nin ABD, Euro Bölgesi ve Rusya'daki güvenlik konseptine duyarlı olduğunu ve bu durumu savunma bütçesine yansıttığını göstermektedir. Türkiye-İran arasında ise iki ülkenin güvenlik politikalarının dış politikada birbirinden bağımsız hareket ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Harcamaları, Birim Kök, Nedensellik

* Sorumlu Yazarın e-postası: bcakgul@firat.edu.tr

Silah İhracatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Amerika Birleşik Devletleri Örneği

Yunus Gülcü¹ , Ayçegül Özmen^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, ygulcu@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, ayce.ozmen@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, 1950-2023 döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) silah ihracatı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. ABD'nin savunma sanayii, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel yapıda artan askeri ve siyasi etkisi nedeniyle ülkenin güvenlik politikalarının ve ekonomik büyüme stratejilerinin temel bileşeni haline dönüşmüştür. 1950'lerden bu yana savunma harcamalarındaki hızlı artış ve dış pazarlara yapılan silah ihracatı, özellikle Soğuk Savaş döneminde hem uluslararası etkinin bir göstergesi hem de sanayileşme politikalarının bir aracı olmuştur. Silah ihracatı, dış ticaret dengesine katkı sunmakla birlikte ileri teknoloji üretimi, kalifiye istihdam yaratımı ve Ar-Ge yatırımları aracılığıyla iç ekonomik dinamikler üzerinde de etki yaratmıştır.

Bu çalışmada, ABD'nin yıllık silah ihracat verileri ve gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYH) büyüme oranları arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ekonometrik yöntemler kullanılmıştır. 1950-2023 dönemini kapsayan zaman serisi verileri kullanılarak, öncelikle durağanlık analizleri (ADF ve PP testleri) yapılmış, ardından Johansen eşbütünleşme testi kullanılarak uzun dönemli ilişki yapısı incelenmiştir. Ayrıca, Granger nedensellik testi ile değişkenler arasında yönlü bir nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, silah ihracatında yaşanan artışın uzun vadede ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Ancak bu ilişki doğrusal değildir; konjonktürel şoklar, küresel çatışmalar ve iç politika kararları bu etkileşimi önemli ölçüde şekillendirmektedir. Sonuç olarak, ABD ekonomisinde silah ihracatının makroekonomik büyümeyi etkileyen ve sadece savunma sektörüyle sınırlı olmayan çok boyutlu bir faktör olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Silah İhracatı, Ekonomik Büyüme, Nedensellik

* Sorumlu Yazarın e-postası: ygulcu@firat.edu.tr

N-11 Ülkelerinde Makroekonomik Değişkenlerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi

Mustafa Serkan Parsıloğlu¹

¹ Gaziantep Üniversitesi, serkanpars@yahoo.com

ÖZET

Bu çalışmada, Goldman Sachs tarafından "Next Eleven (N-11)" olarak tanımlanan ülkeler grubuna ait veriler kullanılarak, 1976-2023 dönemi için ekonomik büyüme üzerinde enflasyon, işsizlik ve reel faiz oranlarının etkileri panel veri yöntemleriyle incelenmiştir. Veri seti başlangıçta Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Güney Kore, Meksika, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Türkiye ve Vietnam olmak üzere 11 ülkeyi kapsamaktadır. Ancak veri eksiklikleri nedeniyle panel regresyon analizleri 10 ülke üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öncelikle Panel En Küçük Kareler yöntemi uygulanmış, yatay kesit bağımlılığı tespit edilmesi üzerine analiz Panel EGLS yöntemiyle yatay kesit ağırlıkları dikkate alınarak tekrar edilmiştir. Bulgular, enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğunu, işsizliğin ise yatay kesit bağımlılığı düzeltilindiğinde büyümeyi anlamlı şekilde olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Reel faiz oranının büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Elde edilen sonuçlar, makroekonomik istikrarın sürdürülebilir büyüme için önemli bir ön koşul olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: N-11 Ülkeleri, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi, Enflasyon, İşsizlik, Reel Faiz Oranı

Vergi Harcamalarının Vergi Adaleti Üzerindeki Etkisi

Nasibe Türkyılmaz¹

¹ Fırat Üniversitesi, nturkyilmaz@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, vergi harcamalarının vergi adaleti üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Vergi harcamaları, hükümetlerin belirli ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak adına vergi gelirlerinden bilinçli olarak vazgeçtiği mali araçlardır. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı; vergi harcamalarının ekonomik büyüme, gelir dağılımı, sosyal koruma ve kamu maliyesi üzerindeki etkilerini inceleyerek, vergi adaleti üzerindeki etkileri ortaya koymaktır. Çalışmanın kapsamı, Türkiye örneği çerçevesinde vergi harcamalarının kamu harcamaları ve vergi gelirleriyle olan ilişkisini irdelemekte; bu ilişkinin sosyoekonomik etkilerini hem teorik hem de uygulamalı bir perspektifle değerlendirmektedir. Araştırmada, nitel yöntem tercih edilerek ilgili literatür taranmış, kamu maliyesi verileri ile mevzuat analizleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, vergi harcamalarının amaçlarına uygun şekilde yapılandırıldığında sosyal adaletin sağlanmasına ve ekonomik istikrarın desteklenmesine katkı sunduğunu göstermektedir. Ancak, bu harcamaların şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde yürütülmesi durumunda, kamu gelirlerinde ciddi kayıplara ve vergilemede adalet ilkesinin zedelenmesine yol açtığı da ortaya konulmuştur. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, vergi sistemine duyulan güvenin artırılması ve vergi uyumunun sağlanması açısından, vergi harcamalarının adil ve dengeli şekilde kullanılması kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak, vergi harcamaları sadece mali bir araç değil, aynı zamanda toplumsal refahı şekillendiren bir kamu politikası aracı olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle, vergi harcamalarının planlanması ve uygulanmasında şeffaflık, denetim ve toplumsal ihtiyaçlara duyarlılık ilkeleri göz önünde bulundurulmalı; vergi adaletinin tesisine katkı sağlayacak politikalar önceliklendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Harcamaları, Vergi Adaleti, Vergi Uyum

Döngüsel Ekonomi: Kavramsal Temeller, Uygulama Stratejileri ve Türkiye'nin Yol Haritası

Büşra Aşan¹

¹ Fırat Üniversitesi, bsrasan.2.3@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, dünya genelinde artış gösteren çevresel sorunlar, doğal kaynakların tükenmesi ve iklim değişikliği gibi olguların, mevcut doğrusal ekonomi modelinin sürdürülebilirliği açısından yetersiz olduğu ortaya konulmaktadır. Bu model yerine kaynakların daha verimli kullanılması, çevresel etkilerin minimize edilmesi, atıkların azaltılması ve geri dönüşüm yoluyla ekonomiye kazandırılması gibi hedefleri esas alan döngüsel ekonomi modeli, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma noktasında alternatif bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada döngüsel ekonominin tanımları, temel ilkeleri, doğrusal ekonomiyle arasındaki farklar, uygulama alanları ve sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin yanı sıra, döngüsel ekonomiye geçiş sürecinde karşılaşılan yapısal ve kurumsal engeller ile döngüsel ekonomi uygulamalarının ekonomik, çevresel ve sosyal faydaları ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'deki bu ekonomi modelinin mevcut durumu ve stratejik yönelimleri 2025-2028 dönemini kapsayan Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda söz konusu planda belirlenen öncelikli sektörlerin, izleme-eğitim-finance boyutları ve stratejik hedefleri ele alınmış ve bununla birlikte döngüsel ekonominin ekonomik, çevresel ve sosyal faydaları; kaynak tasarrufu, atık azaltımı, çevresel koruma, maliyet avantajı ve inovasyon teşviki açısından analiz edilmiştir. Sonuç olarak döngüsel ekonomi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bütüncül bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Döngüsel Ekonomi, Sürdürülebilir Kalkınma, Kaynak Verimliliği, Atık Yönetimi

Küresel Güç Dengesinde Yükselen Bir Blok: BRICS Ülkeleri, Genişleme Dinamikleri ve İçsel Zorluklar

Tevhide Gül Macat¹

¹ Firat Üniversitesi, macat6323@gmail.com

ÖZET

Son yıllarda küresel ekonomi ve jeopolitik düzende tek kutuplu yapının sorgulanmasıyla birlikte, BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) küresel sistemde alternatif bir blok olarak ön plana çıkmıştır. 2024 itibarıyla yeni üyelerin (Mısır, Etiyopya, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) katılımıyla BRICS, ekonomik büyüklük, enerji kaynakları ve nüfus potansiyeli bakımından daha güçlü ve etkili bir yapıya kavuşmuştur. Genişleyen BRICS yapısı, Batı merkezli küresel kurumlara karşı alternatif finansal ve siyasi platformlar oluşturma hedefini daha güçlü biçimde gündeme taşımaktadır. Bu çalışmada, BRICS'in tarihsel gelişimi, temel amaçları ve hedefleri incelenmiş; enerji piyasaları, finansal işbirliği ve sürdürülebilir kalkınma gibi alanlardaki etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca Yeni Kalkınma Bankası (NDB) ve rezerv para sepeti gibi finansal girişimlerin, dolar hegemonyasını sorgulayan ve küresel ekonomik mimaride reform çağrılarını destekleyen politikalarla nasıl ilişkilendirildiğine de yer verilmiştir. Bununla birlikte çalışmada BRICS'in ortak hareket kabiliyetini sınırlayan faktörler olarak öne çıkan kendi içinde yaşadığı yapısal farklılıklar, siyasi çıkar çatışmaları ve ekonomik asimetri gibi zorluklara da değinilmiştir. Aynı zamanda, BRICS ve G7 ülkeleri GSYH, nüfus, enerji üretimi, kişi başına gelir gibi ölçütler üzerinden karşılaştırılarak küresel güç dengesi analiz edilmiştir. Bu kıyaslama, çok kutuplu bir düzene geçişin ne derece mümkün olduğunu sorgularken, BRICS'in bir bütün olarak küresel yönetimde ne ölçüde etkili olabileceği sorusunu da tartışmaya açmaktadır. Bu kapsamda çalışma, BRICS'in küresel sistemdeki rolünü bütüncül bir bakışla ele alarak, çok kutuplu dünya düzenine geçiş sürecinde karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri ortaya koymakta; aynı zamanda küresel ekonomik yönetişimin geleceğine dair stratejik çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: BRICS, Çok kutuplu dünya düzeni, Ekonomik entegrasyon, Küresel yönetişim

Yeşil Yakalılar: Yeşil Dönüşümün İşgücü Piyasası Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi

Gökçin Vural¹ , Gülden Ülgen^{2*}

¹ İstanbul Üniversitesi, gokcin.vural@istanbul.edu.tr

² İstanbul Üniversitesi, gulgen@istanbul.edu.tr

ÖZET

Uzun yıllardan beri iklim değişikliği yalnızca çevresel etkiler yaratmakla kalmamış, aynı zamanda ekonomik ve sosyal açıdan yarattığı büyük problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu problemlerin geleceğimizi tehlikeye atması nedeniyle iklim değişikliğiyle mücadele ve yapısal dönüşümün gerekliliği gün yüzüne çıkmıştır. Bu bağlamda, fosil yakıtlardan elde edilen enerji, ağır sanayi, madencilik ve petrokimya/kimya endüstrisi gibi çevre kirliliğine katkı sunan “kahverengi” sektörlerin yapısının değişmesi gerektiği ön plana çıkarken; yenilenebilir enerji, sürdürülebilir tarım, etkin atık yönetimi ve çevre teknolojileri gibi yükselen “yeşil sektörlerde” yeni istihdam alanları yaratılmaktadır. Bu yapısal dönüşüm, işgücü piyasasında yeni “yeşil beceri” setlerine olan ihtiyacı artırmakta ve “yeşil istihdam” kavramının önemine dikkat çekmektedir. Bu çalışma, iklim değişikliğiyle mücadele sürecinde farkındalığın artmasıyla birlikte ortaya çıkan yeşil işler, yeşil beceriler ve yeşil girişimciliğin önemini ele alarak, yeşil dönüşümün işgücü piyasası üzerindeki etkilerini, sektörler bazında ve küresel düzeyde incelemektedir. Ampirik veri analizlerine dayanan karşılaştırmalarla, çevresel olumsuzlukların azaltılmasının yanı sıra sürdürülebilir iktisadi büyüme ve gelişmenin sağlanmasında yeşil istihdamın oynadığı rol vurgulanmakta ve politika yapıcıların bu konuya önem vermesinin son derece kritik olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Yeşil Ekonomi, Yeşil İstihdam

* Sorumlu Yazarın e-postası: gokcin.vural@istanbul.edu.tr

Enerji Güvenliğine Kavramsal Bir Bakış

Burcu Özcan¹ , Fatma Nur Şahan^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, bozcan@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, fnsahan@firat.edu.tr

ÖZET

Enerji güvenliği, bir ülkenin ekonomik ve ulusal güvenliğinin temel unsurlarından biridir. Uygun fiyata kesintisiz enerji kaynaklarına erişebilmeyi ifade etmekle birlikte, arz sürekliliği, talebe yeterlilik, kaynak çeşitliliği ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarını da kapsamaktadır. Ülkelerin farklı enerji kaynağına sahip olmasının yanı sıra, farklı politik sistemleri, iklim koşulları, demografik göstergeler ve kalkınma yaklaşımları, enerji güvenliğine tek bir metodoloji ve endeks geliştirmeyi, güç hale getirmektedir. Bir dizi kuruluş ve enerji ajansı bu yaklaşımla enerji ithalatı, kaynak çeşitliliği, sürdürülebilirlik, enerji eşitliği, arz sürekliliği gibi çeşitli odak noktalarıyla enerji güvenliği endeksi oluşturarak ülkelere enerji performans notları vermektedir. Arz odaklı yaklaşım ve Bileşik Endeks yöntemi kullanılarak geliştirilen bu endekslerle, ülkelerin enerji profilleri görünür olup, enerjide kısa vadeli yerel sorunlar ve uzun vadeli küresel sorunlara politika geliştirmeye katkı sunulmaktadır. Çalışmanın amacı, enerji güvenliğine kavramsal bir çerçevede yaklaşmak, konu ile ilgili oluşturulan endekslerle literatür sunmaktır. Çalışma, çeşitli kurum ve kuruluşların enerji güvenliğine getirdiği metodolojileri toplayarak konuya teorik katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Güvenliği, Enerji Güvenliği Endeksi

* Sorumlu Yazarın e-postası: fnsahan@firat.edu.tr

Göç ve Kalkınma İlişkisi

Emrah Yıldırım¹ , İlkey Noyan Yalman^{2*}

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, yldrmm.ede.46@gmail.com

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, iyalman@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Göç olgusu, tarihsel süreç boyunca bireylerin daha iyi yaşam koşullarına ulaşma arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve günümüzde küresel kalkınma süreçlerinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Bu çalışma, göç ve kalkınma arasındaki çift yönlü ilişkiyi ele alarak, göçün hem gönderici hem de alıcı ülkeler üzerindeki ekonomik, sosyal ve demografik etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Göçmenlerin, elde ettikleri gelirleri geldikleri ülkelere göndermeleri yoluyla kalkınmaya katkıda bulundukları; aynı zamanda bilgi, beceri ve sosyal sermaye transferiyle beyin göçü ve diaspora faaliyetleri aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerde yapısal dönüşüm süreçlerini destekledikleri görülmektedir. Öte yandan, nitelikli iş gücünün göçü, özellikle az gelişmiş ülkelerde kalkınma dinamiklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, göçün kalkınma üzerindeki etkileri, göç politikalarının içeriği, yönetim kapasitesi ve göçmenlerin toplumsal entegrasyon süreçleriyle doğrudan ilişkilidir.

Çalışmada, Türkiye gibi hem göç alan hem de göç veren ülkelerin deneyimlerinden yola çıkılarak, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda göç yönetiminin nasıl daha etkin bir şekilde yürütülebileceği tartışılmaktadır. Sonuç olarak, göçün kalkınmayı destekleyici bir araç haline gelmesi, insan hareketliliğini sadece bir kriz unsuru değil, aynı zamanda bir fırsat olarak ele alan bütüncül ve kapsayıcı politikalarla mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kalkınma, Diaspora, Sürdürülebilirlik

* Sorumlu Yazarın e-postası: yldrmm.ede.46@gmail.com

Phillips Eğrisi ve Türkiye: Enflasyon-İşsizlik İlişkisine Ampirik Bir Yaklaşım

Burak Çanakcı¹

¹ Fırat Üniversitesi, Türkiye, bcanakci@firat.edu.tr

ÖZET

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış enflasyon olarak tanımlanırken, bireylerin çalışmak istemelerine rağmen iş bulamaması durumu işsizlik olarak ifade edilmektedir. Bu iki değişken, iktisat politikalarının şekillenmesinde belirleyici olan ve bireylerin refah düzeyini doğrudan etkileyen temel makroekonomik göstergelerdendir. İktisat literatüründe yaygın olarak kabul gören Phillips Eğrisi yaklaşımına göre, düşük işsizlik oranı genellikle yüksek enflasyonla, düşük enflasyon ise yüksek işsizlikle sonuçlanabilmektedir. Bu durum, enflasyon ile işsizlik arasında kısa vadede ters yönlü bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Ancak zaman içinde bu ilişkinin istikrarını yitirdiği ve beklentilerin rolünün arttığı görülmüştür. Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan stagflasyon dönemi (aynı anda yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik) bu ilişkiye yönelik tartışmaları artırmış ve ekonomide beklentilerin dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda politika yapıcılar, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla enflasyonu kontrol altında tutarken, aynı zamanda işsizliği azaltmayı ve tam istihdamı hedeflemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, 2005:1–2025:1 döneminde Türkiye’de Phillips Eğrisinin geçerliliğini test etmektir. Türkiye İstatistik Kurumu’ndan elde edilen aylık işsizlik ve TÜFE bazlı enflasyon verileri kullanılarak, serilerin durağanlığı ADF testi ile incelenmiş; ardından korelasyon, regresyon ve Granger nedensellik analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, iki değişken arasında zayıf ve istatistiksel olarak sınırlı bir ters yönlü ilişki olduğunu ortaya koymakta; Phillips Eğrisi’nin bu dönem için Türkiye’de geleneksel biçimiyle geçerli olmadığını göstermektedir. .

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Enflasyon, Phillips Eğrisi, Türkiye

Beyin Göçü ve Kalkınmaya Etkileri

Ümit Kartalci¹ , Yalçın Yalman^{2*}

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, umitkartalci189@gmail.com,

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, yyalman@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, nitelikli işgücünün uluslararası hareketliliği giderek artmış, özellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yönelik beyin göçü önemli bir olgu hâline gelmiştir. Eğitimli ve yetenekli bireylerin daha iyi yaşam koşulları, kariyer olanakları, bilimsel ve teknolojik altyapı gibi nedenlerle ülkelerini terk ederek başka ülkelere yerleşmesi, kalkınma süreçleri açısından hem fırsatlar hem de tehditler içeren çok boyutlu bir dinamik yaratmaktadır. Bu süreç, yalnızca bireylerin hareketliliğiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda küresel işgücü piyasalarının yeniden şekillenmesine, bilgi ve teknoloji akışının yön değiştirmesine neden olmaktadır.

Kaynak ülkeler açısından bakıldığında, başta sağlık, eğitim ve yüksek teknoloji sektörlerinde olmak üzere nitelikli insan gücünün kaybı, kamu hizmetlerinin niteliğini düşürmekte ve uzun vadeli kalkınma hedeflerini sekteye uğratmaktadır. Bu durum, ülkelerin üretim kapasitesini azaltmakta, yenilikçilik düzeylerini sınırlamakta ve insan sermayesi yatırımlarından beklenen toplumsal getirileri düşürmektedir. Özellikle genç ve yüksek eğitimli bireylerin göç eğiliminde olması, ülkelere demografik yapıyı da olumsuz etkilemektedir.

Diğer yandan, son yıllarda küresel iletişim ağlarının gelişmesi, dijitalleşme ve ulusötesi ilişkilerin artması, beyin göçünün yalnızca tek yönlü bir kayıp değil, aynı zamanda bir kalkınma fırsatı olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir. Diasporaların bilgi ve deneyim aktarımı, doğrudan yatırımlar, akademik iş birlikleri ve girişimcilik faaliyetleri yoluyla kaynak ülkelere katkı sağlaması; "tersine beyin göçü" ve "beyin sirkülasyonu" kavramlarının önemini artırmıştır.

Hedef ülkeler için ise beyin göçü, yaşlanan nüfus yapısını dengelemek, yenilikçilik kapasitesini artırmak ve küresel rekabet gücünü yükseltmek açısından stratejik bir araç hâline gelmiştir. Bu ülkeler, nitelikli göçmenleri çekebilmek adına esnek göç politikaları geliştirmekte, üniversite-sanayi iş birliklerini desteklemekte ve uluslararası yetenekleri ekonomik sistemlerine entegre etmeye yönelik stratejiler izlemektedir.

Beyin göçünün kalkınma üzerindeki etkileri, izlenen politikalar, geri dönüş mekanizmaları, uluslararası iş birlikleri ve diasporalarla kurulan bağlar üzerinden değerlendirildiğinde, bu sürecin doğru yönetildiğinde sadece bir kayıp değil; aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacak bir potansiyel olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyin Göçü, Kalkınma, Nitelikli İşgücü, Tersine Beyin Göçü, Göç Politikaları

* Sorumlu Yazarın e-postası: yyalman@cumhuriyet.edu.tr

Enflasyonun Sosyal Etkisi: Türkiye’de Evlilik Sayıları Üzerine Bir Analiz

Aslı Bağcı¹ , Talha Alperen Halisdemir^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, bagciasli09@gmail.com,

² Fırat Üniversitesi, tahalisdemir@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’de 2010-2024 dönemine ait aylık veriler kullanılarak evlilik sayısı ile enflasyon oranı arasındaki nedensellik ilişkisi Hatemi J-Roca (2012) asimetrik nedensellik testi yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntem, ekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin yönünün ve yapısının simetrik olmayabileceği varsayımına dayanmaktadır. Literatürde, ekonomik krizler, yüksek enflasyon, işsizlik ve gelir belirsizliği gibi olumsuz makroekonomik koşulların bireylerin evlilik ve çocuk sahibi olma gibi uzun vadeli demografik kararlarını ertelediğine dair güçlü bulgular mevcuttur. Örneğin, Adsera (2004), işgücü piyasasındaki belirsizliğin özellikle kadınların evlilik ve doğurganlık kararlarını geciktirdiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Sobotka, Skirbekk ve Philipov (2011), ekonomik kriz dönemlerinde Avrupa ülkelerinde evlilik ve doğum oranlarında kayda değer azalmalar yaşandığını belirtmiştir. Kreyenfeld (2010) ise ekonomik belirsizliklerin, bireyleri geleneksel evlilik yapılarından uzaklaştırarak evlilik dışı birlikteliklere yönelttiğini savunmuştur. Bu çerçevede, çalışmanın bulguları artan enflasyonun – yani pozitif enflasyon şoklarının – evlilik sayılarında istatistiksel olarak anlamlı bir azalmaya yol açtığını ($p = 0,001$) göstermektedir. Bu sonuç, mevcut literatürü destekler nitelikte olup, ekonomik şokların sadece finansal göstergeler üzerinde değil, aynı zamanda toplumsal tercihler üzerinde de belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Dahası, araştırmanın literatüre özgün katkısı, bu ilişkinin yalnızca pozitif şoklarla sınırlı olduğunu ortaya koymasındır; yani bireyler artan fiyatlar ve yaşam maliyetleri karşısında evlilik kararlarını ertelemekte, ancak negatif şoklara benzer düzeyde bir tepki vermemektedir. Bu durum, makroekonomik gelişmelere verilen tepkilerin simetrik olmadığını ve bireylerin özellikle ekonomik belirsizlik dönemlerinde evlilik gibi uzun vadeli ve maliyetli kararları almaktan kaçındıklarını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, çalışma evlilik kararlarının ekonomik koşullara duyarlılığını vurgularken, politika yapıcılar açısından da enflasyonla mücadelede yalnızca fiyat istikrarının değil, toplumsal yapı üzerindeki etkilerin de göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Evlilik, Hatemi J-Roca, Nedensellik.

* Sorumlu Yazarın e-postası: tahalisdemir@firat.edu.tr

Döviz Kurunun İhracat Üzerindeki Etkisi

Burak Çanakcı¹ , Ceren Özer²

¹ Öğr. Gör., İktisat, Fırat Üniversitesi, Türkiye, bcanakci@firat.edu.tr

² Arş. Gör., İktisat, Fırat Üniversitesi, Türkiye, c.ozer@firat.edu.tr

ÖZET

Döviz kuru, ihracat fiyatlarını ve ülkelerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü doğrudan etkileyen temel makroekonomik göstergelerden biridir. Teorik olarak, yerel para biriminin değer kaybetmesi, ihraç edilen malların yabancı para cinsinden daha ucuz hale gelmesine neden olarak ihracatı teşvik edebilir. Ancak bu ilişkinin yönü ve şiddeti her zaman sabit değildir; çünkü döviz kurundaki oynaklık ve ani dalgalanmalar, dış ticaret performansı üzerinde ciddi belirsizlikler yaratabilmekte, özellikle yatırım ve üretim kararlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, döviz kurundaki değişimlerin ihracat üzerindeki etkisinin doğru, kapsamlı ve zamanla değişen dinamikleri dikkate alarak analiz edilmesi; para politikalarının etkinliğini artırmak, dış ticaret politikalarını optimize etmek ve uzun vadeli ekonomik istikrarı sağlamak açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, 2013:1–2025:1 döneminde Türkiye’de döviz kurunun (USD/TRY) ihracat üzerindeki etkisini ekonometrik yöntemlerle incelemektir. Analizde aylık bazda elde edilen döviz kuru ve ihracat verileri kullanılarak, korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizlerinin yanı sıra Granger nedensellik testi, Vektör Otoregresif (VAR) modeli ve impulse response function (IRF) analizleri uygulanmıştır. Bulgular, döviz kuru ile ihracat arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki olduğunu ($r = 0.839$) ve kur değişimlerinin ihracat üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunduğunu ($R^2 = 0.705$, $p < 0.001$) göstermektedir. Ancak nedensellik analizleri döviz kurunun ihracatı Granger anlamında açıklamadığını ortaya koyarken, VAR ve IRF sonuçları da döviz kuru şoklarının ihracat üzerindeki etkisinin zayıf ve kısa süreli olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, İhracat, Dış Ticaret

Küresel Enerji Güvenliği ve Türkiye'nin Rolü

Ceren Özer¹ , Burak Çanakcı^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, c.ozer@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, bcanakci@firat.edu.tr

ÖZET

Son yıllarda dünya genelinde yaşanan enerji krizleri, tedarik zincirlerindeki aksaklıklar ve jeopolitik gerilimlerin etkisiyle enerji güvenliği, ülkelerin ekonomik kırılganlıkları üzerinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Özellikle fosil yakıt fiyatlarındaki ani artışlar ve arz kesintileri, enerji ithalatına yüksek düzeyde bağımlı olan ülkelerde makroekonomik istikrarı tehdit eden önemli riskler doğurmaktadır. Bu bağlamda enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar; büyüme hızını düşürmekte, üretim maliyetlerini artırmakta, enflasyonu tetiklemekte ve cari açığı derinleştirmektedir. Türkiye gibi enerji ithalatı yüksek olan ülkeler açısından bu gelişmeler, kısa vadeli ekonomik baskıların ötesinde, uzun vadeli yapısal sorunlara ve dışa bağımlılığın yol açtığı stratejik kırılganlıklara işaret etmektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin enerji güvenliği bağlamındaki mevcut durumunu ve dönüşümünü çok boyutlu olarak ele almayı amaçlamaktadır. İlk olarak Türkiye'nin enerji ithalat kompozisyonu incelenerek, bu yapının cari denge üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır. Ardından, küresel enerji fiyatlarındaki değişimlerin enflasyon, sanayi üretimi ve dış ticaret üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Türkiye'nin enerji coğrafyasındaki stratejik rolü, özellikle TANAP, TürkAkım ve Doğu Akdeniz gibi uluslararası enerji projeleri çerçevesinde analiz edilecektir. Son olarak, yerli ve yenilenebilir enerji yatırımlarının dışa bağımlılığı azaltıcı etkisi, istihdam yaratma kapasitesi ve sürdürülebilir ekonomik büyüme potansiyeli açısından katkıları tartışılacaktır. Çalışma, enerji arz güvenliğini yalnızca teknik bir enerji yönetimi meselesi değil, aynı zamanda yapısal ekonomik kırılganlıkları azaltmayı hedefleyen kapsamlı bir kalkınma stratejisi olarak konumlandırmakta ve sürdürülebilir enerji politikalarının Türkiye'nin ekonomik geleceği açısından taşıdığı kritik öneme dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji İthalatı, Makroekonomik Kırılganlık, Enerji Güvenliği

* Sorumlu Yazarın e-postası: c.ozer@firat.edu.tr

BRICS-T Ülkelerinde Karbon Emisyonları ile Finansal Gelişme Arasındaki İlişkinin Panel Var ve VECM Modelleri ile Analizi

Şebnem Taş¹

¹ Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, stas@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye ekonomilerinde 2008-2023 döneminde finansal gelişmenin karbon salınımının üzerindeki etkisi yıllık bazda panel veri analizi ile incelenmektedir. Bağımsız değişken olarak finansal gelişme, özel sektör kredi hacminin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) oranı ile temsil edilmiştir. Bağımlı değişken olarak kişi başına karbon salınımı ele alınmıştır. Kontrol değişkenleri ise kişi başına gelir (ABD doları cinsinden GSYİH) ve kişi başına enerji kullanımıdır. Ampirik analizlerde CD ve LM testlerine göre modelde yer alan tüm değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiş olup Smith vd. (2004) bootstrap panel birim kök testi sonuçlarında tüm serilerin birinci farkında durağan olduğu elde edilmiştir. Delta testlerine göre panelde yer alan parametreler heterojendir. LM bootstrap panel eşbütünleşme testi sonuçları modelde yer alan değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Panel VAR modeli kısa dönemde yalnızca enerji kullanımından finansal gelişmeye (%5 anlam seviyesinde), kişi başı gelirden karbon emisyonuna (%10 anlam seviyesinde) nedensellik olduğunu ortaya koymuştur. Panel VECM modeline göre uzun dönemde yalnızca finansal gelişme, kişi başı gelir ve enerji kullanımından bir bütün halinde karbon salınımına doğru %5 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Modele göre kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar oldukça uzun sürede (625 yılda) dengelenmektedir. Ülke bazında analiz sonuçlarına göre Türkiye'de finansal gelişmeden karbon salınımına doğru, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye'de karbon salınımından finansal gelişmeye doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca karbon salınımı ile kişi başı gelir arasında hiçbir ülkede nedensellik bulunmamıştır. Bununla birlikte, karbon salınımından enerji kullanımına doğru Brezilya ve Güney Afrika'da, enerji kullanımından karbon salınımına doğru ise yalnızca Türkiye'de nedensellik bulunduğu elde edilmiştir. Tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde, gelişmekte olan ülkelerde finansal sistem ile çevresel faktörlerin birbirini karşılıklı olarak etkilediği anlaşılmakta ve politika yapıcılar için önemli çıkarımlar sunmaktadır. Bu doğrultuda, ülkelerin finansal hedeflerini çevre koruma hedefleriyle uyumlu hâle getirmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle sürdürülebilir finansal araçların (yeşil tahviller, çevreci kredi mekanizmaları, karbon fiyatlandırma uygulamaları vb.) teşvik edilmesi, finansal sistemin çevresel bozulmalar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltarak daha sürdürülebilir bir büyüme sürecine katkı sağlayabilir. Söz konusu ülkeler finansal hedeflerini çevre korumayla uyumlu hale getirebilir ve finansal sektör çevresel bozulmanın olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olarak daha sürdürülebilir bir geleceğe geçişi destekleyebilir. Ayrıca Türkiye gibi ekonomilerde, finansal kaynakların çevre dostu projelere yönlendirilmesi hem ekonomik büyüme hem de çevrenin korunması açısından stratejik bir araç olabilir.

Anahtar Kelimeler: Finansal gelişme, Karbon salınımı, Panel VAR, Panel VECM, Nedensellik, BRICS-T ülkeleri

Örgüt Teorisine Yön Veren Eğilimler: WOS Veritabanında Bibliyometrik Bir Analiz (2015–2025)

Hatice Gökçe Demirel¹

¹ Fırat Üniversitesi, Türkiye, demirel@firat.edu.tr

ÖZET

Örgüt teorisi, örgütlerin yapısını, işleyişini ve çevreleriyle olan etkileşimlerini anlamaya yönelik stratejik bir alan olarak yönetim bilimleri içinde merkezi bir konuma sahiptir. Bu alanın çok disiplinli doğası; ekonomi, sosyoloji, psikoloji, bilgi sistemleri ve strateji gibi farklı bilim dallarını bir araya getirmektedir. Tarihsel süreçte klasik, neo-klasik ve modern teorik yaklaşımlardan post-modern ve eleştirel paradigmalara uzanan geniş bir kuramsal yelpazeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, 2015–2025 yılları arasında organizasyon teorisi alanında üretilen bilimsel yayınları Web of Science (WoS) veritabanı üzerinden inceleyerek, alandaki işbirliği ağlarını bibliyometrik yöntemlerle ortaya koymaktır. Bu analiz sayesinde hem mevcut bilgi birikiminin yapısı görselleştirilmekte hem de gelecekteki araştırmalar için yönlendirici boşluklar ve eğilimler belirlenebilmektedir. Çalışma kapsamında WoS veritabanından elde edilen 501 makale, VOSviewer yazılımı aracılığıyla atıf analizi, yazar-kurum işbirliği ağı ve zaman serisi eğilimleri çerçevesinde incelenmiştir. Bulgulara göre, Kurtosis (2017) 1154 atıf ve Morgeson (2015) 663 atıf ile en çok atıf alan yazarlardır. En üretken kurum 7 makale ile Michigan State University olurken, 1213 atıfla Suny Albany Üniversitesi'nin yayını en yüksek etkiye sahip olmuştur. Ülke bazında ABD, 181 makale ve 5829 atıfla lider konumdayken; Çin (63 makale, 890 atıf) ve İngiltere (52 makale, 1513 atıf) izleyen ülkeler olmuştur. Yıllık ortalama 50 makale üretildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgüt Teorisi, Bibliyometrik Analiz,

Multistakeholder Economic Diplomacy in Türkiye: A Theoretical Framework and Institutional Actors

Bedia Tekin¹

¹ Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, btekin@fsm.edu.tr

ABSTRACT

The increasing interaction between economics and foreign policy has compelled states to adopt structures in which economic factors are considered as crucial as political ones in shaping their global positioning. In this direction, states have expanded the scope of economic diplomacy beyond the confines of traditional foreign policy tools, aiming to manage international economic relations within a strategic framework. In the contemporary global economy, there is a growing tendency among states to pursue multistakeholder approaches in efforts to safeguard and enhance their economic interests. Consequently, economic diplomacy has evolved into a multi-layered structure that necessitates the active participation not only of governmental bodies but also of private sector organizations, civil society actors, think tanks, and local authorities. In the Republic of Türkiye, public institutions such as the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Trade, the Investment Office of the Presidency of the Republic of Türkiye, and the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA), alongside private sector organizations including the Union of Chambers and Commodity Exchanges of Türkiye (TOBB), the Foreign Economic Relations Board (DEİK), the Turkish Exporters Assembly (TİM), the Independent Industrialists' and Businessmen's Association (MÜSİAD), and the Turkish Industry and Business Association (TÜSİAD), play significant roles in the implementation of economic diplomacy. The primary objective of this study is to analyze the actors involved in the practice of economic diplomacy in Türkiye, to examine the coordination mechanisms established among these actors, and to assess the opportunities and limitations inherent in a multistakeholder structure. Adopting a comprehensive and analytical approach, the study explores the institutional, structural, and functional dimensions of multistakeholder economic diplomacy within the Turkish context. By framing the concept within a theoretical perspective and examining the roles of institutional actors through the case of Türkiye, the study highlights the evolving nature of institutional architecture and underscores the necessity of fostering a more effective and inclusive model of economic diplomacy.

Keywords: Economic diplomacy, multistakeholderism, Türkiye, public-private cooperation

The Welfare Effects of Naivety in School Choice Mechanisms Under Incomplete Information

Ethem Akyol¹

¹ TOBB University of Economics and Technology, eakyol@etu.edu.tr

ABSTRACT

The Deferred Acceptance and Boston mechanisms are the two most commonly used methods for assigning students to schools, both in theory and in practice. In both mechanisms, students submit ranked lists of schools, which then accept or reject applicants based on their priority orders over students and the reported rankings of students. It is well known that reporting true preferences is a weakly dominant strategy for students under the Deferred Acceptance mechanism, whereas some students may benefit from strategically misreporting their preferences under the Boston mechanism. This study compares the welfare outcomes of these mechanisms in an environment with two types of players: naive students, who always report their true preferences, and strategic students, who may strategically misrepresent their preferences under the Boston mechanism. Each student is assumed to be naive with probability $p \in (0, 1)$. We further assume incomplete information: students have private knowledge of their cardinal valuations for schools. In a stylized model with three schools—School A (valued at 1), School C (valued at 0), and School B (valued at a privately known value v , independently drawn from a continuous probability distribution over $(0, 1)$)—we show that the Boston mechanism yields higher expected student welfare than the Deferred Acceptance mechanism, regardless of the distribution of values or the proportion of naive students.

Keywords: School Choice Mechanisms, Naive and Strategic Behavior, Welfare Analysis, Incomplete Information Games.

Oil, Army and Power as the Three Main Aspects Of Political Stability and Their Impact on Economic Growth

Araz Waleed Hussein¹ , Rajab Mustafa Ziyab Ziyab^{2*} , Alnd Fakhir Salih Zebari³

¹ Firat Üniversitesi, araswalid2017@gmail.com

² Firat Üniversitesi, rajabziyab@gmail.com

³ Firat Üniversitesi, alnd.fakhir.salih@gmail.com

ABSTRACT

The research explores the multifaceted relationship among oil prices and armed forces spending as well as political stability when they influence economic development specifically in Iraq. Iraq, a country rich in oil reserves and with a history of conflict, offers a fascinating case study for understanding the complex relationships between natural resources, military spending, political stability, and economic growth.

The research utilizes a Vector Autoregression (VAR) model, ADF Test, Goodness-of-Fit Measures, Impulse Response Functions, and variance decomposition to investigate how GDP changes based on oil price fluctuations as well as military spending and political stability through 27-year annual data analysis from 1996 to 2023, depended on from the SIPRI databases, world bank, and MacroTrends databases for achieve data.

The investigation demonstrates that oil prices generate immediate positive effects on GDP measurements while their lasting impact becomes minimal because of dependency on petroleum resources. The study shows the positive effects of political stability on economic growth and contradictory outcomes of military spending through its negative impact on GDP. Also, Since the 1990s, Iraq has seen dramatic changes in its political and economic landscape, from the sanctions of the 1990s to the US invasion in 2003, the rise of ISIS in 2014, and the challenges of post-war reconstruction. Throughout these turbulent decades, oil revenues, military spending, and political stability have emerged as important variables shaping the direction of the Iraqi economy. Oil exports account for more than 90% of the Iraqi government's revenue, making the economy vulnerable to falling world prices.

This research demonstrates how essential it is for Iraq to expand its economic sectors and strengthen governance systems and strike a balance between defense funding and social development investments. The research data provides essential guidance for Iraqi policymakers and authorities in other nations which have natural resources and encounter security issues when they look to build enduring economic expansion.

Keywords: Military expenditure, Oil price, Political stability, Economic Growth, and Iraq

* Sorumlu Yazarın e-postası: araswalid2017@gmail.com

Health Expenditure Beta Convergence in G20: New Evidence From Fourier Quantile Unit Root

Zülfükar Aytaç Kışman¹ , Tayfur Bayat^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, aytac@firat.edu.tr

² İnönü Üniversitesi, tayfur.bayat@inonu.edu.tr

ÖZET

In this study, the beta convergence of health expenditures in G20 economies during the period 2000–2021 is tested. While testing for beta convergence, the studies by Herrerias and Liu (2013), and Bello and Ch'ng (2022) are followed. To examine whether convergence is valid, three different unit root tests are employed. In the linear framework, the Augmented Dickey-Fuller (ADF, 1981) and Kwiatkowski et al. (KPSS, 1992) linear unit root tests are used. In the Fourier domain, the Fourier ADF test developed by Christopoulos and León-Ledesma (2010, FADF) and the Fourier KPSS test developed by Becker et al. (2006, FKPSS) are employed. In the fractional Fourier domain, the Fourier Quantile Unit Root (FQKS) test developed by Bahmani-Oskooee et al. (2018) is applied. According to the traditional unit root tests (ADF and KPSS), beta convergence is found only in Mexico. According to the FADF test, beta convergence is observed in Australia (0.5), France (0.5), Mexico (1.5), Saudi Arabia (1), Türkiye (1), and the United States (0.5). According to the FKPSS test, beta convergence is detected in the economies of Mexico (1), Saudi Arabia (1), and Türkiye (1). Based on the FQKS test, beta convergence is identified in the following economies: Mexico (1.5), Türkiye (1.1), United States (0.1), Australia (0.5), France (0.1), Germany (0.1), India (0.1), Indonesia (0.1), Italy (0.1), Korea (0.1), South Africa (0.7), and Saudi Arabia (0.8). These findings indicate that the health expenditures in these economies converge with regular and limited fluctuations in both frequency and magnitude. Economies with low frequency values (e.g., 0.1) show that long-term trends change slowly and structural transformations occur less frequently but are more effective, whereas high frequencies (e.g., 1.5) indicate a certain level of resistance to temporary shocks. From the perspective of economic theory, beta convergence in developing countries implies higher costs and a more comprehensive structural adjustment process compared to developed countries; thus, convergence at lower frequencies suggests a more sustainable path of adaptation.

Anahtar Kelimeler: Health Expenditure, Beta Convergence, Fourier Quantile Unit Root

* Sorumlu Yazarın e-postası: tayfur.bayat@inonu.edu.tr

Regional Partnerships in Aviation: An Innovative Solution to the Global Pilot Training Challenge

Kanan Taghiyev¹

¹ National Aviation Academy-Azerbaijan, ktaghiyev.51911@naa.edu.az

ABSTRACT

The rapidly developing aviation sector is facing a shortage of pilots and technicians in this growing field. The biggest example of this is the current need for 230, 000 new pilots in the Asia-Pacific region by 2030, but the current infrastructure is far below this demand. This abstract examines how the ever-increasing financial costs in the field, with training costs per pilot reaching an average of \$60, 000, limit the availability of pilots and technicians, as well as collaborative solutions to make it more affordable and scalable.

Standardized training models have struggled with high costs and their associated inefficiencies. The most effective solution lies in regional cooperation between Turkic states. By appropriately distributing the high-cost demand and pooling resources - joint simulator training centers, cross-border training rotations, and curricula developed taking into account world standards for the target countries - minimize costs while improving the quality of training. Governments, airlines, and their affiliated academies can co-finance programs, easing the financial burden on students through scholarships and cost-sharing agreements.

This collaborative approach offers many advantages: Companies minimize costs per student-pilot, create opportunities for realistic training at busy airports, and build a stronger regional aviation network. This multinational project also creates a large opportunity to manage all financial risks comfortably. It could inspire similar initiatives around the world. The future of aviation depends on breaking down economic barriers through innovation and partnerships.

Keywords: Pilot Shortage, Aviation Training Costs, Regional Aviation Collaboration, Shared Training Resources, Aviation Workforce Development

Performans Ölçümünde Karar Verme Tekniklerinin Kullanımı

Adem Babacan¹

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, ababacan@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Performans ölçümü, bir kişinin, bir departmanın, bir sistemin ya da bir organizasyonun belirli hedefler doğrultusunda ne kadar etkili ve verimli çalıştığını değerlendirme sürecidir. Bu yönüyle bir sıralama sistemleri bütünüdür. Bu bütünlük içinde herhangi bir araştırma konusunda araştırmacının bakış açısı, geçmiş bilgileri, kullandığı teknikler problemin sonucunu etkiler. Bu sebeple çok dikkatli ölçüm yapılmalıdır. Aksi takdirde bazı skorlar elde edilebilir ama bunlar pratikte dikkate alınmazlar. Bu çalışmada sürecin işleyişi hakkında bilgi verilecektir. Bu süreçte ölçümler, çeşitli kriterler, göstergeler ve yöntemler kullanılarak yapılır. Öncelikle performans ölçümünün amacı olmalıdır. Bu amaç sadece Verimliliği artırmak, Hedeflerle uyumu ölçmek, Bireysel veya kurumsal motivasyon sağlamak, Karar desteği sunmak ve Hesap verebilirlik üzerine olmalıdır. Cezalandırmak üzerine olmamalıdır. Sonraki aşamada bireysel ya da kurumsal performans ölçümü üzerine bir teknik seçilerek çalışılmalıdır. Personel performansı için Dokuz Hücreli Performans Matrisi (Nine-Box Grid), sıklıkla kullanılan, çalışanların performans ve potansiyel düzeylerini iki eksenle değerlendirerek yerleştirdiği görsel ve stratejik bir insan kaynakları aracıdır. Kurumsal performans için, KPI (Anahtar Performans Göstergeleri), BSC (Balanced Scorecard - Dengeli Karne), 360 Derece Geri Bildirim, Verimlilik/Etkinlik analizleri, Benchmarking (Kıyaslama), Çok Kriterli Karar Metotları (ÇKKV) gibi uygulamalarla mevcut performans değerlendirilir. Bu metotların içinde ÇKKV teknikleri son zamanlarda oldukça fazla kullanılır hale gelmiştir. Bu teknikler özellikle karmaşık, çok boyutlu hem nicel hem de nitel verilerin birlikte değerlendirilmesi gereken durumlarda oldukça etkilidir. Özellikle kurumların, projelerin, departmanların veya çalışanların performansını çoklu kriterlere göre değerlendirmek için kullanılır. Bu teknikler, karar verme sürecini sayısallaştırır ve sistematik hale getirir, özneliği azaltır, karmaşık yapıları analiz etmeyi sağlar, karşılaştırmalı analiz yapabilir. Ancak kriterlerin ve ağırlıkların doğru belirlenmesi çok kritiktir, verilerin güvenilir olması gerekir, yöntem karmaşıklığı uygulamada eğitim gerektirebilir. Bu aşamalar geçilince özellikle karar verme birimleri (KVB) arası VZA (Veri Zarflama Analizi) ile KVB'lerde yapılması gereken potansiyel iyileştirmeler hesaplanmalıdır. Son aşamada ise OMAX (objektif Matris Yöntemi) gibi bir yöntemle KVB içi performans yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Performans, Çok Kriterli Karar Teknikleri, Dokuz Hücreli Performans Matrisi, OMAX

Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarının Finansal Analize Etkisi

Sultan Ceran Cunedioğlu¹

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, sceran@cumhuriyet.edu.tr.

ÖZET

Yüksek enflasyonun hâkim olduğu ekonomik ortamlarda, finansal tabloların güvenilirliği ve gerçeği yansıtırma kapasitesi ciddi ölçüde zayıflamaktadır. Bu durum, hem finansal analizlerin doğruluğunu sorgulatmakta hem de işletme yöneticilerinin ve yatırımcıların karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'nin 2022 yılı itibarıyla tekrar yüksek enflasyonlu ekonomiler sınıfına dâhil olması, enflasyon muhasebesinin uygulanmasını yalnızca teknik bir tercih olmaktan çıkarıp zorunlu bir muhasebe politikası haline getirmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, enflasyon düzeltilmesi yapılmış finansal tabloların analizler üzerindeki etkisini ortaya koymak ve Türkiye örneği üzerinden bu etkinin boyutlarını değerlendirmektir. Araştırma kapsamında, enflasyon düzeltilmesi uygulanmış ve uygulanmamış finansal tablolar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu doğrultuda, Borsa İstanbul'da işlem gören belirli şirketlerin 2022 ve 2023 yıllarına ait bilanço ve gelir tabloları temel alınarak kârlılık, likidite, borçluluk ve faaliyet etkinliği gibi temel finansal oranlar hesaplanmış ve aralarındaki farklar analiz edilmiştir. Yapılan analizler, enflasyon muhasebesi uygulanmaksızın gerçekleştirilen değerlendirmelerin yanlış çıkarımlara yol açabileceğini; bu durumun ise hem yatırımcılar hem de şirket yöneticileri açısından hatalı finansal kararlar doğurabileceğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, enflasyon muhasebesinin yalnızca mevzuata uyum sağlama amacıyla değil, aynı zamanda finansal bilgilerin şeffaf, güvenilir ve karşılaştırılabilir bir biçimde sunulması açısından da hayati bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon Muhasebesi, Finansal Analiz, Finansal Oranlar.

Comparative Advantages of Foreign Trade Between Türkiye and Germany

Najibul Kashem¹ , Kıvanç Halil Arıç^{2*}

¹ Sivas Cumhuriyet University, najibul.kashem@gmail.com

² Sivas Cumhuriyet University, kharic@cumhuriyet.edu.tr

ABSTRACT

The comparative advantages of foreign trade between Türkiye and Germany are shaped by historical ties, economic dynamics, and strategic interests. As Türkiye has historically been a significant trading partner for Germany, bilateral economic exchanges create mutual benefits for both countries. This study conducted a sectoral analysis of foreign trade between Türkiye and Germany, utilizing the Revealed Comparative Advantage (RCA) index. The analysis is based on RCA index values derived from International Standard Trade Classification (SITC Rev. 3: Level 2 – Two-Digit Product Groups) data covering 2002 to 2024. The study examines product groups ranging from group 01 to group 99. The RCA index calculation method, developed by Balassa, is applied to determine which product groups exhibit comparative advantages or disadvantages in foreign trade between Türkiye and Germany. According to the analysis results, Türkiye exhibits significant competitive advantages in several product groups, including 03(Fish and other seafood), 05(Fruit and vegetables), 06(Sugar, sugar products, and honey), 11(Beverages), 22(Oily seeds, oil-yielding fruits), 41(Animal oils and fats), 65(Textile products (yarn, fabric, floor coverings, ready-made articles), 76(Devices and devices for communication, sound recording, and sound reproduction), 82(Furniture, bedding, bed supports, and pillows), 83(Travel goods, handbag, etc, carrier goods), 84(Clothing and its accessories), and 85(Footwear and accessories). To strengthen its trade position, Türkiye should prioritize value-added production, innovation, market diversification, improved logistics, and compliance with international standards to maintain long-term competitiveness.

Keywords: Türkiye, Germany, SITC, Comparative Advantages, RCA

* Sorumlu Yazarın e-postası: najibul.kashem@gmail.com

Dijitalleşmenin Denetim Muhasebesi Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi: Kavramsal Bir Çerçeve

Sezin Taşar¹

¹ Beykoz Üniversitesi, Türkiye, sezinaciktasar@beykoz.edu.tr

ÖZET

Dijital teknolojilerin iş dünyasında hızla yayılması, finansal bilgi üretimi ve denetim süreçlerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Bu dönüşüm, yalnızca muhasebe kayıtlarının otomasyonu ile sınırlı kalmamakta; aynı zamanda denetim muhasebesi süreçlerinin yapısını, uygulama biçimlerini ve denetçinin rolünü yeniden tanımlamaktadır. Bu çalışmada, dijitalleşmenin denetim muhasebesi üzerindeki etkileri kavramsal bir çerçeve doğrultusunda analiz edilmektedir.

Dijitalleşmenin muhasebe denetimi üzerindeki etkisi üç temel başlıkta ele alınmaktadır: (1) Veri Analitiği ve Büyük Veri Uygulamaları, (2) Yapay Zekâ ve Otomasyon, (3) Gerçek Zamanlı Denetim ve Risk Tabanlı Yaklaşımlar. Bu unsurlar, geleneksel denetimden farklı olarak sürekli denetim sistemlerine, yüksek hacimli veri analizi temelli bulgulara ve önleyici risk yönetimi pratiklerine imkân tanımaktadır. Ayrıca denetçinin karar verici rolünden, teknolojiyle entegre bir veri yorumlayıcısı ve denetim stratejisti rolüne evrilmesi gündeme gelmektedir.

Dijitalleşme, denetim muhasebesinde şeffaflık, izlenebilirlik ve doğrulama süreçlerini hızlandırırken; denetim kalitesi, etik uyum ve veri güvenliği gibi yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda çalışmada, dijitalleşmenin denetim süreçlerinde yarattığı yapısal dönüşüm, Denetim Üçgeni (bilgi, güven, kontrol) temelinde yeniden kavramsallaştırılmakta; dijital denetim yetkinliklerinin ve sürekli denetim araçlarının kavramsal konumlandırılması yapılmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, dijitalleşmenin muhasebe denetim alanında nasıl bir paradigma kaymasına neden olduğunu açıklamakta ve bu dönüşümün gelecekteki araştırmalara nasıl yön verebileceğini teorik düzeyde tartışmaktadır. Çalışma, denetim fonksiyonunun teknolojik gelişmeler ışığında yeniden şekillendiğini ve bu dönüşümün denetim standartları, etik ilkeler ve mesleki roller açısından yeniden ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denetim Muhasebesi, Dijitalleşme, Büyük Veri, Yapay Zekâ, Sürekli Denetim, Denetim Etiği.

Dijital Zihniyetin Yayılımında Liderin Rolü: Bilgi Akışı, Güç Paylaşımı ve Öğrenme Dinamikleri

Melike Dağ¹ , Yıldırım Tabar^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, Türkiye, melike_dag_bjk@hotmail.com

² Fırat Üniversitesi, Türkiye, yildiraytabar@gmail.com

ÖZET

Dijital dönüşüm süreci, örgütlerin sadece teknolojik araçları benimsemesini değil, aynı zamanda bu dönüşümü anlamlandırabilecek bir dijital zihniyetin kurum genelinde içselleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Dijital zihniyet; belirsizlikle başa çıkma, öğrenmeye açıklık, veri temelli düşünme ve dijital iş birliği gibi çok boyutlu yetkinlikleri içeren bir bilişsel çerçeve olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, dijital zihniyetin örgütsel düzeyde yayılımı, yalnızca bireysel motivasyonla değil, aynı zamanda liderlik davranışlarının niteliğiyle de yakından ilişkilidir. Bu çalışmada, dijital liderliğin çalışanların dijital zihniyet düzeyini nasıl etkilediği ve bu etkide bilgi akışı, güç paylaşımı ve öğrenme dinamiklerinin nasıl bir aracı rol oynadığı kavramsal olarak ele alınmaktadır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi, Sosyal Bilişsel Kuram (Bandura, 1986), Dönüştürücü Liderlik Teorisi (Bass, 1985) ve Örgütsel Öğrenme Kuramı (Senge, 1990) üzerine kurulmuştur. Kavramsal modelde, dijital liderliğin doğrudan ve dolaylı etkileri analiz edilmekte; özellikle bilgi akışının şeffaf ve dijitalleştirilmiş biçimde gerçekleşmesi, liderin çalışanlara inisiyatif vermesi (güç paylaşımı) ve sürekli öğrenmeyi desteklemesi gibi unsurların dijital zihniyetin kurumsal düzeyde yerleşmesinde kritik rol oynadığı savunulmaktadır.

Dijital liderliğin çalışanlarda dijital zihniyet geliştirmesi yalnızca liderin bireysel özellikleriyle değil, örgütsel süreçleri nasıl yönettiğiyle de ilgilidir. Bilgi akışı, güç paylaşımı ve öğrenme dinamiklerinin bu ilişkide aracı değişken olarak işlev gördüğü öngörülmektedir.

Bu çalışma, dijitalleşme çağında liderlik ile zihinsel dönüşüm arasındaki bağa teorik bir açıklama getirerek, ileride yapılacak nicel ve nitel araştırmalar için kavramsal bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. Elde edilen model, dijital liderlik pratiklerinin stratejik insan kaynakları yönetimi, öğrenen örgüt yapıları ve kültürel dönüşüm politikaları açısından yeniden değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Zihniyet, Dijital Liderlik, Bilgi Akışı, Güç Paylaşımı, Örgütsel Öğrenme

* Sorumlu Yazarın e-postası: melike_dag_bjk@hotmail.com

Çok Uluslu Şirketler ve Vergi Rekabeti İlişkisi

Sümeyye Duyar¹

¹ Fırat Üniversitesi, smydyr30@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, çok uluslu şirketler ve vergi rekabeti arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte vergi rekabeti, ülkelerin mali yapılarında belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren artan ekonomik entegrasyon, çok uluslu şirketlerin yatırım kararları üzerinde vergisel unsurların etkisini artırmıştır. Bu süreçte devletler, sermayeyi çekebilmek ve rekabet gücünü artırabilmek adına vergi oranlarını düşürme, muafiyetler sağlama ve çeşitli teşvik mekanizmaları geliştirme yoluna gitmişlerdir. Ancak bu durum, vergi tabanlarında aşınmaya ve mobil olmayan üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünün artmasına neden olmuştur. Çok uluslu şirketler, vergi avantajı sağlayan ülkeleri tercih ederek transfer fiyatlandırması ve vergi cennetleri gibi yollarla vergi yükünü azaltma stratejileri geliştirmektedir. Bu durum, söz konusu şirketlerin karlarını maksimize etmelerine katkı sağlarken, faaliyet gösterdikleri ülkelerde vergi kayıplarına yol açmaktadır.

Bu çalışmada, çok uluslu şirketler ile vergi rekabeti arasındaki ilişki neden-sonuç bağlamında ele alınmış, literatür taraması kapsamında bu ilişkinin çift yönlü etkileri irdelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda, çok uluslu şirketler ve vergi rekabeti arasında ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, vergi rekabeti çok uluslu şirketler üzerinde olumlu etkiler yaratırken, çok uluslu şirketlerin vergi rekabetine etkilerinin hem negatif hem de pozitif olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok Uluslu Şirketler, Vergi Rekabeti, Vergiden Kaçınma, Transfer Fiyatlandırması, Vergi Cennetleri

Kamu Maliyesinde İklim Krizine Karşı Dönüşüm Çabaları: OECD Ülkelerinde Yeşil Bütçeleme

Ahmet Köstekçi¹

¹ Fırat Üniversitesi, akostekci@firat.edu.tr

ÖZET

Günümüzde iklim değişikliğinin ulaşılmış olduğu boyut, kamu maliyesinin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine uygun olarak yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim Dünya Meteoroloji Örgütü, 2024 yılında küresel sıcaklıkların sanayi öncesi seviyelerin yaklaşık 1,55°C üzerinde ölçüldüğünü ve bu ortalamanın Paris Anlaşması'nın 1,5°C hedefini aştığını açıklamıştır. Yaşanan bu sıcaklık artışının, okyanus sıcaklıklarının yükselmesine, buzların erimesine ve ani gelişen hava olaylarının yaşanmasına neden olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda çalışma, kamu bütçeleme sürecinin çevresel etkilerle uyumu noktasında bir yaklaşım olarak öne sürülen yeşil bütçeleme kuramsal temellerini ve uluslararası düzeyde uygulamalarını kapsamlı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. OECD ülkelerinde benimsenen yeşil bütçeleme anlayışına ilişkin uygulamalar dikkate alındığında, yeşil bütçeleme iklim politikalarıyla entegre edilmiş ve çevresel sürdürülebilirlik temelli bir yönetim mekanizmasına dönüşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu noktada çevresel sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği temelli politikalarda Fransa, Avusturya, İrlanda, Norveç, İsveç, Almanya, Birleşik Krallık, Kanada ve İtalya ön plana çıkmaktadır. Ancak yasal ve kurumsal kapasite kaynaklı birtakım yetersizliklerin, bu dönüşüm eğilimini kısmen de olsa sınırlandırdığını ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla performansa dayalı yeşil bütçeleme sistemleri için öncelikle bütçelere çevresel etki değerlendirme süreçlerinin dâhil edilmesi, çevreci harcamaların yasal olarak tanımlanması ve kamu harcamalarının ise iklim hedefleriyle uyumlaştırılması gerekmektedir. Türkiye'nin de bu süreçte iyi uygulamalardan yararlanması, hem yeşil bütçeleme anlayışının benimsenmesi hem de çevresel hedeflere ulaşılması noktasında olumlu etkiler yaratacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Bütçeleme, İklim Değişikliği, Kamu Maliyesi, OECD Ülkeleri

TAM METİN BİLDİRLER

Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi İlişkisi

Mesut Aslan¹ , Hayrullah Aydın^{2*}

¹ Bingöl University, mesutaslan@bingol.edu.tr

² Bingöl University, hayrullahaydn@gmail.com

ÖZET

Bireylerin finansal sistemin içeriği konusunda daha fazla bir bilgiye sahip olmaları, bireysel tasarrufların artırılması ve oluşabilecek finansal risklere karşı daha iyi bir yönetim anlayışı sunması bakımından önemlidir. Finansal okuryazarlık bilgisi arttıkça, bireylerin daha sağlıklı finansal kararlar alması kolaylaşmaktadır. Finansal araçların çağımızda artması ve karmaşık bir hal alması finansal okuryazarlık ve para yönetiminin önemini daha da arttırmaktadır. Bu çalışmada amaç Bingöl İli Esnaf ve Sanatkarlarının finansal okuryazarlık ve para yönetimi düzeylerinin belirlenmesidir. Bu amaçla Bingöl'de faaliyette bulunan toplamda 404 esnaf ve sanatkâra 19.11.2024-23.12.2024 tarihleri arasında yüz yüze ve online anket uygulanmıştır. Araştırmalar sonucunda finansal okuryazarlık algısı ile para yönetme becerisi algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Esnaf ve sanatkârlar odaları birliğine, finansal okuryazarlık düzeyinin artırılmasına yönelik seminerler düzenlemesinin önemli olduğu önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Para Yönetimi, Esnaf ve Sanatkârlar.

The Relationship Between Financial Literacy and Money Management

ABSTRACT

It is important for individuals to have more knowledge about the content of the financial system in order to increase individual savings and to provide a better management approach against possible financial risks. As financial literacy knowledge increases, it becomes easier for individuals to make healthier financial decisions. The increase and complexity of financial instruments in our age further increases the importance of financial literacy and money management. The aim of this study is to determine the financial literacy and money management levels of Bingöl Province Tradesmen and Craftsmen. For this purpose, a face-to-face and online survey was applied to a total of 404 tradesmen and craftsmen operating in Bingöl between 19.11.2024-23.12.2024. As a result of the research, it was determined that there is a significant relationship between the perception of financial literacy and the perception of money management skills. It was suggested that it is important for the Union of Chambers of Tradesmen and Craftsmen to organise seminars to increase the level of financial literacy.

Keywords: Financial Literacy, Money Management, Tradesmen and Craftsmen.

1. GİRİŞ

Bireyler gerek günlük hayatta gerekse uzun dönemli planlarda finansal kararlar almak zorundadır. Bu finansal kararlara ulaşılması, finansal bilgiye erişilmesi ve bilgi sahibi olunması ile doğru orantılıdır. Çeşitli finansal araçların ve ürünlerin mevcut piyasalarda çokluğu ve karmaşıklığı finansal kararlar alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda finansal okuryazarlık önemli olmaktadır (Bayram, 2014: 106).

Finansal okuryazarlık, temelde bireylerin tasarruflarını iyi yönetebilmeleri için gerekli mali bilgiye sahip olmaları, kendi borç ve kredilerini yönetebilmeleri, kısa ve uzun vadede yatırımlarını iyi değerlendirmeleri olarak tanımlanabilmektedir (Wagland, 2006 :1). Finansal okuryazarlık kişisel finansal sağlık bakımından önemlidir. Çünkü doğru finansal kararlar almak, daha sağlıklı bir mali geleceğe sahip olmayı sağlamaktadır. Ayrıca finansal okuryazarlık ekonomik krizlerden ve finansal tuzaklardan korunma açısından önemlidir. Bilinçli tercihler yapabilmek ve geleceğe yönelik sağlam bir ekonomik plan oluşturulması için finansal okuryazarlık gereklidir. Finansal okuryazarlığı doğru anlayabilmek, para yönetimi becerisini doru iyi anlayabilmek ile ilişkilidir.

Para yönetimi, bireylerin mali hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla bütçeleme, tasarruf, yatırım ve harcamalarını kontrol etme durumlarını ele alan bir kavramdır. Bireylerin mevcut mali durumlarını ele alırken nakit, kredi kartı yönetimi, çek hesapları, tasarruf hesapları, vergi hesapları ile ilgili finansal ihtiyaçlarını yönetebilme kapasitesini yansıtmaktadır (Çetinkaya, 2018: 202). Para yönetimi, bireylerin gelirlerini doğru bir şekilde planlamaları, harcamalarını kontrol altına almaları ve tasarruf yaparak finansal hedeflerine ulaşmaları için gerekli olan temel bir yetenektir. Bu beceri, sağlıklı bir finansal gelecek inşa etmek ve olası mali zorluklarla başa çıkmak için kritik bir rol oynar.

Sağlıklı finansal kararlar alınabilme becerisi olarak tanımlanan finansal okuryazarlığın para yönetiminde önemli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu çalışmada finansal okuryazarlık ve para yönetimi ilişkisi ele alınmıştır. Bu ilişkinin boyutu esnaf ve sanatkârlara yönelik bir anket uygulanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Ekonominin doğru ilerlemesi, sistemin doğru işlemesi ve ülke ekonomisinin kalkınması esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık ve para yönetme becerilerinin iyileştirilmesine bağlıdır. Bu nedenle esnaf ve sanatkârlara yönelik böyle bir çalışmanın yapılması önem arz etmektedir. Finansal okuryazarlık ve para yönetimi konuları ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, genel manada öğrenciler, akademisyenler, mühendisler, sağlık çalışanları üzerine çalışılmış ve finansal okuryazarlık düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Fakat hem finansal okuryazarlık hem para yönetme becerisini ölçmek için esnaflarla ilgili yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma bu yönüyle özgündür.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Finansal okuryazarlık, finansal konularla alakalı belli kavramları bilme düzeyidir. Bireylerin para yönetme becerisi ve finansal okuryazarlık düzeyi kişisel finans durumlarını etkileyen bir kavramdır. Finansal uygulamalardaki gelişmeler finansal okuryazarlık ve para yönetiminin daha da önem kazanmasına sebep olmuştur. Bireylerin finansal konularda bilinçlenmesi, riskleri öngörme ve yönetme becerileri kazanmalarını sağlamakta ve finansal konularda bilgi sahibi olup daha doğru kararlar verebilmelerine yardımcı olmaktadır (Temizel ve Bayram, 2011: 74). Bu nedenle finansal okuryazarlığın araştırılması önem arz etmektedir. Finansal okuryazarlığa yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalardan bazılarını Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Literatür Taraması

YAZAR/YIL	KONU	YÖNTEM	SONUÇ
YURTIÇİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR			
ÇEBİŞLİ (2023)	Finansal Okuryazarlığın Para Yönetimi Çerçevesinde İncelenmesi: Ankara İli Sağlık Çalışanlarına Bir Uygulama	Faktör Analizi, Ki-kare, T-Testi, Anova	Araştırma sonucunda bireylerin finansal bilgilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yazar, yaşın finansal okuryazarlığı etkilemediğini, kadınların finansal okuryazarlık düzeylerinin erkeklere göre yüksek olduğunu belirtmiştir.
YILMAZ (2021)	Dicle Üniversitesi akademisyenlerinin kişisel finans kapsamında para yönetimi becerilerinin değerlendirilmesi	Frekans Analizi, Anova Testi, Ki-Kare Testi	Araştırma sonucunda finansal durumu yönetme ve unvan arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, gelir düzeyi ortalamasının üzerinde olan akademisyenlerin parayla ilgili tutum, algı ve davranışları beklenilen aksine para yönetimi ve finans bilgisi açısından istenilen yeterlikte olmadıkları belirlenmiştir.
ŞİMŞEK, HİTHİT VE ŞİMŞEK (2021)	Lise öğrencilerinin para yönetimi becerileri ile finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi	Cronbach-Alpha Katsayısı, T-testi, Korelasyon Analizi, Spss, Regresyon Analizi	Araştırma sonucunda öğrencilerin temel finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeylerinin orta seviyede olduğu, finansal kavramları işleme ve kullanmaya yönelik becerilerinin ise düşük düzey olarak değerlendirilebileceği tespit edilmiştir.
GÖK VE ÇOŞKUN (2020)	Z Kuşağının Finansal Okuryazarlık Eğilimlerinin İncelenmesine İlişkin Bir Araştırma	Faktör Analizi, Yapısal Eşitlik Modeli	Araştırma sonucunda Türkiye’deki Z kuşağı gençlerinin mevcut finansal algı ve tutumlarının harcama davranışlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yazarlar, finansal konular hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan bu gençlerin, finansal harcamalarını arttırabileceğini belirtmişlerdir.
SÖNMEZ VE KILIÇ (2020)	Kastamonu Üniversitesindeki Bankacılık ve Finans öğrencilerine yönelik bir araştırma	Frekans Analizi, Ki-kare Analizi	Araştırma sonucunda finansal okuryazarlığın başarı seviyeleri ile demografik özelliklerden sadece yaş ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fakat finansal okuryazarlık başarı seviyeleri ile finansal tutum ve bilgi arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir.

KAYACAN (2019)	Zonguldak ili hane halkalarına yönelik bir araştırma	Korelasyon Analizi, AFA Faktör Analizi, Kolmogorov-Smirnov Analizi, Pearson Korelasyon analizi, T-Testi, Anova	Araştırma sonucunda finansal okuryazarlık ile para yönetimi arasında olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yazar para yönetimi becerisinin artması ve belli bir finans kültürünün oluşması için finansal bilincin artırılması gerektiği önerisini sunmuştur.
GÜNEY VE TANYILDIZI (2018)	Ağrı ilinde faaliyette bulunan küçük işletmelere yönelik bir araştırma	Cronbach's Alpha, N of Items, Güvenilirlik İstatistikleri	Araştırma sonucunda işletme sahiplerinin temel düzeyde bir finansal okuryazarlık seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.
BAKAY (2018)	İzmir Katip Çelebi Üniversitesinde çeşitli fakültelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik bir araştırma	Tek Yönlü Varyans Analizi, Standart Sapma, T-Testi	Araştırma sonucunda, para ve harcama bakımından erkek öğrencilerin kız öğrencilerine göre daha fazla harcama yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca yazar bağlı olunan fakülteye göre harcama düzeylerinin farklılık arz ettiğini belirtmiştir.
ÇOLAK (2017)	Mühendislere yönelik bir araştırma	Kruskal Wallis Testi, Mann-Whitney U Testi, Ki-kare Testi	Araştırma sonucunda mühendislerin, gelir düzeyi ile düzenli para biriktirme davranışının ilişkili olduğu ve finansal durumu yönetmedeki başarı algısı arttıkça bireylerin ilgili finansal davranışları sergileme ihtimalinin arttığı tespit edilmiştir.
BAYRAM (2010)	Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Porsuk Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir araştırma	Ki Kare, Pearson Frekans Analizleri,	Araştırma sonucunda İ.İ.B.F. öğrencilerinin PMYO öğrencilerine göre finansal olarak daha başarılı olduklarını tespit etmiştir. Yazar finansal bilgi kaynaklarının kullanımının önemli olduğunu ve bu kullanıma bağlı olarak finansal davranışlarında önem taşıdığını belirtmiştir.
ÖZTÜRK VE DEMİR (2015)	Süleyman Demirel Üniversitesindeki Akademik Personellere yönelik bir Uygulama	Güvenilirlik Analizi, Parametrik Olmayan Testler	Araştırmada akademisyenlerin genel itibarıyla finansal okuryazar oldukları fakat finansal okuryazarlık konusunda yine de bir eğitim almalarının önemli olduğu belirtilmiştir.
YURTDIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR			
GUNAWAN, JUFRİZEN VE PULUNGAN (2023)	Medan şehrindeki KOBİ'lere yönelik bir araştırma	Yapısal Eşitlik Modelleme - Kısmi En Küçük Kareler (SEM-PLS), Tanımlayıcı İstatistik	Araştırma sonucunda Finansal okuryazarlığın ve finansal teknolojinin Medan'daki KOBİ'lerin başarısı üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
LONE VE BHAT (2022)	Jammu ve Keşmir bölgesindeki iş okulu fakültelerine yönelik bir araştırma	Yapısal Eşitlik Modeli, Doğrulamalı Faktör Analizi, AMOS	Araştırma sonucunda finansal okuryazarlığın ve onun boyutlarının finansal öz yeterlilik ve finansal refah üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
FARİDA SOESATYO AJI (2021)	Ekonomi öğretmenlerine yönelik bir uygulama	Yapısal Eşitlik Modelleme (SEM)	Araştırma sonucunda finansal okuryazarlığın finansal davranış üzerinde bir etkisi olmadığı, ancak finansal teknolojinin kullanımının finansal davranış üzerinde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
DEWI, VD. (2020)	Öğretim üyelerine yönelik bir uygulama	Yapısal Eşitlik Modeli, Doğrulamalı Faktör Analizi, Uygunluk ölçüm modeli, Yapısal ölçüm modeli	Araştırma sonucunda akademik toplulukta öğretim üyelerinin, paralarını yönetme, yatırım ve kredilerle ilgili kararlar alma konusundaki bilgi, beceri ve farkındalıklarını geliştirmeleri gerektiği tespit edilmiştir.
ANDARSARI VE NİNGTYAS (2019)	Malang belediyesindeki kadın girişimcilere yönelik yapılmıştır.	Cronbach alfa, Güvenilirlik Testi, Geçerlilik Testi, Tanımlayıcı İstatistik, Yapısal Eşitlik Modeli	Araştırma sonucunda Malang Belediyesi'ndeki kadın girişimcilerin yeterli derecede finansal okuryazarlığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca finansal okuryazarlığın finansal davranış üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.
AROFAH, PURWANINGSIH INDRİAYU (2018)	Ekonomi eğitimi lisans programındaki öğrencilere yönelik bir uygulama	Yapısal Eşitlik Modelleme (SEM), Bileşenleri Veya Varyansı (PLS)	Araştırma sonucunda Finansal okur yazarlığın ve materyalist tutumun finansal davranışa olumsuz etki yaptığı tespit edilmiştir.
TAFT HOSEİN MEHRİZİ (2013)	Çalışma hayatındaki çeşitli bireylere yönelik bir araştırma	Paerson Korelasyon Analizi, Regresyon Analizi, Korelasyon Analizi, T-testi, Tanımlayıcı İstatistik	Araştırma sonucunda finansal okuryazarlık ile finansal refah arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

ANSONG GYENSARE (2012)	Gana'daki bir devlet üniversitesindeki lisans ve lisansüstü öğrencilere yönelik bir uygulama	Pearson Frekans Analizleri, T-testi, Anova, Spss 19.	Araştırma sonucunda çalışma, yaş ve iş deneyiminin finansal okuryazarlık ile pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
NORVİLTİS VE MACLEAN (2010)	Ebeveynlere yönelik bir uygulama	Faktör Analizi	Araştırma sonucunda öğrencilerin ebeveynlerinin kredi kartı kullanımı konusunda etkili olduğu tespit edilmiştir.
TAMİMİ VE KALLİ (2009)	BAE'li bireysel yatırımcılara yönelik bir uygulama	Cronbach's alpha, Anova, Regresyon Analizi.	Araştırma sonucunda BAE'li yatırımcıların finansal okuryazarlık seviyelerinin çok düşük olduğu tespit edilmiştir.
ROBB VE SHARPE (2009)	Midwestern Üniversitesindeki öğrencilere yönelik bir uygulama	Tanımlayıcı İstatistik, Faktör Analizi.	Araştırma sonucunda Kredi kartı borçlanma davranışları ile finansal bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca finansal okuryazarlık seviyesi daha yüksek olan öğrencilerin kredi kartı borçlanma davranışlarının daha dengeli olduğu belirtilmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında finansal okuryazarlık düzeyinin tespiti ve para yönetme becerileri ile ilgili çeşitli konuların ele alındığı görülmektedir. Ele alınan çalışmalarda farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Fakat esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık ve para yönetimini ölçmeye yönelik bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Çalışma bu yönüyle özgündür.

3.METODOLOJİ

3.1.Amaç, Model ve Hipotezler

Bu çalışmada amaç, Bingöl ilindeki esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık durumlarının ve para yönetme becerilerinin tespit edilmesi ayrıca demografik özelliklerinin finansal okuryazarlık algıları ile para yönetme becerisi algılarına etkisini belirlemektir. Esnaf ve sanatkârların demografik özellikleri ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında bir ilişki olup olmadığı istatistiksel metotlar yardımıyla test edilmiştir. Esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algıları ve para yönetme beceri düzeylerini tespit etmek amacıyla aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

HİPOTEZLER

- H1:** Esnafın finansal okuryazarlık algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H2:** Esnafın finansal okuryazarlık algıları yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H3:** Esnafın finansal okuryazarlık algıları medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H4:** Esnafın finansal okuryazarlık algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H5:** Esnafın finansal okuryazarlık algıları gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H6:** Esnafın para yönetme becerisi algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H7:** Esnafın para yönetme becerisi algıları yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H8:** Esnafın para yönetme becerisi algıları medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H9:** Esnafın para yönetme becerisi algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H10:** Esnafın para yönetme becerisi düzeyleri gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.
- H11:** Esnafın finansal okuryazarlık algıları ile para yönetme becerisi algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.2.Ana Kütle ve Örneklem

Çalışmanın ana kütlelerini Bingöl ilindeki Esnaf ve sanatkârlar oluşturmaktadır. Bingöl İli Esnaf ve sanatkârlar Odaları Birliğine kayıtlı 4.609 Esnaf ve sanatkâr bulunmaktadır. Çalışmada ana kütleyle ulaşmak zaman ve maliyet açısından zorluk oluştura-
cağından, ana kütleyle temsile sahip bir örneklem oluşturulmuştur. 0,05 önem seviyesinde, örneklem büyüklükleri tablosun-
dan elde edilen sonuçlar ışığında 404 kişiye anket uygulanmıştır.

3.3.Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması ve analizi kısmında, Çebişi (2023), Kayacan (2019) ve Çolak (2017) tarafından yapılan çalışmalarda kullanılan anket ve başlıklardan yararlanılmıştır. Bireylerin finansal bilgi düzeylerini ve para yönetme becerilerini ölçmek için oluşturulan anket soruları finansal okuryazarlık konularını içermekte ve uzmanlık bilgisi gerektirmeyecek şekilde oluşturulmuştur. Anketin birinci bölümünde demografik özellikler, ikinci bölümünde finansal bilgilerin ölçülmesi ve üçüncü bölümde

ise para yönetme becerilerinin ölçülmesiyle ilgili sorular yer almaktadır. Anket yüz yüze görüşme tekniği ve online anket şeklinde 19.11.2024-23.12.2024 tarihleri arasında 404 kişiye uygulanmış, veriler bu şekilde elde edilmiştir. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır.

4.BULGULAR

Bu çalışmanın, birinci bölümünde; ankete katılan Esnaf ve sanatkârların demografik özellikleri; cinsiyet, yaş, medeni durum gibi özelliklere yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeye yönelik bulgular elde edilmiş ve ortaya çıkan istatistiksel bulgulara yer verilmiştir. Anketin üçüncü bölümünde ise para yönetme becerilerini ölçmeye yönelik bulgular elde edilmiş ve ortaya çıkan istatistiksel bulgulara yer verilmiştir. Son olarak Esnaf ve sanatkârların demografik özellikleriyle finansal okuryazarlık düzeyleri arasında ve demografik özellikleriyle para yönetme becerileri arasında bir ilişkinin var olup olmadığını belirlenmeye çalışılmıştır.

Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır. Bu çalışmada, kurulan hipotezlerin test edilmeden önce güvenilirlik analizinin yapılması gerekmektedir. Kullanılan bir ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesinde alfa katsayısı (Cronbach's Alpha) yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Cronbach alfa likert tipli ölçeklerde kullanılmaktadır. Cronbach alfa değeri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018, s. 19). Cronbach alfa değeri; $0 < \alpha < 0.40$ ise güvenilir değil, $0.40 < \alpha < 0.60$ ise düşük güvenilirlikte, $0.60 < \alpha < 0.80$ ise oldukça güvenilir ve $0.80 < \alpha < 1.00$ ise yüksek güvenilirliktedir.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Madde sayısı	Cronbach's Alpha katsayısı
Finansal okuryazarlık algısı	10	.824
Para yönetme becerisi algısı	11	.774
Toplam	21	.799

Tablo 2'de güvenilirlik analizi test sonuçları sunulmuştur. Tablo 2'ye bakıldığında finansal okuryazarlık algısı Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ölçeği 0.824 olarak tespit edilirken, para yönetme becerisi algısı için 0.774 ve ölçeğin geneli için 0.799 olarak hesaplanmıştır. Bir testin güvenilirlik katsayısı 1'e yaklaştıkça güvenilirliğin yüksek olduğu anlamına gelir. Esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık düzeyleri ve para yönetme becerilerinin değerlendirilmesine ilişkin verilerin güvenilirliği için hesaplanan Cronbach Alfa değeri % 79,9 olarak belirlenmiştir. Bu durumda verilerimizden elde ettiğimiz sonuçlara göre Cronbach Alfa değerimiz %79,9 çıktığı için verilerimizin oldukça güvenilirlikte olduğunu söyleyebiliriz. Anketin ilk kısmında Esnaf ve sanatkârların, cinsiyet, yaş grubu, medeni durum, eğitim düzeyi ve aylık gelir düzeyi ile ilgili bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Cinsiyet	Frekans	%	Eğitim Düzeyi	Frekans	%
Erkek	397	98,3	İlköğretim	139	34,4
Kadın	7	1,7	Lise	181	44,8
Toplam	404	100	Önlisans	57	14,1
Yaş Grubu	Frekans	%	Lisans	27	6,7
18-24	9	2,2	Toplam	404	100
25-34	61	15,1	Aylık Gelir Düzeyi	Frekans	%
35-44	176	43,6	0-17.002	95	23,5
45-54	128	31,7	17.003-25.000	194	48,0
55+	30	7,4	25.001-35.000	83	20,5
Toplam	404	100	35.001-45.000	22	5,4
Medeni Durum	Frekans	%	45.000+	10	2,5
Evli	334	82,7	Toplam	404	100
Bekâr	70	17,3			
Toplam	404	100			

Tablo 3'e bakıldığında araştırmaya katılan Esnaf ve sanatkârların 397'sinin (%98,3) erkek, 7'sinin (%1,7) kadın olduğu görülmektedir. Bu Esnaf ve sanatkârların 9'unun (%2,2) 18-24 yaş arası, 61'inin (%15,1) 25-34 yaş arası, 176'sının (%43,6) 35-44 yaş arası, 128'inin (%31,7) 45-54 yaş arası, 30'unun (%7,4) ise 55 ve üstü yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ankete katılanların 334'ü (%82,7) evli, 70'i (%17,3) bekârdır. 139'u (%34,4) ilköğretim, 181'i (%44,8) lise, 57'si (%14,1) Önlisans, 27'si (%6,7) ise lisans mezunudur. 95'i (%23,5) 0-17.022 lira, 194'ü (%48,0) 17.003-25.000 lira, 83'ü (%20,5) 25.001-35.000 lira, 22'si (%5,4) 35.001-45.000 lira, 10'u (%2,5) ise 45.000 lira ve üstünde gelir düzeyine sahiptir.

Tablo 4. Çarpıklık ve Basıklık

Ölçekler	Çarpıklık-Basıklık Değeri	İstatistik	Std. Hata
Finansal okuryazarlık ölçeği	Çarpıklık	,180	,121
	Basıklık	-,346	,242
Para yönetme becerileri ölçeği	Çarpıklık	-,326	,121
	Basıklık	-,002	,242

Tablo 4'te çarpıklık ve basıklık değerleri verilmiştir. Tablo 4'e bakıldığında finansal okuryazarlık ölçeği basıklık ve çarpıklık (.180 ve -.346) değerleri ve para yönetme becerileri basıklık ve çarpıklık (-.326 ve -.002) değerleri +1 ve -1 aralığında yer aldığı için ölçekler normal dağılmaktadır. Bu nedenle normal dağılım testleri uygulanmıştır.

Tablo 5. Finansal Okuryazarlık ile Para Yönetme Becerisi Arasındaki İlişki

Ölçekler	Analiz	Finansal okuryazarlık ölçeği	Para yönetme becerileri ölçeği
Finansal okuryazarlık ölçeği	Pearson Korelasyon	1	,539**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	404	404
Para yönetme becerileri ölçeği	Pearson Korelasyon	,539**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	404	404

Tablo 5'te Pearson korelasyon analizi test sonuçları sunulmuştur. Tablo 5'e bakıldığında Finansal okuryazarlık ile para yönetme becerisi arasında ($r=0.539$) orta düzeyde pozitif korelasyon ve ($p<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Finansal okuryazarlık arttıkça para yönetme becerileri de artmaktadır sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla "H11: Esnafın finansal okuryazarlık algıları ile para yönetme becerisi algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet t-testi

Cinsiyet t-testi					T testi		
Ölçekler	Gruplar	N	X	SS	t	sd	p
Finansal Okuryazarlık	Erkek	397	3,99	,37	,251	404	,802
	Kadın	7	3,95	,31	,297	404	,776
Para yönetme becerileri	Erkek	397	4,22	,46	-1,220	404	,223
	Kadın	7	4,44	,56	-1,003	404	,354

Tablo 6'da **Cinsiyet t-testi** sonuçları sunulmuştur. Tablo 6'ya bakıldığında finansal okuryazarlık ölçeği $p>0,05$ olduğundan cinsiyet bakımından finansal okuryazarlık algılarında anlamlı bir farklılık yoktur. Para yönetme becerileri algıları $p>0,05$ olduğundan cinsiyet bakımından para yönetme becerileri algılarında da anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 7. Medeni Durum t-testi

Medeni Durum t-testi					T testi		
Ölçekler	Gruplar	N	X	SS	t	sd	p
Finansal Okuryazarlık	Evli	334	3,98	,36	-,822	404	,411
	Bekâr	70	4,02	,40	-,769	404	,444
Para yönetme becerileri	Evli	334	4,21	,45	-1,286	404	,199
	Bekâr	70	4,29	,51	-1,188	404	,238

Tablo 7’de medeni durum t-testi sonuçları sunulmuştur. Tablo 7’ye bakıldığında finansal okuryazarlık ölçeği $p>0,05$ olduğundan medeni durum bakımından finansal okuryazarlık algılarında anlamlı bir farklılık yoktur. Para yönetme becerileri algıları $p>0,05$ olduğundan medeni durum bakımından para yönetme becerileri algılarında anlamlı bir farklılık yoktur. Finansal okuryazarlık ve para yönetme becerilerinin cinsiyet ve medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla “H1,H3,H6,H8” hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 8. Yaş Durumu Anova Sonuçları

Ölçekler	Yaş Aralığı	N	X	SS	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Finansal Okur-yazarlık Ölçeği	18-24	9	4,122	,299	G. Arası G. İçi	2,235 53,971	4 400	,559 ,135	4,131	,003
	25-34	61	4,032	,420						
	35-44	176	4,053	,355						
	45-54	128	3,906	,368						
	55+	30	3,880	,335						
	Toplam	404	3,992	,373		56,206	404			
Para Yö-netme Becerileri Ölçeği	18-24	9	4,363	,388	G. Arası G. İçi	2,338 83,898	4 400	,584 ,210	2,779	,027
	25-34	61	4,326	,459						
	35-44	176	4,271	,446						
	45-54	128	4,141	,478						
	55+	30	4,130	,461						
	Toplam	404	4,230	,462		86,236	404			

Tablo 8’de yaş durumu anova sonuçları sunulmuştur. Tablo 8’e bakıldığında finansal okuryazarlık ölçeği $p<0,05$ olduğundan esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algılarının hangi yaş grubu arasında farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla Post Hoc LSD testi yapılmıştır. LSD testi sonuçlarına göre finansal okuryazarlık algılarına bakıldığında 18-24 yaş grubundaki ($X=4,122$) esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algısının diğer yaş grubundaki esnaf ve sanatkârlardan daha iyi olduğu görülmektedir. 25-34 yaş grubundaki ($X=4,032$) esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algısının 45-54 yaş grubu ($X=3,906$) esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algısından daha iyi olduğu görülmektedir. 35-44 yaş grubu ($X=4,053$) esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algısının 45-54 yaş grubu ($X= 3,906$) ve 55 yaş üstü ($X=3,880$) esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algılarından daha iyi olduğu görülmektedir. LSD testi sonuçlarına göre para yönetme becerileri algıları; 18-24 yaş grubundaki ($X=4,122$) esnaf ve sanatkârların para yönetme becerileri algıları diğer yaş grubundaki esnaf ve sanatkârlardan daha iyi olduğu görülmektedir. Ayrıca 25-34 yaş grubu ($X=4,326$) esnaf ve sanatkârların para yönetme becerileri algısının, 45-54 yaş grubundaki ($X=4,141$) esnaf ve sanatkârlarından daha iyi olduğu görülmektedir. 35-44 yaş grubu ($X=4,271$) esnaf ve sanatkârların para yönetme becerileri algısının, 45-54 yaş grubundaki ($X=4,141$) esnaf ve sanatkârlardan daha iyi olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Eğitim Durumu Anova Sonuçları

Ölçekler	Eğitim Durumu	N	X	SS	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Finansal Okur- yazarlık Ölçeği	İlköğretim	139	3,849	,325	G. Arası G. İçi	7,219 48,987	4 400	,559 ,135	19,649	,000
	Lise	181	3,996	,340						
	Önlisans	57	4,238	,410						
	Lisans	27	4,177	,397						
	Toplam	404	3,992	,373		56,206	404			
Para Yö-netme Becerileri Ölçeği	İlköğretim	139	4,096	,457	G. Arası G. İçi	4,671 81,565	4 400	,584 ,210	7,635	,000
	Lise	181	4,260	,441						
	Önlisans	57	4,392	,464						
	Lisans	27	4,370	,458						
	Toplam	404	4,230	,462		86,236	404			

Tablo 9'da eğitim durumu anova sonuçları sunulmuştur. Tablo 9'a bakıldığında finansal okuryazarlık ölçeği $p < 0,05$ olduğundan esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algıları ile eğitim düzeyleri arasında nasıl bir farklılık olduğunu belirlemek amacıyla Post Hoc LSD testi yapılmıştır. LSD testi sonuçlarına göre finansal okuryazarlık algılarının Önlisans eğitim düzeyinde ($X=4,238$) lisans eğitim düzeyinden ($X=4,177$) daha iyi olduğu, Lise eğitim düzeyinde ise ($X=3,996$) ilköğretim eğitim düzeyinden ($X=3,849$) daha iyi olduğu tespit edilmiştir. LSD testi sonuçlarına göre para yönetme becerileri algılarının Önlisans eğitim düzeyinde ($X=4,392$) lisans eğitim düzeyinden ($X=4,370$) daha iyi olduğu, Lise eğitim düzeyinin ise ($X=4,260$) ilköğretim eğitim düzeyinden ($X=3,849$) daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 10. Gelir Düzeyi Anova Sonuçları

Ölçekler	Gelir Düzeyi	N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Finansal Okur-yazarlık Ölçeği	0-17002	95	3,907	,339						
	17003-25000	194	3,957	,342						
	25001-35000	83	4,094	,399	G. Arası	3,533	4	,883		
	35001-45000	22	4,113	,504	G. İçi	52,674	400	,132		
	45000+	10	4,370	,294						
	Toplam	404	3,992	,373		56,206	404		19,649	,000
Para Yönetme Becerileri Ölçeği	0-17002	95	4,150	,483						
	17003-25000	194	4,175	,439						
	25001-35000	83	4,375	,467	G. Arası	4,567	4	1,142		
	35001-45000	22	4,338	,431	G. İçi	81,669	400	,205		
	45000+	10	4,600	,250						
	Toplam	404	4,230	,462		86,236	404		5,578	,000

Tablo 10'da gelir düzeyi Anova test sonuçları sunulmuştur. Tablo 10'a bakıldığında finansal okuryazarlık ölçeği $p < 0,05$ olduğundan esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık algılarının hangi gelir düzeyi arasında farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla Post Hoc LSD testi yapılmıştır. LSD testi sonuçlarına göre finansal okuryazarlık algı düzeyinin 45.000 lira ve üstü ($X=4,370$) gelir grubundakilerde 35.001-45.000 lira ($X=4,113$) arasındaki gelir grubundan daha iyi olduğu görülmektedir. 25.001-35.000 lira ($X=4,094$) gelir grubundakilerde 17.003-25000 lira ($X=3,957$) arasındaki gelir grubundan daha iyi olduğu; 17.003-25.000 lira ($X=3,957$) arasındaki gelir grubundakilerde ise 0-17.002 lira ($X=3,907$) arasındaki gelir grubundan daha iyi olduğu belirlenmiştir. Anova post hoc lsd testi sonuçlarına göre; para yönetme becerileri algılarının 45.000 lira ve üstü ($X=4,600$) gelir grubundakilerde 25.001-35.000 lira ($X=4,375$) arasındaki gelir grubundan daha iyi olduğu; 35.001-45.000 lira ($X=4,338$) arasındaki gelir grubundakilerde 17.003-25.000 lira ($X=4,175$) arasındaki gelir grubundan daha iyi olduğu ve 17.003-25.000 lira ($X=4,175$) arasındaki gelir grubundakilerin de 0-17.002 lira ($X=4,150$) arasındaki gelir grubundan daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Analizler sonucunda finansal okuryazarlık algısı ve para yönetme becerilerinin yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyi bakımından anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık algıları ve para yönetme becerileri algıları hipotezleri "**H2,H4,H5,H7,H9,H10**" kabul edilmiştir.

SONUÇ

Finansal okuryazarlık, esnaf ve sanatkârların işletmelerini daha başarılı bir şekilde yönetmeleri ve kişisel finansal hedeflerine ulaşmaları için kritik öneme sahiptir. Özellikle gelirleri ve giderleri takip etmek, bütçe oluşturmak ve kârlılığı arttırmak gibi konularda esnaf ve sanatkârlara yol gösterir. İşletmenin gelecekteki hedefleri için finansal planlama yapma, yatırım kararları alma ve riskleri yönetme konusunda yardımcı olur. Esnafın kredi kullanımı, vergi ödemeleri ve emeklilik gibi konularda bilinçli kararlar almasını sağlar. Finansal okuryazarlık ve para yönetimi, işletmenin gelir ve giderlerini planlayarak tasarruf yapmaya imkân tanır. Böylece gereksiz harcamaları azaltmaya yardımcı olur ve maliyetlerin düşürülmesini sağlar. İşletmelerin sürdürülebilirliği, bütçe, kredi ve borç yönetimi gibi konularda sağlıklı kararlar almasına yardımcı olur. Ülke ekonomisinin kalkınmasına ve büyümesine önemli katkılar sunar.

Yapılan bu çalışmada Bingöl İli esnaf ve sanatkârlarının finansal okuryazarlık ve para yönetme becerilerini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaçla 19.11.2024-23.12.2024 tarihleri arasında toplamda 404 esnafa yüz yüze ve online olarak bir anket ya-

pılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda finansal okuryazarlık arttıkça para yönetme becerilerinin arttığı tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık ile para yönetme becerisini, cinsiyet ve medeni durum bakımından incelemek için t-testi yapılmış ve anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Finansal okuryazarlık algısı ve para yönetme becerilerinin yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyi bakımından incelemek için Anova post hoc lsd testi yapılmış ve anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık ve para yönetme becerileri bakımından, 18-24 yaş gurubundaki esnaf ve sanatkârların diğer yaş gurubundaki esnaf ve sanatkârlardan daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal okuryazarlık ve para yönetme becerileri bakımından, Önlisans eğitim düzeyine sahip esnaf ve sanatkârların diğer eğitim düzeylerine sahip esnaf ve sanatkârlardan daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır. Finansal okuryazarlık ve para yönetme becerileri bakımından 45.000 lira ve üstü gelir gurubundaki esnaf ve sanatkârların diğer gelir düzeyine sahip esnaf ve sanatkârlardan daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara bakıldığında finansal okuryazarlık algısı ile para yönetme becerisi algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara bakılarak esnafların finansal okuryazarlık ve para yönetme becerilerini geliştirmeye yönelik çeşitli öneri ve tavsiyeler sunulabilir. Bu önerilerden biri esnaflara yönelik finansal okuryazarlığı arttırabilmek için bir takım özel finansal okuryazarlık eğitimleri düzenlenebilir. Bu eğitimler aracılığıyla finansal tabloların nasıl okunması gerektiği, yatırım stratejilerinin nasıl olması gerektiği gibi bir takım temel konular hakkında bilgi sunulabilir. Bir başka öneri esnafların işlerini daha iyi yönetebilecekleri finansal yazılımlar ve uygulamalar tanıtılabilir. Bu tanıtımlar aracılığıyla gelir-gider takibinin daha kolay yoldan nasıl yapılacağı anlatılırken finansal bilincin artırılmasına yönelik bilgiler de verilebilir. Bir başka öneri, esnafların finansal planlama yapmayı öğrenmesine yönelik seminerler düzenlenebilir. Bu sayede esnaflar uzun vadeli hedefler belirleyebilir ve yatırım kararlarını daha hızlı bir şekilde gerçekleştirebilir. Bir başka öneri esnafların nakit akışı yönetimini doğru yapmalarını yönelik adımlar atılabilir. Bu amaçla esnaflara çeşitli kurslar sunularak bu konuda esnaflar bilinçlendirilebilir. Verilen bu öneriler doğrultusunda esnaf ve sanatkârların finansal okuryazarlık düzeyleri artırılabilir, hem ekonomik hem de bireysel büyüme desteklenerek finansal yönetimde daha bilinçli ve sürdürülebilir kararlar alınabilir. Yapılacak olan yeni çalışmalarda yazarlar sektör bazında finansal okuryazarlık ve para yönetimi düzeylerini ele alabilir ve her sektöre özgü çözümler geliştirebilir.

KAYNAKLAR

- Ansong, A., & Gyensare, M. A. (2012). Determinants of university working-students' financial literacy at the University of Cape Coast, Ghana. *International Journal of business and Management*, 7(9), 126.
- Arofah, A. A., Purwaningsih, Y., & Indriayu, M. (2018). Financial literacy, materialism and financial behavior. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 5(4), 370-378.
- Andarsari, P. R., & Ningtyas, M. N. (2019). The role of financial literacy on financial behavior. *Journal of accounting and business education*, 4(1), 24-33.
- Bayram, S. S. (2010). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama (Master's thesis, Anadolu University (Turkey).
- Bakay, M. E. (2018). Devlet üniversiteleri lisans programlarında kayıtlı öğrencilerin para harcama davranışları: İzmir katip çelebi üniversitesi örneği. *Turkish Studies*, 13, 30.
- Çebişi, Nursel. (2023). Finansal Okuryazarlığın Para Yönetimi Çerçevesinde İncelenmesi: Ankara İli Sağlık Çalışanlarına Bir Uygulama, (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/İktisadi ve İdari bilimler fakültesi/finans ve bankacılık bölümü/bankacılık anabilim dalı).
- Çetinkaya, A. (2023). Para Yönetiminde Finansal Okuryazarlığın Rolü: Ampirik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 6(2), 201-218.
- Çolak, H. (2017). *Mühendislerde finansal okuryazarlık ve para yönetimi becerileri: Bandırma ilçesi örneği* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Dewi, V. I., Febrian, E., Effendi, N., Anwar, M., & Nidar, S. R. (2020). Financial literacy and its variables: The evidence from Indonesia. *Economics & Sociology*, 13(3), 133-154.
- Farida, M. N., Soesatyo, Y., & Aji, T. S. (2021). Influence of financial literacy and use of financial technology on financial satisfaction through financial behavior. *International journal of education and literacy studies*, 9(1), 86-95.
- Gunawan, A., Jufrizen, J., & Pulungan, D. R. (2023). Improving MSME performance through financial literacy, financial technology, and financial inclusion. *International Journal of Applied Economics, Finance and Accounting*, 15(1), 39-52.
- Güney, S., & Tanyıldızı, H. (2018). Finansal okuryazarlık: Ağrı esnaf ve sanatkârlarına yönelik bir araştırma. *Econharran*, 2(2), 1-21.

- Gök, B., & Coşkun, A. (2020). Z kuşağının finansal okuryazarlık eğilimlerinin incelenmesine ilişkin bir araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 356-366.
- Robb, C. A., & Sharpe, D. L. (2009). Effect of personal financial knowledge on college students' credit card behavior. *Journal of financial counseling and planning*, 20(1).
- Kayacan, E. N. (2019). *Hanehalkının finansal okuryazarlık ve para yönetme becerisinin ölçülmesi: Zonguldak ili örneği* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Lone, U. M., & Bhat, S. A. (2022). Impact of financial literacy on financial well-being: a mediational role of financial self-efficacy. *Journal of Financial Services Marketing*, 1.
- Norvilitis, J. M., & MacLean, M. G. (2010). The role of parents in college students' financial behaviors and attitudes. *Journal of economic psychology*, 31(1), 55-63.
- Öztürk, E., & Demir, Y. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi akademik personel üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (68), 113-134.
- Sönmez, Y., & Kılıç, E. (2020). Finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Kastamonu Üniversitesi örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 479-497.
- Şimşek, T., Hithit, M., & Şimşek, N. (2021). Finansal okuryazarlık ve para yönetimine ilişkin tutum ve davranışların belirlenmesi. *Enderun*, 5(2), 117-143.
- Taft, M. K., Hosein, Z. Z., & Mehrizi, S. M. T., (2013). The relation between financial literacy, financial wellbeing and financial concerns. *International journal of business and management*, 8(11), 63.
- Tamimi, Hassan Al, H. A., & Anood Bin Kalli, A. (2009). Financial literacy and investment decisions of UAE investors. *The journal of risk finance*, 10(5), 500-516.
- Temizel, Fatih ve Bayram, Fatih. (2011). "Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (1), 74.
- Temizel, F. (2010). *Mavi Yakalılarda Finansal Okuryazarlık*. Beta Yayınları, (1.Baskı). İstanbul.
- Yılmaz, Y. (2021). Kişisel finans kapsamında akademisyenlerin para yönetimi becerilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 148-163.
- Yıldız, D. ve Uzunsakal, E. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama. *Uygulamaları Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 19.
- Wagland, Suzanne. "Financial Literacy in the Context of Literacy in General" [sunulmuş bildiri] Fifth Australian Society of Heterodox Economists Conference, 2006.

Sosyal Medya Sadakati ve Psikolojik Sahiplenme: Markalar Üzerindeki Etkiler

Şerife Salman

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, serifesalman@karatekin.edu.tr

ÖZET

Sosyal medya sadakati ve psikolojik sahiplenme arasındaki etkileşimin tüketici davranışları ve markalar üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sosyal medya pazarlaması yoluyla güvenin geliştirilmesinin marka sadakati üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Böylelikle, sosyal medyanın tüketici-marka ilişkilerinin geliştirilmesinde çok önemli bir kanal olduğu ortaya çıkmaktadır. Psikolojik sahiplenme, tüketicileri markalarla daha derin bağlar kurmaya motive eden duygusal bir yapı olarak hareket ederek marka sadakatini artırmada kritik bir rol oynamaktadır. Kullanıcılar, sosyal medya platformlarında etkileşimde bulunurken, markaların içerikleri ve değerleriyle özdeşleşirler ve bu da psikolojik bir sahiplenme duygusu yaratır. Bu duygu, kullanıcıların yalnızca platforma değil, aynı zamanda markaya olan bağlılıklarını da pekiştirir.

Sosyal medya, marka sadakatini desteklemenin yanı sıra psikolojik sahiplenmeyi geliştirmede de hayati bir rol oynar. Sosyal medya reklamlarında sahiplenici bir dil kullanmak, markaların tüketicilerle güçlü bir bağ kurmasına yardımcı olabilir. Burada sosyal medyaya duyulan sadakatin de etkisi vardır, çünkü kullanıcılar, sık sık etkileşimde bulundukları ve değerli içeriklerle karşılaştıkları platformlarda markalarla daha güçlü bağlar kurar. Sosyal medya platformlarına duyulan sadakat, markaya duyulan sadakatle birleşerek, kullanıcıların hem platforma hem de markaya olan bağlılıklarını güçlendirir.

Tüketicilerle etkileşimi artırmak için sosyal medyadan yararlanan markaların, tüketiciler arasında psikolojik sahiplenmenin tesis edilmesiyle kolaylaştırılan bir sadakat artışı göreceği açıktır. Bu kavramların anlaşılması ve kullanılması, giderek daha rekabetçi hale gelen pazarda marka değerinin ve müşteri sadakatinin iyileştirilmesine yol açabilir. Bu araştırmanın amacı, sosyal medya sadakati ve psikolojik sahiplenme duygusunun, markaya duyulan sadakat üzerindeki ortak etkisini incelemektir. Araştırma, markaların kullanıcılarla kurduğu bağların, etkileşimler ve kullanıcı deneyimleri aracılığıyla nasıl güçlendiğini anlamayı hedeflemektedir. Bu araştırma, alanyazın taraması yöntemiyle gerçekleştirilerek ve daha önceki çalışmalardan elde edilen bulgular ışığında, sosyal medya sadakati, psikolojik sahiplenme ve markaya duyulan sadakat arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Bu çalışma, markaların dijital platformlarda daha etkili stratejiler geliştirmelerine yardımcı olabilecek bilgiler sağlayarak, sadık bir müşteri kitlesi oluşturabilmelerini destekleyecektir. Ayrıca, sosyal medya ve psikolojik sahiplenme kavramlarının birleşimini inceleyerek, pazarlama literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya Sadakati, Psikolojik Sahiplenme, Marka.

Social Media Loyalty and Psychological Ownership: Effects on Brands

ABSTRACT

The interaction between social media loyalty and psychological ownership significantly influences consumer behavior and brand perception. Trust-building through social media marketing has been shown to positively impact brand loyalty, highlighting social media as a critical channel for enhancing consumer-brand relationships. Psychological ownership serves as an emotional construct that motivates consumers to form deeper connections with brands, thereby playing a pivotal role in strengthening brand loyalty. As users engage with content on social media platforms, they often internalize brand values and narratives, fostering a sense of ownership. This, in turn, reinforces their loyalty not only to the platform but also to the brand.

In addition to supporting brand loyalty, social media plays an essential role in cultivating psychological ownership. The use of inclusive and possessive language in social media advertising can aid brands in establishing stronger emotional bonds with consumers. Moreover, platform loyalty contributes to brand engagement, as users who frequently interact with trusted platforms are more inclined to develop stronger ties with brands. The interplay between platform and brand loyalty enhances overall consumer commitment.

Brands that effectively utilize social media to boost user engagement are likely to observe increased consumer loyalty, facilitated by the emergence of psychological ownership. Understanding these dynamics can contribute to greater brand equity and customer retention in a highly competitive market. This study investigates the combined influence of social media loyalty and psychological ownership on brand loyalty. Through a comprehensive literature review, this research analyzes how brand-user relationships are strengthened via social media interactions and user experiences. The findings aim to inform digital marketing strategies and support the development of loyal consumer bases. Additionally, by examining the intersection of social media and psychological ownership, this study contributes to the broader marketing literature.

Keywords: Social Media Loyalty, Psychological Ownership, Brand Loyalty, Consumer Behavior, Digital Marketing.

GİRİŞ

Tüketiciler artık şirketler tarafından sunulan ürün ve hizmetlerin yalnızca pasif yararlanıcıları değil; bunun yerine, şirketlerle birlikte değerler işbirlikçi yaratımına aktif olarak katılıyorlar. Marka değeri ortak yaratımında önemli bir paydaş olarak tüketicilerin davranışları öncelikle sosyal medya kullanımlarının artmasından etkilenmektedir. Sosyal medya etkileşim platformları, bireylerin bilgiye erişmesini, fikirlerini paylaşmasını ve işletmelerle her zamankinden daha etkili bir şekilde iş birliği yapmasını sağladı (Wang & Yang, 2025).

Sosyal medya yoluyla marka deneyimlerini paylaşmanın hikayeler anlatmanın ve bilgi sağlamanın bir aracı haline gelmiştir. Sosyal medyanın temel bir yönü, kullanıcıların başkalarıyla iletişim kurabildiği, içerik oluşturabildiği ve paylaşabildiği kapsamlı ağ ve ağ etkisi olduğu belirtilmiştir. Markalar ürün onayları ve incelemeleri gibi içerikler üretmek ve tüketicilerin satın alma niyetini arttırmak için geniş çevrimiçi kitlelere sahip olan ve etkileyici olarak adlandırılan kişilerle kapsamlı bir şekilde iş birliği yapmaktadırlar (Tan, 2022).

Sosyal medya markaların pazarlara girmek ve tüketici güvenini ve katılımını arttırmak için etkileyici güvenilirliğinden yararlandığı moda, güzellik, teknoloji, yemek ve seyahat gibi çeşitli sektörleri kapsar. Özellikle geleneksel reklamlara daha az açık olan genç demografik gruplardan oluşan geniş bir kullanıcı tabanını çekmeye devam etmektedir. Video içerikleri, canlı yayınlar sosyal medyanın daha fazla genişlemesinde katkıda bulunmaktadır (Fashion Influencer Market, 2024).

Sosyal medya ortamı tüketicilerin aşına olduğu, yatırım yaptığı ve kontrol edebildiği bir yerdir ve bu psikolojik sahiplenme için bir önkoşuldur. Psikolojik sahiplenme, hedef nesnenin kişinin kendisine ait olduğu hissidir. Psikolojik sahiplenme teorisine göre, hedef nesne üzerinde kontrol, aşinalık ve öz yatırım psikolojik sahiplenmeyi teşvik eder (Shen vd., 2025). Sosyal medya sadakati ve psikolojik sahiplenme konularının markalar üzerindeki etkilerini yazın taramasına dayalı olarak incelemek üzere yürütülen bu araştırmada, sosyal medya sadakatinin psikolojik sahiplenmeye dönüştüğünü ve bunun markalar üzerinde olumlu etkilerinin olduğu alan yazındaki çalışmalardan derlenerek ortaya konulmuştur. Öncelikle psikolojik sahiplenme üzerinde durulmuş daha sonra sosyal medya sadakati ve psikolojik sahiplenme, sosyal medya marka ilişkisi araştırılmıştır.

PSİKOLOJİK SAHİPLENME

Psikolojik sahiplenme; bireylerin sahiplenme hedefinin veya bunun bir parçasının kendilerine ait olduğu hissiyatı olarak tanımlanmıştır. Hedefi sahiplenme ve kullanma haklarını yansıtan resmi bir mülkiyetten farklı olarak psikolojik sahiplenme nesnelere sahip olma hissinin ifade eder (Micu & Ashley, 2022).

Psikolojik sahiplik başlangıçta üç psikolojik kök veya güdüden kaynaklandığı varsayılmıştır. Bu psikolojik kökler şunları içerir; bir yere sahip olma ihtiyacı, öz kimlik ihtiyacı ve etkinlik ve etkinlik ihtiyacı. Bireyler bu güdüler kümesinin işlemesine ve tatmin edilmesine izin verildiği süreçte çeşitli nesneler için sahiplik duyguları geliştirebilirler. Öz kimlik ihtiyacı; bir bireyin net bir öz duygusuna sahip olma ihtiyacını ifade eder. Bir yere sahip olma ihtiyacı, bir bireyin içinde yaşayacağı yuvaya sahip olmak için belirli bir bölgeye veya alana sahip olma ihtiyacıdır. Etkinlik ve etki ihtiyacı ise bir bireyin çevreyi değiştirmede nedensel etkinliği deneyimleme arzusunu ifade etmektedir (Pick, 2021).

Dijital içerik pazarlamasında, markalar psikolojik sahiplenmenin gelişimini teşvik eden değerli içerikler sunarlar. Pazarlamacılar genellikle ürünlerinin kullanımına ilişkin içerikler paylaşırlar. Takipçiler bu içerikleri gördüklerinde resmi olarak sahip olmasalar da içerikte yer alan ürüne karşı sahiplik hissedebilirler. Ayrıca sosyal medya platformları tüketicilerin içeriklerle iletişime girmesine olanak tanımaktadırlar. Örneğin; görüntüleme, beğenme, paylaşma, yorum yapma ya da başkalarının yorumlarını okuma gibi. Bu katılım ürünlere yönelik sahiplenme duygularının daha fazla artmasına katkıda bulunur (Xie, & Lou, 2024).

Bireyler şirket üzerinde kontrol sahibiyse, şirketle yakından tanışıyorsa ve şirkete zaman ve emek harcıyorsa şirkete karşı psikolojik sahiplenme hisseder ve bu sahiplik sosyal medya ortamına aktarılır. Sosyal medya kullanıcıları sosyal medya profillerindeki görüşleri ile diğer insanları şekillendirerek onlar üzende bir güce sahip olduklarını hissetmektedirler. Özel bir profil sayfası kullanıcılara kendilerine ait diyebilecekleri kişisel bir alan sunar. Örneğin içerik resimleri veya geri bildirim yorumları aracılığıyla nasıl algılandığını öğrenerek profil sayfalarını tasarlayarak kendilerini bireyler olarak ifade edebilmektedirler. Profillerini bir süre şekillendiren kullanıcılar bir öz kimlik geliştirir ve kendilerini daha iyi anlatmaya başlarlar. Kullanıcılar ihtiyaçlarını etkileyicileri ve içeriklerini takip ederek karşılayabilirler. Etkileyicilerin profilleri, kullanıcıların profillerine kalıcı olarak ekleyebilirler ve etkileyiciler kullanıcıların akış sayfasının bir parçası haline gelebilirler (Pick, 2021). Psikolojik sahipliğin tüketicilerin marka sahipliği hissetmesini ve ardından markaya karşı fedakâr bir ruh sergilemesini sağlayabileceği düşünülmektedir.

SOSYAL MEDYA SADAKATI

Marka sadakati oluşturmak ve sürdürmek pazarlamacılar için çok uzun zamandır temel konulardan biridir. Marka sadakati, bir markayla sembolize eden tüketici marka rezonansının son boyutu olarak kavramsallaştırılır. Markalar çok sayıda tüketicinin zihninde özel, olumlu ve belirgin bir anlam kazandıkça karşı konulamaz hale gelir ve tüketicilerin sadakatini kazanır. Marka sadakati karşılığında firmalara satış gelirleri, Pazar yapı, karlılık getirir ve pazarda büyümelerine veya en azından kendilerini korumalarına yardımcı olur (Erdoğan & Cicek, 2012).

Sosyal medya şirketlerin ağ oluşturma, sohbet etme, topluluk oluşturma ve influencerlar yoluyla marka sadakati oluşturmalarına yardımcı olan bir araçtır. Sosyal medya kullanıcıları, tüketicilerin satın alma karar süreçlerini etkileme gücüne sahiptirler. Sosyal medyadan gelen bilgiler, giderek daha rekabetçi hale gelen modern işletmecilerin vazgeçilmezidir. Bu nedenle, şirketler tüketicilerin dikkatini ve düşüncelerini çekmesi ve tüketicileri markaya sadık hale getirmesi beklenen sosyal medyada içerik, özellik ve etkinlikler oluşturmak için sosyal medyayı bir danışmanlık aracı olarak kullanırlar. Böylece ilgili içerik sağlayarak tüketicilerin markayla duygusal bir bağ kurmasını sağlarlar (Puspaningrum, 2020). Sosyal medya markaların müşterilerin tam olarak neyle ilgilendiğini keşfetmelerine ve ardından bu bilgileri kullanarak ürün ve hizmetlerini bu hizmetleri karşılayacak şekilde uygulamalarına olanak tanır (Nisar & Whitehead, 2016).

PSİKOLOJİK SAHİPLENME VE MARKA İLİŞKİSİ

Psikolojik sahiplenme, pazarlamada müşterilerin hedef markayı veya onun bir parçasını kendilerinin olarak gördüğü zihinsel bir durumdur. Psikolojik marka sahipliğinin markanın benlik kavramına daha yakın deneyimlendiği veya müşterilerinin genişletilmiş benliğinin bir parçası haline geldiği markaya karşı bir sahiplenme duygusuyla kendini gösterir (Kumar, & Nayak, 2019). Psikolojik marka sahipliği yükseldikçe müşteri marka üzerinde algılanabilir bir kontrole sahip olur. Markayı kendi öz parçası olarak görmeye başlar. Çevrimiçi ortamlarda markalar müşterilerin fikirlerini, önerilerini ve geri bildirimlerini ararlar. Bu müşterilerin markaların yaratılması ve sürdürülmesinde içsel hale gelebileceğini dolayısıyla daha yüksek bir psikolojik marka sahipliği duygusu geliştirebileceğini gösterir (Kumar, 2021).

SOSYAL MEDYA VE MARKA

Sürekli artan rekabet ve pazardaki rekabetçi markaların çoğalması, pazarlamacıları markalar ve müşteriler arasındaki üretken ilişkileri kurma ve sürdürme konusunda geleneksel yöntemlerden modern yöntemlere geçmeye yönlendirmektedir. Ayrıca etkili müşteri etkileşiminin, marka ve müşteriler arasında geleneksel ölçümlerin ötesinde faydalar vaat eden güçlü bir ilişki beslemesinin en iyi yolu olabileceği öne sürülüyor ve web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıkmasının, markalar ve müşteriler arasında değer alışverişine izin vererek müşteri ve marka ilişkilerini daha yoğun hale getirdiğini göstermektedir (Amani, 2022). Bu bağlamda pazarlamacıların dikkatini çekmeye değer görünen bir alan olan sosyal medyadır. Sosyal medya daha geniş bir erişime sahip daha zengin medya kullanarak müşterilerle bağlantı kurma fırsatı sunmaktadır. Sosyal medyayı kullanan kuruluşlar hem mevcut hem de yeni müşterilerle ilişki kurabilir ve sorunları belirlemek, onlara çözümler geliştirmek için etkileşimli bir şekilde iş birliği yapan topluluklar oluşturabilirler. Bu etkileşimler değişim ilişkilerinde hem satıcının hem

de müşterinin geleneksel rollerini değiştirir. Gerçekten de müşteriler etkileşime değer katar, içerik üretir ve ekranlar arası etkileşimlerde başkalarının satın alma kararlarını etkileyebilirler (Tsimonis & Dimitriadis, 2014).

SONUÇ

Bu çalışma, sosyal medya sadakati ile psikolojik sahiplenme arasındaki ilişkiyi ve bu iki kavramın marka sadakati üzerindeki etkilerini inceleyerek dijital tüketici davranışlarının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, sosyal medya platformlarının yalnızca bir pazarlama aracı olmanın ötesinde, tüketici ile marka arasında duygusal bağların kurulmasında kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Tüketicilerin sosyal medya üzerinden markalarla kurduğu etkileşimler, zamanla psikolojik sahiplenme duygusunu güçlendirmekte ve bu sahiplik algısı marka sadakatini pekiştirmektedir. Ayrıca sosyal medya platformlarına duyulan sadakat, kullanıcıların markalarla olan ilişkilerini derinleştirmekte ve bu durum, markaların dijital varlıklarını daha stratejik yönetmelerini zorunlu kılmaktadır. Psikolojik sahiplenme, bireylerin markaları yalnızca tüketici olarak değil, aynı zamanda kişisel kimliklerinin bir parçası olarak görmelerini sağlamakta; bu da uzun vadeli sadakat davranışlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak, sosyal medya sadakati ve psikolojik sahiplenme arasında kurulan bu bağ, markaların dijital stratejilerini yeniden yapılandırmaları ve tüketiciyle olan ilişkilerini daha anlamlı kılmaları açısından önemli bir iç görü sunmaktadır. Markaların, dijital ortamlarda tüketicinin katılımını teşvik eden ve sahiplenme duygusunu destekleyen içerik stratejileri geliştirmeleri, rekabet avantajı sağlamada belirleyici olacaktır.

KAYNAKLAR

- Amani, D. (2022). It's mine, that's why I speak: Destination brand psychological ownership as a mediator of the link between social media brand engagement and local residents' voice behavior. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2031432.
- Erdoğan, İ. E., & Cicek, M. (2012). The impact of social media marketing on brand loyalty. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 58, 1353-1360.
- Fashion Influencer Market (2024). Fashion Influencer Marketing Market by Influencer Type, Platform, Fashion Type, Content Type, Brand Collaboration, Campaign Objective, Audience Demographics - Global Forecast 2025-2030, <https://www.researchandmarkets.com/report/fashion-influencer-marketing#rela0-5716028>.
- Kumar, J. (2021). Understanding customer brand engagement in brand communities: an application of psychological ownership theory and congruity theory. *European Journal of Marketing*, 55(4), 969-994.
- Kumar, J., & Nayak, J. K. (2019). Consumer psychological motivations to customer brand engagement: a case of brand community. *Journal of Consumer Marketing*, 36(1), 168-177.
- Micu, P. D., & Ashley, C. (2022). Territorial consumer behaviors on social media: a dark side of psychological ownership. *Journal of Consumer Marketing*, 39(1), 1-10.
- Nisar, T. M., & Whitehead, C. (2016). Brand interactions and social media: Enhancing user loyalty through social networking sites. *Computers in Human Behavior*, 62, 743-753.
- Pick, M. (2021). Psychological ownership in social media influencer marketing. *European Business Review*, 33(1).
- Puspaningrum, A. (2020). Social media marketing and brand loyalty: The role of brand trust. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(12), 951-958.
- Shen, M., Aw, E. C. X., Wei-Han Tan, G., & Ki, C. W. (2025). Psychological ownership and parasocial relationships: pathways to loyalty in livestream commerce. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*.
- Tan, C. S. (2022). Is this mine? Psychological ownership and the social media follower. *Young Consumers*, 23(1), 33-52.
- Tsimonis, G., & Dimitriadis, S. (2014). Brand strategies in social media. *Marketing intelligence & planning*, 32(3), 328-344.
- Wang, Z., & Yang, X. (2025). Building brand loyalty through value co-creation practices in brand communities: the role of affective commitment and psychological brand ownership. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 19(2), 201-220.
- Xie, Q., & Lou, C. (2024). I feel like owning it! Exploring the antecedents of psychological ownership and its impact on brand loyalty in digital content marketing. *Journal of Interactive Advertising*, 24(1), 48-65.
- Zhao, Q., Chen, C. D., & Wang, J. L. (2016). The effects of psychological ownership and TAM on social media loyalty: An integrated model. *Teleinformatics and Informatics*, 33(4), 959-972.

COVID-19 ve Kriz Yönetimi: Ekonomik Büyüme, Ölüm Oranları ve Finansal Stratejiler Üzerine Bir İnceleme

Bekir Cihan Uçkaç

¹ Bağımsız Araştırmacı, b.cihanuckac@gmail.com

ÖZET

Koronavirüs Hastalığı 2019 (COVID-19) ölüm oranları ve ülkelerin ekonomik büyümesi, sıkı kısıtlamalar ve zorunlu önlemler karşısında nasıl tepki vermektedir? Bu çalışma, yüksek ve düşük düzeyde kısıtlamalar uygulayan ülkeler arasında karşılaştırmalı bir analiz yaparak, daha sıkı politikaların COVID-19'un halk sağlığı ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini etkili bir şekilde hafifletip hafifletemediğini değerlendirmektedir. Bulgular, daha sıkı kısıtlamalara sahip ülkelerin, daha az zorunlu önlemler uygulayan ülkelere kıyasla 1.000 kişiye düşen ölüm oranlarını önemli ölçüde düşürmediğini göstermektedir. Ayrıca, yüksek kısıtlamalara sahip ülkeler, daha hafif kısıtlamalar uygulayan ülkelere kıyasla daha yavaş çeyrek dönemlik GSYH büyümesi göstermektedir. Bu çalışmadan elde edilen bilgiler, ülkeleri sadece ölüm oranlarını azaltmakla kalmayıp aynı zamanda pandemiler sırasında sosyo-ekonomik sistemlerini de koruyan dengeli ve etkili kısıtlama politikaları geliştirmeye teşvik edebilir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19; Ölüm Oranı; Ekonomik Büyüme; Hükümet Yanıtları; Sağlık Politikası; Kriz Yönetimi.

1. GİRİŞ

Dünya, 2019 Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) pandemisiyle mücadele etmeye devam etmektedir. Bu pandemi, yeni tip Şiddetli Akut Solunum Sendromu Koronavirüs 2 (SARS-CoV-2) nedeniyle ortaya çıkmıştır (Bontempi ve ark., 2021; Coccia, 2020; Johns Hopkins Center for System Science and Engineering, 2022; Vinceti ve ark., 2021). Bir pandemiyi yönetmenin başlıca zorluklarından biri, halk sağlığı, sağlık sistemi ve daha geniş sosyo-ekonomik yapılar üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için uygun politika önlemleri geliştirmektir. Nicoll ve Coulombier (2009) göre, pandemi sağlık politikaları genellikle şu şekildedir: a) Yayılmayı engellemeye yönelik stratejiler, çoğunlukla sosyal mesafe, okulların kapanması gibi ilaç dışı müdahalelerle, hastalık yayılımını engellemeye ve sağlık sistemi üzerindeki baskıyı azaltmaya yönelik tedbirler (Moore ve ark., 2021); b) Virüsün yayılmasını kırmaya yönelik tespit, karantina uygulamaları, tam kapanmalar ve aşılar ile sertifikasyon sistemleri kullanarak hareketleri düzenleyen önlemler. Ülkeler, iki ana yaklaşımı benimseyebilirler: a) Kapsamlı politikalar uygulamak, bu politikalar arasında uzun süreli kapanmalar, zorunlu aşılar ve çeşitli toplumsal kontroller yer alır; b) Bireysel özgürlükleri koruyarak kısa vadeli önlemlerle orta düzeyde kısıtlamalar uygulamak. Kısıtlama düzeyini ölçen bir göstergelerden biri olan Sertlik Endeksi (Stringency Index, 2022), bu endekste daha yüksek bir puanın, pandemiyi yönetmede daha etkili bir ulusal strateji ile ilişkili olup olmadığını göstermemektedir (Hale ve ark., 2021). Daha sıkı kısıtlamaların, COVID-19'un etkilerini ele almadaki etkinliği, gelecekteki pandemiler için hazırlık ve kriz yönetimi anlayışını geliştirmede önemli bir konu olmuştur. Bu çalışma, farklı kısıtlama seviyelerine sahip ülkeleri karşılaştırarak, daha zorlayıcı politikaların sağlık ve ekonomi üzerindeki COVID-19 etkilerini daha etkili bir şekilde azaltıp azaltmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma, daha sıkı politikalara sahip ülkelerin, daha az kısıtlamaya sahip ülkelere kıyasla daha düşük ölüm oranlarına ve güçlü ekonomik performansa sahip olup olmadığını araştırmaktadır. Elde edilen sonuçlar, kriz yönetimi stratejilerinin geliştirilmesine ve gelecekteki pandemiler için verimli politika yanıtlarının şekillendirilmesine değerli bilgiler sunabilir. Bu çalışma, COVID-19'un yayılım dinamiklerini anlamaya ve etkili halk sağlığı politikaları formüle etmeye yönelik daha geniş bir araştırma projesinin parçasıdır (Coccia, 2020, 2021).

2. Kuramsal Çerçeve

COVID-19'un sosyo-ekonomik sistemler üzerindeki etkileri, sosyolojik çalışmaların önemli bir konusu olmuştur (Coccia, 2022). Pandemi kriz yönetimi genellikle çok seviyeli yönetimle gerçekleştirilir ve bu, ulusal, bölgesel ve yerel politikaların birleşimini içerek hızlı yanıtlar ve halk güvenliğini sağlamayı amaçlar (Anttiroiko, 2021). Ülkelerin pandemiyi yönetme verimlilikleri-

ni değerlendirmek için Taherinezhad ve Alinezhad (2022), istenen ve istenmeyen değişkenleri içeren iki aşamalı bir model önermektedir. Araştırmalar, Avrupa ülkelerinin 2020'deki yanıtlarının, Doğu Asya ülkelerine kıyasla daha az katı olduğunu göstermektedir (Ritchie ve ark., 2020). Anttiroiko (2021), Doğu ülkelerinin proaktif stratejiler benimsediğini, Batı ülkelerinin ise daha tepkisel bir yaklaşım sergilediğini vurgulamaktadır. Araştırmalar ayrıca, Asya ülkelerinin erken dönemdeki salgınlarla karşılaşmış olmaları nedeniyle krize daha kararlı bir şekilde yaklaştıklarını, önemli dersler çıkardıklarını ve kriz yönetimlerini geliştirdiklerini belirtmektedir. Buna karşın, Avrupa ülkeleri, farklı siyasi kültürler ve sistemler ile farklı stratejiler kullanarak pandeminin etkilerini hafifletmeye çalışmışlardır (Anttiroiko, 2021). Gupta ve ark. (2022) ise, tam kapanma yaşayan ülkelerin, özellikle imalat, tarım ve hizmet sektörlerinde büyük ekonomik kayıplar yaşadıklarını belirtmektedir. Salisu ve ark. (2022), COVID-19'un ekonomik etkilerinin gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ekonomilere göre daha belirgin olduğunu bulmuşlardır. Yao ve ark. (2022), daha yüksek bir demokrasi endeksine sahip ülkelerin, pandeminin ilk dönemlerinde daha yüksek COVID-19 ölüm oranlarına sahip olduklarını, bunun da daha yavaş politika yanıtlarından kaynaklanabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca, yaşlı nüfus oranı ve sağlık harcamalarının yüksek olmasının, ölüm oranlarını artırdığını belirtmektedirler. Han ve ark. (2022), COVID-19 yayılımının, iklim, hava kirliliği ve sosyo-ekonomik koşullar gibi faktörlerden etkilendiğini ve bu faktörlerin aynı zamanda ulusal politika yanıtlarını şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Buechler ve ark. (2022), daha sıkı kısıtlamaların ve azalan hareketliliğin elektrik tüketimi ile ilişkili olduğunu ve bunun da işletmeler için sosyo-ekonomik zorluklar yarattığını göstermektedir. Pedauga ve ark. (2022), kapanma politikalarının sektörler ve işletmeler üzerindeki makroekonomik etkilerinin çeşitlilik gösterdiğini, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin talep düşüşünden en çok etkilenen kesim olduğunu gözlemlemişlerdir. Kufel ve ark. (2022), erken dönemdeki kapanmaların enerji tüketimi ve ekonomiler üzerinde önemli etkiler yarattığını, ancak kısıtlamalar hafifletildiğinde enerji tüketimi ve ekonomik toparlanma belirtilerinin görüldüğünü raporlamaktadır. Kirson ve ark. (2022), aşıların, ABD'deki GSYH'ye önemli katkılarda bulunabileceğini ve COVID-19 ile ilgili ölümleri azaltabileceğini göstermektedir (Gächter ve ark., 2022). Genel olarak, COVID-19 politikaları sosyo-ekonomik sistemlerin dinamiklerini şekillendirmiştir ve 2023 Ekonomik Görünüm gibi çalışmalar, pandemiye bağlı devam eden zorluklar nedeniyle küresel GSYH büyümesinde bir düşüşe işaret etmektedir. Ülkelerin COVID-19 ölüm oranlarını ne kadar etkili bir şekilde azalttıklarını ve ekonomik toparlanmalarını destekleyip desteklemediklerini değerlendirmek, gelecekteki politika tasarımları için oldukça önemlidir. Aşağıdaki bölüm, bu endişeleri ele almak için kullanılan metodolojiyi ve bu alandaki mevcut bilgileri geliştirmeyi açıklayacaktır.

3. Yöntem

3.1. Örneklem

Bu çalışma, 12 farklı ülkeden oluşan bir örneklemeye dayanmaktadır: Avustralya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İsveç ve Birleşik Krallık.

3.2. İstatistiksel Analiz İçin Ölçütler

Stringency Endeksi, COVID-19'a karşı uygulanan kısıtlamaların sertliğini ölçen bir bileşik göstergedir. Bu endeks, okul ve işyeri kapanışları, kamu etkinliklerinin iptali gibi dokuz farklı göstergelyi içerir. Endeks, 0 ile 100 arasında puanlanır ve yüksek puanlar daha sert kısıtlamaları ifade eder. Çalışma dönemi Ocak 2020 - Ocak 2022 arasındadır. GSYİH büyüme yüzdesindeki değişim, reel GSYİH kullanılarak hesaplanmıştır ve 2020-2021 yıllarını kapsayan çeyrekler üzerinden analiz edilmiştir. Sağlık harcamaları, GSYİH'ya oranla yıllık sağlık hizmetleri ve ürünleri tüketimini gösterir. 2008-2018 arasındaki verilerle analiz edilmiştir.

Aşı oranları, 2022 Şubat'ındaki COVID-19'a karşı tamamen aşılanmış bireylerin oranı olarak alınmıştır. COVID-19 ölümleri ve vakalılık oranı (VFO), hastalık şiddetini ve sağlık sistemi etkinliğini değerlendiren göstergelerdir. Ölümler, 2022 Şubat itibarıyla kaydedilmiştir ve vakalılık oranı, ölümler ile doğrulanan vaka sayısının oranıdır.

3.3. Veri Analiz Yöntemi

Ülkeler, Stringency Endeksi puanlarına göre iki gruba ayrılmıştır:

- **Grup 1:** Yüksek kısıtlama uygulayan ülkeler (ör. Avustralya, Fransa, Almanya). Ortalama Stringency Endeksi puanı 63.
- **Grup 2:** Düşük kısıtlama uygulayan ülkeler (ör. Danimarka, Finlandiya, İsveç). Ortalama Stringency Endeksi puanı 49.

Gruplar arasındaki ilk karşılaştırmalar, çeyreklik GSYİH büyüme oranı, sağlık harcamaları, aşı oranları ve ölüm oranları gibi değişkenlerle yapılmıştır. Ardından, bivariate Pearson korelasyonu kullanılarak sürekli değişkenler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Korelasyon gücü sınıflandırması, zayıf, orta ve güçlü korelasyonlar olarak belirlenmiştir. İstatistiksel analizlerde, t-testleri kullanılarak iki grubun ortalamaları karşılaştırılmış, varyans homojenliği Levene testi ile test edilmiştir. Tüm analizler SPSS 26 sürümüyle yapılmıştır.

4. Bulgular

Analiz, ülkeleri 2020-2022 yılları arasındaki ortalama stringency endeksi puanlarına göre iki gruba ayırmıştır.

- **Yüksek Kısıtlamalara Sahip Ülkeler:** Ortalama Stringency Endeksi = 62.97 (Standart Hata = 0.279)
- **Düşük Kısıtlamalara Sahip Ülkeler:** Ortalama Stringency Endeksi = 49.01 (Standart Hata = 0.282)

Bu çalışma, COVID-19 pandemisinin ekonomik ve sağlık üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla farklı ülkelerde uygulanan kısıtlamaların sonuçlarını analiz etmektedir. Çalışma, 2020-2022 yılları arasındaki dönemi kapsayan verilerle, kısıtlamaların ekonomik büyüme, ölüm oranları ve aşılama oranları gibi önemli değişkenlerle ilişkisini ortaya koymaktadır.

Veriler, farklı ülkelere elde edilmiş olup, bu ülkeler arasındaki sağlık harcamaları, ölüm oranları, ekonomik büyüme gibi değişkenler arasındaki korelasyonları incelemektedir. Pearson korelasyonu, bu değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için kullanılmıştır. Ayrıca, bağımsız örneklem t-testi, kısıtlamaların düzeylerine göre ülkeler arasındaki farkları değerlendirmek için uygulanmıştır.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Yüksek Kısıtlamalara Sahip Ülkeler	Düşük Kısıtlamalara Sahip Ülkeler
	M	Standart Hata Ortalaması
Stringency Index (2020-2022 dönemi)	62.97	0.279
Çeyreklik GSYİH, Yüzde değişim, 2020-2021	0.14	1.05
Mevcut sağlık harcamaları GSYİH'nin %'si (2008-2018)	9.64	0.14
1000 Kişiye Düşen Ölüm (Şubat 2022)	1.39	0.40
Ölüm Oranı % (Şubat 2022)	0.82	0.17
Tam Aşılama Kapsamı, COVID-19 (Şubat 2022)	77.17	3.00

Not: M = Aritmetik Ortalama

Tablo 2 ve **Tablo 3**, yapılan istatistiksel analizlerin sonuçlarını özetlemektedir. Bu analizlerde, ülkeler arasındaki kısıtlamaların etkisinin ekonomik büyüme ve ölüm oranları üzerindeki etkisi ölçülmüştür.

Tablo 2. Pearson Korelasyonu

Kontrol Değişkeni	Pearson Korelasyonu	Ortalama Kısıtlama Endeksi 2020-2022	Ortalama GSYİH Büyüme Q 2020-2021	Fatalite Oranı 11 Şubat 2022	1000 Kişi Başına Toplam Ölüm, 11 Şubat 2022	Tam Aşılama Kapsamı, 11 Şubat 2022
Ortalama Sağlık Harcamaları 2008-2018	Ortalama Kısıtlama Endeksi 2020-2022	1	-0.262	0.796	0.614	-0.005
İstatistiksel Önem (1 yönlü)		0.218	0.002	0.022	0.494	

Tablo 3. Yüksek ve Düşük Kısıtlamalar Uygulayan Ülkeler İçin Bağımsız Örneklem Testi

	Levene'nin Varyans Eşitliği Testi	t Testi Ortalama Farkı
	F	Sig.
Ortalama GSYİH Büyüme Q 2020-2021	Eşit varyans varsayımı	5.758
Fatalite Oranı, 11 Şubat 2022	Eşit varyans varsayımı	0.8
1000 Kişi Başına Toplam Ölüm, 11 Şubat 2022	Eşit varyans varsayımı	0.069
Tam Aşılama Kapsamı, 11 Şubat 2022	Eşit varyans varsayımı	1.489

Yukarıdaki **Tablo 3**, yüksek ve düşük kısıtlamalar uygulayan ülkeler arasındaki farklılıkları inceleyen istatistiksel testin sonuçlarını göstermektedir. Analizler, kısıtlamaların etkisinin ölüm oranları, ekonomik büyüme ve diğer faktörler üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Yapılan bağımsız örneklem t-testi, kısıtlamaların düzeylerine göre ülkeler arasında belirgin bir fark olmadığını göstermektedir (null hipotezinin reddedilememesi). Ancak, bu bulgu, örneklem büyüklüğünün küçük olmasından dolayı analizlerin tutarsız olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, genel olarak, analiz sonuçları, yüksek kısıtlamaların uygulanmasının COVID-19 pandemisinin yönetilmesine ve ekonomik sistemin işleyişine önemli bir katkı sağlamadığını göstermektedir.

Bağımsız Örneklem Testi'nin Tablo 3'te sunulan sonuçları, yüksek ve düşük kısıtlamalar uygulayan ülkeler arasında benzer bir aritmetik ortalama olduğunu göstermektedir (null hipotez korunmuştur). Bu bulgu, örneklemin küçük olmasının, bu istatistiksel analizde tutarlılığı azaltmış olabileceği şeklinde açıklanabilir. Bununla birlikte, genel olarak, yukarıdaki istatistiksel kanıtlar, toplumsal düzeyde daha fazla kısıtlama ve gereksinim uygulamanın, ölüm oranlarını azaltma ve düşük ortalama çeyreklik büyüme oranı gösteren (2020-2021 dönemi) düşük kısıtlama uygulayan ülkelere kıyasla COVID-19 pandemisinin yönetimine olumlu bir katkı sağlamadığını desteklemektedir.

5. SONUÇ

Bu araştırmanın temel bulguları, güçlü kısıtlama ve zorunluluk politikalarının, COVID-19 pandemisinin toplumsal olumsuz etkilerini azaltmada etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, bu tür politikaların ülkelerin ekonomik performansını olumsuz yönde etkilediği, özellikle 2020-2021 dönemindeki çeyreklik GSYİH büyüme oranlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç, sıkı sınırlama politikalarının COVID-19'un olumsuz etkilerini hafifletmek için yeterli bir strateji olmadığını ve yenilikçi teknoloji, kamu sağlığı yatırımları gibi diğer faktörlerle birleştirilmeden tek başına etkili olamayacağını göstermektedir. Birçok ülke, pandeminin yayılmasını sınırlamak ve ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla sıkı kısıtlamalar uygulamıştır, ancak bu çalışma, bu politikaların beklenen sonuçları vermediğini gözler önüne sermektedir. Libman (2018) ekonomik büyüme üzerinde hükümet politikalarının önemli bir etkisi olduğunu belirtmekle birlikte, COVID-19 pandemisinin kontrol altına alınmasında ve büyüme performansında hangi politika önlemlerinin alındığı kadar bu politikaların nasıl uygulandığının da önemli olduğuna işaret etmektedir. Ball (2021), İsveç'in daha hafif bir strateji izleyerek karantina uygulamadan halkı güven ve şeffaflıkla bilgilendirdiğini, ancak 2020'de İsveç'in komşu ülkelerine kıyasla daha yüksek ölüm oranlarına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, 2022 itibarıyla İsveç'in COVID-19'a bağlı ölüm oranı ve ekonomik büyüme açısından, daha sıkı kısıtlamalar uygulayan diğer ülkelerden daha iyi sonuçlar elde etmiştir (Johns Hopkins Center for System Science and Engineering, 2022; Stringency Index 2022; Kargı & Coccia, 2022; 2022b; 2022c; Kargı & Uçkaç, 2022; Kargı et al., 2022).

Birleşik Krallık da, kısıtlamaların popülerliğini kaybetme riskini engellemek için düşük seviyede kısıtlamalar uygulamış ve 2022'de ekonomik performansı, daha sıkı önlemler uygulayan ülkelerle benzer ya da daha düşük COVID-19 etkileri göstermiştir (Birch, 2021). Araştırmalar, daha fazla kısıtlama uygulayan ülkelerde karmaşık ve belirsiz kuralların ortaya çıktığını, bu kuralların pandemi geliştikçe sürekli değiştiği için halk arasında kafa karışıklığına ve sosyal güvensizliğe yol açtığını göstermektedir (Gore, 1994). Pandemi sürecinden öğrenilmesi gereken önemli derslerden biri, bilimsel tavsiyelerin politika kararları üzerindeki etkisidir ve bu kararların bağımsızlık ile şeffaflık ilkelerine dayalı olup olmadığıdır. Birçok ülkede, bilimsel tavsiyelerdeki çelişkiler ve başlangıçta yanlış ya da yanıltıcı olan iddiaların sonradan doğru olduğu kanıtlanması kafa karışıklığına yol açmıştır. Ball (2021), COVID-19'a yönelik politikaların belirli gereksinimlere dayalı olarak güven oluşturmaya, açıklığa ve şeffaflığa dayanması gerektiğini öne sürmektedir. Ancak, COVID-19 pandemisi sırasında birçok ülke bu ilkelere riayet etmemiştir, çünkü belirsizlik ve tutarsızlık nedeniyle uygulanan kısıtlayıcı önlemler verimli sonuçlar doğurmamıştır (Kargı et al., 2022; 2022b; 2022c; 2022d; Uçkaç et al., 2022).

Araştırma, bilimsel ve teknolojik müdahalelerin kamu politikalarına entegrasyonunun etkinliğinin pek çok sosyal ve kurumsal faktöre bağlı olduğunu göstermektedir (Raleigh, 2020). Gerçekten de, eğer halk kısıtlamalara uymazsa, bu önlemler tam anlamıyla etkili olamaz (Green ve ark., 2021). Etkili politika yanıtları, aynı zamanda şeffaflık, doğru iletişim ve yanlış bilgilere karşı koyma kapasitesine de bağlıdır (Ball, 2021). Sağlık sektörüne sürekli yatırım yapan ülkeler, yalnızca ölüm ve hastalıkla mücadele etmekle kalmaz, aynı zamanda pandeminin ardından halk sağlığı ve ekonomik toparlanmayı da destekler (Kluge ve ark., 2020; Coccia, 2021a; Kargı & Coccia, 2022b; Kargı, 2022; 2022b; 2022c). Kapitsinis (2020), sağlık sektörüne yapılan

yatırımların COVID-19'a bağlı ölüm oranlarını düşürmede ve gelecekteki pandemilere karşı mücadelede önemli olduğunu belirtmektedir. Ülkeler sağlık sistemlerine yatırım yapmalı, hastane kapasitelerini artırmalı ve Ar-Ge yatırımlarına destek vererek gelecekteki epidemik tehditlere karşı hazırlıklı olmalıdır (Ardito ve ark., 2021).

Sonuç olarak, bu çalışma, artan zorunlu önlemlerin pandeminin olumsuz etkileriyle başa çıkma ve ekonomik performansı iyileştirme konusunda sınırlı bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir. Sıkı kısıtlama politikaları, bireysel özgürlükleri kısıtlayarak demokratik toplumlarda otoriter uygulamaların uygulanmasına yol açabilir. Bu önlemler, toplumsal korkuyu artırabilir ve sosyal istikrarsızlık yaratabilir. Pandemi sırasında sağlık politikalarının sıkılaştırılması ve siyasi otoriteler tarafından uygulanan otoriter kuralların, virüsün kendisinden daha zararlı toplumsal sonuçlar doğurup doğurmadığı sorusu ciddi şekilde ele alınmalıdır. Bu tür politikalar, COVID-19'un etkilerini etkili bir şekilde azaltmak ya da ekonomik büyümeyi teşvik etmek yerine, ülkeleri hatalı demokratik sistemlere ve uzun vadeli sosyoekonomik sorunlara sürükleyebilir.

KAYNAKLAR

- Anttiroiko, A.-V. (2021). "Successful government responses to the pandemic: Contextualizing national and urban responses to the COVID-19 outbreak in east and West". *International Journal of E-Planning Research*, 10(2): 1-17. doi. <https://doi.org/10.4018/IJEPR.20210401.0a1>
- Ardito, L., Coccia M., & Messeni, P.A. (2021). Technological exaptation and crisis management: Evidence from COVID-19 out-breaks. "R&D Management", 51(4): 381-392. doi. <https://doi.org/10.1111/radm.12455>
- Ball, P. (2021). "What the COVID-19 pandemic reveals about science, policy and society". *Interface Focus*. 11, 20210022. doi. <https://doi.org/10.1098/rsfs.2021.0022>
- Birch, J. (2021). "Science and policy in extremis: the UK's initial response to COVID 19". *Eur. J. Phil. Sci.* 11, 90. doi. <https://doi.org/10.1007/s13194-021-00407-z>
- Bontempi, E., & Coccia, M. (2021). "International trade as critical parameter of COVID-19 spread that outclasses demographic, economic, environmental, and pollution factors", *Environmental Research*, 201: 111514. doi. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.111514>
- Buechler, E., Powell, S., Sun, T., (...), Boudet, H., & Rajagopal, R. (2022). "Global changes in electricity consumption during COVID-19", *iscience*, 25(1): 103568. doi. <https://doi.org/10.1016/j.isci.2021.103568>
- Coccia, M. (2020). "Factors determining the diffusion of COVID-19 and suggested strategy to prevent future accelerated viral infectivity similar to COVID". *Science of The Total Environment*, 729: 138474. doi. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138474>
- Coccia, M. (2021). "Evolution and structure of research fields driven by crises and environmental threats: the COVID-19 re-search". *Scientometrics*, 126(2): 9405-9429. doi. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04172-x>
- Coccia, M. (2021a). "Evolution of technology in replacement of heart valves: Transcatheter aortic valves, a revolution for management of valvular heart diseases", *Health Policy and Technology*, 10(2): 100512. <https://doi.org/10.1016/j.hlpt.2021.100512>
- Coccia, M. (2022). "Preparedness of countries to face COVID-19 pandemic crisis: Strategic positioning and underlying structural factors to support strategies of prevention of pandemic threats", *Environmental Research*, 203: 111678. doi. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.111678>
- Gächter, M., Huber, F., Meier, M. (2022). "Shot for the US economy", *Finance Research Letters*, 47: 102638. doi. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102638>
- Gore, A. (1994). *Creating government that works better and costs less: Report of the National Performance Review*. US Government Printing Office.
- Green, D., Filkin, G., Woods, T. (2021). "Our unhealthy nation". *Lancet Healthy Longev.* 2, E8-E9. doi. [https://doi.org/10.1016/S2666-7568\(20\)30062-3](https://doi.org/10.1016/S2666-7568(20)30062-3)
- Gupta, V., Santosh, K.C., Arora, R., (...), Kalid, K.S., Mohan, S. (2022). "Socioeconomic impact due to COVID-19: An empirical assessment", *Information Processing and Management*, 59(2): 102810. doi. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2021.102810>
- Hale, T., Angrist, N., Goldszmidt, R., Kira, B., Petherick, A., Phillips, T., Webster, S., Cameron-Blake, E., Hallas, E., Majumdar, S., and Tatlow, H. (2021). "A global panel database of pandemic policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker)". *Nature Human Behaviour*. 5: 529-538. doi. <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01079-8>
- Han, Y., Zhao, W., Pereira, P. (2022). "Global COVID-19 pandemic trends and their relationship with meteorological variables, air pollutants and socioeconomic aspects", *Environmental Research*, 204: 112249. doi. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.112249>
- Johns Hopkins Center for System Science and Engineering, 2022. *Coronavirus COVID-19 Global Cases*, accessed in 14 January 2022. [Retrieved from].
- Kapitsinis, N. (2020). The underlying factors of the COVID-19 spatially uneven spread. Initial evidence from regions in nine EU countries. *Regional Science Policy and Practice*, 12(6), 1027-1045. doi. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12340>
- Kargı, B. (2022). A review of the effects of socioeconomic and environmental factors in explaining the paradox between vaccination rates and COVID-19 related mortality rates. *Akademik Hassasiyetler*, 11(26), 119-146. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1554568>

- Kargı, B. (2022b). Assessing the socioeconomic impact of stringent containment policies on COVID-19 outcomes: A comparative analysis of OECD countries in 2020-2021. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(4), 1667-1679. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1556480>
- Kargı, B. (2022c). Impact of national gross public debt on COVID-19 fatality rates: A study of European countries. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 27(2), 787-798. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1557087>
- Kargı, B., & Coccia, M. (2022). Lessons learned of COVID-19 containment policies on public health and economic growth: New perspectives to face future emergencies. *Discover Public Health*, 2(1), 56. <https://doi.org/10.1186/s12982-025-00442-8>
- Kargı, B., & Coccia, M. (2022b). Air pollution as a potential risk factor for COVID-19 spread: A case study of Italian provincial capitals. *Earth Sciences Research Journal*, 28(4), 461-470. <http://doi.org/10.15446/esrj.v28n4.114296>
- Kargı, B., & Coccia, M. (2022c). Rethinking the role of vaccinations in mitigating COVID-19 mortality: A cross-national socioeconomic analysis. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(4), 773-790. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1529330>
- Kargı, B., & Uçkaç, B.C. (2022). COVID-19 mortality rate variability linked to healthcare expenditures in European countries. In *Economic Development and Growth - Foundations and Frontiers* (Vol. 1, pp. 1-22). IntechOpen. <http://doi.org/10.5772/intechopen.1008467>
- Kargı, B., Coccia, M., & Uçkaç, B. C. (2022). How does the wealth level of nations affect their COVID-19 vaccination plans? *Economics, Management and Sustainability*, 8(2), 6-19. <https://doi.org/10.14254/jems.2023.8-2.1>
- Kargı, B., Coccia, M., & Uçkaç, B. C. (2022b). Findings from the first wave of COVID-19 on the different impacts of lockdown on public health and economic growth. *International Journal of Economic Sciences*, 12(2), 21-39. <https://doi.org/10.52950/ES.2023.12.2.002>
- Kargı, B., Coccia, M., & Uçkaç, B. C. (2022c). Socioeconomic, demographic and environmental factors and COVID-19 vaccination: Interactions affecting effectiveness. *Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research*, 19(21), 83-99. http://doi.org/10.52270/26585561_2023_19_21_83
- Kargı, B., Uçkaç, B., & Coccia, M. (2022). Regional responses to COVID-19 in Italy: A comparative analysis of public health interventions and their impact. In *IntechOpen*. (forthcoming).
- Kirson, N. Y., et al. (2022). The value of COVID-19 vaccination in the United States: Economic impact and averted deaths. *Health Affairs*, 41(4), 482-490. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2021.01663>
- Kluge, H.H.P., Nitzan D., Azzopardi-Muscat, N. (2020). "COVID-19: reflecting on experience and anticipating the next steps". A perspective from the WHO Regional Office for Europe. *Eurohealth*, 26(2): 135-150.
- Kufel, T., Kufel, P., Błażejowski, M. (2022). "Do COVID-19 lock-downs affect business cycle? Analysis using energy consumption cycle clock for selected European countries", *Energies*, 15(1): 340. doi. <https://doi.org/10.3390/en15010340>
- Libman A. (2018) "Bureaucracy and Economic Growth". In: Farazmand A. (eds) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20928-9_673
- Moore, S., Hill, E.M., Tildesley, M.J., Dyson, L., Keeling, M.J. (2021). "Vaccination and non-pharmaceutical interventions for COVID-19: a mathematical modelling study", *The Lancet Infectious Diseases*, 21(6): 793-802. doi. [https://doi.org/10.1016/s1473-3099\(21\)00143-2](https://doi.org/10.1016/s1473-3099(21)00143-2)
- Nicoll, A., & Coulombier, D. (2009). "Europe's initial experience with pandemic (H1N1) 2009 - mitigation and delaying policies and practices". *Euro Surveill*. 14(29): pii=19279. doi. <https://doi.org/10.2807/ese.14.29.19279-en>
- Pedauga, L., Sáez, F., Delgado-Márquez, B.L. (2022). "Macroeconomic lockdown and SMEs: the impact of the COVID-19 pandemic in Spain", *Small Business Economics*, 58(2): 665-688. doi. <https://doi.org/10.1007/s11187-021-00476-7>
- Raleigh V.S. (2020). "UK's record on pandemic deaths". *Br. Med. J.* 370: m3348. doi. <https://doi.org/10.1136/bmj. m3348>
- Ritchie, H., Ortiz-Ospina, E., Beltekian, D., Mathieu, E., Hasel, J., Macdonald, B., Giattino, C., Roser, M. (2020). *Policy Responses to the Coronavirus Pandemic*. Our World in Data, Statistics and Research. July 7. [Retrieved from].
- Salisu, A.A., Adediran, I.A., Gupta, R. (2022). "A note on the COVID-19 shock and real GDP in emerging economies". *Emerging Markets Finance and Trade*, 58(1): 93-101. doi. <https://doi.org/10.1080/1540496X.2021.1981854>
- Stringency Index (2022). COVID-19: Stringency Index, accessed February 2022. [Retrieved from].
- Taherinezhad, A., Alinezhad, A. (2022). Nations performance evaluation during SARS-CoV-2 outbreak handling via data envelopment analysis and machine learning methods, *International Journal of Systems Science: Operations and Logistics*, 10(1): 2022243. doi. <https://doi.org/10.1080/23302674.2021.2022243>
- Uçkaç, B. C., Coccia, M., & Kargı, B. (2022). Diffusion of COVID-19 in polluted regions: Main role of wind energy for sustainability and health. *International Journal of Membrane Science and Technology*, 10(3), 2755-2765. <http://doi.org/10.15379/ijmst.v10i3.2286>
- Vinceti, M., Filippini, T., Rothman, K. J., Di Federico, S., & Orsini, N. (2021). "SARS-CoV-2 infection incidence during the first and second COVID-19 waves in Italy". *Environmental Research*, 197: 111097. doi. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.111097>
- Yao, L., Li, M., Wan, J.Y., (.), Bailey, J.E., Graff, J.C. (2022). "Democracy and case fatality rate of COVID-19 at early stage of pandemic: a multicountry study". *Environmental Science and Pollution Research*, 29(6): 8694-8704. doi. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-16250-x>

Türkiye'nin Sağlık Yatırımları: Bölgeler Arası Bir İnceleme

Hülya Diğer¹

¹ Erzurum Teknik Üniversitesi, hulya.diger@erzurum.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin sağlık yatırımlarını bölgeler ve iller özelinde incelemektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda Sağlık Bakanlığı Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü tarafından ilan edilen Türkiye'nin sağlık yatırım verileri kullanılmıştır. 2025-2028 dönemini kapsayan yatırım verileri çeşitli açılardan değerlendirilerek Türkiye'nin sağlık sistemine yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin 2028 yılına kadar tamamlamayı planladığı 123 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. İlgili projelerin 94'ü devam eden, 27'si Etüd ve 2'si yeni aşamadadır. Sağlık yatırım projeleri bölge özelinde değerlendirildiğinde en fazla sağlık yatırımının 25 proje ile Marmara Bölgesi'ne yönelik olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte Güney Doğu Anadolu Bölgesi için 18, Doğu Anadolu Bölgesi için 15, Akdeniz Bölgesi için 17, Marmara Bölgesi için 25, Ege Bölgesi için 17, İç Anadolu Bölgesi için 14 ve Karadeniz Bölgesi için 17 sağlık yatırım projesinin bulunduğu elde edilen diğer sonuçlar arasındadır. Sağlık yatırım projeleri il özelinde değerlendirildiğinde, en fazla sağlık yatırımının Hatay ve İstanbul'a (9 proje) yönelik olduğu görülmektedir. Söz konusu illeri 8 sağlık yatırımı ile İzmir takip etmektedir. Öte yandan sağlık yatırımları basamak sistemi göz önünde bulundurularak incelendiğinde, Türkiye'nin sağlık yatırımlarını en fazla birinci basamak sağlık kurumlarına yönelik planladığı tespit edilmiştir. Ulaşılan bulguların 'Sağlıklı Türkiye Yüzyılı' programı ve 12. Kalkınma Planı'nda birinci basamak sağlık hizmetlerine yönelik vurgulanan konuları destekler nitelikte olduğu söylenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Yatırımları, Sağlık Ekonomisi, Sağlık Sistemi.

Türkiye's Health Investments: An Interregional Review

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze Türkiye's health investments by regions and provinces. For the purpose of the study, Türkiye's health investment data announced by the General Directorate of Health Investments of the Ministry of Health were used. The investment data covering the period 2025-2028 were evaluated from various perspectives and various recommendations were made for Türkiye's health system. According to the research results, Türkiye has 123 health investment projects planned to be completed by 2028. Of these projects, 94 are ongoing, 27 are under study and 2 are in the new phase. When health investment projects are evaluated by region, it is determined that the highest number of health investments is for the Marmara Region with 25 projects. In addition, 18 health investment projects for the South Eastern Anatolia Region, 15 for the Eastern Anatolia Region, 17 for the Mediterranean Region, 25 for the Marmara Region, 17 for the Aegean Region, 14 for the Central Anatolia Region and 17 for the Black Sea Region are among the other results obtained. When health investment projects are evaluated on a province-specific basis, it is observed that Hatay and Istanbul (9 projects) have the highest number of health investments. These provinces are followed by İzmir with 8 health investments. On the other hand, when health investments are analyzed in terms of the step system, it is determined that Türkiye plans its health investments mostly for primary health care institutions. It can be said that the findings support the issues emphasized in the 'Healthy Türkiye Century' program and the 12th Development Plan for primary health care services.

Keywords: Health Investments, Health Economics, Health System.

1. GİRİŞ

Sağlık sektöründe yatırımlar, sağlık politikası, sistemi ve ülkenin refah seviyesi gibi unsurlara bağlı olarak tasarlanmaktadır. Bu doğrultuda her ülkenin sağlık yatırımları birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası yatırımlarda da belirli sağlık stratejileri rol oynayabilmektedir. Türkiye'nin sağlık sistemi ve bu doğrultuda gerçekleştirilen sağlık hizmetleri, sağlık yatırım projelerinde belirleyici bir rol üstlenebilmektedir. Sağlık sisteminin tarihsel geçmişi incelendiğinde, geçmişte 'Sağlıkta Dönüşüm Programı' günümüzde ise 'Sağlıklı Türkiye Yüzyılı Programı' sağlık yatırımlarında önemli rol oynayabilmektedir.

Sağlıklı Türkiye Yüzyılı Programı ile birinci basamak sağlık hizmetlerine (aile sağlık merkezleri) verilen önemin artışı, bireylerin sağlık hizmetlerinde ilk olarak aile hekimlerini tercih etmelerine yönelik teşvik ile 12. Kalkınma Planı'nda yer alan aile sağlık merkezleri (709.3) ve sağlıklı hayat merkezlerinin (709.5) sayısının artırılmasına yönelik vurgular sağlık sektöründeki yatırımların şekillenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Sağlık yatırımlarına ilişkin literatür incelendiğinde, ilgili çalışmaların yatırım projeleri (Öztürk vd., 2015), kamu özel ortaklığı (Öge ve Baş, 2016; Şenel Tekin, 2017; Tenşi vd., 2021), dış borç (Ceylan ve Durkaya, 2017), bölgesel planlamalar (Boyacı, 2020) ve sağlık göstergeleri (Özgür Güler vd., 2020) gibi konularda yürütüldüğü görülmektedir. Literatürde yer alan çalışma sonuçları, kamu sağlık yatırımları ile dış borç ve dış borç ile kamu eğitim yatırımları arasında uzun dönem ilişkisinin bulunduğunu (Ceylan ve Durkaya, 2017), bireylerin kamu özel ortaklığı hakkında çok düşük bilgi seviyesine sahip olduğunu (Tenşi vd., 2021) göstermektedir.

Literatür göz önünde bulundurulduğunda, sağlık yatırım projelerini 2025-2028 dönemi için konu edinen ve bu anlamda Türkiye'nin sağlık yatırımlarını bölgeler ve iller özelinde inceleyen bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu durum, çalışmanın özgün yanına işaret etmektedir. Sağlık sektöründe yatırımların Türkiye özelinde incelenmesiyle etkili sonuçlara ulaşılabileceği, bölgeler ve iller arası değerlendirmeler ile bir profil çıkarılabileceği, ilaveten "Sağlıklı Türkiye Yüzyılı Programı"nda ve 12. Kalkınma Planı'nda vurgulanan sağlık yatırımlarına yönelik bir bakış açısı sunulabileceği düşünülmüş ve çalışma gerçekleştirilmiştir.

2. Yöntem

Çalışmanın amacı Türkiye'nin sağlık yatırımlarını bölgeler ve iller özelinde incelemektir. Bu hususta çalışmada, Türkiye'nin 2025-2028 dönemi sağlık yatırımları (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2025) göz önünde bulundurularak, bir Türkiye profilinin çıkarılması ilaveten sağlık politika ve sistemine yönelik çeşitli önerilerde bulunulması hedeflenmektedir.

3. Bulgular

Araştırmada Türkiye'nin 2025-2028 dönemi için planlanan sağlık yatırımları çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Bu hususta Türkiye'nin 2028 yılına kadar tamamlamayı planladığı 123 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. Bu projelerin 94'ü devam eden, 27'si Etüd ve 2'si yeni aşamadadır. Söz konusu yatırımlara ilişkin detaylı bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Table 1. Sağlık yatırım projeleri

Bölge	Yer	Proje Tipi	Proje Adı	Başlangıç-Bitiş
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	Adıyaman	Etüd	Adıyaman Kahta Devlet Hastanesi Ek Bina	2025-2026
	Adıyaman	Devam Eden	Adıyaman Merkez 12 Nolu Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Batman	Etüd	Batman İluh Devlet Hastanesi	2025-2028
	Batman	Devam Eden	Batman Beşiri Entegre İlçe Hastanesi	2025-2028
	Batman	Devam Eden	Batman Merkez Bahçelievler Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Diyarbakır	Devam Eden	Diyarbakır Bismil Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Diyarbakır	Devam Eden	Diyarbakır Silvan Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Diyarbakır	Devam Eden	Diyarbakır Sur Dabanoğlu TSM +ASM	2025-2028
	Diyarbakır	Devam Eden	Diyarbakır Lice 1 Nolu ASM +112 ASHİ+ TSM	2025-2028
	Diyarbakır	Devam Eden	Diyarbakır Ergani ASM +112 ASHİ +TSM	2025-2028
	Diyarbakır	Devam Eden	Diyarbakır Silvan Merkez Konak ASM + 112 ASHİ +TSM	2025-2028
	Gaziantep	Devam Eden	Gaziantep İslahiye ADSM	2025-2028

	Gaziantep	Devam Eden	Gaziantep İslahiye Çamlıca Sağlıklı Hayat Merkezi	2025-2028
	Siirt	Devam Eden	Siirt Merkez Sağlıklı Hayat Merkezi+Yeni Mahalle Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Siirt	Devam Eden	Siirt İl Sağlık Müdürlüğü Hizmet Binası	2025-2028
	Şanlıurfa	Yeni	Şanlıurfa Siverek KDÇ Hastanesi	2025-2028
	Şırnak	Devam Eden	Şırnak Güçlükönak Toplum Sağlığı Merkezi +Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Kilis	Yeni	Kilis Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca Devlet Hastanesi Onarımı	2025-2028
Doğu Anadolu Bölgesi	Ağrı	Etüd	Ağrı Hamur Devlet Hastanesi	2025-2026
	Bingöl	Devam Eden	Bingöl Merkez Saray Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Bingöl	Devam Eden	Bingöl Merkez İnönü Mah. 10 Nolu 112 ASHİ	2025-2027
	Bitlis	Etüd	Bitlis Devlet Hastanesi	2025-2025
	Elâzığ	Devam Eden	Elâzığ Merkez TSM+ Yenimahalle 2 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Erzincan	Devam Eden	Erzincan Otlukbeli İlçe Hastanesi	2025-2028
	Erzincan	Devam Eden	Erzincan Merkez Geçit Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Erzurum	Devam Eden	Erzurum Aziziye Ömer Nasuhi Bilmen Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Hakkari	Devam Eden	Hakkari Yüksekova 5 Nolu ASM +TRSM+112 ASHİ	2025-2028
	Hakkari	Devam Eden	Hakkari Durankaya 4 No'lu Aile Sağlığı Merkezi + 112 ASHİ	2025-2028
	Malatya	Devam Eden	Malatya Yeşilyurt İktizce TOKİ Sağlıklı Hayat Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi +112 ASHİ	2025-2028
	Malatya	Devam Eden	Malatya Battalgazi Gelinciktepe TOKİ Sağlıklı Hayat Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi +112 ASHİ	2025-2028
	Muş	Devam Eden	Muş Malazgirt 3 Nolu Aile Sağlığı Merkezi +112 ASHİ	2025-2028
	Van	Etüd	Van Edremit Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	2025-2026
	Van	Etüd	Van Tuşba Devlet Hastanesi	2025-2026
Akdeniz Bölgesi	Adana	Devam Eden	Adana Seyhan Barış Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Antalya	Etüd	Antalya Atatürk Devlet Hastanesi	2025-2028
	Antalya	Devam Eden	Antalya Muratpaşa 3 Nolu Saim Çotur Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Antalya	Devam Eden	Antalya Manavgat Sorgun Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Hatay	Etüd	Hatay Fizik Tedavi ve Psikiyatri Hastanesi	2025-2026
	Hatay	Devam Eden	Hatay Dört Yol ADMS	2025-2028
	Hatay	Devam Eden	Hatay Altınözü Karsu Toki Sağlıklı Hayat Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Hatay	Devam Eden	Hatay Antakya TSM+9 nolu Aile Sağlığı Merkezi+SHM	2025-2028
	Hatay	Devam Eden	Hatay Defne Çekmece Halk Sağlığı Laboratuvarı	2025-2028
	Hatay	Devam Eden	Hatay Samandağ ASM+112 ASHİ+İlçe SM	2025-2028
	Hatay	Devam Eden	Hatay Reyhanlı ASM+112 ASHİ+ İlçe SM	2025-2028
	Hatay	Devam Eden	Hatay Antakya ASM+112 ASHİ+ İlçe SM	2025-2028
	Hatay	Devam Eden	Hatay Kırıkhan ASM+112 ASHİ+ İlçe SM	2025-2028
	Isparta	Devam Eden	Isparta Merkez Halikent Sağlıklı Hayat Merkezi+Halk Sağlığı Laboratuvarı	2025-2028
	Kahramanmaraş	Devam Eden	Kahramanmaraş Dulkadiroğlu 13 nolu Şirikçioğlu Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Kahramanmaraş	Devam Eden	Kahramanmaraş Türkoğlu Merkez Sağlıklı Hayat Merkezi	2025-2028
Marmara Bölgesi	Mersin	Devam Eden	Mersin Toroslar Süleyman Gök-2 Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Balıkesir	Devam Eden	Balıkesir Erişkin ve Çocuk-Ergen Arındırma Merkezi + Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ek Binası	2025-2028
	Balıkesir	Devam Eden	Balıkesir Karesi Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Balıkesir	Devam Eden	Balıkesir Karesi 2 Nolu SHM+Aile Sağlığı Merkezi+HSL+112 ASHİ	2025-2028
	Bursa	Devam Eden	Bursa Osmangazi 54 Nolu Güneştepe Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Bursa	Devam Eden	Bursa Nilüfer Balkan Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Bursa	Devam Eden	Bursa İnegöl 25 Nolu Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028

	Bursa	Devam Eden	Bursa Nilüfer Türkan Altunok ASM+112 ASHİ	2025-2027
	Çanakkale	Etüd	Çanakkale Merkez Devlet Hastanesi	2025-2028
	Çanakkale	Devam Eden	Çanakkale Merkez Köşdere Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	İstanbul	Etüd	İstanbul Arnavutköy Devlet Hastanesi	2025-2028
	İstanbul	Etüd	İstanbul Kanuni Sultan Süleyman EAH Ek Bina	2025-2028
	İstanbul	Etüd	İstanbul Maltepe Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi	2025-2028
	İstanbul	Etüd	İstanbul Beylikdüzü Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	2025-2028
	İstanbul	Devam Eden	İstanbul Başakşehir 5 Nolu Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	İstanbul	Devam Eden	İstanbul Bahçeşehir 2. Kısım Mah. Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	İstanbul	Devam Eden	İstanbul Başakşehir 26 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi	2025-2028
	İstanbul	Devam Eden	İstanbul Kartal 6 Nolu Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	İstanbul	Devam Eden	İstanbul Tuzla Aydınli Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Kırklareli	Devam Eden	Kırklareli Lüleburgaz 11 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+TRSM+112 ASHİ	2025-2028
	Kocaeli	Etüd	Kocaeli Derince Eğitim ve Araştırma Hastanesi	2025-2028
	Kocaeli	Devam Eden	Kocaeli Gebze Yavuz Selim Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Kocaeli	Devam Eden	Kocaeli Darıca Halil İbrahim Alemdar Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Sakarya	Devam Eden	Sakarya Adapazarı F.S.Hızırtepe Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Tekirdağ	Etüd	Tekirdağ Çorlu Devlet Hastanesi Ek Bina	2025-2028
	Yalova	Devam Eden	Yalova Merkez Toplum Sağlığı Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
Ege Bölgesi	Denizli	Etüd	Denizli Kale Devlet Hastanesi	2025-2028
	Denizli	Devam Eden	Denizli Pamukkale Toplum Sağlığı Merkezi+3 Nolu Sağlıklı Hayat Merkezi+Bağbaşı 2 Nolu Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Denizli	Devam Eden	Denizli Çivril İsmahan- Cevat Bayazıt ASM	2025-2028
	Denizli	Devam Eden	Denizli Merkezefendi Kayaköy (Bozburun) Yaşariye-Mustafa Dede Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	İzmir	Etüd	İzmir Tepecik Devlet Hastanesi	2025-2028
	İzmir	Etüd	İzmir Eğitim ve Diş Hastanesi	2025-2028
	İzmir	Devam Eden	İzmir Bornova 29 Nolu Yunus Emre Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	İzmir	Devam Eden	İzmir Tire Kireçtepe Hamide Titiz ASM+112 ASHİ	2025-2027
	İzmir	Devam Eden	İzmir Aliağa Yeni Mahalle Sema-Tevfik Yiyitalp ASM	2025-2027
	İzmir	Devam Eden	İzmir Aliağa Fatma-Kadir Turğul Aile Sağlığı Merkezi	2025-2027
	İzmir	Devam Eden	İzmir Torbalı Yazıbaşı Aile Sağlığı Merkezi	2025-2027
	İzmir	Devam Eden	İzmir Selçuk Zehra Başterzi Aile Sağlığı Merkezi	2025-2027
	Kütahya	Devam Eden	Kütahya Merkez Kampüs Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Manisa	Etüd	Manisa Köprübaşı Devlet Hastanesi	2025-2028
	Manisa	Etüd	Manisa Sarıgöl Devlet Hastanesi	2025-2028
	Uşak	Etüd	Uşak Devlet Hastanesi	2025-2028
	Uşak	Devam Eden	Uşak Merkez Fevzi Dülgeroğlu ASM	2025-2026
Karadeniz Bölgesi	Çorum	Devam Eden	Çorum Merkez Karşıyaka Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Düzce	Etüd	Düzce Atatürk Devlet Hastanesi	2025-2026
	Düzce	Devam Eden	Düzce Cumayeri Toplum Sağlığı Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi+ 112 ASHİ	2025-2028
	Giresun	Devam Eden	Giresun Nizamiye Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Gümüşhane	Etüd	Gümüşhane Köse Devlet Hastanesi Ek Bina	2025-2028
	Gümüşhane	Devam Eden	Gümüşhane Merkez TSM+Merkez Sağlıklı Yaşam Merkezi+Halk Sağlığı Laboratuvarı+7 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Gümüşhane	Devam Eden	Gümüşhane Merkez Arzularkabaköy Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Kastamonu	Devam Eden	Kastamonu Merkez 3 Nolu Akteke Aile Sağlığı Merkezi+Toplum Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ	2025-2028

	Kastamonu	Devam Eden	Kastamonu Abana TSM+ASM+112 ASHİ	2025-2028
	Rize	Etüd	Rize Fındıklı Devlet Hastanesi	2025-2028
	Rize	Devam Eden	Rize Çamlıhemşin Ayder ASM+112 ASHİ	2025-2028
	Ordu	Devam Eden	Ordu Altınordu Karşıyaka Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Samsun	Etüd	Samsun İlkadım Devlet Hastanesi	2025-2028
	Samsun	Devam Eden	Samsun İlkadım Hastanebaşı Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Sinop	Devam Eden	Sinop Boyabat Çamlıca Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Trabzon	Etüd	Trabzon Çaykara İlçe Devlet Hastanesi +ASM+112 ASHİ	2025-2028
	Trabzon	Devam Eden	Trabzon Yomra Kaşüstü Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
İç Anadolu Bölgesi	Ankara	Devam Eden	Ankara Çankaya Mevlana Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Ankara	Devam Eden	Ankara Akyurt TSM+1 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Ankara	Devam Eden	Ankara Çankaya Ahlatlıbel Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi	2025-2028
	Ankara	Devam Eden	Ankara Çankaya İncesu Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi + 112 ASHİ	2025-2028
	Ankara	Devam Eden	Ankara Keçiören Aşağıeğlence Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi+ 112 ASHİ	2025-2028
	Ankara	Devam Eden	Ankara Akyurt Aşı Merkezi 2. Etap	2025-2028
	Aksaray	Devam Eden	Aksaray Merkez Çerdiğin Sağlıklı Hayat Merkezi+11 nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Karaman	Devam Eden	Karaman Merkez 5 Nolu Larende Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Konya	Devam Eden	Konya Selçuklu 80 Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi	2025-2028
	Nevşehir	Etüd	Nevşehir Devlet Hastanesi	2025-2028
	Nevşehir	Devam Eden	Nevşehir Ürgüp Ömer Halis Demir Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028
	Niğde	Devam Eden	Niğde Altunhisar Merkez Toplum Sağlığı Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Sivas	Devam Eden	Sivas Çarşıbaşı Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ	2025-2028
	Yozgat	Devam Eden	Yozgat Yerköy 4 Nolu Aile Sağlığı Merkezi	2025-2028

Tablo 1'e göre sağlık yatırımları, her bölge ve il özelinde farklılık göstermektedir. Bu konuda hemen hemen bütün bölgelere sağlık yatırım planlamalarının yapıldığı tespit edilmekle birlikte, Marmara Bölgesi'nde 2 (Edirne, Bilecik), Ege Bölgesi'nde 3 (Aydın, Muğla, Afyon), Akdeniz Bölgesi'nde 2 (Burdur, Osmaniye), Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde 1 (Mardin), İç Anadolu Bölgesi'nde 5 (Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Kırıkkale, Çankırı), Karadeniz Bölgesi'nde 9 (Düzce, Bolu, Zonguldak, Tokat, Artvin, Bartın, Karabük, Amasya) ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde 4 (Ardahan, Kars, Iğdır, Tunceli) il için herhangi bir sağlık yatırım planlamasının bulunmadığı gözlemlenmektedir.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2025-2028 dönemi için planlanan 18 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. Diyarbakır'da 6 tane (Diyarbakır Bismil Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Diyarbakır Silvan Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Diyarbakır Sur Dabanoğlu TSM+ASM, Diyarbakır Lice 1 Nolu ASM+112 ASHİ+ TSM, Diyarbakır Ergani ASM+112 ASHİ +TSM, Diyarbakır Silvan Merkez Konak ASM+ 112 ASHİ +TSM), Batman'da 3 tane (Batman İluh Devlet Hastanesi, Batman Beşiri Entegre İlçe Hastanesi, Batman Merkez Bahçelievler Aile Sağlığı Merkezi), Adıyaman'da 2 tane (Adıyaman Kahta Devlet Hastanesi Ek Bina, Adıyaman Merkez 12 Nolu Aile Sağlığı Merkezi), Gaziantep'te 2 tane (Gaziantep İslahiye ADSM, Gaziantep İslahiye Çamlıca Sağlıklı Hayat Merkezi), Siirt'te 2 tane (Siirt Merkez Sağlıklı Hayat Merkezi+Yeni Mahalle Aile Sağlığı Merkezi, Siirt İl Sağlık Müdürlüğü Hizmet Binası), Şırnak'ta 1 tane (Şırnak Güçlükönak Toplum Sağlığı Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi), Kilis'te 1 tane (Kilis Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca Devlet Hastanesi Onarımı) ve Şanlıurfa'da 1 tane (Şanlıurfa Siverek KDÇ Hastanesi) sağlık yatırımının planlandığı görülmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2025-2028 dönemi için planlanan 15 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. Van'da 2 tane (Van Edremit Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Van Tuşba Devlet Hastanesi), Erzincan'da 2 tane (Erzincan Otlukbeli İlçe Hastanesi, Erzincan Merkez Geçit Aile Sağlığı Merkezi), Hakkari'de 2 tane (Hakkari Yüksekova 5 Nolu ASM+TRSM+112 ASHİ, Hakkari Durankaya 4 No'lu Aile Sağlığı Merkezi+ 112 ASHİ), Bingöl'de 2 tane (Bingöl Merkez Saray Aile Sağlığı Merkezi, Bingöl Merkez İnönü Mah. 10 Nolu 112 ASHİ), Malatya'da 2 tane (Malatya Yeşilyurt İkizce TOKİ Sağlıklı Hayat Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ, Malatya

Battalgazi Gelinciktepe TOKİ Sağlıklı Hayat Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Erzurum'da 1 tane (Erzurum Aziziye Ömer Nasuhi Bilmen Aile Sağlığı Merkezi), Elazığ'da 1 tane (Elazığ Merkez TSM+ Yenimahalle 2 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Ağrı'da 1 tane (Ağrı Hamur Devlet Hastanesi), Bitlis'te 1 tane (Bitlis Devlet Hastanesi) ve Muş'ta 1 tane (Muş Malazgirt 3 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ) sağlık yatırımının planlandığı belirlenmiştir.

Akdeniz Bölgesi'nde 2025-2028 dönemi için planlanan 17 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. Hatay'da 9 tane (Hatay Fizik Tedavi ve Psikiyatri Hastanesi, Hatay Dört Yol ADSM, Hatay Altınözü Karsu Toki Sağlıklı Hayat Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi, Hatay Antakya TSM+ 9 nolu Aile Sağlığı Merkezi+SHM, Hatay Defne Çekmece Halk Sağlığı Laboratuvarı, Hatay Samandağ ASM+112 ASHİ+ilçe SM, Hatay Reyhanlı ASM+112 ASHİ+ ilçe SM, Hatay Antakya ASM+112 ASHİ+ ilçe SM, Hatay Kırıkhan ASM+112 ASHİ+ ilçe SM), Antalya'da 3 tane (Antalya Atatürk Devlet Hastanesi, Antalya Muratpaşa 3 Nolu Saim Çotur Aile Sağlığı Merkezi, Antalya Manavgat Sorgun Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Kahramanmaraş'ta 2 tane (Kahramanmaraş Dulkadiroğlu 13 nolu Şirikçioğlu Aile Sağlığı Merkezi, Kahramanmaraş Türkoğlu Merkez Sağlıklı Hayat Merkezi), Adana'da 1 tane (Adana Seyhan Barış Aile Sağlığı Merkezi), Isparta'da 1 tane (Isparta Merkez Halikent Sağlıklı Hayat Merkezi+Halk Sağlığı Laboratuvarı) ve Mersin'de 1 tane (Mersin Toroslar Süleyman Gök-2 Aile Sağlığı Merkezi) sağlık yatırımının planlandığı gözlemlenmektedir.

Marmara Bölgesi'nde 2025-2028 dönemi için planlanan 25 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. İstanbul'da 9 tane (İstanbul Arnavutköy Devlet Hastanesi, İstanbul Kanuni Sultan Süleyman EAH Ek Bina, İstanbul Maltepe Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, İstanbul Beylikdüzü Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, İstanbul Başakşehir 5 Nolu Aile Sağlığı Merkezi, İstanbul Bahçeşehir 2. Kısım Mah. Aile Sağlığı Merkezi, İstanbul Başakşehir 26 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi, İstanbul Kartal 6 Nolu Aile Sağlığı Merkezi, İstanbul Tuzla Aydınlı Aile Sağlığı Merkezi), Bursa'da 4 tane (Bursa Osmangazi 54 Nolu Güneştepe Aile Sağlığı Merkezi, Bursa Nilüfer Balkan Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ, Bursa İnegöl 25 Nolu Aile Sağlığı Merkezi, Bursa Nilüfer Türkan Altunok ASM+112 ASHİ), Kocaeli'nde 3 tane (Kocaeli Derince Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Kocaeli Gebze Yavuz Selim Aile Sağlığı Merkezi, Kocaeli Darıca Halil İbrahim Alemdar Aile Sağlığı Merkezi), Balıkesir'de 3 tane (Balıkesir Erişkin ve Çocuk-Ergen Arındırma Merkezi + Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ek Binası, Balıkesir Karesi Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Balıkesir Karesi 2 Nolu SHM+Aile Sağlığı Merkezi+HSL (L1)+112 ASHİ), Çanakkale'de 2 tane (Çanakkale Merkez Devlet Hastanesi, Çanakkale Merkez Köşdere Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Tekirdağ'da 1 tane (Tekirdağ Çorlu Devlet Hastanesi Ek Bina), Kırklareli'nde 1 tane (Kırklareli Lüleburgaz 11 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+TRSM+112 ASHİ), Sakarya'da 1 tane (Sakarya Adapazarı F.S.Hızırtepe Aile Sağlığı Merkezi) ve Yalova'da 1 tane (Yalova Merkez Toplum Sağlığı Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ) sağlık yatırımının planlandığı tespit edilmiştir.

Ege Bölgesi'nde 2025-2028 dönemi için planlanan 17 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. İzmir'de 8 tane (İzmir Tepecik Devlet Hastanesi, İzmir Eğitim ve Diş Hastanesi, İzmir Bornova 29 Nolu Yunus Emre Aile Sağlığı Merkezi, İzmir Tire Kireçtepe Hamide Titiz ASM+ 112 ASHİ, İzmir Aliağa Yeni Mahalle Sema-Tevfik Yiyitalp ASM, İzmir Aliağa Fatma-Kadir Turğul Aile Sağlığı Merkezi, İzmir Torbalı Yazıbaşı Aile Sağlığı Merkezi, İzmir Selçuk Zehra Başterzi Aile Sağlığı Merkezi), Denizli'de 4 tane (Denizli Kale Devlet Hastanesi, Denizli Pamukkale Toplum Sağlığı Merkezi+ 3 Nolu Sağlıklı Hayat Merkezi+Bağbaşı 2 Nolu Aile Sağlığı Merkezi, Denizli Çivril İsmahan- Cevat Bayazit ASM, Denizli Merkezefendi Kayaköy (Bozburun) Yaşariye-Mustafa Dede Aile Sağlığı Merkezi), Manisa'da 2 tane (Manisa Köprübaşı Devlet Hastanesi, Manisa Sarıgöl Devlet Hastanesi), Uşak'ta 2 tane (Uşak Devlet Hastanesi, Uşak Merkez Fevzi Dülgeroğlu ASM) ve Kütahya'da 1 tane (Kütahya Merkez Kampüs Aile Sağlığı Merkezi) sağlık yatırım planlaması bulunmaktadır.

Karadeniz Bölgesi'nde 2025-2028 dönemi için planlanan 17 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. Gümüşhane'de 3 tane (Gümüşhane Köse Devlet Hastanesi Ek Bina, Gümüşhane Merkez TSM+Merkez Sağlıklı Yaşam Merkezi+Halk Sağlığı Laboratuvarı+7 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+ 112 ASHİ, Gümüşhane Merkez Arzularkabaköy Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Düzce'de 2 tane (Düzce Atatürk Devlet Hastanesi, Düzce Cumayeri Toplum Sağlığı Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi+ 112 ASHİ), Trabzon'da 2 tane (Trabzon Çaykara İlçe Devlet Hastanesi +ASM+112 ASHİ, Trabzon Yomra Kaşüstü Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ), Rize'de 2 tane (Rize Fındıklı Devlet Hastanesi, Rize Çamlıhemşin Ayder ASM+112 ASHİ), Samsun'da 2 tane (Samsun İlkadım Devlet Hastanesi, Samsun İlkadım Hastanebaşı Aile Sağlığı Merkezi), Kastamonu'da 2 tane (Kastamonu Merkez 3 Nolu Akteke Aile Sağlığı Merkezi+Toplum Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ, Kastamonu Abana TSM+ASM+112 ASHİ), Giresun'da 1 tane (Giresun Nizamiye Aile Sağlığı Merkezi), Ordu'da 1 tane (Ordu Altınordu Karşıyaka Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Sinop'ta 1 tane (Sinop Boyabat Çamlıca Aile Sağlığı Merkezi) ve Çorum'da 1 tane (Çorum Merkez Karşıyaka Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ) sağlık yatırımının olduğu görülmektedir.

İç Anadolu Bölgesi 2025-2028 dönemi için planlanan 14 sağlık yatırım projesi bulunmaktadır. Ankara'da 6 tane (Ankara Çankaya Mevlana Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ, Ankara Akyurt TSM+1 Nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ, Ankara Çankaya Ahlatlıbel Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi, Ankara Çankaya İncesu Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ, Ankara Keçiören Aşaağıeğlence Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi+112 ASHİ, Ankara Akyurt Aşı Merkezi 2. Etap), Nevşehir'de 2 tane (Nevşehir Devlet Hastanesi, Nevşehir Ürgüp Ömer Halis Demir Aile Sağlığı Merkezi), Niğde'de 1 tane (Niğde Altunhisar Merkez Toplum Sağlığı Merkezi+Aile Sağlığı Merkezi (4 AHB)+112 ASHİ), Karaman'da 1 tane (Karaman Merkez 5 Nolu Larende Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Aksaray'da 1 tane (Aksaray Merkez Çerdiğin Sağlıklı Hayat Merkezi+11 nolu Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ), Konya'da 1 tane (Konya Selçuklu 80 Aile Sağlığı Merkezi+Sağlıklı Hayat Merkezi), Sivas'ta 1 tane (Sivas Çarşıbaşı Aile Sağlığı Merkezi+112 ASHİ) ve Yozgat'ta 1 tane (Yozgat Yerköy 4 Nolu Aile Sağlığı Merkezi) sağlık yatırımın planlandığı belirlenmiştir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sağlık ve sağlık hizmetleri, ertelenemez oluşu, tahmin edilemezliği ve sürekli devam eden bir ihtiyaç olması gibi özellikler ile diğer hizmet türlerinden farklılaşmaktadır. Söz konusu unsurlar, ihtiyaçlar ve gelişen teknoloji doğrultusunda sağlık yatırımları şekillenmektedir. Bu hususta sağlık sektörünün planlanan toplam yatırımlarının bölge ve il özelindeki dağılımı belirli sağlık stratejileri ve politikaları doğrultusunda yapılmaktadır. Araştırmada Türkiye'nin 2025-2028 sağlık yatırım projeleri bölge ve il özelinde değerlendirilmiştir.

Araştırma bulgularına göre sağlık yatırım projeleri bölgelere göre incelendiğinde, en fazla projenin 25 proje ile Marmara Bölgesi'nde olduğu belirlenmiştir. Marmara Bölgesi'ni 18 proje ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi, 17 proje ile ise Akdeniz, Ege ve Karadeniz Bölgeleri takip etmektedir. Sağlık yatırım projeleri il özelinde incelendiğinde, en fazla projenin Hatay ve İstanbul'da (9 tane) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu illeri 8 sağlık yatırımı ile İzmir takip etmektedir. Tespit edilen bulgulardan hareketle sağlık yatırım projelerinin bölge ve il özelinde odaklanmasının çeşitli sağlık stratejileri ile ilgili olabileceği öngörülmektedir. Bu hususta Türkiye'de yakın zamanda yaşanan deprem (6 Ocak 2023) ve sonrasında sağlık hizmetlerinde meydana gelen hasarlar, sağlık yatırım projelerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Öte yandan sağlık yatırım projelerinde bölge ve il özelinde sosyodemografik özellikler başta olmak üzere nüfus, kültür, yaşam tarzı, sağlık okuryazarlığı, hastalıklar ve hastalık riskleri gibi unsurların da belirli bir rol üstlenebileceği çalışma bulguları tarafından desteklenmektedir.

Türkiye'nin sağlık sisteminde sevk sistemine yönelik bir zorunluluk bulunmamasına rağmen 'Sağlıklı Türkiye Yüzyılı' programı ve 12. Kalkınma Planı'nda vurgulanan basamak sistemi doğrultusunda çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde, en fazla sağlık yatırımının birinci basamak sağlık kurumlarına yapıldığı görülmektedir. İlave ten ikinci basamak sağlık kurumlarına yönelik yatırım planlamalarının ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle şu önerilerde bulunulabilir;

- İnşa edilecek sağlık kurumlarının konumlarına ilişkin yapılacak araştırmalar ile sağlık hizmetlerine erişimde sağlık yatırımlarının rolü incelenebilir.
- Sağlık yatırımları içerisinde önemli bir paya sahip olan birinci basamak sağlık kurumlarından (aile hekimliklerinin) hizmet alımına ilişkin yürütülecek çalışmalar ile planlanan sağlık yatırımlarının amacına ulaşma durumu değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Boyacı, İ. (2021). Türkiye sağlık sisteminin dönüşümü (2003-13): sağlık hizmet bölgeleri planlaması ve şehir hastaneleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 358-376.
- Ceylan, S. & Durkaya, M. (2017). Dış borç ve beşeri sermaye ilişkisi: eğitim ve sağlık yatırımları açısından bir uygulama. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 49-61.
- Güler, E. Ö., Veysikarani, D. & Keskin, D. (2020). Avrupa Birliği ve Türkiye için ekonomik göstergeler ile sağlık ve araştırma geliştirme göstergeleri arasındaki ilişkiler. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-21.
- On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Öge, H., & Baş, T. (2016). Public-private partnership healthcare projects in Türkiye. *The Journal Of Business Science*, 4(2), 105-119.
- Öztürk, Z., Top, M. & Pehlevan, O. (2015). Sağlık sektöründe yatırım projelerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 1(2), 18-38.

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2025). Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü, 2025 Yılı Yatırım Programı. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/50089/0/2025-yili-yatirim-programipdf.pdf?_tag1=4DC1050D7E29852CE717D7FE3CFF03F6C735D72D Erişim tarihi: 06.03.2025
- Tekin, P. Ş. (2017). Küresel Kamu Özel Ortaklığı Uygulamaları ve Türkiye Sağlık Sektörü Açısından Bir Değerlendirme. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 16(2), 5-20.
- Tensi, M., Gider, Ö. & Bayer, E. (2021). Sağlık sektöründe kamu-özel ortaklığı modelinin yöneticiler gözüyle değerlendirilmesi: İzmir ili alan çalışması. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 104-123.

Türkiye Sağlık Sisteminde Hesap Verebilirlik: Sağlık Ombudsmanlığı

Hülya Diğer¹

¹ Erzurum Teknik Üniversitesi, hulya.diger@erzurum.edu.tr

ÖZET

Küreselleşen dünya, gelişen teknoloji ve yakın zamanda yaşanan küresel salgın (covid-19) gibi unsurlar, sağlık hizmetlerinde farklılıklara zemin hazırlamıştır. Bu hususta sağlık sistemine yönelik güvensizlik artmış ve sağlık okuryazarlığı seviyesinde farklılıklar meydana gelmiştir. Hastaların sağlık hizmet sürecinin her safhasını sorgulaması ve dolayısıyla müdahalesi, sağlık hizmetlerinde olumsuz durumlara zemin hazırlamaktadır. Söz konusu olaylar, artan şiddet olaylarına ilaveten zaman ve maliyet israfına da neden olabilmektedir. Öte yandan Türkiye'nin sağlık sisteminde sevk sistemine ilişkin bir zorunluluğun bulunmaması ve hastaların sağlık taleplerini istedikleri şekilde yönetebilmesi, randevu problemlerine, artan bekleme sürelerine ve esas hastaların sağlık hizmetine erişememesine neden olabilmektedir. Yeni doğan çetesi gibi kamuoyunun bilgi sahibi olduğu olaylar da bahsedilen olumsuzluklara ilave teşkil etmektedir. Bu hususta kişilerin sağlık sistemine güvenini artırmaya ve sağlık taleplerini ertelemesini ya da iletmemesini önlemeye yönelik olarak sürekli şekilde kamuoyu bilgilendirilmeye (sağlıklı çözüm/sağlıklı bilgi) çalışılmaktadır. Yapılan girişimler ve geliştirilen uygulamalara rağmen günümüzde halâ sağlık hizmetlerine yönelik çeşitli karşıtlık durumları ile karşı karşıya kalınabilmektedir. Bu hususta uluslararası anlamda uygulaması bulunan sağlık ombudsmanlarının sağlık hizmetlerinin denetimleri konusunda önemli bir rol oynayabileceği düşünülmüş ve çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada sağlık ombudsmanlığı uygulaması ele alınmış ve çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre Türkiye'de sağlık ombudsmanlığı uygulamasının hayata geçirilmesi ile denetim ve hesap verebilirlik faaliyetlerinin amacına ulaşabileceği, yanı sıra kişilerin sağlık sistemine güvenlerinin artırılacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hesap Verebilirlik, Sağlık Ombudsmanlığı, Türkiye Sağlık Sistemi.

Accountability in the Türkiye Health System: Health Ombudsman

ABSTRACT

Factors such as the globalizing world, developing technology and the recent global pandemic (covid-19) have paved the way for differences in health services. In this regard, mistrust towards the health system has increased and differences in the level of health literacy have occurred. Patients' questioning and thus intervention at every stage of the healthcare process paves the way for negative situations in healthcare services. In addition to increasing incidents of violence, these incidents can also lead to wastage of time and costs. On the other hand, the lack of a mandatory referral system in Turkey's health system and the ability of patients to manage their health demands as they wish can lead to appointment problems, increased waiting times and lack of access to health care for essential patients. Highly publicized incidents such as the newborn gang add to the aforementioned negativity. In this regard, efforts are constantly made to inform the public (healthy solution/healthy information) in order to increase people's trust in the health system and prevent them from delaying or not submitting their health requests. Despite the initiatives taken and practices developed, there are still various situations of opposition to health services today. In this regard, it was thought that health ombudsmen, which have an international practice, could play an important role in the audits of health services and the study was carried out. In the study, the practice of health ombudsman was discussed and evaluated from various perspectives. According to the results of the study, it is

predicted that with the implementation of the health ombudsman practice in Turkey, auditing and accountability activities can achieve their goals, as well as increasing people's trust in the health system.

Keywords: Accountability, Health Ombudsman, Türkiye Health System.

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinde yaşanabilecek herhangi bir aksaklık ya da hatada geri dönüşü olmayan sonuçlara kapı aralanabilmektedir. Hizmet sürecinde söz konusu unsurun insan hayatı olması hasebiyle sağlık hizmetleri, sıfır hata çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmakta ve bu hususta gerekli altyapı sağlanmaktadır. Nitekim her geçen gün artan sağlık profesyoneli ve sağlık kurumu sayısı, bu altyapının bir göstergesidir. Öte yandan dijitalleşmenin hastanelere entegre edilmesi ve Türkiye’de EMRAM kriterlerine göre 7. seviyede yer alan tam dijital hastanelerin bulunması bahsedilen altyapı unsurları arasında yer almaktadır.

Sağlık hizmet sürecinin istenilen şekilde yürütülmesine yönelik sağlık sisteminde her geçen gün düzenlemeler yapılmakta ve artarak yapılmaya devam etmektedir. Bu hususta geçmişten günümüze değin ‘Sağlıkta Dönüşüm Programı’ ve uygulamaları sağlık hizmetlerinde meydana gelen büyük gelişmelerin bariz bir göstergesidir. Sağlıkta kalite kavramının ön plana çıkarılması, sağlık hizmetlerinin erişilebilir hale getirilmesinde aile sağlık merkezlerinin konumlandırılması ve her ailenin bir hekiminin bulunması gibi uygulamalar sağlık hizmet sürecinin daha doğru yönetilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Sağlık sisteminde yapılan düzenlemeler ve sağlık sonuçlarının dolayısıyla sağlık statü göstergelerinin iyileştirilmesine yönelik çabalarda bazen eksiklikler/aksaklıklar meydana gelebilmektedir. Yakın zamanda yaşanan küresel salgın, sağlık okuryazarlığı seviyesinin farklılaşması, sağlıkta şiddet olaylarının artması, yeni doğan çetesi gibi olumsuz olaylar bireylerin sağlık sistemine güvensizlik seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Öte yandan sağlık hizmetlerinde artan bekleme süreleri ve randevu problemleri gibi konular da sağlık kurumlarında istenmeyen olayların yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Sağlık sisteminde ‘Onaylı Randevu Dönemi’, ‘Sağlıklı Türkiye Yüzyılı Programı’, ‘Hastane Koordinasyon Kurulları’, ‘Denetim ve Değerlendirme Bilimsel Komisyonları’ ‘Tıbbi Endikasyon ve Uygulama Denetimi’, ilgili problemlerin çözümüne yönelik olarak yakın zamanda hayata geçirilen uygulamalar arasında yer almaktadır. Yapılan girişimlere karşın günümüzde sağlık hizmetlerinde istenmeyen ve geri dönüşü olmayan problemler ile karşı karşıya kalınabilmektedir.

Sağlık hizmetlerinde meydana gelen olumsuz olayları çözüme kavuşturmaya yönelik uluslararası anlamda birçok ülkenin sağlık sisteminde sağlık ombudsmanlığı uygulaması bulunmaktadır. Bu anlamda bireylerin şikayetlerinde, sağlık profesyonellerinin sorumluluklarında ve en önemlisi hesap verebilirlik ilkesinin sağlık hizmetlerinde hayata geçirilmesinde sağlık ombudsmanları önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada sağlık ombudsmanlığı konusu çeşitli açılardan değerlendirilmiş ve Türkiye’de sağlık ombudsmanlığı konusu irdelenmiştir. Ulaşılabilecek sonuçlardan hareketle sağlık ombudsmanlığının Türkiye sağlık sisteminde uygulanmasına yönelik çeşitli önerilerde bulunulması çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

2. Literatür

Sağlık ombudsmanına ilişkin literatürde yer alan çalışmalar, sağlık şikayetleri ve insan hakları gibi konular özelinde gerçekleştirilmiştir. Literatür incelendiğinde, sağlık ombudsmanı konusunu farklı yöntemler ile inceleyen çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, kesitsel araştırma (Silva vd., 2014), tanımlayıcı analizler (Almeida vd., 2018), diyalektik yöntem (Волошин vd., 2019) ve nitel yöntem (McBurnie vd., 2023) yardımıyla test edilmiştir.

Silva ve diğerleri (2014), Almeida ve diğerleri (2018) sağlık ombudsman hizmetini araştırmıştır. Healy ve Walton (2016) sağlık ombudsmanlığını araştırmıştır. Avşar ve Avcı (2017) sağlık ombudsmanını araştırmıştır. Karataş ve Avcı (2017) sağlık hizmetleri ombudsmanlığını Türkiye özelinde araştırmıştır. Волошин ve diğerleri (2019) insan hakları özelinde sağlık ombudsmanını araştırmıştır. Damm ve diğerleri (2019) sağlık hizmetlerinde çocuk hakları konusunda ombudsmanlık kurumlarının görüşlerini araştırmıştır. Kırılmaz ve Uçar (2019) sağlık ombudsmanlığı modelini hasta haklarının kurumsallaşması özelinde araştırmıştır. McBurnie ve diğerleri (2023) sağlık hizmetlerindeki şikayetlerde sağlık ombudsmanının rolünü araştırmıştır.

Sağlık ombudsmanlığı ile ilgili çalışmalar, birçok konumda yürütülmüştür. Bu doğrultuda ilgili çalışmalar, Brezilya (Silva vd., 2014; Almeida vd., 2018), İngiltere (Healy ve Walton, 2016), Yeni Zelanda (Healy ve Walton, 2016), Avustralya (Healy ve Walton, 2016), Türkiye (Karataş ve Avcı, 2017), Ukrayna (Волошин vd., 2019) ve İskoçya’da (McBurnie vd., 2023) gerçekleştirilmiştir.

Silva ve diğerleri (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre sağlık sisteminin izlenmesinde ombudsman kilit bir yönetim rolü üstlenmektedir. Healy ve Walton (2016) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre küresel olarak birçok örneğinin bulunduğu sağlık ombudsmanları diğer bir ifade ile sağlık şikâyet komisyonları, araştırmanın yürütüldüğü ülkelerde hastalardan gelen şikayetleri yanıtlamak amacıyla kurulmuştur. Fakat sağlık ombudsmanları, genellikle vakaları soruşturmadan ziyade sağlık profesyonellerini halka karşı sorumlulukları konusunda daha sorumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Avşar ve Avcı (2017) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre sağlık ombudsmanının yetki ve konumu ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu hususta ombudsmanlar bazı ülkelerde arabuluculuk rolü üstlenebilirken, diğer ülkelerde soruşturma yapma gücüne sahip olabilmektedir. Karataş ve Avcı (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ombudsmanlık sisteminde genel olarak kişi ve kurum arasındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasının yanı sıra sağlık ombudsmanlarının da sağlık hizmetlerinde benzer roller üstlenebildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda sağlık ombudsmanlarının temelini sağlık hizmetlerinde hesap verilebilirlik ilkesini hayata geçirmek ve kişilerin şikayetlerini çözüme kavuşturmak oluşturmaktadır. Almeida ve diğerleri (2018) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre Brezilya'da nitelikli ve insancıl bakıma yönelik tasarlanan ve 2011 yılı itibarıyla uygulanmaya başlanan "Cegonha Network" programının kabul edilebilirliğinde kamu yönetiminin önemi vurgulanmaktadır. Bununla birlikte sağlık hizmetlerinin kalitesinde sağlık ombudsmanlığı hizmetlerinin önemi elde edilen diğer sonuçlar arasındadır. Волошин ve diğerleri (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonuçlarına göre sağlık hizmetlerinin kapsamlı ele alımında alanında uzman sağlık ombudsmanı, kolaylaştırıcı bir rol üstlenecektir. Kırılmaz ve Uçar (2019) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre şikayetlerin en hızlı şekilde çözüme kavuşturulmasında, bireylerin talep ve beklentilerinin göz önünde bulundurulmasında ve sağlık kurumlarının erişilebilir hizmet sunumunda sağlık ombudsmanlığı önemli rol oynamaktadır. Ayrıca sağlık hizmetlerinde ombudsmanlar aracılığıyla sağlanacak şeffaflık ve hesap verilebilirlik sayesinde kişilerin her şeyi kolay algılamasına ve yönetime katılmasına olanak sağlanabilecektir. McBurnie ve diğerleri (2023) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre İskoç kamu hizmetleri ombudsmanının sağlık hizmetlerinde daha etkili rol üstlenmesine olanak sağlamada ve sistemin iyileştirilmesinde şikâyet soruşturmalarında atfedilen rol ile araçların gözden geçirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Literatür göz önünde bulundurulduğunda sağlık ombudsmanlığının Türkiye'nin sağlık sisteminde hesap verebilirlik ilkesi özelinde incelenmesiyle sağlık sisteminde meydana gelen birçok problemin çözüme kavuşturulacağı düşünülmektedir. Öte yandan aynı amaçla yürütülen bir çalışma literatürde yer almamaktadır. Bu durum çalışmanın özgün yönüne işaret etmektedir. Sağlık sisteminde hesap verebilirliğin sağlık ombudsmanları aracılığıyla sağlanmasıyla sağlıkta şeffaflığın elde edilebileceği düşünülmüş ve çalışma gerçekleştirilmiştir.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sağlık hizmetlerinde hataların önlenmesinde ve sürecin istenilen şekilde yönetiminde denetim, temel yapıyı oluşturmaktadır. Bu hususta sağlık hizmetlerinde şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Hastanelerde hesap verebilirlik konusunda rol karmaşaları yaşanabilmektedir (Uysal, 2018). Küresel açıdan sağlıkta hesap verebilirlik konusunda sağlık sistemlerinde çeşitli girişimler bulunmaktadır.

Kanada'nın sağlık sisteminde sağlık hizmetlerine erişim ilkeleri arasında sağlıkta hesap verebilirlik yer almaktadır (Health Canada, 2004). Öte yandan İsrail ve Slovakya'nın sağlık sistemlerinde hesap verebilirliğe ilişkin problemlerin bulunduğu görülmektedir (Chernichovsky ve Chinitz, 1995; Batar vd., 2006). Türkiye'nin sağlık sisteminde meydana gelen olumsuz olaylar (yeni doğan çetesi, aşı karşıtlığı vb.) hesap verebilirlik ve denetim konusuna ilişkin girişimlere temel oluşturmaktadır. Yakın zamanda uygulanmaya başlanan hastane koordinasyon kurulları ile bilimsel değerlendirme ve denetim komisyonları, bu girişimlerin en temel göstergesidir.

Sağlık hizmetlerinin denetiminde, kamu denetçiliği kurumu olan ombudsmanlığın önemli rol oynayabileceği düşünülmektedir. Kamu kurumlarında gerekli düzenin sağlanmasında büyük rol üstlenen ombudsmanlar, benzer şekilde sağlık hizmet süreçlerinde de faaliyet gösterebilmektedir. Bu hususta diğer ülkelere benzer şekilde Türkiye'de sağlık ombudsmanlığının oluşturulması ile sağlık hizmetlerinde yaşanan problemlere kapı aralanacağı, yanı sıra Sağlık Bakanlığı tarafından gerek hasta gerek personel açısından olumsuz olayların çözümüne ilişkin geliştirilen uygulamaların (sağlıklı çözüm, SABİM, beyaz kod vb.) tek çatı altında toplanması ile denetim faaliyetlerinin etkili sonuçlara ulaşabileceği öngörülmektedir.

Sağlık hizmetlerine yönelik bahsedilen öngörü, literatürde yer alan çalışmalar tarafından da desteklenmektedir. Bu anlamda ilgili çalışmalar sağlık ombudsmanının, sağlık sisteminde kilit bir rol üstlendiğini (Silva vd., 2014), sağlık profesyonellerini yönlendiren

dirdiğini (Healy ve Walton, 2016), sağlık hizmet sürecinde farklı roller üstlenebildiğini (Avşar ve Avcı, 2017), sağlık hizmetlerinde hesap verebilirlik ilkesinin temelini oluşturduğunu (Karataş ve Avcı, 2017; Kırılmaz ve Uçar, 2019), sağlık hizmetlerinin kalitesini artırdığını (Almeida vd., 2018) ve sağlık hizmetlerini kapsamlı bir şekilde değerlendirdiğini (Волошин vd., 2019) belirtmektedir. Araştırmada ifade edilen ve literatür tarafından da desteklenen düşünceler, sağlık ombudsmanının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin sağlık sisteminde sağlık ombudsmanı uygulamasının hayata geçirilmesi ile sağlık hizmet sürecinde yaşanan problemlerin çözüme kavuşturulabileceği, etkili sağlık sonuçlarına ulaşılabilmesi, sağlık sistemine güvenin artırılabilmesi, hizmet sürecinin istenilen şekilde yönetilmesi ile sağlık hizmetlerinde maliyetlerin azaltılabilmesi düşünülmektedir. İlave olarak sağlık statü göstergelerinde önemli bir yeri olan anne bebek ölüm oranları ve bu anlamda yürütülen sağlık hizmetleri süreci aşı karşıtlığı ve güvensizlik gibi problemler ile karşı karşıya kalabilmektedir. Sağlık ombudsmanlığının Türkiye'de uygulanması ile söz konusu problemlerin aşılabileceği, sağlık statü göstergelerinde iyi bir konumda yer alınabileceği, sonuç olarak küresel açıdan tercih edilen ülke konumunda bulunulabileceği öngörülmektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlardan hareketle sağlık politika ve sistem tasarlayıcılarına yönelik şu önerilerde bulunulabilir;

- Sağlık hizmetlerinin denetim ve hesap verebilirlik faaliyetlerinin sağlık ombudsmanları ile yürütülmesiyle kişilerin sağlık sistemine güvenleri artırılabilir.
- Sağlık sisteminde sağlık ombudsmanlığı uygulamasının hayata geçirilmesi ve kişilerin konuya ilişkin bilgilendirilmesiyle sağlık hizmet sürecinde birinci basamak sağlık hizmetlerinin kullanımına ilişkin girişimler amacına ulaşabilir.
- Sağlık profesyonelleri ile hasta arasındaki problemlerin sağlık ombudsmanları aracılığıyla yürütülmesiyle sağlık hizmetlerinde zaman ve maliyet tasarrufunun sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Almeida, K. J. Q. D., Roure, F. N. D., Bittencourt, R. J., Santos, R. M. D. B. D., Bittencourt, F. V., Gottems, L. B. D. & Amorim, F. F. (2018). Active health Ombudsman service: evaluation of the quality of delivery and birth care. *Revista de Saúde Pública*, 52, 76.
- Avşar, Z. & Avcı, K. (2017). Sağlık Ombudsmanı. *Ombudsman Akademik*, (6), 143-160.
- Batar, E., Kolak, H., Topsakal, N. & Balun S. (2006). Karşılaştırmalı sağlık sistemleri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Волошин, Ю. О., Марцеляк, О. В., & Янчук, А. О. (2019). Омбудсмен із питань охорони здоров'я як фактор гарантування прав людини в умовах медичної реформи в Україні. *Запорозький медичний журнал*, 21(5), 702-706.
- Chernichovsky, D. & Chinitz, D. (1995). The political economy of health system reform in Israel. *Health Economics*, 4(2), 127-141.
- Damm, L., Riedl, S., Hutter, H. P., Kundi, M., Sax, H. & Weitensfelder, L. (2019). Children's rights in health care: the views of ombudsman offices for children and youth and patient advocacies in Austria. *Gesundheitswesen (Bundesverband der Ärzte des Öffentlichen Gesundheitsdienstes (Germany))*, 81(12), 972-976.
- Health Canada. Health Care Renewal: A 10-Year Plan To Strengthen Health Care. 16 September, 2004. Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Healy, J. & Walton, M. (2016). Health ombudsmen in polycentric regulatory fields: England, New Zealand, and Australia. *Australian Journal of Public Administration*, 75(4), 492-505.
- Karataş, A. & Avcı, S. (2017). Çağdaş kamu denetimi yöntemi: Ombudsmanlık ve Türkiye için sağlık hizmetleri ombudsmanlığı önerisi. *Al-Farabi International Journal of Social Science*, 2(4), 18-49.
- Kırılmaz, H. & Uçar, Z. M. (2019). Hasta haklarının kurumsallaşmasında sağlık ombudsmanlığı modeli. *Ombudsman Akademik*, 5(10), 85-100.
- McBurnie, G., Williams, J. & Coulter-Smith, M. (2023). The response from Scottish health boards to complaint investigations by the Scottish Public Services Ombudsman: A qualitative case-study. *International Journal of Law in Context*, 19(3), 407-426.
- Silva, R. D. C. C. D., Pedrosa, M. C., & Zucchi, P. (2014). Ombudsman in health care: case study of a municipal health Ombudsman. *Revista de Saude Publica*, 48, 134-141.
- Uysal, B. (2018). Örgütsel adalet üzerinde yansızlık ilkesinin etkisini belirlemeye yönelik özel hastanelerde yapılan bir araştırma. (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Muhasebe Standartları ve Denetim Perspektifinden Sürdürülebilirlik Odaklı Yatırımların Finansal Raporlama Şeffaflığı*

Duygu Çengi¹ , Vedat Acar²

¹ Bilim Uzmanı, dbayindir@gmail.com

² Bakırçay Üniversitesi, vedat.acar@bakircay.edu.tr

ÖZET

Günümüz küresel ekonomisinde sürdürülebilirlik kavramı, işletmelerin sadece finansal performanslarıyla değil; çevresel, sosyal ve yönetim ilkelerine dayalı faaliyetleriyle de değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu dönüşüm, sürdürülebilirlik odaklı yatırımların muhasebeleştirilmesi ve denetlenmesi süreçlerinde yeni düzenlemeleri ve uygulamaları gündeme getirmiştir. Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları kapsamında, özellikle 3. madde, bu tür yatırımların bağımsız denetim süreçlerindeki rolünü ve önemini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu çalışma, sürdürülebilirlik temelli yatırımların finansal raporlama süreçlerinde nasıl yer bulduğunu ve bağımsız denetçilerin söz konusu yatırımları hangi kriterler çerçevesinde değerlendirdiğini incelemektedir. Özellikle yenilenebilir enerji yatırımları odağında gerçekleştirilen analizde, denetçilerin çevresel performansı, finansal uyumluluğu, amortisman giderlerinin doğruluğunu ve sağlanan vergi avantajlarını nasıl denetledikleri ele alınmaktadır. Bununla birlikte, sosyal faydaların ölçülmesi ve yönetim ilkelerine uyumun değerlendirilmesi de denetim sürecinin temel unsurları arasında yer almaktadır.

Araştırmanın amacı, TSRS'nin sunduğu çerçeve doğrultusunda sürdürülebilirlik yatırımlarının denetlenebilirliğini ve bu sürecin finansal raporlama şeffaflığına olan katkısını ortaya koymaktır. Elde edilen bulgular, sürdürülebilirlik yatırımlarının sadece çevresel etkileriyle değil, aynı zamanda sosyal ve yönetim boyutlarıyla birlikte çok boyutlu olarak değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Muhasebe Standartları, Denetim, Yatırım, Finansal Raporlama.

Financial Reporting Transparency of Sustainability-Oriented Investments from the Perspective of Accounting Standards and Auditing

ABSTRACT

In today's global economy, the concept of sustainability necessitates that businesses be evaluated not only on their financial performance but also on their activities based on environmental, social, and governance (ESG) principles. This transformation has brought forth new regulations and practices in the accounting and auditing processes of sustainability-oriented investments. Within the scope of the Turkish Sustainability Reporting Standards (TSRS), particularly Article 3, clearly sets forth the role and importance of such investments in independent auditing processes.

This study examines how sustainability-based investments are integrated into financial reporting processes and the criteria independent auditors use to evaluate these investments. Focusing specifically on renewable energy investments, the analysis addresses how auditors audit environmental performance, financial compliance, the accuracy of depreciation expenses, and utilized tax advantages. Furthermore, the measurement of social benefits and the evaluation of adherence to governance principles are also among the core elements of the auditing process.

* Bu çalışma Pof. Dr. Vedat Acar danışmanlığında 07.04.2025 tarihinde tamamladığımız Sürdürülebilirlik Harcamalarının Muhasebe Standartları Kapsamında Sınıflandırma Sorunu ve Bir Uygulama Örneği başlıklı yüksek lisans tezi temel alınarak hazırlanmıştır. (İzmir Bakırçay Üniversitesi, İzmir, 2025)

The research aims to reveal the audibility of sustainability investments within the framework provided by the TSRS and the contribution of this process to financial reporting transparency. The findings emphasize the necessity of a multi-dimensional evaluation of sustainability investments, considering not only their environmental impacts but also their social and governance dimensions.

Keywords: Sustainability, Accounting Standards, Auditing, Investment, Financial Reporting.

1. GİRİŞ

Geleneksel muhasebe sisteminde toprak, hava, su gibi doğal kaynakların kullanımının parasal açıdan ele alınmadığı bilinmektedir (ÖZKOL, 1998, s.16). Ancak, sürdürülebilirlik odaklı yatırımların artmasıyla birlikte, bu yatırımların finansal raporlama üzerindeki etkileri ve bu süreçteki şeffaflık ihtiyacı önem kazanmıştır. Finansal yatırımlardan farklı olarak, sermaye yatırımları işletmelere yalnızca teknik bilgi ve teknoloji transferi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ihracat ve istihdam aracılığıyla büyümeyi teşvik eder (Yıldız, S., s. 41, Terzi ve Oltulular, 2006, s. 1-3). Bu yatırımlar, işletmelerin küresel piyasalara entegrasyonunu kolaylaştırarak ekonomik büyümelerini destekler. Sürdürülebilir ve istikrarlı bir ekonomik büyüme elde eden işletmeler, ekonomik kalkınma adımları attıkça ticari faaliyetlerinde daha kârlı ve etkin hale gelirler. Doğru yatırımlar, işletmelerin makroekonomik değişkenler üzerinde en olumlu etkiyi yaratan sabit sermaye yatırımlarıdır. Sürdürülebilirlik ekonomik büyümenin sağlanması ve ekonomik kalkınmanın, sabit sermaye yatırımları ile üretim faktörlerindeki verimlilik artışıyla doğrudan ilişkili olduğu göz önüne alındığında, fiziksel sermaye yatırımları ve özellikle sabit sermaye yatırımlarının işletmeler açısından önemi daha iyi kavranmaktadır. Bu bildiri, sürdürülebilirlik odaklı yatırımların finansal raporlama şeffaflığını muhasebe standartları ve denetim perspektifinden inceleyerek, mevcut uygulamalardaki eksiklikleri ve iyileştirme alanlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. İşletmelerin sürdürülebilirlik yatırım harcamalarını değerlendirme kriterlerinin çeşitlenmesi, muhasebe ve denetim süreçlerinde yetersiz kalan noktaların değişim ve gelişim sürecini tetiklemektedir.

2. Sürdürülebilirlik Yatırımlarının Kapsamı ve Önemi

2.1. Sürdürülebilirlik Odaklı Yatırımların Ekonomik Etkileri ve Teşvik Mekanizmaları

İşletmelerin yeni tesis kurması veya mevcut tesisleri, çevreye duyarlı üretim ya da hizmet sunacak şekilde yeniden yapılandırması, yüksek katma değer yaratma potansiyeli taşıyan doğrudan yatırımlardır (Arı ve Ergin, 2018, s. 6-8). Bu tür yatırımlar, üretim sürecinde ortaya çıkabilecek maliyetleri en verimli biçimde azaltma imkânı sunar. Dolayısıyla, işletmeler, bu yatırımları tercih ederek üretim verimliliklerini artırma fırsatı bulurlar. Ayrıca, bu yatırımlar, yerel işletmelerin rekabet edebilirliğini artırır. Mülkiyet hakları, faaliyetler, yetki ve sorumluluklar açısından girişimde bulunmanın en önemli nedenleri arasında; yerel pazar ve çevre koşullarını dikkate alarak yerel bir kimlik oluşturmak, küresel ağı genişletmek, finansal kaynak sağlayarak yatırım maliyetlerini azaltmak ve teşviklerle ucuz iş gücünden yararlanma fırsatları bulunmaktadır. Yüksek vergi oranları, yatırımların net getirisini olumsuz etkileyebilir ve bu durum, yatırımcı işletmeler ile teşvik sağlayıcılarının vergi yükü ile karşı karşıya kalmalarına yol açabilir (Güler ve Toprak, 2018, s. 167). Sürdürülebilirlik yatırımlarını artırabilmek ve bu yatırımların belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmesini sağlamak için, yatırımcı işletmelerin finansal ve finansal teşvik araçlarını etkin bir biçimde kullanmaları önemlidir. Şeffaflık eksikliği ve yolsuzluğun engellenemediği ülkelerdeki belirsizlik durumu ile literatürde gölge ekonomi (shadow economy) olarak adlandırılan kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin varlığı hem devlet hem de özel sektör tarafından dikkate alınmalıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilirlik yatırımları, milli ekonomiye önemli katkılar sağlayan değerli bir sermaye kaynağıdır. Son yıllarda yaşanan enerji krizleri, iklim değişikliği ve finansal belirsizlikler, sürdürülebilirlik yatırımlarının ülkemiz için kritik önemini ortaya koymaktadır.

2.2. Yenilenebilir Enerji Yatırımları: Geri Dönüş Süreleri ve Ulusal/Uluslararası Destek Mekanizmaları

Yenilenebilir enerji yatırımlarının geri dönüş süreleri, bu yatırımlara olan ilgiyi belirleyen etmenlerden biridir (Üçgül, vd. 2018, s. 4). Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji ve hidroelektrik santralleri (HES) gibi çeşitli enerji türlerine bağlı olarak geri dönüş süreleri değişiklik göstermektedir. Güneş enerjisi yatırımlarının geri dönüş süresi genellikle 5 ile 10 yıl arasında kabul edilmektedir. Ancak bu süre, kurulum maliyetleri, devlet teşvikleri, elektrik fiyatları, sistem verimliliği ve finansman koşulları gibi birçok faktöre bağlı olarak kısalabilir veya uzayabilir. Teknolojinin gelişimi ve üretim maliyetlerinin düşmesiyle birlikte güneş enerjisi sistemlerinin kurulum maliyetleri zamanla azalmış, bu da geri dönüş süresinin kısalmasına yol açmış-

tır. Ayrıca, birçok ülke yenilenebilir enerji projelerini teşvik etmek amacıyla sabit alım fiyatları, vergi indirimleri ve diğer destekler sunmakta, bu da geri dönüş süresini hızlandırmaktadır. Elektrik fiyatlarının yüksek olması ise üretilen enerjiden sağlanacak geliri artırarak geri dönüş süresini kısaltmaktadır. Güneşlenme süresi ve sistem verimliliği gibi etkenler de üretim miktarını ve gelirleri etkileyerek bu süreyi değiştirebilmektedir. Finansman yöntemleri ve faiz oranları da geri dönüş süresini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji ve hidroelektrik santralleri gibi diğer yenilenebilir enerji yatırımlarının geri dönüş süreleri de benzer şekilde değişkenlik göstermektedir (Kahraman ve Aksaray, 2015, s. 9). Rüzgâr enerjisi yatırımlarının geri dönüş süresi genellikle 8 ile 10 yıl arasında değişirken, jeotermal enerji projeleri için bu süre 4 ile 6 yıl arasında değişmektedir. Hidroelektrik santralleri ise en kısa geri dönüş süresine sahip olup, bu süre genellikle 3 ile 5 yıl arasında değişmektedir. Her bir enerji türünün yatırım maliyetleri, verimliliği, üretim kapasitesi, coğrafi koşullar ve devlet teşvikleri gibi etkenler, bu geri dönüş sürelerinin belirlenmesinde kritik rol oynamaktadır. Türkiye, 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun ile yenilenebilir enerji yatırımlarını teşvik etmektedir. Bu kanun, 10 Mayıs 2005 tarihinde yayımlanmış ve 18 Nisan 2007 tarihinde yapılan değişiklikle birlikte işletmelere 10 yıl süreyle alım garantisi sağlamıştır. Ancak, 2 Mayıs 2024 tarihli 5346 sayılı kanun değişikliği ile alım fiyatları artık Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) tarafından aylık olarak belirlenmeye başlanmıştır. Yeni düzenlemede; "Madde 8- On yıllık süresini bitiren lisanssız üretim faaliyeti kapsamındaki tesisler için tesis sahibi tarafından talep edilmesi ve lisans alma bedeli ile lisans süresi boyunca elektrik piyasasında oluşan saatlik piyasa takas fiyatının, bu madde kapsamında tesis tipi bazında uygulanan güncel YEK Destekleme Mekanizması fiyatından fazla olması halinde aradaki fiyat farkının YEK Destekleme Mekanizmasına katkı bedeli olarak ödenmesi koşullarıyla lisanslı üretim faaliyetine geçilebilir. Bu kapsamdaki başvurular için uygulanacak lisans alma bedeli, lisans süresi ve lisanslı üretim faaliyetine geçilmesine ilişkin diğer hususlar EPDK tarafından ayrıca belirlenir. Lisanssız üretime devam edecek üretim tesislerinde üretilecek ihtiyaç fazlası elektrik enerjisi için, elektrik piyasasında oluşan piyasa takas fiyatını geçmemek üzere uygulanacak fiyat ve uygulamaya ilişkin usul ve esaslar Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir." (Fıkra :2/05/2024-t.7501, s. K.m.8) Bu değişiklik, yatırımların finansal planlaması ve risk yönetimi açısından önemli bir etki yaratabilir. Yurt dışındaki yenilenebilir enerji destekleme mekanizmaları da farklı stratejiler ve fiyatlandırma yöntemleri sunmaktadır (Ertuğrul, Ö. F., ve Kurt, M. B. 2009, s. 38). Örneğin, İspanya'da Konsantrasyonlu Güneş Enerjisi (CSP) santralleri için belirlenen sabit fiyat, 50 MW altındaki santrallerde 25 yıl süreyle 0.269375 €/kWh olarak belirlenmiştir. Portekiz'de ise sabit fiyatlar, santral kapasitesine göre değişkenlik göstermektedir. 10 MW altındaki CSP santralleri için 0.27 €/kWh sabit fiyat garantisi sağlanırken, 10 MW üzerindeki santraller için bu fiyat aralığı 0.16-0.20 €/kWh arasında değişmektedir. Fransa'da ise sabit fiyat uygulamaları daha detaylıdır; 12 MW kurulu güç ve yıllık 1500 saatlik işletme süresiyle 0.30 €/kWh sabit fiyat garantisi sunulurken, deniz aşırı bölgelerde bu fiyat 0.40 €/kW'a kadar çıkmaktadır. Binalara entegre projelerde ise fiyatlar 0.25 €/kWh olarak belirlenmiştir. Yunanistan'da sabit fiyatlar, kurulu güç ve lokasyona bağlı olarak değişiklik göstermektedir; ana karada 0.25 €/kWh, adalarda ise 0.27 €/kWh sabit fiyat uygulanmaktadır. İsrail'de de sabit fiyatlar, santral kapasitesine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Ertuğrul, Ö. F., ve Kurt, M. B. 2009, s. 38) göstermektedir (20 MW üzerindeki projeler için 16.3 UScents/kWh fiyatı belirlenmişken, 100 kW ile 20 MW arasındaki santraller için 20 yıl süreyle 20.4 UScents/kWh garanti edilmektedir. Her ülkenin yenilenebilir enerjiye yönelik destekleme mekanizmaları farklı stratejiler ve fiyatlandırma yöntemleri sunmaktadır. İspanya, Portekiz, Fransa, Yunanistan ve İsrail gibi ülkelerdeki sabit fiyat garantileri, yatırımcıların finansal planlamalarını etkileyen önemli unsurlardır. Türkiye'deki yeni düzenlemeler ile sabit fiyatların piyasa takas fiyatlarına bağlanması, piyasa dalgalanmalarına karşı duyarlı hale gelmesine neden olabilir. Bu bağlamda, ülkeler arasındaki destekleme mekanizmaları ve fiyatlandırma stratejileri, yerel ve küresel yatırım kararları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

3. Sürdürülebilirlik Yatırımlarının Finansal Raporlaması ve Muhasebeleştirilmesi

3.1. Sürdürülebilirlik Muhasebesi ve Çevresel Maliyetlerin Kaydı: Zorluklar ve Uygulama Alanları

Ekonomi ve çevre arasındaki etkileşimi açıklamak amacıyla çevrenin durumu ve gelişim hakkında makro seviyede bilgi üretme faaliyetidir. Uygulanmakta olan muhasebe sistemlerinde özellikle maliyet ve kâr analizlerinde çevre faktörlerinin planlanıp uygulanmasıdır. Çevresel ve finansal faktörlerin, mal akışı ve buna ilişkin para akışının üzerindeki etkilerinin tespiti ve analizi sürecidir, yani muhasebede ölçümlene yapılrken çevre faktörlerinin dikkate alınmasıdır (Lazol, Muğal, & Yücel, 2008, s.62). Çevresel maliyetlerin azaltılması sırasında anlamlı finansal sonuçlar elde etmek için çevresel açıdan fayda sağlayabilecek yatırımların potansiyelini ortaya çıkaran bir sistemdir. İşletmelerin finansal raporlamada yalnızca finansal bilgi-

leri değil, sürdürülebilirlik yatırımlarına dair finansal olmayan verileri de paylaşması, günümüzde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu durum, özellikle yeşil enerji projeleri, atık yönetimi ve çevre dostu yatırımlar gibi konularda işletmelerin karşılaştığı raporlama zorluklarını beraberinde getirmektedir. Sektörlere bağlı olarak değişse de işletmelerin hazırlayıp kamuoyu, yöneticiler ve paydaşlarıyla paylaştıkları finansal olmayan bilgilerin önemi açıktır. Ancak, sürdürülebilirlik yatırımlarının muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlamalarda nasıl yer aldığı hususu da önem taşımaktadır. Çünkü hem ülkemizde güneş enerjisi tarlaları, su depolama havzaları ve atık toplama alanlarının yatırımlarının yaygınlaşması hem de bunlar için kullanılan yeşil krediler, karbon kredileri gibi yeşil finansmanlar, işletmeler için önemli gider kalemleri oluşturmuştur. Örneğin, bir işletme 1 milyon dolarlık bir güneş enerjisi yatırımı gerçekleştirdiğinde, bu yatırımın muhasebe kayıtlarında nasıl yer alacağı kritik bir konu haline gelmektedir. İşletmeler, bu yatırımları geleneksel muhasebe sistemine göre kaydettiklerinde, takibi ile ilgili bazı problemlerle karşılaşabilmektedir. Verilen örnekteki yatırım, genellikle amortisman yöntemiyle giderleştirilir. Ancak, yapılan bu giderleştirme sonrasında da finansal tablolarda sorunlar oluşabilmektedir. Çin'deki uygulamalara bakıldığında, "Çin Devlet Konseyi (China State Council)" altında oluşturulan "Çin Araştırma ve Geliştirme Merkezi (China Research and Development Centre)" tarafından kamu girişimleri, joint-venture ve özel girişimler üzerine yapılan bir araştırmada, bu tür işletmelerin kendi ihtiyaç ve durumlarına göre belirli muhasebe kalemleri oluşturduğu görülmüştür (Wang, 1998). Bu kalemler arasında Atık Ürün Ücretleri (katı, sıvı, gaz), Çevresel Korumaya Yönelik Yatırımlar (yeni proje ve var olan tesise), Çevresel Koruma Departmanı İşletme Sermayesi, Ani Olarak Ortaya Çıkan Bir Çevresel Tehlike İçin Yapılan Geçici Giderler, Kötü Çalışma Şartları Nedeniyle Çalışanlara Ödenen Tazminatlar, Çevresel Koruma Kurallarına Uymama Sonucu Ödenen Cezalar ve Diğer Giderler bulunmaktadır. Ayrıca, işletmeler çevreye etkileri nedeniyle devlete Şehir Bakım ve Yapım Vergisi, Sabit Değerler Yatırımı Düzenleme Vergisi, Arsa Kullanım Vergisi, Kaynak Vergisi gibi vergi kalemleri ile Atık Ürün Ücretleri, Toprağın Tarıma Elverişli Hale Dönüştürülmesi Ücretleri, Doğal Kaynak Kullanımı Tazminat Ücretleri, Su ve Toprağın Korunması Tazminat Ücretleri, Mineral Kaynakların Korunması Tazminat Ücretleri, Su ve Toprağın Değerinin Azalmasını Önleme Ücretleri, Otomobillerin Neden Olduğu Hava Kirliliğini Önleme Ücretleri, Çevresel Temizlik Ücretleri, Baraj ve Bentlerin Bakım Ücretleri, Çevresel Koruma Ücretleri, Çevresel Değerlendirme Ücretleri ve Çevresel Kirlenme Para Cezaları gibi ücretler ödemektedirler (Wang, 1998). Bu örnekte, işletmelerin çevresel değerlere yaptıkları yatırımlar ve katlandıkları maliyetler, mevcut muhasebe sistemi içinde fonksiyonel hesapların muavin hesapları olarak ele alınmıştır. Özellikle "Çevresel Koruma Departmanı İşletme Sermayesi" hesabı için yönetim departmanları içinde ayrı bir gider yeri departmanı oluşturularak sermaye ayrı bir kalem olarak ele alınmıştır.

3.2. Sürdürülebilirlik Yatırımlarında Giderleştirme ve Aktifleştirme Politikaları

İşletmelerin sürdürülebilirlik yatırımlarının giderleştirme ve aktifleştirme yöntemleri, finansal yönetim stratejilerinde belirgin farklılıklar yaratmaktadır. Her iki yaklaşım da muhasebe pratiği içinde kritik bir rol oynamasına rağmen, temel ilkeleri ve etkileri açısından önemli ayrımlar taşır. Vergi Usul Kanunu (VUK) 258. ve 259. maddelerine göre amortisman, "vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili olarak iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında belirtilen gün ve zamanlardaki değerlerinin tespiti" olarak tanımlanmıştır (Baş ağaç, 2006, s. 130; Uyar, E., 2014, s. 367). VUK'un amacı, vergi matrahlarının doğru belirlenmesi olduğundan, tüm değerleme düzenlemelerinde objektif ölçütlerin uygulanması gerekmektedir. Yenilenebilir enerji yatırımları, işletmelerin vergi yükünü azaltmak ve finansal tablolarındaki maliyet yapısını iyileştirmek için önemli bir araçtır. Bu tür yatırımların amortisman yoluyla yıllara yayılması, işletmelerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarını desteklerken, ESG raporlamalarıyla da güçlü bir bağlantı kurabilmesini destekleyebilmektedir. 17.09.2024 tarihli 6728 sayılı Kanun'un 14. maddesi ve GVUK 40/1-7 maddeleri, amortismanların gider yazılabileceği hükümleri içermektedir. Bu düzenlemede, "işletmeye dahil olan gayrimenkulün iktisadi değerini artırıcı niteliğe sahip ısı yalıtımı ve enerji tasarrufu sağlamaya yönelik harcamalar, yapıldığı yıla doğrudan gider yazılabilir" ifadesi bulunmaktadır. Eğer bir işletme, bu harcamaların giderleştirilmesi politikasını benimsemişse, projenin tamamlanmasına kadar yapılan harcamalar 7A grubundaki hesaplara kaydedilir. Yıl sonunda ise, bu harcamalar yansıtma hesapları aracılığıyla 6'lı gider veya zarar hesaplarına devredilir. Böylece, işletmenin kısa vadeli finansal durumu iyileştirilirken vergi yükü de azaltılmış olur. Diğer taraftan, aktifleştirme politikası, harcamaların gelecekteki faydalarını dikkate alarak, onları duran varlık olarak muhasebeleştirmeyi hedefler. Bu durumda, 7A grubunda bir hesaba kaydedilen harcamalar, dönem sonunda yansıtma hesapları aracılığıyla ilgili duran varlık hesabına aktarılır. Bu yaklaşım, harcamaların bilanço üzerinde varlık olarak gösterilmesine ve uzun vadeli varlık değerinin artmasına olanak tanır. Giderleştirme, kısa vadeli finansal durumun iyileştirilmesini sağlarken; aktifleştirme, uzun vadeli değer yaratma potansiyelini ön

plana çıkarır. Bu iki yaklaşım, işletmelerin finansal yönetim stratejilerine göre harcamaların değerlendirilmesinde kritik bir etki yaratır (Durmuş, 2015, s. 1).

3.3. Sürdürülebilirlik Yatırımlarının Amortisman Uygulamalarından Kaynaklanan Sorunlar

Sürdürülebilirlik yatırımlarının normal amortisman sürelerine tabi olarak hesaplanması, kaydedilmesi ve giderleştirilmesi çeşitli sakıncaları da beraberinde getirmektedir (Yıldıztekin, 2009, s. 383-385). Öncelikle, bu yatırımların sağladığı uzun vadeli faydaların muhasebe kayıtlarına yansıtılmaması, işletmenin finansal durumunu yanıltıcı bir şekilde göstererek, yatırımcılar ve yöneticilerin karar alma süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, amortisman süreleri üzerinden belirlenen giderler, sürdürülebilirlik yatırımlarının sunabileceği vergi avantajlarını sınırlandırarak, işletmelerin bu tür yatırımlardan elde edecekleri faydayı azaltabilir. Uzun amortisman süreleri, işletmelerin sürdürülebilirlik yatırımlarına yönelimini zorlaştırarak, genel yatırım iklimine olumsuz etkilerde bulunabilir. Bunun yanı sıra, bu yatırımların bilanço üzerindeki etkisi, varlıkların daha uzun süre muhasebe kayıtlarında yer almasına yol açarak finansal oranların olumsuz yönde etkilenmesine ve kredi alma süreçlerinde zorluklarla karşılaşılmasına neden olabilir. VUK çerçevesinde sürdürülebilirlik yatırımlarına yönelik doğrudan bir düzenleme mevcut olmamakla birlikte, genel amortisman ve gider yazma kuralları üzerinden konuya yaklaşmak mümkündür. VUK'un 313. maddesi, amortisman sürelerinin belirlenmesine dair genel ilkeleri sunarken, sürdürülebilirlik yatırımları genellikle muhasebe standartları ve sektörel düzenlemeler çerçevesinde ele alınmaktadır.

3.4. Amortisman Süresi Sona Eren Sürdürülebilirlik Varlıklarının Muhasebeleştirilmesi ve Düzeltmeler

Sürdürülebilirlik yatırımlarının amortisman süresi sona ermiş ancak bu varlıklar hâlâ işletmeye fayda sağlamaya devam ediyorsa, bu durum finansal raporlama açısından önemli düzenlemelere ve düzeltmelere neden olabilir. Hem IFRS hem de TFRS, amortisman süresinin tamamlanmasının ardından varlıkların değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesiyle ilgili belirli kurallar ve düzeltme prosedürleri sunmaktadır. IFRS/TFRS 16 Kiralamalar ve TMS 16 Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi standartları, varlıkların amortisman süresi ile ekonomik ömrü arasındaki farkı dikkate alır. Bu standartlara göre, bir varlığın amortisman süresi, varlığın ekonomik ömrüne paralel olmalıdır. Eğer amortisman süresi sona ermiş ancak varlık hâlâ işletmeye fayda sağlıyorsa, amortisman gideri kaydedilmemelidir, ancak varlık fayda sağlama süresi boyunca aktif olarak kullanılmalıdır. Bu durum, varlığın defter değerinin doğru şekilde yansıtılması gerektiğini gösterir. Eğer amortisman süresi tamamlandıysa ve varlık hâlâ fayda sağlıyorsa, amortisman gideri kaydedilmemelidir. Ancak bu durumda, varlık hâlâ değer kazandırmaya devam ettiği için, varlığın ekonomik ömrü ve amortisman süresi arasındaki fark göz önünde bulundurularak finansal tablolarda doğru bir değerlendirme yapılmalıdır. Amortisman süresi sona ermiş ancak varlık hâlâ fayda sağlıyorsa, geçmiş dönemde yapılmış olan muhasebe hataları düzeltilmelidir. IAS 8 ve TMS 8'e göre, muhasebe hataları geriye dönük olarak düzeltilebilir. Bu tür düzeltmelerin yapılabilmesi için, hatalı hesaplamaların yapıldığı dönemlerde geçmiş finansal veriler yeniden hesaplanmalı ve karşılaştırmalı finansal tablolar güncellenmelidir. Böylece, finansal tablolarda yapılan düzeltme ve değişikliklerin doğru bir şekilde yansıtılması sağlanır. Düzeltmeler yapıldığında, önceki yıllarda kaydedilen amortisman giderlerinin geri alınması gerekebilir. Bu, gelir tablosunda net kâr/zarar rakamlarını değiştirebilir. Aynı zamanda, geçmiş yıllarda yapılan hatalı amortisman hesaplamaları bilanço verilerinde de düzeltilmelidir. Bu, varlıkların defter değerlerinin doğru şekilde yansıtılmasını sağlar. Amortisman süresi sona ermiş olsa da varlık hâlâ fayda sağlamaya devam ediyorsa, amortisman gideri durdurulmalı ancak varlığın defter değeri hâlâ işletmeye katkı sağladığı şekilde doğru bir şekilde hesaplanmalıdır. Bu durumda varlık, yeniden değerlendirilebilir. Yeniden değerlendirme, varlıkların piyasa değeri veya ekonomik değerine göre güncellenmesi anlamına gelir. Bu durum, finansal raporlamada daha doğru bir yansıma sağlamak için gereklidir. Ayrıca, varlıklar için değer kaybı testi yapılabilir. Eğer bir varlık yeniden değerlendirilmişse, bu varlıklar için değer kaybı testi yapmak önemlidir. Bu test, varlığın değeri ile piyasa değeri arasında bir fark olup olmadığını belirler. Değer kaybı olup olmadığının dair bir analiz yapıldıktan sonra, gerektiğinde varlıkların defter değeri düzeltilir. Geçmiş yıllarda yapılan muhasebe hataları ve amortisman hesaplamaları finansal tablolarda önemli ölçüde yanlışlıklara yol açmışsa, bu durumda finansal tabloların yeniden hazırlanması gerekebilir (Demirbaş, 2017, s. 15-16). Karşılaştırmalı finansal tablolar, eski dönemde yapılan düzeltmelerle uyumlu olarak güncellenmeli ve yeni hesaplamalarla hazırlanmalıdır. Bu, finansal tabloların doğru, güvenilir ve tutarlı olmasını sağlayacaktır. Yeniden hazırlanan finansal tablolarda, yapılan düzeltmelerin nedenleri açıklanmalı ve bu düzeltmelerin ne gibi etkiler yaratacağına dair dipnotlar eklenmelidir. Bu açıklamalar, finansal tablo kullanıcılarının değişikliklerin ne şekilde yapıldığını anlamasına yardımcı olacaktır. Sürdürülebilirlik yatırımlarının amortisman süresi sona ermiş

olsa bile hâlâ fayda sağlamaya devam etmesi, finansal raporlamada önemli değişikliklere ve düzeltmelere yol açabilir. IFRS ve TFRS standartları, bu tür durumların doğru bir şekilde muhasebeleştirilmesini sağlar (Demirbaş, 2017, s. 17). Amortisman giderlerinin durdurulması, varlıkların yeniden değerlendirilmesi, geçmiş dönemdeki hataların düzeltilmesi ve finansal tabloların yeniden hazırlanması, doğru finansal raporlama için gereklidir. Bu düzeltmeler, finansal tablolarda doğru bir yansıma sağlamak ve yatırımcıların doğru bilgiye ulaşmasını temin etmek için büyük önem taşır.

4. Denetim Perspektifinden Sürdürülebilirlik Raporlama ve Şeffaflık

4.1. ESG Raporlaması ve Sürdürülebilirlik Yatırımlarının Denetimi

Yenilenebilir enerji yatırımlarının, özellikle güneş enerjisi gibi projelerin, işletmelerin sürdürülebilirlik performansını yansıtan ESG raporlarında nasıl yer alacağı önemlidir. Bu raporlar, çevresel etkilerin, toplumsal sorumlulukların ve yönetim süreçlerinin şeffaf bir şekilde raporlanmasını sağlar. İşletmeler, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için gerçekleştirdikleri yenilenebilir enerji yatırımlarının finansal etkilerini ve çevresel yararlarını ESG raporlarında belirtirler. Bu durumda, yenilenebilir enerji yatırımlarının amortisman gideri ve vergi avantajları, sadece işletmenin maliyetlerini düşürmekle kalmaz, aynı zamanda çevresel etkilerini iyileştirdiği için ESG raporlarında da yer alır. Örneğin, işletmenin 1.000.000 USD değerinde bir yenilenebilir enerji yatırımı yaptığını ve bu yatırımın amacının enerji verimliliğini artırmak ve karbon salınımını azaltmak olduğunu varsayalım. Bu yatırım, işletmenin yıllık amortisman giderine 50.000 USD ekler (1.000.000 USD / 20 yıl). İşletmenin %45 vergi indirim oranı ile devlet teşvikine sahip olması durumunda, yıllık amortisman gideri üzerinden sağlanan vergi tasarrufu 22.500 USD olacaktır (50.000 USD * %45). Bu durum, işletmenin ESG raporlamasında çevresel katkılarla ilişkilendirilerek finansal tablolara da yansıtılabilir. Dolayısıyla, yenilenebilir enerji yatırımları yalnızca çevresel faydalar sağlamakla kalmaz, aynı zamanda işletmenin vergi avantajlarından yararlanmasına da olanak tanır. Sürdürülebilirlik yatırımlarının denetimi, özellikle ESG kriterlere dayalı olarak giderek daha önemli bir hale gelmektedir. Bağımsız denetçiler, işletmelerin sürdürülebilirlik hedeflerine ne ölçüde ulaştığını değerlendirirken, yenilenebilir enerji yatırımlarının çevresel etkilerini ve bu yatırımların finansal raporlarla uyumunu kontrol ederler. İşletmeler, bu yatırımları ve ilgili amortisman giderlerini raporlarken, bağımsız denetçilerin doğrulaması gereken unsurlar şunlardır: Çevresel performans, finansal uyumluluk, vergi avantajları. Bağımsız denetçiler, tüm bu unsurların doğruluğunu, şeffaflığını ve işletmenin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada ne derece başarılı olduğunu inceler. Ayrıca, sosyal ve yönetimse kriterlerin, bu yatırımların denetiminde nasıl yer bulduğunu değerlendirirler. Yenilenebilir enerji projeleri, yalnızca çevresel hedefleri değil, aynı zamanda toplumsal faydaları da göz önünde bulundurur; bu nedenle, denetçiler bu projelerin topluma sağladığı sosyal yararları ve yönetim uygulamalarını da denetlerler. Finansal bilgiler için bağımsız denetim ne kadar gerekliyse, sürdürülebilirlik raporlarındaki finansal olmayan bilgiler için ise güvence denetimi gerekli hale gelmiştir. Ancak literatürde yer alan birçok çalışmada, güvence denetiminin henüz zorunlu olmadığı için olması gereken seviyeden daha düşük olduğu sonucuna da varılmıştır (Özerhan & Sultanoğlu, 2018, s.53). Ülkemiz açısından bağımsız denetim raporlarında sürdürülebilirlik odaklı inceleme, açıklama ve görüş bildirimi henüz yaygın olarak gözlemlenmemektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik yatırımlarının denetim sürecindeki değerlendirme kriterlerinin sınırlarının belirlenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

4.2. Finansal Raporlamada Şeffaflık ve İletişimin Önemi

Finansal raporlamada şeffaflık ve iletişim, özellikle sürdürülebilirlik yatırımlarının muhasebe ve denetim süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır (Karcioğlu ve Öztürk, 2021, s. 46-47). Şeffaflık, işletmelerin sürdürülebilirlik yatırımlarının finansal etkilerini doğru ve açık bir şekilde paylaşmalarını sağlar, böylece paydaşlar, yatırımcılar ve yöneticiler doğru bilgiye dayalı kararlar alabilirler (Karcioğlu ve Öztürk, 2021, s. 46-47). Bu, özellikle sürdürülebilirlik yatırımlarının maliyet ve fayda analizlerinin yanı sıra, amortisman, değerlendirme ve yeniden değerlendirme gibi muhasebesel süreçlerinin doğru şekilde yansıtılmasını içerir. Denetim süreçlerinde de bu şeffaflık ve doğru iletişim büyük önem taşır. Denetçiler, sürdürülebilirlik yatırımlarının muhasebe ve finansal raporlama süreçlerinin yasal düzenlemelere uygun olup olmadığını değerlendirirken, yatırımın sağladığı vergi avantajları ve uzun vadeli etkilerini doğru bir biçimde raporlamalıdır. Denetim ve muhasebe süreçlerinin şeffaf olması, yalnızca finansal doğruluğu sağlamayı değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik yatırımlarının işletme stratejileriyle uyumlu olduğunun ve paydaşlara karşı sorumlulukların yerine getirildiğinin gösterilmesine de olanak tanır. Bu bağlamda, denetim süreçlerinde yapılan şeffaf değerlendirmeler, sürdürülebilirlik yatırımlarının etkinliğini ve uzun vadeli katkılarını daha net bir şekilde ortaya koyar. Şeffaflık, işletmelerin tüm süreçleri ve prosedürlerini yayınlamasını gerektirirken, denetlenebilirlik ise

sunulan verilerin ve bilgilerin denetçilerin verilerin güvenilirliğini denetlemelerini sağlayacak şekilde olması gerektiğini ifade etmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

İşletmelerde sürdürülebilirlik kriterlerinin doğru belirlenmesi, bir işletmenin ne kadar sürdürülebilir olduğunun cevabını vererek sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılması noktasında denetleyici bir işlev görecektir. Eğer bu kriterler oluşturulmaz ve sınırlar netleşmezse, oluşabilecek vergisel ve denetimsel suçlar da gündeme gelebilir. Bu nedenle, sürdürülebilirlik odaklı yatırımların finansal raporlama şeffaflığını artırmak için muhasebe standartlarının güncellenmesi ve denetim süreçlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle sürdürülebilirlik raporlarına yönelik güvence denetiminin zorunlu hale getirilmesi ve denetçilerin bu alandaki yetkinliklerinin artırılması kritik öneme sahiptir. TSRS 2'nin 3 nolu maddesinin vurgusu olan şeffaflık, risk yönetimi gibi noktaların yayımlanan entegre raporlarda, konsolide tablolarla ve denetim raporlarında denetlenebilirliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmada kilit rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR

- Yıldıztekin, İ., (2009)., Sürdürülebilir Kalkınmada Çevre Muhasebesinin Etkileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 367-390.
- Durmuş, A., H., (2015)., Kar Amaçsız Kuruluşlarda Duran Varlık Edinimlerinin Muhasebeleştirilmesi.
- Terzi, H., & Oltulular, S. (2006). ENFLASYON-BÜYÜME SÜRECİNDE SABİT SERMAYE YATIRIMLARI. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1), 1-18.
- Küçükkahraman, B., (2013) TMS 20 Standardına Göre Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi: Örnek Uygulamalar., (Master's Thesis, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- Ertuğrul, Ö., F., ve Kurt, M., B., (2009)., Yenilenebilir Enerji Kaynakları Maliyet Analizi ve Sürdürülebilir Yek Uygulamaları. V., Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı., Haziran, 37-42.
- Arı, E. S., ve Ergin, E., (2018)., Sürdürülebilir İşletme Olma Yolunda Çözüm Önerileri. Akademik İzdüşüm Dergisi, 3(4), 1-18.
- Üçgül, İ., Tüysüzoğlu, E., ve Yakut, M., (2014)., Pv Çatı Uygulaması İçin Enerji Hesaplaması ve Ekonomik Analizi., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 18(2), 1-6.
- Ünal, İ., H., (2024)., Finansal Olmayan Bilgilerin Raporlanmasındaki Şeffaflığın İşletmelerin Finansal Performansına Etkisi., İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 386-417., <https://doi.org/10.54282/inijoss.1527127>
- Wang, M., Rieger, M., O., ve Hens, T., (2016)., Zaman Tercihleri Nasıl Farklılık Gösterir: 53 Ülkeden Kanıtlar. İktisadi Psikoloji Dergisi, 52, 115-135.
- Yalçın, D., (2006) İktisadi ve Mali Etkileriyle Türkiye'de Enflasyon Muhasebesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Celal Bayar Üniversitesi, Manisa
- Yavuz, G., (2007) Enflasyon Muhasebesi ve Bir Uygulama
- Uyanık, A., (2019)., Vergi Bilinci ve Vergiye Gönüllü Uyumun Vergi Gelirlerine Etkilerinin Değerlendirilmesi. Maliye Dergisi, 177, 354-386.
- Uzun, E., (2018)., Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Muhasebe Kalitesi Üzerine Etkisi. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi (65), 28-38.
- Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlamaya İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı., (TMS 29) Hakkında Tebliğ., (Sıra No: 16) 213 Sayılı Vergi Usul Kanun'un 327 Maddesi <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/14213pdf>
- https://ms.hmb.gov.tr/Uploads/2019/01/Vergi-Harcamalar_-Raporu-2017.Pdf

Finansal İyilik Hali ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama

Didem Öztürk Çiftci¹ , Neşegül Parlak^{2*}

¹ Ordu Üniversitesi, dciftci@odu.edu.tr

^{2*} Ordu Üniversitesi, nparlak@odu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, 2024-2025 eğitim-öğretim döneminde Ordu Üniversitesi Fatsa Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören farklı bölümlerdeki önlisans öğrencilerinin finansal iyilik halleri ile olumlu gelecek beklentileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin finansal iyilik halleri ve olumlu gelecek beklentilerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Verilerin toplandığı dönemde meslek yüksekokulunda altı bölümde aktif olarak kayıtlı öğrenci sayısı 1024 olarak tespit edilmiştir. Ancak değerlendirmeye alınan geçerli anket sayısı 439'dur. Araştırmada parametrik analiz yöntemlerinden bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Pearson korelasyon analizi kullanılmış; veriler %5 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir.

Finansal iyi oluş ölçeğinin iki alt boyutu incelenmiştir. Mevcut finansal duruma ilişkin algının ortalama düzeyde olduğu; gelecekteki finansal duruma ilişkin algının ve olumlu gelecek beklentisinin ise ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Finansal iyi oluşun her iki boyutunun da olumlu gelecek beklentisi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Araştırma değişkenlerinin ortalamaları, cinsiyet, sınıf, yaş ve aylık gelir değişkenlerine göre bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Buna göre, finansal iyi oluşun alt boyutları ve olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Gelecekteki finansal duruma ilişkin algı ve olumlu gelecek beklentisi açısından sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0,05$); mevcut finansal durum algısının sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). Yaş değişkeni açısından değerlendirildiğinde, gelecekteki finansal durum algısı ve olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Ancak mevcut finansal durum algısının yaşa göre anlamlı şekilde farklılaştığı saptanmıştır ($p<0,05$). Gelir değişkenine göre yapılan analizlerde ise, mevcut finansal durum ve olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamışken, gelecekteki finansal durum bakımından anlamlı bir farklılık belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal İyilik Hali, Olumlu Gelecek Beklentisi, Meslek Yüksekokulu Öğrencileri.

An Examination of the Relationship Between Financial Well-Being and Positive Future Expectations: An Application on Vocational School Students

ABSTRACT

In this study, the relationship between the financial well-being of associate degree students studying in different departments at Ordu University Fatsa Vocational School during the 2024-2025 academic year and their positive future expectations was examined. In addition, it was investigated whether students' financial well-being and positive future expectations differ according to demographic variables. During the data collection period, the number of actively enrolled students in six departments at the vocational school was identified as 1,024. However, the number of valid questionnaires included in the evaluation was 439. Parametric analysis methods, including the independent samples t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), and Pearson correlation analysis, were used in the study, and the data were tested at a 5% significance level.

Two sub-dimensions of the financial well-being scale were examined. It was determined that the perception of the current financial situation was at a moderate level, while the perception of the future financial situation and positive future expectations were above average. It was found that both sub-dimensions of financial well-being had a statistically significant effect on positive future expectations ($p<0.05$).

The means of the research variables were evaluated according to gender, class, age, and monthly income using independent samples t-test and one-way variance analysis. Accordingly, significant differences were found in the sub-dimensions of financial well-being and in the level of positive future expectations according to gender ($p<0.05$). While no significant difference was found according to class level in the perception of future financial situation and in positive future expectations ($p>0.05$), it was determined that the perception of current financial situation differed significantly by class level ($p<0.05$). When evaluated in terms of age, no significant differences were observed in the perception of future financial situation and in positive future expectations ($p>0.05$), but the perception of current financial situation was found to differ significantly according to age ($p<0.05$). In the analyses conducted according to income variable, no significant differences were found in the current financial situation sub-dimension and in the level of positive future expectations.

Keywords: Financial Well-Being, Positive Future Expectations, Vocational School Students.

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında ekonomik belirsizlikler, bireylerin hem maddi hem de psikolojik refah düzeyleri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Özellikle genç yetişkinler için finansal kaynaklara erişim, bu kaynakları etkin biçimde kullanabilme becerisi ve geleceğe dair maddi güven hissi, bireysel iyilik halinin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Finansal karar alma süreçleri, bireylerin yalnızca bugünkü yaşam kalitesini değil; aynı zamanda gelecekte beklenenleri, umut düzeylerini ve hedef belirleme davranışlarını da etkilemektedir.

Bu bağlamda literatürde son yıllarda sıkça ele alınan finansal iyi oluş kavramı, bireylerin mali durumlarına dair öznel algılarını, finansal stres düzeylerini ve gelecek planlamasına ilişkin tutumlarını kapsamaktadır. Finansal iyi oluş, bireylerin gelirlerini nasıl yönettikleri, bütçe yapma becerileri, borçlanma ve tasarruf konusundaki tutumları gibi çok boyutlu unsurlar üzerinden değerlendirilmektedir (Brüggen et al., 2017: 230). Özellikle genç bireylerde finansal bilinç düzeyinin düşük olması, finansal risklere karşı kırılganlığı artırmakta ve bu durum bireylerin psikolojik dayanıklılığı ile gelecekte duydukları umut arasında doğrudan bir ilişki yaratmaktadır.

Öte yandan, bireylerin yaşamlarına yön verme biçimlerini etkileyen önemli psikolojik faktörlerden biri de olumlu gelecek beklentisidir. Umud, iyimserlik ve hedef yönelimi gibi unsurları içeren bu kavram, bireylerin geleceğe yönelik motivasyonlarını, öz yeterlilik algılarını ve psikolojik iyilik hallerini şekillendirmektedir (Carver & Scheier, 1998:73). Araştırmalar, olumlu gelecek beklentisinin yüksek olduğu bireylerin hem akademik hem de mesleki yaşamda daha başarılı olduklarını, stresle daha etkili başa çıktıklarını ortaya koymaktadır (Schmid & Lopez, 2011: 78).

Finansal iyi oluş ve olumlu gelecek beklentisi kavramlarının özellikle üniversite öğrencileri bağlamında birlikte ele alınması, çağdaş gençliğin hem ekonomik hem de psikolojik dinamiklerini daha bütüncül biçimde analiz etmeye olanak tanımaktadır. Öğrencilik dönemi, bireyin hem bağımsız finansal davranışlar geliştirmeye başladığı hem de kariyer ve yaşam hedeflerini şekillendirdiği kritik bir evredir. Bu nedenle öğrencilerin mali durumlarına dair öznel algıları ile gelecekte duydukları umut düzeyi arasındaki ilişki, bireysel refahın artırılması ve eğitim politikalarının yönlendirilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır (Serido et al., 2010: 456).

Bu çalışmanın amacı, Ordu Üniversitesi Fatsa Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören önlisans öğrencilerinin finansal iyilik halleri ile olumlu gelecek beklentileri arasındaki ilişkiyi incelemek; ayrıca bu değişkenlerin cinsiyet, yaş, sınıf ve gelir düzeyi gibi demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Elde edilecek bulgular, üniversite öğrencilerine yönelik finansal okuryazarlık programlarının ve psikososyal destek mekanizmalarının geliştirilmesine katkı sağlayacak nitelikte olup, genç bireylerin yaşam doyumlarını artıracak stratejilere zemin oluşturacaktır.

2. Finansal İyi Oluş

Finansal iyi oluş, bireylerin mevcut mali durumları ile bu durumu algılayış biçimleri, finansal kaynakları etkin biçimde yönetebilme yeterlilikleri ve gelecekteki finansal durumlarına dair duydukları güven gibi unsurları kapsayan çok boyutlu bir kavramdır (Brüggen et al., 2017:230). Geleneksel anlamda finansal refah, yalnızca gelirin yüksekliği ya da maddi varlıkların mik-

tarı ile sınırlı bir biçimde değerlendirilirken, çağdaş finansal iyi oluş yaklaşımı bireyin finansal farkındalığını, karar alma süreçlerini ve duygusal finansal güvenliğini de dikkate almaktadır (Netemeyer et al., 2018: 70).

Finansal iyi oluşun en temel bileşenleri arasında; kişinin borçlarını yönetebilme yeteneği, finansal hedef belirleyebilme ve bu hedeflere ulaşabilmek için planlı hareket etme becerisi, ani finansal şoklara karşı dayanıklılık geliştirme ve uzun vadeli finansal güvenlik algısı yer almaktadır (Atkinson & Messy, 2012: 15).

2.1. Finansal İyi Oluşun Boyutları

Brüggen ve arkadaşları (2017:231) tarafından yapılan kavramsal çerçevelenmede finansal iyi oluş iki ana boyutta ele alınmaktadır:

Mevcut Finansal Durum Algısı:

Bu boyut, bireyin güncel gelir-gider dengesine, temel ihtiyaçlarını karşılayabilme düzeyine, borç yönetimine ve genel maddi tatminine yönelik değerlendirmelerini içerir. Finansal baskılarla başa çıkma kapasitesi, bireyin kısa vadeli stres düzeyini doğrudan etkiler (Gutter & Copur, 2011: 702). Bireylerin finansal kaynaklara ve bu kaynakları yönetebilme becerilerine dair algıları, gelecek beklentileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Finansal güven hissi, bireyin geleceğe dair olumlu bir perspektif geliştirmesini kolaylaştırmakta; buna karşılık ekonomik belirsizlik ve yetersizlik, gelecek beklentilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Xiao, Tang, & Shim, 2009: 58). Özellikle öğrenciler veya sabit geliri olmayan bireylerde bu boyut daha dalgalı seyretmektedir.

Gelecekteki Finansal Durum Algısı:

Uzun vadeli finansal güven, tasarruf yapabilme kapasitesi, yatırım yapma eğilimi, emeklilik planlaması ve ekonomik krizlere karşı dayanıklılık gibi unsurlar bu başlık altında toplanmaktadır. Bu boyut, bireyin finansal gelecek beklentisiyle doğrudan ilişkilidir ve psikolojik sağlamlıkla da örtüşmektedir (Shim et al., 2009: 710).

Finansal iyi oluş bireylerin sadece finansal kararları değil, aynı zamanda psikolojik iyi oluşları, yaşam doyumları ve olumlu gelecek beklentileri üzerinde de çok yönlü ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

3. Olumlu Gelecek Beklentisi

Olumlu gelecek beklentisi, bireylerin yaşamlarının ilerleyen dönemlerine ilişkin olarak duydukları umut, iyimserlik ve genel olarak olumlu duygusal eğilimleri ifade eden psikolojik bir kavramdır (Snyder, 2002: 249). Bu beklenti, bireyin yaşam hedeflerine ulaşabileceğine olan inancı, karşılaştığı zorluklara karşı sergilediği direnç düzeyi ve geleceği şekillendirme kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir.

Olumlu gelecek beklentisi, bireyin yaşam doyumunu artıran, stresle başa çıkma becerilerini güçlendiren ve öz-yeterlilik algısını besleyen temel bir unsur olarak değerlendirilir (Carver & Scheier, 1998: 73). Bireylerin kendilerini geleceğe dair kontrol sahibi ve umutlu hissetmeleri, akademik ve mesleki başarılarını olumlu yönde etkileyebilmektedir.

3.1. Umut Teorisi Bağlamında Olumlu Gelecek Beklentisi

Snyder'ın (2002: 250) geliştirdiği Umut Teorisi (Hope Theory), olumlu gelecek beklentisinin bilişsel temellerini açıklayan öncü kuramlardan biridir. Bu teoriye göre umut, iki temel bileşenden oluşur:

- **Yol Belirleme (Pathways Thinking):** Bireyin hedeflerine ulaşmak için çeşitli yollar üretebilme kapasitesi,
- **İrade Gücü (Agency Thinking):** Bu yolları kullanmak üzere duyduğu motivasyon ve inanç.

Bu çerçevede umut, yalnızca olumlu düşüncelerle sınırlı olmayan; aktif problem çözme, plan yapma ve kararlılıkla harekete geçme gibi işlevsel özellikler de barındıran bir bilişsel süreçtir. Dolayısıyla yüksek düzeyde olumlu gelecek beklentisine sahip bireyler, yaşamlarında karşılaştıkları engeller karşısında daha dirençli, esnek ve kararlı davranışlar sergilemektedirler (Schmid & Lopez, 2011: 78).

Olumlu gelecek beklentisi; cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, aile desteği, akademik başarı ve psikolojik dayanıklılık gibi çeşitli bireysel ve çevresel değişkenlerden etkilenmektedir. Kadın bireylerde sosyal destek arayışı, erkek bireylerde ise öz yeterlilik algısı gibi cinsiyete özgü faktörler, geleceğe yönelik tutumlarda farklılık yaratabilmektedir (Lusardi & Mitchell, 2014: 15).

Bununla birlikte literatür, olumlu gelecek beklentisinin öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir özellik olduğunu göstermektedir. Özellikle genç bireylerde kariyer planlaması, finansal eğitim, kişisel gelişim atölyeleri gibi uygulamalar, geleceğe dair umut duygusunu artıran etkili stratejiler arasında yer almaktadır (Shim et al., 2013: 132).

4. Finansal İyi Oluş ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişki

Finansal iyi oluş ve olumlu gelecek beklentisi, bireylerin yaşamlarını algılayış biçimlerini doğrudan etkileyen iki önemli psikososyal yapıdır. Finansal iyi oluş, bireyin mali durumuna ilişkin öznel değerlendirmelerini; olumlu gelecek beklentisi ise geleceğe yönelik umut, iyimserlik ve hedef belirleme eğilimlerini kapsamaktadır. Her iki kavram da bireyin genel yaşam doyumu, psikolojik sağlık ve stresle baş etme becerisi ile yakından ilişkilidir (Serido et al., 2010: 455).

Yapılan araştırmalar, bireylerin finansal durumlarına yönelik olumlu algılar geliştirdikçe, gelecekte duydukları umut ve beklentilerin de arttığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda finansal kaynaklara erişim, bu kaynakları etkin kullanabilme ve geleceğe dair finansal güven hissi, bireyin olumlu gelecek inşasında temel belirleyicilerden biri hâline gelmektedir (Xiao, Tang & Shim, 2009: 56). Özellikle genç bireylerde finansal belirsizlik, gelecek kaygısını artırmakta; bu durum ise umut düzeyini düşürerek bireyin psikolojik iyilik halini zedeleyebilmektedir.

Finansal iyi oluşun iki temel boyutu olan *mevcut finansal durum algısı* ve *gelecekteki finansal güven*, bireyin hedef belirleme motivasyonu ile yakından ilişkilidir. Snyder'ın (2002: 250) umut teorisine göre bireyin gelecek yönelimli düşünce sistemi, "yollar üretme" ve "irade geliştirme" becerilerine dayanır. Finansal olarak yeterlilik hissi, bireyin bu bilişsel süreçlerini güçlendirerek daha net hedefler belirlemesini, bu hedeflere ulaşmak için çaba göstermesini ve engeller karşısında esnek stratejiler geliştirmesini kolaylaştırır (Schmid & Lopez, 2011: 78).

Gutter ve Copur'un (2011: 703) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, finansal davranışların bireyin genel iyilik haliyle ve umut düzeyiyle anlamlı şekilde ilişkili olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Kutbay ve Bağcı (2020: 120), finansal stresin yüksek olduğu bireylerde psikolojik iyilik halinin düşük düzeyde olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular, finansal iyi oluşun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, finansal iyi oluş ile olumlu gelecek beklentisi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, bireylerin maddi yeterlilik duygusunun yalnızca ekonomik refahı değil, aynı zamanda psikolojik sağlık ve yaşam yönelimi gibi daha geniş boyutları da etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla özellikle genç bireylerin finansal açıdan desteklenmesi, onlara yönelik finansal okuryazarlık ve bütçe yönetimi gibi alanlarda eğitim verilmesi, gelecek beklentilerini olumlu yönde şekillendirme açısından büyük önem taşımaktadır.

4.1. Literatür

Finansal iyi oluş ile olumlu gelecek beklentisi arasındaki ilişkiye yönelik literatürde, farklı ülkelerde ve çeşitli örneklem gruplarında birçok çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalar, bireylerin hem mevcut hem de geleceğe yönelik finansal durum algılarının, yalnızca ekonomik refahlarını değil; aynı zamanda gelecekte duydukları umut düzeyini ve genel yaşam doyumlarını da anlamlı biçimde etkilediğini göstermektedir (Shim et al., 2009: 709; Xiao, Tang, & Shim, 2009: 56).

Bu ilişkiler, demografik değişkenlere göre farklılık gösterebilmektedir. Gutter ve Copur'un (2011: 703) çalışması, cinsiyet, yaş, gelir düzeyi ve eğitim seviyesi gibi faktörlerin, bireylerin finansal algılarını ve buna bağlı olarak gelecek beklentilerini anlamlı biçimde etkilediğini ortaya koymuştur. Örneğin, kadın bireylerin finansal stres düzeyleri genellikle daha yüksek olurken; erkek bireylerin finansal yeterlilik algılarının olumlu gelecek beklentisini daha güçlü etkileyebildiği bulunmuştur.

Üniversite öğrencileri, yaşamlarının önemli bir geçiş evresinde yer aldıkları için gelecek beklentileri açısından oldukça hassas bir grubu oluşturmaktadır. Finansal iyi oluş düzeyleri genellikle gelir kaynaklarının sınırlılığı, finansal yönetim deneyimi eksikliği ve gelecek belirsizlikleri gibi nedenlerle dalgalanma göstermektedir. Akademik başarı, mesleki yönelim, ekonomik kaygılar ve sosyal ilişkiler gibi birçok faktör, bu bireylerin gelecek algılarını şekillendirmektedir (Serido et al., 2010: 456). Yapılan araştırmalar, öğrencilerin umut düzeylerinin akademik performans, psikolojik iyilik hali ve yaşam doyumu ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Snyder, Rand, & Sigmon, 2002: 260). Özellikle önlisans düzeyindeki öğrenciler için finansal sorunlar, akademik başarıdan sosyal ilişkiler düzeyine kadar geniş bir yelpazede etkili olabilir.

Araştırmalar, finansal iyi oluş düzeyi yüksek olan öğrencilerin, gelecekte daha umutlu olduklarını, daha az stres yaşadıklarını ve kariyer planlamalarında daha motive olduklarını göstermektedir (Shim et al., 2013: 129; Xiao et al., 2009: 55). Bu bağlamda üniversitelerde sunulan finansal danışmanlık, bütçe yönetimi eğitimleri ve gelir destekleri, öğrencilerin finansal iyi oluşlarını artırmada önemli rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, finansal iyi oluş, olumlu gelecek beklentisi ve ilgili demografik değişkenlere yönelik önceki araştırmalar Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Finansal İyi Oluş ve Olumlu Gelecek Beklentisi İlişkisine Yönelik Literatür Özeti

Yazar(lar)	Yıl	Çalışma Konusu	Temel Bulgular	Örneklem
Brüggen vd.	2017	Finansal iyi oluşun tanımlanması ve ölçümü	Finansal iyi oluş, mevcut ve geleceğe yönelik finansal durum algısı olarak iki boyutta ele alınmalıdır.	Kavramsal Çalışma
Netemeyer vd.	2018	Finansal iyi oluşun çok boyutlu yapısı	Finansal iyi oluş, bireylerin psikolojik iyilik halleri ve stres seviyeleriyle güçlü ilişkidir.	ABD'li yetişkin bireyler
Shim vd.	2009	Genç yetişkinlerde finansal iyi oluş ve davranışlar	Finansal iyi oluş, finansal davranışları ve genel yaşam doyumunu olumlu etkiler.	ABD'li üniversite öğrencileri
Xiao vd.	2009	Gençlerin finansal iyi oluş ve olumlu gelecek beklentisi ilişkisi	Finansal iyi oluş, olumlu gelecek beklentisini pozitif yönde etkiler.	ABD'li üniversite öğrencileri
Snyder	2002	Umut Teorisi	Bireylerin umut ve iyimserlik düzeyleri, olumlu gelecek beklentilerinin temel belirleyicileridir.	Kavramsal Çalışma
Gutter & Copur	2011	Finansal iyi oluşun demografik farklılıkları	Cinsiyet, yaş, gelir ve eğitim düzeyleri finansal iyi oluş üzerinde anlamlı farklılıklar yaratır.	ABD'li yetişkin bireyler
Lusardi & Mitchell	2014	Finansal okuryazarlık ve kadınlar	Kadınların finansal iyi oluş seviyeleri erkeklere göre daha düşüktür.	ABD'li yetişkin bireyler
Lusardi & Tufano	2015	Finansal okuryazarlık ve borç stresi	Finansal iyi oluş, finansal okuryazarlıkla doğru ilişkilidir.	ABD'li yetişkin bireyler
Serido, Shim & Tang	2013	Genç yetişkinlerde finansal iyi oluş ve psikolojik iyi oluş ilişkisi	Finansal iyi oluş, gençlerin psikolojik iyi oluşunu ve akademik başarılarını destekler.	ABD'li üniversite öğrencileri

Mevcut araştırma, Türkiye'de önlisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin finansal iyi oluş düzeyleri ile olumlu gelecek beklentileri arasındaki ilişkiyi inceleyerek, bu alandaki literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma aynı zamanda bu ilişkinin demografik değişkenler bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığını da ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece, genç bireylerin finansal refahlarının ve psikolojik dayanıklılıklarının artırılmasına yönelik daha etkin politika ve uygulamalara zemin hazırlanabilecektir.

5. Yöntem

Bu çalışma nicel araştırma yöntemine dayalı betimsel bir çalışmadır. Araştırma verileri, Ordu Üniversitesi Fatsa Meslek Yüksekokulu'nda 2024-2025 eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören farklı bölümlerdeki önlisans öğrencilerinden anket yöntemiyle toplanmıştır.

Verilerin toplandığı dönemde meslek yüksekokulunda altı bölümde aktif olarak kayıtlı öğrenci sayısı 1024 olarak belirlenmiştir. Ancak değerlendirmeye alınan geçerli anket sayısı 439'dur.

Verilerin analizinde bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Pearson korelasyon analizi kullanılmış; analizler %5 anlamlılık düzeyinde yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçek, finansal iyi oluşun mevcut finansal durum algısı ve gelecekteki finansal durum algısı olmak üzere iki alt boyutunu ölçmektedir. Olumlu gelecek beklentisi ise olumlu gelecek beklentisi ölçeği ile ölçülmüştür.

5.1. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, Ordu Üniversitesi Fatsa Meslek Yüksekokulunda yer alan ve aktif öğrenci alımı yapmakta olan Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri, Motorlu Araçlar ve Ulaştırma Teknolojileri, Muhasebe ve Vergi, Tasarım ve Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümlerinde eğitim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Verilerin toplandığı dönem itibarıyla bu bölümlerde aktif kayıtlı öğrenci sayısının 1024 olduğu tespit edilmiştir. Araştırma evrenine bağlı olarak gerekli örneklem büyüklüğü 278 olarak belirlenmiştir.

Veri toplamak amacıyla 3 bölümden oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. İlk bölümde demografik bilgiler, ikinci bölümde finansal iyilik hali ölçeğine ilişkin 10 ifade, üçüncü bölümde ise olumlu gelecek beklentisi ölçeğine ilişkin 5 ifade yer almaktadır. Basılı şekilde öğrencilere dağıtılan anket formlarının 439 tanesinin geçerli olduğu belirlenmiş ve söz konusu anket formlarında yer alan veriler araştırmanın veri setini oluşturmuştur.

5.2. Veri Toplama Araçları

Finansal İyilik Hali Ölçeği:

Araştırmada katılımcıların finansal iyilik hali algılarını belirlemek amacıyla, Norvilitis, Szablicki, ve Wilson (2003) tarafından geliştirilen ve geçerlilik ve güvenirlik çalışması Sunal (2012) tarafından gerçekleştirilen Finansal İyilik Hali Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, mevcut finansal durum (8 ifade) ve gelecekteki finansal durum (2 ifade) olmak üzere 2 boyut ve toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 4,5,6 ve 10. Maddeler ters kodlanmıştır.

Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği:

Katılımcıların gelecekleri hakkında beklentilerinin olumluluk derecesini ölçmek amacıyla İmamoğlu (2001) tarafından geliştirilmiş olan ve tek boyut altında yer alan 5 ifadeden oluşan Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte yer alan 4 numaralı ifade ters kodlanmıştır.

5.3. Bulgular

5.3.1. Finansal İyilik Hali Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

Finansal iyilik hali ölçeği geneli Cronbac'h Alpha katsayısının 0,789; Mevcut finansal durum boyutu için 0,805; Gelecekteki finansal durum boyutu için ise 0,729 olduğu tespit edilmiştir.

Ölçek geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile belirlenmiştir. Ölçeğin orijinal formu olan iki boyutlu şekli ile gerçekleştirilen DFA sonucu uyum iyiliği değerleri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 2: Finansal İyilik Hali Ölçeği DFA Uyum İyiliği Değerleri

χ^2/df	CFI	GFI	RMSEA
3,325	0,950	0,954	0,073

Tablo 1 incelendiğinde tüm değerlerin iyi uyum ve kabul edilebilir uyum sınırları içinde yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle ölçeğin 2 boyut ve 10 maddeden oluşan orijinal formunun yapısal geçerliğinin sağlandığı ifade edilebilir.

5.3.2. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

Ölçek güvenirliği için Cronbac'h Alpha katsayısı ilk değerlendirmede 0,625 olarak bulunmuştur. Yapılan incelemede güvenirliği düşürdüğü tespit edilen 1 numaralı ifade (Kişisel geleceğim konusunda oldukça iyimserim) ölçekten çıkartılmıştır. Bu şekli ile Cronbac'h Alpha değeri 0,812 olarak tespit edilmiştir.

Ölçekten ifade çıkartıldığı için öncelikle açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır (KMO= 0,779; df= 6; p=,000). Açıklayıcı faktör analizinde 4 ifade, tek faktörlü bir yapı oluşturmuştur. Söz konusu faktör, toplam varyansın %64,93'ünü açıklamaktadır.

Açıklayıcı faktör analizinin oluşturduğu yapının geçerliliği DFA ile belirlenmiştir. Ölçeğin 4 ifade ve tek faktörden oluşan formu için uygulanan DFA uyum iyiliği değerleri Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 3: Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği DFA Uyum İyiliği Değerleri

χ^2/df	CFI	GFI	RMSEA
0,090	1,000	1,000	0,000

Tablo 2 incelendiğinde tüm değerlerin mükemmel uyum sınırları içinde yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle ölçeğin tek boyut ve 4 maddeden oluşan formunun yapısal geçerliğinin sağlandığı ifade edilebilir.

5.3.3. Demografik Bulgular

Araştırma katılımcılarına ilişkin demografik bilgiler Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 4: Katılımcılara İlişkin Demografik Veriler

		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	193	44
	Erkek	246	56
	Toplam	439	100
Sınıf	1.Sınıf	279	63,6
	2.Sınıf	169	36,4
	Toplam	439	100
Yaş	17 yaş altı	17	3,9
	17-19 yaş arası	197	44,8
	20-22 yaş arası	184	41,9
	23-25 yaş arası	24	5,5
	26 yaş ve üzeri	17	3,9
	Toplam	439	100
Aylık Gelir	0-5.000 TL arası	280	63,8
	5.001-10.000 TL arası	85	19,4
	10.001-20.000 TL arası	40	9,1
	20.001 TL ve üzeri	34	7,7
	Toplam	439	100

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcı profilinde kadın erkek oranı birbirine yakın olduğu görülmektedir (Kadın; %44; Erkek; %56). Araştırmaya katılan öğrencilerin %63'ü birinci sınıf, %36'sı ise ikinci sınıfta eğitim almaktadır. Yaş aralığı incelendiğinde ise, katılımcıların üniversite öğrencisi olması ile açıklanabilecek olan 17-19 yaş (%44) ve 20-22 yaş (%42) aralığında birikme olduğu görülmektedir.

5.3.4. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon ve Regresyon Analizi Bulguları

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişki Pearson korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. Korelasyon analizi sonucu elde edilen bulgular ve değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 5: Değişkenler Arası Korelasyon Analizi, Ortalama ve Standart Sapma Bulguları

Değişkenler	$\bar{x}$	Ss	GFD	MFD	OGB
Gelecekteki Finansal Durum	3,07	1,2647	1	,230**	-,139**
Mevcut Finansal Durum	2,61	0,9523		1	-,212**
Olumlu Gelecek Beklentisi	3,73	0,9198			1

**p<0,01 düzeyinde anlamlı

Tablo 4'de yer alan veriler incelendiğinde Finansal iyi oluş ölçeğinin iki boyutundan biri olan mevcut finansal durum boyutuna ilişkin algnın ortalama düzeyde olduğu, diğer boyut olan gelecekteki finansal durum boyutu ile olumlu gelecek beklentisine ilişkin algnın ise ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Değişkenler arası ilişkileri belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi bulguları incelendiğinde, finansal iyi oluş ölçeğinin her iki boyutu ile olumlu gelecek beklentisi arasında negatif yönlü ve anlamlı fakat zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Finansal iyi Oluş Boyutlarının Olumlu Gelecek Beklentisi Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Bulguları

Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	β	Sh	β	t	p
Sabit	4,424	0,148		29,887	0,000
Gelecekteki Finansal Durum	-,069	0,035	-,095	-1,995	0,047
Mevcut Finansal Durum	-,184	0,046	-,190	-3,974	0,000
Bağımlı Değişken: Görev Performansı; R= .232, R²= .054, F= 12,356, p=.000					

Bulgular, finansal iyi oluşun her iki boyutunun olumlu gelecek beklentisi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir ($p < 0,05$). Söz konusu etkilerin negatif yönde olduğu görülmektedir. Gelecekteki finansal duruma ilişkin algıda oluşan 1 birimlik artışın, olumlu gelecek beklentisinde yaklaşık %7'lik ($\beta = -,069$) azalışa neden olduğu ifade edilebilir. Benzer şekilde mevcut finansal duruma ilişkin algıda oluşan 1 birimlik artışın da, olumlu gelecek beklentisinde yaklaşık %18'lik ($\beta = -,184$) azalışa neden olduğu ifade edilebilir.

5.3.5. Demografik Değişkenler Açısından Finansal İyi Oluş ve Olumlu Gelecek Beklentisi Düzeylerine İlişkin Farklılık Analizleri

Araştırmanın değişkenlerine ilişkin ortalamaların cinsiyet, sınıf, yaş ve aylık gelir değişkenleri açısından farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir

Tablo 7: Cinsiyet Değişkeni t Testi Bulguları

Değişkenler	Grup		ss	P
Gelecekteki Finansal Durum	Kadın	3,22	1,241	0,022
	Erkek	2,95	1,271	
Mevcut Finansal Durum	Kadın	2,73	0,982	0,021
	Erkek	2,52	0,919	
Olumlu Gelecek Beklentisi	Kadın	3,63	0,933	0,053
	Erkek	3,80	0,903	

Tablo 6 incelendiğinde finansal iyi oluşun alt boyutları ve olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Bir başka ifadeyle katılımcı öğrencinin kadın ya da erkek oluşu mevcut ve gelecekteki finansal durumuna ve olumlu gelecek beklentisine ilişkin algısı açısından anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Ortalamalar incelendiğinde, kadın katılımcıların gelecekteki ve mevcut finansal duruma ilişkin algılarının erkek katılımcılardan anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bulgular, erkek katılımcıların olumlu gelecek beklentisi algılarının kadın katılımcılardan anlamlı şekilde yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Sınıf Değişkeni t Testi Bulguları

Değişkenler	Grup		ss	P
Gelecekteki Finansal Durum	1.Sınıf	3,04	1,282	0,563
	2.Sınıf	3,11	1,236	
Mevcut Finansal Durum	1.Sınıf	2,48	0,928	0,000
	2.Sınıf	2,83	0,954	
Olumlu Gelecek Beklentisi	1.Sınıf	3,76	0,966	0,299
	2.Sınıf	3,67	0,832	

Tablo 7 incelendiğinde finansal iyi oluşun alt boyutlarından gelecekteki finansal durum boyutu ile olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde katılımcıların sınıflarına göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Bir başka ifadeyle katılımcı öğrencinin 1. Ya da 2 sınıfta oluşu gelecekteki finansal durumuna ve olumlu gelecek beklentisine ilişkin algısı açısından anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Bunun yanında, mevcut finansal durum algısı bakımından katılımcıların eğitim gördükleri sınıfa göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Bulgular, 2. Sınıfta eğitim gören öğrencilerin mevcut finansal durum algılarının 1. Sınıf öğrencilerine göre anlamlı şekilde yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 9: Yaş Değişkeni ANOVA Bulguları

	16 yaş ve altı		17- 19 yaş arası		20-22 yaş arası		23-25 yaş arası		26 yaş ve üzeri		ANOVA Sonuçları	
Değişkenler	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	F	p
Gelecekteki Finansal Durum	2,94	1,344	3,03	1,245	3,15	1,247	3	1,16	2,88	1,763	0,384	0,82
Mevcut Finansal Durum	2,05	0,844	2,44	0,759	2,77	1,002	2,75	1,033	3,13	0,954	5,97	0
Olumlu Gelecek Beklentisi	3,7	1,072	3,75	0,899	3,74	0,909	3,59	1,08	3,57	0,955	0,295	0,881

Tablo 8 incelendiğinde finansal iyi oluşun alt boyutlarından gelecekteki finansal durum boyutu ile olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde yaş değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p>0,05$). Bunun yanında, bulgular mevcut finansal durum algısının yaş değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir ($p<0,05$). Bir başka ifadeyle katılımcıların hangi yaş grubunda yer aldığı, mevcut finansal duruma ilişkin algı düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Yapılan Tukey testi sonuçları bu farklılığın 17 yaş altı ve 17-19 yaş arası katılımcı grubu ile, 20-22 yaş ve 26 yaş ve üzeri grupta yer alan katılımcılar arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 10: Gelir Değişkeni ANOVA Bulguları

	0-5,000		5001-10,000		10.001-20.000		20.001 ve üzeri		ANOVA Sonuçları	
Değişkenler	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	F	p
Gelecekteki Finansal Durum	3,23	1,237	2,75	1,255	3,18	1,196	2,32	1,224	7,758	0
Mevcut Finansal Durum	2,67	0,949	2,53	0,986	2,51	0,899	2,42	0,94	1,117	0,342
Olumlu Gelecek Beklentisi	3,66	0,949	3,88	0,807	3,73	0,994	3,89	0,802	1,723	0,161

Tablo 9 incelendiğinde finansal iyi oluşun alt boyutlarından mevcut finansal durum boyutu ile olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde gelir değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p>0,05$). Bunun yanında, bulgular gelecekteki finansal durum algısının gelir değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir ($p<0,05$). Bir başka ifadeyle katılımcıların hangi gelir grubunda yer aldığı, gelecekteki finansal duruma ilişkin algı düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Yapılan Tukey testi sonuçları bu farklılığın 0-5.000 gelir düzeyi ile 20.001 ve üzeri gelir grubunda yer alan katılımcılar arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

- Mevcut finansal duruma ilişkin algı ortalama düzeydedir.
- Gelecekteki finansal duruma ilişkin algı ve olumlu gelecek beklentisi ortalamanın üzerindedir.
- Finansal iyi oluşun her iki boyutunun da olumlu gelecek beklentisi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır ($p<0,05$).
- Cinsiyete göre tüm değişkenlerde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$).
- Gelecekteki finansal duruma ilişkin algı ve olumlu gelecek beklentisi açısından sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık bulunmazken, mevcut finansal durum algısının sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$).
- Yaş değişkeni açısından gelecekteki finansal durum algısı ve olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir; ancak mevcut finansal durum algısı yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p<0,05$).
- Gelir değişkenine göre ise, mevcut finansal durum boyutu ile olumlu gelecek beklentisi düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

6. SONUÇ

Bu araştırma, Ordu Üniversitesi Fatsa Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören önlisans öğrencilerinin finansal iyilik halleri ile olumlu gelecek beklentileri arasındaki ilişkiyi incelemiş; ayrıca bu değişkenlerin cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve gelir gibi demografik faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmiştir. Araştırma bulguları, öğrencilerin mevcut finansal durumlarına ilişkin algılarının orta düzeyde, gelecekteki finansal durumlarına ve olumlu gelecek beklentilerine ilişkin algılarının ise ortalamanın üzerinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, öğrencilerin mevcut ekonomik koşullardan memnun olmamalarına rağmen geleceğe dair umutlarını koruduklarını göstermektedir.

Finansal iyi oluşun hem mevcut hem de geleceğe ilişkin boyutlarının olumlu gelecek beklentisi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, bireylerin finansal algılarının psikolojik iyi oluşları ve gelecek perspektifleri üzerinde etkili olduğunu savunan literatürle de örtüşmektedir (Serido et al., 2010, s. 181). Bununla birlikte, mevcut literatür çoğunlukla iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğunu ve finansal durum algısının gelecek beklentisi üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin olduğunu ortaya koysa da, bu çalışmada bunun tersi bulgular elde edilmiştir. Yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre katılımcıların finansal iyilik hali algılarındaki artış gelecek beklentisi üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır. İlk bakışta açıklaması zor ve bugüne kadar yapılan araştırmaların bulguları ile çelişkili görülse de, katılımcıların genç bireyler ol-

duğu düşünöldüğünde bu bulgular da geleceğe yönelik umut faktörünün etkisi olduğu düşünölebilir. Söz konusu negatif etkiyi oluşturan faktörlerin belirlenmesi amacıyla, sonraki çalışmalarda farklı aracı ve düzenleyici değişkenlerle yeni araştırma modelleri oluşturulması önerilebilir.

Demografik değişkenler açısından değeriendirildiğinde; cinsiyet değişkeni finansal iyi oluşun bazı boyutları ve olumlu gelecek beklentisi üzerinde anlamlı farklılıklar yaratırken, sınıf düzeyi ve yaş değişkeni yalnızca mevcut finansal durum algısında farklılık yaratmıştır. Aylık gelir düzeyi ise genel beklentilerin aksine finansal iyi oluş ve olumlu gelecek beklentisi üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Bu sonuç, finansal iyi oluşun yalnızca gelir miktarıyla sınırlı olmadığını, bireysel farkındalık ve psikolojik faktörlerle şekillendiğini göstermektedir.

Yapılan çalışmadan elde edilen bulgulara göre; Üniversitelerde öğrencilere yönelik finansal okuryazarlık eğitimlerinin yaygınlaştırılması, bütçe yönetimi ve tasarruf gibi konulara yönelik atölye ve seminerlerin düzenlenmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin finansal kaygılarla baş etmelerini desteklemek amacıyla psikolojik danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi gereklidir. Cinsiyete bağılı farklılıkların giderilmesi için kadın öğrencilere özel finansal farkındalık ve mentorluk programları geliştirilebilir. Ayrıca, özellikle mezuniyete yaklaşan öğrenciler için kariyer planlaması ve finansal gelecek yönetimi odaklı uygulamalı eğitimlerin sunulması önerilmektedir. Yapılan araştırmanın örneklem sınırlılığı göz önünde bulundurularak, farklı üniversiteler ve daha geniş örneklemle yapılacak ileri düzey çalışmalarla elde edilen bulguların genellebilirliği artırılabilir.

KAYNAKLAR

- Atkinson, A., & Messy, F.-A. (2012). *Measuring financial literacy: Results of the OECD/INFE pilot study*. OECD Publishing.
- Brüggen, E. C., Hogreve, J., Holmlund, M., Kabadayi, & Löfgren, M. (2017). Financial well-being: A conceptualization and research agenda. *Journal of Business Research*, 79, 228-237. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.03.013>
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (1998). *On the self-regulation of behavior*. Cambridge University Press.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (5. baskı). Pegem Akademi.
- Gutter, M. S., & Copur, Z. (2011). Financial Behaviors And Financial Well-Being Of College Students: Evidence From A National Survey. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(4), 699-714. <https://doi.org/10.1007/s10834-011-9255-2>
- Kutbay, A. Y. ve Bağıcı, H. (2020). Finansal Davranışlar, Finansal Gerginlik ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkiler: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 103-128.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance Of Financial Literacy: Theory And Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44. <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>
- Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). Debt Literacy, Financial Experiences, And Overindebtedness. *Journal of Pension Economics and Finance*, 14(4), 332-368. <https://doi.org/10.1017/S1474747215000232>
- Netemeyer, R. G., Warmath, D., Fernandes, D., & Lynch, J. G. (2018). How Am I Doing? Perceived Financial Well-Being, Its Potential Antecedents, And Its Relation To Overall Well-Being. *Journal Of Consumer Research*, 45(1), 68-89. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucx109>
- Serido, J., Shim, S., Mishra, A., & Tang, C. (2010). Financial Parenting, Financial Coping Behaviors, And Well-Being Of Emerging Adults. *Family Relations*, 59(4), 453-464. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2010.00615.x>
- Shim, S., Serido, J., Bosch, L., & Tang, C. (2013). Financial Identity-Processing Styles Among Young Adults: A Longitudinal Study Of Socialization Factors And Consequences For Financial Capabilities. *Journal of Consumer Affairs*, 47(1), 128-152. <https://doi.org/10.1111/joca.12002>
- Shim, S., Xiao, J. J., Barber, B. L., & Lyons, A. C. (2009). Pathways To Life Success: A Conceptual Model Of Financial Well-Being For Young Adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(6), 708-723. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2009.02.003>
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Snyder, C. R., Rand, K. L., & Sigmon, D. R. (2002). Hope Theory: A Member Of The Positive Psychology Family. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 257-276). Oxford University Press.
- Xiao, J. J., Tang, C., & Shim: (2009). Acting For Happiness: Financial Behavior And Life Satisfaction Of College Students. *Social Indicators Research*, 92(1), 53-68. <https://doi.org/10.1007/s11205-008-9288-6>

İç Kontrol ve İç Denetim Sistemlerinin Sağlık Kurumlarındaki Rolü

Delal Aydın^{1*} , Özcan Demir²

^{1*} Bağımsız Araştırmacı, delalaydin@hotmail.com

² Fırat Üniversitesi, odemir@firat.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, sağlık kurumlarında iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin yapısal etkinliğini, yönetsel karar alma süreçlerine katkısını ve çalışan algıları üzerindeki etkisini COSO modeli temelinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, COSO (İç Kontrol Entegre Çerçevesi)'nin beş temel bileşeni (kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi-iletişim ve izleme) esas alınarak geliştirilen yapılandırılmış anket çalışması uygulanmıştır. Diyarbakır ilinde faaliyet gösteren kamu ve özel hastanelerde çalışan orta ve üst düzey 165 yönetici ile gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen veriler, korelasyon analizi, t-testi ve ANOVA yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Bulgular, iç kontrol sisteminin tüm bileşenleri ile yöneticilerin iç denetim algısı arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir ($p<.05$). "Kontrol faaliyetleri" bileşeni, iç denetim algısını en güçlü şekilde etkileyen unsur olarak öne çıkmıştır. Süreç standartları, görev tanımları, şeffaf yetki dağılımı ve sistematik iş akışları, iç denetim etkinliğini artıran başlıca etmenlerdir. Demografik analizler, kadın yöneticilerin iç denetim süreçlerini erkeklere kıyasla daha olumlu değerlendirdiğini; özel hastane yöneticilerinin ise iç kontrol sistemlerinin verimlilik ve hata önleme kapasitesine daha yüksek güven duyduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlar, iç kontrol ve denetim mekanizmalarının yalnızca yasal zorunluluk değil, stratejik yönetim aracı olarak görülmesi gerektiğini göstermektedir. COSO modelinin sağlık kurumlarında özellikle kontrol faaliyetlerinin kalite güvence sistemleriyle entegrasyonu ve cinsiyet dengeli yönetim anlayışının teşviki, geleceğe yönelik önemli öneriler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: COSO, İç Denetim, İç Kontrol.

The Role of Internal Control and Internal Audit Systems in Healthcare Institutions

ABSTRACT

This study aims to examine the structural configuration and managerial impact of internal control and internal audit systems in healthcare institutions. Based on the five components of the COSO framework, a structured survey was conducted with 165 managers working in public and private hospitals in Diyarbakır, Turkey. The findings indicate statistically significant and positive relationships between all COSO components and perceptions of internal auditing. Notably, the "control activities" component emerged as the strongest predictor of internal audit perception. Significant differences were observed based on gender and institution type: female managers demonstrated higher awareness of internal auditing, while internal control systems were perceived as more effective in private hospitals. The results suggest that internal control and audit systems should not be treated merely as legal requirements but as strategic governance tools that enhance organizational performance. This study contributes to the applicability of the COSO model within the healthcare sector and advocates for a performance-oriented approach to internal control practices.

Keywords: Internal Control, Internal Audit, COSO Framework.

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinin sunum süreçleri yalnızca klinik uygulamalardan ibaret olmayıp; yönetim, kaynak yönetimi, hesap verebilirlik ve hizmet kalitesi gibi çok boyutlu yapılar içermektedir. Artan mali baskılar, hasta güvenliği riskleri ve toplumsal beklentiler, sağlık kurumlarında iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin stratejik önemini artırmıştır. Özellikle iç kontrol sistemleri; kurumların şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik değerler temelinde yapılandırılmasını sağlarken, iç denetim mekanizmaları bu yapıların işlerliğini değerlendiren ve geliştiren yönetsel araçlar olarak işlev görmektedir.

Türkiye sağlık sisteminde iç denetim süreçleri çoğunlukla mevzuata dayalı ve biçimsel düzeyde ilerlemekte; bu da performans yönetimi, hasta güvenliği ve kaynak etkinliği gibi kritik alanlarda sınırlılıklara yol açmaktadır. Bu durum, sağlık kurumlarında iç kontrol sistemlerinin yapısal olarak kurumsallaşması ve denetim süreçlerinin işlevsel hale gelmesi ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Bu çalışmada, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin sağlık sektöründe nasıl yapılandığı, hangi düzeyde uygulandığı ve kurum performansı ile nasıl ilişkilendiği Diyarbakır ili örneği üzerinden analiz edilmiştir. Araştırmada COSO modeli temel alınarak, kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ile izleme faaliyetleri bileşenleri değerlendirilmiştir. Diyarbakır ili, hem kamu hem de özel sağlık hizmetlerinin yoğunlaştığı dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle saha araştırması için uygun bir zemin sunmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, sağlık kurumlarında iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin mevcut durumunu ortaya koymak ve bu sistemlerin kurumsal farkındalık, karar alma süreçleri ve yönetsel performans üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Elde edilen bulguların, iç denetim uygulamalarının geliştirilmesine yönelik stratejik önerilere zemin oluşturması ve sağlık yönetimi literatürüne katkı sağlaması beklenmektedir.

2. Literatür Taraması

2.1. İç Kontrol Sistemlerinin Teorik Temelleri ve COSO Modeli

İç denetim, bir organizasyonun faaliyetlerinin etkinliğini, verimliliğini ve yasalara uygunluğunu değerlendiren bağımsız bir denetim sürecidir. Sağlık sektöründe iç denetim, hastaneler, klinikler ve diğer sağlık kuruluşlarının işleyişini izler ve bu kuruluşların kaynaklarını ne kadar verimli kullandığını, belirlenen hedeflere ulaşp ulaşmadığını ve yasal düzenlemelere uyup uymadığını denetler. İç denetim, yöneticilere ve sağlık hizmetleri sağlayıcılarına, operasyonel süreçlerin iyileştirilmesi, risklerin yönetilmesi ve olası hataların önlenmesi konusunda önemli bilgiler sunar.

İç kontrol, bir organizasyonun hedeflerine ulaşmasını sağlamak için tasarlanmış sistematik bir süreçtir. Bu süreç, risklerin minimize edilmesi, işlemlerin düzgün ve güvenli bir şekilde yürütülmesi, ve organizasyonel hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan önlemleri kapsar. İç kontrol, özellikle sağlık sektöründe, hasta güvenliğini sağlamada, sağlık çalışanlarının verimliliğini artırmada ve mali kaynakların etkin kullanımını denetlemede önemli bir rol oynar.

İç kontrol, kurumların faaliyetlerini yasalara, kurallara ve belirlenen hedeflere uygun şekilde yürütmesini sağlayan bir sistemler bütünüdür. İç kontrol sistemleri, yalnızca mali raporlamaya ilişkin doğruluk ve güvenilirliği sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kurum içi süreçlerdeki risklerin önceden tanımlanmasını, izlenmesini ve yönetilmesini de mümkün kılmaktadır (Yaylalı, 2025). Bu bağlamda, kurumsal iç kontrol sistemlerinin teorik temelini en iyi açıklayan model, Amerikan Treadway Komisyonu tarafından geliştirilen ve dünya genelinde yaygın biçimde kullanılan COSO modelidir (COSO, 2013).

COSO iç kontrol modeli beş temel bileşenden oluşmaktadır: kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim, izleme faaliyetleri. Sağlık kurumlarında bu bileşenler, hem klinik hem de yönetsel karar alma süreçlerine entegre biçimde uygulanmak durumundadır. Örneğin, "kontrol ortamı" bileşeni yönetsel etik kültürün inşasını sağlarken, "risk değerlendirme" ise hasta güvenliği riskleri, ilaç hataları, enfeksiyon kontrolü gibi kritik konuları içermektedir (Çil Koçyiğit ve ark., 2021).

2.2. Sağlık Sektöründe İç Denetimin Fonksiyonları

İç denetim, yönetim kurulu ve üst yönetime kurumsal süreçlerin güvenilirliği hakkında bağımsız ve nesnel güvence sağlayan sistematik bir süreçtir (İIA, 2021). Sağlık sektöründe iç denetim yalnızca mali sistemlerin kontrolü ile sınırlı olmayıp; klinik süreçlerin etkinliği, hastane bilgi yönetim sistemlerinin işleyişi, tıbbi cihaz ve malzeme kullanımı gibi alanlarda da denetim fonksiyonları yürütülmektedir (Karagöz ve Yaman, 2019).

Özellikle hasta güvenliğini ilgilendiren konular, iç denetim sistemlerinin kapsamına girmekte ve "klinik iç denetim" adı altında yapılandırılmaktadır. Ayrıca kalite yönetimi ile iç denetim süreçlerinin entegrasyonu, Sağlıkta Kalite Standartları (SKS)

kapsamında zorunlu hale getirilmiştir. SKS çerçevesi, risk yönetimi, sürekli iyileştirme, hasta memnuniyeti gibi göstergeleri içeren yapılarla, iç denetim uygulamalarını kurumsallaştırmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023).

İç Denetimin Sağlık Sektöründeki Önemi

-Kalite Kontrolü: İç denetim, sağlık hizmetlerinin kalitesini izler. Bu, tedavi süreçlerinin etkinliğinden, hastaların güvenliğine kadar geniş bir yelpazeye yayılabilir. İç denetim, tıbbi hataların ve tedavi süreçlerindeki aksaklıkların minimize edilmesine yardımcı olabilir.

-Mali Verimlilik: Sağlık sektöründe, özellikle hastanelerde, büyük mali kaynaklar kullanılmaktadır. İç denetim, bu kaynakların verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını değerlendirir. Ayrıca, sahtecilik ve usulsüzlük gibi mali risklere karşı koruyucu bir önlem olabilir.

-Yasal Uyumluluk: Sağlık sektörü, sıkı yasal düzenlemelere tabidir. İç denetim, sağlık kuruluşlarının bu yasal düzenlemelere uyum sağlayıp sağlamadığını kontrol eder. Bu, olası hukuki sorunların önlenmesine yardımcı olur.

2.3.Sağlık Sektöründe İç Kontrol

Sağlık sektörü, yüksek risk barındıran hizmet alanlarından biri olması nedeniyle iç kontrol sistemlerinin etkin bir şekilde uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. İç kontrol mekanizmaları, yalnızca finansal ve operasyonel süreçlerin doğruluğunu ve verimliliğini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda hasta güvenliğini artırmak, hizmet kalitesini yükseltmek ve yasal uyumu temin etmek gibi çok yönlü işlevler üstlenmektedir. Özellikle ilaç uygulamaları, tedavi süreçleri ve enfeksiyon kontrolü gibi kritik alanlarda iç kontrol sistemleri, olası hataları önleyerek hasta güvenliğini doğrudan etkileyen bir güvence unsuru olarak öne çıkmaktadır (Brown ve Wong, 2021).

Bunun yanı sıra, sağlık hizmetlerinde işlenen kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği, etik ve hukuki sorumluluklar çerçevesinde büyük önem taşımaktadır. İç kontrol sistemleri, hasta verilerinin yetkisiz kişilerin erişiminden korunmasını sağlamakta ve bu doğrultuda Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) veya Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) gibi yasal düzenlemelere uyumu desteklemektedir. Ayrıca, sağlık kurumlarının mali kaynaklarının doğru, şeffaf ve verimli bir şekilde yönetilmesi için iç kontrol sistemleri temel bir denetim aracı olarak kullanılmakta; bu sistemler aynı zamanda sağlık sigorta işlemlerinde meydana gelebilecek usulsüzlüklerin önlenmesine de katkı sunmaktadır.

Ancak sağlık sektöründe iç denetim ve iç kontrol sistemlerinin uygulanmasında çeşitli zorluklarla karşılaşılmaktadır. Bunların başında, sektöre özgü yasal düzenlemelerin karmaşıklığı ve bu düzenlemelerdeki sık değişiklikler gelmektedir. Sürekli güncellenen mevzuata uyum sağlamak, denetim süreçlerini hem zaman hem kaynak açısından daha karmaşık ve maliyetli hale getirebilmektedir. Bir diğer önemli zorluk ise, iç kontrol ve denetim süreçlerini etkin bir biçimde yürütecek nitelikli insan kaynağının eksikliğidir. Bu alanda uzmanlaşmış personelin yetersizliği, sistemlerin işlevselliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca, sağlık sektöründe kullanılan teknolojik altyapıların hızla değişmesi, mevcut iç kontrol sistemlerinin bu gelişmelere entegre edilmesini gerektirmekte, bu durum ise ek kaynak ve zaman gereksinimi doğurmaktadır (Hoai ve Nguyen, 2022).

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, iç denetim ve iç kontrol sistemleri sağlık sektöründe yalnızca kurumsal etkinliği artırmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda hasta güvenliğini sağlamak ve sağlık hizmetlerinin kalitesini yükseltmek açısından da hayati bir rol oynamaktadır. Bu nedenle sağlık kuruluşlarının iç kontrol sistemlerini sürekli olarak gözden geçirmeleri, gelişen teknoloji ve yasal çerçeveye uyumlu hale getirmeleri ve bu süreçlere yönelik insan kaynağını güçlendirmeleri büyük önem taşımaktadır. Etkin ve sürdürülebilir iç kontrol uygulamaları, sağlık sisteminin genel performansına ve toplum sağlığına doğrudan katkı sağlamaktadır.

2.4. Türkiye'de İç Kontrol ve Denetim Sistemlerine İlişkin Mevzuat

Türkiye'de sağlık kurumlarında iç kontrol sistemlerinin kurulması, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile yasal güvence altına alınmıştır. Bu Kanun'un 63 ila 67. maddeleri, kamu kurumlarında iç denetim birimlerinin kurulmasını ve işleyişini düzenlemektedir. Ayrıca 2011 yılında çıkarılan "Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği" ile kamu sağlık kurumlarında iç kontrol sistemlerinin COSO temelli olarak yapılandırılması zorunlu hale gelmiştir (Sayıştay, 2020).

Öte yandan, özel sağlık kurumları açısından iç denetim uygulamaları daha çok akreditasyon ve kalite standartları doğrultusunda geliştirilmektedir. Sağlıkta akreditasyon sistemlerinde (örneğin JCI – Joint Commission International), iç kontrol ve denetim süreçleri, klinik kalite ve hasta güvenliği kriterleri ile entegre şekilde değerlendirilmektedir (Beylik, 2018).

3. Araştırma Yöntemi

3.1. Araştırma Tasarımı

Bu araştırma, sağlık kurumlarında iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin mevcut durumunu ve yönetsel etkililiğini değerlendirmeyi amaçlayan, nicel yöntemle dayalı tanımlayıcı ve ilişkisel bir çalışmadır. Araştırma kapsamında, COSO iç kontrol modeli temel alınarak geliştirilen yapılandırılmış bir anket aracılığıyla yöneticilerin algı ve değerlendirmeleri ölçülmüştür.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Diyarbakır ilinde 2024 yılı itibarıyla faaliyet gösteren 12 kamu ve 9 özel hastanede görev yapan yönetici ve denetim birimi sorumluları oluşturmaktadır. Bu kurumlarda toplam 280 yönetici görev yapmaktadır. Örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyi ve %5 hata payı ile Cochran formülü kullanılarak hesaplanmış; gerekli minimum örneklem büyüklüğü 162 olarak belirlenmiştir. Çalışmada 165 yöneticiye ulaşılmış ve bu sayı istatistiksel açıdan yeterli kabul edilmiştir. Örneklem yöntemi olarak basit tesadüfi örnekleme (simple random sampling) tekniği kullanılmıştır.

Örnekleme yer alan yöneticiler, sağlık kurumlarında karar alma, kaynak yönetimi ve denetim faaliyetlerinden doğrudan sorumlu olan kişilerden seçilmiştir. Bu kapsamda:

- Başhekim ve başhekim yardımcıları,
- Hastane müdürleri ve müdür yardımcıları,
- İdari ve mali işler müdürleri,
- Sağlık bakım hizmetleri müdürleri,
- Kalite yönetim birimi sorumluları
- İç denetim birimi çalışanları

örnekleme dahil edilmiştir. Klinik sorumluluk taşıyan ancak aynı zamanda yönetsel roller üstlenen bireyler de kapsama alınmıştır. Böylece, iç kontrol ve iç denetim sistemlerine ilişkin değerlendirmelerin kurumsal yönetim düzeyinden sağlanması amaçlanmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Veriler, COSO modeline dayalı olarak geliştirilen ve üç ana bölümden oluşan yapılandırılmış bir anket formu aracılığıyla toplanmıştır: Katılımcıların demografik bilgileri (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, kurum tipi), iç kontrol sisteminin beş bileşenine yönelik ifadeler (kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim, izleme), iç denetim uygulamalarına yönelik algı ölçekleri

Anket formunda yer alan tüm maddeler 5'li Likert tipi ölçek (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) kullanılarak ölçülmüştür. Anketin kapsam geçerliliği, kamu ve özel sektörde görev yapan 4 akademisyen ve 2 uygulayıcı uzmandan alınan görüşlerle sağlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı, pilot çalışmada hesaplanan Cronbach's Alpha = 0.88değeri ile yüksek düzeyde bulunmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Veri analizleri SPSS 25.0 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle eksik veri analizi ve aykırı değer kontrolü yapılmıştır. Verilerin dağılım özelliklerine bağlı olarak normallik testleri (Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk) uygulanmıştır. Analiz kapsamında aşağıdaki istatistiksel yöntemler kullanılmıştır: Tanımlayıcı istatistikler: Frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, ikili grup karşılaştırmaları: Bağımsız örneklem t-testi, Çoklu grup karşılaştırmaları: Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Tukey post-hoc testleri, İlişki analizi: Pearson korelasyon katsayısı, Etki analizi: Çoklu regresyon analizi, Regresyon analizinde çoklu doğrusal bağlantı (VIF < 5) ve otokorelasyon (Durbin-Watson) varsayımları test edilmiştir.

4. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, Diyarbakır ilinde faaliyet gösteren kamu ve özel hastanelerde görev yapan yöneticilere uygulanan anketten elde edilen bulgular sunulmaktadır. Bulgular hem tanımlayıcı istatistiklerle hem de hipotez testleriyle analiz edilmiştir.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan 165 yöneticinin %61,8'i kadın, %38,2'si erkektir. Katılımcıların yaş dağılımı ağırlıklı olarak 31-40 yaş arasında yoğunlaşırken; eğitim düzeyinde lisans (%50,3) ve lisansüstü eğitim (%42,4) ağırlıktadır. Bu durum, araştırmanın yüksek eğitim düzeyine sahip bir yönetici profiliyle yürütüldüğünü göstermektedir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik dağılımı

Değişken	Kategori	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	102	61,8
	Erkek	63	38,2
Yaş	20-30	25	15,2
	31-40	78	47,3
	41-50	45	27,3
	51 ve üzeri	17	10,2
Eğitim	Ön Lisans	12	7,3
	Lisans	83	50,3
	Yüksek Lisans+	70	42,4

4.2. İç Kontrol Sistemine İlişkin Tanımlayıcı Veriler

COSO modelinin beş bileşenine ilişkin ortalama skorlar, kurumlarda iç kontrol sistemlerinin genel olarak orta-yüksek düzeyde uygulandığını göstermektedir. En yüksek ortalama, "kontrol faaliyetleri" bileşeninde gözlemlenmiştir ($\bar{x}$ = 3.91), bu durum süreç bazlı denetimlerin daha fazla önemsendiğine işaret etmektedir.

Tablo 2. COSO bileşenlerine ait ortalama skorlar

Bileşen	Ortalama ($\bar{x}$)	Standart Sapma
Kontrol Ortamı	3.84	0.67
Risk Değerlendirme	3.65	0.71
Kontrol Faaliyetleri	3.91	0.62
Bilgi ve İletişim	3.78	0.65
İzleme Faaliyetleri	3.69	0.69

4.3. Cinsiyete Göre İç Denetim Algısı (t-testi)

Kadın yöneticilerin iç denetim algı düzeyi ($\bar{x}$ = 4.08), erkek yöneticilere ($\bar{x}$ = 3.76) kıyasla istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha yüksek bulunmuştur (p = 0.007). Bu sonuç, kadın yöneticilerin yönetsimsel duyarlılıklarının daha güçlü olabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 3. Cinsiyet temelli t-Testi sonuçları

Cinsiyet	Ortalama	SS	t	p
Kadın	4.08	0.58	2.73	0.007
Erkek	3.76	0.61		

4.4. Kurum Türüne Göre COSO Skorları (ANOVA)

Kurum türü ile iç kontrol bileşenlerine ilişkin toplam ortalama puanlar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (p = 0.009). En yüksek skor özel hastanelerde gözlemlenmiş, bu da özel kurumların daha sistematik kontrol yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Kurum türü temelli ANOVA sonuçları

Kurum Türü	Ortalama	F	p
Devlet Hastanesi	3.61		
Üniversite Hastanesi	3.85	4.92	0.009
Özel Hastane	4.02		

4.5. COSO Bileşenleri ile İç Denetim Algısı Arasındaki Korelasyon

İç denetim algısı ile tüm COSO bileşenleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki bulunmuştur ($p < 0.01$). En güçlü ilişki "kontrol faaliyetleri" bileşeni ile ($r = 0.58$) gözlenmiştir.

Tablo 5. Pearson korelasyon matrisi

	İç Denetim
Kontrol Ortamı	0.52**
Risk Değerlendirme	0.47**
Kontrol Faaliyetleri	0.58**
Bilgi ve İletişim	0.44**
İzleme	0.49**

Not: ** $p < 0.01$

4.6. Regresyon Analizi: İç Denetim Algısının Belirleyicileri

Çoklu regresyon analizine göre, COSO bileşenlerinden en güçlü yordayıcı "kontrol faaliyetleri"dir ($\beta = 0.36$, $p < 0.001$). Model genel olarak anlamlıdır ($R^2 = 0.49$, $F = 16.74$, $p < 0.001$), bu da iç kontrol bileşenlerinin iç denetim algısını %49 oranında açıkladığını göstermektedir.

Tablo 6. Regresyon sonuçları

Bağımsız Değişken	β	t	p
Kontrol Ortamı	0.22	2.87	0.005
Risk Değerlendirme	0.19	2.41	0.017
Kontrol Faaliyetleri	0.36	4.92	0.000
Bilgi ve İletişim	0.14	1.88	0.062
İzleme Faaliyetleri	0.17	2.23	0.026

$R^2 = 0.49$, $F(5, 159) = 16.74$, $p < 0.001$

Bu araştırma, sağlık kurumlarında iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin uygulanma düzeyini ve kurumsal yönetim üzerindeki etkisini Diyarbakır ili örneği üzerinden değerlendirmiştir. Bulgular, COSO modeline dayalı beş iç kontrol bileşeninin tümünün iç denetim algısıyla anlamlı ve pozitif ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Özellikle "kontrol faaliyetleri" bileşeni, iç denetim algısını en güçlü biçimde etkileyen unsur olarak öne çıkmıştır.

Bu sonuç, Çil Koçyiğit ve ark., (2021) tarafından yapılan çalışmayla paralellik göstermektedir. Söz konusu çalışmada, iç kontrol sisteminin prosedürel açıklığa ve görev tanımlarının netliğine dayalı olarak yapılandırılmasının, denetim etkinliğini doğrudan artırdığı belirtilmiştir. Benzer şekilde Skaife et al. (2020), iç kontrol yapılarının iç denetim bağımsızlığı ve kalite kontrol süreçleri ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmada ayrıca, kadın yöneticilerin iç denetim algısının erkek yöneticilere kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, Güler ve Keklik (2021)'in yöneticilerde cinsiyet temelli yönetim duyarlılığı farklarını ortaya koyduğu çalışmayı desteklemektedir. Kadın yöneticilerin etik duyarlılık, dikkat ve risk algısı düzeylerinin daha yüksek olması, bu sonuçları açıklayıcı bir unsur olabilir.

Kurum türü değişkenine göre yapılan analizlerde, özel hastanelerde COSO skorlarının daha yüksek olması dikkat çekicidir. Bu durum, özel sektörün rekabet baskısı altında hasta memnuniyetini artırmaya, maliyet etkinliğini sağlamaya ve kurumsal performansı güçlendirmeye yönelik daha sistematik kontrol ve denetim süreçleri oluşturmasını açıklamaktadır. Öte yandan, kamu kurumlarında iç kontrol uygulamalarının daha çok biçimsel ve mevzuata bağlı yürütüldüğü; bu nedenle iç denetimin işlevselliğinin sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir. Bu bulgular, Sayıştay (2022) raporlarında da vurgulanan kamusal iç denetim sorunlarıyla örtüşmektedir.

Çalışmada ortaya konan regresyon analizi bulguları, COSO modelinin sağlık kurumlarında uygulanabilirliğini desteklemektedir. Modelin %49 oranında iç denetim algısını açıklaması, yapının sektörel geçerliliğini güçlendirmektedir. Bu sonuç, Guthrie

ve ark., (2021) tarafından önerilen "performans odaklı yönetim için entegre kontrol sistemleri" yaklaşımını da destekler niteliktedir.

Genel olarak, bu çalışma iç kontrol sistemlerinin yalnızca finansal süreçlerle sınırlı kalmaması, aynı zamanda hasta güvenliği, etik standartlar ve yönetsel etkinlik alanlarına da entegre edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, iç denetimin yalnızca bir kontrol mekanizması değil, stratejik karar süreçlerinin güvencesi olarak görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Diyarbakır ilinde faaliyet gösteren kamu ve özel hastanelerde iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin kurumsal yapı içerisindeki yerini ve yönetsel etkilerini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. COSO modeline dayalı olarak yapılan analizlerde, tüm iç kontrol bileşenlerinin iç denetim algısıyla anlamlı ve pozitif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Özellikle "kontrol faaliyetleri" bileşeninin, iç denetim algısının en güçlü belirleyicisi olduğu bulunmuştur. Bu durum, hastane yönetiminde süreçlerin açıkça tanımlanması, görev yetki sınırlarının netleştirilmesi ve izlenebilirliğin sağlanmasının denetim kalitesi açısından hayati olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmada ayrıca cinsiyet değişkeninin önemli bir farklılık yarattığı görülmüş; kadın yöneticilerin iç denetim algılarının erkek yöneticilere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kurum türü bakımından da özel hastanelerde iç kontrol sistemlerinin daha etkin şekilde uygulandığı ve algılandığı belirlenmiştir. Bu bulgular, sağlık kurumlarında yönetim kültürünün yapısal ve bağlamsal etkenlerle çeşitlendiğine işaret etmektedir.

Çalışmanın genel bulguları, Türkiye'deki sağlık kurumlarında iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin yalnızca yasal zorunluluk olarak değil; kurumsal sürdürülebilirlik, hasta güvenliği ve hizmet kalitesi açısından stratejik bir araç olarak yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları doğrultusunda, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin sağlık kurumlarında daha işlevsel ve stratejik bir düzeye taşınabilmesi için çeşitli düzeylerde öneriler geliştirilmiştir. Öncelikle, sağlık kurumlarının iç kontrol sistemlerini yalnızca mali denetim aracı olarak değil; hasta güvenliği, hizmet kalitesi ve etik ilkelerle bütünleşik, yönetim odaklı bir yapı olarak yeniden ele alması gerekmektedir. İç denetim birimlerinin doğrudan üst yönetime bağlı, bağımsız ve yetkin birimlere dönüştürülmesi, sistemin işlevselliğini ve kurumsal güvenilirliğini artıracaktır. Bu çerçevede, COSO modeline dayalı ulusal düzeyde iç kontrol rehberlerinin hazırlanması ve hastane yöneticilerine yönelik periyodik eğitim programlarının uygulanması önerilmektedir.

Sağlık Bakanlığı'nın kamu ve özel sağlık kurumları için sektöre özgü ve uygulanabilir iç denetim standartlarını belirlemesi, sistematik bir kurumsal altyapı oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle kamu hastanelerinde iç kontrol süreçlerinin dış denetim ekipleri tarafından periyodik olarak izlenmesi, biçimsel uygulamalardan işlevsel denetime geçişin önünü açabilir. Üniversite hastanelerinde ise iç kontrol mekanizmalarının akademik yönetimle hastane idaresi arasında ortak sorumluluk ilkesiyle yürütülmesi önerilmektedir.

Ayrıca, sağlık yönetimi eğitiminin içeriğine iç kontrol ve iç denetim uygulamalarını içeren vaka temelli derslerin dahil edilmesi, geleceğin yöneticilerinin bu alanda yetkinleşmesini destekleyecektir. İlerleyen dönemlerde farklı illerde ve kurum türlerinde yapılacak karşılaştırmalı araştırmalarla bölgesel farkların ortaya konması, politika geliştiricilere yön gösterecektir. Son olarak, iç kontrol sistemlerinin hasta güvenliği, hata bildirim sıklığı ve hasta memnuniyeti gibi klinik çıktılar üzerindeki etkilerinin disiplinler arası yaklaşımla değerlendirilmesi, bu sistemlerin sağlık hizmetlerindeki fonksiyonel etkisini daha görünür kılacaktır.

KAYNAKLAR

- Beylik, U. (2018). Sağlıkta akreditasyon denetim yöntemi: TÜRKİYE sağlık hizmetleri kalite ve akreditasyon enstitüsü uygulaması. *Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Dergisi*, 1(1), 6-13.
- Brown, M., & Wong, S. (2021). Internal control vs. internal audit: A comparative analysis of structure and independence. *Journal of Health Governance*, 12(3), 45-59.
- COSO. (2013). Internal Control-Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. <https://www.coso.org/>
- Çil Koçyiğit, S., Karacan, G., & Atalay, B. (2021). Sağlık sektöründe özel bir hastanenin COSO iç kontrol modeli bileşenleri çerçevesinde incelenmesi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 5(2), 106-119. <https://doi.org/10.47742/ijobemp.5.2.10>

- Guthrie, J., Manes-Rossi, F., & Orelli, R. L. (2021). Integrated reporting and internal control systems in public sector organizations. *Public Money & Management*, 41(1), 65–74. <https://doi.org/10.1080/09540962.2020.1740306>
- Güler, S., & Keklik, B. (2021). Cinsiyet Faktörüne Göre Sağlık Yöneticilerinin Yönetmelik Güçlülüklerinin Araştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(30), 612-634. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.776036>
- Hoai, T. T., & Nguyen, N. P. (2022). Internal Control Systems and Performance of Emerging Market Firms: The Moderating Roles of Leadership Consistency and Quality. *SAGE Open*, 12(3). <https://doi.org/10.1177/21582440221123509>
- IIA (Institute of Internal Auditors). (2021). International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing. <https://www.theiia.org/>
- Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (2020). The Execution Premium: Linking Strategy to Operations for Competitive Advantage. Harvard Business Press.
- Karagöz, N., & Yaman, E. (2019). Sağlık kuruluşlarında uygulanan iç denetim ve dış denetimin çalışanlar üzerindeki etkileri. *Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 5(2), 165-183.
- OECD. (2022). Strengthening Health Systems through Effective Governance: A Policy Brief. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/>
- Sayıştay. (2022). 2021 Yılı Sağlık Bakanlığı Denetim Raporu. T.C. Sayıştay Başkanlığı. <https://www.sayistay.gov.tr/>
- Skaife, H. A., Veenman, D., & Wangerin, D. (2020). Internal control quality and governance: Evidence from not-for-profit hospitals. *The Accounting Review*, 95(4), 389–419. <https://doi.org/10.2308/accr-52675>
- Yaylalı, İ. (2025). İç Kontrol Sisteminin Çalışan Verimliliği Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 337-362.
- WHO. (2023). Global Report on Effective Health System Governance. World Health Organization. <https://www.who.int/>

Tüketim Çılgınlığı: Doom Spending'in Bireysel ve Toplumsal Etkileri

Nazan Korucuk¹

¹ Kafkas Üniversitesi, nazan3634@gmail.com

ÖZET

Tüketim çılgınlığı, bireylerin ihtiyaçlarının çok ötesine geçen, kimi zaman mantık dışı alışveriş davranışlarıyla karakterize edilen bir toplumsal eğilim haline gelmiştir. Tüketim çılgınlığı; reklam, sosyal medya ve popüler kültür aracılığıyla sürekli körüklenen bir tatminsizlik hissine dayanmaktadır. Bu süreçte bireyler, sahip olduklarıyla yetinmek yerine, daha fazlasına ulaşma arzusu ile yönlendirilmektedirler. Doom spending ise modern tüketim kültürünün geldiği noktayı ve birey-psikoloji-tüketim ilişkisini anlamak açısından çarpıcı bir gerçeği gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu çalışmanın amacı, son yıllarda özellikle belirsizlik, ekonomik kriz ve psikolojik sorunlarla birlikte artış gösteren doom spending (kıyamet harcaması) olgusunu bireysel ve toplumsal düzeyde incelemektir. Bu amaca ulaşılabilmesi için cevaplanması hedeflenen araştırma sorusu "Doom Spending'in bireysel ve toplumsal etkileri pazarlama alanyazınında nasıl değerlendirilmektedir?" şeklindedir. Çalışmanın amacına ulaşılabilmesi ve belirlenen araştırma sorusuna yanıt verilebilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden metin/belge incelenmesi kullanılmıştır. Bu kapsamda doom spending ile ilgili yerli ve yabancı alanyazın taranmış, araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülen çalışmalar değerlendirmeye alınarak araştırma sorusuna yanıt verilmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak; Doom Spending'in bireylerin psikolojik sorunları ile doğrudan ilişkili olduğu ve bu tür harcamaların genellikle kaygı, belirsizlik ve geleceğe dair umutsuzluk gibi duygusal durumların bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bireysel düzeyde, kontrolsüz ve plansız harcama eğilimleri; finansal problemler, artan borçluluk oranları ve psikososyal sorunlar ile sonuçlanmakta, bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Toplumsal düzeyde ise, bu eğilim sürdürülebilir tüketim anlayışına zarar vermekte, ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmekte ve çevresel kaynaklar üzerinde artan bir baskı oluşturmaktadır. Araştırmada Doom Spending'in toplumsal ve bireysel etkilerinin azaltılabilmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Çılgınlığı, Doom Spending, Tüketim.

Consumer Madness: Individual and Social Effects of Doom Spending

ABSTRACT

Consumerism has become a social trend characterized by sometimes irrational shopping behaviors that go far beyond the needs of individuals. Consumerism is based on a sense of dissatisfaction that is constantly fueled by advertising, social media, and popular culture. In this process, individuals are driven by the desire to reach more rather than being content with what they have. Doom spending brings to light a striking truth in terms of understanding the point that modern consumer culture has reached and the relationship between individual-psychology-consumption. The aim of this study is to examine the phenomenon of doom spending, which has increased in recent years, especially with uncertainty, economic crisis and psychological problems, at an individual and social level. The research question that is aimed to be answered in order to achieve this aim is "How are the individual and social effects of Doom Spending evaluated in the marketing literature?" In order to achieve the aim of the study and to answer the determined research question, text/document analysis, one of the qualitative research methods, was used. In this context, the domestic and foreign literature on doom spending

was scanned, and the studies that were thought to contribute to the research were evaluated, and the aim was to answer the research question. As a result; It is seen that Doom Spending is directly related to the psychological problems of individuals and that such spending usually occurs as a result of emotional states such as anxiety, uncertainty and hopelessness about the future. At the individual level, uncontrolled and unplanned spending tendencies result in financial problems, increased debt rates and psychosocial problems, and directly affect the quality of life of individuals. At the social level, this tendency harms the understanding of sustainable consumption, deepens economic inequalities and creates increasing pressure on environmental resources. Various suggestions were presented in the research to reduce the social and individual effects of Doom Spending.

Keywords: Consumerism, Doom Spending, Consumption.

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde insan ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılama yöntemleri büyük değişimler göstermiştir. Sanayi Devrimi ile ivme kazanan üretim artışı, 20. yüzyılın ortalarından itibaren tüketim olgusunun yalnızca yaşamsal gereksinimleri karşımanın ötesine geçmesine neden olmuştur (Van Dam, 2015). Tüketim artık ekonomik bir faaliyetten ziyade, bireyin kimliğini inşa etme, sosyal statüsünü gösterme ve duygusal doyum sağlama aracı haline gelmiştir (Fırat, Kutucuoğlu, Saltık, & Tuncel, 2013). Bu dönüşümle birlikte, tüketici kavramı da yalnızca ürün ve hizmet satın alan kişi tanımının ötesine geçmiş; pazarlama stratejilerinin odağında yer alan, arzuları sürekli şekillendirilen ve çoğu zaman bilinçli kararlar yerine psikolojik ve sosyal etkenlerle yönlendirilen bir figür olarak yeniden tanımlanmıştır (Köse, 2024).

Bu bağlamda ortaya çıkan "tüketim çılgınlığı", bireylerin ihtiyaçlarının çok ötesine geçen, kimi zaman mantık dışı alışveriş davranışlarıyla karakterize edilen bir toplumsal eğilim haline gelmiştir. Tüketim çılgınlığı; reklam, sosyal medya ve popüler kültür aracılığıyla sürekli körüklenen bir tatminsizlik hissine dayanmaktadır (Erkmen & Yüksel, 2008). Bu süreçte bireyler, sahip olduklarıyla yetinmek yerine, daha fazlasına ulaşma arzusu ile yönlendirilmektedirler. Bu durum sadece ekonomik kaynakların israfına neden olmakla kalmaz, aynı zamanda çevresel ve psikolojik sorunlara da zemin hazırlayabilir (Ünsalserver, 2011).

Son yıllarda bu eğilimin daha karanlık ve dikkat çekici bir biçimi olan "doom spending" kavramı gündeme gelmiştir. Türkçeye "kıyamet harcaması" veya "felaket harcaması" olarak çevrilebilecek bu kavram, özellikle ekonomik kriz, pandemi, savaş gibi belirsizlik dönemlerinde bireylerin geleceğe dair umutsuzluk içinde yaptıkları aşırı harcamaları ifade etmektedir (Rasiman, Prasetia, Masruri & Asvariwangi, 2024). Kişiler, mevcut stres ve kaygı düzeylerini bastırmak ya da "nasılsa her şey kötüye gidiyor" düşüncesiyle, rasyonel olmayan harcamalarda bulunmaktadır. Doom spending, modern tüketim kültürünün geldiği noktayı ve birey-psikoloji-tüketim ilişkisini anlamak açısından çarpıcı bir gerçeği gün yüzüne çıkarmaktadır (Handani, Anggraeni, Sofwan & Mustika, 2024). Bu çalışmanın amacı, son yıllarda özellikle belirsizlik, ekonomik kriz ve psikolojik sorunlarla birlikte artış gösteren "doom spending" (kıyamet harcaması) olgusunu bireysel ve toplumsal düzeyde incelemektir. Bu çalışmanın amacına ulaşabilmesi için belirlenen araştırma sorusu "Doom Spending'in bireysel ve toplumsal etkileri pazarlama alanyazınında nasıl değerlendirilmektedir?" şeklindedir. Bu kapsamda doom spending ile ilgili yerli ve yabancı alanyazın taranmış, araştırmaya katkı sağladığı düşünülen çalışmalar değerlendirmeye alınarak araştırma sorusuna yanıt verilmesi hedeflenmiştir.

2. Yöntem

Bu makalede nitel araştırma yöntemlerinden metin/belge incelenmesi kullanılmıştır (Yılmaz, 2016). Metin ya da belge incelenmesi; araştırmacının yazılı belgeler, raporlar, arşiv dokümanları, mektuplar, günlükler, medya içerikleri, resmî belgeler, sosyal medya gönderileri, kitaplar ya da makaleler gibi metinsel içerikleri inceleyerek veri topladığı ve bu verilerden anlam çıkardığı nitel bir araştırma tekniğidir (Hodder, 2002). Bu çalışma da tüketim çılgınlığı kapsamında doom spending kavramının bireysel ve toplumsal etkilerinin incelenmesi ile ilgili alanyazın incelenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Tüketim Çılgınlığı

İnsanlık tarihi boyunca tüketim, yaşamın devamlılığı için vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Yeme, içme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçların karşılanması için insanlar daima üretmiş ve tüketmiştir. Ancak günümüzde tüketim, yalnızca ihtiyaçları karşılamakla sınırlı kalmamış, adeta bir yaşam tarzı ve kimlik göstergesi hâline gelmiştir.

Günümüz dünyasında üretim ve tüketim, ekonomik büyümenin temel taşları olarak görülmektedir. Ancak bu dengenin bozulmasıyla birlikte ortaya çıkan “tüketim çılgınlığı”, bireylerin ve toplumların hem ekonomik hem de psikolojik sağlığını tehdit eden bir olgu hâline gelmiştir (Yelken & İnsan, 2018). Tüketim çılgınlığı, ihtiyaçtan çok fazlasını alma, sahip olmayı bir değer ölçüsü hâline getirme ve sürekli yeniyi arzulama şeklinde kendini gösteren, modern yaşamın en yaygın problemlerinden biri olduğu söylenilebilir (Shiu, Wei & Chang, 2023).

Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin etkisiyle insanlar her geçen gün birçok ürüne daha kolay erişebilmektedir. Reklam, sosyal medya ve dijital pazarlama yöntemleriyle bireylerin satın alma davranışları hareket geçmektedir. “Sahip oldukça mutlu olurum” düşüncesi zamanla “başkalarına sahip olduklarımı göstermeliyim” anlayışına bırakmıştır. Bu durum, özellikle genç nesiller arasında marka takıntısı, statü göstergesi olarak tüketim ve benlik algısının nesneler üzerinden tanımlanması gibi sorunlara yol açtığı söylenebilir (Spitzkat & Fuentes, 2019).

Tüketim çılgınlığının çevresel boyutu da göz ardı edilmemelidir. Gereksiz tüketim, doğal kaynakların hızla tükenmesine, çevre kirliliğinin artmasına ve iklim değişikliği gibi küresel krizlere zemin hazırlamaktadır (Lai & Ho, 2020). Giyimde “fast fashion” (hızlı moda), teknolojiye sürekli yeni model arayışı ve tek kullanımlık ürün alışkanlığı, sürdürülebilir bir yaşam anlayışına karşı gelmektedir (Bhardwaj & Fairhurst, 2010). Psikolojik açıdan incelendiğinde ise aşırı tüketim, bireyde geçici tatmin duygusuna yol açarken uzun vadede mutsuzluk, tatminsizlik ve hatta depresyon gibi sorunlara sebep olabilmektedir (Bhattacharjee & Chanda, 2022). Bireylere bilinçli tüketim alışkanlıkları kazandırmak çözüm yolları bulmanın başlıca etkeni olabilir. Tüketicilere ihtiyaç ve istek arasındaki farkı öğretmek, reklamların etkisinde kalmadan karar verebilmelerini sağlamak ve sade yaşam anlayışını benimsetmek, tüketim çılgınlığının etkilerini azaltabilecek yöntemler arasında olabilir (Brown & Cameron, 2000). Eğitim kurumları, medya ve aileler bu bilincin oluşmasında önemli gruplar arasındadır. Tüketim çılgınlığı, yalnızca bireysel değil, toplumsal ve çevresel boyutları olan ciddi bir sorun haline gelmiştir. Daha az ama anlamlı tüketmek, sadece bugünü değil, geleceği de korumak adına atılacak önemli bir adım olduğu söylenebilir.

Doom Spending; Bireysel ve Toplumsal Etkileri

Modern dünyanın karşı karşıya kaldığı ekonomik ve psikolojik dinamikler, bireylerin para harcama alışkanlıklarında önemli değişimlere neden olmaktadır. Özellikle belirsizlik, ekonomik krizler, savaş tehditleri, iklim krizi ve pandemi gibi büyük ölçekli olaylar, bireylerde “gelecek yokmuş gibi yaşama” eğilimini tetikleyebilir (Zıdarı, 2024). Bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biri de son dönemde sosyal medyada ve ekonomi çevrelerinde sıkça dile getirilen “doom spending” kavramıdır. Doom spending, bireylerin ekonomik belirsizlikler karşısında geleceğe dair umutlarını yitirerek, tasarruf etmek yerine tüketimi tercih etmesini olarak ifade edilmektedir. Doom spending terimi, İngilizce “doom” (kıyamet, yıkım) ve “spending” (harcama) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Kısaca, ekonomik ya da toplumsal geleceğe dair endişeler nedeniyle, insanların mantıksız şekilde para harcamaya yönelmesi anlamına gelmektedir. Bu davranış kalıbı, özellikle Z ve Y kuşağında, sosyal medya ve dijital kültürün de etkisiyle yaygınlaşmaktadır (Anggraheni, 2025). Doom Spending’in bazı bireysel ve toplumsal etkileri bulunmaktadır.

Bireysel Etkiler; Doom spending eğilimi, bireylerin mali açıdan uzun vadeli planlar yapamamasına ve bütçelerinin azalmasına neden olmaktadır. Kredi kartı borçları artar ve yatırım yapma ihtimali azalabilir. Bu durum, ilerleyen yıllarda finansal olarak zorlanmalarına sebep olabilir (Torlak, 2000). Doom spending davranışları kısa vadede dopamin etkisiyle bireyde anlık haz yaratsa da uzun vadede finansal stres, suçluluk duygusu ve depresyon gibi psikolojik sonuçlara yol açabilir. Alışveriş sonrası pişmanlık ve ekonomik yetersizlik hissi, psikolojik sağlığı olumsuz etkileyebilir (Rasiman, Prasetia, Masruri & Asvariwangi, 2024). Doom spending, bireylerin tüketim yoluyla kimliklerini ifade etmeye çalıştıkları bir mekanizmaya dönüşebilir. Özellikle sosyal medya paylaşımları, “ben de varım” deme biçimi haline gelebilir. Bu durum, sosyal karşılaştırma ve yetersizlik hissini artırarak, davranışın kısır döngü şeklinde devam etmesine neden olabilir.

Toplumsal Etkiler; Kısa vadede doom spending, piyasada talebi artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlıyor gibi görünse de bu büyüme tehlikeli olabilir. Üretim yerine tüketime dayalı bir ekonomik yapı, kırılganlıkları artırabilir. Genç kuşaklar arasında “artık ev, araba sahibi olamayacağız” düşüncesi yaygınlaştıkça, daha iyi bir yaşam kurmaya olan inanç zayıflayabilir. Bu durum, sınıflar arası finansal olanaklara ulaşma sorunlarına sebep olabilir (Başak, Kaplan, Kaplan & Bildirici, 2024). Doom spending, aynı zamanda sessiz bir tepki ya da çaresizliğe verilen bir yanıt olarak görülebilir. Toplum genelinde tasarruf oranının düşmesi, ekonomik dayanıklılığı azaltabilir. Yatırımların azalması, inovasyon ve üretkenlik üzerinde olumsuz etki yaratabilir.

Bu da uzun vadede ekonomik büyümenin önündeki en büyük engellerden biri olabilir (Handani, Anggraeni, Sofwan, & Mustika, 2024; Arpacı & Özek, 2019).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

E Bu çalışma ile son yıllarda özellikle belirsizlik, ekonomik kriz ve psikolojik sorunlarla birlikte artış gösteren doom spending (kıyamet harcaması) olgusunu bireysel ve toplumsal düzeyde incelemesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşılabilmesi için cevaplanması hedeflenen araştırma sorusu “Doom Spending’in bireysel ve toplumsal etkileri pazarlama alanyazınında nasıl değerlendirilmektedir?” şeklindedir. Çalışmanın amacına ulaşılabilmesi ve belirlenen araştırma sorusuna yanıt verilebilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden metin/belge incelenmesi kullanılmıştır.

Günümüz dünyasında tüketim, yalnızca temel ihtiyaçları karşılamanın ötesine geçerek bireylerin kimliklerini ifade ettikleri, sosyal statülerini belirledikleri ve psikolojik doyum arayışlarına yöneldikleri bir alan hâline gelmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan tüketim çılgınlığı ve özellikle son dönemlerde sıkça karşılaşılan doom spending olgusu, bireysel, toplumsal ve çevresel düzeyde çok yönlü etkiler doğurmaktadır. Tüketimin psikolojik, ekonomik ve çevresel boyutları, sorunun yalnızca kişisel bir tercih meselesi değil, yapısal bir kriz halini aldığını göstermektedir. Bireylerin tüketim yoluyla anlık haz arayışına girmesi, uzun vadede tatminsizlik, finansal stres ve çevresel yıkımlara yol açmaktadır. Özellikle belirsizlik dönemlerinde bireylerin gelecek kaygısıyla mantıksız harcoma davranışlarına yönelmesi, toplumsal anlamda ekonomik kırılganlıkları artırmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine zarar vermektedir. Doom spending, bir yandan bireysel psikolojik bir çıkış yolu gibi görünse de diğer yandan sistemsel güven bunalımını ve sosyal adaletsizlikleri derinleştiren bir gösterge haline gelmiştir. Sonuç olarak, tüketim çılgınlığı ve doom spending gibi davranış kalıpları, bireylerin psikolojisinden toplumların ekonomik yapısına kadar uzanan çok katmanlı bir sorun alanını işaret etmektedir. Bu tür eğilimlerle başa çıkabilmek için yalnızca bireysel değil, yapısal ve kültürel dönüşümleri de içeren bütüncül bir yaklaşım gerekli hale gelmiştir. Az fakat yerinde tüketim hem bireylerin yaşam kalitesini artırabilir hem de daha sürdürülebilir bir geleceğin kapısını aralayabilir.

Bu kapsamda, aşağıdaki öneriler sorunun çözümüne katkı sağlayabilir:

- Eğitim kurumlarında tüketim alışkanlıklarına yönelik bilinç kazandırma programları uygulanmalıdır. Öğrencilere ihtiyaç ve istek ayrımını öğretmek, reklamların manipülatif etkisine karşı farkındalık kazandırmak önemlidir.
- Sosyal medyanın tüketimi teşvik eden rolü göz önüne alındığında, bireylerin dijital içeriklere eleştirel bakabilme becerilerinin artırılması gerekmektedir.
- Doom spending gibi davranış biçimlerinin altında yatan psikolojik etkenler göz ardı edilmemeli, bireylere psikolojik destek sunulmalı; aynı zamanda toplumsal aidiyet ve güven duygusu güçlendirilmelidir.
- Tüketimin bir yaşam biçimi olarak benimsenmesinin önüne geçmek için sade yaşam, minimalizm ve sürdürülebilirlik gibi alternatif yaşam pratikleri özendirilmeli; medya ve kamu politikaları bu yönde yapılandırılmalıdır.
- Toplumsal ölçekte ekonomik güvensizliklerin azaltılması adına istihdam, gelir adaleti ve sosyal güvenlik sistemleri güçlendirilmelidir. Böylece bireylerin geleceğe dair umutları artabilir ve irrasyonel harcamaların önüne geçilebilir.

KAYNAKLAR

- Anggraheni, D. R. (2025). Peran Literasi Keuangan Digital dalam Memitigasi Perilaku Doom Spending: A Narrative Literature Review. *Transgenera: Jurnal Ilmu Sosial, Politik, dan Humaniora*, 2(1), 87-105.
- Arpacı, S., & Özek, Y. (2019). Finans sektöründe ekonomik kaygı ve tükenmişlik düzeylerinin örgütsel bağlılığa etkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 99-125.
- Başak, İ., Kaplan, E., Kaplan, N., & Bildirici, M. (2024). Ortaokul öğrencilerinin gelir kaygıları: bir büyükşehir örneği. *Turan: Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 16, 79-84.
- Bhardwaj, V., & Fairhurst, A. (2010). Fast fashion: response to changes in the fashion industry. *The international review of retail, distribution and consumer research*, 20(1), 165-173.
- Bhattacharjee, A., & Chanda, R. S. (2022). Psychology of consumer: study of factors influencing buying behavior of millennials towards fast-fashion brands. *Cardiometry*, (23), 360-368.
- Brown, P. M., & Cameron, L. D. (2000). What can be done to reduce overconsumption?. *Ecological Economics*, 32(1), 27-41.
- Erkmen, T., & Yüksel, C. A. (2008). Tüketicilerin alışveriş davranış biçimleri ile demografik ve sosyo kültürel özelliklerinin incelenmesine yönelik bir araştırma. *Ege Academic Review*, 8(2), 683-727.

- Firat, A., Kutucuoğlu, K. Y., Saltık, I. A., & Tuncel, O. (2013). Consumption, consumer culture and consumer society. *Journal of Community Positive Practices*, (1), 182-203.
- Handani, S. S., Anggraeni, I., Sofwan, S. V., & Mustika, D. (2024). The role of the vuca method in understanding the phenomenon of fomo and doom spending among the younger generation. *Panicgogy International Journal*, 2(2), 39-43.
- Hodder, I. (2002). The Interpretation of Documents and Material Culture. In D. Weinberg (Eds.). *Qualitative Research Methods*. Oxford: Blackwell Publications.
- Köse, S. (2024). *Consumer behavior under the leadership of digital marketing*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Lai, M. K., & Ho, A. P. (2020). Unravelling potentials and limitations of sharing economy in reducing unnecessary consumption: A social science perspective. *Resources, Conservation and Recycling*, 153, 104546.
- Rasiman, R., Praselia, A., Masruri, A., & Asvawangi, V. (2024). Doom Spending Among Gen Z and Millennials in a Financial Planning Webinar in the Digital Era. *unityserv: UIKA Community Service Journal*, 1(2), 50-54.
- Shiu, J. Y., Wei, G., & Chang, H. H. (2023). Impulse control during the online shopping frenzy in China: the role of consumer inertia. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 1-9.
- Spitzkat, A., & Fuentes, C. (2019). Here today, gone tomorrow: The organization of temporary retailscapes and the creation of frenzy shopping. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 49, 198-207.
- Torlak, Ö. (2000). *Tüketim: Bireysel eylemin toplumsal dönüşümü*. İnkılâb Basım Yayım.
- Ünsalver, B. (2011). *Alışverişlik tüketirken tüketen takıntı*. Timaş Yayınları.
- Van Dam, P. (2015). *Tales of the market: new perspectives on consumer society in the 20th century*. H-Soz-u-Kult..
- Yelken, R., & İnsan, A. Y. B. Ü. (2018). Tüketim Çılgınlığı ya da Tüketim Ekonomisi Bağlamında Ahlakı Tartışmak. IV. *Ahlâk Şûrası*, 404.
- Yılmaz, D. V. (2016). Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinde Uluslararasılaşma Süreci: Stratejik Planlar Üzerinden Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1191-1212.
- Zidaru, D. E. (2024). The transfer between the spending habits of different generations-a debate between retail and E-commerce. *Theoretical & Applied Economics*, 31(3).

Karbon Vergisinin Uygulanabilirliği: Ülke Örnekleri

Vildan Avcı

¹ vildanavci1417@icloud.com

ÖZET

Karbon vergisi, fosil yakıt tüketiminden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını azaltmayı amaçlayan piyasa temelli çevresel bir politika aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu politika, emisyonlara ekonomik bir maliyet yükleyerek çevreye zarar veren faaliyetleri caydırmayı, aynı zamanda yenilenebilir enerji yatırımlarını ve düşük karbon teknolojilerine geçişi teşvik etmeyi hedeflemektedir. Giderek daha fazla ülkenin iklim politikaları arasında yer alan karbon vergisinin uygulanabilirliği ve etkinliği, ülkelere özgü sosyo-ekonomik ve politik koşullar çerçevesinde farklılık göstermektedir.

Bu çalışmada, karbon vergisi uygulamalarının yapısı, kapsamı, ekonomik etkileri ve çevresel sonuçları İsveç, Kanada, Birleşik Krallık, Fransa, Japonya ve Türkiye örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada, ilgili ülkelerin yasal düzenlemeleri, resmî belgeleri ve akademik literatür ışığında kapsamlı bir doküman analizi yapılmıştır. Özellikle İsveç'in erken dönemden itibaren kararlı ve kademeli bir vergi politikası izleyerek emisyon azaltımında önemli başarılar elde ettiği gözlemlenmiştir. Öte yandan, Türkiye'de henüz doğrudan karbon vergisi uygulanmamakla birlikte, karbon fiyatlandırması ve emisyonu önlemeye yönelik vergisel düzenlemeler gibi yöntemlerle yasal ve kurumsal altyapı çalışmaları devam etmektedir.

Elde edilen bulgular, karbon vergisinin etkili olabilmesi için çevresel hedeflerin yanı sıra ekonomik eşitlik ve sosyal adalet ilkeleriyle uyumlu biçimde tasarlanmasının gerekliliğini göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, Türkiye gibi karbon vergisini uygulamak isteyen ülkeler için yol gösterici nitelikte politika önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karbon Vergisi, Sera Gazı Emisyonu, İklim Politikası, Çevresel Politika.

Applicability of Carbon Tax: Country Examples

ABSTRACT

Carbon taxation has emerged as a market-based environmental policy instrument designed to reduce greenhouse gas emissions resulting from fossil fuel consumption. By assigning an economic cost to emissions, this mechanism aims to deter environmentally harmful activities while promoting investments in renewable energy and the transition to low-carbon technologies. As an increasingly integral part of national climate policies, the feasibility and effectiveness of carbon taxes vary significantly depending on country-specific socio-economic and political contexts.

This study conducts a comparative analysis of the structure, scope, economic impacts, and environmental outcomes of carbon tax implementations in Sweden, Canada, the United Kingdom, France, Japan, and Turkey. Employing a qualitative research method, the study utilizes a comprehensive document analysis based on legal regulations, official documents, and relevant academic literature from the selected countries. The findings indicate that Sweden has achieved significant success in reducing emissions through a consistent and gradually increasing carbon tax policy since the early 1990s. In contrast, although Turkey has not yet implemented a direct carbon tax, it has been developing the legal and institutional framework for carbon pricing instruments such as emissions trading systems. This suggests that Turkey is currently in a transitional phase, evaluating policy alternatives for a shift towards a low-carbon economy.

The results emphasize that for carbon taxation to be effective, it must be designed not only in alignment with environmental objectives but also with principles of economic equity and social justice. In this context, the study offers policy-relevant insights, particularly for countries like Turkey that are in the process of shaping their climate strategies.

Keywords: Carbon Taxation, Greenhouse Gas Emissions, Climate Policy, Environmental Policy.

GİRİŞ

Karbon vergisi, iklim değişikliği ile mücadele açısından önemli bir ekonomik araç olarak çeşitli yönlerden önem arz etmektedir. Artan sera gazı emisyonları, küresel sıcaklık artışlarına ve dolayısıyla çok sayıda çevresel felakete sebep olmakta iken, karbon vergisi uygulamaları, bu emisyonların azaltılmasına dair bir motivasyon kaynağı ve mali teşvik sunmayı hedeflemektedir. Uluslararası toplum, iklim hedeflerine ulaşma gayesi doğrultusunda farklı ülkelerde karbon vergisi sistemlerini benimsemeye başlamış; ancak bu sistemlerin uygulanabilirliği çeşitli faktörlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ülkelerin ekonomik yapıları, enerji kaynakları, sanayi yapılarına ilişkin özellikler ve sosyal dinamikler, karbon vergisinin etkinliğini doğrudan etkileyen ve dikkate alınması gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, karbon vergisinin uygulanabilirliğinin kapsamlı bir şekilde analizi hem yerel hem de küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması açısından kritik bir öneme sahip olmaktadır. Etkili bir karbon vergisi sistemi, emisyonların azaltılması için gerekli mali kaynakları oluştururken, ayrıca ekonomik büyümeyi ve istihdamı olumsuz etkilemeden yeşil geçişi destekleyecek biçimde tasarlanmalıdır. Özellikle ülkelerin farklı siyasi ve ekonomik koşulları, karbon vergisi uygulamalarının şekillenirilmesi ve uygulamaların toplumsal algısı üzerinde belirleyici bir etken oluşturmaktadır. Bunun sonucunda, bu bildirinin amacı, karbon vergisinin uygulanabilirliğini ve etkilerini farklı ülke örnekleri üzerinden inceleyerek, bu önemli politikaların daha etkili bir şekilde nasıl hayata geçirilebileceğine dair somut örnekler ve öneriler ortaya koymaktır. Karbon vergisi uygulamalarının varlığı, çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir adım teşkil etmekte olup, bu nedenle uluslararası iş birlikleri ve paylaşımlar, bu konuda atılacak adımların daha sağlam temellere oturmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca, toplumun bilgilendirilmesi ve bu tür uygulamaların gerekliliğinin açıklanması, karbon vergisinin toplum nezdindeki kabulünü artırmak için hayati önem taşımaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Karbon vergisi, sera gazı emisyonlarını azaltmayı hedefleyen bir ekonomik araç olarak hükümetler tarafından uygulanmaktadır. Bu vergi, fosil yakıtların kullanımı sonucu ortaya çıkan karbon dioksit (CO₂) gibi sera gazlarının çevresel maliyetlerini içselleştirmeyi amaçlar (Karakaya, Yıldız ve Demirtaş, 2023). Temel hedef, çevreye zarar veren faaliyetlerin maliyetini artırarak, yenilenebilir enerji gibi daha sürdürülebilir çözümlerin tercih edilmesini teşvik etmek ve böylece emisyonları düşürmektir (Şahin, Çiftçi, 2021). Uygulamada karbon vergisi, genellikle emisyon başına belirlenen bir ücret şeklinde tasarlanır ve enerji üreticileri, sanayi tesisleri ile ulaşım sektörü gibi yüksek emisyon üreten alanlara yönelik olur.

Bu vergi sistemi hem kurumları hem de bireyleri daha çevreci teknolojilere yönlendirmek üzere yapılandırılmıştır (Sapmaz, 2023). Örneğin, karbon vergisi uygulayan ülkelerde, karbon salımı yüksek olan fosil yakıtların daha yüksek oranda vergilendirilmesi, bu kaynakların kullanımını azaltırken temiz enerji kaynaklarının tercih edilmesini kolaylaştırır. Bu anlamda karbon vergisi, yalnızca iklim değişikliğiyle mücadelede değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği destekleyen ekonomik dönüşüm süreçlerinde de önemli bir rol oynamaktadır (Karakaya, Yıldız ve Demirtaş, 2023). Ülkeler, kendi iklim politikaları çerçevesinde bu vergiyi hayata geçirerek hem ulusal sera gazı azaltım hedeflerine ulaşmayı hem de uluslararası iş birliklerine katkı sunmayı amaçlamaktadır (Sapmaz, 2023).

Karbon vergisi, çevresel kaygıların artması ve iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik uluslararası çabaların yoğunlaşmasıyla gündeme gelmiş bir politika aracıdır. Bu bağlamda ilk uygulama, 1991 yılında İsveç'te hayata geçirilmiş; vergi, fosil yakıt kullanımını azaltmayı ve yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmeyi hedeflemiştir (Sumner, Bird & Smith, 2009). İsveç'in bu uygulamayı ekonomik büyümeyi engellemeden gerçekleştirmesi, karbon vergisinin başarısını kanıtlayan önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır (Andersen, 2010).

1997 yılında Kyoto Protokolü'nün imzalanmasıyla birlikte birçok ülke sera gazı emisyonlarını azaltma yükümlülüğü altına girmiştir. Bu süreci takiben, Avrupa Birliği 2005 yılında Emisyon Ticaret Sistemi'ni (ETS) yürürlüğe koymuş ve karbon fiyat-

landırmasında bölgesel ölçekte kurumsal bir yapı oluşturmuştur (OECD, 2018). 2010'lu yıllarda Kanada, Fransa ve Birleşik Krallık gibi ülkeler de ulusal karbon vergisi politikalarını uygulamaya başlamıştır (World Bank, 2023).

Günümüzde karbon vergisi, sadece emisyonları azaltma aracı değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen ekonomik ve çevresel bir politika mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Farklı ülkelerdeki uygulamalar, karbon vergisinin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır (Stern & Turnheim, 2009).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı, karbon vergisinin çeşitli ülkelerdeki uygulanma pratiklerini inceleyerek, bu politika aracının çevresel ve ekonomik etkilerini analiz etmektir. Çalışma, karbon vergisinin sera gazı emisyonlarını azaltmadaki etkinliğini, enerji dönüşümüne katkı düzeyini ve ekonomik yapılar üzerindeki olası etkilerini karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmada, farklı ekonomik ve yönetsel yapıya sahip ülkelerden İsveç, Kanada, Fransa, Birleşik Krallık ve Japonya'nın karbon vergisi uygulamalarından elde edilen deneyimler analiz edilerek, Türkiye'nin benzer bir vergi mekanizmasını uygulama kapasitesi değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma ve yeşil dönüşüm hedefleriyle uyumlu, etkin ve uygulanabilir bir karbon vergisi sisteminin tasarlanmasına yönelik politika yapıcılara bilim temelli öneriler sunulması amaçlanmaktadır.

ARAŞTIRMA KONUSU

Bu bildirinin temel araştırma konusu, karbon vergisinin dünyada çeşitli ülkelerde nasıl uygulandığını ve bu uygulamaların hangi ekonomik ve çevresel sonuçları doğurduğunu incelemektir. Aynı zamanda, bu uygulamalardan elde edilen deneyimlerin ışığında karbon vergisinin Türkiye'de uygulanabilirliğine ilişkin bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Bildiri, karbon vergisinin etkinliğini sadece emisyon azaltımı açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, gelir eşitsizliği ve enerji dönüşümü gibi boyutlarıyla da ele almaktadır.

ARAŞTIRMA KAPSAMI

Bu çalışma kapsamında karbon vergisi uygulamaları tarihsel gelişimiyle birlikte değerlendirilmiş ve İsveç, Kanada, Fransa, İngiltere ve Japonya gibi ülkelerdeki sistemler detaylı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu ülkeler, karbon vergisini farklı ekonomik yapılar ve çevresel hedeflerle uyguladıkları için karşılaştırmalı analiz açısından önemli örnekler sunmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) ile karbon vergisinin birlikte uygulandığı sistemler de dikkate alınmıştır. Çalışma, sadece vergi oranlarını değil, verginin kapsamını, tahsilat mekanizmalarını, elde edilen gelirin kullanım biçimini ve emisyon azaltımındaki etkilerini de incelemektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin mevcut enerji yapısı, çevre politikaları ve ekonomik dinamikleri doğrultusunda karbon vergisinin hayata geçirilmesinin avantajları ve olası zorlukları da tartışılmaktadır.

YÖNTEM VE METODOLOJİ

Bu bildiriye nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada; Birleşmiş Milletler, OECD, Dünya Bankası ve Avrupa Komisyonu gibi uluslararası kuruluşların yayımladığı raporlar; ilgili ülkelerin resmi belgeleri, akademik makaleler ve istatistiki veriler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ülke örnekleri karşılaştırmalı analiz yöntemiyle değerlendirilmiş, karbon vergisinin farklı bağlamlarda nasıl uygulandığı ve ne tür sonuçlar doğurduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'ye özgü ekonomik ve çevresel veriler üzerinden yerel bir değerlendirme yapılarak politika önerileri geliştirilmiştir. Bu metodolojiyle karbon vergisinin uygulama alanları, vergilendirme biçimleri, ekonomik etkileri ve toplumsal tepkiler gibi çok boyutlu etkileri analiz edilmiştir.

BULGULAR

İSVEÇ

İsveç, dünya genelinde karbon vergisi uygulamalarında öncü ülkelerden biri olarak dikkat çekmektedir. 1991 yılında, diğer ülkelerin henüz düşünmediği dönemlerde, geniş kapsamlı bir karbon vergisi uygulamasını başlatan İsveç, o tarihten bu yana emisyonlarını önemli ölçüde azaltma başarısını göstermiştir (Government Offices of Sweden, 2023). Uygulamanın

temel amacı, fosil yakıtların kullanımını azaltmak ve sonuç olarak sera gazı emisyonlarını kontrol altına alarak, sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmek ve yaygınlaştırmaktır.

Yasal ve Kurumsal Çerçeve

Karbon vergisi, İsveç'in çevresel vergi reformu kapsamında geliştirilmiş ve 1991 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu reform, enerji vergilerinin çevresel etkileri dikkate alacak biçimde yeniden yapılandırılmasını hedeflemiştir (OECD, 2013). Karbon vergisi, fosil yakıtların karbon içeriğine dayalı olarak ton başına CO₂ eşdeğeri üzerinden alınmaktadır.

Vergi Oranı ve Uygulama Kapsamı

Uygulamanın ilk yılında karbon vergisi oranı ton başına yaklaşık 250 İsveç Kronu (yaklaşık 30 Euro) düzeyinde belirlenmiş; zamanla bu oran artırılarak 2023 itibarıyla yaklaşık 130 Euro/ton seviyesine çıkarılmıştır (World Bank, 2022). Uygulama kapsamı hane halkları, ulaştırma ve ticari sektörleri içerirken, Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Sistemi (EU ETS) kapsamındaki enerji yoğun sanayi sektörlerine yönelik kısmi muafiyetler tanımlanmıştır (OECD, 2019).

Ekonomik ve Çevresel Etkiler

Ülkede, uygulanan karbon vergisi sadece sanayi sektörünü değil, aynı zamanda bireysel haneleri de doğrudan etkilemektedir; haneler, enerji verimliliğini artırarak ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek kendi vergi yükümlülüklerini azaltma fırsatına sahip olmaktadır. Dolayısıyla, karbon vergisi uygulamaları, İsveç'in sera gazı emisyonlarını azaltma hedeflerine ulaşmasında etkili bir araç olarak hizmet etmenin yanı sıra, toplumsal bilinç ve davranış değişikliği yaratma potansiyeline de sahiptir. Ancak, bu süreçte karşılaşılan zorluklar da göz ardı edilmemelidir; özellikle düşük gelirli hanelerin vergiden dolayı ekonomik olarak olumsuz etkilenmemeleri için hükümet, çeşitli sosyal yardımlar ve teşvikler sunarak bir denge sağlamaya çalışmaktadır (Socialprotection.org, 2023). Sonuç olarak, İsveç'in karbon vergisi uygulamaları, iklim değişikliğiyle mücadele noktasında ülkenin çevresel sürdürülebilirliğini artırma yolunda önemli bir örnek teşkil etmekte ve diğer ülkelere de ilham kaynağı olmaktadır.

KANADA

Kanada, sera gazı emisyonlarını azaltmak amacıyla karbon fiyatlandırmasını ulusal iklim politikası çerçevesine entegre eden öncü ülkeler arasında yer almaktadır. 2019 yılında federal düzeyde yürürlüğe giren karbon vergisi, "Kirlenen öder" ilkesi çerçevesinde tasarlanmıştır. Politikanın amacı, ekonomik aktörlerin karbon yoğun faaliyetlerini azaltmasını teşvik etmek, enerji verimliliğini artırmak ve düşük karbonlu alternatiflere geçişi hızlandırmaktır (Government of Canada, 2019).

Yasal ve Kurumsal Çerçeve

Kanada Hükümeti, 2018 yılında 'Greenhouse Gas Pollution Pricing Act' (GHGPPA) adlı yasa ile karbon fiyatlandırmasının yasal zeminini oluşturmuştur. Federal sistem, her eyaletin kendi karbon fiyatlandırma mekanizmasını uygulamasına izin verirken, belirli kriterleri karşılamayan eyaletlerde doğrudan federal karbon fiyatı uygulanmaktadır (Environment and Climate Change Canada, 2021).

Vergi Oranı ve Uygulama Kapsamı

Karbon vergisi, 2019 yılında ton başına 20 Kanada Doları (CAD) olarak başlatılmış, her yıl kademeli olarak artırılarak 2023 itibarıyla ton başına 65 CAD seviyesine ulaşmıştır. Hükümetin 2030 hedefi, bu fiyatın ton başına 170 CAD'a çıkarılmasıdır (ECCC, 2022). Yakıt vergisi; benzin, dizel, doğalgaz, propan ve kömür gibi enerji kaynaklarına uygulanmaktadır. OBPS ise büyük sanayi tesislerinin emisyon yoğunluklarını aşan kısmına vergi uygulayarak rekabeti korumayı hedeflemektedir (World Bank, 2022).

Bölgesel Farklılıklar

Kanada'nın federal yapısı nedeniyle karbon fiyatlandırma politikaları eyaletler arasında farklılık göstermektedir. British Columbia, 2008'den bu yana kendi karbon vergisini başarıyla uygularken, Alberta gibi bazı eyaletler başlangıçta direniş göstermiş, ancak zamanla federal politikaya uyum sağlamak durumunda kalmıştır (Rivers & Schaufele, 2015).

Ekonomik ve Çevresel Etkiler

British Columbia örneği, karbon vergisinin emisyonları azaltırken ekonomik büyümeyi engellemediğini göstermiştir. Vergi sonrası kişi başına düşen benzin tüketimi azalmış, emisyonlarda düşüş yaşanmış ve ekonomik büyüme ülke ortalamasına yakın seyretmiştir (Murray & Rivers, 2015). Ayrıca, federal karbon fiyatından elde edilen gelirlerin doğrudan vatandaşlara geri ödenmesi sosyal kabulü artırmıştır. Kanada'nın karbon vergisi uygulaması, merkezi koordinasyon ile yerel esneklik arasında bir denge kurarak emisyon azaltımı hedeflerini destekleyen etkili bir politika çerçevesi sunmaktadır. Gelir geri dönüşü, sanayiye esnek mekanizmalar ve şeffaf fiyatlandırma yoluyla sosyal adaletin ve rekabetçiliğin korunması, uygulamanın sürdürülebilirliğini güçlendiren temel unsurlar olmuştur.

FRANSA

Fransa, karbon emisyonlarını azaltmak için karbon fiyatlandırması politikalarını erken benimseyen Avrupa ülkelerinden biridir. Ülkede karbon vergisi uygulaması ilk kez 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu politika, Avrupa Birliği'nin genel iklim hedefleriyle uyumlu olarak, enerji kullanımını daha sürdürülebilir hale getirmeyi amaçlamaktadır (OECD, 2021).

Yasal ve Politik Çerçeve

Fransa'da karbon vergisi uygulaması, enerji vergileri üzerine kurulu mevcut sistemin üzerine eklenen bir 'karbon bileşeni' aracılığıyla yapılandırılmıştır. Uygulama, 'Contribution Climat Énergie (CCE)' olarak adlandırılmış ve temel olarak fosil yakıt tüketimine dayalı olarak hesaplanmıştır (Cour des comptes, 2017). CCE, Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Sistemi (EU ETS) kapsamı dışındaki sektörleri hedeflemektedir.

Vergi Oranı ve Gelişimi

Fransa karbon vergisini 2014 yılında ton başına 7 €/CO₂ olarak başlatmış ve 2018 itibarıyla bu oran 44,6 €/CO₂ seviyesine ulaşmıştır. 2020'ye kadar ton başına 100 €/ya çıkarılması planlanmışsa da 2018 yılında yaşanan 'Sarı Yelekliler' (Gilets Jaunes) protestoları nedeniyle bu artışlar askıya alınmıştır (Douenne & Fabre, 2020). Vergi benzin, dizel, kömür, doğalgaz ve ısınma yakıtları gibi enerji türlerine uygulanmaktadır.

Ekonomik ve Çevresel Etkiler

Karbon vergisinin uygulanması sonucunda Fransa'da enerji tüketim desenlerinde değişim gözlemlenmiştir. Vergi, özellikle ulaşım ve ısınma sektörlerinde enerji verimliliğini teşvik edici etkiler göstermiştir. Ancak karbon fiyatlandırmasının sosyal etkileri konusunda kamuoyu tepkisi artmış, kırsal ve düşük gelirli kesimlerin orantısız şekilde etkilendiği öne sürülmüştür (Flues & Thomas, 2015).

Fransa'nın karbon vergisi deneyimi, iklim politikalarının yalnızca ekonomik etkinlik açısından değil, sosyal adalet ve kamuoyu desteği yönünden de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Gelir eşitsizlikleri ve bölgesel farklılıklar dikkate alınmadan yapılan vergi artışları, çevresel hedeflerin önünde toplumsal engellere dönüşebilmektedir. Bu nedenle Fransa örneği, karbon fiyatlandırmasının başarısı için bütüncül bir politika yaklaşımının gerekliliğini vurgulamaktadır.

BİRLEŞİK KRALLIK

Birleşik Krallık (BK), karbon fiyatlandırmasını erken dönemde benimseyen ve enerji sektörü odaklı vergi reformları gerçekleştiren ülkelerden biridir. 2013 yılında uygulamaya konulan Karbon Fiyat Destek Mekanizması (Carbon Price Support - CPS), özellikle elektrik üretim sektöründe emisyon azaltımını teşvik etmek amacıyla hayata geçirilmiştir (UK Government, 2013).

Birleşik Krallık'ta karbon fiyatlandırması temelde iki ana mekanizma üzerinden işlemektedir: AB Emisyon Ticareti Sistemi (2005–2020) ve ulusal düzeydeki CPS uygulaması. Brexit sonrası, 2021 itibarıyla BK kendi ulusal Emisyon Ticareti Sistemi'ni (UK ETS) başlatmıştır (BEIS, 2021). CPS ise AB ETS fiyatının üzerine ek bir vergi olarak uygulanmakta, bu sayede toplam karbon fiyatının belirli bir tabanın altına düşmemesi sağlanmaktadır.

Yasal ve Kurumsal Çerçeve

Birleşik Krallık'ta karbon fiyatlandırması temelde iki ana mekanizma üzerinden işlemektedir: AB Emisyon Ticareti Sistemi (2005–2020) ve ulusal düzeydeki CPS uygulaması. Brexit sonrası, 2021 itibarıyla BK kendi ulusal Emisyon Ticareti Sistemi'ni

(UK ETS) başlatmıştır (BEIS, 2021). CPS ise AB ETS fiyatının üzerine ek bir vergi olarak uygulanmakta, bu sayede toplam karbon fiyatının belirli bir tabanın altına düşmemesi sağlanmaktadır.

Vergi Oranı ve Uygulama Alanı

CPS yalnızca elektrik üretiminde kullanılan fosil yakıtlara uygulanmakta ve enerji üreticilerinin karbon yoğun yakıtlardan uzaklaşmasını hedeflemektedir. Vergi oranı 2013 yılında 4.94 £/tCO₂ iken, 2015'te 18 £/tCO₂ düzeyine ulaşmış ve 2020 yılına kadar bu seviyede sabitlenmiştir (HM Treasury, 2016). Bu yüksek fiyat seviyesi, kömür santrallerinin kapanmasında ve doğal gaz gibi daha az karbon yoğun enerji kaynaklarına geçişte etkili olmuştur.

Çevresel ve Ekonomik Etkiler

Uygulamanın ardından kömürle çalışan santrallerin payı %40'tan %5'in altına düşmüş ve elektrik üretiminden kaynaklanan emisyonlarda ciddi azalma sağlanmıştır (Newbery et al., 2019). Ekonomik etkiler bakımından, CPS gelirleri doğrudan kamu bütçesine aktarılmış; ancak sosyal etkiler üzerine yeterli telafi mekanizmalarının bulunmaması eleştirilmiştir. Elektrik fiyatları üzerinde sınırlı ama belirgin artış etkisi görülmüştür.

Birleşik Krallık karbon fiyatlandırma politikası, sınırlı sektörel kapsamına rağmen güçlü fiyat sinyaliyle emisyon azaltımında önemli katkı sağlamıştır. Karbon fiyatının öngörülebilirliği, enerji sektöründeki dönüşümün hızlanmasını sağlamış; ancak uygulamanın genişletilmesi ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesine yönelik önlemler alınması gerektiği anlaşılmıştır. Türkiye gibi ülkeler için BK örneği, enerji sektörüne odaklanan kademeli bir geçiş modeli sunmaktadır.

JAPONYA

Japonya, sera gazı emisyonlarını azaltmak amacıyla 2012 yılında "Global Warming Countermeasure Tax" (Küresel Isınma ile Mücadele Vergisi) olarak adlandırılan bir karbon vergisi uygulamasını yürürlüğe koymuştur. Bu vergi, başta fosil yakıtlar olmak üzere enerjiye dayalı CO₂ emisyonlarını hedef almakta ve Japonya'nın enerji dönüşüm politikalarının bir parçası olarak işlev görmektedir (Ministry of the Environment Japan, 2012).

Yasal ve Kuramsal Çerçeve

Japonya'nın karbon vergisi mevcut enerji vergilerine ek bir unsur olarak yapılandırılmıştır. Petrol, kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtların ithalatı ve üretimine dayalı olarak alınan vergi, Çevre Bakanlığı tarafından uygulanmakta ve "Tax for Climate Change Mitigation" politikası altında yönetilmektedir (OECD, 2021).

Vergilendirme Seviyesi ve Kapsam

Vergi başlangıçta 289 JPY/tCO₂ (yaklaşık 2.65 USD) olarak belirlenmiştir ve küresel karbon fiyatlandırma standartlarına göre düşüktür. Vergi, enerji tüketimine dayalı CO₂ emisyonlarının yaklaşık %70'ini kapsamaktadır. Japon sanayi sektörü ise gönüllü karbon azaltım hedefleri ve enerji verimliliği politikaları ile teşvik edilmektedir (Energy Policy Institute, 2020).

Çevresel ve Ekonomik Etkiler

Verginin düşük düzeyde olmasına rağmen, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji politikalarıyla eşgüdümlü uygulanması emisyon azaltımı üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Ancak bazı akademik çalışmalar, verginin doğrudan emisyon azaltımı üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığını ileri sürmektedir (Ishiguro & Arimura, 2013).

Japonya'nın karbon vergisi, düşük fiyat seviyesi nedeniyle sınırlı etkili olsa da daha geniş enerji politikalarıyla bütünleşik uygulanması sayesinde sistematik bir başarıya ulaşmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle, karbon vergisine geçiş süreci içerisinde olan Türkiye gibi ülkeler için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

TÜRKİYE

Türkiye'de henüz doğrudan bir karbon vergisi uygulanmamakta, ancak çevresel vergiler ve enerji fiyatları üzerinden dolaylı karbon fiyatlandırma unsurları bulunmaktadır. Paris Anlaşması'nın 2021 yılında Türkiye tarafından onaylanmasının ardından, karbon piyasası, emisyon ticareti ve karbon vergisi gibi doğrudan politika araçlarına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır (İKV, 2021).

Yasal ve Kurumsal Çerçeve

Karbon vergisi uygulamasına ilişkin henüz somut bir yasa bulunmamaktadır. Ancak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan İklim Kanunu Taslağı ile birlikte karbon fiyatlandırmasının yasal zemini oluşturulmaya çalışılmaktadır (MoEUCC, 2023).

Dolaylı Uygulamalar ve Potansiyel

Mevcut durumda akaryakıt üzerindeki ÖTV gibi bazı vergiler dolaylı yoldan karbon emisyonlarını fiyatlandırmaktadır. Bununla birlikte, bu vergilerin sadece çevresel değil, bütçe gelirlerini arttırmaya yönelik amaçlarla uygulandığı ifade edilebilir. Türkiye'nin, AB'nin Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasına (CBAM) uyum sağlamak adına emisyon ticareti sistemi ve doğru karbon vergisi gibi araçlara yönelmesi beklenmektedir (TEPAV, 2022).

Türkiye'de karbon vergisi henüz uygulamaya konulmamış olsa da gerek uluslararası yükümlülükler gerekse AB ile ekonomik entegrasyon süreçleri, karbon fiyatlandırma araçlarının yakın gelecekte gündeme geleceğini göstermektedir. Türkiye'nin mevcut enerji ve sanayi yapısı göz önünde bulundurulduğunda, karbon vergisinin sosyal ve ekonomik etkilerinin dikkatle değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Ancak İsveç, Japonya ve Kanada gibi ülkelerin uygulamaları, bu tür vergilerin kademeli geçiş, gelir geri dönüşümü ve sektör bazlı farklılaştırma yöntemleriyle başarılı bir şekilde hayata geçirilebileceğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin karbon vergisine geçişi, yalnızca emisyon azaltımını değil, aynı zamanda yeşil dönüşüm ve yeşil büyüme sürecini destekleyici şekilde kurgulanmalıdır. Bu kapsamda, vergiden elde edilecek gelirlerin düşük gelir gruplarına destek ve yeşil altyapı yatırımları için kullanılması hem sosyal kabulü artıracak hem de sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir yapı kuracaktır. Türkiye'nin karbon vergisi yolculuğu, sadece mali bir reform değil, aynı zamanda çevresel, ekonomik ve toplumsal dönüşümün bir parçası olarak düşünülebilir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Karbon vergisi, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla geliştirilen piyasa temelli araçlar arasında yer almakta olup, uygulandığı ülkelerde sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik önemli katkılar sunmaktadır. İsveç ve Kanada gibi ülkelerin deneyimleri, karbon vergisinin uzun vadeli ve tutarlı bir biçimde uygulanması durumunda hem çevresel hem de ekonomik faydaların elde edilebileceğini göstermektedir. İsveç örneğinde olduğu gibi erken dönemden itibaren kademeli artışlarla uygulanan bir karbon vergisi, düşük karbonlu teknolojilere geçişi hızlandırmakta ve toplum genelinde çevresel farkındalığın artmasını sağlamaktadır. Kanada ise, federal yapısı içerisinde karbon fiyatlandırmasını esnek ancak standartlara dayalı bir sistemle yürütmekte, bu sayede eyalet düzeyinde farklılık gösteren uygulamaların entegrasyonunu sağlamaktadır.

Bu uygulamaların ortak noktası, elde edilen gelirin topluma geri dönüşümünün sağlanması ve böylece kamuoyu desteğinin artırılmasıdır. Ancak her iki ülkede de uygulamanın sosyal etkileri göz önünde bulundurularak düşük gelirli grupların olumsuz etkilenmemesi için telafi edici politikaların geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Türkiye örneğinde ise karbon vergisi doğrudan bir uygulama olarak mevcut değildir. Ancak emisyon ticaret sistemi (ETS) ve karbon fiyatlandırmasına yönelik yasal ve kurumsal altyapının oluşturulmasına yönelik hazırlıklar sürmektedir. Bu bağlamda Türkiye, karbon vergisi veya benzeri piyasa araçlarını uygulamaya koymadan önce diğer ülke deneyimlerinden faydalanarak kendi sosyoekonomik yapısına uygun stratejiler geliştirme potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak, karbon vergisinin başarısı; siyasi kararlılık, şeffaf uygulama, gelir dağılımını gözetken sosyal politikalar ve kamuoyu bilinci ile doğrudan ilişkilidir. Bu politika aracı, sadece çevresel hedeflerin gerçekleştirilmesinde değil, aynı zamanda düşük karbon ekonomisine geçiş sürecinin yönetilmesinde de kritik rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR

- Andersen, M. S. (2010). "Europe's Experience With Carbon-Energy Taxation Sapiens", 3 (2), 1-8.
- BEIS (Department for Business, Energy & Industrial Strategy), (2021). Participating in the UK Emissions Trading Scheme (UK ETS), <https://www.gov.uk/guidance/participating-in-the-uk-ets>
- Cour Des Comptes, (2017). La Fiscalité Environnementale: Rapport Public Annuel .<https://www.ccomptes.fr/fr/documents/40190>
- Douenne, T., & Fabre, A. (2020). "Yellow Vests, Carbon Tax Aversion, and Biased Beliefs", Public Economics, 24 (2), 139-180. <https://doi.org/10.4000/economiepublique.10487>

- Environment and Climate Change Canada. (2021). Carbon Pricing in Canada. <https://www.canada.ca/en/environment-climate-change/services/climate-change/pricing-pollution-how-it-will-work.html>
- Energy Policy Institute, (2020). Japan's Carbon Pricing and Climate Policy. <https://epic.uchicago.edu/area-of-focus/japan-climate-policy/>
- Flues, F., & Thomas, A. (2015). The Distributional Effects Of Energy Taxes. OECD Taxation Working Papers, No. 23. <https://doi.org/10.1787/5js1qwkqrbv-en>
- Government of Canada, (2019). Greenhouse Gas Pollution Pricing Act. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/G-11.55/>
- Government Offices of Sweden, (2023). Sweden's carbon tax. <https://www.government.se/government-policy/swedens-carbon-tax/swedens-carbon-tax>
- International Energy Agency (IEA), (2021). Government Bill 1991/92 - Sweden carbon tax – Policies. <https://www.iea.org/policies/12725-government-bill-199192-sweden-carbon-tax>
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), (2021). Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı Onaylaması ve Sonrası. <https://www.ikv.org.tr>
- Ishiguro, M., & Arimura, T. H. (2013). "The Effects of a Carbon Tax on The Japanese Economy", *Journal of Environmental Economics and Policy Studies*, 6 (1), 25–43.
- Karakaya, E., Akkoyun, G., & Hiçyılmaz, B. (2023). "Sera Gazı Emisyonu Azaltımı İçin Karbonun Fiyatlanması: Karbon Vergisi mi Emisyon Ticareti mi?", *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 8 (4), 813–841.
- Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change (MoEUCC), (2023). İklim Kanunu Taslağı. <https://iklim.gov.tr>
- Ministry of the Environment Japan, (2012). Introduction of the Tax for Climate Change Mitigation. https://www.env.go.jp/en/policy/tax/20121001a_dct.pdf
- Murray, B., & Rivers, N. (2015). "British Columbia's Revenue-Neutral Carbon Tax: A Review of The Latest 'Grand Experiment' in Environmental Policy", *Energy Policy*, 86, 674–683. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2015.08.011>
- Newbery, D., Reiner, D., Ritz, R., & Strielkowski, W. (2019). "The Political Economy of an Carbon Price Floor For Power Generation", *Energy Policy*, 127, 353–364. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.12.042>
- OECD. (2013). Effective Carbon Prices, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264196964-en>
- OECD. (2018). Taxing Energy Use 2018: Companion to the Taxing Energy Use Database, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264289635-en>
- OECD. (2019). Taxing Energy Use 2019: Using Taxes for Climate Action, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/058ca239-en>
- OECD. (2021). Effective Carbon Rates 2021: Pricing Carbon Emissions through Taxes and Emissions Trading, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/0e8e24f5-en>
- Rivers, N., & Schaufele, B. (2015). "Salience of Carbon Taxes in The Gasoline Market", *Journal of Environmental Economics and Management*, 74, 23–36. <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2015.07.002>
- Sapmaz, H. (2023). "Karbon Vergisinin Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*.
- Şahin, I. F. O., & Çiftçi, T. E. (2021). "İklim Değişikliği ile Mücadelede Türkiye İçin Karbon Vergisi Önerisi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.
- Socialprotection.org. (2023). Can social protection programs reduce opposition to carbon taxes? Evidence from a conjoint experiment in Sweden. <https://socialprotection.org/discover/publications/can-social-protection-programs-reduce-opposition-carbon-taxes-evidence>
- Stern, T., & Turnheim, B. (2009). "Innovation and Diffusion of Environmental Technology: Industrial Nox Abatement in Sweden Under Refunded Emission Payments", *Ecological Economics*, 68 (12), 2996–3006.
- Sumner, J., Bird, L., & Smith, H. (2009). "Carbon Taxes: A Review of Experience and Policy Design Considerations", *Climate Policy*, 9 (4), 409–434.
- TEPAV. (2022). AB Yeşil Mutabakatı ve Türkiye için Politika Seçenekleri. <https://www.tepav.org.tr>
- UK Government, (2013). Carbon Price Floor: support and certainty for low-carbon investment. <https://www.gov.uk/government/publications/carbon-price-floor-support-and-certainty-for-low-carbon-investment>
- World Bank, (2022). State and Trends of Carbon Pricing 2022. Washington, DC: World Bank Group. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37455>
- World Bank, (2023). State and Trends of Carbon Pricing 2023. Washington, DC: World Bank Group.

Duygusal Zekânın Yaşam Doyumuna Etkisinde Stresle Başa Çıkmanın Aracılık Rolü: Banka Çalışanları Üzerine Bir Uygulama

Ayşe Nihan Arıbaş¹ , Muhammet Yüksel^{2*}

¹ Aksaray Üniversitesi, nihan_dinc85@hotmail.com

^{2*} Ondokuz Mayıs Üniversitesi, , muhammet.yuksel@omu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırma, Aksaray ilinde kamu ve özel bankalarda çalışan 272 banka çalışanın duygusal zekâ algılarının yaşam doyumlarına etkisinde stresle başa çıkmanın aracılık etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Veriler; bilgi formu, duygusal zekâ ölçeği, yaşam doyumu ölçeği ve stresle başa çıkma stratejileri ölçeği kullanılarak, 2024 yılı Nisan-Haziran aylarında toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, Kruskal Wallis Testi, Anova Testi, Mann Whitney U Testi, Korelasyon Testi ve Regresyon testi kullanılmıştır. Ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu ve verilerin normal dağıldığı tespit edilmiş olup, çalışanların duygusal zekâ algıları, yaşam doyumları ve stresle başa çıkma durumları orta derecede bulunmuştur. Yapılan Korelasyon analizi sonucunda, banka çalışanlarının duygusal zekâ ve yaşam doyumu arasında ve duygusal zekâ ve stresle başa çıkma stratejileri arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu, duygusal zekâ algısının yaşam doyumu ve stresle başa çıkma stratejilerini olumlu yönde etkilediği ve duygusal zekâ ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiye stresle başa çıkma stratejilerinin aracılık ettiği bulgularına ulaşılmıştır ($p<0,05$).

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zekâ, Doyum, Yaşam Doyumu, Stres, Stresle Başa Çıkma.

The Mediating Role of Coping With Stress in the Effect Of Emotional Intelligence on Life Satisfaction: An Application on Bank Employees

ABSTRACT

This study was conducted to determine the mediating effect of coping with stress on the effect of emotional intelligence perceptions of 272 bank employees working in public and private banks in Aksaray province on their life satisfaction. Data were collected in April-June 2024 using the information form, emotional intelligence scale, life satisfaction scale, and coping strategies with stress scale. Descriptive statistics, Kruskal Wallis Test, Anova Test, Mann Whitney U Test, Correlation Test, and Regression Test were used to evaluate the data. It was found that the scales were quite reliable, the data were normally distributed, and the employees' perceptions of emotional intelligence, life satisfaction, and coping with stress were moderate. As a result of the correlation analysis, it was found that there were positive and significant relationships between emotional intelligence and life satisfaction and emotional intelligence and stress coping strategies of bank employees, emotional intelligence perception positively affected life satisfaction and stress coping strategies, and stress coping strategies mediated the relationship between emotional intelligence and life satisfaction ($p<0.05$).

Keywords: Emotional Intelligence, Satisfaction, Life Satisfaction, Stress, Coping with Stress.

1. GİRİŞ

Günümüzde insanların duygularını kontrol etmeleri ve duygularından olumlu ve etkin bir şekilde yararlanmaları duygusal zekâ kavramının ortaya çıkmasında etkin rol oynamıştır (Conte, 2005: 434-435). İnsanlar davranışlarında duygularından çok etkilendirler ve hayati önem taşıyan kararlar alırken bile genel olarak duygularının yön vermesiyle hareket edebilirler. Birey-

lerin sadece kendi duyguları değil başkalarının duygularını anlama ve onlarla uyum içinde hareket edebilmeleri duygusal zekâ seviyeleriyle eş değer tutulabilir. Bu bakımdan duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin empati kurma ve iletişim konusunda zorluk çekmeyerek çevreyle uyum içinde yaşayabildikleri görülmektedir (Uğurlu ve Şakar, 2015: 462). Duygusal zekâ, kişinin kendi duygularını ve başkalarının duygularını gözleme, farklı duygular arasında ayırım gerçekleştirme ve bunları uygun şekilde etiketleme ve duygusal bilgiyi düşünme ve davranışa rehberlik ederek kullanma yeteneği olarak tanımlanabilir (Ebrahimi vd., 2018:438; Carrillo, 2018: 65-83).

Yaşam doyumu duygusal bir boyuta dayanan ve kişinin kendi yaşamından duyduğu memnuniyet veya memnuniyetsizlik olarak tanımlanabilen bir kavramdır (Pavot ve Diener, 2008: 138). Başka bir deyişle, yaşam doyumu daha çok kişinin ne istediği, neye sahip olduğu ve ne olmak istediği ile ilgilidir. Dolayısıyla, bireyin sahip olduğu şeyler ve arzuları aynı/benzerse yaşam doyumu artacak, farklıysa bireyin yaşam doyumu azalacaktır. Bireyin stresleri, sosyal yaşamı, kültürel faaliyetleri, aile yaşamı, kişilik özellikleri, beklentileri, inançları ve tecrübeleri yaşam doyumu üzerinde etkili olabilmektedir (Çınar ve Özyılmaz, 2020: 540).

Stres ise bireyin fiziksel ve sosyal çevredeki uyumsuz koşullar nedeniyle, bedensel ve psikolojik sınırlarının ötesinde harcadığı çaba olarak tanımlanmaktadır (Cüceloğlu, 1993: 37-45). Stres kişiye özgü bir kavram olup bir bireyi strese sokan bir durum ya da olay diğer bireyler üzerinde strese sebep olmayabilir. Örneğin aynı fiziksel ve sosyal ortam içinde bazı kişiler son derece gergin ve stresli, bazı kişiler ise daha rahat ve mutlu olabilirler (Doğan ve Eser, 2013: 30). Bu amaçla çalışmada çalışanların duygusal zekâ algılarının yaşam doyumlarına etkisinde stresle başa çıkmanın aracılık rolünü belirlemek amaçlanmaktadır.

2. Duygusal Zekâ, Yaşam Doyumu ve Stresle Başa Çıkma

Yirmi birinci yüzyılın işletmecilik anlayışına bakıldığında, sürekli değişen ve gelişen yönetim modellerinde artık insana yatırım yapılması gerekliliğinin ortaya çıktığı ve işletmenin en önemli değerinin insan olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Bu anlayışla beraber işe alım kriterlerinde çalışanın sadece eğitim ve becerilerine değil aynı zamanda çevreyle olan iletişim ve etkileşimine de dikkat edilmektedir. Duygusal zekâ kavramı işletme literatüründe giderek artan bir önemle yer almaktadır. Bu bağlamda geleneksel zekanın (IQ) insanların işe girebilmeleri üzerinde etkisi olduğu ve duygusal zekanın (EQ) işteki başarıyı belirleyen önemli bir etken olduğu görülmektedir (Eröz, 2013: 214). Yaşam doyumu, bireyin öznel iyi olma ve yaşam kalitesi hakkında ulaştığı yargıları temsil etmekte olup kişinin hayata karşı genel tutumunu ifade etmektedir (Çınar ve Özyılmaz, 2020: 540). İnsanların yaşamlarında mutlu olmaları ve doyum sağlamaları için gerekli olan unsurlardan birisi de işlerinden almış oldukları doyumdur. İnsanların yaşamlarından doyum almaları için işlerinden de aynı oranda mutlu ve tatmin olmaları gerekmektedir (Çevik ve Korkmaz, 2014:127).

Bireyin stresle başa çıkma biçimlerini tanımlayan farklı yaklaşımlar vardır. Stresle başa çıkma çabaları, problem odaklı ve duygu odaklı olmak üzere iki grup altında toplanmıştır. Problem odaklı başa çıkma, tehdit edici olayı ortadan kaldırmaya veya onun etkisini azaltmaya yönelik etkinlikleri içermekte olup duygu odaklı başa çıkma; strese karşı olumsuz duyguları azaltma çabalarıdır. Duygu odaklı başa çıkma yaklaşımını kullanan kişiler için stres yaratıcı olan uyarıcı ile mücadele etmek yerine, bu uyarıcının etkisini azaltmaya yönelik yadsıma, sorundan uzak durma, kaçınma ve yaşadığı olumsuz duyguları sosyal çevresi ile paylaşma gibi etkinlikleri içermektedir (Türküm, 2002:25-34).

3. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, problem ve türü, evreni, örnekleme ve veri toplama araçları açıklanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde örgütlerde çalışanlar temel kaynak olarak görülmekte ve bu nedenle çalışanlardan maksimum verim ve fayda sağlamak oldukça önemli görülmektedir. Bu nedenle çalışanların stresle başa çıkabilen, hayattan zevk alan ve duygusal zekâları yüksek bireyler olması beklenmekte ve bu değişkenler arasında güçlü bir ilişki bulunduğu düşünülmektedir. Bu amaçla araştırmanın amacı banka çalışanlarının duygusal zekâ düzeyleri, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir.

3.2. Araştırmanın Problemi ve Türü

Araştırmanın problemi, banka çalışanlarının duygusal zekâ düzeyleri, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişkilerin ve duygusal zekanın yaşam doyumuna etkisinde stresle başa çıkmanın aracılık etkisi olup olmadığının incelenmesidir. Ayrıca araştırmanın diğer bir problemi ise duygusal zekâ, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma değişkenlerinin, demografik değişkenler açısından istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Tanımlayıcı olarak yapılan bu çalışmada iki ve daha fazla değişken arasındaki ilişkinin belirlenmesinde kullanılan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Aksaray ilinde kamu ve özel bankalarda çalışan kişiler olarak kabul edilmiştir. Araştırmanın örneklemini ise, kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden kamu ve özel bankalarda çalışan 272 banka çalışanı oluşturmaktadır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Veriler; Demografik bilgi ifadeleri, Duygusal Zekâ Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği kullanılarak 4 bölümden oluşan anket formu ile toplanmıştır.

Demografik Bilgi Formu: İlk bölüm, katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, çalışma süresi, eğitim durumu, kamu ya da özel bankada çalışma durumları şeklinde sosyo-ekonomik özelliklerini içeren 6 sorudan oluşmaktadır.

Duygusal Zekâ Ölçeği: İkinci bölüm, Wong ve Law (2002) tarafından oluşturulan Duygusal Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. Wong ve Law'ın WLEIS (Wong & Law Emotional Intelligence Scale) adını verdiği Duygusal Zekâ Ölçeği; her biri 4 ifadeden oluşan ölçek Kendi Duygularını Değerlendirme, Başkalarının Duygularını Değerlendirme, Duyguların Kullanımı ve Duyguların Düzenlenmesi olmak üzere dört alt boyuttan ve 16 sorudan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 64 olup, ölçekten alınan puanlar arttıkça duygusal zeka düzeyi de artmaktadır.

Yaşam Doyumu Ölçeği: Üçüncü bölüm, Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen tek faktör ve 5 maddeden oluşan ve geçerlilik ve güvenirliği Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılan ölçek kullanılmıştır.

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği: Amirkhan tarafından 1990 yılında geliştirilmiş, Aysan tarafından 1994 yılında Türkçeye uyarlama ve geçerlik, güvenirlik çalışması yapılmış bir kendini değerlendirme envanteridir. Problem Çözme, Sosyal Destek Arama ve Kaçınma olmak üzere 3 alt ölçekten oluşmaktadır. Alt ölçeklerde toplam 11'er madde bulunmakta ve alt ölçek toplam puanları 11 ile 33 arasındadır. Ölçekte 1-hiç, 2-biraz, 3-çok olmak üzere 3'ü Likert tipi bir değerlendirme vardır.

Alt ölçek toplam puanlarının yüksek olması, tanımlanan niteliğin arttığına işaret etmektedir.

Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, Kruskal Wallis Testi, Anova Testi, Mann Whitney U Testi, Korelasyon Testi ve Regresyon Testi kullanılmıştır.

4. Bulgular

Çalışanların frekans analizi sosyo-demografik bulgularına göre; katılımcıların %45,1'i 21-30 yaş aralığındadır. %82,8'i kadındır ve %69,1'i evlidir. Katılımcıların %42,9'unun kurumda çalışma süresi 1-5 yıl aralığında olup, %60,4'ü lisans mezunudur. Katılımcıların %67,4'ü kamu bankalarında çalışmaktadır.

Ölçeklerin güvenirliğinin değerlendirilebilmesi için yapılan güvenirlik analizi sonuçlarına göre; duygusal zekâ ölçeğinin Cronbach alpha değeri 0,876, yaşam doyumu ölçeğinin Cronbach alpha değeri 0,852 ve stresle başa çıkma ölçeğinin Cronbach alpha değeri 0,871'dir. Ölçeklerin oldukça güvenilir oldukları söylenebilir. Analiz türünün belirlenebilmesi için yapılan normallik analizi bulgularına göre bütün ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ile 1,5 arasında olduğundan bütün ölçeklerin normallik varsayımını sağladığı söylenebilmektedir. Verilerin normal dağılıp dağılmadığı çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılarak değerlendirilmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013, s. 94-97) 'e göre verilerin normal dağılım göstermesi için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olmaları gerekmektedir.

Yapılan karşılaştırmalarda cinsiyetin duygusal zekâ puanlarını etkilediği belirlenmiştir ($p < 0,05$). Yaş, medeni durum, çalışılan sektör, çalışma yılı ve eğitim durumu değişkenlerinin duygusal zekâ, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeylerini etkilemediği belirlenmiştir ($p < 0,05$). Sonuç olarak; sosyo demografik değişkenlerin banka çalışanlarının duygusal zekâ, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma toplam puan ortalamalarını etkilemediği belirlenmiştir.

Yapılan korelasyon analizi bulgularına göre duygusal zekâ ve yaşam doyumu arasında ($r=0,435$, $p<0,05$), duygusal zekâ ve stresle başa çıkma düzeyleri arasında ($r=0,203$, $p<0,05$) ve yaşam doyumu ile stresle başa çıkma arasında ($r=0,219$, $p<0,05$) orta düzeyde ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulguya göre; banka çalışanlarının duygusal zekâ düzeyleri arttıkça yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeyleri de artmaktadır. Ayrıca yaşam doyumu arttıkça stresle başa çıkma düzeyleri de artmaktadır.

Regresyon analizi bulgularına göre duygusal zekâ düzeylerinin yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeylerini pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği, duygusal zekadaki 1 birimlik değişimin yaşam doyumunda 0,410 birimlik değişime ve stresle başa çıkma düzeylerinde 0,110 birimlik değişime neden olduğu ve modelin anlamlı olduğu ($p=0,000$) görülmektedir. Bu durum duygusal zekanın yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Çoklu regresyon analizinde stresle başa çıkma düzeyleri analize dahil edildiğinde etkinin anlamlılığının bozulduğu görülmektedir. ($p=0,43$). Bu nedenle duygusal zekanın yaşam doyumuna etkisinde stresle başa çıkmanın aracı etkisi incelendiğinde tam aracı etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatüre bakıldığında duygusal zekâ, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma arasında ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşılan araştırmalara rastlamak mümkündür. Duygusal zekâ, bireyin tüm yaşamını etkileyen ve yönlendiren bir kavram olup sadece çalışma hayatında değil bireyin tüm hayatında başarıya ulaşmasında son derece önemlidir. Bireyin yaşamında başarıya ulaşması ise mevki, para ve kariyere sahip olması değil sahip olduklarından mutlu olup, kendini ruhsal olarak iyi hissetmesi ve yaşamından keyif alması anlamına gelmektedir (Doğan, 2005: 114). Dolayısıyla duygusal zekâ ile yaşam doyumu arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir.

George vd., (2022), duygusal zeka ile işe katılımın pozitif yönde bir ilişkisinin olduğunu belirtmektedir.

Erhan (2022) ile Yıldırım ve Latifoğlu (2020)'nin çalışmasında duygusal zekâ ile yaşam doyumu arasında pozitif bir ilişki olduğu ve duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin yaşam tatminlerinin de yüksek olacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Önen (2012)'in öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre öğretmen adayları duygusal zekalarını stres altında çok iyi kullanabilmektedir. Bu bulguya dayanarak duygusal zekanın stresle başa çıkmada önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

Aslan ve Güzel (2018)'in çalışmasının sonuçları duygusal zekânın, problem odaklı stresle başa çıkmayı pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bankacılık sektörü, yoğun iş temposu ve rekabetçi ortamı nedeniyle stres seviyelerinin yüksek olduğu bir alandır. Çalışanların duygusal zekâ seviyelerinin yüksek olması, stresle başa çıkmalarını kolaylaştırarak iş performanslarını artırabilir ve kurumsal bağlılığı güçlendirebilir. Bu bağlamda, bankalar duygusal zekâ eğitimleri ve stres yönetimi programları ile çalışanlarının iyi oluşunu destekleyebilir.

Araştırma bulgularına göre banka çalışanlarının duygusal zeka, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeyleri arasında pozitif ilişki bulunmakta olup duygusal zekanın, yaşam doyumu ve stresle başa çıkma düzeyleri üzerinde etkisi bulunmakta ve ayrıca duygusal zekanın yaşam doyumuna etkisinde stresle başa çıkma düzeylerinin kısmi aracı etkisinin bulunduğu görülmektedir.

Ayrıca bulgular, duygusal zekânın yaşam doyumuna olumlu etkisini vurgularken, stresle başa çıkmanın bu ilişkiyi güçlendiren kritik bir faktör olduğunu göstermektedir. Kurumların, çalışanların duygusal zekâ becerilerini destekleyen uygulamalara yönelmeleri, iş yerinde verimliliği ve çalışan memnuniyetini artırmada önemli bir strateji olabilir. Araştırma verileri Aksaray ilinde çeşitli bankalarda çalışan kişilerle sınırlıdır. Daha fazla il kapsama alınarak ve daha fazla çalışan örnekleme dahil edilerek karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Amirkhan, J.H. (1990). A factor analitically derived measure of coping: the Coping Strategy Indicator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1066-1074.

Aslan, Ş. (2018). Duygusal zekâ, problem odaklı stresle başa çıkma, iyileşme ve duygusal tükenme ilişkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(31), 59-82.

- Aysan, F. (1994). Başa Çıkma Stratejisi Ölçeğinin Üniversite Öğrencileri İçin Geçerliği, Güvenilirliği. I. Eğitim Bilimleri Kongresi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 1158-1169.
- Carrillo, E., Freeman, L. L., Morand, D., Ocampo, R., Afegbua-Sabbatt, R., & Clayton, R. (2018). Examining the impact of emotional intelligence on workplace stress. *International Journal of Management and Human Resources*, 6(1), 64-83.
- Çevik, N. K., & Korkmaz, O. (2014). Türkiye'de yaşam doyumu ve iş doyumu arasındaki ilişkinin iki değişkenli sıralı probit model analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 126-145.
- Çınar, Ö. & Özyılmaz, Z. F. (2020). İş tatmini ile yaşam tatmini arasındaki ilişki: Bayburt üniversitesinde bir uygulama, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 533-556.
- Conte, J. M. (2005). A review and critique of emotional intelligence measures. *Journal of organizational behavior*, 26(4), 433-440.
- Cüceloğlu, D. (1993) İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale, *Journal Of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.
- Doğan, B., & Eser, M. (2013). Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma yöntemleri: Nazilli Myo Örneği. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 3(4), 29-39.
- Doğan, S. (2005), Çalışan İlişkileri Yönetimi, Kare Yayınları, İstanbul.
- Ebrahimi, R. M., Khoshshima, H. ve Zare-Behtash, E. (2018). The impacts of emotional intelligence enhancement on Iranian intermediate EFL learners writing skill. *International Journal of Instruction*, 11(1), 437-452. <https://doi.org/0.12973/iji.2018.11130a>.
- Erhan, T. (2022). Duygusal zekâ ve yaşam tatmini: psikolojik sağlamlığın aracılık rolü. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 17(1), 43-61.
- Eröz, S. (2013). Örgütlerde duygusal zekâ. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 213-242.
- George, O. J., Okon, S. E., & Akaighe, G. (2022). Emotional intelligence and work engagement: a serial mediation model. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 9(2), 193-211.
- Güner, F., Çiçek, H., & Can, A. (2016). Banka çalışanlarının mesleki stres ve tükenmişlik düzeylerinin iş doyumu ve yaşam doyumu düzeyleri ile ilişkisi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 59-76.
- Önen, A. S. (2012). Öğretmen adaylarının kişilik özellikleri ve duygusal zekâ düzeylerinin stresle başa çıkma yöntemlerine etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(42).
- Pavot, W., & Diener, E. (2008). The satisfaction with life scale and the emerging construct of life satisfaction. *The journal of positive psychology*, 3(2), 137-152.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics (6. Baskı). Pearson Education, Inc.
- Türküm, A. S. (2002). Stresle başa çıkma ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(18), 25-34
- Uğurlu, F. M., & Şakar, M. (2015). Spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerin duygusal zekâ ve mutluluk düzeylerinin karşılaştırılması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl, 3(17), 461-469.
- Wong, C.S. ve Law, K.S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study, *The Leadership Quarterly*, 13(3), 243-27.
- Yıldırım, B., & Latifoğlu, G. (2020). Serbest zaman tatmini ile yaşam doyumu ve duygusal zekâ arasındaki ilişki. In *Conference Proceeding Book*, 68.

X ve Z Kuşağı Tüketim Alışkanlıkları: Karşılaştırmalı Bir Analiz

Onur Yıldız¹ , Nurcan Yücel² , Cennet Büşra Murat³

¹ Fırat Üniversitesi, onur77053@gmail.com

² Fırat Üniversitesi, nyucel@firat.edu.tr

³ Fırat Üniversitesi, busrasakar23@hotmail.com

ÖZET

Günümüzde dijitalleşme, sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk gibi kavramlar tüketim davranışlarının merkezine yerleşmiştir. Bu bağlamda farklı kuşakların bu dönüşüme nasıl tepki verdiği önemli bir araştırma konusudur. X kuşağı bireyleri, teknolojik gelişmelere sonradan adapte olmuş, geleneksel medya kanallarına bağlı, marka sadakati yüksek ve fiyat/performans dengesi arayan tüketiciler olarak öne çıkmaktadır. Buna karşılık Z kuşağı, dijital teknolojilerle iç içe büyümüş, çevrimiçi alışverişe yatkın, sosyal medya etkisinde karar alan, etik değerlere ve çevresel duyarlılığa önem veren bir tüketici profiline sahiptir. Bu çalışmanın amacı X kuşağı (1965-1980) ile Z kuşağının (1997 ve sonrası) tüketim alışkanlıklarını karşılaştırmalı analiz yaparak incelemektir. Araştırma kapsamında dijitalleşme düzeyi, alışveriş tercihi, marka algısı, reklam biçimlerine karşı tutum ve sosyal sorumluluğa dayalı tüketim gibi başlıklar altında iki kuşağın davranışları analiz edilmiştir. Bulgular, Z kuşağının geleneksel tüketici tanımlarının dışına çıkan, deneyim odaklı ve hızla değişen tercihlere sahip bir yapı sergilediğini; X kuşağının ise daha tutarlı, planlı ve sadık bir tüketim alışkanlığına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu farklılıklar, pazarlama stratejilerinden ürün geliştirmeye kadar birçok alanda kuşak temelli yaklaşımların gerekliliğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak özellikle Z kuşağının ilerleyen yıllarda küresel tüketim trendlerini belirleyecek konuma geleceği öngörülmektedir. Bu nedenle işletmelerin kuşaklar değer dünyasını doğru analiz ederek stratejik planlamalarını buna göre şekillendirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: X Kuşağı, Z Kuşağı, Tüketim.

Consumption Habits of Generation X and Generation Z: A Comparative Analysis

ABSTRACT

Today, concepts such as digitalization, sustainability, and social responsibility have become central to consumer behavior. In this context, how different generations respond to this transformation has become an important subject of research. Generation X individuals are characterized as consumers who have adapted to technological advancements later in life, are loyal to traditional media channels, exhibit high brand loyalty, and seek a balance between price and performance. In contrast, Generation Z has grown up intertwined with digital technologies, is inclined toward online shopping, makes decisions under the influence of social media, and values ethical principles and environmental sensitivity. The aim of this study is to conduct a comparative analysis of the consumption habits of Generation X (1965–1980) and Generation Z (1997 and beyond). Within the scope of the research, the behaviors of these two generations were analyzed under themes such as the level of digitalization, shopping preferences, brand perception, attitudes toward advertising formats, and consumption based on social responsibility. The findings reveal that Generation Z demonstrates a consumer profile that deviates from traditional definitions, is experience-oriented, and has rapidly changing preferences, whereas Generation X exhibits more consistent, planned, and loyal consumption habits. These differences highlight the necessity of generation-based approaches in various areas, from marketing strategies to product development. In conclusion, Generation Z is expected to play a key

role in shaping global consumption trends in the coming years. Therefore, it is crucial for businesses to accurately analyze the value systems of different generations and shape their strategic planning accordingly.

Keywords: Generation X, Generation Z, Consumption.

1. GİRİŞ

Günümüzde tüketici davranışlarını anlamak, sadece pazarlama stratejileri geliştirmek için değil, aynı zamanda toplumsal değişimleri kavramak açısından da kritik bir öneme sahiptir. Toplumun demografik yapısında önemli bir yer tutan X ve Z kuşakları, hem geçmiş deneyimlerin hem de teknolojik dönüşümlerin etkisiyle birbirinden oldukça farklı tüketim kalıpları geliştirmiştir. Bu kuşaklar, ekonomik refah düzeyi, teknolojik gelişmelere erişim, eğitim olanakları, dijitalleşme süreci ve sosyal değerler gibi birçok değişkenin şekillendirdiği farklı sosyo-kültürel bağlamlarda büyümüşlerdir. Dolayısıyla bu farklılıklar, onların ürün ve hizmetlere yaklaşım biçimlerine, markalarla kurdukları ilişkilere ve alışveriş yapma motivasyonlarına doğrudan yansımaktadır.

X kuşağı, genellikle 1965-1980 yılları arasında doğmuş bireylerden oluşur ve iş yaşamına teknoloji öncesi dönemde adım atmış, daha sonra dijitalleşmeye adapte olmak durumunda kalmıştır. Bu kuşak, istikrar ve güven arayışıyla karakterize edilir; dolayısıyla alışveriş kararlarında kalite, dayanıklılık ve fiyat-performans dengesi ön plandadır. Geleneksel medyayla büyümüş olmaları, reklam ve marka sadakati konusunda onları daha tutucu bir konuma yerleştirir. Öte yandan, alışverişte birebir deneyime ve fiziksel mağaza tercihlerine de yüksek oranda önem verirler.

Z kuşağı ise yaklaşık olarak 1997-2012 yılları arasında doğmuş bireyleri kapsar ve teknolojiyle doğrudan iç içe büyümüş bir dijital yerli nesildir. Bu kuşağın bireyleri, bilgiye anında ulaşabilme becerisine sahiptir ve kararlarını verirken yalnızca ürünün kalitesini değil, markanın etik değerlerini, sürdürülebilirlik politikalarını ve toplumsal sorumluluk anlayışını da değerlendirir. Sosyal medyanın şekillendirdiği bir kimlik inşası sürecinde, tüketim aynı zamanda bir kendini ifade biçimi hâline gelmiştir. Online alışveriş, hızlı tüketim kültürü, kişiselleştirilmiş deneyimler ve kullanıcı yorumları Z kuşağının alışveriş tercihlerini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer alır.

Bu çalışmanın amacı X kuşağı (1965-1980) ile Z kuşağının (1997 ve 2012) tüketim alışkanlıklarını karşılaştırmalı analiz yaparak incelemektir.

2. KUŞAK KAVRAMI

Kuşak, belirli bir zaman aralığında doğmuş, benzer toplumsal, ekonomik, kültürel ve teknolojik koşullarda büyümüş bireylerin oluşturduğu toplumsal bir gruptur. Bu bireyler, benzer olaylara tanıklık ettikleri ve ortak deneyimler yaşadıkları için dünyayı algılama biçimleri, değer yargıları, tutumları ve davranış kalıpları açısından benzer özellikler gösterirler (Berkup, 2014: 219).

TDK'de ise kuşak kavramı "yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu" olarak tanımlanmıştır.

Tarih ve Kültür felsefesinde ise kuşak; yeni bir anlayış ve yaşam duygusunda, eski olandan ayrılmış yeni biçimlerle bir araya gelen insan topluluklarıdır (Keçeci, 2017).

Farklı dönemlerde dünyaya gelmiş kuşakların sahip olduğu tecrübeleri, ortak değerleri, yaşama biçimleri, inançları ve her dönemde yaşayan kuşaklarda farklılık göstermektedir.

Kuşak Türleri

Kuşak türleri, geçmişten günümüze kadar farklı başlıklara ayrılmıştır. Bu başlıklar ve ait olduğu tarihler aşağıda Tablo 1 'de verilmiştir:

Tablo 1. Kuşak Türleri

Kuşak Adı	Doğum Yılları	Özellikleri
Sessiz Kuşak	1920-1945	Savaş ve kıtlık yılları, disiplinli, otoriteye saygılı.
Bebek Patlaması	1946-1964	Refah dönemi, çalışkan, sadık, tüketim odaklı.
X Kuşağı	1965-1980	Değişen dünya düzeni, bireysellik, teknolojiyle ilk temas.
Y Kuşağı	1981-1996	Dijital dönüşüm, özgürlükçü, anlam arayışı, sosyal medya.
Z Kuşağı	1997-2012	Dijital yerliler, hızlı iletişim, çeşitlilik, çeviklik.
Alfa Kuşağı	2013-günümüz	Teknolojiyle doğanlar, yapay zekâ ile büyüyenler.

Sessiz Kuşak

Bu kuşak bazı kaynaklarda "gelenekselciler" olarak tanımlanmaktadır. 1920-1945 yılları arasında doğan toplumlara denilmektedir. Bu dönemde doğan bireyler Dünya Savaşı ve Ekonomik Buhran yaşayan bireylerdir. Bu nedenle dünyada yaşanan krizler, açlık, işsizlik, büyük sıkıntıları doğrudan yaşamışlardır. Bugünkü iş hayatının temelini oluşturan, uzun süre aynı işlerde çalışan disiplinli, otoriteye saygılı ve risk almaktan kaçınan bir kuşaktır (Adıgüzel, Batur, Ekşili, 2014: 171).

Bebek Patlaması

Bebek patlaması 1946-1964 yılları arasını kapsayan bir kuşaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan nüfus patlamasından dolayı "Baby Boomers" olarak da adlandırılmıştır. Bu kuşakta doğan bireyler çalışkan, sadık, güvenilir fakat değişime açık olmayan ve teknolojiye adapte olamamış bireylerdir (Selvi, 2016: 106).

Bebek Patlaması kuşağında doğan bireyler ekonomik büyüme ve refah içinde büyümüşlerdir. Eğitim ve kariyer olanaklarına sahip ilk geniş topluluktur. Sağlık ve güvenlik konularında toplumsal dönüşümlere neden olmaktadır.

X Kuşağı

X kuşağı 1965-1980 yılları arasında doğan bireylerdir. Bu kuşağa "Geçiş Dönemi Çocukları" olarak da adlandırılmaktadır. Bunun sebebi 1965-1980 yılları arasında dünyada meydana gelen değişimlerdir. Bir önceki kuşaklara göre daha ileride olup teknolojiyle ilk temaslarını gerçekleştirmişlerdir. Kendilerini sürekli geliştirmeye ve yeni bilgiler öğrenmeye gayret etmişlerdir (Göktaş ve Çarıkçı, 2019: 8).

X kuşağında yaşayan bireyler Soğuk Savaş döneminin sonlarına tanıklık etmişlerdir. 1980'lerdeki neoliberal politikaların, özelleştirmelerin ve ekonomik krizlerin etkisi altındadırlar. Teknolojinin (özellikle bilgisayarın ve internetin) yükselişine şahit olmuş ama bu devrimi çocukken değil, gençlik veya yetişkinliklerinde deneyimlemişlerdir. Televizyon, kasetçalar ve daha sonra video oyunları ile tanışmış ilk kuşaktır. Analogdan dijital geçişi bizzat yaşamışlardır. E-posta, cep telefonu ve internetin yaygınlaşmasını yetişkinlik dönemlerinde deneyimlemişlerdir. Aileye önem verirler ama aynı zamanda kariyer odaklıdırlar. Maddi güvence arayışı yüksektir.

Y Kuşağı

Y kuşağı 1981-1996 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. İnternet ile ilk kez tanışan kuşak olma özelliğine sahiptir. Dijital yerliler olarak adlandırılırlar; internetin, bilgisayarların, cep telefonlarının yaygınlaştığı bir dönemde büyümüşlerdir. Akıllı telefonlar, sosyal medya platformları, mobil uygulamalarla ilk tanışan kuşaktır. Hem analog hem dijital yaşamı deneyimledikleri için adaptasyonları kuvvetlidir. Eğitime yüksek önem verirler; üniversite ve yüksek lisans oranı önceki kuşaklara göre daha yüksektir.

Y kuşağında yaşayan bireyler özgüveni çok yüksek ve sahip oldukları becerileri çok iyi kullanabilmektedir. Bilmedikleri ve tecrübeli olmadıkları konularda ise kendilerini ürkütmezler ve çok kısa bir zamanda bilgiye, deneyimlere ulaşabileceklerini düşünürler (Acıloğlu, 2015: 40).

Y kuşağında yaşayan bireylerin sosyal sorumluluğu ve çevre bilinci yüksektir. Marka sadakati yerine deneyime dayalı tercih yaparlar. Geleneksel yapı ve kalıpları sorgular, çeşitliliği ve kapsayıcılığı önemserler. 90'lar pop kültürünün şekillendirdiği bir kuşaktır: MTV, Harry Potter, Friends, Simpsons, Nirvana, Britney Spears gibi kültürel ikonlarla büyümüşlerdir. Youtube, Spotify, Instagram gibi dijital platformları aktif şekilde kullanırlar.

Z Kuşağı

Z kuşağı 1997-2012 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Teknoloji ile iç içe yaşamaktadırlar. Bundan dolayı teknolojiyi hayatlarının merkezine almışlardır. Sokakta oynamak yerine bilgisayar, telefon, tablet gibi teknolojik araçları kullanmayı tercih edip arkadaşlık ilişkilerini sosyal medya üzerinden sürdürmeyi esas almışlardır (Kavalcı ve Ünal, 2016: 3).

Z kuşağında yaşayan bireyler Toplumsal cinsiyet, eşitlik, iklim değişikliği, ruh sağlığı gibi konulara duyarlıdırlar. Kimliklerini tanımlarken sabit kalıpları reddederler; çok kimlikli, çok kültürlü bir anlayışa sahiptirler. Kendilerini ifade etme biçimleri dijital kimliklerle (avatar, profil, içerik üretimi) iç içedir. Henüz büyük çoğunluğu eğitim hayatında olsa da, erken yaşta içerik üretimi ve dijital girişimlerle ekonomik sisteme adım atmışlardır. Freelance işler, dijital gelir kaynakları (YouTube kanalı, Twitch yayını, NFT, e-ticaret gibi) onları cezbetmektedir. İş-yaşam dengesi kadar, amaç ve değer odaklı çalışmak isterler. Otoriteye

karşı eleştirel, yatay örgütlenmeyi seven bir yapıdadırlar. Z kuşağında yaşayan bireyler aynı zamanda Dikkat dağınıklığı, bilgi kirliliğine maruz kalma, sosyal medya baskısı ve gerçeklikten kopma gibi risklerle karşı karşıyadırlar. Sosyal medyadaki beğeni/izlenme baskısı ruh sağlıklarını etkileyebilir.

Alfa Kuşağı

Alfa Kuşağı, genellikle 2013 ve sonrası doğan çocukları kapsar. Bu kuşak, insanlık tarihindeki ilk tamamen dijital doğan nesil olarak kabul edilir. Onlar için internet, yapay zeka, dokunmatik ekranlar, sesli asistanlar ve akıllı cihazlar bir "yenilik" değil, doğal bir yaşam standardıdır. Henüz gençlik veya çocukluk dönemindedirler; bir kısmı okul çağında, bir kısmı ise henüz okul öncesindedir.

Tam anlamıyla dijital yerlidirler. Akıllı cihazları (tablet, telefon, akıllı saat), sesli komutları (Alexa, Siri), artırılmış gerçeklik ve yapay zekayı erken yaşta kullanmayı öğrenirler. Fiziksel kitaplar yerine dijital içeriklerle daha çok haşır neşirdirler (YouTube Kids, eğitici uygulamalar) Kodlama, robotik, yapay zeka gibi konularla okul öncesinde bile tanışma imkânları vardır. Eğitici oyunlar, artırılmış gerçeklik, sanal sınıflar gibi araçlar öğrenme süreçlerinin doğal bir parçası haline gelir. Öğrenme deneyimleri daha çok kişiselleştirilmiş ekran-temelli ve görsel-işitsel ağırlıklıdır. Zihinsel gelişimleri ekran bağımlılığı ve içerik kalitesi gibi etkenlere bağlı olarak daha fazla dışsal faktörden etkilenebilir.

Alfa kuşağında yaşayan bireyler sabırsız ve dikkat dağınıklığına açık olabilmektedirler. Etkileşimli ve hızlı geri bildirimli ortamlarda daha rahat gelişebilirler. Genellikle tek çocuk olarak veya küçük aile yapılarında büyürler. Ailelerin teknolojik ve psikolojik farkındalığı, çocukların gelişimini doğrudan etkiler. Klasik TV izlemekten çok YouTube, Netflix Kids, TikTok içerikleri izlerler.

3. TÜKETİM KAVRAMI

Tüketim kavramı, ekonomi, sosyoloji, psikoloji ve kültürel çalışmalar gibi birçok disiplinde farklı açılardan ele alınan çok boyutlu bir terimdir. Genel anlamıyla tüketim, bireylerin ya da toplumların ihtiyaçlarını karşılamak veya isteklerini tatmin etmek amacıyla mal ve hizmetleri kullanmaları sürecidir. Ancak bu tanım, zamanla toplumsal değişimlerle birlikte daha karmaşık hale gelmiştir. Başlangıçta birey ve toplum hayatının açıklanmasında üretim kavramı ön planda iken günümüzde ise tüketim kavramı daha çok ön plana çıkmaktadır (Featherstone, 2013).

Tüketim kavramı zaman içerisinde bazı yazarlar tarafından olumlu anlamlarla ifade edilirken bazı zamanlarda ise olumsuz anlamlar çıkarılabilmektedir. Tüketim kavramı dört farklı başlıkta incelenmektedir. Bunlar; Ekonomik Açıdan Tüketim, Sosyolojik Açıdan Tüketim, Psikolojik Açıdan Tüketim ve Kültürel Açıdan Tüketim

Ekonomik Açıdan Tüketim

Ekonomide tüketim, üretimin nihai amacı olarak kabul edilir. Üretilen mal ve hizmetlerin son kullanıcılar tarafından kullanılması ya da harcanmasıdır. Ekonomik tüketim şu unsurları içerir:

Dayanıklı malların tüketimi: Ev, araba gibi uzun süre kullanılan ürünler.

Dayanıksız malların tüketimi: Gıda, temizlik ürünleri gibi kısa sürede tükenen ürünler.

Hizmet tüketimi: Eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerin kullanılması.

Sosyolojik Açıdan Tüketim

Sosyoloji perspektifinde tüketim sadece ihtiyaç gidermekle ilgili değil, aynı zamanda kimlik oluşturma, sosyal statü gösterme ve aidiyet kurma aracı olarak da değerlendirilir. Modern toplumlarda tüketim:

Bireyin sosyal konumunu belirlemede rol oynar.

Moda, teknoloji gibi alanlarla bireyin kendini ifade etme biçimi haline gelmektedir.

Tüketim kalıpları, bireyin içinde bulunduğu kültürel yapıyı yansıtır.

Psikolojik Açıdan Tüketim

Psikolojik açıdan tüketim, bireyin duygusal, bilişsel ve motivasyonel süreçleriyle ilgilidir. İnsanlar yalnızca ihtiyaçlarını karşılamak için değil, duygusal tatmin, haz alma, stres giderme gibi sebeplerle de tüketimde bulunabilir. Bu durum özellikle hedonik tüketim (zevk için yapılan tüketim) ve dürtüsel alışveriş davranışlarında görülür.

Kültürel Açıdan Tüketim

Kültürel açıdan tüketim, bireyin yaşadığı toplumun değerleri, normları ve sembolleriyle doğrudan ilişkilidir. Tüketim:

- Kültürel sembol aracılığıyla anlam kazanır. Örneğin; bir marka arabanın lüks sayılması
- Medya ve reklamlar aracılığıyla yönlendirilip şekillendirilir.
- Tüketim, küreselleşme ile birlikte kültürler arası etkileşim göstermektedir.

4. TÜKETİM TÜRLERİ

Tüketim türleri, bireylerin ve toplumların mal ve hizmetleri kullanma biçimine, amaçlarına ve değer sistemlerine göre sınıflandırılmakta olup dokuz ana başlıkta verilmiştir. Bunlar; Zorunlu Tüketim, Lüks Tüketim, Gösterişçi Tüketim, Sürdürülebilir (Yeşil) Tüketim, Dürtüsel Tüketim, Hedonik Tüketim, Kompulsif Tüketim, Planlı Tüketim ve Sembolik Tüketim

Zorunlu Tüketim

Bu tüketim kavramı, bireylerin zorunlu ihtiyaçlar halinde tüketim yaptıkları anlamını ifade eder. Burada amaç bireylerin hayatta kalabilmesi ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir (Odabaşı, 2006: 18). Örneğin; gıda, barınma, sağlık hizmetleri, temel giyim vb.

Lüks Tüketim

Bu kavram daha çok zorunlu olmayan fakat statü göstergesi olan, daha çok prestij yaratmak ve haz temelli bir tüketim türüdür. Aynı zamanda tüketiciye ayrıcalık kazandırmayı amaçlamaktadır. Genellikle yüksek gelirli gruplara hitap etmektedir. Örneğin; marka saatler, marka otomobiller, lüks villalar.

Gösterişçi Tüketim

Bu kavram, mal ve hizmetlerin yalnızca kullanılmak için değil, başkalarına gösterilmek ve statü sergilemek amacıyla tüketilmesidir (Güleç, 2015). Çevreye mesaj verme amacı taşımaktadır. İşlevsel değerinden çok simgesel değeri ön plandadır. Genellikle üst sınıf grubuna hitap eder. Örneğin; son model cep telefonları, ünlü markaların logolarını taşıyan kıyafetler veya aksesuarlar vb.

Sürdürülebilir (Yeşil) Tüketim

Bu tüketim, doğal kaynakları korumayı, çevreye zarar vermemeyi, gelecek nesilleri düşünerek onların ihtiyaçlarını gözetmeyi amaçlayan bilinçli tüketicileri kapsamaktadır. Bu tüketim türü çevresel sorumluluk taşıyan bireyler tarafından tercih edilmektedir. Örneğin; geri dönüştürülebilir ürünler, organik gıdalar, elektrikli araçlar vb.

Dürtüsel Tüketim

Bu tüketim, planlanmamış çoğunlukla duygusal dürtülerle ani olarak karar verilmiş tüketimleri ifade etmektedir. Bu tüketim, rasyonellikten çok duygusallığı ön plana çıkarmaktadır. Mağazalarda veya marketlerde daha çok görülmektedir. Örneğin; markette kasada beklerken satın alınan çikolata, mağazada indirimde olan bir ürün.

Hedonik Tüketim

Zevk, eğlence veya haz almaya dayalı yapılan bir tüketim türüdür. Duyusal ve duygusal tatmin söz konusudur (Odabaşı, 2006: 116-117). Bireylerin ruh hali ile yakından ilişkilidir. Örneğin; tatil seyahatleri, sinema biletleri, konser biletleri vb.

Kompulsif Tüketim

Bireylerin psikolojik sorunlarını bastırmak veya kaygılarını azaltmak amacıyla sürekli alışveriş yapma durumlarını ifade eden bir kavramdır. Bu tüketim, kontrolsüz olabilmektedir. Burada alışveriş bir kaçış davranışı olarak algılanabilir. Örneğin; sürekli olarak yapılan kredi kartı harcamaları, ihtiyaç olmaksızın yapılan alışverişler.

Planlı Tüketim

Bu tüketim türü ise ihtiyaca dayalı, önceden düşünüldüğü hareket edilen, planlı yapılan tüketim türüdür. Burada bütçe kontrolü ön plana çıkmaktadır. Tüketici bilinçlidir araştırma yapar. Örneğin; fiyat-performans analizi yapıp seçilen ürünler, listeye yapılan alışverişler (Köker ve Maden, 2012: 100).

Sembolik Tüketim

Bu tüketim türü ise mal ve hizmetlerin, bireyin kimliğini, sosyal aidiyetini ya da inançlarını simgelemek için tüketilmesidir (Sun vd., 2014: 55). Bu tüketimde, Tüketim araçsallaşır; bir mesaj veya kimlik ifadesi taşır. Toplumsal normlar ve kültürel yapılarla sıkı bir ilişki içindedir. Örneğin; geleneksel kıyafetler

5. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı X kuşağı (1965-1980) ile Z kuşağı (1997-2012) tüketim alışkanlıklarını karşılaştırmalı analiz yaparak incelemek ve bu iki kuşağın tüketim davranışlarını şekillendiren temel faktörleri belirlemek ve bu farklılıkların günümüz pazarlama stratejileri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Araştırma kapsamında, her iki kuşağın alışveriş tercihleri, marka sadakati, dijital platformları kullanma eğilimleri, sürdürülebilir tüketime olan yaklaşımları ve reklam algıları gibi temel boyutları analiz etmektir.

Bu araştırma ayrıca X ve Z kuşağı bireylerinin sosyo-kültürel yapı, ekonomik durum, teknolojik gelişmelere adaptasyon ve değer yargıları bağlamında nasıl farklılaştığı tüketim davranışları üzerinden ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu sayede işletmelerin, farklı kuşaklara yönelik pazarlama stratejilerini daha etkili bir şekilde oluşturabilmeleri için yol gösterici bilgiler sunulması amaçlanmaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilecek veriler, kuşaklara özgü tüketim eğilimlerinin belirlenmesine katkı sağlayarak, işletmelerin pazarlama profesyonellerin stratejik karar alma süreçlerini daha isabetli bir biçimde yönlendirilmelerine olanak tanıyacaktır. Ayrıca çalışma, kuşaklar arası tüketim kültürünün dönüşümünü açıklamaya yönelik literatüre kurumsal bir zemin sunmayı da amaçlamaktadır.

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Karşılaştırmalı analiz; iki ya da daha fazla unsurun benzerliklerini ve farklılıklarını sistematik bir şekilde inceleyen analiz yöntemidir. Bu yöntem, olaylar, nesneler, kavramlar, kurumlar ya da dönemler arasında kapsayıcı bir kıyaslama yaparak daha derinlemesine bir anlayış elde etmeyi amaçlamaktadır.

Bu bağlamda karşılaştırmalı analiz, yalnızca davranışsal düzeydeki farklılıkları değil, aynı zamanda bu davranışları şekillendiren değerler sistemini, teknolojik adaptasyon düzeyini ve pazarlama mesajlarına verilen tepkileri de değerlendirme imkanı sunmaktadır (Gursoy, Maier, & Chi, 2008).

Bu çalışma kapsamında X ve Z kuşaklarının tüketim alışkanlıkları aşağıda Tablo 2'de verilmiştir;

Tablo 2. X ve Z kuşağı Tüketim Alışkanlıkları

Kategori	X Kuşağı (1965-1980)	Z Kuşağı (1997-2012)
Alışveriş Tercihi	Fiziksel mağazalar öncelikli, tanınmış sitelerden online alışveriş	Tamamen dijital, mobil uygulamalar, sosyal medya yönlendirmeli
Marka Sadakati	Sadıkırlar, kalite ve güvene önem verirler	Düşük sadakat, değer uyumu ve deneyim odaklı
Harcama Davranışı	Planlı, tasarruf odaklı, büyük yatırımlar düşünülerek yapılır	Anlık harcama eğilimi yüksek, abonelik sistemlerine yatkın
Reklamdan Etkilenme	Televizyon, gazete gibi geleneksel medya	Influencer'lar, sosyal medya içerikleri, kısa videolar
Medya Tüketimi	TV, radyo, basılı medya	YouTube, TikTok, Instagram gibi dijital platformlar
Teknoloji Kullanımı	Temel işlevlerle sınırlı, geç adapte oldular	Teknolojiyi etkin ve yaratıcı kullanır, dijital yerlidir
Tüketici Davranışı	Ürün kalitesi ve hizmet sonrası destek ön planda	Kullanıcı yorumları, çevrimiçi deneyimler, sosyal etki önemli
Sosyal Sorumluluk	Daha az hassas, bireysel faydaya odaklı	Çevreci, etik değerlere duyarlı, sosyal bilinçli
Satın Alma Süreci	Araştırır, düşünür, uzun vadeli kararlar verir	Hızlı karar verir, trend ve yorumlara göre hareket eder
Ödeme Yöntemleri	Kredi kartı, nakit, geleneksel yollar	Dijital cüzdan, kripto para, mobil ödeme sistemleri
Tüketim Motivasyonu	İhtiyaç odaklı, mantıksal satın alma	Duygusal, görsel, sosyal kararlar alırlar

Fiyat Duyarlılığı	Fiyat- kalite dengesine çok önem verirler	Kampanya ve indirim odaklanırlar
Ürün Araştırma Yöntemleri	Broşür, mağaza yorumları gibi kaynakları kullanırlar	Online yorumlar, Youtube incelemeleri gibi kaynaklara güvenirlir
Sürdürülebilirlik Bilinci	Kısmen duyarlıdır ama günlük alışkanlıklarda uygulamakta zorlanabilirler	Genellikle çevreci ve etik markalara yönelirler

Yukarıda X ve Z kuşağı tüketim alışkanlıkları; alışveriş tercihi marka sadakati, harcama davranışı, reklamdan etkilenme, medya tüketimi, teknoloji kullanımı, tüketici davranışı, sosyal sorumluluk, satın alma süreci, ödeme yöntemleri, tüketim motivasyonu, fiyat duyarlılığı, ürün araştırma yöntemleri, sürdürülebilirlik bilinci başlıkları altında tabloda verilmiştir. Tabloya bakıldığında X kuşağını temsil eden bireylerin daha gelenekselci, Z kuşağının ise daha yenilikçi olduğu sonucuna varılmıştır. X kuşağının tüketim alışkanlıklarında daha çok planlı ve temkinli yaklaştığı gözlemlenirken Z kuşağının ise anlık karar verme mekanizmalarının olduğu sonucuna varılmıştır.

7. SONUÇ ve ÖNERİLER

X ve Z kuşaklarının tüketim alışkanlıkları, yaşadıkları dönemlerin sosyoekonomik koşulları, teknolojik gelişmeleri ve kültürel eğilimleri doğrultusunda belirgin şekilde farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar, sadece alışveriş yöntemlerinde değil, tüketim değerlerinde, marka algısında, medya kullanımı ve harcama biçimlerinde de derin izler bırakmaktadır.

X kuşağı, tüketim sürecinde geleneksel, planlı ve güven temelli bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu kuşak için ürünün kalitesi, garantisi, hizmet sonrası destek ve markanın geçmişi oldukça önemlidir. Fiziksel mağazalara olan bağlılık ve marka sadakati yüksektir. Harcamalarında temkinli davranan X kuşağı, uzun vadeli planlar yaparak ve tasarruf odaklı bir tutum sergileyerek, tüketimi daha rasyonel temellere oturtur. Reklam ve medya alanında ise geleneksel mecralara (TV, gazete, radyo) güvenir.

Buna karşın, Z kuşağı tüketimi bir yaşam tarzı ve ifade biçimi olarak görmektedir. Dijital doğallık içinde büyüyen bu kuşak, tüketim tercihlerinde hız, erişim kolaylığı, deneyim ve değer uyumu gibi kriterlere öncelik vermektedir. Z kuşağı, ürün veya hizmet satın alırken yalnızca işlevselliğe değil, aynı zamanda markanın çevresel ve etik duruşuna da dikkat eder. Marka sadakati düşüktür; alternatifler arasında kolay geçiş yapabilir. Sosyal medya ve dijital platformlar, bu kuşağın tüketim kararlarında en etkili unsurlardır. Influencer'lar, kullanıcı yorumları ve viral içerikler alışveriş eğilimlerini büyük ölçüde şekillendirir. Harcama eğilimleri ise daha spontan ve anlıktır; abonelik temelli dijital servisler bu kuşak için vazgeçilmezdir.

Sonuç olarak; X kuşağı daha temkinli, sadık ve kalite odaklı bir tüketici profili çizerken, Z kuşağı daha hızlı, esnek, deneyim odaklı ve değer temelli bir tüketim anlayışına sahiptir. Bu durum, pazarlama stratejilerinin nesillere göre özelleştirilmesini zorunlu kılar. İşletmelerin her iki kuşağın beklentilerine uygun iletişim dili, ürün stratejisi ve hizmet sunumu geliştirmesi, rekabet avantajı sağlamaları açısından kritik öneme sahiptir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda ise X ve Z kuşağının dijital platformlar üzerinden gerçekleştirdiği alışveriş deneyimleri, online güvenlik algıları ve e- ticaret davranışları detaylı olarak karşılaştırılabilir.

Z kuşağının sürdürülebilir, çevre dostu etik üretim yapılan ürünlere olan ilgisi ile X kuşağının bu konudaki farkındalık düzeyi karşılaştırılabilir.

Ekonomik kriz, pandemi gibi dönemlerde X ve Z kuşaklarının nasıl farklı tepki verdikleri ve bu durumların tüketim kalıplarını nasıl etkilediği araştırılabilir.

KAYNAKLAR

Acılioğlu, İ. (2015). İşte Y Kuşağı. Elma Yayınevi: İstanbul, s. 40.

Adıgüzel, O. B. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 171.

Berkup, S. (2014). Working With Generations X and Y In Generation Z Period: Management of Different Generations In Business Life. Mediterranean Journal of Social Sciences, 219.

Featherstone, M. (2013). Postmodernizm ve Tüketim Kültürü. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Göktaş, P. v. (2019). Kuşakların Siyasal İletişim Kültür ve Liderlik Açısından Değerlendirilmesi . MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s. 8.

- Gursoy, D. M. (2008). Generational differences: An examination of work values and generational gaps in the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*, 27(3), s. 448-458.
- Güleç, C. (2015). Thorstein Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , s. 62-82.
- <https://sozluk.gov.tr/>. (2025).
- Kavalcı, K. v. (2016). Y ve Z Kuşaklarının Öğrenme Stilleri ve Tüketici Karar Verme Tarzları Açısından Karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , s. 3.
- Keçeci, E. (2017). Kuşak Kavramı .
- Köker, N. E. (2012). Hazcı ve Faydacı Tüketim Bağlamında Tüketicinin Ürün Temelli Yenilikçiliği Algılaması: Ampirik Bir Çalışma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, s. 94-121.
- Odabaşı, Y. (2006). Tüketim Kültürü-Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma. *Sistem Yayıncılık* , s. 18.
- Selvi, Ü. (2016). X ve Y Kuşaklarının Ruhsal Zeka Özellikleri İle Çalışma Algıları Üzerine Bir Analiz. *Celal Bayar Üniversitesi, Doktora Tezi* , s. 106.
- Sun, X. W. (2014). Symbolic Consumption and Brand Choice: China's Youth Hostels For The International Travel Market. *Journal of China Tourism Research*, s. 51-68.

Yapay Zekâ Teknolojileriyle Zenginleştirilmiş Müşteri Deneyimi: IKEA Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma

Cennet Büşra Murat¹ , Nurcan Yücel² , Onur Yıldız³

¹ Fırat Üniversitesi, busrasakar23@hotmail.com

² Fırat Üniversitesi, nyucel@firat.edu.tr

³ Fırat Üniversitesi, onur77053@gmail.com

ÖZET

Günümüz pazarlama anlayışında müşteri deneyimi, rekabet avantajı sağlayan temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Yapay zekâ teknolojileri, dijital müşteri deneyimini kökten dönüştürerek kişiselleştirme, verimlilik ve etkileşim kalitesini artırmaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ teknolojileri, tüketici davranışlarını anlamada ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmada işletmelere önemli fırsatlar sunmaktadır. IKEA, sanal asistanlar, artırılmış gerçeklik destekli ürün görselleştirme ve makine öğrenimi temelli öneri sistemleri gibi yapay zekâ uygulamalarıyla kişiselleştirilmiş ve sürükleyici bir alışveriş deneyimi sunmayı başararak, müşteri etkileşimini optimize etmektedir. Özellikle IKEA Place uygulaması, yapay zekâ teknolojisi sayesinde kullanıcıların ürünleri ev ortamında sanal olarak deneyimlemesine olanak tanımakta böylece satın alma karar sürecini kolaylaştırarak dijital dönüşümde sektörün öncülerinden biri haline gelmiştir. IKEA'nın dijital müşteri deneyimindeki yenilikçi yaklaşımlarını analiz ederek, yapay zekânın perakende sektöründeki dönüştürücü gücünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çalışma, IKEA'nın dijitalleşme sürecinde yapay zekâ ve artırılmış gerçeklik teknolojilerini kullanarak müşteri deneyimini nasıl yeniden tasarladığını pazarlama perspektifinden incelemektedir. IKEA'nın dijital platformlarında sunduğu içerikler, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ile sistematik olarak değerlendirilmiş; kişiselleştirme, görsel deneyim, karar sürecine katkı ve müşteri memnuniyeti gibi temalar öne çıkarılmıştır. Bulgular, IKEA'nın dijital pazarlama stratejilerinde yapay zekâyı etkin şekilde kullanarak müşterilere değer temelli ve deneyim odaklı bir etkileşim sunduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, pazarlama literatürüne katkı sağlamakta birlikte, dijitalleşen perakende sektöründe müşteri odaklı stratejilerin nasıl şekillendiğine dair önemli bir örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ Teknolojisi, Dijital Müşteri Deneyimi, IKEA, Kişiselleştirme.

Customer Experience Enriched with Artificial Intelligence Technologies: A Study on IKEA Applications

ABSTRACT

In today's marketing landscape, customer experience has become a key factor for gaining competitive advantage. Artificial intelligence (AI) technologies are fundamentally transforming digital customer experience by enhancing personalization, efficiency, and interaction quality. In this context, AI offers businesses significant opportunities to understand consumer behavior and deliver personalized experiences. IKEA successfully optimizes customer engagement by implementing AI applications such as virtual assistants, augmented reality (AR)-supported product visualization, and machine learning-based recommendation systems, creating personalized and immersive shopping experiences. Notably, the IKEA Place app allows users to virtually try products in their home environment using AI technology, facilitating the purchasing decision process and positioning IKEA as a pioneer in digital transformation within the retail sector. This study aims to reveal AI's transformative power in retail by analyzing IKEA's innovative approaches to digital customer experience. It examines how IKEA redesigns customer experience using AI and AR technologies from a marketing perspective. Content provided on IKEA's digital platforms was systematic-

cally analyzed through qualitative content analysis, highlighting themes such as personalization, visual experience, decision-making support, and customer satisfaction. The findings demonstrate that IKEA effectively leverages AI in its digital marketing strategies to deliver value-driven, experience-focused customer interactions. The results contribute to marketing literature and offer a significant example of customer-centric strategies in the digitalizing retail sector.

Keywords: Artificial Intelligence Technology, Digital Customer Experience, IKEA, Personalization.

1. GİRİŞ

Dijitalleşmenin hızla evrim geçirdiği günümüz iş dünyasında, perakende sektörü müşteri etkileşimlerini yeniden tanımlayan köklü bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu dönüşümün merkezinde, yapay zekâ teknolojilerinin sunduğu veri analitiği, kişiselleştirme ve artırılmış gerçeklik (AR) gibi yenilikçi uygulamalar bulunmaktadır. Özellikle tüketicilerin satın alma sırasında karşılaştıkları deneyimleri optimize etme potansiyeli sebebiyle yapay zeka destekli çözümler, işletmeler için rekabet avantajı sağlayan önemli bir unsurdur. Perakendecilik sektöründe Tesco, Ikea, Walmart gibi perakendeciler günümüzde alışveriş destinasyonları olmanın ötesine geçerek önemli küresel işletmeler olma niteliği elde etmiştir. 2017 yılı verilerine göre dünyanın en büyük perakende şirketleri arasında ilk beş sıralamasında yer alan Ikea Avrupa mobilyacılık ve yapı sektörünün lideri konumundadır. Türkiye’de 2005 yılından beri faaliyet gösteren ve 2017 yılı itibarı ile 7 mağazaya ulaşan Ikea, iş fikrini fonksiyonel, kaliteli, tasarım odaklı ve farklı zevklere uygun mobilya ve aksesuarları uygun fiyatlı olarak tüketicilere sunmak olarak tanımlamaktadır. (Taşkın vd., 2016: 525) Bu bağlamda, perakende sektörünün en önemli küresel markalarından biri konumunda olan Ikea dijital müşteri deneyimini yeniden şekillendiren öncü uygulamalarıyla sektörde dikkat çeken bir örnek teşkil etmektedir.

Geleneksel perakende modellerinin ötesinde, Ikea’nın yapay zekâ ve artırılmış gerçeklik teknolojilerine dayalı stratejileri, müşterilerin ürünlerle etkileşim biçimini kökten değiştirmiştir. “Ikea Place” uygulaması yardımıyla kullanıcıların mobilyaları kendi yaşam alanlarında sanal olarak konumlandırabilmeleri veya makine öğrenimi temelli öneri sistemleriyle kişiselleştirilmiş ürün seçenekleri sunulması, şirketin müşteri odaklı dijital dönüşümünün somut örnekleridir. Bu uygulama sadece satın alma karar sürecini kolaylaştırmakla değil, aynı zamanda marka ile tüketici arasında duygusal bir bağ kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Bu çalışma, Ikea’nın yapay zekâ teknolojilerinin dijital müşteri deneyimine olan etkisini dört temel boyutta (kişiselleştirme, görsel etkileşim, karar desteği ve müşteri memnuniyeti) inceleyerek, perakende sektöründeki dijital dönüşüme ışık tutmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, Ikea’nın dijital platformlarında sunulan içerikler nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve yapay zekânın müşteri deneyimi tasarımıadaki rolü sistematik bir şekilde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, yapay zekâ destekli kişiselleştirmenin müşteri sadakati oluşturmadaki kritik rolünü vurgulamaktadır. Çalışma yapay zekâ teknolojilerinin pazarlama alanındaki yeri literatür ışığında ele alınacak, ardından Ikea’nın dijital müşteri deneyimi stratejileri detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Son olarak, ulaşılan bulgular ışığında yapay zekânın perakende sektöründeki dönüştürücü gücüne yönelik çıkarımlar paylaşılacak ve gelecek araştırmalar için öneriler sunulacaktır.

2. Yapay Zekâ ve Pazarlama

Günümüz pazarlama dünyası, yapay zekâ teknolojilerinin sunduğu yenilikçi çözümler sayesinde köklü bir dönüşüm geçiriyor. Bu teknolojik devrim, markaların müşterileriyle kurduğu ilişkileri yeniden tanımlarken, pazarlama stratejilerinin verimliliğini de önemli ölçüde artırıyor. Yapay zekâ, günümüz pazarlama dünyasını kökten dönüştüren en önemli teknolojik gelişmelerden biridir (Davenport et al., 2020: 45). Müşteri davranışlarını analiz etme, kişiselleştirilmiş deneyimler sunma ve pazarlama operasyonlarını optimize etme konularında işletmelere yeni olanaklar sunan AI, geleneksel pazarlama anlayışını yeniden şekillendirmektedir (Rust, 2020: 3).

2.1. Yapay Zekânın Pazarlamadaki Temel Uygulama Alanları

Pazarlamada yapay zekânın temel uygulama alanları aşağıdaki gibi yer almaktadır.

Kişiselleştirilmiş Pazarlama: Yapay zekâ algoritmaları, müşteri verilerini analiz ederek bireysel tercihlere uygun ürün ve hizmet önerileri sunmaktadır (Lemon & Verhoef, 2016: 72). Örneğin, Netflix’in içerik öneri sistemi, kullanıcıların %80’inin izleme tercihlerini bu teknolojiye dayandırmaktadır (Gomez-Urbe & Hunt, 2016: 10).

Tahmine Dayalı Analitik: Satış tahminleri ve müşteri yaşam boyu değeri analizleri artık makine öğrenmesi modelleriyle yapılmaktadır (Chintagunta et al., 2016: 185). Amazon'un talep tahmin sistemleri, stok yönetiminde %25'lik bir iyileşme sağlamıştır (Amazon Annual Report, 2022: 34).

Chatbot'lar ve Müşteri Hizmetleri: Gartner'ın 2023 raporuna göre, şirketlerin %40'ı AI destekli sanal asistanları müşteri hizmetlerinde kullanmaktadır (Gartner, 2023: 7).

2.2. IKEA ve Dijital Çağda Müşteri Deneyimi

Günümüz perakende sektöründe müşteri deneyimi, yalnızca ürün satışından ibaret olmayan bütünsel bir süreç haline gelmiştir (Smith & Lundqvist, 2021: 45). Bu değişimde, İsveç merkezli global marka IKEA, yenilikçi dijital stratejileriyle öne çıkan bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle yapay zeka (AI), artırılmış gerçeklik (AR) ve veri analitiği gibi teknolojileri müşteri yolculuğuna entegre ederek, geleneksel mobilya perakendeciliğinin sınırlarını yeniden tanımlamaktadır (IKEA, 2023: 12).

IKEA'nın kuruluşundan bu yana temelini oluşturan tasarım anlayışı, uygun fiyatlı, işlevsel ve estetik ürünleri herkes için erişilebilir kılmayı hedefler (McKinsey & Company, 2023: 28). Ancak son yıllarda bu felsefe, dijitalleşmenin sunduğu olanaklarla daha kişiselleştirilmiş ve etkileşimli bir boyuta taşınmıştır. Şirket, müşterilerinin ev dekorasyonu ihtiyaçlarını kolaylaştırmak için teknolojiyi bir kolaylaştırıcı olarak konumlandırmaktadır. Dijital deneyim bağlamında;

- IKEA Place Uygulaması ve Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi; Kullanıcıların, mobilyaları kendi yaşam alanlarında sanal olarak yerleştirmesine olanak tanıyan bu uygulama, satın alma öncesi belirsizliği ortadan kaldırır (Jager & Weber, 2022: 102-105). Araştırmalar, AR deneyiminin müşterilerin karar verme sürecini %40 oranında hızlandırdığını ve iade oranlarını düşürdüğünü göstermektedir (Forbes, 2022: 15).
- Yapay Zekâ Destekli Kişiselleştirme; IKEA'nın web sitesi ve mobil uygulamasında kullanılan AI algoritmaları, kullanıcı davranışlarını analiz ederek özelleştirilmiş ürün önerileri sunar (IKEA Research Hub, 2021: 7). Örneğin, "Stil Anketi" ile müşterilerin tercihlerine göre tasarım seçenekleri önermektedir.
- Veriye Dayalı Müşteri İlişkileri; IKEA, topladığı anonim verileri (ürün tarama süreleri, sanal deneme sıklıkları vb.) kullanarak: Stok yönetimini optimize eder (Harvard Business Review, 2023: 33), Bölgesel talepleri öngörür ve müşteri segmentasyonu ile hedefli kampanyalar tasarlar.
- İçerik Stratejisi: IKEA, ilham verici oda tasarımları, yaşam çözümleri ve sürdürülebilir yaşam önerileri sunarak sadece ürün değil, yaşam tarzı pazarlaması yapmaktadır.

3. IKEA Place Uygulaması Üzerine Bir Araştırma

IKEA Place uygulaması IKEA'nın 2017 yılında tanıttığı, İsveç merkezli bir mobil uygulamadır. İsveç'in yenilikçi tasarım anlayışıyla geliştirilen bu uygulama, geleneksel mobilya alışverişi anlayışını kökten değiştirmektedir. Uygulamanın temel işlevi, kullanıcıların seçtikleri mobilya ve ev aksesuarlarını, artırılmış gerçeklik teknolojisi sayesinde kendi yaşam alanlarında sanal olarak konumlandırabilmeleridir. Uygulama, Apple'ın ARKit ve Google'ın ARCore platformlarının gücünden yararlanarak, mobilyaların gerçek dünyadaki görünümünü %99 doğrulukla sunabilmektedir. Bu teknoloji sayesinde kullanıcılar, bir ürünü satın almadan önce evlerinde nasıl görüneceğini detaylı biçimde inceleyebilmekte ve böylece daha güvenli alışveriş kararları alabilmektedir. Bu deneyimi ise, Artırılmış Gerçeklik (AR) teknolojisi sayesinde elde etmektedir. Kullanıcılar satın alma kararı vermeden önce, ürünün hem boyut hem de renk uyumunu kullanıcılar evlerinde deneyimleme şansı elde etmektedir. Uygulama, mobilya alışverişindeki kararsızlıkları ortadan kaldırarak, tüketicilerin daha bilinçli ve kendinden emin satın alma kararları vermesine yardımcı olmaktadır. Bu yenilikçi yaklaşım, IKEA'nın dijital dönüşüm stratejisinin en başarılı uygulamalarından biri olarak görülmektedir. Bu çalışma, IKEA Place uygulamasının artırılmış gerçeklik (AR) teknolojisiyle sunduğu yenilikçi alışveriş deneyimini analiz etmeyi ve bu teknolojinin tüketici karar alma süreçlerinin müşteri deneyimi üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, dijital dönüşümün perakende sektöründe nasıl bir devrim yarattığını somut verilerle ortaya koymayı hedeflemektedir.

3.1. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Amaç, IKEA'nın dijital mecralardaki (web sitesi, mobil uygulama, sosyal medya) yapay zekâ tabanlı içeriklerini sistematik olarak analiz ederek pazarlama stratejilerinin müşteri deneyimine etkisini incelemektir. Veriler, IKEA'nın resmi web sitesi, IKEA Place uygulaması, sosyal medya paylaşımları (Instagram, YouTube), reklam kampanyaları ve kullanıcı yorumlarından toplanmıştır.

Toplanan veriler, aşağıdaki tematik kategoriler çerçevesinde kodlanmıştır:

1. Kişiselleştirme
2. Görsel Deneyim (AR)
3. Karar Sürecine Etkisi
4. Müşteri Memnuniyeti

4. Bulgular

Bu çalışmaya ait elde edilen bulgular aşağıdaki gibi analiz edilmiştir.

1. Kişiselleştirme: IKEA'nın e-ticaret platformu ve mobil uygulaması, kullanıcının geçmiş aramaları, sepete eklediği ürünler ve gezindiği sayfalara göre öneriler sunmaktadır. Örneğin, bir kullanıcı yatak odası mobilyalarını incelerse, sistem ona uyumlu nevresim takımları, komodinler veya aydınlatma ürünleri önerir. Bu öneriler makine öğrenimi algoritmalarıyla dinamik olarak güncellenmektedir.

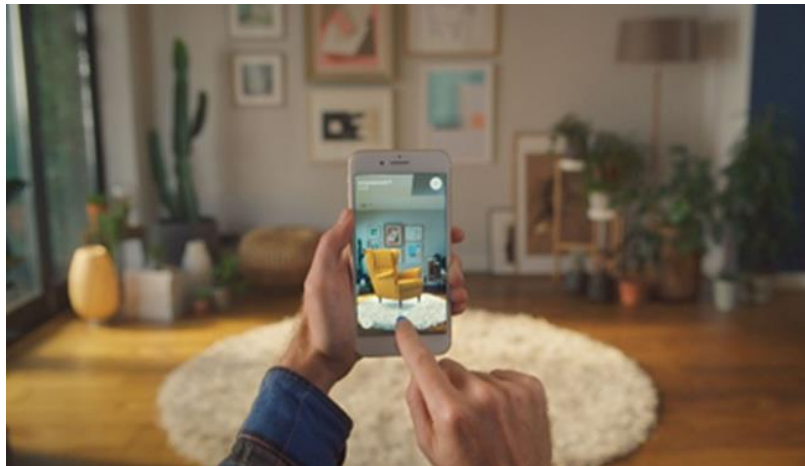
Bu bağlamda, IKEA'nın öneri sistemleri, kullanıcının davranışlarını analiz ederek doğru ürünleri ön plana çıkarmaktadır. Bu sayede kullanıcı, ihtiyaç duyduğu ürüne daha hızlı ulaşabilmektedir. Kişiselleştirme örneğinde IKEA web sayfası üzerinden elde edilen bazı görseller Şekil-1'de gösterilmiştir.

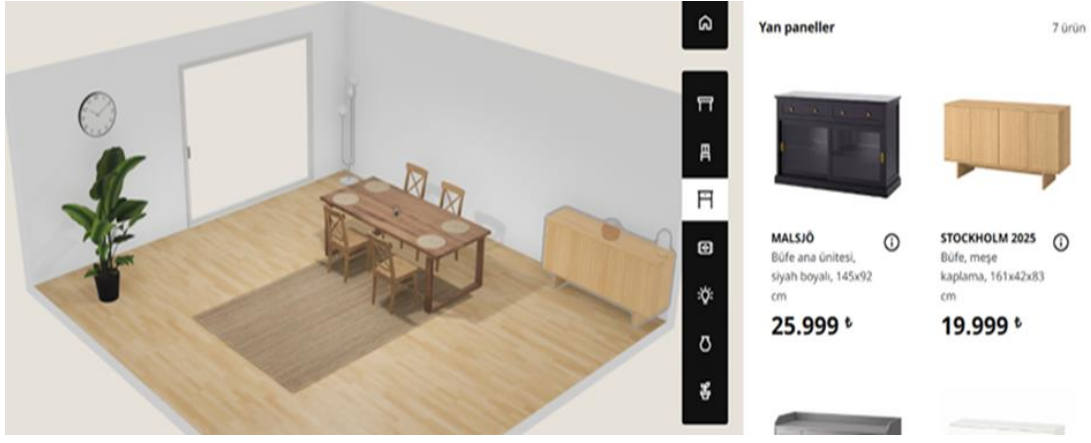
Şekil 1. Kişiselleştirmenin IKEA Görselleri Üzerindeki Bazı Örnekleri (Kaynak: <https://www.ikea.com.tr>)

2. Görsel Deneyim: Görsel Deneyim (Artırılmış Gerçeklik): "IKEA Place" uygulaması, kullanıcının mobil cihaz kamerasını kullanarak seçilen bir ürünü (örneğin bir kanepe veya masa) gerçek zamanlı olarak yaşadığı ortama yerleştirmesini sağlar. Kullanıcı, ürünün boyutunun, rengine ve stiline mevcut alanına uygun olup olmadığını artırılmış gerçeklik teknolojisi ile sanal olarak test eder.

Bu bağlamda, IKEA Place uygulaması sayesinde kullanıcılar mobilyaları evlerinin içine yerleştirebilmektedir. Bu, mağazaya gitmeden ürünü "deneyimleme" fırsatı sunar. IKEA Place uygulaması, ürünlerin gerçekçi görselleştirilmesiyle müşteri kararsızlığını azaltmış ve iade oranlarında düşüşü sağlamıştır. Kullanıcıların görsel deneyim (Artırılmış gerçeklik) ve örneği Şekil-2 ve Şekil-3'te gösterilmiştir.

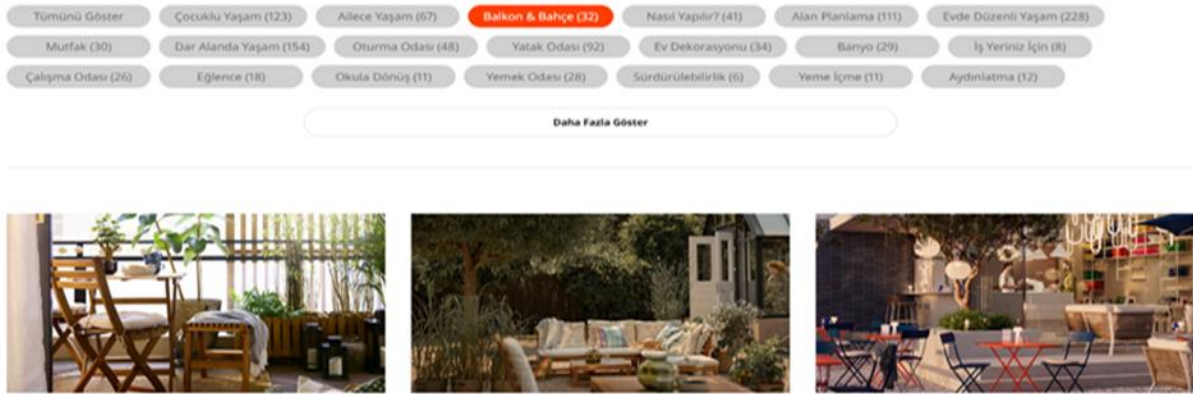
Şekil 2. Kullanıcıların Görsel Deneyimi (Artırılmış Gerçeklik) (Kaynak: <https://www.ikea.com.tr>)

Şekil 3. Kullanıcıların Görsel Deneyim Örneği (Artırılmış Gerçeklik) (Kaynak: <https://www.ikea.com.tr>)

3. Karar Sürecine Etkisi: IKEA'nın internet sitesinde yer alan filtreleme sistemleri ve "Benim için öner" bölümleri, kullanıcıların yüzlerce ürün arasında kaybolmasını engeller. Örneğin, "küçük alanlar için uygun masa" ya da "çocuklu aileler için güvenli koltuk" gibi kategoriler, ürünleri yaşam tarzlarına göre gruplandırır. Ayrıca, IKEA chatbot sistemi, anlık sorulara yanıt vererek kullanıcının kararsız kaldığı noktaları giderir.

Bu bağlamda, Sanal asistanlar ve görselleştirme araçları, müşterilerin bilinçli seçim yapmasını kolaylaştırarak karar verme süresini kısaltmakta ve süreci daha verimli hale getirmektedir. Şekil-4'te IKEA web sitesinin filtreleme bölümünde yer alan balkon ve bahçe butonu seçildikten sonra elde edilen görseller aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4. IKEA Filtreleme Bölüm Örneği (Kaynak: <https://www.ikea.com.tr>)

4. Müşteri Memnuniyeti: IKEA'nın dijital destek hattında kullanılan yapay zekâ tabanlı chatbot, kullanıcıların ürün kurulumu, iade politikası veya stok durumu gibi konularda hızlı ve etkili bilgi almasını sağlar. Ayrıca, ürün yorumları ve değerlendirme sistemleri de hem diğer kullanıcılara yol gösterir hem de IKEA'ya geri bildirim sunar. Bunların analizi, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi için kullanılmaktadır.

Bu bağlamda, Yapay zekâ destekli bu dijital çözümler, IKEA'nın müşteri memnuniyetini artırmasına ve müşteri sadakati oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Bu çalışma da elde edilen diğer bulgular ise şu şekildedir:

- Kullanıcı, test etmek istediği ürünleri tüm özellikleriyle inceleyebilir ve firma tarafından sunulan renk, materyal gibi seçenekler doğrultusunda ürünleri özelleştirebilir. Ayrıca odanın en, boy ve yükseklik ölçüleri doğru bir şekilde hesaplanır, böylece mobilyanın mekâna uyum sağlayıp sağlamayacağı anlaşılır.
- IKEA Place, IKEA'nın dijital dönüşüm yolculuğunda önemli bir yere sahiptir. IKEA, bu teknolojiyi insanlara sunan ve gelecekte mobilya satın alma şeklimizi değiştiren dünyadaki ilk ev mobilyası markalarından biridir.
- Uygulama, ürünleri oda boyutlarına göre %98 doğrulukla otomatik olarak ölçeklendirir. AR teknolojisi o kadar hassastır ki, kumaşın dokusunun yanı sıra mobilyalarınızda ışık ve gölgelerin nasıl işlendiğini görülebilmektedir.

5. SONUÇ

Günümüz dijital pazarlama ortamında müşteri deneyimi, işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerinde belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Yapay zekâ (YZ) teknolojileri, dijital müşteri deneyimini kişiselleştirme, etkileşim kalitesini artırma ve karar alma süreçlerini destekleme açısından dönüştürücü bir rol üstlenmektedir. Bu çalışma, IKEA'nın yapay zekâ ve artırılmış gerçeklik (AR) uygulamaları aracılığıyla müşteri deneyimini nasıl yeniden tasarladığını inceleyerek, teknolojinin perakende sektöründeki stratejik kullanımını derinlemesine analiz etmeyi amaçlamıştır. IKEA'nın sunduğu dijital araçlar; sanal asistanlar, AR tabanlı ürün görselleştirme uygulamaları ve makine öğrenimi temelli öneri sistemleri gibi bileşenlerle müşterilere sürükleyici ve kişiselleştirilmiş bir alışveriş deneyimi sunmaktadır. Özellikle IKEA Place uygulaması, kullanıcıların ürünleri fiziksel mekânlarına sanal olarak entegre etmesine olanak tanıyarak satın alma sürecini daha bilinçli ve kolay hale getirmektedir. Araştırmada içerik analizi yoluyla elde edilen bulgular, IKEA'nın dijital pazarlama stratejilerinde YZ teknolojilerini etkin biçimde kullanarak müşterilere değer temelli ve deneyim odaklı bir etkileşim sunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yalnızca teknolojik inovasyon değil, aynı zamanda insan merkezli bir deneyim yaklaşımı benimsenmiştir. Perakende sektöründeki işletmeler için bu model, müşteri memnuniyetini artırmanın yanı sıra sürdürülebilir dijital stratejiler geliştirme açısından yol gösterici nitelik taşımaktadır. Sonuç olarak, yapay zekâ uygulamalarının etik, güvenlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde tasarlanması, dijital dönüşümün toplumsal kabulü açısından da kritik öneme sahiptir. Çalışmada ulaşılan diğer bulgular ise dijital teknolojilerin müşteri deneyimiyle bütünleştirildiği bir modelin, rekabet avantajı yaratmak açısından kritik olduğunu ortaya koymaktadır. IKEA'nın uygulamaları, sektörde faaliyet gösteren diğer perakende firmaları için örnek teşkil edebilecek bir yapı sunmakta ve dijitalleşmenin müşteri merkezli stratejilerle nasıl harmanlanabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, işletmelere şu önerilerde bulunulabilir: Yapay zekâ uygulamaları, müşteri ihtiyaçlarını öngören ve kişiselleştirilmiş çözümler sunan bir yapıda tasarlanmalıdır. AR gibi yenilikçi teknolojiler, alışveriş deneyimini zenginleştiren araçlar olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, tüm bu süreçlerde veri güvenliği, şeffaflık ve etik sorumluluklar göz ardı edilmeli, teknolojik gelişmeler insan odaklı yaklaşımlarla desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

- Amazon. (2022). Annual report 2022: AI applications. <https://www.amazon.com/ir>
- Chintagunta, P., Hanssens, D. M., & Hauser, J. R. (2016). Machine learning in marketing. *Journal of Marketing Research*, 53(2), 180-192. <https://doi.org/10.1509/jmr.2016.0103>
- Davenport, T. H., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). *The AI advantage in marketing*. MIT Press.
- Forbes. (2022). Why IKEA's AR strategy is winning over customers. *Forbes Retail*, 15(3), 12-18. <https://www.forbes.com>
- Gartner. (2023). Market guide for AI in marketing. <https://www.gartner.com>
- Gomez-Urbe, C. A., & Hunt, N. (2016). The Netflix recommender system: Algorithms, business value, and innovation. *ACM Transactions on Management Information Systems*, 6(4), 13-19. <https://doi.org/10.1145/2843948>
- Harvard Business Review. (2023). How IKEA uses AR to bridge the online-offline gap. *Harvard Business Review*, 41(2), 30-35. <https://hbr.org>
- IKEA. (2021). Data-driven retail: Insights from IKEA's customer labs. IKEA Research Hub.
- IKEA. (2023). Annual sustainability report 2023: Digital transformation. <https://www.ikea.com>
- IKEA. IKEA Türkiye resmi web sitesi. <https://www.ikea.com.tr/>
- Jäger, A. K., & Weber, C. (2022). Augmented reality in retail: A case study of IKEA Place. *Journal of Consumer Technology*, 8(2), 98-112. <https://doi.org/10.1007/jct.2022.082>
- Lemon, K. N., & Verhoef, P. C. (2016). Understanding customer experience throughout the customer journey. *Journal of Marketing*, 80(6), 69-96. <https://doi.org/10.1509/jm.15.0420>
- McKinsey & Company. (2023). The future of furniture retail: Digital and beyond. McKinsey Retail Insights. <https://www.mckinsey.com>
- Rust, R. T. (2020). The future of marketing. *Journal of Marketing*, 84(1), 1-6. <https://doi.org/10.1177/0022242919889985>
- Smith, T., & Lundqvist, M. (2021). AI-driven personalization in furniture retail: IKEA's data strategy. *International Journal of Retail Management*, 14(1), 40-52. <https://doi.org/10.1002/ijrm.2021.01401>
- Taşkın, Çağatan vd. (2016). "Perakende Marka Değerinin Öncülleri: IKEA Markası Üzerinde Bir Araştırma." *İşletme Araştırmaları Dergisi* 8(4): 522-544.

Borsa İstanbul'da Sürdürülebilir Büyüme: 2017-2024 Dönemi Analizi

Nazif Ayyıldız¹

¹ Harran Üniversitesi, nazifayyildiz@harran.edu.tr

ÖZET

Sürdürülebilir büyüme, bir şirketin mevcut sermaye yapısını bozmadan uzun vadeli büyüme hedeflerine ulaşma kapasitesini ifade ederken; sürdürülebilir büyüme oranı (SGR), elde edilen kârların ne ölçüde yeniden yatırıldığını ve bu yolla dış finansmana başvurmaksızın büyümenin sürdürülüp sürdürülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, özsermaye kârlılığı (ROE), temettü dağıtım oranı ve SGR arasındaki etkileşimler; şirketlerin finansal dayanıklılığı ve büyüme stratejileri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören şirketlerin 2017-2024 dönemine ait sürdürülebilir büyüme performanslarını incelemektir. Çalışmada, BIST'te faaliyet gösteren şirketlerin toplulaştırılmış yıllık verileri kullanılarak, kârlılık, temettü ve sürdürülebilir büyüme oranlarına ilişkin genel eğilimler analiz edilmiş; Türkiye'deki sermaye piyasası koşulları ve makro-ekonomik gelişmelerin şirketlerin büyüme stratejileri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları, ekonomik kriz dönemlerinde şirketlerin temettü ödeme oranlarını düşürerek içsel kaynak yaratmaya yöneldiklerini ve bu kaynaklarla büyümeyi finanse etmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle 2022 yılında özsermaye kârlılığı en yüksek seviyesine ulaşırken, 2024 yılında yaşanan ekonomik zorluklar nedeniyle bu göstergede düşüş gözlemlenmiştir. Temettü ödeme oranlarının düşük seyrettiği yıllarda özsermaye kârlılığının artması, şirketlerin kârlarını dağıtmak yerine bünyelerinde tutarak büyümeyi önceliklediklerini göstermektedir. Elde edilen bulgular, sürdürülebilir büyümenin yalnızca finansal performansa değil, aynı zamanda şirketlerin stratejik tercihlerine ve piyasa koşullarına verdikleri tepkilere de bağlı olduğunu göstermektedir. Borsa İstanbul'un Türkiye ekonomisindeki merkezi konumu göz önüne alındığında, bu çalışma; sermaye piyasalarının işleyişi, şirketlerin büyüme stratejileri ve finansal yönetim anlayışları açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır. Ayrıca, Türkiye bağlamında sürdürülebilir büyüme literatürüne uzun dönemli ve yapısal bir perspektif kazandırması açısından katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Büyüme Oranı, Kârlılık, Temettü, Borsa İstanbul.

Sustainable Growth in Borsa Istanbul: An Analysis of the 2017–2024 Period

ABSTRACT

Sustainable growth refers to a company's ability to achieve long-term growth objectives without disrupting its existing capital structure. The sustainable growth rate (SGR), in this context, reflects the extent to which a company reinvests its earnings and whether it can sustain growth without resorting to external financing. Accordingly, the interaction between return on equity (ROE), dividend payout ratio, and SGR provides valuable insights into a firm's financial resilience and growth strategies. This study aims to examine the sustainable growth performance of companies listed on Borsa Istanbul (BIST) during the 2017–2024 period. Using aggregated annual data from BIST-listed firms, the study analyzes general trends in profitability, dividend payments, and sustainable growth rates, while also evaluating the impact of capital market conditions and macroeconomic developments in Turkey on corporate growth strategies. The analysis reveals that during periods of economic crisis, companies tend to reduce dividend payouts and increasingly rely on internal resources to finance growth. Specifically, while return on equity peaked in 2022, a decline was observed in 2024 due to economic difficulties.

Furthermore, in years when dividend payout ratios were lower, ROE tended to be higher, indicating that companies prioritized reinvesting profits over distribution, thereby favoring internal growth strategies. The findings suggest that sustainable growth capacity depends not only on financial performance but also on firms' strategic decisions and their responsiveness to market conditions. Given the central role of Borsa Istanbul in the Turkish economy, this study offers critical insights into the functioning of capital markets, corporate growth behavior, and financial management practices. Moreover, it contributes to the sustainable growth literature by providing a long-term and structural analysis in the context of Turkey.

Keywords: Sustainable Growth Rate, Profitability, Dividends, Borsa Istanbul.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir büyüme, bir şirketin mevcut sermaye yapısını ve finansal denklemlerini bozmadan uzun vadeli büyüme hedeflerine ulaşma kapasitesini ifade eder. Şirketlerin sürdürülebilir büyüme oranları (SGR), kârlılık, temettü ödeme politikaları ve sermaye yapısı gibi finansal göstergelerle doğrudan ilişkilidir. Bu göstergeler, şirketlerin gelecekteki büyüme potansiyellerini belirlemede önemli rol oynamaktadır (Higgins, 1977; Van Horne ve Wachowicz, 2009). Kârlılık oranları, şirketlerin faaliyetlerinden elde ettikleri karların verimliliğini ve bu kârların büyüme amacıyla nasıl kullanıldığını gösterirken, temettü dağıtım oranları ise şirketlerin hissedarlarına ne kadar kâr dağıttığını ve bu dağıtımın büyüme potansiyelini nasıl etkilediğini yansıtır (Fama & French, 2001). Ayrıca, sürdürülebilir büyüme oranı, şirketlerin borç ve özkaynak kullanımını değiştirerek, dış finansman kaynaklarına başvurmada ne kadar büyüyeceklerini gösteren önemli bir parametredir (Higgins, 1977). Bu nedenle, kârlılık ve temettü politikaları, bir şirketin sürdürülebilir büyüme kapasitesinin belirleyicileri olarak öne çıkmaktadır.

Sürdürülebilir büyüme oranlarının analizi, özellikle ekonomik dalgalanmalara, finansal krizlere ve piyasa koşullarındaki değişikliklere karşı şirketlerin dayanıklılığını ölçmek için önemlidir. Borsa İstanbul (BIST) üzerinde yapılan çalışmalar, bu tür analizlerin yalnızca finansal performansı değil, aynı zamanda şirketlerin stratejik kararlarının gelecekteki büyüme potansiyellerine olan etkilerini de ortaya koyduğunu göstermektedir (Cao, 2020). Örneğin, yüksek kârlılık oranlarına sahip şirketler genellikle güçlü bir büyüme kapasitesine sahipken, düşük temettü ödeme oranları, büyümeyi finanse etmek için karların daha fazla içsel kaynak olarak kullanılmasını ifade etmektedir (Brigham & Ehrhardt, 2017).

Borsa İstanbul (BIST), Türkiye'nin en büyük ve likit sermaye piyasası olarak, şirketlerin sürdürülebilir büyüme oranlarını analiz etmek için önemli bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, BIST'te işlem gören şirketlerin 2017-2024 yılları arasındaki sürdürülebilir büyüme oranlarının incelenmesidir. Çalışmada, özsermaye kârlılığı, temettü dağıtım oranları ve sürdürülebilir büyüme oranları arasındaki ilişkiler analiz edilerek, bu faktörlerin birbirleriyle olan bağlantıları değerlendirilecektir. Ayrıca, BIST şirketlerinin toplulaştırılmış verileri kullanılarak, kârlılık, temettü ve sürdürülebilir büyüme oranları üzerinden genel eğilimler incelenecek ve 2017-2024 dönemi boyunca Türkiye'deki sermaye piyasası ortamı ile ekonomik koşulların şirketlerin büyüme stratejileri üzerindeki etkileri gözlemlenecektir. Bu bağlamda, çalışma Türkiye sermaye piyasalarının en önemli aktörlerinden olan Borsa İstanbul'daki şirketlerin sürdürülebilir büyüme dinamiklerini dönemsel ve yapısal olarak ele alarak, literatürdeki uzun dönemli ve bütüncül analiz eksikliğini gidermeyi amaçlamaktadır. Böylece, sürdürülebilir büyüme oranı, özsermaye kârlılığı ve temettü dağıtım oranı arasındaki ilişkilerin Türkiye özelinde nasıl şekillendiğine dair kapsamlı bir bakış sunulmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, sürdürülebilir büyüme, kârlılık ve temettü politikaları arasındaki ilişkileri ele alan ulusal ve uluslararası literatür özetlenmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmada kullanılan veri seti ve yöntemsel çerçeve ayrıntılı olarak açıklanmıştır; dördüncü bölümde ise Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin 2017-2024 dönemine ait konsolide verileri ışığında elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Son bölümde ise araştırmanın temel sonuçları özetlenmiş, elde edilen bulgular doğrultusunda hem uygulayıcılara hem de araştırmacılara yönelik çeşitli politika önerileri sunulmuştur.

2. Literatür Taraması

Sürdürülebilir büyüme oranı (SGR) kavramı, finansal yapı ve büyüme performansını anlamak için önemli bir araçtır. Babcock (1970), sürdürülebilir büyümeyi hisse senedi değerini artıracak bir büyüme olarak tanımlamış ve bir firmanın büyüme kapasitesinin, kâr ve öz kaynak büyüklüğüne bağlı olduğunu vurgulamıştır. Higgins (1977), daha önceki modelleri genişleterek,

sürdürülebilir büyüme oranını kâr marjı, dağıtılmayan kâr oranı, varlık devir hızı ve finansal kaldıraç oranı gibi faktörlerle açıklamıştır. Platt, Platt ve Chen (1995), finansal zorluk yaşayan ve borç kapasitesi sınırlı işletmelerin büyüme yeteneğini inceleyerek, bu tür firmaların sürdürülebilir büyümelerinin kâr marjı ve aktif devir hızına bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan, literatürde işletmelerin finansal yapılarının sürdürülebilir büyümeye etkisini inceleyen birçok çalışma da bulunmaktadır. Churchill ve Mullins (2001), bir işletmenin büyüme için gerekli olan üretim kapasitesini artırması ve giderlerini finanse edebilmesi gerektiğini vurgulamış, dış kaynak kullanmadan büyüme sağlayan işletmelerin finansal zorluklarla karşılaşmadığını belirtmiştir. Ashta (2008), Higgins'in sürdürülebilir büyüme modellerinin tutarlılığını doğrulamış, Philips vd. (2010) ise perakende sektörü firmalarının büyüme karakteristiklerine yönelik finansal rasyoların davranışsal büyüme çevrimlerini açıkladığını belirtmiştir. Amouzesh vd. (2011) ve Chang (2012) gibi çalışmalar, sürdürülebilir büyüme oranının çeşitli finansal oranlarla ilişkisini inceleyerek, bu oranların işletmelerin büyüme performanslarıyla olan bağlantısını gözler önüne sermiştir. Seens (2013) ise Kanada'daki KOBİ'ler üzerinde yaptığı çalışmada, işletmelerin finansal yapılarının sürdürülebilir büyüme üzerinde doğrudan etkisi olduğunu ve ek finansman gereksinimi olmadan büyümenin mümkün olduğunu göstermiştir. Bu çalışmalar, sürdürülebilir büyüme oranlarının finansal kararlar ve stratejilerle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'de son yıllarda popülerlik kazanan sürdürülebilirlik kavramı, finansal performans ve büyüme stratejilerinin önemli bir bileşeni haline gelmiş, birçok çalışmada bu ilişkinin dinamikleri incelenmiştir. Borsa İstanbul'daki firmalar üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar, sürdürülebilirlik politikalarının finansal başarı üzerindeki etkilerini analiz etmeye odaklanmıştır. Bu çalışmalardan biri olan Şahin ve Ergün (2018) çalışmasında, finansal sürdürülebilir büyüme oranı (SGR) ile finansal oranlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Borsa İstanbul'daki imalat sanayi firmaları üzerinde yapılan analizde, aşırı büyüyen firmaların düşük karlılıkları nedeniyle daha düşük SGR ile faaliyet gösterdiği, yetersiz büyüyen firmaların ise yüksek karlılıklarının yüksek SGR'ye yol açtığı belirlenmiştir. Ayrıca, SGR'nin en etkili bileşeninin kâr marjı olduğu tespit edilmiştir. Gürnlü (2019) çalışmasında, Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi'ne dâhil olan firmaların sürdürülebilirlik çabalarının finansal başarıya etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, sürdürülebilirlik ile finansal başarı arasında zayıf bir ilişki bulunmuş ve bu durum, sürdürülebilirlik endeksine katılımın yatırımcılar tarafından yeterince değerlendirilmediği şeklinde yorumlanmıştır. Korga ve Aslanoğlu (2022) çalışmasında, Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi'ne kayıtlı imalat sanayi sektöründeki firmaların sürdürülebilirlik performansının finansal performansla ilişkisi incelenmiştir. Panel veri regresyon analizine göre, sürdürülebilirlik performansı ile finansal performans arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir. Gülenler, Korkmaz ve Yaman (2023) çalışmasında, işletme sermayesi yatırımı, finansman politikaları, sermaye yapısı kararları, temettü ödeme politikaları, finansal performans ve piyasa performansı gibi içsel belirleyicilerin şirketlerin sürdürülebilir büyüme politikaları üzerindeki etkilerini incelemiştir. BIST100 ve BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde işlem gören şirketler için panel regresyon analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak, çalışma sermaye yönetimi kararları, kâr payı dağıtım kararları ve finansal performansın sürdürülebilir büyüme üzerinde anlamlı pozitif etkiler yarattığını, ancak sermaye yapısı kararlarının sürdürülebilir büyüme ile anlamlı bir ilişki göstermediğini belirlemiştir. Özmerdivanlı (2023) çalışmasında, Borsa İstanbul'daki firmalar üzerinde sürdürülebilirlik ile finansal performans arasındaki ilişki incelenmiş, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'ne dahil olmanın firma performansı üzerinde negatif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Yaman ve Gür (2023) çalışmasında, finansal risklerin sürdürülebilir büyüme ve karlılık üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, faiz, kredi, döviz kuru, likidite ve sermaye riskinin firmaların finansal sürdürülebilirliğini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Bu çalışmada yapılan panel regresyon analizleri, finansal risklerin karlılık ve sürdürülebilir büyüme oranlarını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediğini tespit etmiştir. Çilek ve Şeyranlıoğlu (2024) çalışmasında ise, Borsa İstanbul Temettü 25 Endeksi'nde yer alan firmaların 2020-2022 dönemi verileri üzerinden temettü verimi ile karlılık arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Gri İlişkisel Analiz yöntemi ile yapılan sıralamalara göre, temettü verimi ile karlılık arasında genel olarak pozitif bir ilişki bulunmuştur.

İlgili literatür değerlendirildiğinde, sürdürülebilirlik politikalarının finansal performans üzerindeki etkilerinin çok boyutlu olduğu ve bu etkileşimlerin firmaların büyüme stratejileri ile ilişkili olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Sürdürülebilirlik ve finansal büyüme arasındaki ilişkinin ise, finansal dinamikler ve piyasa koşullarına bağlı olarak değişkenlik gösterebildiği anlaşılmaktadır. Bu çalışma, 2017-2024 döneminde Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin sürdürülebilir büyüme performansını kârlılık ve temettü dinamikleri çerçevesinde inceleyerek, Türkiye sermaye piyasalarına özgü ampirik bulgular sunmakta ve bu yönüyle literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

3. Veri Seti ve Yöntem

Araştırma kapsamında ele alınan 2017-2024 dönemi, Borsa İstanbul'daki (BIST) şirketlerin sürdürülebilir büyüme oranlarının analiz edilebilmesi için uygun bir zaman dilimi olarak seçilmiştir. Bu dönem, ekonomik dalgalanmalar, temettü politikaları ve sürdürülebilir büyüme oranlarındaki potansiyel değişimlerin etkilerinin gözlemlenmesi açısından hem önemli hem de güncel bir zaman dilimidir. Araştırmada kullanılan veriler, Merkezi Kayıt Kuruluşu'nun (MKK) Veri Analiz Platformu'ndan (<https://www.vap.org.tr>) temin edilmiştir. Bu platformda, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) düzenlemeleri çerçevesinde, yabancı sermaye piyasası aracı ihraççısı statüsündeki şirketler ve özel hesap dönemine sahip olanlar hesaplamalar dışında tutulmaktadır. Bu doğrultuda, hesaplamalarda sadece BIST Pay Piyasası'nda işlem gören ve kâr payı dağıtımının yapıldığı yıl itibarıyla Kamuoyunu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden yıl sonu finansal raporlarını yayımlayan şirketlerin finansal verileri kullanılmıştır. 2017-2024 döneminde hesaplamaya dahil edilen şirket sayıları Tablo 1'de incelenebilir.

Tablo 1. Hesaplamaya Dahil Edilen Şirket Sayıları

Yıl	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Şirket Sayısı	357	355	356	351	399	432	483	495

Kaynak: Merkezi Kayıt Kuruluşu (2024).

Tablo 1'e göre, 2017 yılında 357 olan hesaplamaya dahil edilen şirket sayısı, 2024 yılında 495'e yükselmiştir. Özellikle 2020 yılından sonra şirket sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu artış, Borsa İstanbul'daki şirketlerin sayısal olarak büyümesini yansıtmaktadır. Tablo 1'de yer alan şirket sayıları temel alınarak, 2017-2024 dönemi için özkaynak kârlılığı, temettü dağıtım oranları ve sürdürülebilir büyüme oranları hesaplanmıştır. Bu oranlar ve hesaplanış yöntemleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Finansal Oranlar ve Hesaplanış Şekilleri

Oran Adı	Formül
Özkaynak Karlılığı (ROE)	$\frac{\text{Dönem Net Kârı/Zararı}}{\text{Özkaynaklar}}$
Temettü Dağıtım Oranı (DPR)	$\frac{\text{Ödenen Temettü Tutarı}}{\text{Dönem Net Kârı/Zararı}}$
Sürdürülebilir Büyüme Oranı (SGR)	$\text{ROE} \times (1 - \text{Temettü Dağıtım Oranı})$

Tablo 2'de sunulan finansal oranlar, şirketlerin kârlılık, temettü politikaları ve sürdürülebilir büyüme performanslarının analiz edilmesinde kullanılan temel göstergelerdendir. Özkaynak kârlılığı (Return on Equity, ROE), şirketlerin kâr yaratma kapasitelerini yansıtan önemli bir finansal göstergedir (Brigham ve Ehrhardt, 2017). Bu oran, hissedarların yatırımlarından ne kadar kâr elde ettiğini ölçer (Akdoğan ve Tenker, 2010). Temettü ödeme oranı (Dividend Payout Ratio, DPR), şirketin dönem net kârının ne kadarının hissedarlara temettü olarak dağıtıldığını gösterir ve temettü politikalarının sürdürülebilirliğini ölçer (Fama ve French, 2001; MKK, 2024). Sürdürülebilir büyüme oranı (Sustainable Growth Rate, SGR) ise şirketin mevcut sermaye yapısını (yani öz sermaye ve borç dengesi) koruyarak ne kadar büyüyebileceğini ifade eder. Bu büyüme, şirketin borç/özkaynak oranını artırmadan sürdürülebileceği maksimum büyüme hızını yansıtır (Higgins, 1977; Van Horne ve Wachowicz, 2009).

Sürdürülebilir büyüme oranı, temel olarak özsermaye kârlılığı (Return on Equity, ROE) ve temettü ödeme oranı (Dividend Payout Ratio, DPR) tarafından belirlenir. Özsermaye kârlılığı arttıkça şirketin büyüme kapasitesi de artar; ancak temettü ödeme oranının artışı, büyüme için kullanılabilir içsel kaynakların azalmasına yol açar. Bu nedenle, özsermaye kârlılığı, temettü ödeme oranı ve sürdürülebilir büyüme oranı birlikte ele alındığında, şirketlerin içsel büyüme potansiyelini daha kapsamlı bir şekilde anlamak mümkün hale gelir. Bu üç oran, şirketlerin kârlılık performansını, hissedarlarına olan taahhütlerini ve uzun vadeli büyüme stratejilerini nasıl dengelediklerini bir arada analiz etmek için kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla, çalışma kapsamında, bu üç oran birlikte ele alınarak BIST şirketleri değerlendirilmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde, Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören şirketlerin 2017-2024 yılları arasındaki özsermaye kârlılığı, temettü ödeme oranları ve sürdürülebilir büyüme oranları arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Şirketlerin kârlılık, temettü politikaları ve sürdürülebilir büyüme oranları, uzun vadeli stratejilerini ve finansal sağlıklarını anlamak adına kritik öneme sahiptir. Bu oranlar, aynı zamanda şirketlerin finansal kaynaklarını nasıl kullandıklarını, büyüme potansiyellerini ve hissedarlarına yönelik stratejilerini de yansıtmaktadır. BIST kapsamında; genel temettü ödeme eğilimleri, özsermaye kârlılığı ve sürdürülebilir büyüme oranlarının nasıl değiştiği Tablo 3'te incelenebilir.

Tablo 3. BIST Şirketlerinde Temettü, Özkaynak Kârlılığı ve Sürdürülebilir Büyüme Oranları

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Ortalama
Şirket Sayısı	357	355	356	351	399	432	483	495	
Temettü Ödeyen Şirket Sayısı	132	140	116	107	132	171	199	159	
Temettü Ödeyen Şirketlerin Oranı	0,37	0,39	0,33	0,30	0,33	0,40	0,41	0,32	0,36
Temettü Dağıtım Oranı	0,34	0,32	0,26	0,16	0,38	0,28	0,14	0,18	0,26
Özkaynak Kârlılığı	0,09	0,08	0,11	0,14	0,26	0,44	0,15	0,02	0,16
Sürdürülebilir Büyüme Oranı	0,06	0,06	0,08	0,12	0,16	0,32	0,13	0,02	0,12

Tablo 3'te yer alan veriler, BIST'te işlem gören şirketlerin 2017-2024 yılları arasındaki temettü dağıtım oranları, özkaynak kârlılığı ve sürdürülebilir büyüme oranlarını göstermektedir. Bu verilere bakıldığında, temettü ödeyen şirketlerin oranı 2017-2024 arasında genellikle %30 ile %41 arasında değişim göstermiştir. Ancak, temettü dağıtım oranı, 2017'de %34 seviyesinden başlayarak 2020'de %16'ya düşmüş ve ardından 2024'de %18'e yükselmiştir. Bu durum, özellikle 2020 yılı gibi ekonomik dalgalanmanın yüksek olduğu yıllarda şirketlerin temettü ödeme oranlarını sınırlandırarak içsel kaynaklara daha fazla yöneldiğini ve sürdürülebilir büyümeyi finanse etme adına temettüleri azalttığını göstermektedir. Özkaynak kârlılığı, 2022 yılında belirgin bir artış göstermiş ve ortalama %16 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2021 ve 2022 yıllarındaki yüksek kârlılık oranları, bu yıllarda şirketlerin büyüme kapasitesinin arttığını ve kârlarını büyüme için daha verimli kullandıklarını göstermektedir. Bu dönemde, şirketler yüksek kârlılık oranları ile daha fazla içsel kaynak yaratarak büyüme stratejilerini destekleyebilmişlerdir. Ancak, 2024 yılına gelindiğinde, özkaynak kârlılığı %2'ye gerileyerek dikkat çekici bir düşüş göstermiştir. Bu düşüşün nedeni olarak birkaç önemli ekonomik faktör sıralanabilir. Öncelikle, 2024 yılı itibarıyla Türkiye ekonomisinde yaşanan ekonomik zorluklar, enflasyon oranlarındaki artış ve yüksek faiz oranları, şirketlerin maliyetlerini önemli ölçüde artırmış ve net kâr marjlarını daraltmıştır. Özellikle faiz oranlarının yüksek olması, şirketlerin finansman maliyetlerini artırarak kârlarını olumsuz etkilemiştir. Diğer yandan, 2024 yılında artan borç yükü de şirketlerin özkaynak kârlılığı üzerinde olumsuz bir etki yapmış olabilir. Yüksek faiz ortamı, borçlanma maliyetlerini artırarak şirketlerin net kârını azaltmış ve özkaynak kârlılığını düşürücü etki yapmıştır. Bu faktörlerin, 2024 yılında şirketlerin daha düşük kârlılık oranlarıyla karşılaşmalarına ve dolayısıyla özkaynak kârlılığında belirgin bir azalmaya yol açtığı düşünülmektedir. Sürdürülebilir büyüme oranı ise, 2017-2024 döneminde yıllık bazda dalgalanmış, ancak 2022 yılı itibarıyla en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu, şirketlerin sürdürülebilir büyümeyi finansal kaynaklarını artırarak ve borç/özkaynak dengesini iyi yöneterek sürdürdüklerini göstermektedir.

Tablo 3'te yer alan BIST şirketlerinin 2017-2024 dönemindeki ortalamaları, Şekil 1'de yer alan grafik aracılığıyla görselleştirilmiştir. BIST sektörlerinin 2017-2024 dönemindeki temettü dağıtım, özkaynak kârlılığı ve sürdürülebilir büyüme oranlarının ortalamaları, Şekil 1'de incelenebilir.

Şekil 1. Temettü Dağıtım, Özkaynak Karlılığı ve Sürdürülebilir Büyüme Oranları

Şekil 1'de gösterilen Temettü Dağıtım Oranı, Özkaynak Kârlılığı ve Sürdürülebilir Büyüme Oranı, 2017-2024 dönemi boyunca Borsa İstanbul'daki (BIST) şirketlerin genel ortalamalarını yansıtmaktadır. Temettü Dağıtım Oranı ortalama %26 civarında gerçekleşmiştir. Bu oran, BIST şirketlerinin temettü ödeme politikasının genellikle temkinli olduğunu ve ekonomik koşulların, özellikle kriz dönemlerinde, temettü ödeme kararlarını etkilediğini göstermektedir. Düşük temettü dağıtım oranları, şirketlerin büyümeye daha fazla odaklandığını ve iç kaynaklardan daha fazla faydalandığını göstermektedir. Özkaynak Kârlılığı ortalama %16 civarındadır. Bu, şirketlerin kârlılık oranlarının yüksek olduğu yıllarda (özellikle 2022) büyüme için iç kaynakları verimli kullandığını, ancak bu oranın 2024'te düştüğünü gözlemleyebileceğimizi düşündürmektedir. Yüksek faiz oranları ve ekonomik zorluklar, şirketlerin maliyetlerini artırmış ve net kâr marjlarını daraltmış olabilir. Sürdürülebilir Büyüme Oranı ise ortalama %12 seviyesindedir. Bu da, şirketlerin büyüme stratejilerinin sürdürülebilir olabilmesi için içsel kaynaklardan faydalandıklarını, dış finansmana daha az başvurduklarını ve genellikle temettü ödemelerini sınırlayarak büyümeyi finanse etmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, BIST şirketlerinin finansal stratejileri, temettü ödeme politikaları ve büyüme hedefleri arasında belirgin bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Temettü ödeme oranlarının düşük olduğu yıllarda, şirketlerin özkaynak kârlılığı yüksektir ve sürdürülebilir büyüme oranları da artmıştır. Bu da gösteriyor ki Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren şirketler, büyümeyi finanse etmek için iç kaynakları daha fazla kullanmış ve dış finansman kaynaklarına daha az başvurmuşlardır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören şirketlerin 2017-2024 yılları arasındaki sürdürülebilir büyüme performansları, özkaynak kârlılıkları ve temettü ödeme oranları bağlamında incelenmiştir. Araştırma, özellikle temettü dağıtım politikaları ile büyüme stratejileri arasındaki ilişkileri anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma bulguları, BIST şirketlerinin genel olarak düşük temettü ödeme oranları ile dikkat çektiklerini, ancak bu oranların 2020 yılında ekonomik kriz döneminde özellikle düşüş gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu dönem, şirketlerin daha fazla içsel kaynağa yönelerek sürdürülebilir büyümeyi finanse etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Özkaynak kârlılığı, 2022 yılında zirve yapmış olup, bu dönemde şirketlerin büyüme stratejilerini desteklemek için içsel kaynakları daha verimli kullandığı anlaşılmaktadır. Ancak 2024 yılında, özellikle yüksek faiz oranları ve ekonomik zorluklar nedeniyle özkaynak kârlılığı belirgin bir düşüş göstermiştir. Sürdürülebilir büyüme oranı ise, 2017-2024 dönemi boyunca dalgalanmakla birlikte, özellikle 2022 yılında yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum, şirketlerin sürdürülebilir büyümeyi desteklemek için finansal kaynakları artırarak ve borç/özkaynak dengesini iyi yöneterek bu hedefe ulaşmaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular ışığında, BIST'teki şirketlerin finansal stratejileri, temettü ödeme politikaları ve büyüme hedefleri arasında belirgin bir ilişki olduğu söylenebilir. Temettü ödeme oranlarının düşük olduğu yıllarda, şirketlerin özkaynak kârlılıkları yüksek olmuş ve sürdürülebilir büyüme oranları artmıştır. Bu da, şirketlerin büyümeyi finanse etmek için içsel kaynakları daha fazla kullandığını ve dış finansman kaynaklarına daha az başvurduklarını göstermektedir. Sonuç olarak, BIST'teki şirketlerin, dışsal ekonomik faktörlerden etkilenseler de uzun vadeli sürdürülebilir büyümeyi sağlamak adına içsel kaynakları daha verimli kullanarak finansal sağlıklarını korumayı hedefledikleri anlaşılmaktadır. Temettü ödeme politikaları ve kârlılık oranları arasındaki etkileşim, şirketlerin büyüme stratejilerini nasıl yönlendirdiğini ve bu süreçte finansal

kaynakları nasıl kullandığını anlamak için önemli bir gösterge sunmaktadır. Bu bulgular, hem yatırımcılar hem de şirket yöneticileri için stratejik kararlar alırken dikkate alınması gereken önemli veriler sağlamaktadır.

Bu araştırmanın önemli sonuçlarıyla birlikte bazı kısıtları da bulunmaktadır. İlk olarak, bu çalışmada yalnızca Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin finansal verileri incelenmiş olup, diğer finansal piyasalarda faaliyet gösteren şirketlerin verileri analiz edilmemiştir. Ayrıca, kullanılan veriler sadece finansal göstergelere dayalı olup, şirketlerin sürdürülebilir büyüme stratejilerini etkileyebilecek diğer faktörler, örneğin sektör içindeki rekabet düzeyi, makroekonomik faktörler ve yönetsel stratejiler gibi unsurlar göz ardı edilmiştir. Bunun yanı sıra, yalnızca finansal verilerin analiz edilmesi, şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri, çevresel etkiler veya kurumsal yönetim uygulamaları gibi sürdürülebilir büyümeyi etkileyebilecek diğer unsurların da kapsam dışı kalmasına neden olmuştur. Gelecekteki çalışmalar için birkaç öneri sunulmaktadır. İlk olarak, benzer bir araştırma, farklı ülke ve borsalarda işlem gören şirketlerin verilerini inceleyerek karşılaştırmalı bir analiz yapabilir. Ayrıca, şirketlerin sürdürülebilir büyüme stratejilerini sadece finansal göstergelerle değil, aynı zamanda çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) faktörleriyle de analiz eden multidisipliner bir yaklaşım benimsenebilir.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2010). Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri (13. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ashta, A. (2008). Sustainable growth rates: refining a measure. *Strategic Change*, 17, 207-214.
- Babcock, G. C. (1970). The concept of sustainable growth. *Financial Analysts Journal*, 26(3), 108-114.
- Berk, J., & DeMarzo, P. (2020). *Corporate finance* (5th ed.). Pearson.
- Brigham, E. F., & Ehrhardt, M. C. (2017). *Financial management: theory & practice* (15th ed.). Cengage Learning.
- Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). *Principles of corporate finance* (13th ed.). McGraw-Hill Education.
- Chang, Y. (2012). Strategy formulation implications from using a sustainable growth model. *Journal of Air Transport Management*, 20, 1-3.
- Churchill, N. C., & Mullins, J. W. (2001). How fast can your company afford to grow?. *Harvard Business Review*, 79(5), 135-143.
- Çilek, A., & Şeyranlıoğlu, O. (2024). Temettü verimi ile karlılık oranları arasındaki ilişki: Borsa İstanbul Temettü 25 endeksinde bir inceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 166-182. <https://doi.org/10.37880/cumuiibf.1381845>
- Damodaran, A. (2010). *Applied corporate finance* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
- Damodaran, A. (2016). *Investment Valuation: Tools and techniques for determining the value of any asset* (3rd ed.). Wiley.
- Fama, E. F., & French, K. R. (2001). Disappearing dividends: Changing firm characteristics or lower propensity to pay? *Journal of Financial Economics*, 60(1), 3-43. [https://doi.org/10.1016/S0304-405X\(01\)00038-1](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(01)00038-1)
- Fonseka, M. M., Ramos, C., & G., Tian, G. (2012). The most appropriate sustainable growth rate model for managers and researchers. *The Journal of Applied Business Research*, 28(3), 481-500.
- Gürünlü, M. (2019). Sürdürülebilirlik ve finansal performans arasındaki ilişki: BİST şirketleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 84(177), 177-190. <https://doi.org/10.25095/mufad.625803>
- Gülener, N., Korkmaz, T. & Yaman, S. (2023). İşletmelerde sürdürülebilir büyüme politikalarının içsel belirleyicileri: Borsa İstanbul'da bir uygulama, JOEEP- Journal of Emerging Economies And Policy, 8(2) 480-497
- Higgins, R. C. (1977). How much growth can a firm afford? *Financial Management*, 6(3), 7-16. <https://doi.org/10.2307/3665251>
- Higgins, R. C. (1977). Sustainable Growth under Inflation. *Financial Management*, 6(2), 36-40. <https://doi.org/10.2307/3665217>
- Korga, S. ve Aslanoğlu, S. (2022). Sürdürülebilirlik performansı ile finansal performans ilişkisi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25 (2), 633-645.
- Lintner, J. (1956). Distribution of incomes of corporations among dividends, retained earnings, and taxes. *American Economic Review*, 46(2), 97-113.
- Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK). (2024). Dönemsel finansal oranlar, mkk temettü ödeme endeksi ve temettü ödeme oranı göstergeleri. Veri Analiz Platformu. <https://www.vap.org.tr>
- Özmerdivanlı, A. (2023). Sürdürülebilirlik finansal performans ilişkisinin borsa istanbul'da incelenmesine ilişkin bir araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* (1), 917-931 <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.03.2042>
- Platt, H. D., Platt, M. B., & Chen, G. (1995). Sustainable growth rate of firms in financial distress. *Journal of Economics and Finance*, 19(2), 147-151.
- Ross, S. A., Westerfield, R. W., & Jaffe, J. (2019). *Corporate finance* (12th ed.). McGraw-Hill Education.
- Seens, D. A. (2013). Small and medium-sized enterprises growth study: actual vs. sustainable growth. *small Business Branch Reseach and Analysis Directorate*, 1-29.

- Şahin, A., & Ergün, B. (2018). Finansal sürdürülebilir büyüme oranı ve finansal oranlar: Borsa İstanbul imalat sanayi üzerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 47(1), 17-40. <https://doi.org/10.20491/isarder.2018.376>
- Van Horne, J. C., & Wachowicz, J. M. (2009). *Fundamentals of financial management* (13th ed.). Pearson.
- Yaman, S., & Gür, K. E. (2023). Finansal risklerin sürdürülebilir büyüme ve karlılık üzerindeki etkileri: Bist100 endeksi firmaları üzerine bir uygulama, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences* 6(2), 64-88. <https://doi.org/10.59445/ijephss.1223020>

LSTM, GRU, XGBOOST ve SVR Modelleri ile Kripto Para Fiyatlarının Karşılaştırmalı Tahmini

Emre Ünal¹ , Volkan Sezer Çakan²

¹ Fırat Üniversitesi, eunal@firat.edu.tr

¹ Fırat Üniversitesi, volkans.cakan23@gmail.com

ÖZET

Kripto para piyasaları, son yıllarda artan yatırımcı ilgisiyle birlikte yüksek oynaklık ve belirsizlik barındıran alternatif finansal araçlar haline gelmiştir. Bu durum, geleneksel tahmin yöntemlerinin yetersiz kalmasına ve daha gelişmiş modelleme tekniklerine olan ihtiyacın artmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın temel amacı, kripto para fiyatlarının öngörülmesinde farklı yapay zeka tabanlı yöntemlerin doğruluklarını karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışma kapsamında; 2018 ile 2025 yılları arasındaki günlük kapanış fiyatları kullanılarak piyasa değeri ve işlem hacmi yüksek olan üç önemli kripto para birimi, Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH) ve Dogecoin (DOGE) analiz edilmiştir. Tahmin sürecinde; Uzun Kısa Süreli Bellek (LSTM), Geçitli Yinelenen Birim (GRU), Destek Vektör Regresyonu (SVR) ve Aşırı Gradyan Artırma (XGBoost) modelleri uygulanmıştır. Tüm modeller, verilerin ölçeklendirilmesi amacıyla Min-Max yöntemiyle normalize edilmiştir. Model performansları, Ortalama Mutlak Hata (MAE), Ortalama Kare Hata (MSE), Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE), Hata Karekökü (RMSE) ve Determinasyon Katsayısı (R^2) gibi kriterlerle değerlendirilmiştir. Bulgular, Bitcoin tahminlerinde GRU modelinin en düşük hata oranına sahip olduğunu; Ethereum tahminlerinde ise LSTM modelinin daha başarılı olduğunu göstermiştir. Dogecoin gibi spekülative ve dalgalı yapıya sahip kripto varlıklarda ise tahmin doğruluğunun görece düşük olduğu ve SVR ile XGBoost modellerinin sınırlı başarı sunduğu tespit edilmiştir. Çalışma, yatırımcıların model tercihlerine yön vermesi açısından uygulamalı katkı sunarken, gelecekteki finansal tahminleme araştırmaları için metodolojik bir temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Derin Öğrenme, Kripto Paralar, Makine Öğrenme, Tahmin.

Comparative Prediction of Cryptocurrency Prices Using LSTM, GRU, XGBOOST, and SVR Models

ABSTRACT

Cryptocurrency markets have become alternative financial instruments characterized by high volatility and uncertainty, driven by increasing investor interest in recent years. This situation has led to the inadequacy of traditional forecasting methods and an increased need for more advanced modeling techniques. The primary objective of this study is to compare the accuracy of different artificial intelligence-based methods in predicting cryptocurrency prices. Within the scope of the study, daily closing prices between 2018 and 2025 were used to analyze three major cryptocurrencies with high market value and trading volume: Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), and Dogecoin (DOGE). In the prediction process, Long Short-Term Memory (LSTM), Gated Recurrent Unit (GRU), Support Vector Regression (SVR), and Extreme Gradient Boosting (XGBoost) models were applied. All models were normalized using the Min-Max method to scale the data. Model performance was evaluated using criteria such as Mean Absolute Error (MAE), Mean Squared Error (MSE), Mean Absolute Percentage Error (MAPE), Root Mean Square Error (RMSE), and Coefficient of Determination (R^2). The findings showed that the GRU model had the lowest error rate in Bitcoin predictions, while the LSTM model is more successful in Ethereum predictions. For speculative and volatile cryptocurrencies like Dogecoin, prediction accuracy was relatively low, and the SVR and XGBoost models demonstra-

ted limited success. The study provides practical contributions to guide investors' model preferences while establishing a methodological foundation for future financial forecasting research.

Keywords: Deep Learning, Cryptocurrencies, Machine Learning, Prediction.

1. GİRİŞ

Kripto para piyasaları, yüksek volatilité ve öngörülemez yapılarıyla geleneksel finansal modelleme yaklaşımlarına meydan okumakta ve yatırım kararlarını daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu nedenle, finansal zaman serilerinin doğru şekilde tahmin edilmesi, modern yatırım stratejilerinde kritik bir rol oynamaktadır. Son yıllarda, makine öğrenmesi ve derin öğrenme temelli yöntemler, bu karmaşıklığı analiz edebilme kabiliyetleri sayesinde finansal tahmin süreçlerinde öne çıkmaktadır (Zhang et al., 2021; Zhou, Jain & Li, 2021).

Zaman serisi verilerinin tahminine yönelik olarak LSTM ve GRU gibi yapılar, uzun vadeli bağımlılıkları modelleme kabiliyetleriyle dikkat çekerken; XGBoost ve SVR gibi algoritmalar da yapılandırılmış verilerde sundukları esneklik ve performans ile tercih edilmektedir (Chen & Guestrin, 2016; Lahmiri & Bekiros, 2020). Kripto para birimlerinin fiyat davranışları, sadece ekonomik değil aynı zamanda psikolojik, sosyal ve teknolojik etkenlerden de etkilenmektedir (Ante, 2021; Liu, Tsyvinski & Wu, 2022). Bu durum, hem doğrusal olmayan yapıları hem de ani dalgalanmaları içeren hibrit bir analiz yaklaşımını zorunlu kılmaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışmada; piyasa değeri ve işlem hacmi açısından öne çıkan Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH) ve Dogecoin (DOGE) kripto para birimlerinin fiyat tahmininde, LSTM, GRU, XGBoost ve SVR modellerinin karşılaştırmalı analizi amaçlanmaktadır. Çalışmada 1 Ocak 2018 ile 1 Ocak 2025 tarihleri arasında elde edilen günlük fiyat verileri kullanılarak, farklı algoritmaların doğruluk performansları teknik analiz göstergeleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Bu sayede, kripto piyasalarında daha isabetli ve güvenilir tahminler üretmeye yönelik etkili modelleme yaklaşımlarına katkı sunulması hedeflenmektedir.

2. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH) ve Dogecoin (DOGE) kripto para birimlerinin fiyat tahmini için dört farklı model kullanılmıştır: Uzun Kısa Süreli Bellek (LSTM), Gated Recurrent Unit (GRU), Destek Vektör Regresyonu (SVR) ve XGBoost. Uygulamalar, Python programlama dili kullanılarak gerçekleştirilmiş ve deneysel ortamda veri işleme, model eğitimi ve tahmin süreçleri Jupyter Notebook üzerinde yürütülmüştür.

2.1. Veri Kümesi

Çalışmada kullanılan veri seti, 1 Ocak 2018 – 1 Ocak 2025 tarihleri arasında günlük zaman aralığına sahip kapanış fiyatlarını içermektedir. Veriler, CoinMarketCap ve Yahoo Finance platformlarından alınmıştır. Eksik veriler ileriye dönük doldurma yöntemiyle tamamlanmış, fiyatlar ise Min-Max ölçeklendirmesi ile normalize edilmiştir.

2.2. Özellik Mühendisliği

Modelleme sürecinde yalnızca kapanış fiyatları değil, aynı zamanda RSI, MACD, EMA gibi teknik analiz göstergeleri de kullanılmak üzere veri setine eklenmiştir. Bu göstergeler, kripto paraların kısa vadeli trendlerini ve momentumlarını anlamada önemli rol oynamaktadır. Özellik mühendisliği süreci, XGBoost gibi algoritmaların performansını artırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

3. Modelleme Süreci

LSTM ve GRU:

Her iki model de TensorFlow/Keras kütüphaneleri kullanılarak yapılandırılmıştır. Girdi verileri sıralı biçimde yapılandırılmış ve geçmiş 30 günlük kapanış fiyatları kullanılarak tahminleme yapılmıştır. Model eğitimi sırasında 'mean squared error' (MSE) kayıp fonksiyonu ve 'Adam' optimizasyon algoritması tercih edilmiştir.

SVR:

SVR modeli, scikit-learn kütüphanesi aracılığıyla uygulanmıştır. RBF (Radial Basis Function) çekirdek fonksiyonu tercih edilmiş ve hiperparametre optimizasyonu GridSearchCV yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

XGBoost:

XGBoost modeli, xgboost Python paketi ile kurulmuş ve hiperparametreler rastgele arama (RandomizedSearchCV) ile optimize edilmiştir. Modelin overfitting eğilimi, max_depth, learning_rate ve subsample parametreleri üzerinden kontrol altına alınmıştır.

4. Eğitim ve Test Süreci

Veri setinin %80'i eğitim, %20'si test için ayrılmıştır. Tüm modeller aynı veri seti üzerinde çalıştırılarak tutarlılık sağlanmıştır. Model performansları MSE, MAE ve RMSE gibi hata metrikleri üzerinden değerlendirilmiştir.

5. Deneysel Ortam

Tüm analizler, 16 GB RAM'e ve NVIDIA RTX ekran kartına sahip bir bilgisayarda gerçekleştirilmiştir. Model eğitimi ve tahmin süreleri de dikkate alınarak operasyonel verimlilik değerlendirmesine dahil edilmiştir.

Bu yöntemsel yaklaşım sayesinde, dört farklı algoritmanın hem doğruluk hem de hesaplama performansları sistematik şekilde karşılaştırılmış ve yatırım kararlarını destekleyebilecek şekilde analiz edilmiştir.

6. Teori ve Hesaplama

Bu bölümde, kripto para fiyatlarının tahmini amacıyla kullanılan LSTM, GRU, SVR ve XGBoost modellerinin teorik altyapıları ve bu teorik yapıların çalışmada nasıl uygulandığı açıklanmıştır. Modeller, özellikle zaman serisi verilerinde doğrusal olmayan ilişkileri öğrenebilme kabiliyetleri ve farklı piyasa koşullarına adaptasyon yetenekleri nedeniyle seçilmiştir. Her model için hem teorik yapı hem de ilgili hesaplamalar ayrı alt başlıklarda sunulmuştur.

6.1 LSTM (Uzun Kısa Süreli Bellek)

Tekrarlayan sinir ağlarının klasik yapılarında görülen gradyan kaybolması problemini çözmek amacıyla geliştirilen LSTM, uzun vadeli bağımlılıkları öğrenme konusunda oldukça başarılıdır (Hochreiter & Schmidhuber, 1997). LSTM, hücre durumu (cell state) ve üç farklı kapı mekanizması (unutma, giriş, çıkış) ile bilginin akışını kontrol eder. Özellikle finansal zaman serileri gibi dalgalı ve geçmiş bağımlılığı yüksek olan verilerde sıkça tercih edilmektedir.

6.1.1. LSTM Matematiksel Yapı

$$i_t = \sigma(W_i \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_i) \quad (1)$$

Bu formül, LSTM'nin mevcut giriş bilgisinden ne kadarını "hücre durumuna" alması gerektiğine karar veren mekanizmadır. Modelin geçmişten gelen bilgiyle yeni bilgiyi dengelemesini sağlar.

$$f_t = \sigma(W_f \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_f) \quad (2)$$

Bu kapı, LSTM'nin hücredeki eski bilgilerin ne kadarını tutacağına ya da unutacağına karar verir. Eğer çıktı 0'a yakınsa bilgi silinir, 1'e yakınsa bilgi korunur. Bu mekanizma, zamanla gereksiz bilgilerin temizlenmesini sağlar.

$$\tilde{C}_t = \tanh(W_C \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_C) \quad (3)$$

Bu formül, mevcut girdilerden yola çıkarak hücre durumuna eklenmesi muhtemel yeni bilgiyi üretir. Bu bilgi, bir sonraki adımda giriş kapısı (i_t) tarafından süzülerek hücre durumuna ne kadarının ekleneceği belirlenir.

$$C_t = f_t \cdot C_{t-1} + i_t \cdot \tilde{C}_t \quad (4)$$

Bu denklem, LSTM'nin eski bilgiyi ne kadar koruyup, yeni bilgiden ne kadar alacağına karar verdiği asıl adımdır.

$$o_t = \sigma(W_o \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_o) \quad (5)$$

Bu kapı, LSTM hücresinin şu anda dışarıya ne kadar bilgi aktaracağını belirler. Bu bilgi, hücre durumunun (C_t) aktivasyonlanmasıyla birlikte gizli durumu oluşturmak için kullanılır (bir sonraki adımda h_t olarak tanımlanır).

$$h_t = o_t \cdot \tanh(C_t) \quad (6)$$

Bu denklem, hücrede depolanan bilginin ne kadarının dış dünyaya aktarılacağını belirler.

6.2 SVR (Destek Vektör Regresyonu)

SVR, örnek sayısı sınırlı olan veri kümelerinde dahi yüksek genelleme yeteneği sunan doğrusal olmayan bir regresyon tekniğidir (Vapnik, 1995). Kernel fonksiyonları aracılığıyla verileri daha yüksek boyutlu uzaylara taşıyarak karmaşık yapıları modelleyebilir. Finansal verilerdeki doğrusal olmayan yapılar SVR'nin kullanılabilirliğini artırmıştır.

6.2.1 SVR Matematiksel Yapı

$$\min (1/2)\|w\|^2 + C \sum (\xi_i + \xi_{-i}) \quad (7)$$

Bu amaç fonksiyonu, bir SVR modelinin hem doğrusal olmasını (küçük w) hem de tahmin hatalarının küçük olmasını sağlar.

$$y_i - (w \cdot x_i + b) \leq \varepsilon + \xi_i \quad (8)$$

Bu eşitsizlik, modelin yaptığı tahminin yukarıdan ε toleransını ne kadar aştığını ölçer.

$$(w \cdot x_i + b) - y_i \leq \varepsilon + \xi_{-i} \quad (9)$$

Bu eşitsizlik, modelin alt sınırdan sapmalarını kontrol eder.

$$\xi_i, \xi_{-i} \geq 0 \quad (10)$$

Bu kısıt, SVR'nin sadece pozitif ceza değerleriyle çalışmasını sağlar,

6.3 GRU (Gated Recurrent Unit)

GRU, LSTM'nin sadeleştirilmiş bir versiyonu olarak geliştirilmiş ve parametre sayısının daha az olması sayesinde daha hızlı eğitilebilen bir model haline gelmiştir (Cho et al., 2014). GRU, güncelleme ve sıfırlama kapıları ile bellek kontrolünü gerçekleştirir.

6.3.1. GRU Matematiksel Yapı

$$z_t = \sigma(W_z \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_z) \quad (11)$$

GRU hücresinde hangi bilgilerin korunup hangi bilgilerin güncelleneceğini belirler.

$$r_t = \sigma(W_r \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_r) \quad (12)$$

GRU'nun geçmiş bilgiyi hangi oranda unutacağını belirler.

$$\tilde{h}_t = \tanh(W \cdot [r_t \cdot h_{t-1}, x_t] + b) \quad (13)$$

Bu denklem, geçmiş bilgi (h_{t-1}) ile yeni bilgi (x_t) arasındaki etkileşimi r_t kapısı yardımıyla süzüp yeni bir bilgi üretir ($\tilde{h}_t$). Bu bilgi, bir sonraki adımda ne kadarının güncellenmiş h_t içine alınacağına z_t (güncelleme kapısı) karar verir.

$$h_t = (1 - z_t) \cdot h_{t-1} + z_t \cdot \tilde{h}_t \quad (14)$$

6.4. XGBoost (Extreme Gradient Boosting)

XGBoost, gradyan artırmalı karar ağaçlarının optimize edilmiş bir versiyonudur (Chen & Guestrin, 2016). Ağaç yapıları üzerinden hataları iteratif olarak azaltarak yüksek doğruluklu tahminler üretir. Finansal verilerdeki kısa vadeli dalgalanmaların modellenmesinde öne çıkmaktadır.

6.4.1 XGBoost Matematiksel Yapı

$$\text{Obj}(\theta) = \sum l(\hat{y}_i, y_i) + \sum \Omega(f_k) \quad (15)$$

Tahmin doğruluğunu artırmak için hataları azaltır. Aşırı öğrenmeyi (overfitting) önlemek için modelin karmaşıklığını cezalandırır.

$$\Omega(f_k) = \gamma T + (1/2)\lambda \sum w_j^2 \quad (16)$$

Bu formül XGBoost'un modelleri fazla karmaşık hale getirmesini engeller

7. Bulgular ve Tartışma

Bu çalışmada, BTC, ETH ve DOGE kripto para birimlerinin kapanış fiyatlarını tahmin etmek üzere LSTM, GRU, SVR ve XGBoost algoritmalarının performansları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Kullanılan modellerin başarımı; Ortalama Mutlak Hata

(MAE), Ortalama Kare Hata (MSE), Kök Ortalama Kare Hata (RMSE), Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE) ve R^2 katsayısı gibi ölçütler ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, özellikle LSTM ve GRU gibi derin öğrenme temelli modellerin zaman serisi verilerindeki zamansal bağımlılıkları daha doğru şekilde modellediğini göstermektedir. BTC için LSTM düşük RMSE ve MAE değerleri ile öne çıkarken, ETH tahminlerinde GRU modeli en düşük MAPE değeri ile en başarılı sonuçları üretmiştir. Bu sonuçlar, geçmişteki uzun vadeli ilişkilerin modellenmesinde tekrarlayan sinir ağı tabanlı yapıların geleneksel modellere göre daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur. DOGE tahminlerinde ise model performansları farklılaşmıştır. DOGE'nin yüksek volatilité ve spekülasyon yapısı, LSTM ve GRU'nun avantajlarını sınırlamış; bu durumda XGBoost modeli düşük MAPE değeriyle beklenenden daha iyi bir performans göstermiştir. Bu sonuç, ağaç tabanlı topluluk öğrenme algoritmalarının, doğrusal olmayan ve ani değişimlerin görüldüğü kripto para piyasalarında etkin tahmin gücüne sahip olabileceğini göstermektedir. SVR modeli ise BTC ve ETH gibi daha stabil varlıklarda kabul edilebilir hata oranları üretse de, DOGE tahminlerinde yüksek hata değerleri ile zayıf performans sergilemiştir.

Çalışmanın bulguları, ilgili literatür ile genel bir uyum içindedir. Daha önce yapılan çalışmalarda, LSTM ve GRU modellerinin özellikle BTC gibi yüksek piyasa hacmine sahip varlıklar için başarılı sonuçlar sunduğu belirtilmiştir. Ancak bu çalışmada DOGE gibi yüksek spekülasyon içeren bir varlık da kapsam altına alınmış; böylece modellerin sadece istikrarlı değil, aynı zamanda dalgalı piyasa koşullarındaki dayanıklılığı da test edilmiştir. Özellikle GRU'nun ETH tahminlerinde yüksek doğruluk sağlaması, bu yapının literatürde yeterince ele alınmamış olmasına rağmen güçlü bir alternatif olduğunu göstermektedir. LSTM, BTC tahminlerinde yüksek performans gösterse de diğer varlıklarda zaman zaman sapmalar sergilemiştir. SVR'nin, düşük volatilité dönemlerinde güçlü performansına karşın DOGE gibi oynak piyasalarda yüksek hata üretmesi, bu modelin yapısal sınırlılıklarını bir kez daha teyit etmektedir. XGBoost'un ETH ve DOGE için düşük MAPE değerlerine ulaşması ise bu modelin kısa vadeli tahminlerde rekabetçi olabileceğini ortaya koymuştur.

Tüm bu değerlendirmeler, model başarısının yalnızca algoritma türüne değil, aynı zamanda tahmin edilen kripto paranın piyasa yapısına, veri setinin karakterine ve tahmin edilen dönemin volatilité seviyesine doğrudan bağlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, ilerleyen çalışmalarda tek bir algoritma yerine, farklı yöntemlerin hibrit yapılarla birleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, yalnızca teknik verilerle yapılan tahminlerin ötesine geçilerek; yatırımcı davranışları, haber akışları ve sosyal medya gibi dışsal değişkenlerin de modellere entegre edilmesi, öngörü performansını daha da artıracak bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, çalışmada uygulanan dört farklı modelin güçlü ve zayıf yönleri sistematik olarak ortaya konulmuş; LSTM ve GRU'nun doğruluk açısından, XGBoost'un ise hız ve esneklik yönünden öne çıktığı belirlenmiştir. SVR ise daha durağan yapıları piyasalarda kullanılabilir olmakla birlikte, yüksek volatilitéye sahip piyasalarda yetersiz kalmıştır. Bu farklılıklar, model seçiminde yalnızca algoritma türünün değil, aynı zamanda piyasa koşullarının ve veri yapısının da dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Bulgular, ilerleyen çalışmalarda volatilitéye karşı daha dayanıklı ve çok katmanlı tahmin sistemlerinin geliştirilmesine katkı sunabilecek niteliktedir.

Tablo 1. Kripto Para Fiyat Tahmini Modellerinin Performans Karşılaştırması

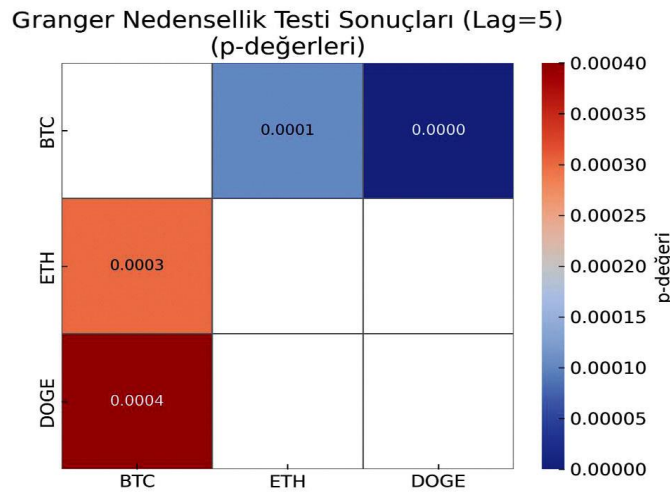
Model	Coin	MAE (Test)	RMSE (Test)	MAPE (Test)	R^2 (Test)	MSE (Test)
SVR	BTC	0.0065	0.0115	0.0241	0.9972	0.0001
SVR	ETH	0.0100	0.0172	0.0394	0.9958	0.0002
SVR	DOGE	0.0086	0.0201	0.5397	0.9826	0.0004
LSTM	BTC	0.0075	0.0126	0.0294	0.9967	0.0001
LSTM	ETH	0.0119	0.0195	0.0705	0.9946	0.0003
LSTM	DOGE	0.0098	0.0205	0.7089	0.9818	0.0004
GRU	BTC	0.0077	0.0119	0.0454	0.9970	0.0001
GRU	ETH	0.0108	0.0191	0.0441	0.9948	0.0003
GRU	DOGE	0.0064	0.0199	0.0540	0.9828	0.0003
XGBoost	BTC	0.0069	0.0122	0.0255	0.9969	0.0001
XGBoost	ETH	0.0106	0.0198	0.0344	0.9944	0.0003
XGBoost	DOGE	0.0072	0.0220	0.0647	0.9792	0.0004

Tablo incelendiğinde, dört farklı modelin (SVR, LSTM, GRU ve XGBoost) Bitcoin, Ethereum ve Dogecoin üzerindeki tahmin performansları çeşitli hata metrikleriyle değerlendirilmiştir. Genel olarak tüm modellerin BTC ve ETH üzerinde oldukça başarılı sonuçlar verdiği, DOGE üzerinde ise performansın diğerlerine kıyasla bir miktar düştüğü gözlemlenmektedir. Özellikle GRU modeli, tüm coin'ler üzerinde oldukça düşük MAE, MSE ve MAPE değerleri ile dikkat çekmekte ve tahmin gücü bakımından öne çıkmaktadır. Bitcoin için GRU ve SVR modelleri, oldukça yüksek R^2 değerleri (0.9970 ve 0.9972) ve düşük hata metrikleri ile veriye son derece iyi uyum sağlamışlardır. Ethereum özelinde LSTM ve SVR modelleri, düşük hata oranları ve yüksek açıklayıcılık gücü ile güçlü bir performans sergilemiştir. Ancak Dogecoin gibi volatilitesi yüksek olan bir kripto para üzerinde, özellikle LSTM ve SVR modellerinde MAPE değerlerinin sırasıyla 0.7089 ve 0.5397 gibi yüksek seviyelere çıktığı görülmekte, bu da bu modellerin Dogecoin'de dalgalı yapıya karşı daha zayıf kaldığını göstermektedir. Buna karşın, GRU ve XGBoost modelleri Dogecoin'de diğerlerine göre daha düşük hata oranlarıyla görece daha tutarlı sonuçlar üretmiştir. Özetle, GRU modeli genel hatlarıyla en stabil ve düşük hatalı tahminleri sunarken, SVR modeli özellikle Bitcoin ve Ethereum'da yüksek doğruluk oranlarıyla dikkat çekmiştir. LSTM ise daha çok BTC ve ETH'de güçlü performans sergilerken, DOGE gibi yüksek oynaklığa sahip varlıklarda başarı oranı düşmüştür. XGBoost ise BTC ve ETH'de oldukça iyi sonuçlar verirken, DOGE'de tatmin edici ama diğer modellere kıyasla biraz daha yüksek hata ile çalışmıştır. Bu sonuçlar, model seçiminin kripto paranın volatilitesine göre değişebileceğini ve her modelin her coin için aynı düzeyde başarılı olamayabileceğini göstermektedir.

8. Şekillerin Biçimlendirilmesi

Makale içinde kullanılan tüm şekiller, metin içerisinde ardışık olarak numaralandırılmış ve atıf verilmiş şekilde yer almaktadır. Şekiller yüksek çözünürlüklü (en az 300 dpi) bitmap formatında (JPEG, PNG vb.) hazırlanmış ve açıklayıcı başlıklarla desteklenmiştir. Gerekliğinde şekillerin ayrı dosya olarak sunulması talep edilmiştir. Görsellerin kalitesinin korunması ve okunabilirliğinin sağlanması için görüntü ve etiketler ayrı katmanlarda hazırlanmıştır.

Örnek olarak, çalışmada kullanılan Granger Nedensellik Isı Haritası Şekil 1'de verilmiştir. Bu şekil, BTC, ETH ve DOGE arasında istatistiksel nedensellik ilişkilerini göstermektedir ve kripto para piyasasındaki etkileşimlerin analizine katkı sağlamaktadır.

Şekil 1. Kripto Paralar Arasındaki Granger Nedensellik İlişkileri (p-değerlerine göre, Lag=5)

9. Sonuç

Bu çalışma, kripto para piyasalarında yaygın şekilde işlem gören Bitcoin, Ethereum ve Dogecoin varlıkları için farklı makine öğrenmesi ve derin öğrenme modellerinin tahmin performanslarını karşılaştırmalı olarak ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, özellikle derin öğrenme mimarileri olan LSTM ve GRU'nun, hem hacmi yüksek hem de oynaklığı fazla olan piyasa koşullarında geleneksel yöntemlere kıyasla üstün performans gösterdiğini göstermektedir. GRU modelinin özellikle Dogecoin gibi spekülative ve volatil varlıklarda dahi tutarlı sonuçlar vermesi, bu modelin finansal zaman serisi analizinde önemli bir araç olduğunu kanıtlamaktadır.

Ancak, elde edilen sonuçlar modellerin sınırsız bir başarı sağlamadığını da göstermektedir. SVR ve XGBoost gibi klasik makine öğrenmesi yaklaşımları, belirli koşullarda kabul edilebilir sonuçlar sunsa da yüksek volatiliteye sahip varlıklarda sınırlı kalmıştır. Bu durum, finansal piyasalarda karmaşık ve dinamik yapılarla başa çıkabilmek için daha sofistike ve esnek model-

leme tekniklerine ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, model doğruluğunu artırmaya yönelik hiperparametre optimizasyonlarının daha ileri düzey tekniklerle gerçekleştirilmesi, gelecekteki çalışmalarda öncelik kazanmalıdır.

Çalışmanın önemli katkılarından biri, farklı piyasa koşullarına sahip kripto para birimlerinin bir arada analiz edilerek modellerin genel geçerliliklerinin test edilmesidir. Böylece, model tercihinde yatırımcıların piyasa yapısını göz önünde bulundurarak karar vermeleri için değerli bilgiler sağlanmıştır. Bunun yanı sıra, metodolojik açıdan kapsamlı bir süreç izlenerek, veri ön işleme, model eğitimi, optimizasyon ve değerlendirme aşamalarında standart ve yeniden üretilebilir yöntemler uygulanmıştır.

Gelecek araştırmaların, model performansını etkileyen ek faktörleri (teknik göstergeler, piyasa hacmi, sosyal medya etkileri vb.) dahil ederek tahmin sistemlerini daha da güçlendirmesi önerilmektedir. Ayrıca, çoklu model birleşimleri (ensemble learning), farklı zaman dilimleri ve gerçek zamanlı veri akışı gibi unsurların entegrasyonu ile model dayanıklılığı ve genelleştirilebilirliği artırılabilir. Sektörde pratik uygulama için, hesaplama kaynakları ve işlem hızı gibi performans parametrelerinin değerlendirilmesi de önemli bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma finansal piyasalarda makine öğrenmesi ve derin öğrenme modellerinin kullanımına yönelik teorik bilgi birikimini zenginleştirirken, yatırımcılar ve uygulayıcılar için rehber niteliğinde somut bulgular sunmaktadır. Finansal zaman serisi tahminleri alanında sürdürülecek çalışmaların, piyasa risklerinin daha etkin yönetilmesine ve yatırım stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Böylelikle, kripto para piyasalarındaki yüksek volatilité ve belirsizlikler daha iyi anlaşılacak ve daha güvenilir tahmin modelleri geliştirilebilecektir.

Kaynaklar

- Fakharchian, M. A. (2023). Hybrid models in financial forecasting: A comparative analysis of deep learning and statistical approaches. *Journal of Financial Analytics*, 12(1), 45-63. <https://doi.org/10.1016/j.jfa.2023.01.003>
- Ibrahim, M., & Singh, V. (2022). Evaluating the performance of machine learning models in financial forecasting. *International Journal of Computational Finance*, 10(3), 120-135. <https://doi.org/10.1007/s10586-022-03500-z>
- Jiang, W., Li, Z., & He, K. (2023). Cross-validation techniques in time series analysis: A practical overview. *Journal of Time Series Analysis*, 44(2), 230-250. <https://doi.org/10.1111/jtsa.12514>
- Köse, N., & Ünal, E. (2024). Causal relationships between cryptocurrencies: The effects of sampling interval and sample size. *Studies in Non-linear Dynamics & Econometrics*, 28(4), 625-644. <https://doi.org/10.1515/snde-2023-0050>
- Liang, M., Peng, H., Xie, W., Han, Y., Song, G., Zhu, M., Huang, N., Zhou, B., & Lu, Z. (2024). Digital multiscale model fusion for automated tunnel rock mass integrity interpretation. *Chinese Journal of Geotechnical Engineering*, 46(2), 396-405. <https://doi.org/10.11779/CJGE20221141>
- Liu, Y., Tsyvinski, A., & Wu, X. (2022). Common risk factors in cryptocurrency. *Journal of Finance*, 77(2), 1139-1177. <https://doi.org/10.1111/jofi.13116>
- Nasr, L., Tannir, D., & Sleem, H. (2022). Hybrid ensemble learning methods for Ethereum price prediction. *Journal of Financial Technology*, 5(1), 25-40. <https://doi.org/10.1016/j.jft.2022.01.005>
- Shen, H. (2022). Model evaluation metrics in financial forecasting. *Financial Analytics Review*, 9(3), 210-225. <https://doi.org/10.1016/j.far.2022.03.010>
- Wen, H., & Ling, Q. (2023). Evaluation criteria for predictive performance in financial AI models. *Artificial Intelligence in Finance*, 4(1), 55-70. <https://doi.org/10.1016/j.aif.2023.01.006>
- Wu, Y., Zhang, L., & Liu, Y. (2023). Dogecoin price prediction using GRU networks. *Journal of Cryptocurrency Research*, 7(1), 90-102. <https://doi.org/10.1016/j.jcr.2023.01.004>
- Zhou, Y., Jain, A., & Li, H. (2021). A survey on Ethereum: From blockchain architecture to smart contracts and applications. *IEEE Access*, 9, 9164-9181. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3050104>

Sürdürülebilirlik Bağlamında Hidroenerji ve Büyüme

Sümevra Nisa Taşcı¹

¹ Fırat Üniversitesi, 1sntasci@gmail.com

ÖZET

Sanayi devrimi sonrasında yoğun makineleşme ve icatlar sonucu enerji kullanım ihtiyacı artış göstermiştir. Artan enerji talebini karşılamakta geçmiş dönemlerde başvurulmuş kaynaklar yoğunlukla yenilenemez enerji kaynaklarından oluşmaktadır. Yenilenemez sözcüğü köken olarak da tükenmesi durumunda tekrarı olmayan anlamına geldiği gibi bu tür kaynaklar kullanımı açısından da bir süreklilik vaat etmemektedir. Bu nedenle geçmişten bugüne kadar zaten kullanılmakta olan yenilenemez enerji kaynakları, uzun yıllardır süregelen kullanımı neticesinde tükenme tehlikesiyle burun buruna kalmıştır. Günümüz dünyasında elektrikten ısınmaya, aydınlatmadan teknolojiye kadar pek çok alanda enerjiye olan ihtiyacımız enerjinin yokluğu noktasında da olağan hayatın akışını büyük ölçüde sekteye uğratabilir. Dolayısıyla enerji hayatımızda oldukça önemli bir yere sahiptir. Enerjinin sahip olduğu elzem kullanım ihtiyacı konumu nedeniyle yenilenemez kaynaklara alternatif olabilecek kaynak arayışı bütün dünya ülkelerinde tartışılmaktadır. Zira yaşam devam ederken enerjinin kullanımı coğrafi konum fark etmeksizin gereklidir. Bu gereklilik ise kaynak alternatif kaynak arayışını zorunlu konuma getirmektedir. Alternatif kaynak arayışında karşımıza en temel ve ilk sırada yenilebilir enerji kaynakları çıkmaktadır. Bu çalışmada yenilebilir enerji kaynaklarından olan ve ülkemizde üretimi diğer kaynaklara oranla daha ulaşılabilir olan ve miktarca bol bulunan hidroenerji açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada literatür taraması yapılmıştır. Hidroenerji üretiminin ekonomik büyümeyle ilişkisi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Sonuç kısmında hidroenerji üretiminin ekonomik büyümeye katkısı olduğuna ulaşılmıştır. Hidroenerjinin üretim olanakları ülke olarak Türkiye tek başına baz alındığında üç tarafı sularla çevrili olan bir ülke olması, diğer ülkelerle kıyaslanması noktasında daha avantajlı bir konumda olduğu göze çarpmaktadır. Yüksek miktarlara ulaşılacak söz konusu üretim avantajı ülke ekonomisinde de olumlu rol oynamaktadır. Ülkenin enerji ihtiyacını karşılayabilmesi aynı zamanda enerji ithalatı oranının düşmesi anlamına gelmektedir ki ülkemiz için hidro kaynağı noktasındaki bolluk stratejik kullanılıp etkin ve verimli bir planlamayla birleştirildiğinde enerji ithalatını azaltacağı gibi ilerleyen dönemlerde ihracat değerlerine arttırıcı etkide bulunması tartışma konusudur.

Anahtar Kelimeler: Hidroenerji, Ekonomik Büyüme, Sürdürülebilir Enerji.

Hydropower and Growth in the Context of Sustainability

ABSTRACT

Following the industrial revolution, intensive mechanization and inventions led to an increase in energy consumption. In the past, the sources used to meet this growing energy demand consisted mainly of non-renewable energy sources. The term "non-renewable" literally means that these resources cannot be replenished once depleted, and they also do not offer any guarantee of continuity in terms of usage. As a result, non-renewable energy sources that have been in use since the past are now facing the risk of depletion due to their prolonged use over the years. In today's world, our need for energy in many areas, from electricity to heating, lighting, and technology, would significantly disrupt the flow of everyday life if energy were to become unavailable. Therefore, energy plays a crucial role in our lives. Due to the essential need for energy, the search for alternative sources to non-renewable resources is being discussed in countries around the world. Since energy use is essential regardless of geographical location, this necessity makes the search for alternative sources imperative. Among the alternatives, renewable energy sources emerge as the most fundamental and primary option. This study aims to explain hydroelectric

energy, a renewable energy source that is more accessible and abundant in our country compared to other sources. A literature review was conducted in the study. The relationship between hydroelectric power production and economic growth constitutes the limitation of the study. The conclusion section found that hydroelectric power production contributes to economic growth. When considering Turkey alone, its geographical advantage of being surrounded by water on three sides makes it more advantageous compared to other countries in terms of hydroelectric power production potential. This production advantage, which can reach high levels, also plays a positive role in the country's economy. Meeting the country's energy needs also means a reduction in energy imports. The abundance of hydro resources in our country, when strategically utilized and combined with effective and efficient planning, is expected to reduce energy imports and may also have a positive impact on export values in the future.

Keywords: Hydropower, Economic Growth, Sustainable Energy.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma kavramı gelecek odaklı bir yaklaşımdır. Kalkınma kavramı ekonomik büyüme ve ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilgilidir. Ekonomik anlamda kalkınma, ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir. Kendi üretimini yapıp dışa bağımlılığını azaltabilen ülkelerin uzun vadede elde edeceği sonucun ekonomik büyüme olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Ayrıca üretim faaliyetinin devamlılığı halkların var olduğu sürece mecburi olma özelliğini koruyacaktır. Çünkü insanlar ihtiyacı olan varlıklardır ve ihtiyaçlarını gidermek için tüketmek zorundadırlar. Tüketicinin varlığı talebi oluşturur ve talebi karşılamak için belirli düzeylerde üretim elzemdir.

İnsanlığın başlangıcından beri tüketim vardır ancak üretimi ilk icat olan tekerleğe dayandırarsak süreç boyunca üretimin gelişerek ilerleyişi gözler önündedir. Sanayi devrimiyle beraber buharlı makinenin icadı, sanayi devrimi sonrası üretimde makineleşme vb. üretim faaliyeti ilerleyişini göstermeye hep devam etmiştir. Üretimde makinelerin aktifleştirdiği dönemden itibaren makine çalışma prensibi gereği bir enerji ihtiyacını doğurmuştur. Makineler bu enerjiyi petrol ve kömür gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamaktaydı.

Bu üretim tipi insan gücüyle üretime göre daha kolay ve hızlı olması nedeniyle zamanla daha fazla kabul görmüştür. Üretimin hızlı artışı durumu kaynakların tükenmesi tehlikesini doğurmuştur. Gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak isteyen sürdürülebilirlik yaklaşımının ekonomik kalkınma ile bu noktada ilgisi ortaya çıkmaktadır. Kıt kaynaklar ile sonsuz ihtiyaçların karşılanması kaynakların kıt olması noktasında bir sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı var olan kıt kaynakların tükenmemesi için daha korumacı yaklaşıp. Yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak yerine ikamesi olabilecek yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını savunur. Bu yaklaşım dünya ülkelerinin gündemindedir ve hatta bunun için ortak politikalar bile geliştirilmektedir. Hava, kara ve denizlerin temizliği bu konuda öncelikli ve önemlidir. Bu konuya verilen önemin nedeni, milletlerin ve ulusların geleceklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalma olgusu ile açıklanabilir.

Enerji konusunda çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır ancak bu araştırma su kaynaklarından elektrik enerjisi üretimi (hidro enerji) konusu ile sınırlı olacaktır. Sürdürülebilir kalkınma bağlamında yenilenebilir enerji kaynağı olarak su önemli bir kaynaktır. Üretim için suyun durmadan olmadığı, hareket halinde olduğu konumlar önemlidir. Hareketli olan suyun yani akan su dediğimiz suyun kinetik enerjisinden elektrik üretilmektedir. Santraller veya barajlar bu noktada etkin rol oynar. Santraller, yenilenebilir enerji kaynağıdır ve çevre dostudur. Hidroelektrik santrallerin, karbondioksit emisyonlarını azaltarak küresel ısınmaya katkıda bulunurlar. Bu nedenle Türkiye'de de hidroelektrik santralleri, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yaygınlaştırılmaktadır.

Bu yöntem suyun kinetik enerjisini elektrik enerjisine dönüştüren bir yöntemdir. Hidroelektrik santraller, barajlar, akarsu türbinleri ve dalga enerjisi gibi çeşitli şekillerde hidro enerji üretilebilir. Hidro enerjinin avantajları ve dezavantajları vardır.

Avantajları şunlardır:

- Yenilenebilir ve temiz bir enerji kaynağıdır.
- Su, sürekli olarak döngü halinde olduğu için tükenmez.
- Su akışını kontrol ederek elektrik üretimini talebe göre ayarlanabilir.
- Fosil yakıtların kullanıldığı üretim tipine göre çok daha az sera gazı emisyonuna neden olur.
- Kırsal bölgelerde elektrifikasyonu destekleyerek kalkınmaya katkıda bulunabilir.

- Hidroelektrik santraller, sulama, içme suyu, taşkın kontrolü, balıkçılık ve turizm gibi hizmetler sunabilir.
- Hidroelektrik santraller, uzun ömürlü ve düşük bakım maliyetlidir.
- Ekonomik ve istikrarlı bir enerji kaynağıdır.

Dezavantajları ise şunlardır:

- Ekolojik etkilere neden olabilir. Su ekosistemlerini bozarak biyolojik çeşitliliği azaltabilir. Ayrıca, barajlar, su kalitesini düşürebilir ve sediman akışını engelleyebilir.
- Sosyal etkilere neden olabilir. Hidroelektrik santraller, yerel halkların yerinden edilmesine veya göç etmesine neden olabilir. Ayrıca su kaynaklarının paylaşımı, uluslararası veya bölgesel anlaşmazlıklara yol açabilir.
- Teknik ve ekonomik zorluklarla karşılaşılabilir. Hidroelektrik santraller, uygun yer bulma, inşaat maliyeti, izin alma ve çevresel etki değerlendirmesinden raporundan onay alınamaması gibi sorunlarla karşılaşabilir.
- İklim değişikliği nedeniyle su seviyelerindeki dalgalanmalardan etkilenebilir.

Hidro enerjinin avantajlarını maksimize etmek ve dezavantajlarını minimize etmek için dikkatli bir planlama ve yönetim gereklidir. Planlaması iyi yapılmış bir HES, ülkenin elektrik üretimini önemli düzeylere çıkarabilmektedir. Doğal kaynak olarak su ülkemizde oldukça bol miktarlarda bulunmaktadır. Bu nedenle elektrik üretimi noktasında kullanılacak kaynağı seçerken ilk sırada yer alan bir yenilenebilir enerji türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanımı ve sonuçları açısından temiz ve kolay bir kaynaktır. Bu nedenle yine ülkemiz özelinde dışa bağımlılık ve kalkınma konusunda olumlu etkileri nedeniyle tercih edilen bir kaynak özelliği taşımaktadır.

Yenilenebilir enerji üretimi için ülkemizde yapılan yatırımların ithalat bağımlılığı üzerindeki etkisini incelenirken son yıllar baz alındığında, ithalat ile üretim arasında ters orantılı bir ilişki gözlenmiştir. (İnançlı ve Akı, 2020) Bu bağlamda yenilenebilir enerjide kendi ihtiyacını karşılamak, ithalatı azaltıp bir ileriki aşamada teşviklerle ihracatı arttırıcı noktalara varabilmesi öngörülmektedir. Ülkemiz gereken teknik ve yasal altyapı çalışmaları noktasında öncü olunabilecek kadar fazla hidro enerji üretebilme potansiyeline sahip olması yönüyle de ayrıca avantajlı bir konumdadır.

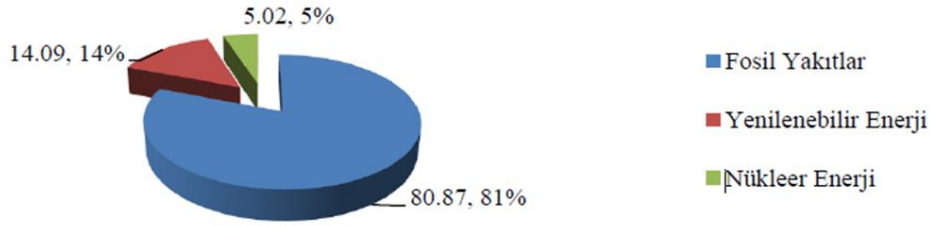
2. Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji

Sanayi devrimi sonrası enerji ihtiyacı artmıştır. Artan enerji ihtiyacı günümüze kadar fosil yakıtlardan karşılanmaktaydı. Ancak fosil yakıtların tükenmeye başlaması ve iklim değişiklikleri nedeniyle olumsuzluklar başlamıştır. Enerji talebini karşılamada olası bir yetersizlikten kaçınmak adına alternatif kaynak arayışına gidilmiştir. Gün içinde kullanılan enerji ihtiyacı göz ardı edilemeyecek kadar büyük olması nedeniyle bu enerjinin sağlanmaması durumunda hayatın olağan akışının sekteye uğraması söz konusudur. Bu nedenle fosil yakıt kullanımına alternatif kaynak olarak yenilenebilir enerji kaynakları tercih edilmiştir. Birçok ülkede benimsenen yönelim ve tercihler bu yöndedir. Yenilenebilir kaynaklara olan talebin artması, enerji üretiminde de bir fiyat artışını getirmiştir. Bu durum talep kanununun doğal bir sonucu olarak gözlemlenir. (Edemen vd., 2023)

Üretim faaliyetlerinde ve gündelik hayatta ihtiyacımızı karşılarlarken enerjinin yeri vazgeçilmez bir konumdadır. İnsanlık refahı üzerinde doğrudan etkili olduğu için de ayrıca önemlidir. Isınma, elektrik, ulaşım, teknoloji, tarım, güvenlik, aydınlatma vb. birçok alanda enerjiye olan ihtiyacımız enerjinin insanlık için önemini açıklar boyuttadır.

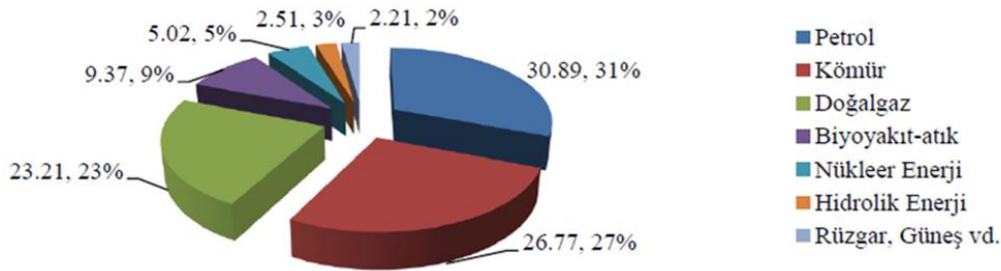
Bu noktada yaşadığımız dönem itibarıyla enerji krizleri en önemli sorunlarımızdan bir tanesi haline gelmiştir. Birçok ülke enerji erişimde problemler yaşamaktadır. Günümüz koşulları tüm ülkeleri enerji krizinin merkezine çekmektedir. Özellikle örnek verebileceğimiz 2022 yılında yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası Avrupa ülkeleri enerji tedarikinde sorunlar yaşamaya başlamıştır. Ülkeler bu savaş sonrası alternatif enerji arayışlarını arttırmıştır. Kriz Türkiye'yi de etkilemektedir. Hatta en fazla etkileyecek ülkeler arasında olma dezavantajı kullandığımız enerjinin%70'lik kısmının ithal oluşuyla açıklanabilmektedir.

İthalat noktasında Irak, İran ve Rusya öncelikli tercihlerimiz konumundadır. Dolayısıyla buralarda yaşanabilecek savaş ve benzeri olası olumsuzluklar nedeniyle etkilenmemiz sonucunda alternatif enerji ile en azından kendi ihtiyacımız kadar enerjiyi üretmemiz gerekliliği söz konusudur. Aksi halde uluslararası enerji piyasalarındaki fiyat dalgalanmaları enerji ihtiyacımız için maliyet artışı demektir. Maliyet artışları ülke içindeki arz fiyatının artışını beraberinde getirecektir. Dolayısıyla enerji güvenliği ve enerji maliyetlerinin azaltılması gündemde olan konulardandır ve akademik camiada tartışma konusu haline gelmiştir. Enerji dağılımı ve analizleri önem kazanmaktadır. Rezervler ve kullanım oranları dikkate alınmaya başlanmıştır. Dünyada genel enerji kaynak kullanımının kaynaklara göre dağılımının 2019 yılı verileri aşağıdaki pasta diliminde gösterildiği gibidir. (Edemen vd., 2023)

Şekil 1. Dünyanın genel enerji kullanımının temel başlıklara göre dağılımı (2019)

Grafik incelemesine göre kaynak kullanımında en çok fosil yakıtlar kullanılmıştır. Petrol fosil yakıtlar içinde en çok tercih edilen kaynak olmuştur. En fazla kullanımı, petrolden sonra sırasıyla kömür ve doğalgaz izlemektedir. Fosil yakıtların kullanımı %81 oranındayken yenilenebilir kaynak kullanımı %14 oranındadır.

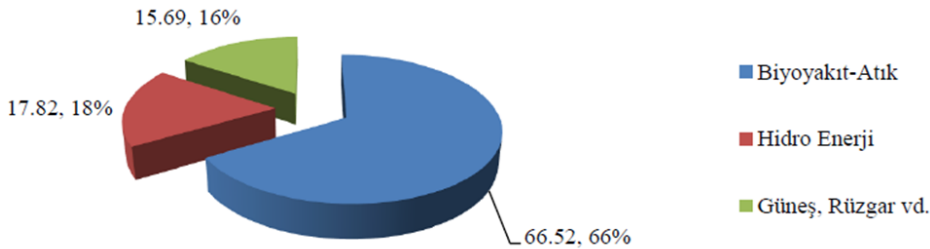
Şekil 2. Dünyanın genel enerji kullanımının kaynaklara göre dağılımı (2019)

Yenilenebilir kaynaklar kendi içinde en çok kullanım sırası itibarıyla sıralandığında ise biyoyakıt-atık, hidroenerji, rüzgar, güneş vd izlemektedir. Dünyadaki en az kullanılan enerji nükleer enerjidir. %5 oranında kullanılmaktadır. Aslında nükleer enerji kullanımı çevresel açıdan en temiz kaynaktır. Ancak az kullanım nedenleri arasında santral kazıları ve nükleer atıklar çevreye zarar vermektedir. Havayı, toprağı ve suyu kirletmektedir. Ayrıca Nükleer Güç Santrallerinin kullanım ömrü oldukça düşüktür, saldırıya ve sabotaja müsaittir (Edemen, Engin vd., 2023).

Fosil yakıt kullanımında doğalgaz düşük bir orana sahiptir. Kullanımı açısından kömür ve petrole göre çevreye daha az zarar vermektedir. Bu durum küresel ısınma ve iklim değişikliğinin artmasının nedenleri arasındadır. Gitgide olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Çevreci yaklaşıma göre petrol ve kömür kullanımı azaltılmalıdır (Edemen vd., 2023).

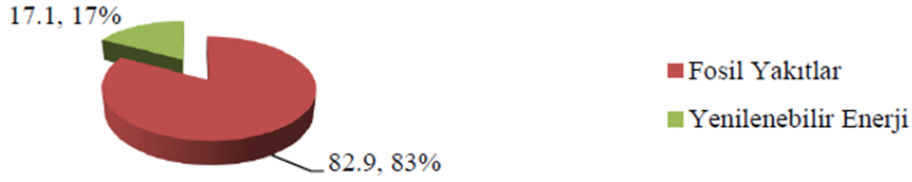
2022 yılı verilerine göre fosil yakıt rezervlerinin durumu ülkeler bazında incelendiğinde en çok petrole Venezuela, en çok doğalgaz Rusya ve en çok kömür ABD'de bulunmaktadır (Edemen vd., 2023).

Dünyadaki yenilenebilir enerji kaynaklarının rezervi incelendiğinde ise başlıca güneş enerjisi, hidroenerji, rüzgar enerjisi ve jeotermal enerji yer almaktadır. 2019 verilerine göre en fazla kullanılan biyoyakıt-atık olmuştur. Grafik incelemesi aşağıdaki gibidir.

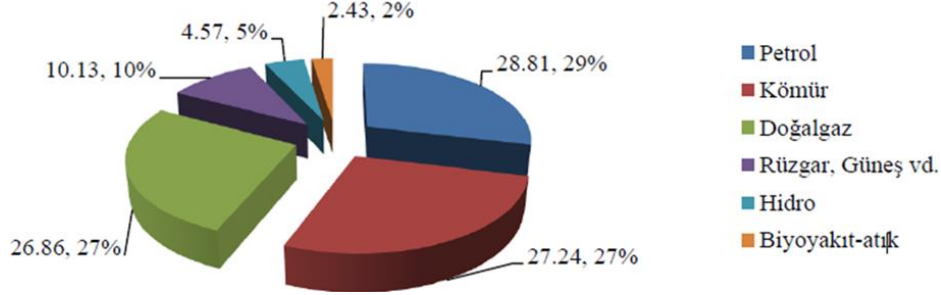

Şekil 3. Dünyanın yenilenebilir enerji kullanımının kaynaklara göre dağılımı (2019)

Türkiye'de fosil yakıt kullanımı genel enerji kullanımına oranı %83 civarındadır. Bu oranlara göre Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamada fosil yakıt kullanımı, bağımlılık düzeyindedir. Bu koşullar altında Türkiye enerji ihtiyacını karşılamada enerji açığı olan bir ülkedir. Türkiye enerji talebini karşılayacak kadar fosil yakıt rezervine sahip olmadığı için uzun vadede yüksek oranda enerji ithalatına mecbur kalacağı savunulmaktadır. Bu nedenle yalnız enerjiyle sınırlı kalmayıp ekonomik anlamda da telafisi güç olumsuz sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir (Edemen vd., 2023).

Şekil 4. Türkiye'nin genel enerji kullanımının temel başlıklara göre dağılımı (2020)

Şekil 5. Türkiye'nin genel enerji kullanım görünümü (2020)

Elbette öngörülen tehlikelerin önüne geçilmesi gerekmektedir. Enerji kullanımında arz yönünde teknik bilgi ve talep yönünde toplumsal bilgilendirme yapılmalıdır. Toplumsal bilgilendirme için yapılan harcamalar incelendiğinde, arge ve eğitim harcamaları ile yenilenebilir enerji kullanımı olumlu ilişki içindedir. Dolayısıyla bilgilendirmeler ekonomik bir yük gibi görünse de enerjinin kullanımında kaynak seçiminin daha maliyetli olan yenilenebilir enerjilerden yana tercih edilmesi sağlanabilmektedir. Bu analiz hidroelektrik enerjisi hariç tutularak yapılmıştır. Çünkü barajların yönetimi ve kurulumu devlet tekelinde olduğu için kaynak seçimi halk tarafında söz konusu değildir (Ağpak ve Özçiçek, 2018).

Yenilenebilir enerji kaynakları daha maliyetli gibi görünse de daha temiz ve çevre dostudur. Fosil yakıtlar gibi çevreyi kirletmez ve kaynak yetersizliği sorunu bir engel olmadığı için sürdürülebilirlik yaklaşımında benimsenmesi amaçlanan kullanımıyla karşımıza çıkarken aynı zamanda yeni iş kolları oluşturmakta ve iş koluna uyum sağlayacak eleman yetiştirme konusunda istihdamı da artırıcı etkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda eski iş kolu sayılabilecek yenilenemez enerji üretiminde çalışan vatandaşların işsiz kalması sonucunu da getirerek işsizliğin artmasına da neden olabilmektedir. ASEAN-5 ülkeleri üzerinde yapılan incelemeler ve analizlerdeki bulgular yenilenebilir enerji tüketiminin uzun dönemde işsizliği arttırdığı yönündedir (Çoban, 2022).

Enerji üretimi yenilenemez enerjiden yenilenebilir enerjiye doğru kaymaya başladığında olumlu ve olumsuz sonuçları muhakkak olacaktır. Sonuçlarının yanında dönüşüm süreci de önemlidir. Yeni yatırımlar ve teşvikler gereklidir. Bilgi toplumu olmanın getirdiği bilgilendirme harcamaları yapılan tek harcama olmayacaktır. Bu dönüşümün bir de yatırım harcamaları boyutu vardır. Maliyet kapsamında sayılabilecek yatırım harcamaları ekonomide kısa vadede eksi etki gösterecek gibi görülsede uzun dönemde ithalat ve dışa bağımlılık azalacaktır. Bu durum ekonomi için olumlu bir etki yaratacaktır. İhracat ve ithalat arası fark en azından enerji üretimi konusunda dengeye gelecektir (İnançlı ve Akı, 2020).

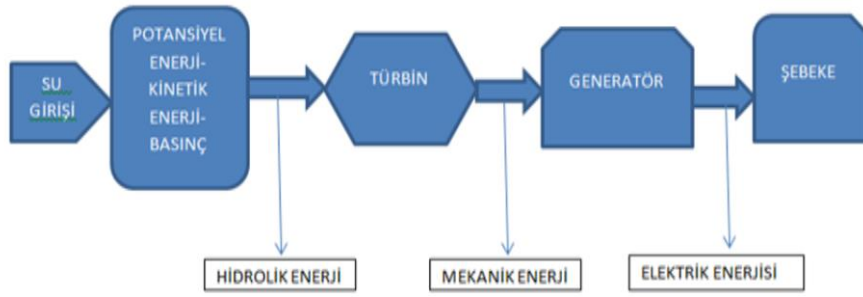
Ekonomik denge önemli olduğu kadar devlet müdahalesi ve politikalar da önemlidir. Yenilenebilir enerji kullanımı daha temiz olduğu için karbon ayak izine de önemli ölçüde olumlu etkisi olacaktır. Uygun politikalar uygulandığında yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımında da olumlu etkileri olacaktır. Son dönemlerde devletlerin politikalarında yenilenebilir enerjiye kaynak ayırdığı, mali ve finansal teşvikler sunduğu görülmektedir. Devletin bu yöndeki destekleyici tutumuyla enerji üretimi olumlu etkilenmektedir. Analizlerle yenilenebilir enerji üretiminin; GSYİH ile pozitif, karbon emisyonu ve fosil yakıt tüketimi ile negatif ilişki içinde olduğu ortaya çıkmıştır. (Afşar ve Özarslan Doğan, 2022)

3. Hidroenerji

Hidroenerji yenilenebilir bir enerji kaynağıdır. Elektrik üretiminde kullanılan santrallerin bakım, onarım, inşaa, işletilme ve tasarımlar gibi konularda iş sağlığı ve güvenliği için günün mevzuatına uygun olarak tedbirler alınmalıdır. Hayatımızda meydana gelen kolaylıklarla beraber talepler gündeme gelmeye başlamıştır. Günümüzde gelişen dünyanın teknolojisi beraberinde bir enerji ihtiyacı artışını da getirmektedir. Ülkemiz ve diğer ülkeler için bu enerjinin sürdürülebilirliği günlük hayatın aksaması için hayati önem boyutuna taşınabilmektedir. Kaynakların kıt oluşu, gelecek nesillerin varlığını sürdürebilmesi ve do-

ğanın daha az zarar görmesi için daha çevreci bir yaklaşımla yenilenebilir kaynaklardan enerji talebini karşılamak günümüz koşullarında mecburiyet halini almaya başlamıştır. Geleneksel enerji kaynaklarının yerini yenilenebilir kaynakların alması sürdürülebilir enerji politikasının asıl amacıdır. Ülkemiz bağlamında yenilenebilir kaynakların kullanımında güneş, su ve rüzgar yoğun olarak görülmektedir. Türkiye coğrafi, iklimsel ve çevresel özellikleri dikkate alındığında hidroelektrik enerji kaynağını kullanmada önemli bir yere sahiptir. (Bilen vd., 2022)

Hidroelektrik santraller çalışma prensibi olarak su rezervuarının yüksekliğinin getirdiği potansiyel güce sahiptir. Su maddenin halleri arasından sıvı yani akışkan haldeyken akış hızına göre bir kinetik enerji ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda su akış anında kinetik enerjiye ek olarak bir sıkıştırma kuvveti oluşturmaktadır. Bu sıkıştırmanın oluşturduğu basınç suyun akarken oluşturduğu kinetik ve potansiyel enerjinin toplamını oluşturmaktadır. Hidrolik bir güç söz konusudur. Türbinlere etki etmesi arzulandığı için belirli debilerde su iletim kanalları kullanılmaktadır. Bu kanalların işlevi hidrolik gücün mekanik güce dönüştürülmesidir. Türbinler dönme hareketi sağlar, bir mekanik enerji üretir. Aynı zamanda şaft milinde jeneratöre bağlanır. Türbin hareketiyle beraber jeneratör rotoru şaft mili boyunca döner. Rotor dönüşü elektrik enerjisini üretmektedir. Türbinin dönmesini sağlayan su en sonunda görevini tamamladıktan sonra dere yatağına dökülerek sistemden ayrılır. Su sisteme girdiğinde üç çeşit enerjiye neticede şekilde gösterildiği gibi elektrik enerjisi üretimine vesile olmaktadır. (Bilen vd., 2022)

Şekil 6. Hidroelektrik santrallerin işleyişi

Hidroelektrik santrallerin çalışma esası suya dayanır. Yıllık değişen yağışlarla beraber hidroelektrik santrallerin enerji üretim miktarlarında değişiklikler olmaktadır. Depolama yapıları, kurulu güç, düşüş, ulusal elektrik sisteminin yükünü karşılama durumu, baraj gövdesi şekli, santral konumu itibarıyla 6 ana başlıkta sınıflandırılabilir. (Bilen vd., 2022)

Tablo 1. Yapılarına göre HES çeşitleri (Bilen vd., 2022)

Baraj Tipi	Özellik
Depolama Yapılarına Göre:	• Depomala (Rezervuarlı) HES'ler • Nehir Tipi (Regülatör) HES'ler
Düşülerine Göre:	• Alçak Düşümlü HES'ler ($H < 10$ m.) • Orta Düşümlü HES'ler ($H = 10 - 50$ m. arası) • Yüksek Düşümlü HES'ler ($H > 50$ m. 'den büyük düşümlü)
Kurulu Güçlerine Göre:	• Çok Küçük (Mikro) Kapasiteli (< 100 kW) • Küçük (Mini) Kapasiteli ($100 - 1000$ kW) • Orta Kapasiteli ($1000 - 10.000$ kW) • Büyük Kapasiteli (> 10.000 kW)
Ulusal Elektrik Sisteminin Yükünü Karşılama Durumuna Göre:	• Baz Yük HES • Puant (Pik) Yük HES • Hem Baz Hem Puant (Pik) Yük HES
Baraj Gövdesinin Tipine Göre:	• Ağırlıklı Beton Gövdeli Barajlı HES • Beton Kemer Gövdeli Barajlı HES • Kaya Dolgu Gövdeli Barajlı HES • Toprak Dolgu Gövdeli HES vb.
Santral Binasının Konumuna Göre:	• Yer Üstü HES • Yer Altı HES • Yarı Gömülü ya da Batık HES

Hidroelektirik santrallerinin parça, cihaz ve ekipmanlarında çeşitlilik oldukça fazladır. Santrallerin çeşitliliğine göre ekipmanlar değişmektedir. Ancak teçhizatın sağlamliğı tam olsa da insan kaynaklı ve insan dışı birçok sorun gün yüzüne çıkabilmektedir. Konunun su ile ilgili olması nedeniyle ilk ve en önemli sorun sel ve taşkındır. Kurulum aşamasında derivasyon yapısındaki yetersiz tasarım suyun yıkıcı etkisiyle sonuçlanabilmektedir. Bu tür su kaynaklı sorunlar yaşandığında dolu savakların çalıştırılması sorunun çözümünde hayati önemdedir. Gerekli tedbirler ve yapısal öngörüler etkili olmadığında sel ve taşkın gibi olaylar sonucunda oluşması muhtemel hasar santrallerin su altında kalmasıdır. Ayrıca heyelan, toprak kayması gibi doğa olayları da ciddi boyutlarda hasarlar oluşturmakla kalmayıp can kayıplarına varacak ölçüye ulaşabilir. (Bilen vd., 2022) Türbinlerin hareketi sırasında oluşan ses, gürültü boyutundadır ve çalışan bireylerin bu gürültüden korunması sağlanmalıdır. Duyma kayıplarını önlemek için çalışanlar kulak için koruyucu cihaz bulundurulmalıdır. Ayrıca santraller çalışır durumda titreşim oluşturur. Bu titreşimin belirli düzeyleri aşmaması, bir noktada sabitlenmesi gerekir. Belirlenen düzey aşımında makinalar arıza verebilmektedir. (Bilen vd., 2022) retim faaliyetleri esnasında hem can hem mal kaybını önlemek için gerekli tedbirler alınmalıdır.

4. SONUÇ

Günümüz dünyasında elektrikten ısınmaya, aydınlatmadan teknolojiye kadar pek çok alanda enerjiye olan ihtiyaımız enerjinin yokluğu noktasında da olağan hayatın akışını büyük ölçüde sekteye uğratacaktır. Dolayısıyla enerji hayatımızda oldukça önemli bir yere sahiptir. Enerjinin sahip olduğu elzem kullanım ihtiyaı konumu nedeniyle yenilenemez kaynaklara alternatif olabilecek kaynak arayışı bütün dünya ülkelerinde tartışılmaktadır. Günümüzde enerji üretimine önemli miktarlarda ihtiyaç duyulmaktadır. Enerji arzı noktasında gerekli olan kaynakların kullanımında geleneksel sayılabilecek kadar eski kaynak konumunda olan fosil enerji kaynakları tükenmeye başlanmıştır. Yenilenemez kaynak oluşu nedeniyle enerji ihtiyaının karşılanamaması tehlikesi gündemdedir. Neredeyse dünyada ki tüm ülkeler yenilenemez kaynaklara alternatif kaynak arayışındadır. Dolayısıyla dünyaca yenilenebilir enerji kaynakları enerji üretiminde tercih edilmeye başlanmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına örnek olarak rüzgar, güneş ve su verilebilir. Su enerji üretiminde en temiz kaynaktır. Hidroenerji dediğimiz enerjinin üretiminin ana hammaddesi sudur. Barajlar ve HES'ler aracılığıyla hidroenerji üretilir. Ülkemiz su kaynakları itibarıyla hidroenerji üretimi miktarı açısından yüksek düzeylere çıkabilmesi muhtemel bir konuma sahiptir. Enerji retimi ile dışa bağımlılık ile ters orantılıdır. Dışa bağımlılığın azalması uzun dönemde ekonomi için olumlu etkiler yaratmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyümeye olumlu yönde etki edeceği öngörülmektedir. Teşvikler arttırılarak devlet tarafından enerji üretimi desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

- Afşar, M. & zarslan Doğan, B. (2022). Yenilenebilir Enerji retiminde Kamu Politikalarının nemi: G7 lkeleri rneği . Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi , 5 (2) , 172-190 . DOI: 10.52736/ubeyad.1173806
- Ağpak, F., & zek, . (2018). Yenilenebilir Enerji Kullanımında Toplumsal Bilgi Stokunun Rolü. Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(2), 7-25.
- Bilen, E. N., Taşkesen, E., & ALAHMAD, H. Hidroelektrik Santrallerde İş Sağlığı ve Güvenliği
- oban, M. N. (2022). Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve İşsizlik Arasındaki İlişki: ASEAN-5 lkeleri için Ekonometrik Bir Uygulama. Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, 6(14), 1-10.
- Edemen, M., Engin, V., Boynukara, E., Narin, E., Yalçın, M., Kklhan, H., ... & Kavlak, A. (2023). Küresel Isınma, Küresel Isınmanın Nedenleri Ve Sonuçları Dünya Ve Türkiye zerine Olası Etkileri. International Journal Of Social Humanities Sciences Research, 10(91), 37-48.
- İnançlı, S. & Akı, A. (2020). Türkiye'nin Enerji İthalatı ve Yenilenebilir Enerji Arasındaki İlişkinin Ampirik Olarak İncelenmesi . Econdor International Academic Journal , 4 (2) , 551-565 .
- şaroğlu, F. ve Güner, Y. (1981). Doğu Anadolu'nun Jeomorfolojik Gelişimine Etki Eden ğeler, Jeomorfoloji, Tetonik, Volkanizma İlişkileri. TJK Bülteni. 24/2, Sayfa: 39-50 Ankara.
- Toprak, A. ve Sunkar, M. (2019 b). Ağrı ve Doğubayazıt Havzalarında Meydana Gelen Doğal Afetlerin Meknsal Dağılımı ve Analizi. V. Uluslararası Ağrı Dağı Ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu Kitapğı 16-18 Ekim 2019, Ağrı.
- Kaya, F. (2001). Ağrı Ovası ve evresinin Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Sunkar, M. (2011). 8 Mart 2010 Kovancılar-Okçular (Elaziğ) Depremi; Yapı Malzemesi ve Yapı Tarzının Can ve Mal Kayıpları zerindeki Etkisi. Türk Coğrafya Dergisi, 56, 23-37.

Sürdürülebilir Akıllı Şehirlerde Nesnelerin İnterneti (IoT): Ekonomiye Katkılar ve Belediyelerin Stratejik Rolü

Emre Ünal¹ , Abdulkerim İnan²

¹ Fırat Üniversitesi, eunal@firat.edu.tr

¹ Fırat Üniversitesi, inankerim1299@gmail.com

ÖZET

Günümüzde, hem dünyada hem de Türkiye'de nüfus hızla artmakta ve bu nüfusun büyük bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Mevcut eğilimler doğrultusunda, kent merkezlerindeki bu yoğunluğun gelecekte daha da artacağı öngörülmektedir. Artan şehir nüfusu; ulaşım, enerji, su kaynakları, sağlık hizmetleri, çevresel sürdürülebilirlik, güvenlik ve doğal kaynakların yönetimi gibi pek çok yapısal sorunu da beraberinde getirmektedir. Öte yandan, hızla değişen ve gelişen teknolojik ilerlemelerin de etkisiyle, sınırlı kaynaklara karşılık insan ihtiyaçları giderek çeşitlenmiştir. Bu durum, kaynakların daha verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacak sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede, karşılaşılabilecek sorunlara teknolojik çözümler üreterek kaynakların etkin yönetimini ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı bir kent yaşamının oluşturulmasını amaçlayan "akıllı şehir" kavramı gündeme gelmiş ve akademik literatürde önemli bir yer edinmiştir. Bu çalışmanın amacı, akıllı şehirler dönüşüm sürecinde IoT teknolojisinin rolünü ve belediyelerin bu teknolojilerin uygulanmasındaki işlevini ele almak; Türkiye'deki akıllı şehir uygulamaları ile dünya örneklerini, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda toplumsal ve ekonomik katkıları çerçevesinde değerlendirmektir. Bu kapsamda, akıllı şehirler ve IoT teknolojisinin kavramsal temeli, temel bileşenleri ve kullanılan teknolojiler incelenmiştir. Türkiye'nin akıllı şehirleşme politikaları ve belediyelerin bu süreçteki rolleri analiz edilmiştir. Ayrıca, Türkiye ve dünyadaki seçilen uygulamalar karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve bu uygulamaların şehir yönetimine sağladığı çevresel, toplumsal ve ekonomik katkılar değerlendirilmiştir. Bu araştırma, IoT teknolojilerinin sürdürülebilir akıllı şehir vizyonu doğrultusunda şehir yönetim sistemlerine entegrasyonunun; enerji tasarrufu sağlama, çevresel ayak izini azaltma, yaşam kalitesini yükseltme ve ekonomik hareketliliği artırma gibi çok boyutlu katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, IoT teknolojilerinin yalnızca kentlerin daha etkin ve verimli yönetimini sağlamakla kalmadığını, aynı zamanda yerel ekonomilere değer katarak bölgesel kalkınmayı da desteklediğini göstermektedir. Bu süreçte, belediyelerin stratejik planlama, veri yönetimi ve teknoloji altyapısını geliştirme konularındaki rolleri, sürdürülebilir şehirleşmenin temel yapı taşları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Şehir, Sürdürülebilirlik, Nesnelerin İnterneti (IoT), Belediye.

Internet of Things (IoT) in Sustainable Smart Cities: Contributions to the Economy and the Strategic Role of Municipalities

ABSTRACT

Today, the population is increasing rapidly both in the world and in Türkiye, and a large part of this population lives in cities. In line with current trends, this density in urban centers is projected to increase further in the future. Increasing urban populations bring with them numerous structural challenges, including transportation, energy, water resources, healthcare, environmental sustainability, security, and natural resource management. Furthermore, with the impact of rapidly changing and evolving technological advancements, human needs have become increasingly diverse in response to limited resources. This has necessitated the development of sustainable solutions that will enable more efficient and effective use of resources. In this context, the concept of "smart city," which aims to effectively manage resources by providing technological solutions to potential problems and to establish

an urban life based on sustainability principles, has emerged and gained a significant place in academic literature. The purpose of this study is to examine the role of IoT technology in the smart city transformation process and the role of municipalities in implementing these technologies. It also evaluates smart city applications in Turkey and global examples within the framework of their social and economic contributions, in line with sustainability principles. In this context, the conceptual foundation, core components, and technologies used for smart cities and IoT technology are examined. Turkey's smart urbanization policies and the roles of municipalities in this process are analyzed. Furthermore, selected applications from Turkey and around the world are comparatively analyzed, and the environmental, social, and economic contributions of these applications to city management are evaluated. This research demonstrates that integrating IoT technologies into city management systems, in line with the sustainable smart city vision, offers multifaceted benefits such as energy savings, reducing environmental footprint, improving quality of life, and boosting economic mobility. The findings demonstrate that IoT technologies not only enable more effective and efficient urban management but also support regional development by adding value to local economies. In this process, the role of municipalities in strategic planning, data management, and technological infrastructure development are among the fundamental building blocks of sustainable urbanization.

Keywords: Smart City, Sustainability, Internet of Things (IoT), Municipality.

1. GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye'de hızla artan kentleşme ve bunun beraberinde getirdiği karmaşık sorunlar, şehirlerin daha sürdürülebilir ve verimli bir şekilde yönetilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, Nesnelerin İnterneti (IoT) teknolojileri, şehirlerdeki hizmetlerin verimliliğini artırmak, kaynakları etkin kullanmak ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için önemli fırsatlar sunmaktadır. Durum böyleyken, öte yandan gün geçtikçe hızlı bir değişim ve gelişim sürecinde olan mevcut teknolojilere, geliştirilen inovatif teknolojik bilişimlerin entegre edilmesiyle teknoloji ve dijital çözümlerle şehirlerin yaşam kalitesinin artırılması, kaynakların daha verimli kullanması ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla "akıllı şehir" kavramı ortaya çıkmıştır. Akıllı Şehirler, Ekonomi, insanlar, yönetim, hareketlilik, çevre ve yaşam konularında ileriye dönük iyi performans gösteren, bağımsız ve bilinçli vatandaşların varlıklarının ve faaliyetlerinin akıllı bileşimi üzerine inşa edilmiş kentlerdir (Giffinger, vd., 2007). Akıllı kentler, karşılaşılan birtakım zorlukların üstesinden gelmeye katkı sağlayarak sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda kentlerin sürdürülebilirliğini hayata geçiren yenilikleri içerecek düzeyde Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT)'nin kullanımıdır (Anthopoulos, 2017, s. 8). Nesnelerin İnterneti (IoT) kavramı ise kısaca, "farklı nesnelerin internete bağlanması ve internet ağı üzerinden birbirleriyle etkileşime geçmesi" şeklinde tanımlayabiliriz (Dökmetaş, 2016, s. 2). Nesnelerin interneti kavramı "nesne", "veri", "insan" ve "süreç" olmak üzere dört ana bileşenden ibarettir (Karaer, 2020, s. 30). Literatürde, IoT ve akıllı şehirler üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla teknik uygulamalarla sınırlı kalmakta; IoT teknolojilerinin kent ekonomisine, çevresel sürdürülebilirliğe etkileri ve belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerindeki stratejik rolleri yeterince derinlemesine ele alınmamaktadır. Bu eksiklik, çalışmanın yapılmasına zemin hazırlayan temel problemi oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, örneklem olarak akıllı şehir uygulamalarında öne çıkan Los Angeles, Tokyo ve Seul gibi küresel ölçekte önemli şehirler ile İstanbul, Antalya ve Elazığ gibi Türkiye'den seçilen şehirler incelenmektedir. Bu şehirlerin tercih edilme nedeni, farklı ekonomik, sosyal ve teknolojik altyapılara sahip olmaları sayesinde IoT teknolojilerinin çeşitli boyutlarının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine imkân sağlamasıdır. Bu kapsamda, Türkiye ve dünyada örneklem olarak ele alınan IoT uygulamalarının belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerine, kentsel ekonomiye ve çevresel sürdürülebilirliğe olan etkilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Çalışma, literatürdeki mevcut boşluğu doldurmayı ve IoT tabanlı akıllı şehir uygulamalarının belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerindeki stratejik rolü ile çevresel sürdürülebilirlik ve kentsel ekonomiye sağladığı katkıları ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası literatür, belediye raporları, strateji belgeleri ve istatistiksel veriler incelenmiştir. Elde edilen bulgular, akıllı şehir uygulamalarının farklı kentlerdeki etkilerinin karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirilmesine imkân tanımış, bu değerlendirmeler doğrultusunda belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerine katkı sağlayacak öneriler geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın kapsamı, çevresel sürdürülebilirlik bağlamında karbon salınımının azaltılması, yakıt tasarrufunun sağlanması, kaynakların etkin kullanımı ve hava kalitesinin iyileştirilmesi gibi unsurlara odaklanacak şekilde sınırlandırılmıştır. Sosyal sürdürülebilirlik unsurları ve şehirlerin kültürel gelişimi gibi konular ise bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu kapsamda çalışma, IoT tabanlı akıllı şehir uygulamalarının yalnızca teknik boyutunu değil, aynı zamanda belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerine katkılarını, çevresel sürdürülebilirlik ve kentsel ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı ve yerel yönetimlerin akıllı şehir politikalarının geliştirilmesine yönelik yol gösterici bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır.

2. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, IoT teknolojisinin kavramsal temeli, temel bileşenleri ve kullanılan teknolojiler incelenmiş; uygulama düzeyleri ise Los Angeles, Tokyo ve Seul gibi küresel ölçekte önemli şehirler ile İstanbul, Antalya ve Elazığ gibi Türkiye'den seçilen şehirler üzerinden karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmiştir. Karşılaştırmalı analiz süreci, Giffinger'in Akıllı Şehir Bileşenleri Modeli temel alınarak yürütülmüştür.

3. Teori ve Hesaplama

Bu çalışmanın teorik temeli, Giffinger'in Akıllı Şehir Bileşenleri Modeli ve IoT teknolojilerinin kent yönetimine entegrasyonu üzerine kurulmuştur. Giffinger modeli; akıllı şehirleri akıllı ekonomi, akıllı insanlar, akıllı yönetim, akıllı hareketlilik, akıllı çevre ve akıllı yaşam olmak üzere altı temel bileşen üzerinden değerlendirmeyi mümkün kılmakta ve şehirlerin akıllı uygulama düzeylerini sistematik biçimde analiz etmeye imkân sağlamaktadır.

IoT teknolojileri, akıllı şehirlerin dijital altyapısını oluşturarak gerçek zamanlı veri toplama, analiz etme ve karar destek mekanizmalarının geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Bu kapsamda akıllı ulaşım sistemleri, enerji yönetimi, atık toplama, hava kalitesi ölçümü ve afet yönetimi gibi uygulama alanlarında sensörler, veri iletim protokolleri ve bulut tabanlı analiz sistemleri kullanılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında Los Angeles, Tokyo, Seul, İstanbul, Antalya ve Elazığ şehirleri, IoT tabanlı akıllı şehir uygulamaları bakımından Giffinger modelinin alt bileşenleri ekseninde karşılaştırmalı analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

4. Bulgular ve Tartışma

Bu araştırmada, Los Angeles, Tokyo, Seul, İstanbul, Antalya ve Elazığ şehirlerinin IoT tabanlı akıllı şehir uygulamaları Giffinger'in Akıllı Şehir Bileşenleri Modeli çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, kent ekonomisine, çevresel sürdürülebilirliğe etkileri ve belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerindeki stratejik rolleri kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Tablo 1. Türkiye ve Dünya Örnekleriyle Akıllı Şehir Uygulamaları Karşılaştırmalı Analiz

Kriter	İstanbul	Antalya	Elazığ	Los Angeles	Tokyo	Seul
IoT Uygulama Alanları	Akıllı aydınlatma, trafik yönetimi, çöp gazı enerjisi	LED aydınlatma, şehir yönetim platformu, akıllı sulama, hasta takibi	Coğrafi Bilgi Sistemi, QR kodlu veri erişimi, Yeşil Dalga trafik sistemi	Ulaşım Optimizasyonu	Su şebekesi izleme ve sızıntı sensörleri	Akıllı atık toplama (sensörlü çöp kutuları)
Enerji Tasarrufu / Verimlilik	LED'lerle %85 tasarruf, yılda 2.5 milyon \$ kazanç	Parklarda %80 enerji tasarrufu	Yok	Ulaşım sistemiyle %12.5 yakıt tasarrufu	Su kaybı %3.7 azaltıldı, 172.4 milyon \$ tasarruf	%43 atık toplama maliyeti düşüşü
Çevresel Katkı	Az karbon salımı, atık gazdan elektrik (300.000 hane)	Doğal kaynak tasarrufu, otomatik sulama	Yeşil Dalga ile yıllık 1000 ton daha az karbon	Emisyonlarda %10 azalma	Su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi	Atık yönetiminde verimlilik, çevre kirliliği kontrolü
Ekonomik Girdi / Katkı	Elektrik ve yakıt tasarrufları ile yıllık ciddi bütçe katkısı	Tasarruf + yönetim kolaylığı = kamu giderlerinde azalma	Vergi kaçaklarının önlenmesi, yeni gelir yaratımı, yakıt tasarrufu	Maliyetin 9.8 katı, yatırım 1 yılda geri döndü	Yatırımın 3 katı tasarruf	Operasyonel giderlerde azalma

Belediyenin Stratejik Rolü	Uygulayıcı ve sistem geliştirici	Entegre platform kurucu ve yönetim sağlayıcı	Veri düzenleyici ve gelir artırıcı	Yatırımcı ve geri dönüş analizi yapan yönetici	Altyapı iyileştirici ve kaynak yöneticisi	Teknolojiyle hizmet kalitesini optimize eden rol
Sürdürülebilirlik Vurgusu / Giffinger Akıllı Şehir Bileşenleri Modeli	Döngüsel ekonomisi uygulamalarıyla güçlü çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik / Akıllı Çevre, Akıllı Hareketlilik	Enerji ve su verimliliği temelli çevresel ve ekonomik Sürdürülebilirlik / Akıllı Çevre, Akıllı Hareketlilik, Akıllı Yönetişim	Sosyal (yaşam kalitesi, adil vergilendirme), çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik / Akıllı Hareketlilik, Akıllı Çevre	Emisyon, trafik ve yakıt azaltımı üzerinden çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik / Akıllı Ekonomi, Akıllı Hareketlilik, Akıllı Çevre, Akıllı Yönetişim	Emisyon, trafik ve yakıt azaltımı üzerinden çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik / Akıllı Çevre, Akıllı Ekonomi, Akıllı Hareketlilik, Akıllı Yönetişim, Akıllı Yaşam	Su kaynaklarının korunması, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik / Akıllı Çevre, Akıllı Ekonomi, Akıllı Hareketlilik, Akıllı Yönetişim

Yapılan karşılaştırmalı analizde, İstanbul, Antalya ve Elazığ gibi Türkiye'den seçilen şehirlerle; Los Angeles, Tokyo ve Seul gibi dünya metropollerinin IoT tabanlı akıllı şehir uygulamaları çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Türkiye'de özellikle enerji verimliliği ve altyapı iyileştirmelerine yönelik uygulamalar ön planda olup; İstanbul'da akıllı aydınlatma sistemleriyle %85'e varan enerji tasarrufu sağlanmakta, Elazığ'da ise Coğrafi Bilgi Sistemi ve Yeşil Dalga Trafik Yönetimi gibi teknolojilerle çevresel katkı ve kamu gelirlerinde artış hedeflenmektedir. Antalya, entegre şehir yönetim platformlarıyla yönetim boyutunu öne çıkarırken, doğal kaynak tasarrufu sağlamaktadır.

Los Angeles, Tokyo ve Seul gibi küresel şehirlerin, akıllı ekonomi, akıllı çevre, akıllı hareketlilik ve akıllı yönetim bileşenlerinde ileri düzeyde IoT entegrasyonu sağladığı görülmüştür. Bu şehirlerde ulaşım optimizasyonu, enerji verimliliği, atık yönetimi ve açık veri kullanımı gibi uygulamaların yaygın olduğu, belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerini destekleyerek çevresel sürdürülebilirliği güçlendirdiği belirlenmiştir. Örneğin, Seul'de atık toplama maliyetlerinin %43 oranında düşürülmesi, Tokyo'da su kaybının %3, 7 oranında azaltılması ve Los Angeles'ta yakıt tasarrufunun %12, 5 oranında sağlanması, akıllı şehir uygulamalarının çevresel ve ekonomik katkılarını somut olarak ortaya koymaktadır.

Türkiye'den seçilen İstanbul, Antalya ve Elazığ ise akıllı şehirleşme sürecinde gelişim göstermekte olup özellikle akıllı hareketlilik ve akıllı çevre bileşenlerinde yoğunlaşmaktadır. İstanbul'da akıllı aydınlatma ve trafik yönetimi, Antalya'da akıllı sulama ve hasta takibi, Elazığ'da coğrafi bilgi sistemleri ve yeşil dalga trafik uygulamaları, şehirlerin dijital dönüşüm süreçlerini destekleyen örnek uygulamalar olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte enerji tasarrufu, atık yönetimi ve kaynak kullanımında sağlanan iyileştirmeler, belediyelerin kent ekonomisine katkı sağlama potansiyeline işaret etmektedir. Dünya şehirlerinde belediyelerin stratejik rolü yatırımın geri dönüşünü analiz eden ve teknolojiyi hizmet kalitesine entegre eden yönetsel bir nitelik taşıırken, Türkiye örneklerinde daha çok uygulayıcı ve altyapı sağlayıcı roller öne çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik bağlamında ise tüm şehirlerde çevresel ve ekonomik katkılar ortak paydada buluşurken; Elazığ örneğinde sosyal sürdürülebilirliğe yapılan vurgu, yaşam kalitesi ve adil vergilendirme gibi boyutlar üzerinden farklı bir perspektif sunmaktadır. Genel olarak elde edilen bulgular, akıllı şehir uygulamalarının kent yönetiminde hem çevresel hem ekonomik verimliliği artırdığını; ancak uygulamaların kapsamı, stratejik yaklaşımı ve sürdürülebilirlik vizyonunun şehirler arasında belirgin farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bu karşılaştırmalı analiz, akıllı şehir teknolojilerinin gelişmişlik düzeylerinin yalnızca ekonomik kapasiteye değil, aynı zamanda yönetim anlayışına, yerel yönetim vizyonuna ve veri odaklı stratejik karar alma süreçlerine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de özellikle enerji verimliliği ve altyapı geliştirme odaklı ilerlemeler öne çıkarken, dünya örneklerinde yatırım geri dönüşleri ve çevresel sürdürülebilirlik çok daha bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bu bulgular, Türkiye'deki akıllı şehir politikalarının veri temelli planlama ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda daha da olgunlaştırılması gerektiğini göstermektedir.

Tartışma kapsamında, küresel şehirlerin akıllı şehir bileşenlerini bütüncül bir şekilde uygulayabilme kapasitesine sahip oldukları, Türkiye'deki şehirlerin ise öncelikle temel altyapı odaklı IoT uygulamalarını yaygınlaştırma aşamasında olduğu söylenebilir. Bu durum, akıllı şehir politikalarının şehirlerin mevcut kapasitesine ve ihtiyaçlarına uygun olarak kademeli bir şekilde geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, IoT uygulamalarının belediyelerin dijital dönüşüm süreçlerine katkı sağlarken, çevresel sürdürülebilirlik ve kentsel ekonomi üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiler yarattığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, IoT tabanlı akıllı şehir uygulamalarının kentlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarında stratejik bir araç olduğu, belediyelerin bu süreçte dijital altyapıyı güçlendirmesi, veri odaklı karar alma süreçlerini artırması ve akıllı uygulamaları yaygınlaştırması gerektiği ortaya konulmuştur.

5. Şekillerin Biçimlendirilmesi

Makale kapsamında kullanılan tüm şekiller, metin içerisinde ardışık numaralandırma ve ilgili atıflar gözetilerek yerleştirilmiştir. Şekiller, en az 300 dpi çözünürlükte ve TIFF, GIF, JPEG gibi yüksek kaliteli bitmap formatlarında hazırlanmış; açıklayıcı başlıklarla desteklenerek okuyucunun görsel içeriği kolayca anlaması hedeflenmiştir. Gerektiğinde şekillerin ayrı dosya olarak sunulması sağlanmış, görsellerin kalitesinin korunması ve okunabilirliğinin artırılması amacıyla görüntüler ile etiketler ayrı katmanlarda düzenlenmiştir.

Örnek olarak, çalışmada kullanılan Giffinger Akıllı Şehir Bileşenleri Modeli Şekil 1'de sunulmuştur. Bu şekil, akıllı şehir teknolojilerinden IoT uygulamalarının Türkiye ve dünyadaki kullanım alanlarını ortaya koymanın yanı sıra, bileşenler kapsamında şehirlerin dijitalleşme süreçlerindeki gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, modelin görsel sunumu, çalışmada gerçekleştirilen karşılaştırmalı analize araç olarak destek olmakta ve elde edilen bulguların sistematik bir çerçevede değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Tablo 2. Giffinger Akıllı Şehir Bileşenleri Modeli

AKILLI EKONOMİ	AKILLI İNSAN	AKILLI YÖNETİŞİM / KATILIM
- Yenilikçi Ruh - Girişimcilik - Ekonomik İmaj ve Ticari Markalar - Verimlilik - Pazarda Esneklik - İç Takviye ve Dönüşüm Yeteneği	- Yeterlilik Düzeyi - Yaşam Boyu Öğrenmeye Yatkınlık - Sosyal ve Etnik Çoğulculuk - Esneklik ve Yaratıcılık - Kozmopolitik ve Kamusal Hayata Katılım	- Katılımcı Karar Verme - Kamu ve Sosyal Hizmetler - Şeffaf Yönetişim - Politik Stratejiler ve Perspektifler
AKILLI HAREKETLİLİK (Taşıma ve BİT)	AKILLI ÇEVRE (Doğal Kaynaklar)	AKILLI YAŞAM (Yaşam Kalitesi)
- Yerel Erişebilirlik - İç Erişebilirlik - BİT Altyapısına Ulaşılabilirlik - Sürdürülebilir, Yenilikçi ve Taşıma Sistemleri	- Doğal Şartların Çekiciliği - Kirlilik - Çevresel Koruma - Sürdürülebilir Kaynak Yönetimi	- Kültürel Olanaklar ve Eğitim Olanakları - Sağlık Şartları - Bireysel Güvenlik - Yaşam Kalitesi - Turistik Çekicilik ve Sosyal Dayanışma

Kaynak: Giffinger, 2007.

6. SONUÇ

Akıllı şehirler, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda teknolojinin kent yönetimine entegrasyonunu sağlayarak yenilikçi çözümler üretme potansiyeline sahiptir. Akıllı şehirlerin temel amacı, teknolojiyi şehirlerin karşılaştığı sorunları çözmek için kullanarak yenilikçi yöntemler geliştirmek, böylece yaşam kalitesini artırmaktır. Bu şehirler, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını gözeterek çevre dostu teknolojiler, verimli kaynak kullanımı ve toplumsal katılımı bütünleştirir. Nesnelerin İnterneti (IoT), yapay zeka, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ve bulut bilişim gibi yenilikçi teknolojilerin başarılı bir yönetim anlayışıyla entegre edilmesi sayesinde, akıllı şehirler ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel gereksinimlere uygun çözümler üretmekte, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemektedir.

Bu çalışmada, akıllı şehirlerin Giffinger'in Akıllı Şehir Bileşenleri Modeli (akıllı ekonomi, akıllı insanlar, akıllı yönetim, akıllı hareketlilik, akıllı çevre ve akıllı yaşam) temel alınarak karşılaştırmalı analizi gerçekleştirilmiştir. İnceleme kapsamında akıllı şehir uygulamalarının dünya örnekleri olarak Los Angeles, Tokyo ve Seul; Türkiye örnekleri olarak ise İstanbul, Antalya ve Elazığ ele alınmıştır. Analizler, IoT teknolojilerinin enerji verimliliğini artırma, çevresel sürdürülebilirliği destekleme, ekonomik verimlilik sağlama ve vatandaşların yaşam kalitesini yükseltme noktasında etkili araçlar olduğunu göstermektedir.

Türkiye örneklerinde enerji tasarrufu ve altyapı iyileştirmeleri odak noktası olurken, küresel örneklerde yatırımların fayda-maliyet analizleri ve uzun vadeli çevresel etkiler bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. İstanbul ve Antalya gibi bü-

yükşehirlerde akıllı aydınlatma ve trafik yönetimiyle enerji tasarrufu sağlanırken; Elazığ gibi orta ölçekli şehirlerde CBS ve adil vergilendirme gibi yerel ihtiyaçlara yönelik çözümler geliştirilmektedir.

Belediyelerin rolü yalnızca altyapı kurmakla sınırlı kalmayıp; vatandaş katılımını artıran dijital platformlar kurmak, veriye dayalı karar alma mekanizmalarını güçlendirmek ve sürdürülebilir döngüsel ekonomi modellerini benimsemek şeklinde genişlemektedir. Bu bağlamda, belediyelerin entegre ve kapsamlı stratejiler geliştirmesi, akıllı şehir uygulamalarının hem ekonomik hem de çevresel hedeflerle uyumlu ilerlemesi açısından kritik öneme sahiptir.

Türkiye’de akıllı şehirleşmeye yönelik politikalar Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) ile şekillenmeye başlamış, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ve 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı ile kurumsal çerçeve güçlendirilerek uygulamalar somut hale getirilmiştir. Bu adımlar, ülkemizde kaynak kullanımının daha etkin hâle gelmesine katkı sağlarken, iyi yönetim uygulamalarıyla vatandaşların yaşam kalitesini yükseltmiştir.

Sonuç olarak, sürdürülebilir akıllı şehirlerde IoT teknolojilerinin etkin kullanımı yerel ekonomiye katkı sağlamakta ve belediyelerin rolünü geleneksel hizmet sunumundan stratejik yönetime dönüştürmektedir. Türkiye’nin küresel örneklerle karşılaştırıldığında uygulama ölçeği ve kapsamı açısından gelişmeye açık olduğu gözlemlense de, yerel çözümler üretme ve toplumsal katılımı artırma konusunda güçlü bir potansiyel barındırmaktadır. Bu nedenle, yerel yönetimlerin teknolojiyi daha etkin kullanabilmesi için politika, yatırım ve eğitim alanlarında desteklerin artırılması önerilmektedir.

Bu çalışma, literatüre katkı sağlayarak akıllı şehirlerde IoT tabanlı teknolojilerin kullanımının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik rol oynadığını göstermekte, şehirlerin özgün ihtiyaçlarına uygun dijital dönüşüm politikalarının geliştirilmesine rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

KAYNAKLAR

- Alavi, Amir H. Pengcheng Jiao, William G. Buttlar ve Nizar Lajnef (2018), "Internet of Things enabled smart cities: State-of-the-art and future trends", *Measurement* 129, 589-606.
- Anthopoulos, L. 2017 Leonidas, Understanding Smart Cities: A Tool for Smart Government or an Industrial Trick? Springer.
- Armağan, Volkan (2018), "Dijital Dönüşüm Sürecinde Akıllı Şehirler ve E-Devlet Platformu", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 46.
- Belissent, J. (2010). Getting clever about smart cities: New opportunities require new business models
- Crede, A., Roland, D., Alade, J., Bryceland, C., Lock, R., Coats, T. (2013) "Resarch in Emergency Care", *Emergency Medicine Journal*. 30 (10). Sayfa. 372- 386.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Akıllı Şehirler Portalı, (2019). Akıllı İnsan – Akıllı Şehirler Portalı
- Dameri, Renata Paola , Clara Benevolo , Eleonora Veglianti ve Yaya Li (2018), "Understanding smart cities as a glocal strategy: A comparison between Italy and China", *Technological Forecasting & Social Change*, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.07.025>.
- Deloitte. 2015 Smart Cities How Rapid Advances in Technology Are Reshaping Our Economic And Society, version 1.0. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-smart-cities-report.pdf>. Retrieved Mayıs 18, 2021
- Deloitte & Vodafone, (2016)* Deloitte & Vodafone (2016). Akıllı Şehir Yol Haritası Raporu:
- Deloitte ve Vodafone (2016) "Akıllı Şehir Yol Haritası" İstanbul, <https://www.vodafone.com.tr/VodafoneBusiness/iot/pdf/akilli-sehir-yol-haritasi.pdf>
- Dökmetaş, G. 2016 Arduino ve Raspberry PI ile Nesnelerin İnterneti. İstanbul: Dikeyksen
- Elvan, L., (2017) "Akıllı Şehirler" İTÜ Vakfı Dergisi, T.C. Kalkınma Bakanı, sayı 77, syf. 6-9, syf. 7-8
- Eski Yunan ve Roma’da Mühendislik. (B. Bıçakçı, Trans.) Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- F. (2016). Yerel Yönetimler İçin "Akıllı Kent" Stratejileri: Konya Türkiye Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 19, 17-36
- Figueiredo, L., Jesus, I., Machado, J.A.T., Ferreira, J.R., Martins de Carvalho,
- Giffinger, R., & GUÐRUN, H. 2010 Smart Cities Ranking: An Effective Instrument For The Positioning Of The Cities? ACE: Architecture, City and Environment, 7-26.
- Giffinger vd. 2007, Nam and Pardo 2011b, Zygiaris 2012
- Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanović, N., Meijers, E. (2007). Smart Cities: Ranking of European Medium-Sized Cities. Vienna, Austria: Centre of Regional Science (SRF), Vienna University of Technology. Erişim Adresi: http://www.smartcities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf.

- Giordano, V., Gangale, F., Fulli, G., Jimenez, M.S. (2011). Smart Grid projects in Europe: lessons learned and current developments. Joint Research Centre Institute for Energy European Commission.
- Gül, A., & Atak Çobanoğlu, Ş. (2017) Avrupa'da Akıllı Kent Uygulamalarının Değerlendirilmesi ve Çanakkale'nin Akıllı Kente Dönüşümünün Analizi. SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi(Kayfor15 Özel Sayısı), 1543-1565.
- Harrison, C., Eckman, B., Hamilton, R., Hartswick, P., Kalagnanam, J., Paraszczak, J., & Williams, P. (2010). Foundations for smarter cities. IBM Journal of research and development, 54(4), 1-16.
- Hashem, I. A. T., Chang, V., Anuar, N. B., Adewole, K., Yaqoob, I., Gani, A., Ahmed, E., Chiroma, H. (2016). The role of big data in smart city. International Journal of Information Management, 36(5), 748-758. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2016.05.002>
- J.L. (2001). Towards the Development of Intelligent Transportation Systems. Intelligent Transportation Systems Conference Proceedings - Oakland (CA) USA. 25-29 Ağustos 2001.
- Karaer, T. 2020 Türkiye'de Akıllı Kent Politikaları ve Yerel Düzeydeki Uygulamaların Analizi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi
- Kumar, Harish, Manoj Kumar Singh, M.P. Gupta ve Jitendra Madaan (2018) "Moving towards smart cities: Solutions that lead to the Smart City Transformation Framework", Technological Forecasting & Social Change, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.04.024>.
- Lee, G., & Crespi, N. (2010). Shaping future service environments with the cloud and internet of things: networking challenges and service evolution. Leveraging Applications of Formal Methods, Verification, and Validation, 399-410.
- McKinsey & Company (2018), "Smart Cities: Digital Solutions For A More Livable Future" McKinsey Global Institute models.
- Mohamed, Nader, Jameela Al-Jaroodi, Imad Jawhar, Ahmed Idries ve Farhan Mohammed (2018) "Unmanned aerial vehicles applications in future smart cities" Technological Forecasting & Social Change, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.05.004>.
- Mohanty, S.P., Choppali, U., & Kougianos, E., (2016), "Everything you wanted to know about smart cities: The Internet of things is the backbone". IEEE Consumer Electronics Magazine, 5(3), 60-70, doi: 10.1109/MCE.2016.2556879
- Mustafa Aksoğan, Meral Çalış Duman, Akıllı Şehir Uygulamaları; Malatya Örneği, (2018).
- Nam, Taewoo ve Theresa A. Pardo (2011), "Conceptualizing Smart City with Dimensions of Technology, People, and Institutions", The Proceedings of the 12th Annual International Conference on Digital Government Research.
- Navorro, Alvaro-Palomo ve Julia Navio Marco, (2017), " Smart City Networks Governance: The Spanish smart city network case study", Telecommunications Policy, 1-9.
- Neirotti, P., De Marco, A., Cagliano, A.C., Mangano, G. (2014).Current trends in Smart City initiatives: Some stylised facts. The International Journal of Urban Policy and Planning. 38. Sayfa. 25-36
- R., (2007). Smart Cities - Ranking of European medium-sized cities. Centre of Regional Science, Vienna UT. 28p. Doi: 10.1080/17535069.2010.524420
- Silva, B. N., Khan, M., Han, K. (2018). Towards sustainable smart cities: A review of trends, architectures, components, and open challenges in smart cities. Sustainable Cities and Society, 38, 697-713. doi:10.1016/j.scs.2018.01.053
- Solanas, A., Patsakis, C., Conti, M., Vlachos, I.S., Ramos, V., Falcone, F., Postolache, O., Perez-Martinez, P.A., Di Pietro, R., Perrea, D.N., Martinez-Balleste, A. (2014). Smart Health: A Context-Aware Health Paradigm within Smart Cities. IEEE Communications Magazine. 52 (8). Sayfa. 74-81.
- Turak, Y. 2015 Nesnelerin İnterneti ve Güvenliği. İstanbul.
- Türkiye Bilişim Vakfı, TBV. (2022, 28 Temmuz). Dijitalleşme yolunda Türkiye 2021 trendler ve rehber hedefler. Erişim adresi <http://tbv.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/Dijitallesme-Yolunda-Turkiye-Raporu-v9.pdf>
- URL-3.<http://smartcitiescouncil.com/resources/casestudy-korea%E2%80%99s-popular-tourist-attraction-bukchon-traditional-village>
- URL-7. <https://atikyonetimi.ibb.istanbul/hizmetlerimiz/cop-gazindan-elektrik-uretim-tesisi/>
- Yaman, M. ve Çakır, E. (2018). Dijitalleşen Dünyada Akıllı Afet ve Acil Durum Uygulamaları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 7 (2). Sayfa. 1124-1138
- Zanella, Andrea, Nicola Bui, Angelo Castellini, Lorenzo Vangelista, Michele Zorzi (2014), "Internet of Things for Smart Cities", IEEE Internet of Things Journal, Volume:1, Issue:1, p.22-32.
- Zhang K., Ni, J., Yang, K., Liang, X., Ren, J., Shen, X.S. (2017). Security and Privacy in Smart City Applications: Challenges and Solutions. IEEE Communications Magazine. 55 (1). Sayfa. 122-129.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://akillisehirekosistem.csb.gov.tr/DataBank/Detail?mId=3300390031003100>
- <https://akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf>
- <https://cbs.elazig.bel.tr/cbsportal/anasayfa>

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/527364> (Bahar, 2017, cilt, 1, sayı, 1).

<https://uym.ibt.gov.tr/hizmetler/sinyalizasyon>

<https://uym.ibt.gov.tr/hizmetler/sinyalizasyon>

<https://webdosya.csb.gov.tr/db/cbs/akillisehirler/files/basic-html/page63.html> (page 63- Akıllı Şehirler.)

<https://www.akillisehir.com/idet/16/18/akilli-sehir>

<https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FFaaliyetRaporlari%2F>

<https://www.elazig.bel.tr/ulasim-hizmetleri-ile-elazig-cag-atladi/5719/>

<https://www.elazig.bel.tr/ulasim-hizmetleri-ile-elazig-cag-atladi/5719/>

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>

1973'teki Petrol Krizi ve Sanayi Ülkeleri Üzerindeki Etkisi

Alnd Fakhir Salih Zebari¹

¹ alnd.fakhir.salih@gmail.com

ÖZET

Araştırma, 1973 Petrol Krizi'nin neden meydana geldiğini incelerken, özellikle sanayileşmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında küresel ekonominin farklı bölümlerini nasıl etkilediğine ilişkin dünya çapındaki etkilerini incelemektedir. Petrolün enerji emtiası olarak tanımlanması, Yom Kippur Savaşı sırasında stratejik olarak uygulanmasıyla Arap-İsrail çatışması için siyasi bir araca dönüşmüştür. Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC) üyesi Arap ülkeleri, İsrail'e destek veren devletlere karşı ambargo uygulamak için petrolü siyasi bir araç olarak kullanmıştır. Tarihsel-analitik bir araştırma tasarımı, ABD, Batı Avrupa ve Japonya'da ekonomik sonuçlarla karşı karşıya kalan farklı ulusların petrol bağımlılığını değerlendirirken ambargo motivasyonlarının analiz edilmesine olanak tanımaktadır.

Sanayileşmiş ülkeler, enerji kullanımlarını azaltarak ve enerji tedarik seçeneklerini genişletirken stratejik petrol depolama tesisleri inşa ederek acil durumla başa çıkmak için anlık tepkilerin yanı sıra uzun vadeli stratejiler de uyguladılar. Gelişmekte olan ülkelerin sınırlı finansal seçenekleri ve yapısal zayıflıkları, artan petrol fiyatlarından çok daha fazla etkilenmelerine neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler, harcamalarının gelirlerini aşmasına izin vererek ağır mali maliyetler üstlenirken, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası kuruluşlarının fonlarına gidecek daha bağımlı hale geldiler. Türkiye, ciddi ticari dengesizliklerin yanı sıra yakıt arzındaki aksamalar nedeniyle enerji politikasında önemli değişiklikler yapmak zorunda kaldığında, bu tür ekonomik sorunlarla ilişkili zorluklara bir örnek teşkil etmektedir. Sonuç olarak araştırma, 1973 Petrol Krizi'ni küresel enerji politikasında çok önemli bir an olarak konumlandırmakta ve enerji güvenliği, arz çeşitlendirmesi ve stratejik planlamanın ulusal ve ekonomik istikrarın korunmasındaki kritik önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1973 Petrol Krizi, OPEC, OAPEC, Sanayi Ülkeleri.

The Oil Crisis of 1973 and Its Impact on Industrial Countries

ABSTRACT

The research examines why the 1973 Oil Crisis occurred and examines its worldwide implications on how it affected different segments of the global economy, especially among industrialized countries and developing countries. The identification of oil as an energy commodity turned into a political tool for the Arab-Israeli conflict with its strategic application during the Yom Kippur War. The Arab countries of the Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (OAPEC) used oil as a political tool to impose an embargo against states that supported Israel. A historical-analytic research design allows for the analysis of embargo motivations while assessing the oil dependence of different nations facing economic consequences in the US, Western Europe and Japan. Industrialized countries have implemented immediate responses as well as long-term strategies to deal with the emergency by reducing their energy use and building strategic oil storage facilities while expanding their energy supply options. Developing countries' limited financial options and structural weaknesses have made them much more vulnerable to rising oil prices. Developing countries have borne heavy fiscal costs by allowing their expenditures to exceed their revenues, while becoming increasingly dependent on funding from the International Monetary Fund and World Bank institutions. Turkey provides an example of the challenges associated with such economic problems when it had to make significant changes in its energy policy due to severe trade

imbalances as well as disruptions in fuel supply. In conclusion, the research positions the 1973 Oil Crisis as a pivotal moment in global energy policy and emphasizes the critical importance of energy security, supply diversification and strategic planning in maintaining national and economic stability.

Keywords: 1973 Oil Crisis, OPEC, ODAPEC, Industrial Countries.

GİRİŞ

Petrol, günümüzün en önemli enerji kaynaklarından biri olup, tarihsel olarak hem ekonomik hem de siyasi bir araç olarak önemli bir rol oynamaktadır. "Petrol" kelimesi, Yunanca "petra" (taş) ve Latince "oleum" (yağ) kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir ve bu terim, özellikle doğal yollarla oluşan ve yeraltından çıkarılan ham petrolü tanımlamak için kullanılmıştır (Bayraç, 2005: 2). İlk ticari petrol arama faaliyetleri, 1850'lerin sonlarında ABD'nin Pensilvanya eyaletinde "Pennsylvania Rock Oil Company" adlı şirket tarafından başlatılmıştır. Bu dönemde petrol, yerel ölçekte ekonomik bir değer taşıırken, zamanla küresel bir ticaret malı haline gelmiş ve dünya siyasetine yön verme kapasitesine sahip bir stratejik kaynak olarak ön plana çıkmıştır (Öztürk ve Saygın, 2017: 1).

Petrolün siyasi bir araç olarak kullanılmaya başlanması ise 1970'lerde, üretimin azaltılması ve ambargo uygulama kararları ile ortaya çıkmıştır. 1973-1974 yıllarında yaşanan Yom Kippur Savaşı, petrolün küresel siyasetteki rolünü değiştiren dönüm noktalarından biri olmuştur. Arap ülkeleri, özellikle Mısır ve Suriye, İsrail'e karşı başlattıkları savaşın ardından, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) aracılığıyla petrol üretimini azaltma ve İsrail'i destekleyen ülkelere petrol ambargosu uygulama kararı almışlardır. OPEC'in bu ilk petrol ambargosu, dünya ekonomisi üzerinde derin etkiler bırakmış ve petrol fiyatları yükselmiştir. Bu dramatik artış, dünya genelinde ekonomik durgunluklara yol açmış ve petrolün yalnızca bir enerji kaynağı olmaktan çıkarak, jeopolitik bir güç aracı haline gelmesine zemin hazırlamıştır (Öztürk ve Saygın, 2017: 2).

Petrol krizinin etkileri, farklı coğrafyalarda değişkenlik göstermiştir. Gelişmekte olan ülkeler, artan petrol fiyatları karşısında büyük zorluklar yaşamış ve bu durum, onları uluslararası finansal kuruluşlara, özellikle de Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'na başvurmak zorunda bırakmıştır. Bu ülkeler, yüksek petrol faturalarını ödeyebilmek için dış borçlanmaya gitmiş ve ekonomik istikrarlarını sağlamada ciddi güçlükler yaşamıştır. Diğer taraftan, sanayileşmiş ülkeler, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa ve Japonya, petrol fiyatlarındaki artışı farklı derecelerde hissetmişlerdir. Batı Avrupa ve Japonya, petrol ithalatına daha fazla bağımlı oldukları için, petrolün enerji tüketimindeki payı, ABD'ye kıyasla daha büyük bir öneme sahiptir. Bu durum, bu bölgelerde ekonomik krizin derinleşmesine ve siyasi karar alma süreçlerinde yeni stratejilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve diğer sanayileşmiş ülkeler, artan petrol fiyatlarına karşı çeşitli önlemler almışlardır. Bu önlemler, enerji verimliliği artırma, alternatif enerji kaynaklarına yönelme ve stratejik petrol rezervleri oluşturma gibi adımları içermektedir. Ancak, 1973 Petrol Krizi, tüm dünya ekonomisi üzerinde uzun süreli etkiler bırakmış ve küresel enerji güvenliği konusunda kalıcı bir dönüşüme neden olmuştur.

Bu çalışmada, 1973 Petrol Krizi'nin sanayi ülkeleri üzerindeki etkileri, gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı zorluklar ele alınacaktır. Özellikle, bu krizin uluslararası enerji politikalarındaki değişikliklere nasıl zemin hazırladığı ve petrolün bir enerji kaynağı olmanın ötesinde bir jeopolitik silah olarak nasıl kullanılmaya başlandığı analiz edilecektir.

1973 PETROL AMBARGOSU

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması, Orta Doğu'da kalıcı bir istikrarsızlık sürecinin başlamasına neden olmuştur. Arap dünyası, İsrail'in kurulmasını takiben toprak kayıplarına uğramış ve bu durum, özellikle Filistin halkı açısından büyük bir mağduriyet yaratmıştır. Arap devletleri, Batılı ülkelerin bu süreci görmezden geldiğini düşünmüş, hatta Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok Batılı ülkenin İsrail'e siyasi ve askeri destek vermesini, Arap halklarının haklarının ihlaline ortaklık olarak değerlendirmiştir. Bu destek, Araplar açısından İsrail'in uzlaşmaz ve saldırgan politikalarının uluslararası alanda meşruiyet kazanmasına neden olmuş ve bölgedeki gerginliği artırmıştır (Shamma, 1980: 53-54).

1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşı, Arap ülkeleri için ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. İsrail'in bu savaş sonunda Sina Yarımadası, Golan Tepeleri ve Gazze Şeridi gibi stratejik bölgeleri işgal etmesi, Arap dünyasında derin bir travma yaratmıştır. Bu gelişmelerin ardından Arap ülkeleri, İsrail'e karşı siyasi ve ekonomik bir baskı unsuru oluşturmak amacıyla petrolü stratejik bir silah olarak kullanma fikrini benimsemeye başlamıştır. Bu bağlamda, özellikle Suudi Arabistan'ın büyük petrol rezervlerine sahip olması ve Batı ülkelerinin giderek bu ülkeye enerji açısından bağımlı hale gelmesi, Arap dünyasının elini

güçlendirmiştir. Suudi Arabistan Kralı Faysal'dan, bu jeopolitik avantaja dayalı olarak İsrail üzerinde etkili olabilecek bir politika izlenmesi yönünde yoğun talepler yükselmiştir (Shamma, 1980: 54).

6 Ekim 1973'te başlayan Yom Kippur Savaşı, Arap dünyasının İsrail'e karşı başlattığı bir başka önemli askeri hamle olmuştur. Mısır ve Suriye öncülüğünde gerçekleşen bu savaş, İsrail'in işgali altındaki Arap topraklarının geri alınması (özellikle Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri) ve Filistin sorununa dikkat çekilmesi amacıyla düzenlenmiştir (alkhafajju & Al-Khamasi, 2021: 293; Kılıçoğlu, 2022: 129). Savaş, askeri çatışmanın ötesinde, enerji kaynaklarının siyasi bir araç olarak kullanılmaya başlanmasının simgesel bir örneği haline gelmiştir.

Yom Kippur Savaşı'nın başlamasından kısa süre sonra, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri (OAPEC), 17 Ekim 1973 tarihinde Kuveyt'te gerçekleştirdikleri toplantıda tarihi bir karar almışlardır. Bu karara göre, petrol üretimi her ay yüzde beş oranında azaltılacaktı. Bu üretim kısıtlamasının temel hedefi, Batılı devletler üzerinde siyasi baskı oluşturmak ve İsrail'in desteklenmesini caydırmaktı. 9 Kasım 1973 tarihinde bu üretim kısıtlaması oranı yüzde yirmi beşe çıkarılmış ve özellikle İsrail'e askeri ve diplomatik destek sağlayan Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Hollanda, Portekiz ve Danimarka'ya yönelik açık bir petrol ambargosu başlatılmıştır (Örki, 2019: 5).

Bu süreçte, İsrail'e daha mesafeli yaklaşan Fransa, İngiltere ve İspanya gibi ülkeler ise "dost ülkeler" ilan edilmiş ve ambargo kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu ayırım, Arap ülkelerinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi olarak da yönlendirilmiş bir enerji politikası izlediklerini göstermektedir. Ambargonun etkisi kısa sürede kendini göstermiş; petrol fiyatları 1974 yılı sonunda varil başına 4,75 ABD dolarına, 1975 yılında ise 12,21 ABD dolarına kadar yükselmiştir (Kalkan & Yılmaz, 2017: 185). Bu dramatik fiyat artışı, küresel ölçekte ekonomik dengeleri sarsmış ve sanayileşmiş ülkeleri enerji politikalarını gözden geçirmeye zorlamıştır.

Ambargo, 1974 yılının ortalarına kadar sürmüş ve özellikle enerjiye bağımlı sanayi ülkelerinde derin ekonomik krizlerin tetikleyicisi olmuştur. Aynı zamanda bu süreç, petrolün yalnızca ekonomik bir meta değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde etkili bir stratejik unsur haline geldiğinin de somut bir göstergesi olmuştur.

YOM KİPPUR SAVAŞI

1973 yılında gerçekleşen Yom Kippur Savaşı, Arap-İsrail çatışma tarihinde yalnızca bir askeri mücadele değil, aynı zamanda jeopolitik ve diplomatik dengeleri sarsan bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu savaş, Mısır ve Suriye öncülüğünde Arap devletleri ile İsrail arasında gerçekleşmiştir. Ancak bu, taraflar arasındaki ilk silahlı çatışma değildir. 1948'deki Arap-İsrail Savaşı, 1956 Süveyş Krizi, 1967 Altı Gün Savaşı ve 1969-1970 Yıpratma Savaşı gibi önceki çatışmalar, Yom Kippur Savaşı'nın temelini hazırlayan tarihsel olaylar olarak öne çıkmaktadır (Rabinovich, 2007; Helvacı, 2024).

1970 yılında Mısır Devlet Başkanlığı görevini üstlenen Enver Sedat, iktidarının ilk yıllarında diplomatik bir çözüm için çaba göstermiştir. Sedat, İsrail'e sınırlı toprak tavizi karşılığında Süveyş Kanalı'nın yeniden açılmasını öngören geçici bir barış önerisinde bulunmuş, ancak bu öneri dönemin İsrail tarafından reddedilmiştir (Bar-Joseph, 2006). İsrail'in bu uzlaşmaz tavri, Mısır'ın diplomatik umutlarını boşa çıkarmış ve savaş seçeneğini tekrar gündeme taşımıştır (Stein, 1984).

Bu bağlamda Yom Kippur Savaşı, 6 Ekim 1973 tarihinde başlamıştır. Yahudilerin en kutsal dini günlerinden biri olan Yom Kippur'da, Mısır ve Suriye orduları, İsrail'e karşı beklenmedik bir saldırı başlatmıştır. Mısır ordusu Süveyş Kanalı'nı geçerek Sina Yarımadası'na ilerlerken, Suriye kuvvetleri Golan Tepeleri üzerinden İsrail topraklarına doğru harekete geçmiştir. Bu saldırı, İsrail'in istihbarat sistemlerini ve askeri savunmasını şaşkına çevirmiş ve savaşın ilk günlerinde Arap ordularına ciddi avantaj sağlamıştır (Fırat & Yenal, 2024).

Savaşın ilerleyen aşamalarında ise İsrail ordusu, Amerikan askeri yardımı sayesinde hızla toparlanmış ve Arap kuvvetlerini geri püskürtmeye başlamıştır. Bununla birlikte, savaşın ilk günlerinde elde edilen Arap başarıları, bölge halkları için psikolojik bir zafer niteliği taşımış, özellikle 1967'deki yenilginin yarattığı travmayı bir nebze de olsa hafifletmiştir (Givens, 2002).

Savaşın ardından uluslararası düzeyde önemli sonuçlar doğmuştur. ABD ile Sovyetler Birliği arasında gerginliğe neden olan gelişmeler, nükleer düzeyde alarm verilmesine kadar ilerlemiştir. Aynı zamanda savaş sonrası dönemde başlayan diplomatik süreçler, tarihi gelişmelere zemin hazırlamıştır (Zierler, 2004). Ayrıca savaş, enerji kaynaklarının stratejik önemini ortaya koymuş, OAPEC ülkelerinin uyguladığı petrol ambargosu aracılığıyla Arap dünyası, Batılı devletler üzerinde ciddi ekonomik baskı uygulamayı başarmıştır.

Bu yönüyle Yom Kippur Savaşı, yalnızca askeri bir çatışma değil, enerji, siyaset ve diplomasi ekseninde şekillenen çok boyutlu bir dönüm noktası olmuştur.

OPEC'İN KURULUŞU

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of the Petroleum Exporting Countries – OPEC), 10-14 Eylül 1960 tarihleri arasında Irak'ın başkenti Bağdat'ta gerçekleştirilen konferansla kurulmuştur. Bu tarihi konferansa İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela'nın katılımıyla OPEC'in beş kurucu üyesi belirlenmiş ve örgütün temel ilkeleri şekillenmiştir (Soyak, 2018). Kuruluşun temel amacı, üye ülkeler arasındaki petrol politikalarının koordinasyonu ve birliği sağlanarak petrol piyasasında istikrarlı, adil ve sürdürülebilir fiyatların temin edilmesidir. Aynı zamanda tüketici ülkelere güvenli, düzenli ve ekonomik petrol tedariki sağlanması ve sektöre yatırım yapanlara makul getiri sunulması hedeflenmiştir (OPEC).

Kuruluşunu takip eden yıllarda OPEC'e farklı dönemlerde yeni üyeler dahil olmuştur. OPEC'e sonradan Katar (1961), Libya (1962), Endonezya (1962), Abu Dabi (1967), Cezayir (1967), Nijerya (1971), Ekvator (1972) ve yardımcı üye olarak da Gabon (1973) katıldı (Colgan, 2014; Soyak, 2018).

OPEC'in merkezi, ilk beş yıl boyunca İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunmuş, ancak 1 Eylül 1965 tarihinde Avusturya'nın başkenti Viyana'ya taşınmıştır. Viyana, günümüzde hâlâ OPEC'in karar alma ve organizasyon merkezi konumundadır (OPEC).

Örgüt, küresel petrol piyasasında kritik bir rol oynamaktadır. OPEC üyeleri, dünya genelinde kanıtlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık %71,4'üne sahipken, küresel petrol üretiminin de %41,4'ünü karşılamaktadır (Colgan, 2014). Bu durum, OPEC'in petrol arzı üzerindeki etkisini küresel enerji güvenliği bağlamında merkezi bir aktör haline getirmektedir. 1970'lerden itibaren petrolün uluslararası siyasette bir stratejik araç olarak kullanılmasında da OPEC'in işlevi belirleyici olmuştur (Colgan, 2014).

OAPEC'İN KURULUŞU

Arap Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Arab Petroleum Exporting Countries – OAPEC), 1968 yılının Ocak ayında Suudi Arabistan, Libya ve Kuveyt tarafından Beyrut'ta gerçekleştirilen bir toplantı sonucunda kurulmuştur. OAPEC'in temel kuruluş amacı, Arap ülkelerinin petrol politikalarının Arap olmayan ülkeler ya da dış güçler tarafından yönlendirilmesini engellemek ve Arap devletleri arasında petrol politikalarında daha güçlü bir iş birliği sağlamak olmuştur (OAPEC, 2023).

Bu girişimin ardından 1970 yılında Cezayir, Abu Dabi, Dubai, Katar ve Bahreyn topluluğa katılmış; Irak ise bu genişlemeyi 1972 yılında takip etmiştir. Başlangıçta sadece belirli başlı petrol zengini Arap ülkelerini kapsayan örgüt, 9 Aralık 1971 tarihinde yapılan bir değişiklikle daha kapsayıcı hale getirilmiştir. OAPEC Kuruluş Anlaşması'nın yedinci maddesinde yapılan bu değişiklikle, üyeliğin yalnızca önemli petrol kaynaklarına sahip ülkelerle sınırlı kalmaması sağlanmış; madde şu şekilde yeniden düzenlenmiştir: “Üyelik, petrolün önemli bir millî gelir kaynağı oluşturduğu bütün Arap ülkelerine açıktır” (OAPEC, 2024). Bu değişiklik, Suriye'nin 1972'de ve Mısır'ın 1973 yılında örgüte katılmasının önünü açmıştır. Abu Dabi ise 1974 yılı itibarıyla üyeliğini Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) adıyla sürdürmeye başlamıştır.

OAPEC'in temel hedefleri; üye ülkeler arasında petrol endüstrisiyle ilgili ekonomik iş birliğini geliştirmek, petrol endüstrisinde hem bireysel hem de kolektif düzeyde hukuki ve ticari çıkarların korunması için uygun mekanizmalar geliştirmek ve üretim ile arz konularında adil ve dengeli uygulamalar gerçekleştirmektir. Bu doğrultuda OAPEC, sadece üretim aşamasında değil, aynı zamanda uluslararası petrol piyasasına giriş, rafineri yatırımları, sermaye akışı ve teknik bilgi birikimi konularında da etkin bir rol üstlenmektedir (Akgün, 2006).

KRİZDE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN DURUMU

1973-1974 yıllarında meydana gelen Yom Kippur Savaşı sonrasında, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), İsrail'e destek veren ülkelere yönelik olarak petrol arzını kısıtlama ve ambargo uygulama kararı almıştır. Bu karar, OPEC tarihinde ilk kez petrolü açıkça bir siyasi baskı aracı olarak kullanma örneğini teşkil etmiş ve dünya genelinde ciddi bir ekonomik krize neden olmuştur (Zulkifli & Haqem, 2022). Ambargonun ardından petrolün varil fiyatı 2 dolardan 11 dolara kadar yükselmiş; bu ani ve dramatik artış, küresel düzeyde bir ekonomik daralmaya ve enflasyonist baskıların yükselmesine yol açmıştır (Zulkifli & Haqem, 2022).

Bu krizin etkileri özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından son derece yıkıcı olmuştur. Enerji maliyetlerindeki artış, bu ülkelerin zaten kırılgan olan dış ödemeler dengesini daha da bozmuş ve kamu bütçelerinde ciddi açıklar yaratmıştır. Gelişmekte olan ülkeler, bu yeni ekonomik düzende artan enerji faturalarını karşılayabilmek amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarına başvurarak dış borçlanmaya gitmişlerdir. Bu durum, birçok ülkeyi uzun yıllar sürecek olan dış borç yükü altına sokmuş ve ekonomik bağımsızlıklarını zayıflatmıştır (Soyak, 2018).

Ayrıca kriz, enerji güvenliğinin önemini daha da artırmış ve pek çok ülkenin enerji politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Petrol dışı enerji kaynaklarına olan yatırımlar artmış; kömür, hidroelektrik ve nükleer enerjiye dayalı elektrik üretim kapasitesinde önemli artışlar yaşanmıştır (Bayrac, 2019). Bu süreçte, enerji verimliliği önlemleri, alternatif enerji

arayışları ve stratejik petrol rezervlerinin oluşturulması gibi politikalar gelişmiş ve küresel enerji sisteminde yapısal değişikliklerin kapısını aralamıştır.

1973 PETROL KRİZİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

1973 Petrol Krizi, yalnızca küresel ekonomiyi değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin ekonomik dengelerini de ciddi biçimde sarsmıştır. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, krizin etkileri özellikle dış ticaret açığı, bütçe dengesi ve döviz ihtiyacında kendini göstermiştir. 1974 yılında ham petrol fiyatlarında yaşanan ani yükseliş, Türkiye'nin dış ticaret açığını üç katına çıkarmış; bu açık 2,3 milyar dolara yükselmiş ve bütçe de 303 milyon dolarlık bir açık vermiştir. Türkiye, kriz sürecinde petrole sübvansiyon vererek tüketimi artırmış, bu da döviz darboğazına yol açmış ve üretimin durmasına neden olmuştur (Öztürk ve Saygın, 2017).

Döviz ihtiyacını karşılamak üzere hükümet çeşitli ülkelerden ve finans kuruluşlarından kredi temin etme yoluna gitmiştir. Krizin tetiklediği bu ekonomik koşullar, Türkiye'de enerji sektöründe bir dönüşüm ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, petrolün devlet eliyle aranması ve yabancı sermayenin sınırlandırılması öngören 1702 sayılı "Petrol Sektörü Reform Kanunu" yürürlüğe konmuş ve kamu eliyle enerji arama faaliyetlerine hız verilmiştir (Arzova, 2019).

1973 Petrol Krizi'nin etkileri yalnızca enerji sektörüne değil, tarım ve emek piyasalarına da yansımıştır. Krizle birlikte sadece petrol fiyatları değil, aynı zamanda tahıl ve gıda fiyatları da yükselmiştir. Bu dönemde pamuk fiyatlarında yaşanan artışla birlikte Türkiye, pamuk piyasasını kontrol altına alma yoluna gitmiş ve bu sektörde dışa bağımlılığı azaltacak politikalar izlemiştir.

Ayrıca, kriz Avrupa'da iş gücüne olan talebi azaltmış, bu durum yurtdışında çalışan Türk işçilerini olumsuz etkilemiş ve önemli sayıda işçi Türkiye'ye dönmek zorunda kalmıştır. Bu da Türkiye'deki iş gücü piyasasını ve döviz girdilerini doğrudan etkilemiştir (Öztürk ve Saygın, 2017).

Türkiye açısından bu süreçte enerji bağımlılığını azaltma ve enerji arz güvenliğini sağlama çabaları da dikkat çekmiştir. Bu bağlamda atılan en önemli adımlardan biri, 27 Ağustos 1973'te Türkiye ile Irak arasında imzalanan "Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması" olmuştur. Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'nın inşası ile birlikte, Türkiye yılda 10 ila 14 milyon ton ham petrol ithal etme ve yaklaşık 10 milyon dolar geçiş geliri elde etme olanağına kavuşmuştur. 981 kilometrelik bu hattın 641 kilometresi Türkiye sınırları içinde yer almakta ve bu hat Türkiye'nin enerji stratejisinde dönüm noktası niteliği taşımaktadır (Sırım, 2018).

SANAYİ DEVLETLERİ VE 1973'TEKİ PETROL KRİZİ

1973 Petrol Krizi sürecinde, dünya ekonomisinde petrolün merkezi rolü bir kez daha açık şekilde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde petrol ithalatçısı konumundaki Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya'nın krizden etkilenme düzeyleri, hem yapısal enerji bağımlılıkları hem de ithalat kaynaklarının çeşitliliği bakımından farklılık göstermiştir.

1962-1972 yılları arasında bu üç büyük ekonomide hem enerji tüketimi hem de petrol tüketimi kayda değer biçimde artmıştır. Ancak petrolün toplam enerji tüketimi içindeki payı ve ithal edilen petrolün oranı bakımından, Batı Avrupa ve Japonya, ABD'ye kıyasla çok daha yüksek bir bağımlılık sergilemiştir. Örneğin, 1972 yılında ABD'nin enerji tüketiminde petrolün payı %45.6 iken, bu oran Batı Avrupa'da %59.6'ya, Japonya'da ise %73.0'e ulaşmıştır (Darmstadter ve Landsberg, 1975: 21).

Tablo1: 1962 ile 1972 Yılları Arasında ABD, Avrupa ve Japonya'daki Enerji Tüketimi

	1962			1972		
	ABD	Batı Avrupa	Japonya	ABD	Batı Avrupa	Japonya
(106 varil / gün)						
Enerji Tüketimi	23.27	13.96	2.35	35.05	23.84	6.58
Petrol Tüketimi	10.23	5.24	0.96	15.98	14.20	4.80
Petrol İthalatı	2.12	5.19	0.98	4.74	14.06	4.78
Orta Doğu /Kuzey Afrika	0.34	3.80	0.72	0.70	11.30	3.78
Başka Yerler	1.78	1.39	0.26	4.04	2.76	1.00
(Enerji Tüketimi Yüzdesi Olarak)						
Petrol Tüketimi	44.0	37.5	42.7	45.6	59.6	73.0
Petrol İthalatı	9.1	37.2	43.6	13.5	59.0	72.6
Orta Doğu / Kuzey Afrika	1.5	27.2	32.0	2.0	47.4	57.4
Başka Yerler	7.6	10.0	11.6	11.5	11.6	15.2

(Petrol Tüketimi Yüzdesi Olarak)						
Petrol İthalatı	20.7	99.0	102.1	29.7	99.0	99.6
Orta Doğu /Kuzey Afrika	3.3	72.5	75.0	4.4	79.5	78.6
Başka Yerler	17.4	26.5	27.1	25.3	19.4	20.9
(Petrol İthalatı Yüzdesi Olarak)						
Orta Doğu / Kuzey Afrika	16.0	73.2	73.5	14.9	80.4	78.9
Başka Yerler	84.0	26.8	26.5	85.1	19.6	21.1

Kaynak: Darmstadter J, Landsberg HH. The Economic Background. Daedalus. 1975 Oct 1:15-37.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, Japonya'nın petrol tüketiminin %99.6'sı ithalata dayanmakta ve bunun %78.6'sı Orta Doğu ve Kuzey Afrika kaynaklıdır. Batı Avrupa için bu oran %99.0 olup, yine büyük ölçüde aynı bölgeden sağlanmaktadır. Buna karşılık, ABD yalnızca %29.7 oranında ithalata bağımlıdır ve bu ithalatın sadece %4.4'ü Arap ülkelerindendir. Dolayısıyla, OAEPC'in uyguladığı ambargonun ABD ekonomisi üzerindeki etkisi sınırlı kalırken, Batı Avrupa ve Japonya daha doğrudan etkilenmiştir (Gürel, 1979: 173-174).

Batı Avrupa'da ambargonun doğrudan hedefi Hollanda olmasına rağmen, Rotterdam'ın Avrupa enerji sistemindeki merkezi konumu nedeniyle, ambargonun etkileri tüm Batı Avrupa'ya yayılmıştır. Bu nedenle Avrupa devletleri, petrol arzı konusundaki hassasiyetlerini derhal ortaya koymuşlardır (Pearson ve Nyden, 1980: 410). Japonya ise tüm enerji tüketiminin neredeyse tamamını ithal petrole dayandırdığı için, fiyat artışlarından en fazla zarar gören ülke olmuştur (Shibata, 1983: 135).

Krizin ilk etkisi ödemeler dengesinde ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum, kısa sürede Batılı sanayi ülkeleri tarafından çeşitli ekonomik tedbirlerle dengelenmiştir. Örneğin Japonya, 1974 Eylül'ünde ödemeler dengesini yeniden kâra geçirmiştir. Benzer şekilde Almanya, net petrol gideri 6.25 milyar dolar artmasına rağmen, 9 milyar dolarlık fazla vermiştir. Buna karşılık, İtalya ve İngiltere gibi ülkeler daha derin kriz yaşamış; ancak 1975'e kadar açıklarını büyük ölçüde kapatabilmişlerdir (Gürel, 1979: 176).

Petrol krizinin etkileri, aynı zamanda tüketimin sektörel dağılımına göre de değişmiştir. Aşağıdaki **Tablo 2**, petrol tüketiminin sektörlere göre dağılımını göstermektedir. Japonya'da doğrudan sanayide kullanılan petrol oranı %52 ile en yüksek düzeydeyken, ABD'de %35 oranı ile ulaşım sektörü öne çıkmaktadır. Bu tablo, Japonya'nın endüstriyel üretim süreçlerinin doğrudan petrol ithalatına bağlı olduğunu ve bu nedenle krizden daha ağır etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Ekonomik Sektörlere Göre Petrol Tüketimi (Toplam Yüzdesi Olarak)

	Batı Avrupa	Japonya	ABD
Endüstri	35	39	21
Ulaşım	28	20	52
Özel Ticaret	26	14	17
Elektrik	11	27	10

Kaynak: (Romano Prodi ve Albert Clo "Europe" Daedalus, Vol. 104, No. 4, (fall 1975), S. 96,) den aktran

(GÜREL, Şükrü S. Orta Doğu petrolünün uluslararası politikadaki yeri) S.177

AMBARGODAN BU YANA AVRUPA VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDEKİ POLİTİKA TEPKİLERİ

1973 Petrol Krizi, dünya genelinde enerji politikalarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) tarafından uygulanan petrol ambargosu, Batı ülkelerinin enerji güvenliğini sağlamada büyük zorluklar yaşamalarına neden olmuş, bu durum hem kısa vadeli önlemler hem de uzun vadeli yapısal değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Gürel, 1979: 178-179).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ambargonun etkilerini hafifletmek için bir dizi geçici ve kalıcı önlem almıştır. 6 Aralık 1974'te alınan kararlarla, tüm enerji tüketicilerinin %10 enerji tasarrufu sağlamaları zorunlu hale getirilmiştir. Aynı yılın 6 Ocak'ında gün ışığından daha fazla yararlanmak amacıyla saatler yeniden düzenlenmiş, 21 Aralık 1974'te ise karayollarındaki hız sınırı 55 mile indirilmiştir. Bu tür geçici önlemler, özellikle otomobil ve yakıt tüketiminin yoğun olduğu bir toplumda enerji tasarrufu sağlamayı hedeflemiştir (Gürel, 1979: 178-179).

Amerika Birleşik Devletleri, aynı zamanda kömür kullanımına dayalı üreticilerin petrol kullanmalarını yasaklamıştır. Bu politika, petrol bağımlılığını azaltma ve alternatif enerji kaynaklarını teşvik etme amacı taşımaktadır. Benzer şekilde, Batı Avrupa ülkeleri de özel tüketimi kısıtlayan petrol tasarrufu planları uygulamıştır. Bu çerçevede, belirli günlerde özel otomobil kullanımının yasaklanması ve hız sınırlarının düşürülmesi gibi önlemler alınmıştır (de Carmoy, 1977: 99).

Ancak, OPEC ülkelerinin petrol üretimindeki kısıtlamalar ve bunun yaratacağı jeopolitik ve ekonomik etkiler, Batı ülkelerinde uzun vadeli enerji politikalarının yeniden şekillendirilmesine yol açmıştır. Aralık 1973'teki Kopenhag Zirvesi, Batı Avrupa'da petrol konusunda bir fikir birliği oluşturmak amacıyla yapılmış ancak özellikle İngiltere ve Fransa, Arap ülkeleriyle olan ikili ilişkilerini zedelemekten kaçınmak istemiştir. Bu durum, Avrupa Komisyonu'nun 1974 Mayıs'ında sunduğu enerji politikası önerilerinin kabulünü engellemiştir (Kohl, 1976: 186-187). İngiltere ve Hollanda, kendi petrol ve gaz rezervlerinin üzerinde egemenlik hakkını kaybetme konusunda isteksizdi, bu da Avrupa Birliği'nin ortak enerji piyasası oluşturma hedeflerini sekteye uğratmıştır. Buna rağmen, Fransa, petrol ithalatını sınırlayarak nükleer enerji kullanımını teşvik etmeye yönelik daha cesur adımlar atmıştır.

Avrupa Birliği'nin ortak enerji politikası, Eylül 1974'te belirlenen genel yönergelerle başlamış ancak başarılı bir uygulama için gerekli konsensüs sağlanamamıştır. Fransa'nın nükleer enerji programına yönelik açık tavrı, AB içindeki diğer ülkeler tarafından sınırlı şekilde kabul edilmiştir. Ayrıca, Avrupa Komisyonu, 1976'da gelecekteki petrol ithalatına ilişkin minimum fiyat politikası üzerinde anlaşmaya varmıştır. Ancak, bu tür adımlar genellikle ulusal çıkarlar ve enerji kaynakları üzerindeki egemenlik hakları nedeniyle sınırlı kalmıştır (Kohl, 1976: 186-187).

Amerika Birleşik Devletleri, petrol bağımlılığını azaltmak amacıyla 1975 sonunda "Enerji Politikası ve Koruma Yasası"nı kabul etmiştir. Ancak, bu yasa kapsamlı bir enerji politikası sunmamış, yalnızca kısa vadeli, ad-hoc çözümler getiren bir düzenleme olmuştur. En tartışmalı hususlardan biri, yerli petrol üretim fiyatlarını aşağı çekme kararıydı. ABD'de üretilen ham petrolün varil fiyatı, 8.75 dolardan 7.66 dolara düşürülmüş ve fiyat artışları enflasyon oranı ile sınırlanmıştır. Bu durum, büyük petrol şirketleri tarafından eleştirilmiş, zira petrol fiyatlarındaki bu tür kontroller, kısa vadede ithal petrol tüketimini artırmış ve yerli üretimi teşvik etmekte yetersiz kalmıştır. Bununla birlikte, otomobil üreticilerine daha verimli araçlar üretme zorunluluğu getirilmiş ve enerji verimliliği yüksek ev aletlerinin yaygınlaştırılması için standartlar belirlenmiştir. Ayrıca, 1 milyar varil kapasiteli stratejik petrol rezervi oluşturulmuş ve gelecekteki krizlere karşı sigorta sağlamayı amaçlayan bu adımlar, ulusal enerji güvenliğini artırmayı hedeflemiştir (de Carmoy, 1977: 99).

Öte yandan, enerji sektörü için bazı yeni önlemler ve teşvikler gündeme gelmiştir. Bu önlemler, kömür ve şist gazı gibi yerli enerji kaynaklarının geliştirilmesi, doğal gaz fiyatlarının serbestleştirilmesi ve sentetik yakıtların üretimi gibi konuları içermektedir. Ancak, bu konularla ilgili olarak yapılan düzenlemeler genellikle federal destek ve özel sektör katılımı eksikliği nedeniyle sınırlı kalmıştır (Gürel, 1979: 178-179).

ABD'nin petrol ithalatı, petrol ambargosunun ardından artmaya devam etmiş, 1976'ya gelindiğinde, toplam petrol tüketiminin yaklaşık %40'ı ithalatla karşılanıyordu. Kanada, ABD'ye petrol ihracatını önemli ölçüde azaltmış ve yeni ambargo koşullarında ABD'ye petrol tedarik etmeyeceğini duyurmuştur. Bu gelişmeler, ABD'nin Orta Doğu petrolüne olan bağımlılığını azaltmak bir yana, artırmıştır. Bu durum, Amerika'nın enerji güvenliğini sağlamada karşılaştığı büyük zorlukları ve küresel petrol piyasasındaki dalgalanmaların ulusal politikaları nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Kohl, 1976: 186-187).

Sonuç olarak, hem Avrupa hem de Amerika Birleşik Devletleri, petrol ambargosunun ardından enerji bağımsızlıklarını sağlamak ve gelecekteki krizlere karşı dayanıklılıklarını artırmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Ancak, bu stratejiler genellikle ulusal çıkarlar ve ekonomik faktörler tarafından şekillendirilmiş, tüm dünya genelinde etkili ve entegre bir enerji politikası oluşturulması konusunda önemli zorluklar yaşanmıştır.

JAPONYA ENERJİ POLİTİKALARI

1973 Petrol Krizi, dünya genelinde büyük bir şok etkisi yaratmış ve OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) ülkelerinin aldığı yaptırımlar, birçok ülkenin enerji stratejilerini yeniden gözden geçirmelerine yol açmıştır. Bu ülkelerden biri de Japonya'dır. Japonya, uzun yıllar boyunca Orta Doğu'dan istikrarlı ve düşük fiyatlarla petrol temin etmekteydi ve bu nedenle kendi enerji politikalarını oluşturmak yerine büyük ölçüde dışa bağımlı bir strateji izlemiştir (Shibata & Energy, 1983). Ancak, OPEC tarafından uygulanan petrol yaptırımları ve bunun ardından yaşanan enerji şokları, Japonya'yı yeni enerji politikaları geliştirmeye zorlamıştır.

Japonya, OPEC'in petrol fiyatlarını yükseltmesi ile karşılaştığında, artan enerji maliyetleri ve tedarik sıkıntıları ile başa çıkabilmek için hızla birkaç politika uygulamaya koymuştur. Ancak bu politikalar, genellikle kısa vadeli çözümlerle sınırlı kalmış

ve uzun vadeli sürdürülebilir enerji stratejileri üretmekte zorlanmıştır. Japon hükümeti, enerji tüketimini sınırlamayı ve alternatif enerji kaynakları aramayı amaçlayan bir dizi politika geliştirmiş olsa da, bu önlemler genellikle daha çok teorik öneriler ve uygulanabilirliği düşük yönergeler olarak kalmıştır (Sinha, 1974: 343).

Japonya'nın kısa vadeli çözüm stratejileri üç ana hedefe odaklanmıştır:

Enerji Tasarrufu: Enerji tüketiminin azaltılması için verimli kullanım yöntemlerinin teşvik edilmesi.

Petrole Alternatif Kaynakların Geliştirilmesi: Petrol dışındaki enerji kaynaklarının bulunması ve kullanımının artırılması.

Petrol Tedarikinin İstikrarının Sağlanması: Orta Doğu dışındaki bölgelerle de tedarik güvenliğini sağlamak amacıyla farklı petrol kaynaklarına yönelmek.

Ancak, Japonya'nın bu dönemde uygulamaya koyduğu enerji politikalarının verimliliği sınırlı kalmış, alternatif enerji kaynakları ve verimli tüketim konusunda daha fazla yatırım yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu politikalar, yalnızca mevcut durumu geçici olarak hafifletmeye yönelik adımlar olmuştur. Uzun vadeli çözümler ise daha büyük yatırımlar ve teknoloji geliştirme süreçlerini gerektiren stratejiler olarak belirlenmiştir (Shibata & Energy, 1983).

1974 yılı itibarıyla, Japonya, OPEC ülkelerinin petrol politikalarıyla uyumlu bir şekilde, özellikle Suudi Arabistan ve Irak ile teknik ve ekonomik iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar, Japonya'nın enerji güvenliğini artırmaya yönelik bir adım olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu tür dışa bağımlı anlaşmaların, Japonya'nın uzun vadede enerji güvenliğini tam anlamıyla sağlayacak bir çözüm sunmadığına dair endişeler devam etmiştir. 1974 yazına kadar Suudi Arabistan ve Irak ile yapılan işbirliği anlaşmaları, Japonya'nın OPEC ülkeleriyle daha fazla diyalog kurma isteğinin bir yansımasıdır ve aynı zamanda Japonya'nın Orta Doğu'dan olan petrol tedarikine olan bağımlılığını sürdürebilmesi için yapılan bir çabadır (Sinha, 1974: 343).

Uzun vadeli çözüm önerileri arasında, Japonya'nın enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi ve yenilenebilir enerji alanlarına yatırım yapması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, bu tür büyük yatırımların uygulanabilirliği, ticari ve teknolojik zorluklar nedeniyle sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda, Japonya'nın enerji politikasının temelinde, dışa bağımlılığın azaltılması ve enerji tedarikinin güvence altına alınması amacıyla daha sürdürülebilir ve yenilikçi çözümler geliştirilmesi yer almaktadır.

SONUÇ

1973 Petrol Krizi, sadece bir enerji arz daralması değil, aynı zamanda küresel düzeyde ekonomik, siyasi ve stratejik dengeleri sarsan tarihsel bir kırılma noktası olmuştur. OAPEC'in İsrail'i destekleyen ülkelere karşı uyguladığı ambargo, petrolün artık yalnızca ekonomik bir meta değil, jeopolitik bir silah olarak da kullanılabileceğini göstermiştir.

Krizin etkileri, ülkelerin enerji bağımlılık düzeylerine göre farklılık göstermiştir. Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi petrol ithalatına yüksek oranda bağımlı sanayi devletleri, krizden en ağır şekilde etkilenmiş; bu durum, enerji politikalarında köklü dönüşümlere yol açmıştır. Bu ülkeler, enerji tasarrufu, alternatif enerji kaynaklarına yönelme ve stratejik rezerv oluşturma gibi çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Ancak uygulanan politikaların çoğu kısa vadeli çözümlerle sınırlı kalmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, petrol ithalatında Avrupa ve Japonya kadar bağımlı olmamasına rağmen, kriz sonrası dönemde kendi enerji bağımsızlığını sağlamak amacıyla çeşitli yapısal reformlara yönelmiştir. Avrupa ise ortak enerji politikası geliştirme çabalarına rağmen, üye ülkelerin ulusal çıkarları nedeniyle kalıcı ve etkili bir birliktelik sağlayamamıştır.

Türkiye özelinde ise kriz, dış ticaret açığının artması, döviz darboğazı ve ekonomik dengesizliklerle kendini göstermiştir. Kriz sonrası enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik politikalar gündeme gelmiş, Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı gibi stratejik projeler hayata geçirilmiştir.

Sonuç olarak, 1973 Petrol Krizi, dünya enerji sisteminde kırılma noktalarının ve enerji güvenliğinin ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu kriz, enerji politikalarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda diplomatik ve güvenlik boyutlarını da kapsaması gerektiğini göstermiştir. Uzun vadede ise, enerji arzında çeşitlilik, verimlilik ve sürdürülebilirlik ilkeleri, ülkelerin krizlere karşı daha dirençli hale gelmeleri açısından temel öncelikler haline gelmiştir.

KAYNAKLAR

Akgün, A. (2006). Petrol fiyatlarındaki değişimlerin İMKB-100 endeksine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alkhafaji, Jasib, & Al-Khammasi, H. (2021). The international site of the war of the sixth of October 1973 in the Baghdad press. *Kufa Journal of Arts*, 1(38), 293-348. <https://doi.org/10.36317/kaj/2018/v1.i38.729>

Arzova, S. B. (2019). İkinci Petrol Krizi: Nedenleri, Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Mali Çözüm Dergisi*, (143), 123-148.

- Bar-Joseph, U. (2006). Last chance to avoid war: Sadat's peace initiative of February 1973 and its failure. *Journal of Contemporary History*, 41(3), 545-556. <https://doi.org/10.1177/0022009406064668>
- Bayraç, H. N. (2005). Uluslararası petrol piyasasının ekonomik analizi. *Osmangazi Üniversitesi*, 67.
- Bayraç, H. N. (2019). Küresel petrol piyasasında fiyat oluşumu ve ekonomik etkileri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(19), 44-59.
- Colgan, J. D. (2014). "The Emperor Has No Clothes: The Limits of OPEC in the Global Oil Market." *International Organization*, 68(3), 599-632.
- Darmstadter, J., & Landsberg, H. H. (1975). The Economic Background. *Daedalus*, 104(4), 15-37.
- de Carmoy, J. (1977). Petrol ve Enerji Bağımsızlığı. Paris: OECD Yayınları.
- Firat, G. M., & Yenil, S. (2024). 1973 Yom Kippur Savaşı ve 2023 Ekim Saldırısının Sürpriz Teori Bağlamında İncelenmesi. *Turkish Studies – Economics, Finance, Politics*, 19(1), 123-145. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.75712>
- Givens, R. P. (2002). 1973 Yom Kippur War. In *Turning the Vertical Flank: Airpower as a Maneuver Force in the Theater Campaign* (pp. 27-48). Air University Press.
- Gürel, Şükrü S. 1979. Orta Doğu petrolünün uluslararası politikadaki yeri. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Helvacı, Y. (2024). Yom Kippur Savaşı'nın İstihbarat Başarısızlığı Olarak İncelenmesi. *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 243-258.
- Killoğlu, M. E. (2022). 1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı ve Orta Doğu. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 129-151. <https://doi.org/10.52792/tws.1114113>
- Kohl, J. (1976). Petrol Politikaları ve Enerji Güvenliği. Washington DC: Amerikan Enerji Politikası Araştırma Merkezi.
- OPEC Resmi Web Sitesi. "About Us > History." <https://www.opec.org> (Erişim Tarihi: 15.11.2023).
- Organization of Arab Petroleum Exporting Countries. (2024, Aralık). *Monthly Bulletin* (Sayı 12).
- Organization of the Petroleum Exporting Countries. (n.d.). Brief history. OPEC. <https://www.opec.org/brief-history.html> (Erişim tarihi: 29 Nisan 2025).
- Örki, A. (2019). 1973 petrol krizi ve sonuçları. İstanbul Rumeli Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol krizinin ekonomiye etkileri ve stagflasyon olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12.
- Rabinovich, A. (2007). The Yom Kippur War: the epic encounter that transformed the Middle East. Schocken.
- Shamma, A. M. (1980). The 1973 oil embargo: Arab oil diplomacy (Master's thesis, Western Michigan University). ScholarWorks.
- Shibata, T., & Energy, D. (1983). Japan's Energy Policy in the 1970s and Beyond. Tokyo: Japanese Energy Studies.
- Sinha, S. (1974). Japan's Energy Policy and OPEC Relations: An Overview. *Asian Economic Review*, 343-352.
- Sırım, V. (2018). Türkiye-Ortadoğu Ülkeleri Ekonomik İlişkilerinde 1973 Petrol Krizinin Yeri. II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı (s. 5753-5762).
- Soyak, Y. N. C. (2018). Ortadoğu'da siyaset-petrol ilişkisi: 1967 ve 1973 krizleri örneği. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(26), 5753-5762. <https://doi.org/10.26449/sssj.103>
- Stein, K. W. (1984). Sadat's negotiating strategy toward Israel: 1970-1977. *Political Science Quarterly*, 99(3), 399-418. <https://doi.org/10.2307/3486954>
- Yılmaz, S., & Kalkan, D. K. (2017). Enerji güvenliği kavramı: 1973 petrol krizi ışığında bir tartışma. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169-199.
- Zierler, D. (2004). Test of détente: Soviet-American relations and the Yom Kippur War (Yüksek lisans tezi). University of Montana.
- Zulkifli, N., & Haqem, D. (2022). The Opec Oil Shock Crisis (1973): An Analysis. *Asian Journal of Research in Business Economics and Management*, 4(1), 136-148. <https://doi.org/10.55057/ajrbm.2022.4.1.12>

Risk Eğilim Endeksi ile BIST 100 Endeksi Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi

Nergis Tosun¹

¹ Bağımsız Araştırmacı, nergisbingol89@gmail.com

ÖZET

Finansal karar alma ve yatırım sürecine yön veren temel kavramlardan biri risktir. Risk, farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte, en genel anlamıyla; tahmin edilen ya da planlanan olayların, gerçekleşen sonuçlardan olumlu ya da olumsuz şekilde sapması olarak ifade edilmektedir. Finans literatürün de risk kavramı, çeşitli boyutlarıyla ele alınmakta ve yatırımcı davranışları ile piyasa dinamiklerinin anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle yatırımcıların risk algısı, finansal varlıkların fiyatlanmasında ve piyasa dalgalanmalarının analiz edilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, risk algısını ölçmeye yönelik geliştirilen göstergelerden biri olan Risk Eğilim Endeksi, piyasadaki genel yönelimi ve belirsizlik düzeyini yansıtmaya kapasitesiyle dikkat çekmektedir. Risk Eğilim Endeksi Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından Türkiye'deki yatırımcıların risk iştahının bir göstergesi olarak takip edilmektedir. Bu çalışmada, Risk Eğilim Endeksinin Türkiye sermaye piyasalarının önemli göstergelerinden biri olan BIST 100 Endeksi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada genel olarak yatırımcıların risk algısında meydana gelen değişimlerin Borsa İstanbul'un genel performansı üzerindeki etkisi analiz edilmek istenmiştir. Bu amaçla 2010- 2025 yılları haftalık verilerine Fourier ADF birim kök, Fourier ADL eşbütünleşme, Fourier FMOLS uzun dönem katsayı tahmincisi uygulanmıştır. Analizler sonucunda risk eğilimindeki artışın BİST100 'ü artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç göstermektedir ki; risk eğilimindeki artış, yatırımcıların daha fazla getiri arayışıyla hisse senetlerine yönelmesine neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Risk Eğilim Endeksi, BİST100, Risk.

Econometric Analysis of the Relationship Between Risk Propensity Index and BIST 100 Index

ABSTRACT

One of the fundamental concepts guiding financial decision-making and the investment process is risk. Although risk is defined in different ways, it is most generally expressed as the positive or negative deviation of predicted or planned events from the actual results. In finance literature, the concept of risk is addressed in various dimensions and has an important place in understanding investor behavior and market dynamics. In particular, investors' risk perception plays a key role in pricing financial assets and analyzing market fluctuations. In this regard, the Risk Propensity Index, one of the indicators developed to measure risk perception, draws attention with its capacity to reflect the general trend and level of uncertainty in the market. The Risk Propensity Index is monitored by the Central Registry Agency as an indicator of the risk appetite of investors in Turkey. This index measures investors' risk-taking tendencies dynamically with some macroeconomic and financial indicators and quickly reflects the changes that occur. The aim of the study is to analyze the impact of changes in investors' risk perception on the general performance of Borsa Istanbul. For this purpose, Fourier ADF unit root, Fourier ADL cointegration, Fourier FMOLS long-term coefficient estimator were applied to the weekly data for the years 2010-2025. As a result of the analysis, it was found that the increase in risk tendency increased BIST100. This result shows that the increase in risk propensity causes investors to turn to stocks in search of higher returns.

Keywords: Risk Propensity Index, BIST100, Risk.

1. GİRİŞ

Risk, finansal sistemi oluşturan tüm aktörlerin kararlarını etkileyen ve ana hedef olan getiri ile doğrudan ilişkili temel bir kavramdır. Diğer bir ifadeyle, finansal piyasalarda karar alma sürecinin yapı taşlarından biri risktir. Risk; geleceğe dair belirsizliğin ölçülebilir boyutu olarak tanımlanabileceği gibi, yatırımcı beklentilerinde meydana gelen sapma olasılığı şeklinde de ifade edilmektedir. Genellikle olumsuz çağrışımlar taşıyan bir kavram olarak görülse de, finansal sistemi oluşturan kurumlar, araçlar ve yatırımcı davranışları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu doğrultuda, yatırımcıların risk algısı ve bu riski üstlenme konusundaki isteklilikleri, yatırım kararlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Risk kavramının finans literatüründeki merkezi konumu, beraberinde risk iştahı, risk toleransı ve risk eşiği gibi kavramların da sıkça ele alınmasına neden olmaktadır (Çifçi ve Reis, 2020: 392).

Risk iştahı, belirli bir dönemde yatırımcıların riskli varlıklardan uzaklaşma veya yönelme eğilimlerini ifade etmek için kullanılan soyut bir kavramdır (Demirci ve Sinoplu, 2023: 157). Risk iştahı, belirsizlik karşısında yatırımcıların psikolojik duruşlarını ve karar alma süreçlerini şekillendirmektedir. Düşük risk iştahı durumunda yatırımcılar daha temkinli davranarak güvenli yatırım araçlarına, yüksek risk iştahında ise yatırımcılar daha riskli varlıklara yönelmektedirler. Fakat soyut bir kavram olması ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle risk iştahını ölçmeye yönelik çeşitli endeksler geliştirilmiştir (Çifçi ve Reis, 2020: 390).

Uluslararası piyasalarda yatırımcıların risk alma eğilimlerini ölçmek amacıyla çok sayıda risk iştahı endeksi geliştirilmiştir. Bunlardan ilki finansal piyasalarda yatırımcı korku endeksi olarak da bilinen VIX (Volatility Index)'dir. Endeksin yükselmesi piyasalardaki belirsizlik ve riskten kaçışın arttığını, düşük olması ise risk alma eğiliminin arttığını göstermektedir (Kamışlı, 2024: 364). Bunun dışında, tahvil piyasaları için MOVE Index, yatırımcı duyarlılığına yönelik bileşik göstergeler sunan CNN Fear & Greed Index, küresel yatırımcıların risk alma davranışlarını yansıtan Global Risk Appetite Index (GRAI) ve JP Morgan tarafından geliştirilen Liquidity, Credit and Volatility Index (LCVI) gibi göstergeler de sıkça kullanılan araçlardır (Kaya, 2021: 263; Balat, 2020: 163).

Türkiye'de ise yatırımcıların risk eğilimlerini ölçmek amacıyla Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) tarafından Risk İştahı Endeksi (RISE) geliştirilmiştir. Risk İştahı Endeksi yatırımcıların yatırım enstrümanlarına karşı ne düzeyde risk alma eğiliminde olduklarını sayısal olarak ifade etmeye yarayan bir göstergedir (Önk ve Saygın, 2022: 425). Söz konusu endeks 2005 yılından bu yana, haftalık olarak yayınlanmaktadır. Endeksin hesaplaması yabancı ve yerli yatırımcılar, nitelikli yatırımcılar ve fonlar gibi alt gruplar için ayrı ayrı hesaplanarak yayınlanmaktadır (Balat, 2020: 163).

Risk Eğilim Endeksi ise yatırımcıların ellerine bulundurdıkları pay senetleri ile pay senedi şemsiye fonları miktarındaki değişimlere odaklanmaktadır. Yatırımcıların risk alma eğilimlerinin dinamik bir şekilde ölçülmesini sağlamaktadır. Endeks, yatırımcıların portföy değerinin geçmiş ortalamasına göre ne yönde değiştiğini ve söz konusu değişimin BIST 100 endeksine göre nasıl bir konumda olduğunu 0- 100 arası değerde ifade etmektedir (Merkezi Kayıt İstanbul: 3). Bu sayede yatırımcıların portföy tercihlerinde meydana gelen değişim piyasa getirisinden arındırılır ve risk iştahındaki net değişim gözlemlenebilir hale gelmektedir. Endeksin değeri 50'nin üzerine çıkarsa risk iştahı artmakta, 50'nin altına düşerse risk iştahı azalmaktadır (Kamışlı, 2024: 364).

Yatırımcıların risk karşısındaki tutumları yani risk eğilimleri hem makroekonomik hem de piyasa dinamiklerini etkileyen önemli bir faktördür (Tunçel, 2025: 73). Dolayısıyla ulusal ve uluslararası finansal piyasalarda geliştiriliş olan risk iştahı ve risk eğilim endeksleri piyasa duyarlılığının ve yatırımcı davranışlarının doğru analizi için büyük bir öneme sahiptir. Söz konusu endeksler, yatırım kararlarını etkileyen faktörleri analiz etmek isteyen akademik çalışmalar ve piyasa analistleri için önemli bir araç işlevi görmektedir. Bu çalışmada da Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından hesaplanan Risk Eğilim Endeksi kullanılarak risk eğiliminin BIST100 üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde risk, risk iştahı ve risk iştahını temsil eden endeksler açıklanmıştır. İkinci bölümde konuyla ilgili yapılmış olan çalışmaları kapsayan literatür taraması yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise veri, metodoloji ve bulgulardan oluşmaktadır.

2. Literatür Taraması

Yatırımcıların risk alma eğilimlerini ifade eden risk iştahını konu alan birçok çalışma literatürde mevcuttur. Bu çalışmaları beş gruba ayırmak mümkündür. Bu gruplardan biri risk iştahı ile VIX endeksi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır. Diğer bir gruptaki çalışmalar ise risk iştahı ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmiş ol-

duğu çalışmalardır. Covid- 19'un ortaya çıkmasından sonra bir grup çalışmada da Covid- 19 nedeniyle ortaya çıkan verilerin yatırımcı risk iştahı üzerindeki etkisini analiz eden çalışmalardır. Diğer bir grup çalışmada farklı yatırımcı gruplarının risk eğilimlerinin birbiriyle olan ilişkilerini ve tahmin edilebilirliğini inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Son olarak borsa endeksleri ve risk iştahı ilişkisi inceleyen çalışmalarda başka bir grubu oluşturmaktadır. Bu çalışmada da yatırımcıların risk eğilimleri ile BIST100 arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu nedenle literatür kısmında Türkiye için yapılmış olan risk iştahı/ eğilimi ile borsa endeksleri ilişkisini inceleyen çalışmalara yer verilmiştir.

Balat (2020) 2013- 2019 dönemi için yerli ve yabancı yatırımcıların risk iştahı ile BIST100 endeksi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analiz yöntemi olarak Johansen Eşbütünleşme ve Granger nedensellik testlerini kullanmıştır. Eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişki, nedensellik testi ile de ilişkinin yönünün BIST100'den yerli ve yabancı yatırımcı risk iştahına doğru olduğu bulgularına ulaşmıştır.

Öztürk (2021) çalışmasında Risk İştahı Endeksini yatırımcı duyarlılığı endeksi olarak kullanmıştır. Bu yolla endeks ve BIST100 arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada tüm yatırımcılar, yerli yatırımcılar ve yabancı yatırımcılar olarak risk iştahını ayrı ayrı ele almıştır. İlişkiyi incelerken Ocak 2010- Nisan 2021 dönemi verilerine regresyon uygulamıştır. Kurulan modeller ile risk iştahında meydana gelen değişimin BIST100'ün getirisini etkilediği ve söz konusu etkininde pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Köycü (2022) çalışmasında Risk İştahı Endeksi ve BIST100 arasındaki ilişkiyi COVID-19 öncesi ve sonrası olarak iki ayrı dönem için incelemiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi incelerken Engle & Granger Eşbütünleşme testini ve Granger Nedensellik testini kullanmıştır. Sonuç olarak BIST100'den Risk İştahı Endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Nur (2022) risk iştahı ve BIST Mali endeksi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın inceleme dönemi 06.06.2008- 07.11.2022'dir. ekonometrik yöntemler olarak da ARDL ve Toa Yamamoto Nedensellik testlerini kullanmıştır. Eşbütünleşme testi ile değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu, nedensellik testi ile de ilişkinin BIST Mali endeksinden risk iştahına doğru olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Yıkılmaz (2022) BIST30 vadeli işlem getirisi ile risk iştahı endeksi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 01.01.2017- 10.10.2022 dönemini analiz etmiş olup Granger nedensellik testini kullanmıştır. Nedensellik testi ile değişkenler arasında çift yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Demirci ve Sinoplu (2023) Risk İştahı Endeksi ile BIST30 arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada risk iştahı yerli ve yabancı yatırımcılar olarak ayrı ayrı Mart 2016-Mart 2022 dönemi için ele alınmış ve panel regresyon analizini kullanmışlardır. Kurulan modeller sonucunda yerli yatırımcıların risk iştahındaki değişimleri açıklayan, yabancı yatırımların risk iştahındaki değişimleri açıklamayan bir faktör olduğu bulgularına ulaşmışlardır.

Vergili (2023) BIST100 ile Risk İştahı Endeksi arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmıştır. Tüm, yerli, yabancı, yerli gerçek, yerli tüzel, yerli fonlar ve nitelikli yatırımcılar olmak üzere ilişkiyi yedi farklı kategoride incelemiştir. 01.04.2008- 24.02.2023 dönemi verilerine ARDL ve Toda Yamamoto testlerini uygulamıştır. Analiz sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca BIST100'den Risk İştahı endeksine doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Ergün ve Öziç (2024) çalışmalarında risk eğilimi ile BIST- KOBİ Sanayi endeksi arasındaki ilişkiyi Ocak 2021- Şubat 2024 dönemi için analiz etmişlerdir. Verilere Engle- Granger nedensellik ve VAR analizlerini uygulamışlardır. Risk eğilim endeksi yabancı ve yerli yatırımcılar için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Analiz sonuçları endeks getirisindeki değişimlerin yabancı yatırımcıların risk eğilimlerini etkilerken yerli yatırımcıların risk eğilimlerini etkilemediği yönündedir.

Sağlam (2024) Yatırımcı Risk İştahı Endeksi ile BIST100 arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Bunun için 04.01.2008- 25.11.2022 dönemi verilerine Toda- Yamamoto (1995) nedensellik testini uygulamıştır. Analiz ile BIST100'den endekse doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tunçel (2025) risk eğilimi ile BIST Gıda İçecek Endeksi, Teknoloji Endeksi, Banka Endeksi, Taş Toprak Endeksi, Ana Metal Endeksi ve Tekstil Deri Endeksi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Haftalık olan risk eğilim verilerini aylığa dönüştürmüştür. Mayıs 2010- Ocak 2025 dönemi verilerine wavelet uyum analizini uygulamıştır. Analiz sonucunda risk eğilimi endeksi ile sektör endeksleri arasında dönemsel ve dinamik bir ilişki olduğuna dair bir bulguya ulaşmıştır. Tablo 1'de literatür kısmında açıklanan çalışmalar özetlenmiştir.

Tablo 1. Literatür Taraması

Yazar (Yıl)	Dönem	Konu	Yöntemler	Bulgular
Balat (2020)	2013–2019	Yerli/yabancı yatırımcı risk iştahı & BIST100	Johansen Eşbütünleşme, Granger Nedensellik	BIST100 → risk iştahı, uzun dönemli ilişki
Öztürk (2021)	2010–2021	Risk iştahı endeksi & BIST100	Regresyon	Risk iştahı BIST100 getirisini pozitif etkiliyor
Köycü (2022)	COVID-19 öncesi ve sonrası	Risk iştahı endeksi & BIST100	Engle-Granger Eşbütünleşme, Granger Nedensellik	BIST100 → risk iştahı
Nur (2022)	06.06.2008–07.11.2022	Risk iştahı & BIST Mali Endeksi	ARDL, Toda-Yamamoto Nedensellik	BIST Mali → risk iştahı, uzun dönemli ilişki
Yıkılmaz (2022)	2017–2022	BIST30 vadeli getirisi & Risk iştahı	Granger Nedensellik	Çift yönlü nedensellik
Demirci & Sinoplu (2023)	2016–2022	Yerli/yabancı risk iştahı & BIST30	Panel regresyon	Yalnızca yerli yatırımcı risk iştahı anlamlı
Vergili (2023)	2008–2023	Risk iştahı & BIST100 (7 kategori)	ARDL, Toda-Yamamoto	Uzun dönemli ilişki, BIST100 → risk iştahı
Ergün & Öziç (2024)	2021–2024	Risk eğilimi & BIST-KOBİ Sanayi Endeksi	Engle-Granger Nedensellik, VAR	Yabancı yatırımcı etkileniyor, yerli etkilenmiyor
Sağlam (2024)	2008–2022	Yatırımcı Risk İştahı Endeksi & BIST100	Toda-Yamamoto Nedensellik	BIST100 → Risk İştahı Endeksi
Tunçel (2025)	2010–2025	Risk eğilimi & Sektörel BIST endeksleri	Wavelet uyum analizi	Dönemsel ve dinamik ilişki tespit edilmiştir

Literatürde genel olarak BIST100 ya da sektörel endekslerden risk iştahına doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yerli ve yabancı yatırımcıların etkileri farklılaşmakta, özellikle yerli yatırımcıların duyarlılığı daha belirleyici olmaktadır. COVID-19 sonrası dönemde dinamik ilişkiler ön plana çıkmakta, bazı çalışmalarda çift yönlü nedensellik görülmektedir. Bu çalışmada da 2010 Nisan- 2025 Nisan haftalık verileri kullanılarak risk iştahının BIST100 üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bunun için kullanılan yöntemler; Tanımlayıcı İstatistikler Fourier ADF Birim Kök Testi, Fourier ADL Eşbütünleşme Testi, Fourier FMOLS ve Fourier DOLS Tahminidir.

3. Veri, Metodoloji ve Bulgular

Çalışmanın bu kısmında öncelikle veriler ve kullanılan tarih aralığına değinilmiş. Ardından değişkenler arasındaki ilişkiyi incelerken kullanılmış ekonometrik yöntemler açıklanmıştır. Daha sonra bu yöntemlerle elde edilen bulgulara değinilmiştir.

3.1. Veri

Bu çalışmada risk eğiliminin BIST 100 üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Söz konusu etki incelenirken 2010 Nisan- 2025 Nisan dönemi ele alınmıştır. Risk Eğilim Endeksi verileri Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından haftalık olarak yayınlanmaktadır. Bu nedenle çalışmada haftalık veriler kullanılmıştır.

3.2. Metodoloji

Değişkenler arasındaki ilişki incelenirken Fourier ADF Birim Kök Testi, Fourier ADL Eşbütünleşme Testi, Fourier FMOLS ve Fourier DOLS Tahmini kullanılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu yöntemler kısaca açıklanmıştır.

Fourier ADF Birim Kök Testi serilerin durağanlığını incelerken dönemsel dalgalanmaları ve yapısal kırılmaları da dikkate alan bir testtir. Testin uygulamasında geleneksel ADF birim kök testine, deterministik terimlerde (sabit ve trend) Fourier yaklaşımı eklenmektedir. Bu testin temel amacı önceden kırılma tarihi bilmeden serilerde ortaya çıkma ihtimali olan kırılmaları Fourier terimleri ile yakalayarak daha güvenilir sonuçlar elde etmektir. Testte Fourier terimlerinin kullanılması testi geleneksel ADF'ye göre daha güçlü hale getirmektedir. Kullanılan model eşitlik 1'de yer almaktadır (Enders ve Lee, 2012).

$$\Delta y_t = \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \varepsilon_t \quad (1)$$

yt: Test edilen zaman serisi

Δy_t : Serinin birinci farkı

α : Durağanlığı test edilen katsayı (asıl test edilen parametre)

k: Fourier frekansı (çoğunlukla k=1 alınır)

T: Gözlem sayısı (toplam dönem)

ε_t : Hata terimi

$\sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right)$ ve $\cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right)$: Fourier deterministik bileşenleri (serideki yapısal değişimleri yakalamak için)

Fourier ADL Eşbütünleşme Testi, zaman serilerindeki uzun dönemli ilişkilerin tespitinde ADL modeline, bilinmeyen yumuşak yapısal kırılmaların etkilerini modelleyebilen Fourier yaklaşımının entegre edilmiş olduğu testtir. Klasik olarak ifade edilen Engle- Granger, Johansen vb. eşbütünleşme testleri yapısal kırılmaları göz ardı ederken, bu test kırılmaları parametrik olmayan bir biçimde Fourier terimleri ile modelleyerek daha güçlü, esnek bir eşbütünleşme analizi sağlamaktadır. Testin modeli eşitlik 2'de yer almaktadır (Tsong, vd.: 2016).

$$y_t = \alpha + \beta x_t + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{j=0}^q \theta_j \Delta x_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

yt,xt: İncelenen seriler

α : Sabit terim

β : Uzun dönem katsayısı

γ_1, γ_2 : Fourier bileşenlerinin katsayıları

k: Frekans parametresi

T: Gözlem sayısı

δ_i, θ_j : Kısa dönem dinamiklerini yakalayan farkların katsayıları

ε_t : Hata terimi

Fourier FMOLS (Fully Modified OLS) ve Fourier DOLS (Dynamic OLS), klasik DOLS ve FMOLS tahmincilerine Fourier terimleri eklenerek geliştirilmişlerdir. Bu tahmin yöntemlerinin amacı eşbütünleşik seriler arasında ortaya çıkan uzun dönemli ilişkiyi yumuşak yapısal kırılmaları da dikkate alarak daha doğru şekilde tahmin etmektir. Ekonomik zaman serilerinde bilinmeyen veya kademeli gelişen yapısal kırılmalar veya mevsimsel etkiler ya da periyodik davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Fourier yaklaşımı, ise bu gibi deterministik kırılmaları sinüs ve kosinüs terimleri ile modellemektedir. FMOLS yöntemi, hata teriminde ortaya çıkan sonlu örnek yanlılıklarını ve otokorelasyonu düzeltmektedir. Fourier FMOLS tahmin denklemi eşitlik 3'de yer almaktadır.

$$y_t = \alpha + \beta x_t + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + u_t \quad (3)$$

yt,xt : Eşbütünleşik seriler

α : Sabit terim

β : Uzun dönem katsayısı (tahmin edilmek istenen)

γ_1, γ_2 : Fourier bileşenlerinin katsayıları

k: Fourier frekansı (genelde k=1 alınır)

T: Toplam gözlem sayısı

u_t : Hata terimi.

DOLS tahmini eşitlik 4'de yer almaktadır.

$$y_t = \alpha + \beta x_t + \sum_{j=-q}^q \theta_j \Delta x_{t-j} + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + u_t \quad (4)$$

FMOLS'a ek olarak xt'nin gecikme değerleri modele dahil edilmektedir. Bunun amacı ortaya çıkan eşanlık sorununu azaltmak ve durağanlık sağlamaktır. Fourier terimleri dönemsel etkileri ve yapısal kırılmaları yakalamaktadır (Aydın, 2020).

3.3. Bulgular

Tablo 2’de değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Tablo 2’de verilen tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, BIST100 ve REE değişkenlerinin ortalama ve medyan değerlerinin birbirine yakın olduğu, dolayısıyla dağılımlarının genel olarak simetrik olduğu görülmektedir. Ancak her iki seride de çarpıklık negatif, basıklık ise 3’ten büyük olup, dağılımların sola çarpık ve sivri uçlara sahip olduğunu göstermektedir. Jarque-Bera test istatistiklerinin anlamlı çıkması, serilerin normal dağılımdan sapma gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Medyan	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera
BIST100	1.344	1.346	0.019	-0.536	4.114	78.495***
REE	3.837	3.843	0.074	-0.454	4.009	60.560***

Not: ***, %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3’de serilerin durağanlıklarının incelendiği Fourier ADF birim kök testi sonuçları yer almaktadır. FADF testinin kullanılabilmesi için trigonometrik terimlerin anlamlılığı önem taşımaktadır. Trigonometrik fonksiyonlarının anlamlılığı ise F testiyle sınanmaktadır. Tablo 3’de verilen F test istatistik değerleri incelendiğinde hem sabitli model hem de sabitli ve trendli modelde Fourier fonksiyonlarının anlamlı olduğu görülmektedir. Anlamlılık bulgusu elde edildikten sonra uygulanan FADF birim kök testi sonucunda, üç model için de hem sabitli modelde hem de sabitli ve trendli modelde incelenen tüm değişkenlerin birinci farkta durağan hale geldiği görülmektedir.

Tablo 3. Fourier ADF Birim Kök Test Sonuçları

	k	min. KKT	F İst.		l	FADF
Sabitli Model	$BIST100$	4	0.0701	-14.081***	9	-0.525
	$\Delta BIST100$	5	0.0734	-11.87***	19	-9.455***
	REE	4	1.0428	-14.104***	9	-1.550
	ΔREE	5	1.0915	-11.828***	19	-9.453***
Sabitli ve Trendli Model	$BIST100$	4	0.0699	-13.769***	9	-0.653
	$\Delta BIST100$	5	0.0734	-11.913***	19	-9.455***
	REE	4	1.0403	-13.788***	9	-1.677
	ΔREE	5	1.0914	-11.870***	19	-9.453***

Not: ***, %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. F testine ait kritik değerler Becker vd. (2006), FADF test istatistiğine ait kritik değerler Enders ve Lee (2012) çalışmasında yer almaktadır.

Tablo 4’de FADL eşbütünleşme testi sonuçları yer almaktadır. Tablo 4 ile risk eğiliminin BIST100 endeksi üzerindeki uzun dönemli etkileri incelenmiştir. İncelenen modelde de uzun dönemli ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Fourier ADL Eşbütünleşme Testi Sonuçları

<i>k</i>	min. KKT	Test İstatistiği
5	-6.5067	-12.1809***

Not: *** ifadesi %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Fourier ADL test istatistiğine ait kritik değerler Banerjee vd. (2017) çalışmasında yer almaktadır.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğundan uzun dönem katsayı tahmini yapılabilir. Bu amaçla uzun dönem katsayı tahmini için FMOLS tahmincisine Fourier terimleri eklenerek kullanılan Fourier FMOLS katsayı tahmin sonuçları Tablo 5’te raporlanmıştır:

Tablo 5. Fourier FMOLS ve Fourier DOLS Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: <i>BIST100</i>	Katsayı	Std. Hata	t İst.	Olasılık
<i>REE</i>	0.2621	0.0002	-6.158***	0.000
<i>Sabit Terim</i>	-0.0001	3.13E-05	-3.285***	0.000
<i>SIN</i>	-0.0112	3.08E-05	-7.362***	0.000
<i>COS</i>	0.3386	0.0011	-14.924***	0.000

Not: *** ifadesi %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 5'te sunulan Fourier FMOLS uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre, risk eğiliminde meydana gelen %1'lik bir artış, BIST100 endeksinde yaklaşık %26 oranında bir yükselişe yol açmaktadır.

4. SONUÇ

Risk, finansal piyasalarda geleceğe dair belirsizliğin ölçülebilen kısmı olup yatırımcıların davranışlarını doğrudan etkileyen bir kavramdır. Risk iştahı ise yatırımcıların risk alma istekliliğini ifade eder ve piyasalarda belirsizliğin azaldığı, beklenen getirilerin arttığı dönemlerde yükselir. Gerek Türkiye'de gerek dünyada (VIX, MOVE, GRAI gibi) risk algısını ölçen çeşitli endeksler bulunmaktadır. Türkiye'de bu kavramı ölçmek amacıyla kullanılan iki temel endeks vardır, RISE (Risk İştahı Endeksi) ve REKS (Risk Eğilim Endeksi). Yatırımcıların risk eğilimleri, finansal istikrarın sağlanması, piyasa yönünün tahmini ve yatırım stratejilerinin belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Ulusal ve uluslararası yazında risk eğilimini konu alan birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada da 2010 Nisan- 2025 Nisan haftalık verileri kullanılarak risk iştahının BIST100 üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bunun için; Fourier ADF Birim Kök Testi, Fourier ADL Eşbütünleşme Testi ve Fourier FMOLS ve Fourier DOLS Tahmini kullanılmıştır.

Analiz sonuçları göstermektedir ki risk eğilimindeki artış, yani yatırımcıların daha fazla risk almaya istekli hale gelmesi, Borsa İstanbul'da hisse senedi fiyatlarının (BIST100) yükselmesine neden oluyor. Bu, yatırımcıların güvenli varlıklar yerine riskli varlıklara (örneğin hisse senetlerine) yöneldiğini gösterir. %1'lik artışa karşılık %26'lık bir tepki, BIST100'ün risk iştahına oldukça duyarlı olduğunu gösterir. Bu, özellikle gelişmekte olan piyasalarda yatırımcı duyarlılığının borsa üzerindeki etkisinin güçlü olabileceğini teyit eder. Fourier FMOLS (Fully Modified OLS), uzun dönemli ilişkiyi tahmin eden gelişmiş bir eşbütünleşme yöntemidir. Bu da demektir ki, bu etki kısa vadeli değil, istikrarlı ve kalıcı bir eğilimdir. Risk iştahının artması, yatırımcıların gelecekteki ekonomik beklentilerinin olumlu olduğuna işaret eder. Bu olumlu beklenti, BIST100 gibi geniş piyasa endekslerinin yükselmesine neden olur çünkü, şirket karlarının artacağı, faizlerin düşük kalacağı, küresel belirsizliklerin azalacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aydin, C. (2020). Fourier based estimation of long-run relationships in the presence of unknown structural breaks. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 545, 123638. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2019.123638>.
- Balat, A. (2020). Türkiye'nin hisse senedi piyasası ile yerli ve yabancı yatırımcı risk iştah endeksi ilişkisi: eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 162- 171.
- Çifçi, G., & reis, Ş. G. (2020). Risk iştahı ile piyasa likiditesi arasındaki nedensellik ilişkisi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 389- 403. DOI: 10.30784/epfad.687595.
- Demirci, F., & Sinoplu, Ç. (2023). Yatırımcıların risk iştahları ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişki: borsa İstanbul'da bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 98, 155- 170. DOI: 1025095/mufad.1211699.
- Enders, W., & Lee, J. (2012). A unit root test using a Fourier series to approximate smooth breaks. *Economics Letters*, 117(1), 196-199. DOI: 10.1016/j.econlet.2012.04.063.
- Ergün, Z. C., & Öziç, H. (2024). Yatırımcıların risk eğilimlerinin BİST kobi sanayi endeksiyle ilişkisinin incelenmesi. *İçinde: Güncel Gelişmeler Perspektifinde Muhasebe, Finans ve Denetim Çalışmaları*, (Yakup Aslan Ed.), Efeakademi Yayınları.
- Kamışlı, S.(2024). Risk eğilim endeksi ile risk göstergeleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 20,<http://dx.doi.org/10.17130/ijmeh.1498395>.
- Kaya, A. (2021). Menkul kıymet yatırımcılarının risk alma eğilimleri. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 15(2), 261- 287.

- Köycü, E. (2022). Risk iştahı endeksi ile BİST100 endeksi arasındaki ilişki: COVID- 19 öncesi ve sonrası döneme yönelik bir araştırma. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 1- 11.
- Merkezi Kayıt İstanbul. Risk eğilim endeksi (reks) metodoloji dokümanı.
- Nur, T. (2022). Yatırımcı risk iştahının pay piyasasına etkisi: BİST mali endeksi üzerine bir araştırma. *Fiscaeconomia*, 6(3), 1103- 1125. Doi: 10.25295/fsecon1095329.
- Önk, H., & saygın, O. (2022). Bitcoin, risk iştahı, BİST100 endeksi ilişkisi: Türkiye örneği. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Scienvs Studies*, 8(42) 419- 427. <http://dx.doi.org/10.2922 8/ideas.62987>.
- Öztürk, B. (2021). Risk iştahı endeksi kullanılarak yatırımcı duyarlılığının pay piyasası getirisine etkisinin araştırılması. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Ana Bilim Dalı, Nevşehir.
- Sağlam, K. (2024). BİST100 endeksi ve dolar kurunun yatırımcı risk iştahı endeksi üzerindeki nedensellik ilişkisinin incelenmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 1- 11. DOI: 10.29106/fesa.1329108.
- Tsong, C. C., Lee, C. F., Pai, T. Y., & Hu, T. C. (2016). The Fourier approximation and testing for the null of cointegration. *Empirical Economics*, 51(3), 1085–1113. DOI: 10.1007/s00181-015-1031-1.
- Tunçel, M. B.(2025). Yatırımcı risk eğilimi ile sektör endeksleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: wavelet uyum analizi. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 71- 87.
- Vergili, G. (2023). Relationship between Investor Risk Appetite Indices (RISE) and BİST100 Index. İçinde: *Evolution of Financial Markets: Banking, Risk Management, Markets and Institutions* (Kırcı Altınkeski, B. & Buğan, M. F. editör), Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub67.c322>.
- Yıkılmaz, A. (2022). BİST30 vadeli işlem getirisi ve yatırımcı risk iştahı: Granger nedensellik analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 301- 315. DOI: 10.54831/vanyuiibfd.1202270.

Sivas'ta Yatırımcı Davranışları: Konut ve Otomobil Alımları ile Menkul Kıymet Yatırımlarının Karşılaştırmalı Analizi

Elif Bezirgan¹

¹ Balıkesir Üniversitesi, elifbezigar@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Sivas ilinde yaşayan vatandaşların birikimlerini yönlendirdiği konut ve taşıt alımları ile menkul kıymet yatırımlarının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesidir. Konut, motorlu taşıt ve menkul kıymet piyasaları, bireysel yatırım kararlarının somutlaştığı temel alanlar olarak ele alınmaktadır. Bu yatırım araçlarının risk, getiri ve nakde çevirme (likidite) açısından, yatırımcı tercihlerinin bir yansıması olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda ilgili yatırım araçları arasındaki ilişkinin ne olduğunun araştırılması da çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın veri tabanı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sağlanan konut satış istatistikleri ve taşıt tescil verileri ile Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) tarafından yayımlanan il düzeyindeki menkul kıymet sahipliği ve yatırım davranışları raporlarına dayanmaktadır. Bu veriler ışığında, Sivas'ta son yıllarda yatırım eğilimlerinin nasıl değiştiği, bireylerin hangi yatırım araçlarına yöneldiği ve bu yönelimin ekonomik, kültürel ve demografik faktörlerle nasıl ilişkilendiği ortaya koyulmaktadır. Çalışmada öncelikle konut piyasasındaki gelişmeler analiz edilerek, konutun hem barınma hem de yatırım aracı olarak nasıl değerlendirildiği ele alınmaktadır. Ardından Sivas'ta taşıt piyasası incelenerek, bireylerin araç sahibi olma sayıları incelenmiş, son olarak, Sivas'ta menkul kıymet yatırımlarının (özellikle pay senetleri, fonlar, devlet iç borçlanma araçları, özel sektör borçlanma araçları, yapılandırılmış ürünler ve diğer menkul kıymetler özelinde) yaygınlığı, yatırım hacmi ve yatırımcı profili değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Yatırım Tercihleri, Menkul Kıymet Yatırımı.

Investment Behavior in Sivas: A Comparative Study of Housing and Automobile Purchases Versus Securities Investments

ABSTRACT

The aim of this study is to comparatively analyze the investment behaviors of citizens residing in Sivas, a province located in the Central Anatolia Region of Turkey, focusing on their preferences for housing and vehicle purchases as well as securities investments. Housing, motor vehicles, and financial securities markets are examined as the primary domains where individual investment decisions materialize. These investment tools are considered reflections of investor preferences in terms of risk, return, and liquidity (ease of converting to cash). In this context, another objective of the study is to explore the interrelationship among these investment instruments. The research database is based on housing sales statistics and vehicle registration data provided by the Turkish Statistical Institute (TÜİK), along with provincial-level reports on securities ownership and investment behavior published by the Central Securities Depository (MKK). In light of these data, the study reveals recent changes in investment trends in Sivas, identifies which investment vehicles individuals are inclined to choose, and examines how this inclination correlates with economic, cultural, and demographic factors. The study first analyzes developments in the housing market, discussing how housing is evaluated both as a necessity (shelter) and as an investment tool. Subsequently, the vehicle market in Sivas is examined by assessing vehicle ownership figures. Finally, the prevalence, investment volume, and investor profiles related to securities investments in Sivas—particularly shares, mutual funds, government debt securities, corporate bonds, structured products, and other financial instruments—are evaluated.

Keywords: Sivas, Investment Preferences, Securities Investment.

1. GİRİŞ

Yatırım, sözcük anlamı olarak paranın, gelir getirici taşınır veya taşınmaz bir mala yönlendirilmesi anlamına gelmektedir (TDK). Başka bir ifadeyle, bireylerin mevcut birikimlerini gelecek dönemlerde gelir elde etmek ya da değerini korumak amacıyla farklı varlıklara yönlendirme süreci olarak da tanımlanabilir. Bu süreç, ekonomik şartlara, bireysel tercihlere ve piyasalardaki gelişmelere bağlı olarak şekillenmekte, dolayısıyla yatırım araçlarının çeşitliliği zamanla artış göstermektedir (Yıldırım ve Aydın, 2023: 43).

Her bir yatırım aracı, kendine özgü özellikleri, risk profilleri ve getiri beklentileriyle yatırımcılara çeşitli seçenekler sunmaktadır. Yatırımcılar, bu araçlar arasında seçim yaparken kendi finansal hedeflerini, risk algılarını ve likidite ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktadır. Bu doğrultuda, menkul kıymetler gibi kısa ve uzun vadeli kazanç sağlama amacı taşıyan finansal araçların yanı sıra, barınma ve ulaşım gibi temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak değerlendirilen konut ve taşıt yatırımları da bireyler açısından önemli alternatifler arasında yer almaktadır.

Konut yatırımı, genellikle uzun vadeli, düşük riskli ve istikrarlı getiri sağlayan bir yatırım biçimi olarak kabul edilmektedir. Kıra geliri elde etme imkânı ve zamanla oluşan değer artışı, bu yatırım türünü cazip kılmaktadır (Öztürk ve Fitöz, 2009: 24). Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, konut yatırımı kültürel ve toplumsal faktörlerin de etkisiyle "güvenli liman" olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, taşıt alımları çoğunlukla tüketim amaçlı gerçekleştirilse de bazı bireyler açısından değerini koruma veya ikinci el satış potansiyeli nedeniyle yatırım aracı olarak da değerlendirilebilmektedir. Menkul kıymet yatırımları ise daha çok finansal bilgi ve piyasa takibi gerektiren, yüksek likiditeye sahip ve kısa vadeli kazanç fırsatları sunabilen araçlardır. Hisse senetleri, tahviller, yatırım fonları gibi menkul kıymetler; daha aktif yatırım stratejileri izleyen bireyler tarafından tercih edilmekte ve piyasa koşullarına duyarlı bir yapı sergilemektedir. Bu bağlamda, bireylerin yatırım tercihlerinin şekillenmesinde yalnızca yatırım araçlarının özellikleri değil, aynı zamanda yaşadıkları bölgenin ekonomik ve sosyal yapısı da belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye'nin yüzölçümü bakımından en büyük ikinci ili olan Sivas, coğrafi konumu, demografik yapısı ve tarihsel mirasıyla Orta Anadolu'nun öne çıkan şehirlerinden biridir (Demirgil, 2024: 114). İlin ekonomik yapısı, Türkiye genelindeki büyükşehirlerle kıyaslandığında daha sade bir görünüm arz etmektedir. Tarım, hayvancılık ve sınırlı sanayi faaliyetleri, bölgedeki ekonomik etkinliğin temelini oluşturmaktadır (Öztürk, 2021: 621).

Bu yapısal ekonomik çerçeve, Sivas'ta yaşayan bireylerin yatırım davranışlarını doğrudan etkilemekte; yatırım kararlarını şekillendiren temel faktörler arasında gelir düzeyi, istihdam olanakları ve finansal okuryazarlık seviyesi öne çıkmaktadır (Alpay vd., 2015: 210). Bu doğrultuda, bireylerin yatırım tercihleri konut, taşıt ve menkul kıymet piyasalarında somutlaşmakta; her bir araç, risk, getiri ve likidite açısından farklılıklar sergileyerek çeşitli yatırım profillerine hitap etmektedir.

Bu noktada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) gibi kurumsal kaynaklar tarafından sağlanan güncel veriler, yatırım davranışlarının bölgesel düzeyde analiz edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan konut satış istatistikleri, otomobil tescil verileri ve hane halkı gelir düzeyi göstergeleri, bireysel yatırım kararlarının sosyoekonomik temellerini anlamada önemli bir araç işlevi görmektedir. Buna paralel olarak, MKK'nın menkul kıymet yatırım verileri sayesinde, sermaye piyasalarına yönelik bireysel ilgi coğrafi temelde değerlendirilebilmektedir.

Sermaye piyasasında işlem gören menkul kıymetler; ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belirli bir meblağı temsil eden ve yatırım amacıyla kullanılan kıymetli evraklardır (SPK md. 3/c). MKK'nın sınıflandırmasına göre bu kıymetler; pay senetleri, yatırım fonları, devlet iç borçlanma senetleri (DİBS), özel sektör borçlanma araçları ve yapılandırılmış ürünler olarak gruplandırılmaktadır. Her bir menkul kıymet türü, yatırımcılara farklı risk ve getiri profilleri sunmakta; bu durum yatırım kararlarını çeşitlendiren bir etken olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Sivas'ta yaşayan bireylerin konut ve taşıt alımları ile menkul kıymet yatırımlarına yönelik eğilimleri karşılaştırmalı bir yaklaşımla analiz edilmektedir. Aynı zamanda, söz konusu yatırım kararlarını etkileyen sosyoekonomik faktörler detaylı şekilde ortaya konarak, bireylerin neden belirli yatırım araçlarına yöneldiği açıklanmaya çalışılmaktadır. Böylece, yerel düzeyde yatırım davranışlarının dinamiklerini anlamaya yönelik ampirik bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır.

Teorik Çerçeve

İl bazında bireysel yatırımcılara yönelik gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, bu araştırmaların büyük ölçüde yatırımcı profili, yatırımcı davranışları ve demografik özellikler üzerinde yoğunlaştığı ve genellikle davranışsal finans perspektifinden ele alındığı görülmektedir. Çalışmalarda genellikle yatırımcıların profil özellikleri, duygusal davranış şekilleri ve demografik özelliklerin yatırım davranışına etkisi gibi konular ele alınmıştır.

Bu kapsamda, Cihangir, Şak ve Bilgin (2016) tarafından Osmaniye ilindeki bireysel yatırımcıların risk-getiri tercihleri demografik faktörler çerçevesinde incelenmiş ve Multinomial Probit Modeli kullanılarak yapılan analizlerde cinsiyet ile medeni durumun risk alma düzeyinde anlamlı farklılıklar yarattığı ortaya konmuştur. Benzer şekilde, Çam ve Hırka (2021) Gümüşhane'deki bireysel altın yatırımcılarının davranışlarını incelemiştir. Çalışmada gerçekleştirilen frekans, geçerlilik ve varyans analizleri sonucunda davranışsal finans çerçevesinde test edilen tüm hipotezlerin kabul edildiği tespit edilmiştir.

Özmerdivanlı (2023) çalışmasında, davranışsal finans eğilimlerinin yatırım kararlarına etkisini incelemiştir. Karaman ilinde bağımsız örneklem t testi ve ANOVA analizleri ile elde edilen bulgular sonucunda, aşırı güven, aşırı iyimserlik, pişmanlıktan ve kayıptan kaçınma gibi eğilimlerin demografik değişkenler bakımından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, Genç (2019) tarafından Sakarya'da çalışan bireylerin yatırım davranışları psikolojik faktörler ışığında incelenmiş ve anket verilerinden hareketle psikolojik unsurların yatırım tercihleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Davranışsal finansın yatırım kararları üzerindeki kapsamlı etkisi Doğan ve Evlimoğlu (2022) tarafından Aydın ilinde ele alınmış; 320 bireysel yatırımcıya uygulanan anket ve yapılan istatistiksel analizlerle, aşırı güven, sürü davranışı ve belirsizlikten kaçınma gibi eğilimlerin yatırım kararlarını anlamlı biçimde etkilediği ortaya koyulmuştur. Öte yandan, pişmanlıktan kaçınma ve demirleme eğilimlerinin etkisinin daha düşük olduğu ve bu eğilimlerin cinsiyet açısından farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde, Atak ve Kutukız (2021) Muğla'daki turizm sektörü yöneticilerinin davranışsal finans eğilimlerinin yatırım tercihleri ile bilgi kaynakları bakımından farklılık gösterip göstermediğini incelemiş; 548 yöneticiden elde edilen verilerin analizleri sonucu, bu eğilimlerin hem yatırım tercihleri hem de bilgi kaynakları açısından anlamlı farklılıklar yarattığı saptanmıştır.

Dai, Meng ve Odin (2016) tarafından Çin'in 17 ilinde 2129 bireysel yatırımcıyla gerçekleştirilen bir araştırmada, yatırımcıların demografik yapısı ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur. Araştırmada, yatırımcıların büyük çoğunluğunun 60 yaş altında olduğu, sadece küçük bir kısmının emekli veya öğrenci olduğu ve çoğunlukla lise üstü eğitim seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, yatırımların büyük çoğunluğunun 15.657 ABD dolarının altında ve yatırım/gelir oranlarının çoğunlukla 0,5'in altında olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında, cinsiyete göre analiz edildiğinde, erkek yatırımcıların kadınlara kıyasla daha irrasyonel, kayıplara daha toleranslı ve daha iyimser oldukları da ortaya çıkmıştır.

Literatürde bireysel yatırımcılar üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar genellikle davranışsal finans açısından ele alınmıştır. Çalışmalarda, yatırımcı davranışlarının demografik ve psikolojik faktörlerle şekillendiğini ve davranışsal finansın bu alanlarda açıklayıcı çerçeve sunduğu üzerinde durulmaktadır. Çalışmalar yatırımcıların tercih ettikleri yatırım türlerinin neler olduğunu tespit etmekten ziyade daha çok yatırımcı davranışlarını anlamaya yönelik kurgulanmıştır. Bu çalışmada literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak bireysel yatırımcıların hangi yatırım türlerini tercih ettiklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bireysel yatırımcıların yatırım tercihlerinin Sivas ili özelinde tespiti ile birlikte özellikle konut, taşıt ve menkul kıymet yatırımlarının yıllar itibarıyla seyri ortaya koyulacak, bu sayede literatüre yeni bir bakış açısı kazandırılacaktır.

Araştırma Yöntemi

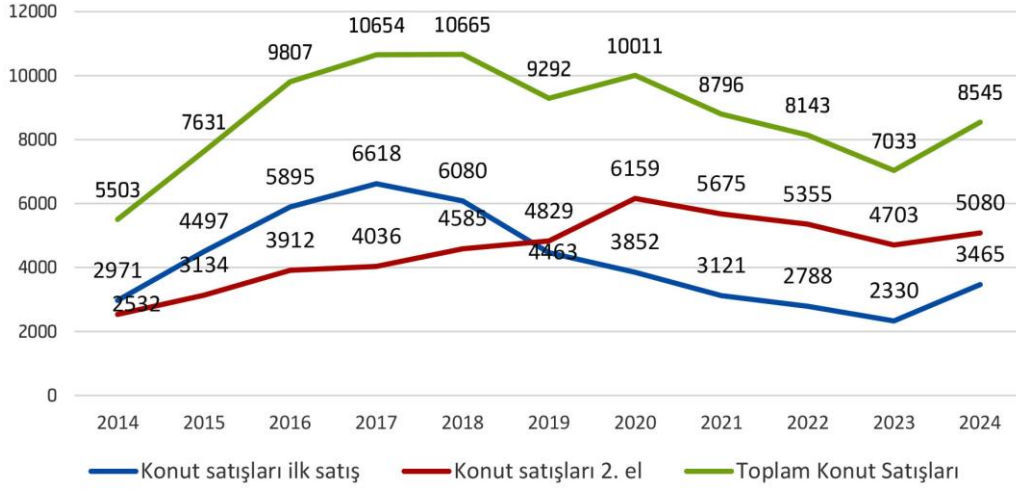
Bu çalışma, Sivas ilinde yaşayan bireylerin konut, taşıt ve menkul kıymet yatırımlarına yönelik tercihlerini ve bu tercihlere etki eden sosyoekonomik faktörleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş ve çalışma ikincil veri analizine dayalı olarak yürütülmüştür. 2014 ile 2024 yıllarını kapsayan verilerin kaynağı olarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) gibi kamu kurumlarının yayımladığı güncel ve bölgesel istatistiksel veriler kullanılmıştır. Bu kapsamda, konut satış istatistikleri, otomobil tescil verileri, menkul kıymet yatırımcı sayıları, ve yatırımcı sayıları gibi değişkenler analiz edilmiştir. Çalışmanın evrenini, Türkiye'nin yüzölçümü bakımından ikinci büyük ili olan Sivas'ta ikamet eden bireyler oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler, yatırım tercihlerini etkileyen temel faktörlerin anlaşılmasına yönelik olarak karşılaştırmalı tablolar ve grafiklerle görselleştirilmiş; yatırım araçları (konut, taşıt, menkul kıymet) arasında risk, getiri ve likidite gibi unsurlar açısından farklılıklar ortaya konulmuştur. Analiz sürecinde, özellikle yatırım davranışlarını şekillendiren demografik ve ekonomik değişkenler (gelir düzeyi, işsizlik oranı, finansal okuryazarlık düzeyi vb.) dikkate alınmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde, Sivas ilinde yaşayan bireylerin konut, taşıt ve menkul kıymet yatırımlarına yönelik eğilimleri; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) ve ilgili kurumlar tarafından sağlanan veriler ışığında değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler grafikler halinde sunulmuştur.

Analizler kapsamında öncelikle Sivas'taki konut satış verileri, taşıt tescil istatistikleri ve menkul kıymet yatırım oranları karşılaştırmalı olarak incelenmiş; ardından bu yatırım araçlarının tercih edilme nedenleri, gelir düzeyi, istihdam durumu ve finansal okuryazarlık gibi değişkenlerle olan ilişkisi ele alınmıştır. Böylece, hem yatırım araçlarının kullanım düzeyleri hem de bireylerin yatırım davranışlarını etkileyen temel faktörler ortaya konulmuştur.

Grafik 1. Sivas Konut Satış Verileri (2014-2024)

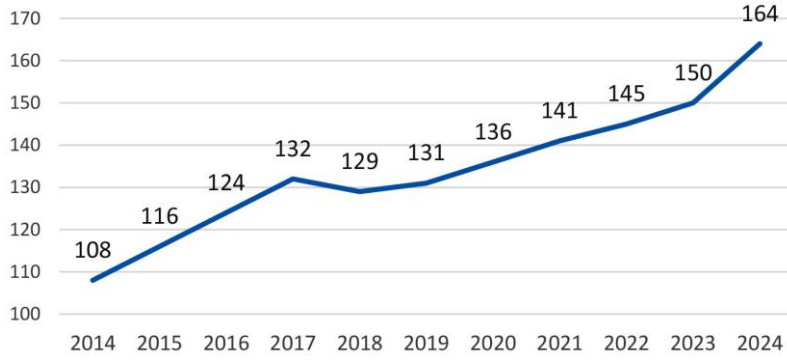
Grafik 1.'de yer alan, 2014–2024 yıllarını kapsayan verilere göre, Sivas ilinde konut satışlarında yıllar içinde çeşitli dalgalanmalar yaşanmıştır. Toplam konut satışları 2014 yılında 5503 adet olarak gerçekleşmiş, 2017 ve 2018 yıllarında sırasıyla 10654 ve 10665 adetle en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde konut satışlarında hem ilk satış hem de ikinci el satış kategorilerinde belirgin artışlar yaşanmıştır. Ancak 2019 yılından itibaren toplam satışlarda düşüş eğilimi gözlenmiştir. 2023 yılına gelindiğinde konut satışları 7033 sayısına gerilemiştir. 2024 yılında ise 8545 adetle kısmi bir toparlanma yaşanmıştır. Bunun sebebi 2019 yılında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirus pandemisidir. Pandeminin etkileri 2024 yılından itibaren ortadan kalkmaya başlamıştır.

Birinci el konut satışları, 2014'te 2971 adet seviyesindeyken, 2017 yılında 6618'e ulaşarak en yüksek seviyeye çıkmıştır. Bu artışa rağmen, sonraki yıllarda sürekli bir düşüş yaşanmış ve 2023 yılında ilk satış sayısı 2330'a kadar gerilemiştir. 2024 yılında ise 3465'e yükselerek bir toparlanma eğilimi göstermiştir.

İkinci el konut satışları ise daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. 2014'te 2532 olan ikinci el satışlar, 2020 yılında 4829'a ulaşarak en yüksek seviyesine çıkmıştır. Sonraki yıllarda ise görece daha az dalgalanma göstermiştir. 2024 yılında 5080 adetlik satışla, önceki yıla göre artış kaydedilmiştir. İkinci el konut satışları birinci el konut satışlarına göre pandemiden daha az etkilenmiştir.

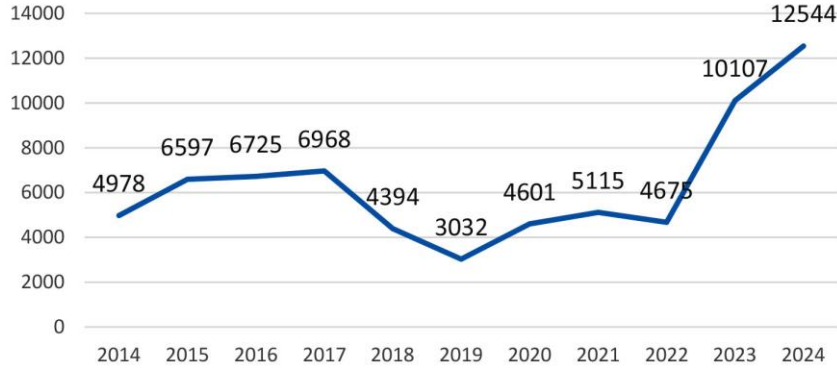
2014–2018 yılları arasında Sivas'ta birinci el konut satışları, ikinci el satışların üzerinde seyretmiştir. Ancak 2019 yılında ilk kez ikinci el satışlar (4829), birinci el satışları (4463) geçmiştir. Bu yıldan itibaren ikinci el konutlar pazarda baskın hale gelmiş ve takip eden yıllarda da bu üstünlüğün devam ettiği görülmektedir. 2024 yılında her iki satış türünde artış görülse de ikinci el satışların daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu değişim, alıcı tercihindeki kaymayı ve piyasadaki arz-talep dengesinin dönüşümünü yansıtmaktadır.

Grafik 1'deki veriler ışığında, Sivas konut piyasasında 2017–2018 yıllarında yaşanan artışın ardından, ekonomik koşullar, faiz oranları ve pandemi gibi faktörlerin etkisiyle bir gerileme dönemi yaşandığı; ancak 2024 yılında hem ilk hem ikinci el satışlarda gözlenen artışla birlikte piyasanın yeniden toparlanma eğilimine girdiği görülmektedir. Çalışmanın tarih aralığı olan 2014 ile 2024 yılları arasında yaşanan toplam konut satışları, **%55,28 oranında artmıştır**. Bu veriler, son 10 yılda Sivas konut piyasasında bir büyüme yaşandığını göstermektedir.

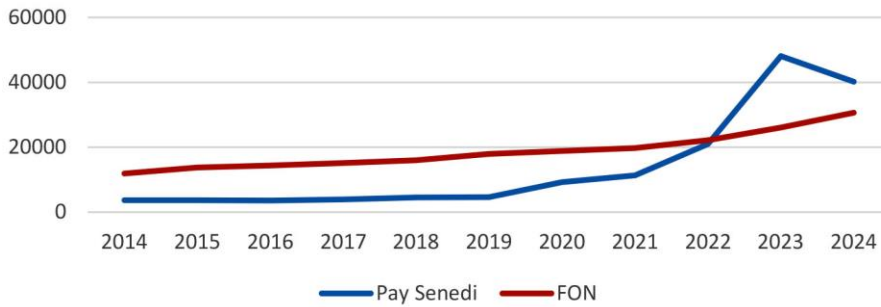
Grafik 2. Sivas'ta Bin Kişiye Düşen Otomobil Sayısı Verileri (2014-2024)

Grafik 2'de yer alan veriler değerlendirildiğinde, Sivas'ta 2014 yılında her 1000 kişiye düşen otomobil sayısı 108 iken, bu rakam 2024 yılında 164'e yükselmiştir. 10 yıllık süreçte yaklaşık %52'lik bir artış gözlemlenmektedir. 1000 kişiye düşen otomobil sayısında, 2014-2017 yılları arasında istikrarlı bir yükseliş yaşanmış, 2018'de kısa süreli bir düşüş görülmüş (129), ancak sonrasında oranlarda artış eğilimi devam etmiştir. 2023-2024 yılları arasında oran, 150'den 164'e çıkarak önemli bir yükseliş göstermiştir. Bu artış, Sivas'ta otomobil sahipliğinin arttığını ve bireysel ulaşım araçlarına yönelimin güçlendiğini göstermektedir. Otomobil sahipliğinde ortaya çıkan bu artış bireylerin gelir düzeyindeki artışa bağlanabilir.

Grafik 3. Sivas'ta Trafiğe Kaydı Yapılan Otomobil Sayısı (2014-2024)

Grafik 3. incelendiğinde 2014 yılında 4.978 olan trafiğe kaydedilen otomobil sayısının, 2024 yılında 12.544'e yükseldiği gözlemlenmektedir. Bu, 10 yıllık dönemde %152 oranında bir artışa karşılık gelmektedir. 2017'ye kadar kademeli bir yükseliş gözlemlenirken, 2018-2019 yıllarında düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün nedeni pandemi nedeniyle yaşanan kriz ile açıklanabilir. 2020 sonrası toparlanma başlamış ve özellikle 2023-2024 yıllarında tekrar yükseliş yaşanmıştır. Bu yükseliş, bireysel araç sahipliğinde artış yaşandığını göstermektedir. Bununla beraber ulaşım tercihlerinin ve ekonomik koşulların otomobil talebini artırdığı şeklinde de yorumlanabilir.

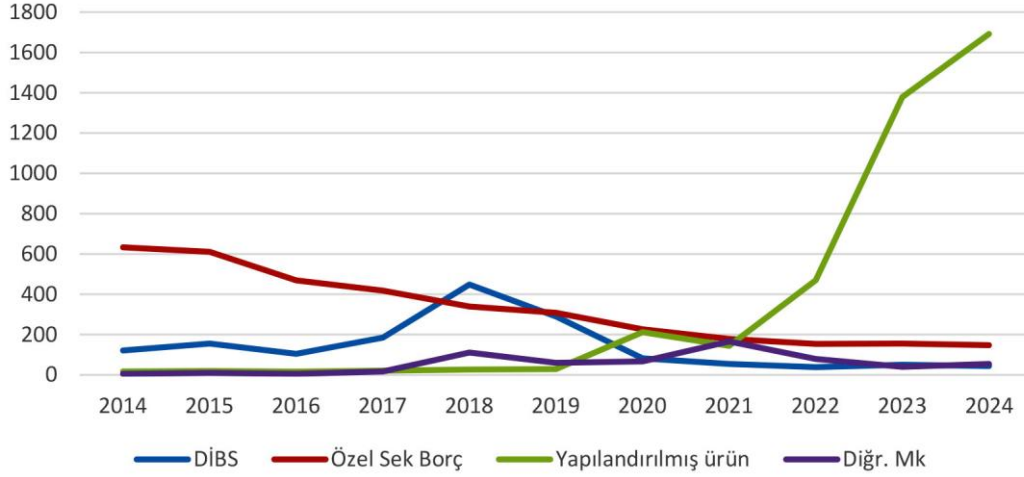

Grafik 4. Sivas'ta Pay Senedi ve Fon Yatırımcı Sayıları (2014-2024)

Grafik 4.'e göre 2014 yılında Sivas'ta pay senedi yatırımları yaklaşık 3.700 seviyesindeyken, 2024 yılında 40.000'in üzerine çıkmıştır. Bu, yaklaşık %980 oranında bir artış anlamına gelmektedir. Özellikle 2021 sonrasında hızlı bir yükseliş yaşanmış, 2023'te en yüksek seviyeye ulaşılmış ve 2024'te bir miktar gerileme yaşanmıştır.

Fon yatırımları incelendiğinde, 2014'te yaklaşık 12.000 yatırımcı sayısı mevcutken, 2024 yılında 30.000 seviyesini geçmiştir. Bu da yaklaşık %150 oranında bir artışa karşılık gelmektedir. Fon yatırımları istikrarlı ve sürekli artış gösterirken, pay senedi yatırımlarında son yıllarda dalgalı bir yükseliş gerçekleşmiştir.

Bu grafik, son yıllarda Sivas'ta borsa ve fon yatırımlarına yönelik ilginin belirgin biçimde arttığını, yatırım tercihlerinde geleneksel araçların yanında sermaye piyasalarının da öne çıktığını göstermektedir.

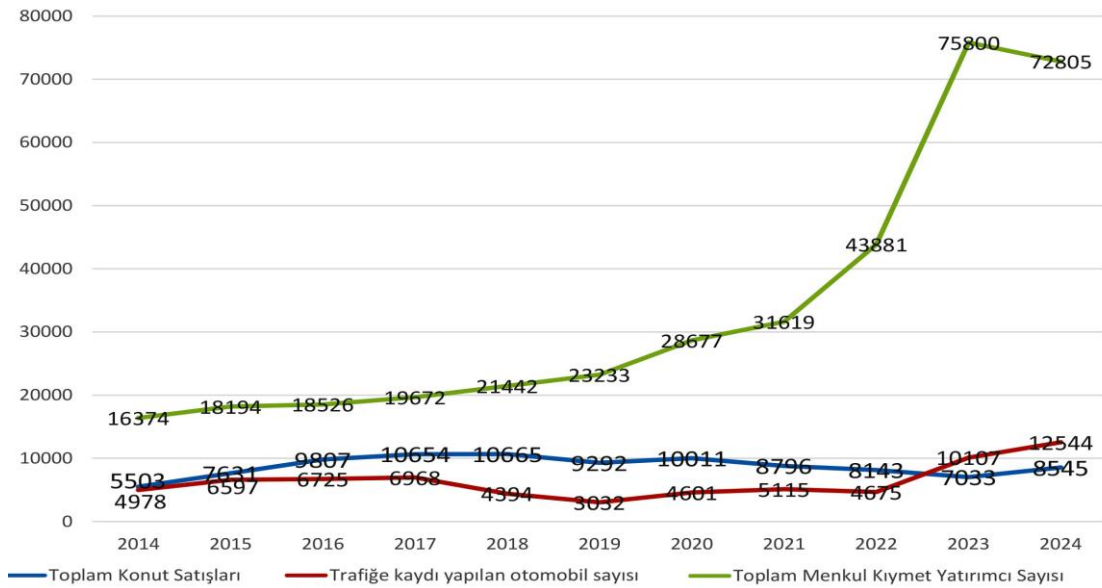

Grafik 5. Sivas'ta Pay Senedi ve Fon Yatırımcı Sayıları (2014-2024)

Grafik 5.'de 4 farklı menkul kıymet yatırım türü yer almaktadır: Özel Sektör Borçlanma Araçları 2014'te yaklaşık 650 seviyesindeyken yıllar içinde sürekli azalarak 2024'te 100'ün altına düşmüştür. Bu, yatırımcıların özel sektör tahvillerine olan ilgisinin azaldığını göstermektedir.

Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) 2018'de kısa süreli bir yükseliş yaşamış olsa da genel olarak dalgalı bir eğilimle 2024 yılında düşük seviyelere inmiştir.

Yapılandırılmış Ürünler, 2020'ye kadar neredeyse yokken, 2021 itibarıyla hızlı bir yükselişe geçmiştir. 2024 itibarıyla 1.700'ü aşarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu belirgin artış, alternatif yatırım araçlarına yönelimin güçlendiğini ortaya koymaktadır. Diğer menkul kıymetler sabit ve düşük bir düzeyde kalmış, piyasadaki ağırlığı sınırlı olmuştur. Grafik 5'te yer alan veriler, geleneksel borçlanma araçlarına yönelik ilginin azaldığını, yapılandırılmış ürünlere olan ilginin ise son dönemde hızla arttığını göstermektedir. Ayrıca bu veriler Sivas'taki yatırım tercihlerinin çeşitlenmekte olduğu ve yatırımcıların daha karmaşık ve kişiselleştirilmiş finansal ürünlere yöneldiğini göstermektedir.

Grafik 6. Sivas'ta Yatırım Tercihleri (2014-2024)

Grafik 6., üç farklı yatırım tercihinin zaman içindeki değişimini bir arada göstermektedir. Buna göre, menkul kıymet yatırımcı sayısı, 2014'te 16.374 iken 2024'te 72.805'e ulaşarak yaklaşık %345 artmıştır. 2022 sonrası ise artış gözlemlenmektedir. Trafiğe Kaydı Yapılan Otomobil Sayısı, 2014'te 4.978 iken 2024'te 12.544'e çıkarak yaklaşık %152 artmıştır. Özellikle 2023 ve 2024'te hızlı bir yükseliş yaşanmıştır.

Toplam Konut Satışları ise 2014'te 5.503 iken 2024'te 8.545 olarak gerçekleşmiş, bu da yaklaşık %55'lik bir artış yaşandığını göstermektedir. Ancak konut satışlarında 2020 sonrası düşüş yaşanmıştır. Bu üçlü karşılaştırma, Sivas'ta menkul kıymet yatırımlarına yönelimin diğer iki kaleme kıyasla çok daha hızlı arttığını ortaya koymaktadır. Otomobil alımları da özellikle son iki yılda hız kazanmışken, konut satışları görece daha durağan seyretilmiş ve 2020 sonrası belirgin bir azalma göstermiştir.

SONUÇ

Sivas ilinde 2014-2024 dönemine ait konut, otomobil ve menkul kıymet yatırımlarına ilişkin veriler, tüketici ve yatırımcı tercihlerinde belirgin bir dönüşüm yaşandığını ortaya koymaktadır. On yıllık süreçte konut satışları % 55 oranında artış gösterse de, bu artışın istikrarlı olmadığı, özellikle 2020 sonrasında belirgin bir gerileme yaşandığı görülmektedir. 2024 yılında tekrar toparlanma sürecine giren konut satışı rakamları, gerçekleşen artışa rağmen, 2017 yılı satış âdetine ulaşamamıştır. Bu durum, konut piyasasının çeşitli ekonomik ve sosyal faktörlere duyarlı olduğunu ve dönemsel dalgalanmalara açık olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar Sivas ilinde gerçekleşen otomobil alımları açısından değerlendirildiğinde, trafiğe kaydı yapılan otomobil sayısının 2014 yılına göre yüzde 152 oranında arttığı görülmektedir. Ancak bu artış istikrarlı bir eğilim izlememiş, özellikle 2018-2022 döneminde ciddi bir düşüş yaşamıştır. Buna karşın 2023 ve 2024 yıllarında belirgin bir yükseliş meydana gelmiştir. Benzer şekilde, 1000 kişiye düşen otomobil sayısı da bu dönemde düzenli bir artış eğilimi sergilemiş ve bu dönemde bireysel ulaşım araçlarına yönelimin arttığı görülmüştür.

Sivas ilinde 2014-2024 yılları arasında gerçekleşen menkul kıymet yatırımlarına ilişkin çalışma bulguları incelendiğinde, pay senedi ve fonlara yapılan yatırımlarda 2020 sonrasında artış yaşandığı, özellikle 2023 ve 2024 yıllarında hızlı bir yükseliş gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Pay senedi yatırımı, 2023'te fon yatırımlarını geçmiş ve 2024'te de bu durum devam etmiştir. Diğer yandan, yapılandırılmış ürünlere olan yönelimde son yıllarda belirgin bir artış dikkat çekmektedir. Tüm bu gelişmeler neticesinde 2024 yılında menkul kıymet yatırımcı sayısı 2014'e kıyasla yaklaşık yüzde 345 oranında artmıştır.

Sivas ilinde 2014-2024 yılları arasında gerçekleşen konut alımı, taşıt alımı ve menkul kıymetlere yapılan yatırımlar incelendiğinde 2019 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan pandeminin etkisi 2020-2023 yılları arasında belirgin olarak hissedilmiştir. 2014 yılından itibaren düzenli bir artış trendine sahip olan grafik verileri 2019 yılı ile birlikte düşüş trendine girmiş, 2024 yılı ile birlikte tüm verilerde düzelme yaşanmıştır. Bu durum tüm dünyayı etkileyen pandemi dönemi etkilerinin Sivas ilindeki yatırımcı tercihlerini de etkilediğini göstermektedir.

Genel olarak araştırma sonuçları neticesinde, Sivas'ta yatırım davranışlarının geleneksel varlık türlerinden finansal enstrümanlara doğru kaymakta olduğunu göstermektedir. Konut ve otomobil gibi fiziki varlıkların ağırlığının kademeli biçimde azaldığı, buna karşın menkul kıymet yatırımlarının yükselen bir trend kazandığı gözlemlenmiştir. Bu dönüşümde ekonomik belirsizlikler, artan enflasyon baskısı ve finansal piyasalara erişimin kolaylaşması gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırma Sivas ilindeki vatandaşların konut, taşıt ve menkul kıymet yatırımlarına yönelik tercihlerini ile sınırlandırılmıştır. Yapılacak çalışmalarda farklı yatırım araçlarına yönelik tercihlerin ortaya çıkarılması amaçlanabilir. Bunun yanı sıra farklı bölge ve illere yönelik benzer çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca çalışma kapsamında incelenen veriler 2014-2024 yılları ile sınırlıdır. Bu durum çalışmanın bir diğer kısıdını oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alpay, E. E., Yavuz, M., & Kahyaoğlu, M. (2015). Gelir durumunun risk algısına etki eden diğer sosyo-ekonomik ve demografik faktörler üzerindeki etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 205-226.
- Atak, O., & Kutukuz, D. (2021). Davranışsal finans eğilimlerinin, bireysel yatırımcıların yatırım tercihlerine ve yatırımlarda yararlandıkları bilgi kaynaklarına göre karşılaştırılması: Muğla ilindeki turizm işletme yöneticileri üzerinde bir uygulama. *Turizm Akademik Dergisi*, 8(1), 231-248.
- Çam, A. V., & Hırka, E. (2021). Bireysel yatırım kararlarında davranışsal eğilimlerin ölçülmesi: Gümüşhane ilinde bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 961-976.

- Cihangir, M., Şak, N., & Bilgin, Ş. (2016). Bireysel yatırımcı demografileri: Osmaniye ilinde risk getiri tercihlerinin multinominal probit modeliyle incelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (70), 129-142.
- Dai, Z., Yong, M., & Odin, N. (2016). A Portrait of the Individual Investor: Survey Evidence from 17 Different Provinces in China. *Available at SSRN 2722051*.
- Demirgil, B. (2024). Yenilenebilir enerji kapsamında Sivas ili potansiyelinin değerlendirilmesi. *Enderun*, 8(2), 112-126.
- Doğan, Z., & Evlimoğlu, U. (2022). Bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında davranışsal finansın rolü: Aydın ili örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 1983-2010.
- Genç, M. (2019). Sakarya ili çalışan kesimin yatırım kararlarının davranışsal finans açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 49-59.
- Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK). *İllere göre yatırımcı sayıları*. <https://www.vap.org.tr/illere-gore-yatirimci-sayilari> (Erişim tarihi: 05.05.2025)
- Özmerdivanlı, A. (2023). Bireysel yatırım kararlarında etkili olan faktörlerin davranışsal finans yaklaşımı ile incelenmesi: Karaman ilinde bir uygulama. *Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 38-65.
- Öztürk, H. (2021). Atatürk Dönemi'nde Sivas: Tarım ve nüfus yapısı. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 608-642.
- Öztürk, N., & Fitöz, E. (2009). Türkiye'de konut piyasasının belirleyicileri: ampirik bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10), 21-46.
- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). <https://spk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 01.05.2025)
- Türk Dil Kurumu (TDK). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 01.05.2025)
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). <https://www.tbb.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.05.2025)
- Yıldırım, R. K., & Aydın, G. K. (2023). Finansal yatırım araçları ve riskten kaçınma davranışı arasındaki ilişki: Finansal okuryazarlığın moderatör ve medyatör etkisi. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 83-94.

Türev Piyasalar ile İlgili Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi: Web of Science Veri Tabanı

Tuğba Aslıhan Tunç¹ , Derviş Boztosun² , Orhan Keskin³

¹ Kayseri Üniversitesi, tugbatunc7@gmail.com

² Kayseri Üniversitesi, dboztosun@kayseri.edu.tr

³ Kayseri Üniversitesi, okeskin@kayseri.edu.tr

ÖZET

Küresel finans piyasalarındaki dalgalanmalar ve risk yönetimi ihtiyacının giderek artmasıyla birlikte, türev piyasalara olan ilgi son yıllarda önemli ölçüde artmış olup, bu durum akademik araştırmalarda da kayda değer bir artışa yol açmıştır. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada, türev piyasalar literatüründeki artan bu ilginin bilimsel yayınlara nasıl yansıdığını bibliyometrik yöntem ile analiz ederek, alanın gelişim trendlerini, öne çıkan araştırma konularını ve etkili yayınlarını görsel haritalama yöntemiyle görselleştirmek amaçlanmaktadır. Çalışmada, Web of Science (WoS) veri tabanı kullanılarak “derivatives market” anahtar kelimesi ile yapılan aramada sonucunda ulaşılan bilgiler analizde kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler, büyük hacimli akademik verilerin görselleştirilmesi, haritalanması ve ilişkisel olarak analiz edilmesinde etkili bir araç olarak bilinmekte olan VOSviewer yazılımı kullanılarak görsel haritalama yöntemiyle görselleştirilmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında türev piyasalar literatürüne dair elde edilen bulgulara; türev piyasalar ile ilgili yayın yapan yazarların iki küme etrafında toplandıkları ve bu yazarlar arasında da güçlü iş birlikleri olduğu tespit edilmiştir. Yazarların atıf analizi sonucunda, yazarlar arasındaki bağlantıların iş birliği yoğunluğuna dayandığı görülmüştür. Biggins, John ve Johnson, Kristin N. isimleri, ağın en merkezi pozisyonunda yer aldığı saptanmıştır. Kurumların atıf analizi incelendiğinde, Shanghai Jiao Tong Üniversitesi ve Xi'an Jiatong-Liverpool Üniversitesi arasında doğrudan ve güçlü bir bağlantı olduğu görülmüştür. Ülkelerin atıf analizi sonucuna göre ise özellikle ABD, Çin ve Avrupa merkezli olarak yoğunlaştığı ve en sık kullanılan anahtar kelimelerin ise; “derivatives” (türev ürünler) ve “derivatives markets” (türev piyasalar) olduğu görülmüştür. Bu bağlamda çalışma, türev piyasalar alanındaki araştırmalara genel bir bakış sunulmakla beraber gelecekteki araştırmalar için potansiyel araştırma alanlarını ortaya koymakta ve türev piyasalar literatürüne dair geniş bir perspektif sunmaktadır. Yapılan bu çalışma ile Web of Science (WoS) veri tabanında türev piyasalar alanında Ocak 2025 yılına kadar “derivatives markets” anahtar kelimesi ile yayımlanmış akademik araştırmaların genel bir profili çizilmiş, bu alandaki literatür boşluklarını ve gelecek çalışmalara yönelik potansiyel araştırma alanları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türev Ürünler, Türev Piyasalar, Tezgah Üstü Piyasalar, Organize Piyasalar.

Bibliometric Analysis of Studies on Derivatives Markets: Web of Science Database

ABSTRACT

With the increasing fluctuations in global financial markets and the growing need for risk management, interest in derivatives markets has significantly increased in recent years, leading to a notable rise in academic research on the topic. In this context, the present study aims to analyze how this growing interest in the derivatives markets literature is reflected in scientific publications through bibliometric methods, and to visualize the development trends, prominent research topics, and influential publications in the field using visual mapping techniques. For the study, data retrieved from the Web of Science (WoS) database using the keyword “derivatives market” was analyzed. The data obtained from the analysis was visualized using the VOSviewer software, a well-known tool for visualizing, mapping, and relationally analyzing large volumes of academic data. In light of the findings, it was observed that authors publishing on derivatives markets tend to cluster around two main

groups, with strong collaborations among them. The citation analysis of the authors revealed that the connections between them are based on the intensity of collaboration. The names Biggins, John and Johnson, Kristin N. were identified as occupying the most central positions in the network. In the institutional citation analysis, a direct and strong link was found between Shanghai Jiao Tong University and Xi'an Jiatong-Liverpool University. According to the country-level citation analysis, research activity was predominantly concentrated in the USA, China, and Europe. The most frequently used keywords were "derivatives" and "derivatives markets." In this regard, the study not only provides a general overview of research in the field of derivatives markets but also identifies potential research areas for future studies and offers a broad perspective on the existing literature. Through this study, a general profile of academic research published up to January 2025 in the field of derivatives markets, based on the "derivatives markets" keyword in the Web of Science (WoS) database, has been outlined, highlighting gaps in the literature and potential areas for future research.

Keywords: Derivative Products, Derivatives Markets, Over-the-Counter Markets, Organized Markets.

1. GİRİŞ

Finansal piyasalar, geleneksel yatırım araçlarının yanı sıra risk yönetimi, likidite artırımı ve spekülasyon kazanç elde etme gibi işlevleriyle finansal sistemde önemli bir yere sahip olan türev ürünleri de kapsamaktadır. Türevler olarak bilinen finansal ürünler, değeri bir hisse senedi endeksinden hisseye, biber gibi bir emtiaya veya faiz oranı gibi karmaşık bir özelliğe kadar her şey olabilen bir altta yatan varlığa dayanan ürünlerdir (Subeesh, L.K. ve Liya, 2024:1907).

Bu çalışmada, türev piyasalar literatürünün mevcut durumunu ve gelişim eğilimlerini anlamak amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik analiz, çok miktarda bilimsel bilgiyi keşfetmek ve analiz etmek için yaygın ve kapsamlı bir yaklaşımdır (Tabassum ve Laskar, 2025:303). Bibliyometrik analiz, sistematik literatür incelemelerinden farklı olarak, bir alanın güncel görünümüne dair biçimsel ve nicel veri elde etmede önemli bir analitik araçtır. Bibliyometrik yaklaşım; yazar, ülke, kurum ve anahtar kelime gibi ölçütler üzerinden verileri derleyerek, alanın güçlü ve zayıf yanlarını, literatürdeki boşlukları, iş birliği ağlarını ve araştırma performansını sayısal verilerle ortaya koymayı amaçlar. Görselleştirme yazılımları aracılığıyla elde edilen bu analiz, literatürdeki eğilimleri ve akademik araştırmalardaki güncel akımları izlemeyi kolaylaştırır. (Dirik vd., 2023:168)

Bu çalışmanın amacı, Web of Science veri tabanında yer alan türev piyasalar literatürünün nicel bir analizini sunarak, akademik yazının seyrini, ana eğilimleri ve eksik kalan araştırma alanlarını görünür kılmaktır. Çalışmada elde edilen bulgular, türev piyasalar alanındaki akademik üretkenliği, yazar, ülke ve kurum düzeyinde iş birliği ilişkilerini, literatürdeki boşlukları ve potansiyel araştırma fırsatlarını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, türev piyasalar literatürüne dair geniş bir perspektif sunan bu çalışma, gelecekte yapılacak araştırmalara yön verecek teorik ve yöntemsel bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

2. Araştırma Yöntemi

Çalışmada, Web of Science veri tabanında yer alan türev piyasalarla ilgili bilimsel yayınlar veri seti olarak kullanılmış ve verilerin bibliyometrik analizi için VOSviewer yazılımı kullanılmıştır. VOSviewer, büyük hacimli akademik verilerin görselleştirilmesi, haritalanması ve ilişkisel olarak analiz edilmesinde etkili bir araçtır (Van Eck ve Waltman, 2010:523). Bibliyometrik analiz; ana temaları ve eğilimleri tanımlayan kavramsal yapı, yazar, kurum ve ülke etkileşimlerini açıklayan sosyal yapı ve bir yazarın çalışmalarının diğer yazarın çalışmalarını nasıl etkilediğini açıklayan entelektüel yapı olmak üzere üç temel bilgi yapısını kullanır (Subeesh ve Liya K, 2024:3100). Araştırma, bibliyometrik analiz yöntemiyle yürütülmüş ve analiz kapsamında ortak yazar analizi, atıf analizi, ortak atıf analizi, anahtar kelime analizi ve bibliyografik eşleşme analiz teknikleri kullanılmıştır. Bu analizler ile WoS veri tabanında "türev piyasalar" anahtar kelimesi kullanılarak yayımlanmış çalışmaların temel aktörler, araştırma kümeleri, bölgesel eğilimler ve iş birliği yapıları detaylı biçimde ortaya konmuş ve sonuçlar görsel haritalama yöntemi ile somut hale getirilmiştir.

Çalışmada, veri kaynağı olarak Web of Science (WoS) veri tabanı tercih edilmiştir. Web of Science (WoS) veri tabanı, yalnızca hakemli ve nitelikli yayınları içermesi, gelişmiş atıf analiz altyapısı sunması ve disiplinler arası kapsamı nedeniyle bibliyometrik çalışmalar için uygun ve güvenilir bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Bibliyometrik analizlerde analiz edilen veri kümesinin, analiz edilen yayın sayısının büyüklüğüne önem verilmektedir. Veri kümesinin büyüklüğü algoritma çözümlemesini kolaylaştırmaktadır (Çakan ve Altınışık, 2022:1180). Literatür taramasında "derivatives markets" anahtar kelimesi kullanılarak elde edilen, 411 dergi makalesi ve 85 konferans bildirisi başta olmak üzere toplam 495 adet veri kullanılmıştır. Bu se-

çimler, çalışmanın amacına uygun olarak veri bütünlüğü sağlamak ve yöntemsel tutarlılık elde etmek adına yapılmıştır. Söz konusu sınırlamalar ile bu çalışma türev piyasalar alanındaki akademik literatürün mevcut durumunu belirli bir metodolojik kısıtlama ile analiz etmeyi amaçlayan spesifik bir derleme olarak tasarlanmıştır.

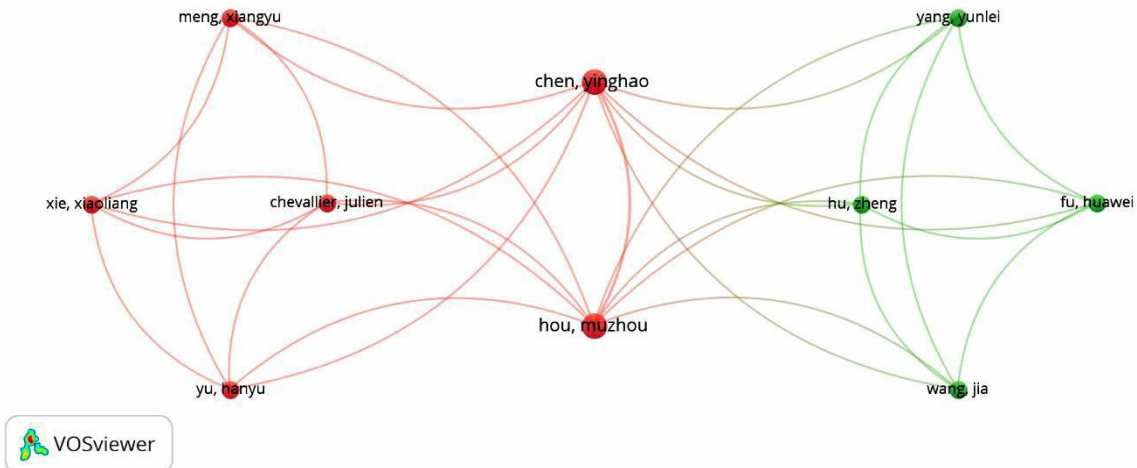
3. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde türev piyasalar alanında Web of Science veri tabanı kullanılarak yapılan bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen bulgular, mevcut literatürdeki çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılacaktır. Yapılan analiz sonucunda oluşturulan yazarlar arasındaki iş birliği ağlarının iki küme etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Benzer şekilde, Spulbar ve Dumitru tarafından finansal türevler üzerine yapılan analizde de yazar kümelerinin özellikle Çin ve ABD merkezli kümelendiği, bu merkezlerin küresel iş birliği açısından belirleyici oldukları ifade edilmektedir (Spulbar ve Dumitru, 2025:51). Yaday ve Verma tarafından tarımsal türev piyasalar alanında yapılan çalışmada ABD ve Çin'in tarımsal türev piyasalar literatüründe belirgin bir liderliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır. Yaptığımız çalışmada elde ettiğimiz kurumsal atıf ağı analizi sonuçları da bu bilgi ile örtüşmektedir (Yaday ve Verma, 2025:59). Anahtar kelime analizi sonucunda elde ettiğimiz verilere göre türev piyasalar literatüründe "derivatives", "risk management" ve "hedging" gibi anahtar kelimeler en çok kullanılan anahtar kelimelerdir. Analizde ayrıca "yeşil finans", "iklim temelli türevler" ve "sürdürülebilir finansal araçlar" gibi kavramların diğer kavramlarla olan zayıf bağları görülmekte, bu alanların finans literatüründe yükselen ama hala geniş yer bulmamış konular olduğunu düşündürmektedir. Krastev ve Krasteva-Hristova tarafından yapılan çalışmada yeşil finansın özellikle enerji verimliliği ve sürdürülebilir büyüme bağlamında hızla büyüdüğü ifade edilmektedir (Krastev ve Krasteva-Hristova, 2024:13). Bibliyografik eşleşme analizinde Hull(2004:45) tarafından geliştirilen model ve Acharya (2007:112) tarafından yapılan çalışmaların sıklıkla atıf alması türev piyasalar literatürünün araştırılabilirliğini koruduğunu göstermektedir. Fakat Ellegaard ve Wallin yaptığı çalışmada yapılan anaalizlerin sadece atıf sayılarının değil aynı zamanda bilgi yayılım yollarına da dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Ellegaard ve Wallin, 2015:1812).

Çalışmanın devamında uygulanan analizde elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Ortak Yazar Analizi

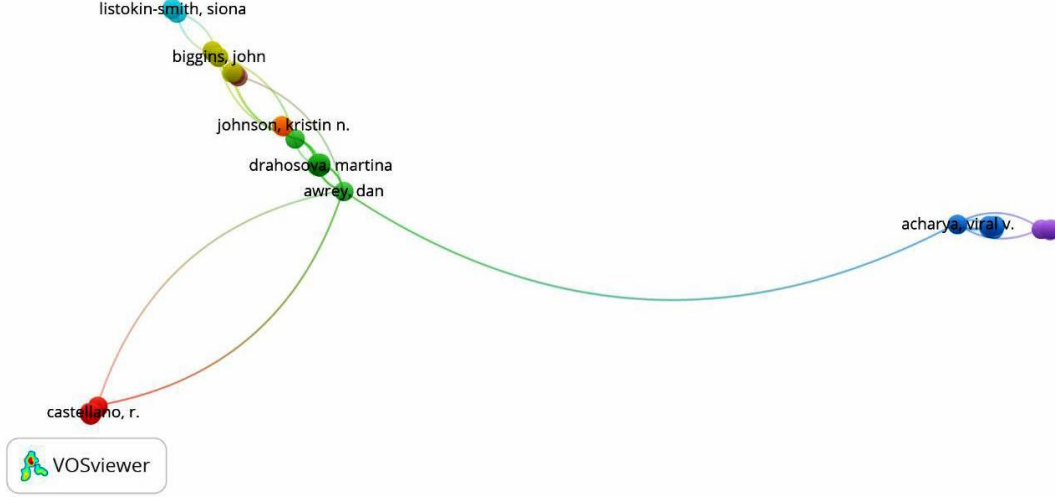
Ortak yazar analizi, yazarların iş birliği ve ortak yazarlık ilişkilerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Analiz, en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriterine dayanarak oluşturulmuş, böylece en fazla bağlantıya sahip ve iş birliği yapan yazarlar tespit edilmiştir. Ortaya çıkan ağ haritasında, yazarlar arasındaki iş birliklerinin yoğunluğuna göre kümelermeler gözlenmiştir. Şekil 1'de gösterilen ağ haritasında, yazarlar iki ana küme etrafında toplanmışlardır. Birinci kümede Chen Yinghao, Hou Muzhou, Meng Xiangyu, Chevallier Julien, Xie Xiaoliang ve Yu Hanyu gibi isimler yer almaktadır ve bu yazarlar arasında yoğun iş birliği olduğu görülmektedir. İkinci kümede ise Yang Yunlei, Hu Zheng, Fu Huawei ve Wang Jia yer almaktadır ve bu yazarlar arasında da güçlü iş birlikleri dikkat çekmektedir. Ağda en merkezi pozisyonda bulunan yazarlar Chen Yinghao ve Hou Muzhou olup, iki küme arasında köprü görevi üstlenerek, yazarlar arası iş birliğini kuvvetlendiren önemli figürlerdir. Bu iki yazar, her iki kümedeki yazarlar arasında bağlantı kurarak iş birliği ağının merkezinde yer almaktadırlar.

Şekil 1. Yazarlar Arası İş Birliğini Gösteren Ortak Yazar Bağları

3.2. Yazarların Atıf Analizi

Şekil 2'de yer alan ağ haritası, atıf ağlarını tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. Yazarların atıf analizi, en az 1 yayına ve 1 atıfa sahip yazarlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yazarlar arasındaki iş birlikleri ve bağlantılar, farklı renklerle kümelenecek şekilde görselleştirilmiştir. Haritada, iki ana kümenin olduğu gözlemlenmiştir. Birinci kümede, Listokin-Smith, Siona, Biggins, John, Johnson, Kristin N., Awrey, Dan ve Drahosova, Martina gibi isimler dikkat çekmektedir. Bu yazarlar arasındaki bağlantılar oldukça yoğun olup, küme içerisindeki iş birliği sıklığıdır. Biggins, John ve Johnson, Kristin N. bu kümenin merkezinde yer almakta ve diğer yazarlarla güçlü bağlantılar kurarak ağın ana düğümleri olarak rol oynamaktadırlar. Bu iki yazar, diğer yazarlar arasında iş birliğini kolaylaştıran ve kümenin merkezi haline gelen figürlerdir.

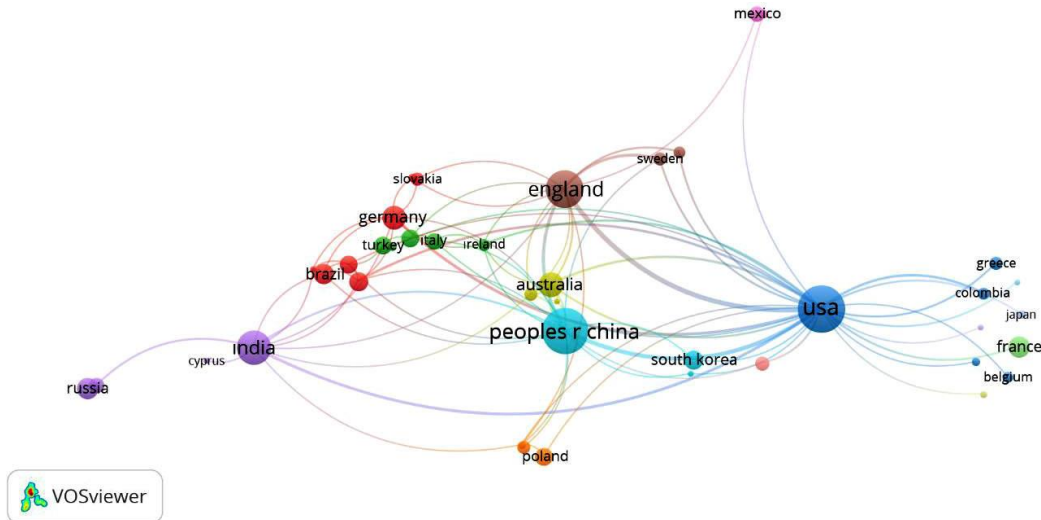

Şekil 2. Yazarların Atıf Bağları

3.3. Ülkelerin Atıf Analizi

Yayınların menşei ülkelere göre aldıkları atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir ülke tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında ülkelerin atıf analizi yapılmıştır. Çalışmada, ülkelerin bilimsel iş birliği ve atıf ilişkilerini ortaya koymak amacıyla oluşturulmuş bir atıf ağı analizi sunulmaktadır. Elde edilen sonuçlar, küresel akademik üretimin merkezi aktörlerini ve bu aktörlerin birbirleriyle olan bağlantılarını incelemeye olanak tanımaktadır.

Şekil 3'te yer alan renklerle belirtilmiş kümeler, belirli coğrafi veya bilimsel iş birliği gruplarını yansıtmaktadır. Mavi küme, ABD ve çevresindeki ülkeleri içermekte olup, bu küme küresel bilimsel iş birliğinin en yoğun olduğu grubu temsil etmektedir. Kırmızı ve yeşil kümeler ise Almanya ve çevresindeki Avrupa ülkelerini kapsamaktadır ve bu grupta bölgesel iş birlikleri öne çıkmaktadır. Sarı kümeler ise Avustralya ve Polonya gibi ülkelerle Çin arasındaki bağlantıları göstermektedir. Bu yapılar, belirli ülkelerin kendi bölgesel iş birliklerini sürdürdüklerini ve aynı zamanda küresel bilimsel ağda yer aldıklarını göstermektedir.

Şekil 3. Ülkelerin Atıf Bağları

3.4. Kurumların Atıf Analizi

Kurumlar arası atıf ağı analizi, belirli kurumların bilimsel üretim süreçlerindeki merkezi rollerini ve uluslararası akademik iş birliği ağındaki yerlerini incelememize olanak tanımaktadır. Kurumlar arası atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir kurum tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında akademik kurumlar arasındaki atıf ilişkilerini görselleştiren bir atıf ağı analizi yapılmıştır. Şekil 4'teki görsel, çeşitli üniversiteler ve araştırma kurumlarının birbirleriyle olan atıf ilişkilerini ve bilimsel iş birliklerini ortaya koymaktadır. VOSviewer yazılımı kullanılarak oluşturulan bu ağ, kurumların akademik yayınlar aracılığıyla birbirlerine nasıl katkıda bulunduklarını ve hangi kurumların bu iş birliklerinde öne çıktığını göstermektedir.

Şekil 4'teki kurumlar arası akademik atıf ağı incelendiğinde, Shanghai Jiao Tong Üniversitesi ve Xi'an Jiatong-Liverpool Üniversitesi arasında doğrudan ve güçlü bir bağlantı olduğu görülmektedir. Bu iki kurum, atıf ağı içerisindeki merkezi konumlarıyla, akademik iş birliğinin özellikle yoğunlaştığı noktalar arasında yer almaktadır. Bank of England ise ağın diğer bir önemli düğümü olarak, daha farklı bir disipliner bağlamda yer almakta ve daha çok dolaylı etkileşimlerle bağlantı sağlamaktadır. Disiplinler arası etkileşimlerin ve kurumların küresel akademik iş birliği ağındaki rollerinin belirginleşmesine olanak tanımaktadır. Özellikle doğrudan bağlantılar, ortak araştırma projeleri ve iş birliklerinin sıklığını, dolaylı bağlantılar ise bilgi paylaşımının ve atıfların etkisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Shanghai Jiao Tong Üniversitesi ve Xi'an Jiatong-Liverpool Üniversitesi, Asya merkezli akademik iş birliğinin güçlü temsilcileri olarak öne çıkarken, Bank of England'ın ağı daha çok belirli uzmanlık alanlarında disiplinler katkılarıyla şekillenmektedir.

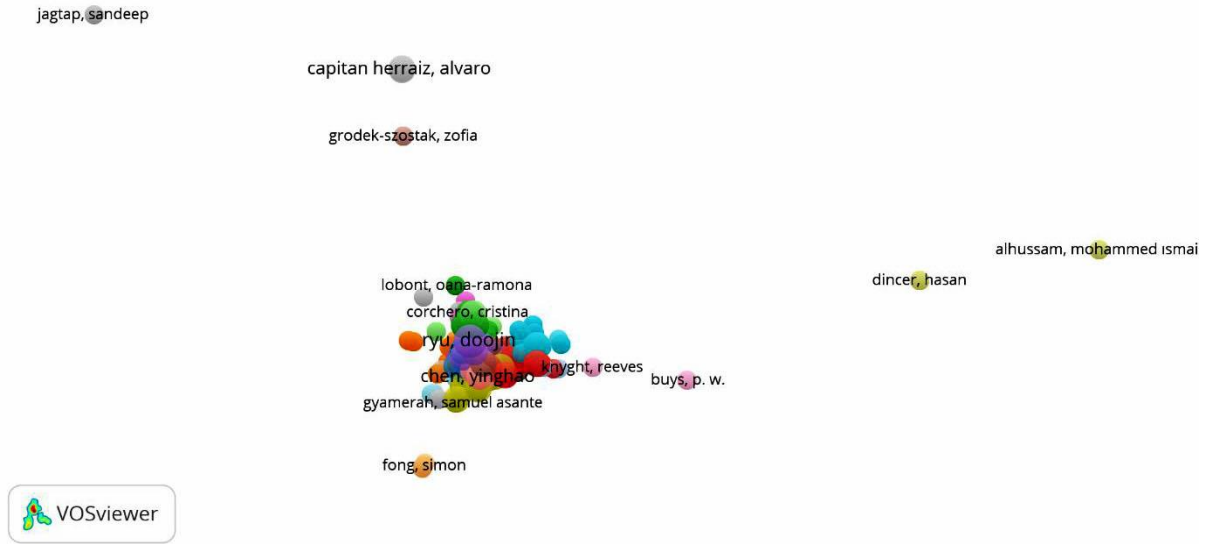

Şekil 4. Kurumların Atıf Bağları

3.5. Anahtar Sözcük Analizi

En az 1 atıf almış olmak kriteri ile seçilen ve aralarında bağlantı bulunan 1351 birim eser ile yapılan analize göre 52 küme, 4069 bağlantı ve 4229 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir. Türev piyasalar ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan anahtar sözcüklere bakıldığında 49 tekrar ile derivatives (türev ürünler), 26 tekrar ile derivatives market (türev piyasalar), 20 tekrar ile hedging (hedge işlemleri), 19 tekrar ile risk management (risk yönetimi) ifadeleri dikkat çekmektedir. Toplam bağlantı gücü açısından en güçlü ifadeler derivatives, derivatives market ve risk management olmuştur.

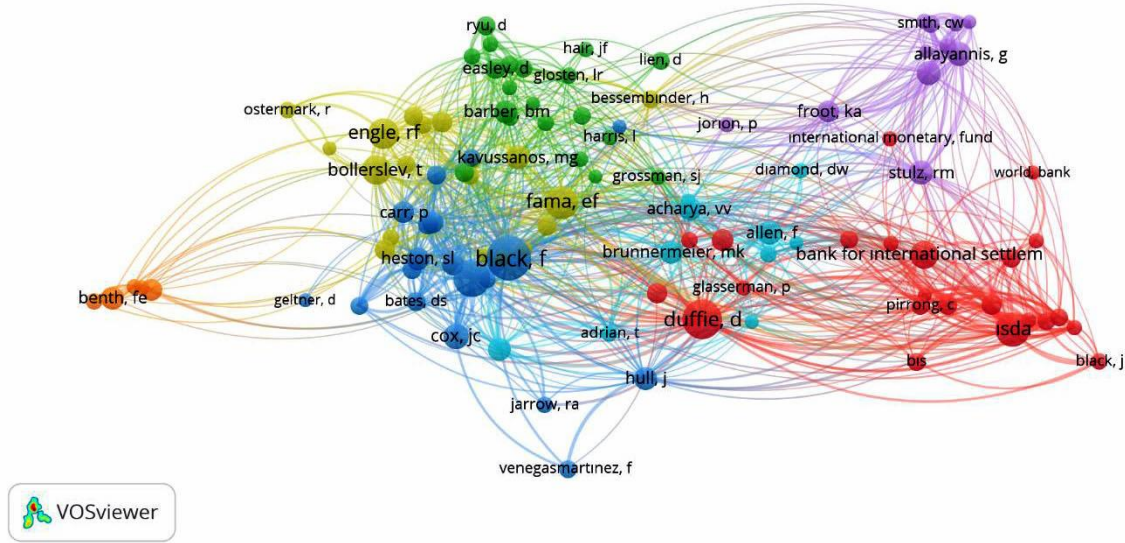
Şekil 5'te finansal piyasalar ve türev ürünlere dair akademik çalışmaların anahtar kelimelerinin ağ temsili sunulmaktadır. Türev ürünler, risk yönetimi, hedge işlemleri, finansal kriz ve volatilité gibi finansal terimler etrafında kümelenmiş kelime öbekleri, bu çalışmaların temel odak alanlarını yansıtmaktadır.

Şekil 7. Yazarların bibliyografik eşleşme bağları

3.8. Yazarların Ortak Atıf Analizi

Bir yayında atıf yapılan farklı kaynaklar ortak atıf olarak adlandırılır. Atıf sayısı minimum 10 seçilerek 107 birim üzerinden yapılan analize göre toplamda 7 küme, 1939 bağlantı ve 8670 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. En fazla ortak atıf yapılan yazarlar Black,f (95), Duffie,d (77) ve Merton,rc (68) olarak tespit edilmiştir.

Şekil 8. Ortak atıf yapılan yazarlar arası bağlar

4. SONUÇ

Çalışmada türev piyasalar alanındaki bilimsel yayınlar kapsamlı bir şekilde bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiş ve VOSviewer yazılımı kullanılarak elde edilen veriler görselleştirilmiştir. Çalışmanın verileri Web of Science veri tabanından elde edilmiştir. Web of Science veri tabanında Ocak 2025'e kadar "derivatives markets" anahtar kelimesiyle yayımlanmış akademik çalışmalardan elde edilen veriler kullanılarak ortak yazar, atıf, ülke, kurum, anahtar kelime ve bibliyografik eşleşme analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda özellikle ABD, Çin ve Avrupa ülkelerinin türev piyasalar alanında yoğun yayın ve atıf üretimi gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Kurumlar arasında Shanghai Jiao Tong ve Xi'an Jiatong-Liverpool üniversiteleri güçlü iş birliği ağıyla dikkat çekmiştir. Anahtar kelimelerde "derivatives" ve "derivatives market" terimlerinin en sık kullanılan terimler olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra analizde karşımıza çıkan yeşil finans, yeşil tahvil, hava durumu türevleri gibi anahtar kelimelerle olan zayıf bağlar bize bu konuların literatürde sınırlı yer tuttuğunu göstermektedir. Yazarlar arası iş birliği analizleri, iki ana kümenin etrafında kümelenen ve belirli figürlerin merkezde yer aldığı bir yapı sergilerken; ülke ve kurum düzeyinde atıf ağları, belirli akademik merkezlerin küresel iş birliğinde merkezi bir rol oynadığını ortaya koy-

maktadır. Çalışmanın sınırlılığı, yalnızca Web of Science veri tabanına dayanması ve analizlerin bu kapsamda yürütülmesidir. Bu durum, literatürde yer alan ancak farklı veri tabanlarında yer alan çalışmaları kapsam dışında bırakmış olabilir. Uygulama açısından bakıldığında, elde edilen bulgular türev piyasalar alanında çalışan araştırmacılar için mevcut durumu görselleştirme, akademik iş birliği ağlarını tanıma ve gelecekte odaklanılabilecek konuları belirleme açısından önemli katkılar sunmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma ile Web of Science (Wos) veri tabanında türev piyasalar alanında Ocak 2025 yılına kadar “derivatives markets” anahtar kelimesi ile yayımlanmış akademik araştırmaların genel bir profilini çizilmiş olup, bu alandaki literatür boşluklarını ve gelecek çalışmalara yönelik potansiyel araştırma alanlarını da ortaya konmuştur. Türev piyasalar literatürüne dair sunduğu kapsamlı bakış açısı ile bu çalışmanın, akademik yazını zenginleştirici katkılar sunması ve gelecekte yapılacak araştırmalara yol gösterici bir kaynak teşkil etmesi amaçlanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acharya, V. V. (2007). *A theory of systemic risk and design of prudential bank regulation* (Working paper). Stern School of Business, New York University.
- Çakan, C. D., & Altınışık, E. Ö. (2022). Pandemi dönemi borsa etkinliği ve bibliyometrik analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(45), 1173-1196.
- Dirik, D., Eryılmaz, İ., & Erhan, T. (2023). Post-truth kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOSviewer ile bibliyometrik Analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 164-188.
- Ellegaard, O., & Wallin, J. A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, 105(3), 1809-1831.
- Hull, J. C. (2004). *Options, futures, and other derivatives* (6th ed.). Prentice Hall.
- Krastev, B., & Krasteva-Hristova, R. (2024). Challenges and Trends in Green Finance in the Context of Sustainable Development—A Bibliometric Analysis. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(7), 301.
- Subeesh, V. K., & Liya, K. (2024). Bibliometric analysis in research: Structures and implications. *Journal of Information Science and Research*, 45(6), 3095-3105.
- Spulbar, C., & Dumitru, C. (2025). Advancing knowledge in financial risk management: A bibliometric approach. *Annals of “Constantin Brancusi” University of Targu Jiu, Economy Series*, 1, 19-29.
- Tabassum, Sidhu, J., & Laskar, N. (2025). Examining the Research Taxonomy of Credit Default Swaps Literature Through Bibliographic Network Mapping. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(6), 303.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software Survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- Yadav, A., & Singh Verma, D. J. (2025). Agriculture commodity derivatives market: Identifying research trends and gaps through bibliometric analysis. *Interdisciplinary International Journal of Advances in Social Sciences, Arts and Humanities (IJASSAH)*, 1(3), 52-68.

Yeni Kariyer Tutumlarının Algılanan Gelecekteki İstihdam Edilebilirlik İlişkisinde Akıllı Kariyer Sermayesi Unsularının Rolü

Rumeysa Aral^{1*} , Müge Leyla Yıldız Şen²

¹ Marmara Üniversitesi, rumeysa.karatop@iskur.gov.tr

² Marmara Üniversitesi, mlyildiz@marmara.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmada, sınırsız kariyer ve değişken (çok yönlü) kariyer tutumlarının, akıllı kariyer sermayesinin unsurları olan kariyer kimliği, dijital yetkinlik ve çevrimiçi sosyal sermaye aracılığıyla algılanan gelecekteki istihdam edilebilirlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, sınırsız kariyer ve değişken (çok yönlü) kariyer tutumlarının algılanan gelecekteki istihdam edilebilirlik üzerinde doğrudan mı yoksa dolaylı mı etkili olduğunu belirlemek ve bu ilişkilerde kariyer kimliği, dijital yetkinlik ve çevrimiçi sosyal sermayenin aracılık rollerini ortaya koymaktır. Araştırmanın örneklemini, tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 601 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrenciler Marmara Üniversitesinde eğitim ve öğretim görmekte olup mezun aşamasında ve bir önceki eğitim döneminde. Veriler, anket yöntemi ile yüzyüze toplanmış ve nicel analiz teknikleri ile değerlendirilmiştir. Analizlerde SPSS ve Jamovi istatistik programlarından yararlanılmıştır. Bulgular hem değişken (çok yönlü) hem de sınırsız kariyer tutumlarının algılanan gelecekteki istihdam edilebilirlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkileri olduğunu göstermektedir. Ayrıca kariyer kimliği, dijital yetkinlik ve çevrimiçi sosyal sermayenin de algılanan gelecekteki istihdam edilebilirlik üzerinde anlamlı ve olumlu etkileri bulunmuştur. Çalışmada, sınırsız kariyer tutumu ile algılanan gelecekteki istihdam edilebilirlik arasındaki ilişkide dijital yetkinlik ve çevrimiçi sosyal sermayenin kısmi aracılık etkisi saptanmış; değişken (çok yönlü) kariyer tutumu ile algılanan gelecekteki istihdam edilebilirlik arasındaki ilişkide ise kariyer kimliği, dijital yetkinlik ve çevrimiçi sosyal sermayenin kısmi aracılık rolleri olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonunda kısıtlar ve öneriler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sınırsız Kariyer, Değişken (Çok Yönlü) Kariyer, Akıllı Kariyer Modeli, Algılanan İstihdam Edilebilirlik.

The Role of Smart Career Capital Elements in the Relationship of New Career Attitudes to Perceived Future Employability

ABSTRACT

This study examines the effect of unlimited career and protean career attitudes on perceived future employability through career identity, digital competence, and online social capital, which are the fundamental elements of smart career capital. The primary objective of the study is to determine whether unlimited career and protean career attitudes have a direct or indirect effect on perceived future employability and to reveal the mediating roles of career identity, digital competence, and online social capital in these relationships. The sample of the study consists of 601 university students selected using stratified sampling. The students are enrolled at Marmara University and are either in their final year of study or in their previous academic term. Data were collected through face-to-face surveys and analysed using quantitative analysis techniques. SPSS and Jamovi statistical programs were used in the analyses. The findings indicate that both protean and unlimited career attitudes have statistically significant and positive effects on perceived future employability. Additionally, career identity, digital competence, and online social capital were also found to have significant and positive effects on perceived future employability. The study found that online social capital partially mediates the relationship between boundless career attitudes and perceived future employability, while career identity, digital compe-

tence, and online social capital partially mediate the relationship between protean career attitudes and perceived future employability. The study concludes with limitations and recommendations.

Keywords: Unlimited Career, Protean Career, Smart Career Model, Perceived Employability.

1. GİRİŞ

21. yüzyılın iş dünyası belirsizliklerin sürekli artması ve küresel koşulların hızlı bir şekilde değişmesi bireylerin iş ve mesleki yaşantılarını derinden etkilemiştir (Aşkun, 2024). Ayrıca, ekonomik belirsizlikler, dijital dönüşüm, politik gelişmeler ve sektörel dönüşümler gibi yerel ve küresel düzeydeki ani oluşan olaylar; birçok yapının değişim geçirmesine yol açmaktadır (Aşkun, 2024). Bu değişim rüzgarından işgücü piyasası, işletmeler ve çalışanlarda önemli ölçüde etkinlenmiştir (Kenek, 2025). Bu bağlamda işgücü piyasası ile yakından ilişkili olan istihdam kavramının yapısının da değişmesine sebep olarak işletmelerin çalışanlarına sağladığı iş güvencesi yerini istihdam edilebilirlik kavramına bırakmıştır (Alkın & Öksüz, 2020). İstihdam edilebilirlik, "bireyin işgücü piyasasında sürdürülebilir istihdam yoluyla kendi kendine yeterli gelecek şekilde hareket ederek potansiyelini gerçekleştirme kapasitesi" olarak tanımlanmaktadır (Hillage & Pollard, 1998). Bu bağlamda bireylerin kendi istihdam edilebilirliklerine yönelik düşünceleri, algılayış biçimleri ve algılarının da üzerinde durulması gerekmektedir. Bu çerçevede bahsi geçen algılar "istihdam edilebilirlik algısı" olarak tanımlanmaktadır. Özellikle işgücü piyasasına yeni katılım sağlayacak genç yetişkinlerde istihdam edilebilirlik algıları üzerinde durulması önem arz etmektedir. İçinde bulunduğumuz sosyo ekonomik koşullarda özellikle işgücü piyasasına yeni katılım gösterecek bireylerin öncesinde bir hazırlık sürecini tamamlamış ve gerekli yetkinlik ve becerilerle kendisini donatmış olması gerekmektedir (Blokke vd., 2019). Bu bağlamda bireyin bireysel kariyer yönetimine yatırım yapması oldukça önemlidir. Çağdaş kariyer literürü içerisinde yer alan sınırsız kariyer yönetimi ve değişken (çok yönlü) kariyer yönetimi bireyin kendi kariyerinde kendisinin söz sahibi olma noktasında öne çıkan teoriler arasında öne çıkmaktadır.

Sınırsız kariyer "tek bir organizasyona bağlı kalmadan mevcut fırsatlara açık olmaya vurgu yapan stabil, öngörülebilir ve dikey ilerleme imkanlarını sunan kariyer tipolojisinden uzaklaşma" olarak tanımlanmıştır (Arthur, 1994). Sınırsız kariyer eğilimini benimseyen bireyler, örgütsel hiyerarşi içerisinde geleneksel modelde ilerlemek yerine yatay, dikey ya da sarmal hareketlerle kariyerini oluşturmaktadır (Currie vd., 2006). Bu hareketlerle, birey öğrenme ve gelişim süreçlerini daha olumlu bir şekilde geçirecek yeni beceriler ve iş tercih ve tecrübelerine daha açık olmaktadır. Bu sayede, birey bilgi, beceri ve yetkinlik yönünden güncel ve daha tercih edilebilir kalarak istihdam edilebilirliğini de daha kolay hale getirmiş olmaktadır (Currie vd., 2006; Gökaş, 2017).

Kariyerin değişen yapısını benimseyen bir diğer kariyer tutumu olan ve aynı zamanda sınırsız kariyerin tamamlayıcısı olarak kabul gören bir diğer kavram da "değişken (çok yönlü) kariyer"dir (Baruch, 2014). Kavram ilk olarak 1976 yılında Hall tarafından ileri sürülmüş olup asıl dikkat çekmeyi 1990'ların sonlarından itibaren başararak kabul görmeye başlamıştır (Baruch, 2014).

Değişken kariyer "esneklik, çok yönlülük ve üstün niteliklerin varlığı" ile ilişkilendirilmekte olup istediği yapıya istediği şekli verebilen Yunan mitolojisindeki bir Tanrı (Proteus) ile tanımlanmaktadır (Zeitz vd., 2009). Dinamik yapısıyla değişken (çok yönlü) kariyer yaklaşımı örgütlerden bağımsız bir biçimde şekillenmekte olup birey bu kariyer gelişimi içerisinde sahip olduğu değerler ve deneyimlere göre kariyer yolunu çizmektedir (Seymen, 2004; Salihoğlu & Kanbur, 2014).

Bu çerçevede "değişken (çok yönlü) kariyer (DK) ve sınırsız kariyer (SK) tutumunun kariyer kimliği (KK), dijital yetkinlik (DY) ve çevrimiçi sosyal sermaye (ÇSS) unsurları üzerinden algılanan gelecekteki istihdam edilebilirlik (AGİE) ile olan ilişkileri" incelemeye bu kapsamda ilişkili hipotezler oluşturulmuştur.

Araştırmada bireysel kariyer yönetiminin çeeçevesinde, genç yetişkinlerin sahip olması gereken kritik beceri ve yetkinlikler üzerine dikkat çekmeyi ve istihdam edilebilirlik üzerine algılarını etkileyebilen ana faktörlerin daha derinlemesine anlaşılmasını hedeflemektedir. Bu şekilde, hem genç yetişkinlerin kariyer gelişimi süreçleri hem de üniversitelerde sunulan kariyer rehberliği hizmetlerine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma, KK, DY ve ÇSS'nin (Akıllı Kariyer Modeli Unsurları), SK ve DK ile AGİE arasındaki ilişkideki aracılık rollerinin araştırılması için kesitsel anket metodolojisini kullanan nicel bir araştırma tasarımı benimsenmiştir.

Bu çalışmanın popülasyonunu, Türkiye'nin önde gelen devlet üniversitelerinden biri olan Marmara Üniversitesi'nde kayıtlı lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmaya toplam 601 lisans öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların: %30,6 erkek, %69,2 kadın ve

%0,2 cinsiyetini açıklamak istemeyenler şeklindedir. Katılımcıların %43,8'i üçüncü sınıf, %49,1'i dördüncü sınıf ve geri kalanı diğer üst akademik sınıfta eğitim görmektedir. Veri toplama aracı, literatür önderliğinde oluşturulan doğrulanmış ölçeklerden üretilmiştir (5'li Likert). Aşağıdaki tabloda yer alan ölçekler kullanılmıştır.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Ölçek	Künye	Madde Sayısı	Boyut	Uyarlama (Türkçe)
"Değişken (Çok Yönlü) Kariyer Tutumu"	Briscoe vd. (2006)	13	2	Özer & Kale, (2012)
"Sınırsız Kariyer Tutumu"	Briscoe vd. (2006)	14	2	Özer & Kale, (2012)
"Algılanan Gelecekteki İstihdam Edilebilirlik"	Gunawan vd., (2019)	24	6	Alkın vd. (2020)
"Kariyer Kimliği"	Dobrow ve Higgins (2005)	4	1	-
"Dijital Yetkinlik"	Ng (2012)	10	4	Üstündağ vd., (2017)
"Çevrimiçi Sosyal Sermaye"	Williams (2006)	20	2	Alan (2020)

Tüm ölçüm araçları kabul edilebilir düzeyin üzerinde güvenilirlik (Cronbach alfa > 0,80) ve yapı geçerliliği göstermektedir.

3. Teori

Bu araştırmada günümüz iş gücü piyasasında istihdam edilebilirlik dinamiklerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla çeşitli "modern kariyer modelleri" (Briscoe vd. (2006), "Sosyal Ağ Teorisi" (Granovetter, 1973) ve "Sosyal Sermaye Teorisi" (Putnam, 1993) araştırmanın teorik altyapısına katkı sağlamaktadır.

3.1. Modern Kariyer Tutumlarının AİE ilişkisi

Kariyer yönelimi, bireylerin kariyerleri hakkındaki düşünceleri ve karar verirken benimsedikleri yaklaşımı ifade etmektedir (Tschopp vd., 2014). Bu bağlamda, değişken (çok yönlü) yönelim ve sınırsız yönelim, günümüzün daha dinamik ve çalkantılı kariyer ortamlarına yanıt olarak ortaya çıkan ve en çok üzerinde durulan yaklaşımlardan ikisidir (Hirschi & Koen, 2021).

Sınırsız kariyer ve çok yönlü kariyer yönelimleri bireyin kendi kariyerinin yönetiminden ve planlamasından sorumlu olması ve bu konuda herkesten çok rol üslenmesiyle açıklanmaktadır (Briscoe vd., 2006). Sınırsız yada çok yönlü kariyer tutumu sergileyen bireyin yapısı daha esnek, adaptasyon kabiliyeti daha fazla ve dinamik özellikler taşımaktadır (Dikili, 2012). Sınırsız kariyer psikolojik hareketlilik ve fiziksel hareketlilik olmak üzere iki alt boyut ile açıklanmaktadır (Briscoe vd., 2006). Sınırsız kariyer yönelimi gösteren bireyler kariyerlerini tüm sınırlardan bağımsız ve kendi istedikleri yönde planlama eğilimindedirler. Bu sebeple sürekli kendilerini geliştirmeye açım oldukları söylenilebilir. Kendisini sürekli geliştiren ve küresel bir işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre yön veren bireylerin daha istihdam edilebilir hissetmeleri beklenen bir durumdur. Değişken (çok yönlü) kariyer, kendi kendine yönlendirilme ve değer odaklı olma alt boyutlarıyla karakterize edilmektedir (Briscoe vd., 2006; Hall, 2004). Araştırmalar, birbirinden farklı kültürlerle dahil olan genç yetişkinlerde kariyer kararlılığı (Li vd., 2019), kariyer memnuniyeti (Liberato Borges vd., 2015) ve üniversite öğrencilerinde hem öznel hem de nesnel kariyer başarısının (Kim vd., 2023) değişken (çok yönlü) kariyerle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Kariyer başarısı ile yakından ilişkili olan algılanan istihdam edilebilirlik (Kim vd., 2023) kavramının da değişken (çok yönlü) kariyer kariyerle ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Kendi kariyerine kendisi yön veren ve kariyeri için gerekli yatırımları yapan bireylerin daha istihdam edilebilir olacağı öngörülebilir. Bu nedenle, değişken (çok yönlü) kariyer yönelimi olan bir profilin muhtemelen daha yüksek istihdam edilebilirlik algısı olacağı hipotezini kurulmuştur.

3.2. Akıllı Kariyer Modeli Unsurlarının Aracı Etkisi

Bu araştırmada geliştirilen model SKT ve PKT'nun AİE üzerindeki etkilerinin, Akıllı Kariyer Modeli (AKM) (DeFillippi & Arthur, 1994) unsurları olan KK, DY ve ÇSS aracılığıyla dolaylı yollarla da gerçekleşebileceğini öngörmektedir.

Bireylerin kariyer sermayesi sahip oldukları temel yetkinlikleri ile ilişkilidir (Arthur, Claman, & DeFillippi, 1995). Kariyer sermayesi ayrıca bireylerin bireysel kaynaklarını ve ilişki ağlarını da içermektedir (Inkson & Arthur, 2001). Bununla birlikte, bireylerin kariyerler gelişimlerini ne şekilde yönettikleriyle de ilgilenmektedir (Harris & Ramos, 2013). DeFillipi ve Arthur (1994)'göre kariyer sermayesi "Akıllı Kariyer Modeli" ile tanımlanmıştır. Modele göre "Akıllı Kariyer" "kimi-bilmek (örn: çevrimiçi sosyal

sermaye), neyi/nasıl-bilmek (örn: dijital yetkilik) ve niçin/neden-bilmek (örn: kariyer kimliği)" kariyer sermayesi unsurlarından oluşmaktadır (Inkson ve Arthur, 2001). Niçin/Neden-bilmek boyutu bireyin kariyer motivasyonu, değerleri ve işini neden yaptığıyla ilgili iken, neyi/nasıl-bilmek boyutu bireyin işiyle ilgili sahip olduğu beceri ve yetkinliklerle ilgilenip işi nasıl yaptığı konusunu açıklamaktadır. Son olarak kimi-bilmek boyutu bireyin sahip olduğu sosyal ilişki ve ağları kapsayarak işi kimlerle birlikte yaptığı konusunu açıklamaktadır (DeFillippi & Arthur, 1994; Parker vd., 2009; Beheshtifar, 2011; Yıldız & Bozbura, 2017).

Değişken (çok yönlü) kariyer tutumu gösteren bireyler kariyerlerinde refah, iş doyumu, yaşam tatmini ve bireysel gelişim gibi pozitif psikolojik çıktılarla karşılaşır (King, 2004, 118). Bu kariyer süreci; eğitim, mesleki öğrenim, iş deneyimi, pozisyon ve meslek değişikliklileri ve benzeri bireyin bir takım deneyimlerinin bütünüdür (Bircan & Erdogmus, 2020). Ayrıca bu süre. Boyunca birey kariyer kimliğinin inşasını da sürdürmektedir. Bu süreçte, bireyin kendisine "İşimin benim için ve hayatım için anlamı nedir?" ve "İşim yoluyla başkalarına ne anlatmak istiyorum?" sorularını sorarak anlamlı cevaplar bulmak istemektedir. Bu bağlamda, kariyer kimliği, bireyin ilgi duyduğu alanlar ile güçlü yönleri ve zayıf yönlerinin farkına vararak isteklerine ve özelliklerine uygun kariyer inşa etmektir (Bircan & Erdogmus, 2020). Diğer bir deyişle, kariyer kimliği kişinin mesleki yaşamı içindeki rollerle özleşip bu roller önderliğinde değerleri, inançları ve deneyimleriyle bütünleşme göstermesidir (Aytekin, 2016; Ibarra, 1999). Bilhassa, eğitim hayatını bitirip iş hayatına geçiş esnasında net ve uygun bir kariyer kimliği oluşturmuş bireylerde istihdam edilebilirliğe yönelik algıları daha yüksek düzeyde olduğu ortaya konmuştur (Grosemans vd., 2018; Gupta vd., 2015).

Diğer bir kariyer sermayesi unsuru dijital yetkinlik, bireylerin dijital ortamda etkin bir formda çalışabilmesi, öğrenebilmesi ve iş süreçlerine katılım becerisini ifade etmektedir (Ng, 2012). Dijital becerileri olan kişiler iş gücü piyasasında daha avantajlı konumda oldukları ve istihdam edilebilirlik algılarının da daha fazla olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur (Metilda & PC, 2017; Simões, 2021).

Sosyal sermaye bireyin iş yaşamı kapsamındaki faaliyetlerini kolaylaştırmakta ve kariyer gelişimini destekleyebilecek kişilerle gayriresmî ilişkiler kurma, geliştirme ve sürdürme yeteneğini ifade etmektedir (Forret & Dougherty, 2001; Wolff & Mosser, 2009). Dijitalleşme, dijital ortamlar ve sosyal medyanın artması ve bireylerin bu ağlarda da iletişim kurması sosyal sermayenin çevrimiçi boyutunu ortaya çıkarmıştır (Chang vd., 2022). Bu bağlamda çevrimiçi sosyal sermaye düzeyi yüksek olan bireylerin daha istihdam edilebilir oldukları varsayılabilir. Bu bağlamda bu kişilerin istihdam edilebilirlik algılarının da daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Bu bağlamda, bahsi geçen her bir aracının PKT ve SKT ile AGİE arasındaki ilişkilerde nasıl bir rol oynadığı hipotezlerle sınanmaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma

Anketlerin toplanmasıyla elde edilen verilere öncelikle tanımlayıcı istatistikler uygulanmış olup dağılımın normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Bu bağlamda, Kline (2011) tarafından önerilen eşik değerler dikkate alınmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin sırasıyla |3| ve |10| değerlerini aşmaması gerekmektedir. Çalışmanın değerleri ilgili parametreler arasında yer almasından dolayı, verilerin normal dağılıma uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Yapı geçerliliğinin incelenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. İlgili analizler neticesinde üm ölçekler orjinal ölçeklerdeki boyut yapısına uygun yapı gösterdiği ortaya konmuştur. İlgili ölçeklerdeki maddelerin faktör yükleri en düşük 0.415; en yüksek 0.960 olarak ölçülmüştür. ÇSS ölçeğinin "online banka işlemlerini (para yatırma, para gönderme, kredi başvurusu) yapabilirim" ifadesi, DK ölçeğinin kariyerimde neyin doğru olduğu konusunda işletmemden ziyade benim ne düşündüğüm daha önemlidir" ifadesi ve SK ölçeğinin "daha önce iş deneyimim olmasaydı kendimi çok şey kaybetmiş hissederdim." ifadesi düşük faktör yükleri nedeniyle araştırma kapsamından çıkarılmıştır.

Ölçeklerin güvenilirlik değerleri için Cronbach alfa katsayıları incelenmiştir. Bulgular: DK ($\alpha = 0.831$), SK ($\alpha = 0.83$), AGİE ($\alpha = 0.94$), KK ($\alpha = 0.81$), DY ($\alpha = 0.93$) ve ÇSS ($\alpha = 0.91$) şeklindedir. Değerler, ölçekleri güvenilir olduğunu görülmektedir. Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin (DFA) ölçeklerin uyum iyiliği indeksleri Tablo 2'de görüldüğü üzere kabul edilebilir düzeydedir (Bollen, 1989; Hair vd., 2010; Tabachnick & Fidell, 2001).

Tablo 2. Doğrulamalı Faktör Analizi Uyum İndeksi Değerleri

Ölçek	X ² /df	RMSEA	TLI	CFI
"Değişken (Çok Yönlü) Kariyer "	3.88	0.06	0.91	0.93
"Sınırsız Kariyer"	2.61	0.05	0.99	0.99
"Algılanan Gelecekteki İstihdam Edilebilirlik"	3.19	0.06	0.94	0.95
"Kariyer Kimliği"	2.91	0.056	0.996	0.997
"Dijital Yetkinlik"	4.2	0.07	0.94	0.95
"Çevrimiçi Sosyal Sermaye"	4.25	0.07	0.90	0.92

İlgili modele göre değişkenlerin birbiri ile olan ilişkilerinin yer aldığı korelasyon değerleri tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Korelasyon Tablosu

Değişkenler	ORT	S.D	1	2	3	4	5
1. "Sınırsız Kariyer"	3.71	0.61					
2. "Değişken (Çok Yönlü) Kariyer"	3.95	0.61	0.57***				
3. "Algılanan İstihdam Edilebilirlik"	4.13	0.60	0.38***	0.56***			
4. "Kariyer Kimliği"	3.26	0.965	-	0.29***	0.325***		
5. "Dijital Yetkinlik"	4.07	0.650	0.28***	0.40***	0.56***	0.228***	
6. "Çevrimiçi Sosyal Sermaye"	3.53	0.75	0.36***	0.22***	0.36***	0.196***	0.43***

***p < .001

Aracı değişkenlerin analizleri, Baron ve Kenny (1986)'nin önerdiği üç basamaklı yaklaşımın önderliğinde yürütülmüştür. Aracı değişkenlerin testi için yapılan analiz değerleri şekil 1'de yer almaktadır.

Type	Effect	Estimate	SE	95% C.I. (a)		β	z	p
				Lower	Upper			
Indirect	S.K $\Rightarrow$ K.K $\Rightarrow$ A.G.İ.E	-0.00623	0.00561	-0.01722	0.00476	-0.00633	-1.11	0.266
	S.K $\Rightarrow$ D.Y $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.07764	0.01517	0.04792	0.10737	0.07892	5.12	< .001
	S.K $\Rightarrow$ Ç.S.S $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.02046	0.00795	0.00488	0.03604	0.02080	2.57	0.010
	D.K $\Rightarrow$ K.K $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.03958	0.01115	0.01772	0.06144	0.03870	3.55	< .001
	D.K $\Rightarrow$ D.Y $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.10030	0.01710	0.06679	0.13381	0.09806	5.87	< .001
	D.K $\Rightarrow$ Ç.S.S $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.01447	0.00647	0.00179	0.02715	0.01414	2.24	0.025
Component	S.K $\Rightarrow$ K.K	-0.07735	0.06701	-0.20869	0.05399	-0.04966	-1.15	0.248
	K.K $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.08053	0.01961	0.04210	0.11896	0.12751	4.11	< .001
	S.K $\Rightarrow$ D.Y	0.25910	0.04165	0.17747	0.34074	0.24692	6.22	< .001
	D.Y $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.29966	0.03326	0.23448	0.36484	0.31962	9.01	< .001
	S.K $\Rightarrow$ Ç.S.S	0.25290	0.05201	0.15096	0.35484	0.20846	4.86	< .001
	Ç.S.S $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.08090	0.02666	0.02864	0.13316	0.09976	3.03	0.002
	D.K $\Rightarrow$ K.K	0.49152	0.06967	0.35497	0.62806	0.30350	7.06	< .001
	D.K $\Rightarrow$ D.Y	0.33472	0.04330	0.24984	0.41959	0.30681	7.73	< .001
	D.K $\Rightarrow$ Ç.S.S	0.17884	0.05407	0.07286	0.28482	0.14179	3.31	< .001
Direct	S.K $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.06566	0.03305	8.81e-4	0.13043	0.06674	1.99	0.047
	D.K $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.36321	0.03547	0.29369	0.43274	0.35510	10.24	< .001
Total	S.K $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.15753	0.03566	0.08764	0.22742	0.16012	4.42	< .001
	D.K $\Rightarrow$ A.G.İ.E	0.51757	0.03707	0.44491	0.59023	0.50601	13.96	< .001

Şekil 1. Aracı Etki Analizi Değerleri

İlgili tablo önderliğinde SK ve DK'nin AGİE üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Bununla birlikte DK'nin aracı değişkenler üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Ayrıca, SK'nin aracı değişkenlerden DY ve ÇSS üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Aracı değişkenlerin AGİE üzerindeki etkileri hepsinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir.

Bağımsız değişken ile bağımlı değişken üzerindeki anlamlı etkisi aracı değişken eklendiği zaman tamamen kayboluyorsa tam aracı etki, kısmen azalıyor ama anlamlı olmaya devam ediyorsa kısmi aracı etkinin varlığından söz edilir. Bu bağlamda ilgili tabloda DK'nin AGİE üzerindeki anlamlı etkisi aracı değişkenler modele eklendiği zaman anlamlılığını sürdürmekle birlikte ilgili beta değerinin oldukça düştüğü görülmektedir. SK'nin AGİE üzerindeki anlamlı etkisi aracı değişkenler DY ve ÇSS modele eklendiği zaman anlamlılığını sürdürmekle birlikte ilgili beta değerinin oldukça düştüğü görülmektedir. Ayrıca, Bootstrap güven aralığı sonuçları incelendiğinde, alt sınır ve üst sınır arasında sıfırın olmadığı görülmektedir. Bu bilgi, ortaya çıkan aracı etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca aracı etkinin anlamlılığı için yapılan Sobel Testi sonuçlarına göre ilgili hipotezler doğrulanmıştır.

5. SONUÇ

Araştırma bulgularına göre DK hem de SK tutumlarının AGİE üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkileri olduğunu göstermektedir. Ayrıca KK, DY ve ÇSS'nin de AGİE üzerinde anlamlı ve olumlu etkileri bulunmuştur. Çalışmada, SK ile AGİE arasındaki ilişkide DY ve ÇSS'nin kısmi aracılık etkisi saptanmış; DK AGİE arasındaki ilişkide ise KK, DY ve ÇSS'nin kısmi aracılık rolleri olduğu tespit edilmiştir.

Her çalışmada olduğu gibi ilgili araştırmanın da belirli sınırlılığı bulunmaktadır. Her ne kadar Marmara Üniversitesi çeşitlilik ve büyüklük açısından Türkiye'de eğitim gören üniversite öğrencilerini büyük ölçüde yansıtsa da veriler tek bir üniversiteden toplanmıştır. Ayrıca, kesitsel bir çalışma olası da sınırlılık kapsamında değerlendirilebilir. Bir sonraki çalışmalarda işgücü piyasasına katılacak öğrenciler mezun olduktan sonra istihdam kapsamında takip edilerek araştırma kapsamına dahil edilebilirler.

Özellikle genç istihdamı küresel çapta üzerinde önemle durulan bir konudur. Genç istihdamını artıran ve bu konuya yatırım yapan ülkeler bir çok açıdan avantajlı konuma gelmektedir. Bu kapsamda gençlerin beceri ve yetkinliğinin artırılması ve istihdam edilebilirliğinin kolaylaştırılması kapsamında politika yapıcılara, rehberlik servislerine ve ilişkili kurumlara çalışma bulguları çeşitli çıkarımlar sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alan, H. (2020). Sosyal Medya Kullanılarak Edinilen Sosyal Sermayenin Ölçümü ve İnternet Kullanım Sıklığının Aracılık Rolü. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 97-114.
- Alkın, S., Korkmaz, O. ve Balcı-Çelik, S. (2020). Algılanan Gelecekteki İstihdam Edilebilirlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması. *İş ve İnsan Dergisi*, 7 (1), 33-47. DOI: 10.18394/iid.593944
- Alkın, S., & Öksüz, Y. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Algılanan Gelecekteki İstihdam Edilebilirlik, Psikolojik İyi Oluş ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 211-219.
- Arthur, M. B. (1994). The boundaryless career: A new perspective for organizational inquiry. *Journal of organizational behavior*, 295-306.
- Arthur, M. B., Claman, P. H., & DeFillippi, R. J. (1995). Intelligent enterprise, intelligent careers. *Academy of Management Executive*, 9(4), 7-22.
- Aşkun, V. (2024). Yerel ve Küresel Risklerin Arttığı 21. Yüzyılda Kariyer Şokları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 15(44), 1197-1215. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.1492689>
- Aytekin, İ. (2016). Kariyer Sermayesinin Akademisyenlerin Kariyer Başarısına Etkisi: Ampirik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182
- Baruch, Y. (2014). The Development and Validation of A Measure for Protean Career Orientation. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-22.
- Beheshtifar, M. (2011). Role of career competencies in organizations. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 42, 6-12.
- Bircan, H.M. & Erdogmus, N. (2020). Kadın akademisyenlerin kariyer kimliği inşası: Araştırma yapmak isteyen anne öğretmen üyesi. *Journal of Economy Culture and Society*, Supp (1), 177-206. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-0087>

- Blokker, R., Akkermans, J., Tims, M., Jansen, P., & Khapova, S. (2019). Building a sustainable start: The role of career competencies, career success, and career shocks in young professionals' employability. *Journal of Vocational Behavior*, 112, 172-184. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.02.013>
- Bollen, K. A. (1989). A new incremental fit index for general structural equation models. *Sociological methods & research*, 17(3), 303-316.
- Briscoe, J. P., Hall, D. T., & Frautschy DeMuth, R. L. (2006). Protean and boundaryless careers. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 30-47. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.09.003>
- Chang, C. M., Hsieh, H. H., Liao, L. A., Huang, H. C., & Lin, B. C. (2022). Teaching evolution: The use of social networking sites. *Sustainability*, 14(3), 1521.
- Currie, G., S. Tempest & K. Starkey (2006). New careers for old? Organizational and individual responses to changing boundaries, *International Journal of Human Resource Management*, 17 (4): 755-774.
- Defillippi, R. J., & Arthur, M. B. (1994). The boundaryless career: a competency-based perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 15, 307-324. <https://doi.org/10.1002/job.4030150403>
- Dikili, A. (2012). Yeni Kariyer Yaklaşımlarına İlişkin Değerlendirmeler. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 17(2).
- Dobrow, S. R., & Higgins, M. C. (2005). Developmental networks and professional identity: A longitudinal study. *Career development international*, 10(6/7), 567-583.
- Forret, M. L., & Dougherty, T. W. (2001). Correlates of networking behavior for managerial and professional employees. *Group & Organization Management*, 26(3), 283-311.
- Göktaş, P. (2017). Kuşakların kariyer yaklaşımları ile ilişkilendirilmesine yönelik bir çalışma, *KAÜİİBFD* 8(16), 373-393.
- Granovetter, M. S. (1973). "The Strength of Weak Ties." *The American Journal of Sociology* 78 (6): 1360-1380.
- Grosemans, I., Hannes, K., Neyens, J., & Kyndt, E. (2018). Emerging adults embarking on their careers: Job and identity explorations in the transition to work. *Youth & Society*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0044118X1877269>
- Gunawan, W., Creed, P. A., & Glendon, A. I. (2019). Development and initial validation of a perceived future employability scale for young adults. *Journal of Career Assessment*, 27(4), 610-627
- Gupta, A., Chong, S., & Leong, F. T. L. (2015). Development and validation of the vocational identity measure. *Journal of Career Assessment*, 23, 79-90. <https://doi.org/10.1177/1069072714523088>
- Hall, D. T. (2004). The protean career: A quarter-century journey. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2003.10.006>
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective*. Prentice Hall.
- Harris, R., & Ramos, C. (2013). Building career capital through further study in Australia and Singapore. *International Journal of Lifelong Learning*, 32(5), 620-628. <https://doi.org/10.1080/02601370.2012.753124>
- Hillage, J., & Pollard, E. (1998). *Employability: developing a framework for policy analysis* (Vol. 107). London: DfEE.
- Hirschi, A., & Koen, J. (2021). Contemporary career orientations and career self-management: A review and integration. *Journal of Vocational Behavior*, 126(3), Article 103505. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103505>
- Ibarra, H. (1999). Provisional selves: Experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative science quarterly*, 44(4), 764-791.
- Inkson, K., & Arthur, M. B. (2001). How to be a successful career capitalist. *Organizational Dynamics*, 30(1), 48-61. [https://doi.org/10.1016/S0090-2616\(01\)00040-7](https://doi.org/10.1016/S0090-2616(01)00040-7)
- Kenek, G. (2025). İş Güvencesizliğinin Zorunlu Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi. *Çalışma Ve Toplum*, 1(84), 195-222. <https://doi.org/10.54752/ct.1623977>
- King, Z. (2004). Career self-management: Its nature, causes and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 112-133.
- Kim, S., Creed, P. A., Hood, M., & Bath, D. (2023). Protean career processes in young adults: Relationships with perceived future employability, educational performance, and commitment. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 24(3), 1-24. <https://doi.org/10.1007/s10775-023-09584-0>
- Kline, R.B. (2011). *Methodology in the Social Sciences: Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford Press
- Li, H., Ngo, H.-y., & Cheung, F. (2019). Linking protean career orientation and career decidedness: The mediating role of career decision self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 115(8), Article 103322. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.103322>
- Liberato Borges, L. F., De Andrade, A. L., Ziebell de Oliveira, M., & Guerra, V. M. (2015). Expanding and adapting the protean career management scale for university students. *Spanish Journal of Psychology*, 18(E103), Article E103. <https://doi.org/10.1017/sjp.2015.83>
- Metilda, R. M., & PC, N. (2017). Impact of digital technology on learning to enhance the employability skills of business management graduates. *The Online Journal of Distance Education and e-Learning*, 5(2), 35.

- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & education*, 59(3), 1065-1078.
- Özer, S., & Kale, E. (2012). İşgörenlerin çok yönlü ve sınırsız kariyer tutumları: Hizmet sektöründe bir araştırma.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, New Jersey.
- Salihoğlu, G. H., & Kanbur, A. (2014). Çalışanların sınırsız ve değişken kariyer yolculuğunda işkolikliğin rolü üzerine bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 27-58.
- Seymen, O. A. (2004). Geleneksel Kariyerden, Sınırsız ve Dinamik/ Değişken Kariyere Geçiş: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Yazınsal Bir İnceleme, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXIII (1), 79-114.
- Simões, A. V. (2021). Developing multilingual competence and cultural awareness through forms of non-formal learning: a contribution to sustainable employability, active citizenship and social inclusion. *European Journal of Education*, 4(2), 92-106.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Pearson.
- Tschopp, C., Grote, G., & Gerber, M. (2014). How career orientation shapes the job satisfaction–turnover intention link. *Journal of Organizational Behavior*, 35(2), 151–171. <https://doi.org/10.1002/job.1857>
- Üstündağ, M. T., Güneş, E., & Bahçivan, E. (2017). Dijital Okuryazarlık Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması ve Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Durumları. *Journal of Education and Future* (12), 19-29.
- Williams, D. (2006). On and Off the'Net: Scales for Social Capital in an Online Era. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11, 593–628.
- Wolff, H.-G., & Moser, K. (2009). Effects of networking on career success: a longitudinal study. *Journal of applied psychology*, 94(1), 196.
- Yıldız, D., & Bozbura, F. T. (2017). Lider-Üye Etkileşiminin Kariyer Sermayesine Etkisi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 49-58.
- Zeitz, G., Blau, G., & Fertig, J. (2009). Boundaryless Careers and Institutional Resources, *The International Journal of Human Resource Management*, 20(2), 372-398.

Pozitif Psikolojik Sermayenin Çalışanın Davranışsal Sonuçlarına Etkisi: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma

Deniz Durmaz¹ , M. Suat Aksoy²

¹ Piri Reis Üniversitesi, ddurmaz@pirireis.edu.tr

² Erciyes Üniversitesi, maksoy@erciyes.edu.tr

ÖZET

Günümüzün zorlu rekabet şartlarında, işletmeler etkinliklerini ve verimliliklerini arttırabilmek ve rekabet üstünlüğünü ellerinde tutabilmek için temel işletme kaynaklarının dışında bazı özgün ve taklit edilmesi zor kaynaklara sahip olmalıdır. Örgütlerde insanın sermaye olarak kabul edilmeye başlanması ardından, bireylerin kuvvetli yönlerinin nasıl olduğu ve geliştirilebileceğini irdelenen "Pozitif Psikolojik Sermaye" kavramı ortaya çıkmıştır. Pozitif psikolojik sermaye, bireyin pozitif ruh halinde olması olarak ifade edilebilir. Çeşitli araştırmalar, pozitif psikolojide olan çalışanların performans artışıyla örgütlerine rekabet üstünlüğü sağladığını ortaya koymuştur. Bu çalışmanın amacı, pozitif psikolojik sermayenin çalışanın davranışsal sonuçlarına etkisini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, pozitif psikolojik sermayenin iş performansı ve iş tatminine aynı yönlü ve anlamlı bir etki yapıp yapmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın evreni Piri Reis Üniversitesi'nde çeşitli unvanlarda tam zamanlı olarak görev yapan 190 akademisyen olarak belirlenmiştir. Katılımcılardan anket yoluyla veri toplanmış olup, 127 kişi anketlere geri dönüş yapmıştır. Çalışmanın örneklemi anketlere dönüş yapan 127 kişi oluşturmaktadır. Yapısal eşitlik modellemesi ile yapılan analiz sonucunda akademisyenlerde pozitif psikolojik sermayenin iş tatmini ve iş performansının alt boyutları olan görev performansı ve bağlamsal performans üzerinde aynı yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma örgütlerde son zamanlarda gündem konusu olan pozitif psikolojik sermaye olgusunun çalışanın iş performansına ve iş tatminine aynı yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğunu akademisyenler bağlamında doğrulamıştır. Literatürde pozitif psikolojik sermayenin farklı iki örgütsel davranış değişkeni üzerindeki etkisini bütüncül bir şekilde inceleyen pek fazla çalışma olmadığı için bu çalışma bir boşluğu dolduracaktır. Aynı zamanda akademi insan kaynakları uygulamalarının yeniden tasarımı konusunda bir esin kaynağı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Psikolojik Sermaye, İş Tatmini, Pozitif Psikoloji, İş Performansı.

The Effect of Positive Psychological Capital on Employee Behavioral Outcomes: A Study on Academics

ABSTRACT

In today's challenging competitive environment, businesses must possess certain unique and difficult-to-replicate resources in addition to basic business resources in order to increase their effectiveness and efficiency and maintain their competitive advantage. Following the recognition of human capital in organizations, the concept of "positive psychological capital" emerged, which examines how individuals' strengths are formed and can be developed. Positive psychological capital can be defined as an individual's positive state of mind. Various studies have shown that employees with positive psychology provide their organizations with a competitive advantage through increased performance. The purpose of this study is to reveal the effect of positive psychological capital on employee behavioral outcomes. In this context, it was investigated whether positive psychological capital has a unidirectional and meaningful effect on job performance and job satisfaction. The population of the study was determined as 190 academics working full-time in various positions at Piri Reis University. Data was collected from participants via a survey, and 127 individuals responded to the survey. The

sample of the study consists of the 127 individuals who responded to the survey. The analysis conducted using structural equation modeling revealed that positive psychological capital has a unidirectional and significant effect on job satisfaction and the subdimensions of job performance, namely task performance and contextual performance, among academics. This study confirms that positive psychological capital, which has recently become a topic of discussion in organizations, has a positive and significant effect on employee job performance and job satisfaction in the context of academics. Since there are not many studies in the literature that comprehensively examine the effect of positive psychological capital on two different organizational behavior variables, this study will fill a gap. It will also serve as a source of inspiration for the redesign of human resources practices in academia.

Keywords: Positive Psychological Capital, Job Satisfaction, Positive Psychology, Job Performance.

GİRİŞ

Psikoloji biliminin, ruhsal sorun ve rahatsızlıkları tedavi etmeye fazla odaklanmasından ötürü uzun yıllar pozitif psikolojiyi geliştirme çabaları ihmal edilmiştir. Halbuki, Dünya Sağlık Örgütü tanımına göre; “sağlıklı olmak yalnızca sakatlık ya da hastalığı olmamak değil, aynı zamanda bireyin zihinsel, fiziksel ve sosyal olarak tam bir iyi oluş halinde olmasıdır” (Demir&Türk,2020) Psikolojide Pozitivizm akımı, Maslow’un (1954), McGregor’un (1960) ve Herzberg’in (1966) erken dönem çalışmalarına dayanmaktadır.(Luthans vd,2007) Yönetim alanında ise, 1920-1930’larda yapılan Hawthorne araştırmaları ile, çalışanın olumlu duyguları ile iş performansı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalar, çalışanın ruh halini ve ilişkilerini önemseyen bir ortam yaratıp pozitiflik akımını örgüt yaşamına da yansıtmıştır. Örgütlerde pozitif örgütsel bakış açısının gerekliliğine ilk kez Luthans değinmiş (Wright,2003) ve yaptığı çalışmalarla işletmelerde pozitif örgütsel davranış ve pozitif psikolojik sermaye kavramlarını literatüre kazandırmıştır

Sermaye kavramı, işletmelerin hayatlarını devam ettirebilmelerini sağlayan gerek kendi içlerinden gerekse kurum dışından temin edilen her türlü finansal ve finansal olmayan kaynağı ifade eder. İşletme sermayesi, finansal ve ekonomik sistemlerin zaman içerisinde evrimleşmesiyle biçimlenmiş ve gelişmiştir. Değişen ekonomik ve sosyal şartlar; insan sermayesi, bilgi, yetenek gibi unsurların örgüt başarısındaki rollerini arttırmıştır. (Gürol,2011) İnsanın işletme kaynaklarından biri olarak görülmesi, 1980 sonrasında bütün dünyada büyük yankı uyandıran globalleşme, bilgi ekonomisi, yeni ekonomi gibi olaylar sonrasında zaruri hale gelmiştir. Geleneksel ekonomik sermaye, “neye sahibim”, beşerî sermaye “ne biliyorsun”, sosyal sermaye “kimleri tanıyorsun” sorularına cevap ararken, pozitif psikolojik sermaye ise “ben kimim” sorusuna vurgu yapar. (Luthans&Youseff ,2007) Pozitif psikolojik sermaye, her durum ve koşulda aynı kalan bir sermaye değildir, zamanla değiştirilebilen ve eğitimle geliştirilebilen bir sermaye türüdür. İşletmelerin diğer sermaye türlerinden etkin bir şekilde faydalanabilmesi için, pozitif psikolojik sermaye gereklidir. (Envick,2005) Pozitif psikolojik sermayenin alt boyutları; amaca ulaşmak için kararlı olma ve gerektiğinde alternatif çözümler üretebilmeyi ifade eden umut, zorlu işler karşısında özgüvenli olabilme ve kendini yeterli hissetmeyi ifade eden özyeterlilik, şu an ve gelecekte başarılı olunacağına dair olumlu beklentileri ifade eden iyimserlik ve tüm zorluk ve başarısızlıklara rağmen yeniden başlayabilme esnekliğini ifade eden dayanıklılık olarak belirlenmiştir. (Luthans F. vd, 2004)

Belirli bir süre sonunda elde edilen çıktı ya da sonuçları ifade eden iş performansı, işletmede hedeflere ne derece yaklaşıldığını ya da görevin gerçekleştirilme derecesini ortaya koyar. Campbell iş performansını “bir işletmenin çalışanı hangi işi iyi yapması için işe alma sebebidir” şeklinde tanımlamıştır. Borman ve Motowidlo (1993)iş performansını, görev performansı ve bağlamsal performans olarak iki gruba ayırmıştır. Görev performansı iş görenlerin iş tanımlarında yer alan görev ve sorumluluklarını ne ölçüde gerçekleştirdiğiyle ilgili iken, bağlamsal performans ise, iş görenin görev tanımında olmamasına rağmen örgütün sosyal ve psikolojik atmosferini destekleyen her türlü örgütsel vatandaşlık davranışlarını ifade eder. Görev performansı çalışanın pozisyonundan kaynaklanan zaruri bir durumken, bağlamsal performans kişi iradesine bağlıdır.

Kişiler hayatlarının çoğunu iş yerinde geçirdikleri için, iş yerlerindeki memnuniyet ve doyumları sosyal ve özel hayatlarına da yansır. İş yerlerinde tatmin yaşayan iş görenlerin hayat tatminlerinin de etkileneceği ile ilgili birçok çalışma vardır. (Kavanagh&Halpern,1977; Iverson&Maguire,2000; Locke,1976 Akt. Kök,2006) İş tatmini, en genel tanımıyla çalışanların işleriyle ilgili olumlu tutum ve düşüncede olmalarıdır. İş tatmini; işin kendisi, fiziki çalışma koşulları, zorluk derecesi, yönetici ve

çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler, iş güvenliği, ücret gibi işle alakalı ve bireyin tecrübesi, cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, medeni hali gibi çalışanla ilgili sebeplerden etkilenebilir.

Literatürde pozitif psikolojik sermayenin farklı iki tür davranışsal sonuca etkisini akademisyenler üzerinde inceleyen bir araştırma olmadığı tespit edilmiş ve bu boşluğu doldurmak için bu çalışma yapılmıştır. Piri Reis Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenler üzerinde yapılan bu çalışmada pozitif psikolojik sermayenin iş performansı ve iş tatmini üzerinde anlamlı ve aynı yönlü bir ilişkisi olup olmadığı bütünlük olarak test edilmiş, yapılan yapısal eşitlik modellemesi sonucu pozitif psikolojik sermayenin iş performansının alt boyutları olan görev performansını ve bağlamsal performansı ve iş tatmini pozitif yönde etkilediği ortaya konmuştur. Bu çalışma, akademide pozitif bir ruh halinde olmanın kişinin iş tatmini ve iş performansını arttırdığını ortaya koyarak, akademideki insan kaynakları uygulamaları için bir ilham kaynağı olacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Pozitif Psikolojik Sermaye

Pozitif psikoloji hareketinin Luthans'ın öncülüğünde örgütlerde de kendine yer bulmasının ardından geleneksel işletme sermayelerine ek olarak pozitif psikolojik sermaye kavramı da literatüre girmiştir. Pozitif psikolojik sermaye, "kişinin pozitif psikolojik gelişme hali" olarak tanımlanmıştır. (Luthans&Youseff,2007) Örgütlere rekabet avantajı sağlayan pozitif psikolojik sermaye, bireylerin güçlü yönlerinin nasıl ortaya çıktığı ve nasıl daha çok geliştirilebileceği ile ilgili olan, eğitim ya da tecrübe ile geliştirilebilen ve iyileştirilebilen çeşitli nitelikler bütünüdür.(Luthans&Youseff,2007) Psikolojik sermaye aslında, "neyi biliyoruz" sorusuna cevap arayan beşeri sermayeden ve "kimleri tanıyoruz" sorusuna cevap arayan sosyal sermayeden farklı olarak "ben kimim "sorusunun cevabıyla alakalıdır.(Luthans&Youseff,2007) Psikolojik sermaye, bireylerin hayata genel bakışları, kendileriyle ilgili algıları, ahlaki yönelimleri ve işlerine karşı olan tutumları kapsayan ve psikologların kişinin gelişimine katkı sağladığını düşündükleri bireysel özellikler bütünüdür.(Goldsmith vd 1997, Akt. Kapu vd,2020) Psikolojik sermayenin duruma göre değişmesi, gelişmesi ve dönüştürülmesi mümkündür. (Luthans F. vd,2004; Luthans &Youseff,2007) İnsanların kendilerini tanıması ve algılaması için zaruri olan özellikler, pozitif psikolojik sermayenin hem alt boyutlarını hem de tanımını ortaya koyar.(Luthans F .vd,2004) Pozitif psikolojik sermayenin alt boyutları; amaca varmak için azimle çabalamayı ve gerektiği zaman hedefe ulaşmak için alternatif yollar bulmayı ifade eden umut, zorlu işler karşısında kendini yeterli hissedebilme ve başaracağına inanmayı ortaya koyan özyeterlilik, başarıyla ilgili şu an ve gelecek için pozitif beklentiler içinde olmayı ifade eden iyimserlik ve bütün problem ve zorluklara rağmen tekrardan başlayabilme esnekliği olan dayanıklılıktır. Pozitif psikolojik sermaye bu dört boyutun birleşimi olmakla beraber, alt boyutların bütününden daha geniş ve kapsamlı bir anlam ifade etmektedir. (Luthans vd, 2006)

İş Performansı

Performans, en genel anlamıyla belli şartlar dahilinde bir görevin yerine getirilme seviyesi ya da iş görenin davranış biçimi olarak tanımlanabilir. (Bingöl,2013) Performans kavramı kişinin, grubun, kurumun veya sistemin performansı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılan ve örgütün etkinlik ve verimliliği ile alakalı olan bir kavramdır. Aynı zamanda işletmelerde performans içinde bulunulan dönem için belirlenen, belli bir stratejik amaç ve kademelerine ulaşmaya yarayan, süreç hedeflerine ne kadar ulaşıldığının etkinlik ve verimlilik ile ilişkilendirilerek ölçümünü sağlayan bir olgudur. (Akman vd,2008) Örgütler, örgüt hedeflerine ulaşmaya uğraşılırken aynı zamanda bireyin kişisel hedeflerine ulaşabilmesine olanak sağlayan oluşumlardır. Altun, performansı "kişiyi hayata yönelik dinç tutan amaçları için güdüleyen bir etmen" olarak tanımlamıştır. (2023)

Campbell'in iş performansı tanımı, iş performansını üç ana kriterle ortaya koyar: İş performansı aslen sonuçlardan ziyade davranışlarla ilişkilidir, yalnızca örgüt hedeflerine yönelik davranışlar iş performansı olarak değerlendirilir ve iş performansı çok boyutu olan bir yapıdır.

Borman ve Motowidlo'ya göre, iş performansı bağlamsal performans ve görev performansı olarak 2'ye ayrılır. (Motowidlo vd,1994) Görev performansı, çalışanın pozisyonun temel gerekliliklerine ve işin direkt ve teknik özelliklerine odaklanır. Bu performans türüne göre, işin gerektirdiği bilgi, beceri ve yeteneklerin etkin kullanımı ile belli bir süre zarfında yapılan işteki verimlilik ve üretkenlik oranını ortaya koyar. Bağlamsal performans ise, işin temel sorumluluklarından ziyade, kişinin kendi inisiyatifiyle örgütün sosyal ve psikolojik ortamını destekleyecek bazı örgütsel vatandaşlık davranışları gerçekleştirmesiyle ilgilidir. Kimi işletmeler bir davranış görev performansı kapsamında değerlendirirken, başka işletmeler aynı davranış bağlamsal performans kapsamında değerlendirebilir. (Koopmans vd,2011) Ayrıca, örgütler çalışanlarından bağlamsal performans kapsamına giren davranışların görev performanslarına da yansımaları dolaylı veya açık bir şekilde beklemektedir.

İş Tatmini

İş tatmini genel olarak, kişinin işiyle ilgili duygularının dışarıya yansımasıdır. Bu kavram ilk olarak 1920'li yıllarda ortaya çıkmış olup, asıl önemi ise 1930-1940'lı yıllarda fark edilmiştir.(Sevimli&İşcan,2005) Locke, iş tatminini "bireyin iş tecrübesini ya da işini değerlemesi sonucu ortaya çıkan olumlu duygular" olarak tanımlamıştır.(Karcioğlu&Akbaş,2010) Vroom ise iş tatminini çalışanın işine karşı olan duygusal tepkileri olarak ele almış, kişinin işine karşı olumlu duygusal tepkilerini "iş tatmini", olumsuz duygusal tepkilerini ise "iş tatminsizliği" olarak ifade etmiştir. (Vroom,1967 Akt. Kök,2006) İş tatmini duran bir olgu olmayıp, zamanlar azalıp artabilir. (Sevimli&İşcan,2005) İş tatmini aynı zamanda, herkes için aynı anlamı ifade etmeyen çok yönlü ve kompleks bir kavramdır. (Aziri,2011)

İş tatmini daha çok motivasyon kavramıyla bağlantılı olarak ele alınmasına rağmen, aralarındaki ilişki kesin olarak saptanamamıştır. İş doyumu, daha çok bir tutum, içsel durum olarak ele alınabilir, aslında nitel ya da nicel bir bireysel başarıyı ortaya koyar. (Aziri,2011) Literatürde en çok kullanılan tanım Spector'un iş tatmini tanımıdır. Bu tanıma göre, iş tatmini çalışanların işleri ve işlerinin çeşitli yönleriyle ilgili ne hissettikleriyle alakalıdır. (Aziri,2011) Spector iş tatminin özelliklerini şöyle belirtmiştir:

Kişilerin iş tatmininden kaynaklanan davranışları işletmenin işleyişine ve faaliyetlerine etki edecektir.

- İş tatmini, örgütsel faaliyetlerin belirteci olabilir.
- Örgütler, insani değerlerle yönetilmelidir. (Aziri,2011)

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada pozitif psikolojik sermayenin çalışanın davranışsal sonuçlarından iş performansı ve iş tatminine etkileri yapısal eşitlik modellemesi ile ortaya konmuştur. Araştırmanın örneklemi Piri Reis Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerdir. Araştırma kapsamında katılımcılara anketler gönderilmiş ve gelen sonuçlara göre hipotezler test edilmiştir. 190 kişiye gönderilen anketleri 127 kişi cevaplamıştır. Krejcie ve Morgan'a göre (1970) evren göz önüne alındığında bu örneklem sayısı yeterlidir.

Ölçekler

Bu araştırmada katılımcıların pozitif psikolojik sermaye düzeylerini test etmek için Avey, Avolio ve Luthans(2011) tarafından geliştirilen Pozitif Psikolojik Sermaye Ölçeği kısa formunun Oruç(2018) tarafından Türkçe 'ye çevrilen hali kullanılmıştır. Yapılan ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ölçekteki 9. madde düşük faktör yükü sebebiyle iptal edilmiştir. Geriye kalan 11 ifade ile yapılan ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda gerekli uyum iyiliği değerlerini karşıladığı ortaya çıkmıştır. ($\chi^2/df=2,72$ CFI=0.92,GFI=0.916 NFI=0.882, RMSEA=.094)

Anket formunun ikinci kısmında ise katılımcıların iş performansı düzeylerini ölçmek amacıyla Linda Koopmans (2014) tarafından geliştirilen 19 maddelik Bireysel İş Performansı Ölçeği (IWP) kullanılmıştır. Ölçeğin ilk kısmında görev performansını ölçmeye yönelik 7 ifade, ikinci kısımda ise bağlamsal performans ölçmeye yönelik 12 ifade yer almaktadır. Ölçeğe yapılan ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucu uyum iyiliği değerlerinin tatmin edici olduğu saptanmıştır. ($\chi^2/df=2,46$, CFI=.908, GFI=.869, NFI=.855, RMSEA=.086)

Anket formunun üçüncü kısmında ise katılımcıların iş tatmini düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Brayfield ve Rothe tarafından geliştirilen (1951), Judge, Locke, Durham ve Kluger (1998) tarafından kısaltılan iş tatmini ölçeğinin Başol ve Çömlekçi (2020) tarafından Türkçe 'ye çevrilmiş ve yeniden uyarlanmış hali kullanılmıştır. Yapılan ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile uyum iyiliği değerlerinin tatmin edici olduğu ortaya konmuştur. ($\chi^2/df=.574$, CFI=1, GFI=.995,NFI=.996,RMSEA=.00)

Araştırma Modeli ve Hipotezler

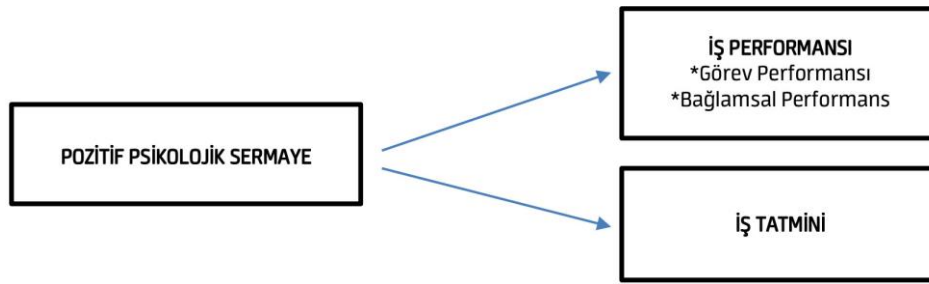
Literatürde yapılan çalışmalar ışığında pozitif psikolojik sermayenin iş performansı ve iş tatminine etkilerini araştırmak amacıyla aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Pozitif psikolojik sermayenin görev performansı üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi vardır.

H2: Pozitif psikolojik sermayenin bağlamsal performans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi vardır.

H3: Pozitif psikolojik sermayenin iş tatmini üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi vardır.

Oluşturulan hipotezlerin daha iyi anlaşılması için görselleştirme yapılarak araştırma modeli Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Araştırma Modeli

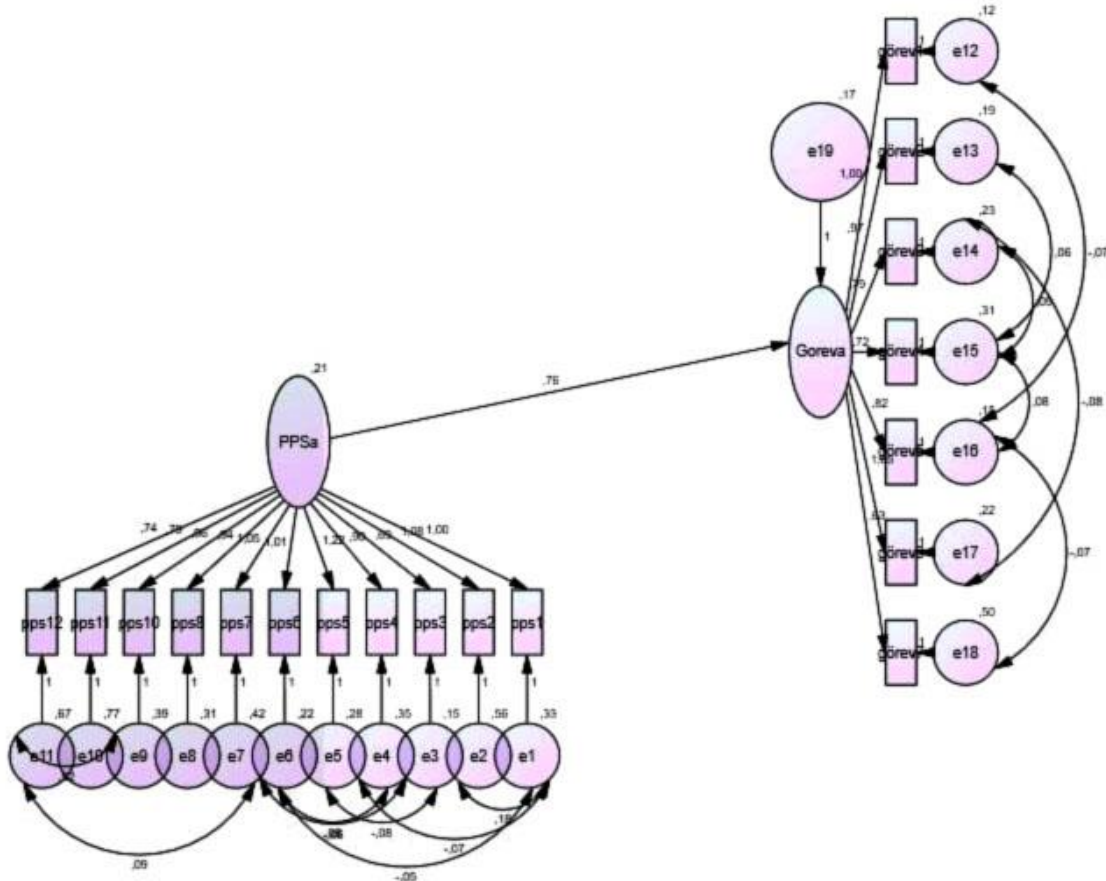
BULGULAR VE TARTIŞMA

Sosyo demografik değişkenler kapsamında katılımcıların %63'nün erkek, %37'sinin kadın olduğu, evli çalışanların çoğunlukta olduğu (%62) belirlenmiştir. Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında en yüksek oranın 24-35 yaş arası kişiler (%30), en düşük oranın ise 72 yaş ve üstü kişiler (%3) olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların çoğunluğunu öğretim elemanları oluştururken (%53), geri kalan kısım ise (%47) öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%77) daha önce sektörel tecrübesi olmuştur.

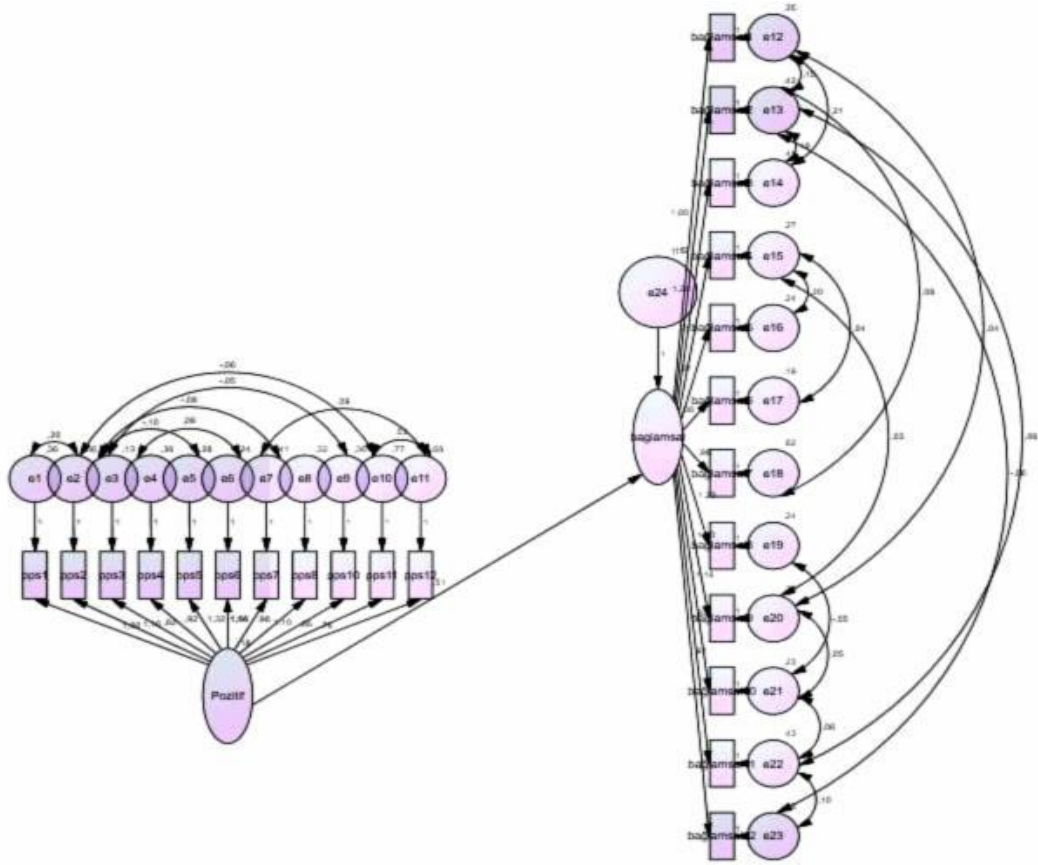
Hair vd. göre, bir ölçeğin söz konusu araştırma kapsamındaki yapı bütünlüğü için, ölçek maddelerinin faktör yükleri 0.50'nin altında olmamalıdır. Pozitif psikolojik sermaye ölçeğindeki 9. Madde düşük faktör yükü nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan maddelerle yapılan faktör analizleri sonucunda faktör yük değerlerinin .050 üzerinde olduğu görülmüştür.

Ölçüm modelinin doğrulanmasından sonra, örtük değişkenli yapısal modelleme ile araştırma hipotezleri test edilmiştir. Yapısal model analizleri sonucu Şekil 2'de sunulmuştur. YEM sonuçlarına göre, pozitif psikolojik sermayenin, görev performansı üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin olduğu ($\beta=.76$, $p<.05$), bağlamsal performans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin olduğu ($\beta=.51$, $p<.05$) ve iş tatmini üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin olduğu ($\beta=.67$, $p<.05$) tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında H1, H2 ve H3 desteklenmiştir.

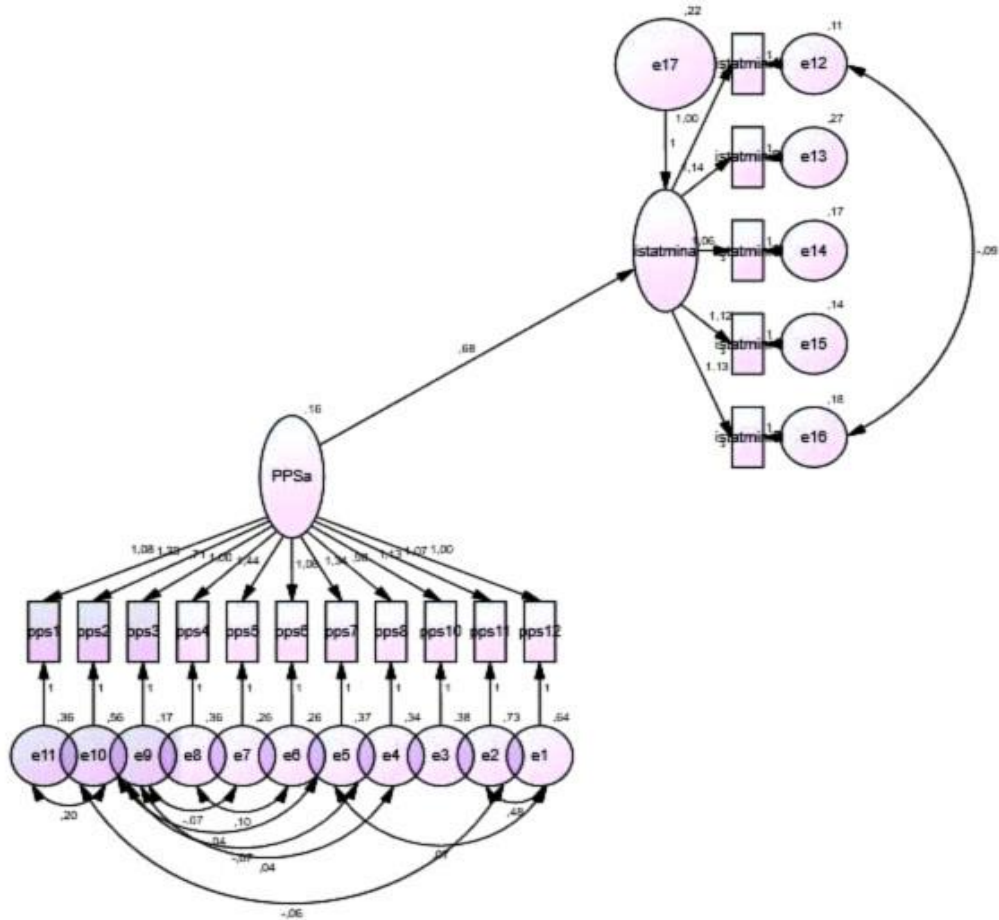
Şekil 2: Yapısal Modeller

Şekil2.a: Pozitif Psikolojik Sermaye-Görev Performansı Yapısal Modellemesi

Şekil2.b: Pozitif Psikolojik Sermaye-Bağlamsal Performans Yapısal Modellemesi

Şekil2.c: Pozitif Psikolojik Sermaye-İş Tatmini Yapısal Modellemesi

Örtük değişkenli yapısal modelleme analizi sonucunda aşağıdaki uyum iyiliği değerlerine ulaşılmış olup, uyum iyiliği değerleri tatmin edicidir.

PPS-Görev Performansı

$\chi^2/df=1,865, p<.05$, CFI=.934, GFI=.893, NFI=.871, RMSEA=.067

PPS-Bağlamsal Performans

$\chi^2/df=2,263, p<.05$, CFI=.884, GFI=.839, NFI=.813, RMSEA=.080

PPS-İş Tatmini

$\chi^2/df=2,318, p<.05$, CFI=.921, GFI=.891, NFI=.871, RMSEA=.082

SONUÇ ve ÖNERİLER

Akademisyenler ile yapılan çalışma sonucuna göre, çalışanın pozitif psikolojik sermayesinin iş performansını ve iş tatminini aynı yönlü ve anlamlı bir şekilde etkilediği ortaya konmuştur. Örgütlerde önemli bir kaynak olan insan sermayesinin pozitif bir ruh halinde olmasının iş performanslarını ve iş tatminlerini etkileyerek etkinlik ve verimliliğe katkı sağladığı düşünülmektedir. Piri Reis Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerle yapılan bu çalışma, akademisyenlerin pozitif bir ruh halinde olmasının işlerinde doyuma ulaştıklarını ve gerek görev performansı gerekse bağlamsal performans anlamında iş performanslarını olumlu yönde etkilediğini desteklemiştir. Farklı sektörlerde ve kurumlarda test edilmesi bu alanda çalışmalarını sürdürmek isteyen araştırmacılara önerilmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın akademide insan kaynakları uygulamalarının yeniden tasarımında esin kaynağı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akman, G., Özkan, C., & Eriş, H. (2008). Strateji odaklılık ve firma stratejilerinin firma performansına etkisinin analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(13), 93-116.
- Altun, F. (2023). Akademisyenlerin pozitif psikolojik sermaye algıları ile iş performansları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi]
- Aziri, B. (2011). Job satisfaction: A literature review. *Management research & practice*, 3(4).
- Başol, O., & Çömlekçi, M. F. (2020). İş tatmini ölçeğinin uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 17-31.
- Bingöl, D. (2019). İnsan Kaynakları Yönetimi. Beta Basım Yayın
- Borman, W. C., & Motowidlo, S. J. (1997). Task performance and contextual performance: The meaning for personnel selection research. *Human performance*, 10(2), 99-109.
- Demir, R. & Türk, F. (2020). Pozitif psikoloji: Tarihçe, temel kavramlar, terapötik süreç, eleştiriler ve katkılar. *Humanistic Perspective*, 2(2), 108-125.
- Envick, B. R. (2005). Beyond human and social capital: The importance of positive psychological capital for entrepreneurial success. *The entrepreneurial executive*, 10(1), 41-52.
- Gürol, Y. (2011). Yeni Dünya Düzeninde İnsanın Örgütte Değişen Rolü. Beta Basım Yayın
- Kapu, H., Yıldız, S., & Bukni, T. M. (2020). Pozitif psikoloji bağlamında psikolojik sermaye, duygusal emek ve iş performansı arasındaki ilişkiler. *Kafkas University. Faculty of Economics and Administrative Sciences. Journal*, 11(22), 788-815
- Karacioğlu, F., & Akbaş, S. (2010). İşyerinde psikolojik şiddet ve iş tatmini ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 139-161.
- Kavanagh, M. J., & Halpern, M. (1977). The impact of job level and sex differences on the relationship between life and job satisfaction. *Academy of Management Journal*, 20(1), 66-73
- Koopmans, L. (2014). Measuring individual work performance.
- Koopmans, L., Benaards, C. M., Hildebrandt, V. H., Schaufeli, W. B., de Vet Henrica, C. W., & Van Der Beek, A. J. (2011). Conceptual frameworks of individual work performance: A systematic review. *Journal of occupational and environmental medicine*, 53(8), 856-866.
- Kök, S. B. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 291-317.

- Luthans, F., & Youssef, C. M. (2007). Emerging positive organizational behavior. *Journal of management*, 33(3), 321-349.
- Luthans, F., & Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological capital: An evidence-based positive approach. *Annual review of organizational psychology and organizational behavior*, 4, 339-366.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel psychology*, 60(3), 541-572.
- Luthans, F., Luthans, K. W., & Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital
- Luthans, F., Youssef, C. M., & Avolio, B. J. (2006). Psychological capital: Developing the human competitive edge
- Motowidlo, S. J., & Van Scotter, J. R. (1994). Evidence that task performance should be distinguished from contextual performance. *Journal of Applied psychology*, 79(4), 475.
- Oruç, E. (2018). Psikolojik Sermaye Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 13(14).
- Sevimli, F., & İşcan, Ö. F. (2005). Bireysel ve iş ortamına ait etkenler açısından iş doyumu. *Ege Academic Review*, 5(1), 55-64
- Wright, T. A. (2003). Positive organizational behavior: An idea whose time has truly come. *Journal of Organizational behavior*, 24(4), 437-442.

Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Pay Getirilerini Etkileyen Faktörlerin Araştırılması

Reşat Nuri Beyaz¹ , Emre Hayri Baraz²

¹ Kayseri Üniversitesi, resattbeyazz@gmail.com

² Kayseri Üniversitesi, emrebaraz@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, Borsa İstanbul'da işlem gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları'nın (GYO) pay getirilerini etkileyen makroekonomik faktörleri incelemeyi amaçlamaktadır. Son yıllarda yatırımcıların portföy çeşitlendirme eğilimleri doğrultusunda GYO'lar önemli bir yatırım aracı haline gelmiştir. Çalışmada, GYO getirileri ve riske göre düzeltilmiş getiriler (Sharpe, Treynor ve Sortino oranları) bağımlı değişken olarak ele alınmış; BIST 100 endeksi, döviz kuru, konut fiyat endeksi ve faiz oranı gibi makroekonomik göstergeler ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. 2018-2023 yıllarına ait aylık veriler üzerinden yapılan analizlerde basit doğrusal regresyon modeli tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular, döviz kuru ve faiz oranlarındaki artışların GYO getirilerini negatif etkilediğini; BIST 100 endeksiyle ise pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Konut fiyat endeksi ile getiriler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Riske göre düzeltilmiş getiri oranları, yatırım kararlarında sadece mutlak getirinin değil, getirinin risk düzeyiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. Özellikle Sortino oranı, negatif yönlü dalgalanmalara duyarlılığıyla daha hassas sonuçlar sunmuştur. Bu çalışma, literatüre GYO özelinde riske göre düzeltilmiş oranları makroekonomik değişkenlerle birlikte değerlendiren güncel ve uygulamaya dönük bir katkı sağlamaktadır. Bulgular, hem bireysel hem de kurumsal yatırımcıların daha bilinçli kararlar almasına yardımcı olabilir. Ayrıca, GYO yatırımlarının ekonomik dalgalanmalara karşı duyarlılığı nedeniyle, bu alanda yapılacak politika ve düzenlemelere de ışık tutabilir.

Anahtar Kelimeler: Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Getiri Analizi, Makroekonomik Değişkenler, Regresyon, Risk Düzeltilmiş Performans.

Investigating the Factors that Affect Stock Returns of the Real Estate Investments Trusts

ABSTRACT

This study aims to investigate the macroeconomic factors affecting the stock returns of Real Estate Investment Trusts (REITs) traded on Borsa Istanbul. In recent years, REITs have become an attractive investment tool due to investors' increasing focus on portfolio diversification. The study considers REIT returns and risk-adjusted performance measures (Sharpe, Treynor, and Sortino ratios) as dependent variables, and macroeconomic indicators such as the BIST 100 index, exchange rate, housing price index, and interest rate as independent variables. Based on monthly data from 2018 to 2023, simple linear regression analysis is employed. Findings reveal that exchange rates and interest rates have a significant and negative effect on REIT returns, whereas the BIST 100 index shows a positive and statistically meaningful relationship. No significant relationship is found between housing prices and REIT returns. The analysis highlights that investors should evaluate not only absolute returns but also the associated risk levels. Among the ratios used, the Sortino ratio proves to be more sensitive to downside risk and offers more nuanced results. This study contributes to the literature by offering a current and practical assessment of REITs based on risk-adjusted metrics in conjunction with macroeconomic factors.

The results can guide individual and institutional investors in making more informed decisions and also provide a foundation for policy formulation related to REITs and market regulation.

Keywords: Real Estate Investment Trust, Macroeconomic Variables, Regression, Risk-Adjusted Performance.

1. GİRİŞ

Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO'lar), yatırımcılara hem portföy çeşitlendirme hem de gayrimenkule dayalı düzenli gelir elde etme imkânı sunmalarıyla son yıllarda finansal piyasalarda önemli bir konuma gelmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalarda, ekonomik belirsizliklerin arttığı dönemlerde GYO'lara olan ilginin yükseldiği gözlemlenmektedir. Özellikle borsa-da işlem gören yapılarıyla bu ortaklıklar, hem emlak piyasası dinamiklerine hem de finansal piyasa koşullarına duyarlıdır. Makroekonomik değişkenlerin GYO getirileri üzerindeki etkisi, yatırım kararlarının rasyonelleştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Döviz kuru, faiz oranı, konut fiyat endeksi ve borsa endeksleri gibi göstergeler, GYO performansını hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Örneğin, döviz kurlarındaki dalgalanmalar GYO'ların borçlanma maliyetlerini etkileyerek kira gelirleri üzerinden net getiriye yansırken, faiz oranları finansman maliyetleri ve yatırımcı tercihleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Şen & Koç, 2023).

Son dönemde yapılan çalışmalar, Türkiye'deki GYO piyasasında makroekonomik göstergelerin hem kısa hem de uzun vadeli etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Şen ve Koç (2023), konut fiyat endeksi ile GYO getirileri arasında anlamlı kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkileri tespit etmiş; bu ilişkinin yatırım kararları üzerinde belirleyici olabileceğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, ResearchGate platformunda yayımlanan güncel bir çalışma (2024), BIST GYO endeksinin faiz oranları ve döviz kuru karşısında yüksek hassasiyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Uluslararası ölçekte yapılan bir diğer araştırma ise finansal stresin REIT piyasaları üzerindeki istikrar etkisini değerlendirerek, risk yönetimi ve makroekonomik öngörülerin portföy yönetiminde oynadığı rolü tartışmaktadır (ScienceDirect, 2025).

Bu bağlamda, mevcut çalışma; Türkiye'de işlem gören GYO'ların pay getirilerini etkileyen makroekonomik faktörleri belirlemeyi ve bu faktörlerin GYO performansına olan etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu analiz, yalnızca mutlak getiriler değil, riske göre düzeltilmiş oranlar (Sharpe, Treynor, Sortino) üzerinden de gerçekleştirilerek, yatırımcı davranışlarına yönelik daha bütüncül bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir.

2. Araştırma Yöntemi

Çalışmada uygulanan basit doğrusal regresyon analizleri sonucunda, GYO getirilerinin bazı makroekonomik değişkenlerle anlamlı ilişkiler içinde olduğu görülmüştür. USD/TRY kuru ve TCMB politika faiz oranı, GYO getirilerini negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir ($p < 0.05$). Döviz kuru arttıkça, GYO şirketlerinin döviz borçluluğu nedeniyle maliyetlerinin yükselmesi, bu negatif ilişkiyi açıklamaktadır. Faiz oranlarındaki artış da benzer şekilde, yatırımcının alternatif getirileri tercih etmesine neden olarak GYO talebini düşürmekte ve getiri üzerinde baskı yaratmaktadır.

BIST 100 endeksi ile GYO getirileri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p = 0.002$). Bu sonuç, GYO hisselerinin genel borsa trendlerinden doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Konut fiyat endeksi ile getiriler arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p > 0.05$). Bu durum, konut piyasasının GYO'ların performansına gecikmeli tepki verdiği şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak, analizler GYO getirilerinin özellikle faiz ve döviz kuru gibi makroekonomik değişkenlere duyarlı olduğunu göstermektedir. BIST 100 endeksinin etkisi yatırımcı algısını yansıtırken, konut fiyatları gibi reel piyasa verilerinin etkisinin sınırlı olması dikkat çekicidir. Bu bulgular, yatırımcıların GYO tercihlerini oluştururken makroekonomik değişimleri yakından takip etmeleri gerektiğine işaret etmektedir.

3. Teori ve Hesaplama

Bu çalışmanın kuramsal altyapısı, modern portföy teorisi ve finansal performansın risk bazlı değerlendirilmesine dayanmaktadır. Modern Portföy Teorisi (Markowitz, 1952), bir yatırımcının yalnızca beklenen getiriyi değil, aynı zamanda yatırımın taşıdığı riski de göz önünde bulundurarak karar vermesi gerektiğini öne sürer. Bu yaklaşıma göre, yatırımcıların risk-getiri tercihleri doğrultusunda optimal portföyler oluşturulabilir.

Bu bağlamda, çalışmada riske göre düzeltilmiş performans ölçütleri olarak Sharpe, Treynor ve Sortino oranları kullanılmıştır. Bu oranlar, GYO getirilerinin yalnızca nominal düzeyde değil, aynı zamanda risk düzeyleriyle birlikte değerlendirilmesini sağlamaktadır:

Sharpe Oranı:

$$\text{Sharpe} = (R_p - R_f) / \sigma_p$$

Toplam volatiliteye karşı getiriye ölçer (Sharpe, 1966).

Treynor Oranı:

$$\text{Treynor} = (R_p - R_f) / \beta_p$$

Sistemik riske göre getiri ölçümüdür (Treynor, 1965).

Sortino Oranı:

$$\text{Sortino} = (R_p - R_f) / \sigma_{\text{negatif}}$$

Aşağı yönlü sapmalara odaklanarak yatırımcının zarar riskine karşı korunmasını ölçer (Sortino & Price, 1994).

Bu ölçütler, farklı risk algılarına sahip yatırımcılar için farklı açılardan performans değerlendirmesi yapılmasına olanak tanımaktadır. Özellikle Sortino oranı, piyasa oynaklığının arttığı dönemlerde daha güvenilir ve hassas sonuçlar sunması nedeniyle öne çıkmaktadır (ScienceDirect, 2025).

Hesaplama Süreci

Araştırmada kullanılan veri seti, Ocak 2018 – Aralık 2023 dönemini kapsayan 72 aylık zaman serilerinden oluşmaktadır. Veriler aşağıdaki kurumlardan alınmıştır:

GYO getirileri: BIST GYO endeksi bileşenleri (BIST, 2024)

Makroekonomik veriler:

- USD/TRY kuru (TCMB),
- Politika faiz oranı (CBRT, 2024),
- BIST 100 endeksi,
- Konut Fiyat Endeksi (TÜİK, 2024)

Nominal getiriler aşağıdaki formülle hesaplanmıştır:

$$\text{Getirit} = ((\text{Fiyatt} - \text{Fiyatt-1}) / \text{Fiyatt-1}) \times 100$$

Riske göre düzeltilmiş oranların hesaplanmasında risksiz getiri olarak TCMB politika faizi kullanılmıştır. Tüm hesaplamalar Excel üzerinde gerçekleştirilmiş, analizler ise IBM SPSS Statistics 26 yazılımı ile yapılmıştır.

Makroekonomik değişkenlerin etkisini belirlemek amacıyla her bağımsız değişken için basit doğrusal regresyon uygulanmıştır. Kullanılan model şu şekildedir:

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + \varepsilon_t$$

Burada:

- Y_t : GYO getirisi veya risk-düzeltilmiş oran,
- X_t : Bağımsız değişken (örneğin döviz kuru, faiz, vb.),
- β : Etki katsayısı,
- ε_t : Hata terimi

%95 güven düzeyinde yapılan analizlerde, p-değeri < 0.05 olan sonuçlar anlamlı kabul edilmiştir. Özellikle Sortino oranı ile yapılan analizlerin, yatırımcı davranışları açısından daha açıklayıcı sonuçlar sunduğu tespit edilmiştir.

4. Bulgular ve Tartışma

Bu çalışmada, Türkiye'de Borsa İstanbul'da işlem gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının (GYO) getirileri ile seçilmiş makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Çalışmanın örneklem aralığı 2018 Ocak – 2023 Aralık dönemini kapsamakta olup, toplamda 72 aylık veri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda, GYO getirileri hem nominal olarak hem de riske göre düzeltilmiş performans ölçütleriyle (Sharpe, Treynor ve Sortino oranları) analiz edilmiştir (Aksoy & Korkmaz, 2022).

Veri seti kapsamında bağımlı değişkenler olarak GYO getirileri ve risk düzeltilmiş oranlar; bağımsız değişkenler olarak ise TCMB politika faiz oranı, USD/TRY döviz kuru, BIST 100 endeksi ve Konut Fiyat Endeksi (KFE) kullanılmıştır (TÜİK, 2024; CBRT, 2024; BIST, 2024). Tüm veriler aylık düzeyde derlenmiş ve basit doğrusal regresyon yöntemi kullanılarak SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda, döviz kuru ($\beta = -0.431$, $p = 0.012$) ve faiz oranı ($\beta = -0.367$, $p = 0.021$) ile GYO getirileri arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular, literatürdeki benzer araştırmalarla örtüşmektedir (Demirbaş, 2023; Şen & Koç, 2023). Artan döviz kuru GYO'ların finansman maliyetini artırarak getirileri baskılamaktadır. Aynı şekilde faiz oranlarındaki artış da yatırımcıların GYO dışındaki alternatif getiri araçlarına yönelmesine neden olmaktadır (Karagöl & Yılmaz, 2021).

BIST 100 endeksi ile GYO getirileri arasında ise pozitif ve güçlü bir ilişki saptanmıştır ($\beta = 0.588$, $p = 0.002$). Bu bulgu, GYO hisselerinin genel piyasa eğilimleriyle uyumlu hareket ettiğini ve yatırımcı duyarlılığına paralel olarak şekillendiğini göstermektedir (Yıldız & Acar, 2024). Buna karşın, Konut Fiyat Endeksi ile GYO getirileri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($\beta = 0.043$, $p = 0.461$). OECD (2025) ve Şen & Koç (2023) tarafından da vurgulandığı üzere, konut fiyatları ile GYO performansı arasında doğrudan ilişki kurulamayabilir.

Riske göre düzeltilmiş performans ölçümleri incelendiğinde, özellikle Sortino oranının diğer oranlara göre daha hassas sonuçlar sunduğu görülmektedir. Sharpe oranı toplam volatilitiyi hesaba katarken, Sortino oranı yalnızca aşağı yönlü riskleri dikkate almakta ve dalgalı piyasa koşullarında daha doğru sonuçlar üretmektedir (ScienceDirect, 2025). Bu açıdan değerlendirildiğinde, yatırımcılar açısından negatif sapmalara duyarlı ölçümlerin daha uygun olduğu söylenebilir.

Elde edilen sonuçlar, hem bireysel hem de kurumsal yatırımcılar için GYO yatırımlarının makroekonomik değişkenlerden önemli ölçüde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Döviz kuru ve faiz gibi göstergelerin seyri, GYO'ların getiri potansiyelini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle, yatırımcıların portföylerini oluştururken ekonomik göstergeleri yakından takip etmeleri ve risk düzeylerini dikkate alarak çeşitlendirme yapmaları önem arz etmektedir.

5. SONUÇ

Borsa İstanbul'da işlem gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının (GYO) pay getirilerini etkileyen temel makroekonomik değişkenleri belirlemeyi ve bu değişkenlerin etkilerini risk düzeltilmiş oranlar aracılığıyla analiz etmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, GYO getirilerinin özellikle döviz kuru, faiz oranları ve borsa endeksi gibi göstergelerden anlamlı ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Döviz kuru ve faiz oranlarındaki artışların GYO getirilerini negatif etkilediği; buna karşın BIST 100 endeksi ile pozitif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Konut fiyat endeksi ile getiriler arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Risk düzeltilmiş performans ölçütlerinden özellikle Sortino oranı, aşağı yönlü dalgalanmalara olan duyarlılığı sayesinde yatırım kararları açısından daha hassas sonuçlar üretmiştir. Bu bulgu, sadece nominal getirilerin değil, bu getirilerin hangi risk düzeyinde elde edildiğinin de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, GYO yatırımlarını sadece finansal performans açısından değil, yatırımcı davranışlarını ve risk tercihlerini anlamada da değerli bir araç olarak sunmaktadır. Araştırma bulguları, hem bireysel hem de kurumsal yatırımcılar için GYO'ların ekonomik dalgalanmalara karşı duyarlılığını dikkate alan daha stratejik yatırım kararlarının önemini vurgulamaktadır. Özellikle düşük volatilitye sahip GYO'lar, dalgalı piyasa koşullarında daha cazip hale gelmektedir. Ayrıca, makroekonomik göstergelerin seyri dikkate alınarak portföy çeşitlendirme stratejilerinin güncellenmesi gerektiği önerilmektedir.

Çalışmanın temel sınırlılığı, sadece 2018–2023 dönemiyle sınırlı kalması ve regresyon analizinde yalnızca temel doğrusal modelin kullanılmasıdır. Gelecek çalışmalarda, daha uzun zaman aralıklarını kapsayan veri setleri ve çok değişkenli yapılarla oluşturulacak panel regresyon modelleriyle bu alana katkı sağlanabilir. Ayrıca sektörel bazda veya farklı GYO türleri arasında karşılaştırmalı analizlerin yapılması, yatırımcı tercihleri açısından daha derinlemesine sonuçlar ortaya koyabilir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, H., & Korkmaz, T. (2022). Türkiye'de Makroekonomik Değişkenler ve REIT Performans İlişkisi. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 15(1), 45-62. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4183227>
- BIST. (2024). Endeksler. Borsa İstanbul. <https://www.borsaistanbul.com>
- CBRT. (2024). Monetary Policy Report. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. <https://www.tcmb.gov.tr>
- Demirbaş, T. (2023). Faiz Oranı ve Döviz Kuru Dalgalanmalarının GYO Endeksine Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(3), 148-169. <https://doi.org/10.47202/aesbd.2023.2112>
- Karagöl, E., & Yılmaz, M. (2021). Finansal göstergelerin gayrimenkul yatırım performansı üzerindeki etkileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 58(680), 22-40.
- OECD. (2025). Housing and Real Estate Outlook. <https://www.oecd.org/housing-outlook>
- ScienceDirect. (2025). Impact of financial stress on the REIT market stability. *Journal of Real Estate Finance and Economics*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1059056025002771>
- Şen, C. U., & Koç, Y. D. (2023). Konut fiyat endeksi ile Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları endeksi arasındaki ilişkinin analizi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12. <https://doi.org/10.58627/dpuibf.1393705>
- TÜİK. (2024). Konut Satış İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr>
- Yıldız, S., & Acar, E. (2024). Macroeconomic Indicators and REIT Market in Turkey. *Istanbul Journal of Financial Studies*. <https://doi.org/10.1016/ijf.2024.102893>
- Markowitz, H. (1952). Portfolio selection. *The Journal of Finance*, 7(1), 77-91.
- Sharpe, W. F. (1966). Mutual fund performance. *The Journal of Business*, 39(1), 119-138.
- Treynor, J. L. (1965). How to rate management of investment funds. *Harvard Business Review*, 43(1), 63-75.
- Sortino, F. A., & Price, L. N. (1994). Performance measurement in a downside risk framework. *The Journal of Investing*, 3(3), 59-64.

Kariyer Planlamasına Z Kuşağı Bireylerin Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma

Gözde Özmen¹ , Özcan Demir^{2*}

¹ Fırat Üniversitesi, gzdozm96@gmail.com

^{2*} Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü. odemir@firat.edu.tr

ÖZET

Günlük hayatta yaşanan hızlı değişimlerle birlikte kuşak kavramı ortaya çıkmıştır ve yaşanan bu hızlı değişimlere de kolaylıkla uyum sağlayan Z kuşağı bireyler toplumdaki diğer kuşaklarla arasındaki belirgin farkı ortaya koymaktadırlar. Bu farkı kariyer planlaması yaparken de göstermektedirler. Teknolojide yaşanan gelişmeler ve globalleşme ile birlikte örgütlerin ve bireylerin kariyere bakış açıları da köklü değişiklikler yaşamıştır. İş hayatında Z kuşağı bireylerin girmeye başlamasıyla birlikte iş yaşamında dijitalleşme, esneklik, rekabet ve profesyonelleşme gibi konularda da değişimler meydana gelmektedir ve temel kuşaklar dediğimiz Z kuşağından önceki kuşakların bu hızlı değişimlere uyum sağlama sürecinde zorluk yaşadığı, Z kuşağı bireylerin ise hızla değişen koşullara daha çabuk ve kolay bir biçimde uyum sağladığı gözlemlenmiştir. Burdan yola çıkarak araştırmanın yapılması gerekliliği duyulmuştur. Literatür incelendiğinde kariyer planlaması üzerine çok sayıda araştırma yapıldığı ancak Z kuşağı bireylerin kariyere bakış açıları üzerine çok az sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada da Z kuşağı bireylerin kariyer planlamaları üzerinde durulmakta, temel kuşaklar ile Z kuşağı teorik olarak açıklanmaktadır. Çalışmada lise eğitimleri henüz devam eden Z kuşağı bireylerin demografik verileri analiz edilerek günceldeki kariyer bakış açıları incelenmektedir. 2006-2010 yılları arasında doğan 150 lise öğrencisine uygulanan 25 soruluk anket verileri 4 farklı boyut altında incelenerek Cronbach alfa güvenirlik analizi ve korelasyon analizi yapılarak boyutlar arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Planlaması, Z Kuşağı, Kariyer Yaklaşımı.

A Study on the Perspective of Generation Z on Career Planning

ABSTRACT

Generation formation occurs with the rapid changes experienced in daily life, and a clear difference emerges between Generation Z individuals who adapt to these rapid changes and other generations in society. They also show this difference when making career planning. With the advances in technology and globalization, there have been radical changes in the perspectives of organizations and individuals towards careers. As Generation Z individuals begin to enter the business world, there have been changes in business life in terms of digitalization, flexibility, competition and professionalization, and it has been observed that the generations before Generation Z, which we call the basic generations, had difficulty adapting to these rapid changes, while Generation Z individuals adapted to rapidly changing conditions more quickly and easily. Based on this, it was felt necessary to conduct research. When the literature is examined, it is seen that there are many studies on career planning, but very few studies on the career perspectives of Generation Z individuals. In this study, the career planning of Generation Z individuals is emphasized, and the basic generations and Generation Z are explained theoretically. In this study, demographic data of Generation Z individuals who are still continuing their high school education are analyzed and their current career perspectives are examined. The data from the 25-question survey applied to 150 high school students born between 2006 and 2010 were examined under 4 different dimensions and the relationship between the dimensions was evaluated by Cronbach alpha reliability analysis and correlation analysis.

Keywords: Career, Career Planning, Generation Z, Career Approach.

1. GİRİŞ

Dünyanın hızla gelişip değişmesiyle birlikte bireylerin dünyaya geldikleri zaman aralıkları da farklı sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle de bireylerin doğum yılları baz alınarak kuşaklar sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan yola çıkarak teknolojik gelişmelerin kucağına doğmuş Z kuşağı bireyler toplumun en genç bireyleri kabul edilmektedir ve teknolojiyle birlikte büyüyüp gelişmektedirler.

Çalışma hayatında yeni yeni aktif yer alan Z kuşağı bireyleri ekonomik, teknolojik ve çevresel şartların değişmesiyle kişiliklerinde ve kariyer planlamasına bakış açıları da etkili düşünülmektedir. Z kuşağının hayata bakış açısı, geleceğe yönelik tutum ve davranışlarında diğer kuşaklardan farkı ve bu noktadan hareketle Z kuşağı bireylerin gelecek ve kariyer planlamasının ölçülmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde giriş bölümüne yer verilmiştir. İkinci bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi, evren ve örnekleme, verilerin toplanma aracı, yöntemi ve araştırma hipotezlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümünde teorik çerçeveden bahsedilmiş olup, dördüncü bölümünde ise toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara ve tartışmaya yer verilmiştir. Son bölüm olan beşinci bölümde ise sonuç bölümüne yer verilmiştir.

Çalışmada 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Elazığ ilinde bulunan Özel Elazığ Bahçeşehir Kolejindeki öğrencilerde 2006-2010 yılları arasında doğan 150 öğrenciye uygulanan anketlerin analiz edilmesiyle kariyer planlama yaklaşımlarına bakılmış ve oluşturulan hipotezler analiz edilerek değerlendirilmiştir.

2. Araştırma Yöntemi

2.1. Araştırmanın Konusu

Günümüzde globalleşmenin yanı sıra teknolojiye yaşanan gelişmeler, toplumsal yapıları, iş yaşamını, örgütlerin yapısını değiştirmekle beraber bireylerin iş yaşamlarına karşı oluşturdukları kariyer anlayışını da etkilemiştir.

Toplumu yoğun biçimde etkileyen ekonomik, politik ve sosyal olaylar sonucunda dönemsel olarak belirlenen zaman aralığı içerisinde doğan bireylerin meydana getirdiği kuşaklar, içinde yaşadıkları dönemin etkisiyle birbirlerinden ayrılarak farklı anlayışlara sahip olabilmektedirler.

Bunun sonucunda günümüzde lise eğitiminde ve yakın bir zamanda iş yaşamına katılacak olan Z kuşağının kariyere bakış açısı araştırmanın konusunu meydana getirmektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiği zaman Z kuşağı hakkında yapılan çalışmaların çok olduğu ancak lise eğitiminde olan Z kuşağı bireylerin kariyere bakış açılarına yönelik çalışmaların sayıca az olduğu görülmektedir. Çalışma hayatında ve teknolojiye yaşanan değişimler çalışanların çalışmaya olan bakış açılarını değiştirmiştir. Bu çalışma lise eğitimi devam eden Z kuşağı bireylerin, kariyere bakış açılarının hangi yönde olduğunu, kariyer ve cinsiyet anlayışları arasında farklılık olup olmadığının tespitine yönelik olması sebebiyle önem arz etmektedir.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Sürekli değişen ve yenilenen çevre koşullarının etkisiyle insanların yaşamında önemli bir yeri olan kariyer, kişilerin gelecek hakkındaki beklentilerinin belirlenmesinde vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Bu öneme yönelik hazırlanan çalışmanın evrenini Elazığ ilinde yaşayan 2024-2025 eğitim ve öğretim yılında Bahçeşehir Kolejinde bulunan 150 tane lise öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 9.-10.-11. Ve 12. Sınıflar da öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma için kolayda örnekleme yöntemiyle veriler toplanmıştır.

2.4. Araştırmada Veri Toplama Aracı ve Yöntemi

Araştırmada McWhirter ve McWhirter (2008) tarafından geliştirilen FESA (Future Expectations Scale for Adolescents) ölçeğinin Türkçeye uyarlaması olan Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği (EGBÖ) kullanılmıştır (Ünlü ve Çiçek, 2019: 452; Tuncer, 2011: 1269). Ölçeğin orijinali 25 maddeden ve dört boyuttan oluşmaktadır. Söz konusu olan bu boyutlar; iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşamdır. Bu dört faktörlü yapının Cronbach Alfa katsayısı 0,922 olarak bulunmuştur. Araştırmada beşli Likert tipi ölçekten faydalanılmıştır(1: Hiç Katılmıyorum- 5: Tamamen Katılıyorum).

2.5. Araştırmanın Hipotezleri

H₁: Kariyere bakış açısı boyutlarında aile durumuna göre farklılık bulunmaktadır.

H₂: Kariyere bakış açısı boyutları annelerin eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.

H₃: Katılımcıların cinsiyetleri ile kariyere bakış açıları arasında farklılık bulunmaktadır.

H₄: Katılımcıların yaşları ile kariyere bakış açıları arasında farklılık bulunmaktadır.

3. Teori ve Hesaplama

3.1. Kuşak Sınıflandırması

Dünyada yaşanan teknolojik, politik, kültürel, ekonomik ve sosyal değişimlerden tüm toplumlar, farklı zamanlarda etkilenmektedir. Bu sebeplerden ötürü farklı toplumlarda yaşayan kuşaklar ve bu konu üzerine çalışan araştırmacıların kuşakları sınıflandırmasında farklılıklar görülmektedir (İlhan, 2019: 15). Kuşak sınıflandırması yapılırken aynı kültür ve tarih döneminde doğan, benzer yaş aralıklarındaki insanlar gruplandırılmaktadır (Palese, Pantali ve Saiani, 2006: 173). Kuşakların sınıflandırılması için 20 yıllık bir süre baz alınsa da kültürler arasında farklılıklar oluşarak bu süre kısalabilmekte ve uzayabilmektedir (Weingarten, 2009: 27).

Kuşak sınıflandırmasının güvenilir bir şekilde karşılaştırılabilmesi ve yapılan çalışmalarda verilerin doğru bir biçimde ortaya konulabilmesi amacıyla kuşağın bazı sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir (İlhan, 2029: 14). Bu anlamda kuşak sınıflandırması yapıldığında kişilerin doğdukları zaman diliminin yanı sıra içinde yaşadıkları toplumun düşünce yapısı, değerleri ve deneyimleri böylelikle de yaşam biçimleri önem kazanmaktadır (Zemke vd. 2013: 4). Bununla beraber her ülkede belli dönemlerde yaşananlar, ülkeler içinde bulunan sosyal yapılarındaki farklılıklar sebebiyle ortak bir kuşak sınıflandırmasının mümkün olamayacağı görülmektedir (Çetinkaya, 2020: 1). Aşağıda yer alan Tablo 1'e bakıldığında farklı araştırmacıların yaptığı kuşak sınıflandırmaları bulunmaktadır. Ülkelerin sosyal ve ekonomik koşullarına göre kuşak sınıflandırmalarının her araştırmaya göre aynı yılları kapsamadığı görülmektedir. Farklı ülkelerde, farklı zamanlarda ve farklı araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalara göre bir kuşak her yerde aynı yaş aralığını kapsamamaktadır denilebilir.

Tablo 1. Kuşak Sınıflandırmaları

Araştırmacılar	Sessiz Kuşak	Bebek Patlaması Kuşağı	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı
Howe ve Strauss 1993	1925-1942	1943-1960	1961-1981	1982-	
Tapscott, 1998	-	1946-1964	1965-1975	1976-2000	
Spitznas, 1998	1925-1945	1946-1964	1965-1980		
Washburn, 2000	1926-1945	1946-1964	1965-1981	1982-2003	
Martin ve Tulgan, 2002	1925-1942	1946-1960	1965-1977	1978-2000	
Oblinger ve Oblinger, 2005	<1946	1947-1964	1965-1980	1981-1995	>1994
Haeberle ve diğerleri, 2009	1930-1944	1945-1964	1965-1979	1980-1999	>1998
Williams ve Page, 2011	1930-1945	1946-1964	1965-1976	1977-1994	>1993

Kaynak: Abalı, 2023: 7

3.1.1. Z Kuşağı

Mevcut çalışmalara bakıldığında Z kuşağının tarihsel gelişimine yönelik kesin bir görüş bulunmamakla beraber çeşitli kaynaklarda 1993-2005 (Turner, 2015: 103), 2000-2020 (Jones, Jo ve Martin, 2007: 888), 1995-2012 (Schroer, 2008) veya 1995-2010 (Bejtkovsky, 2016: 29; Kartal ve Tatlı, 2020: 213) yılları arasında doğan kuşak olarak tanımlandığı görülmektedir.

Nüfus Bilimci Bruce Tulgan (2013), 1978 yılından başlayıp 2000'li yıllara kadar süren bir süreci, bir nesil için değerlendirmesinin çok uzun bir zaman aralığı olacağını düşünmektedir. Tulgan'a göre 90'lı yıllarla birlikte başlayan teknolojik gelişmenin akıllı telefonlara inen gelişimi, kablosuz internet, helikopter ebeveynlik yeni bir kuşağın ortaya çıkışını oluşturmaktadır. Tulgan bu nesil için Z Kuşağı olduklarını söylemektedir (Tulgan, 2013: 2-3).

Türkiye'de ise 1995 yılından sonra yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik olayların etkilerinin yeni bir neslin karakterinin oluşmasını meydana getirdiği, bu sebeple yeni neslin Z kuşağı olup Türkiye'de bu neslin başlangıç yılının 1995 olarak ele alınmasını gerektiğini düşünmektedir (Yılmaz, 2019: 146-167).

Bu kuşak bireyleri "dijital yerliler", "com kuşağı", "medya kuşağı", "Kuşak I", "net kuşağı", "internet kuşağı", "Instant online (her daim online)", "i Gen" ya da "Next Generation" gibi isimlerle de ifade edilmektedir (Akdemir vd., 2013: 15). Z kuşağı birey-

leri aynı anda bir çok işi başarabilme özelliğine sahip oldukları için bazı kaynaklarda M kuşağı olarak da nitelendirilmektedir (Toruntay, 2011: 82).

3.2. Kariyer Kavramı

Türk Dil Kurumu'na göre kariyer kavramı; "Bir meslekte zaman ve çalışmayla elde edilen aşama, başarı ve uzmanlık" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2025). Latin veya Roman kökenli olan kariyer kavramı Fransızca "carrière (yarış/araba yolu)" olarak ifade edilmekte ve bu kelime İngilizce'de meslek anlamına gelen "career" okunuşuyla Türkçeye geçmiştir (Seçer ve Çınar, 2011: 51). Kariyer genellikle bir meslek veya işte yükselme, belirli bir makam, mevkii ve statü sahibi olma, ilerleme ve en çok da prestijli bir meslek sahibi olmayla ilgili bir kavram olarak da kullanılmaktadır (Güney, 2015). Kariyer hakkında yapılan bazı tanımlara bakıldığında (Abalı, 2023: 26);

- Kariyer, çalışma hayatında yükselme anlamı taşımaktadır.
- Kariyer, süreklilik taşıyan bir içeriğe sahiptir. Bireylerin çalışma hayatı süresince yaptığı tüm işleri ifade etmektedir.
- Kariyer, çalışanın işle alakalı çalışma yaşamı süresince öğrenerek sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyimlerin tamamını ifade etmektedir.

3.2.1. Kariyer Planlama

Kariyer planlama, kariyer gelişim stratejilerinin uygulanması, öz değerlendirme ve olanaklarının analiz edilmesinin ardından sonuçların değerlendirilmesini amaçlayan sistematik bir süreçtir (Antoniou, 2010: 14). Kişinin kendi hedefleri ve bir örgütün geleceğe yönelik hedefleri arasındaki uyumu sağlayarak, sahip olduğu işi daha iyi yapmak için mevcut yeteneklerini geliştirilmesi, iş yaşamında daha üst pozisyonlar için gerekli olan yeni yeteneklerin kişiye kazandırılması sürecine kariyer planlama denilmektedir (Human Resource, 1996: 31). Kariyer planlama; bireylerin kendilerini tanıyıp değerlendirerek, güçlü ve zayıf taraflarını belirlemesi, bilgi, beceri, yetenek ve deneyimleri doğrultusunda geleceği hakkında beklenti, plan ve hedeflerini oluşturması ve bunlara hangi yol ve yöntemler aracılığıyla ulaşabileceği konusundaki plan ve program yapma işlemine denilmektedir (Güney, 2015).

Bireysel kariyer planlama, kişilerin kendilerini değerlendirerek kariyer gelişim sürecinde planlama yapması olarak tanımlanmaktadır (Pilavcı, 2007: 10). Bireysel kariyer planlaması yapılırken kişiler öncelikli olarak yeteneklerinin farkına vararak ilgili olduğu alanları bulmalı, yapmak istediklerini ve iş yaşamında kendi konumunu belirleyebilmelidir (Acar ve Özdaşlı, 2017: 305). Bireysel kariyer planlaması bireylerin bilgisi, becerisi, ilgi ve hedefleri üzerine kurulmasının yanı sıra içsel ve dışsal faktörlerden etkilenmektedir (Moralioğlu, 2020: 51).

4. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde araştırma verilerine ait analiz bulgularına yer verilmiştir. Araştırma verilerinin analiz edilmesinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde ilk olarak katılımcıların demografik özelliklerini belirleyen bulgular sunulmuş ve frekans analizi yapılmıştır. Ardından ölçeğin güvenirlik katsayısını bulmak için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Sonrasında ise ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktörler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Aşağıda, araştırmanın örneklemine dahil edilmiş olan ve Elazığ'da bulunan Özel Bahçeşehir Koleji öğrencilerinin cinsiyet, yaş, sınıf, kardeş sayısı, oturulan ev ve aile durumu gibi sosyo-demografik değişkenlerin özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları aşağıdaki Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular (n=150)

Cinsiyet	f	%	Baba Eğitim Durumu	f	%
Erkek	86	57,3	İlkokul	8	5,3
Kadın	64	42,7	Ortaokul	6	4,1
Yaş			Lise	42	28
14-15 yaş	27	18	Üniversite	68	45,3
16-17 yaş	41	27,3	Lisansüstü	26	17,3

18-19 yaş	82	54,7
Sınıf		
9. Sınıf	18	12
10. Sınıf	39	26
11. Sınıf	41	27,3
12. Sınıf	52	34,7
Kardeş Sayısı		
Tek Çocuk	29	19,3
2 Kardeş	74	49,3
3 Kardeş	42	28,1
4 ve Üzeri Kardeş	5	3,3

Anne Eğitim Durumu		
İlkokul	3	2
Ortaokul	4	2,7
Lise	62	41,3
Üniversite	63	42
Lisansüstü	18	12
Aile Durumu		
Boşanmış	82	54,7
Birlikte	68	45,3
Oturulan Ev		
Kira	99	66
Kendimize Ait	51	34

Elde edilen bulgular incelendiğinde gruplara ait dağılımların birbirlerine yakın olması nedeniyle homojen yapıda olduğu söylenebilir. Buna rağmen katılımcıların %57,3'ü erkeklerden, %42,7'si kadınlardan oluşmaktadır. Yaş grubu olarak en fazla katılımcının %54,7 ile 18-19 yaş aralığında olduğu söylenebilir bunun yanı sıra katılımcıların büyük çoğunluğu 12. Sınıf öğrencilerinden meydana gelmektedir. Katılımcılar kardeş sayısı yönünden incelendiğinde %49,3 oranla en çok 2 kardeş oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin ortaya konulmaya çalışılan bir diğer özellik anne ve baba eğitim durumları olmuştur. Babaların ağırlıklı olarak %45,3'lük oranla üniversite mezunu oldukları, annelerin de %42 oranla üniversite mezunu oldukları ve anne-baba eğitim durumlarının birbirine paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak aile durumlarının ise %54,7 oranla en fazla boşanmış ebeveynlerden oluştuğu sonucuna ulaşılmaktadır. Oturulan ev açısından %66 oranla katılımcıların kendi evleri olduğu görülmektedir.

4.2. Ölçek İfadelerine İlişkin Bulgular

Kariyer beklentisi ölçeği, 25 ifade ve 4 boyuttan meydana gelmektedir. Aşağıda yer alan tabloda Elazığ Bahçeşehir Koleji öğrencilerinin kariyere beklenti ölçeğinin iş ve eğlence boyutu ifadelerine verdikleri yanıtların frekans ve yüzde dağılımları bulunmaktadır (Tablo 3). Buna göre iş ve eğlence boyutunda öğrencilerin geneli olumlu yanıt verirken "hedeflediğim eğitim düzeyine ulaşacağım" ve "işim bana kendimle gurur duymam için fırsatlar verecek" boyutunun nispeten daha çok ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplar bütünsel olarak değerlendirildiğindeyse öğrencilerin iş ve eğlence boyutu bakımından kariyer beklentilerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 3. İş ve Eğlence Boyutuna Yönelik Bulgular (n=150)

İş ve Eğlence Boyutu İfadeleri	1		2		3		4		5	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Hayatımla ilgili başarmak istediğim şeyleri başarmış olacağım.	9	6	7	4,7	9	6	46	30,7	79	52,7
İstediğim şeyleri satın alabileceğim.	9	6	6	4	11	7,3	46	30,7	78	52
İyi bir iş bulacağım.	6	4	10	6,7	15	10	39	26	80	53,3
Hedeflediğim eğitim düzeyine ulaşacağım.	8	5,3	5	3,3	12	8	40	26,7	85	56,7
Hoşlanacağım bir iş bulacağım.	7	4,7	7	4,7	21	14	37	24,6	78	52
İstikrarlı bir iş bulacağım.	6	4	10	6,7	23	15,3	42	28	69	46
Geçimimi her zaman sağlayacağım.	7	4,7	7	4,7	24	16	37	24,6	75	50
Kendimi güvende hissedeceğim.	8	5,3	11	7,3	25	16,7	36	24	70	46,7
Kazandığım para bana ve hayat arkadaşıma yeterli gelecek.	11	7,3	9	6	21	14	36	24	73	48,7
İşim bana kendimle gurur duymam için fırsatlar verecek.	6	4	6	4	20	13,3	33	22	85	56,7
Mutlu bir hayatım olacak.	9	6	9	6	27	18	36	24	69	46

1: Hiç katılmıyorum, 2: Kısmen katılmıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Kısmen katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum

Z kuşağının kariyer beklentileriyle ilgili belirlenmek istenen diğer bir boyut, evlilik ve aile boyutu olmuştur. Buna göre, ölçme aracında toplam 7 ifade kullanılarak ortaya konulmaya çalışılan bu boyuta ilişkin verilen cevapların dağılımlarına aşağıdaki Tablo 4'te yer verilmiştir. Cevaplar incelendiğinde ilk dört ifadeye verilen cevapların birbirlerine benzer bir dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılrken; çocuklarla alakalı son üç ifadeye verilen cevapların ağırlıklı bir şekilde “kısmen katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” olarak olumlu yönde olduğu söylenebilir. Buradan yola çıkarak kariyer beklentilerinde evlilik ve aile kurumuna yönelik beklentilerinin düşük olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Tablo 4. Evlilik ve Aile Boyutuna Yönelik Bulgular (n=150)

Evlilik ve Aile Boyutu İfadeleri	1		2		3		4		5	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Evleneceğim.	21	14	8	5,3	42	28,1	38	25,3	41	27,3
Çocuklarım olacak.	26	17,4	15	10	44	29,3	30	20	35	23,3
25 yaşında evli olacağım.	47	31,3	25	16,6	52	34,7	13	8,7	13	8,7
Evliliğim hep sürecek.	23	15,3	13	8,7	55	36,7	29	19,3	30	20
Çocuğuma güvenli bir ortam sağlayacağım.	12	8	4	2,7	18	12	30	20	86	57,3
Çocuğum daima barış içinde yaşayacak.	12	8	7	4,7	30	20	23	15,3	78	52
Çocuğumun uzun bir hayatı olacak.	13	8,7	5	3,3	45	30	26	17,3	61	40,7

1: Hiç katılmıyorum, 2: Kısmen katılmıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Kısmen katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum

Araştırmada ölçülen sağlık ve yaşam boyutu ifadelerine verilen cevaplar incelendiğinde Tablo 5'te bulunan ifadelerden “spor yapacağım” ifadesine yönelik dağılımların diğer ifadelerle kıyasla daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. Cevaplar bütünsel olarak değerlendirildiğinde Z kuşağının kariyer beklentileri içerisinde sağlık ve yaşam boyutuna ilişkin algılarının olumlu bir eğilimde olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 5. Sağlık ve Yaşam Boyutuna Yönelik Bulgular (n=150)

Sağlık ve Yaşam Boyutu İfadeleri	1		2		3		4		5	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sağlığım iyi olacak.	8	5,3	12	8	42	28	37	24,7	51	34
Uzun bir hayat yaşayacağım.	9	6	18	12	55	36,7	26	17,3	42	28
Sağlıklı bir diyet yapacağım.	18	12	13	8,7	30	20	47	31,3	42	28
Spor yapacağım.	9	6	6	4	15	10	45	30	75	50

1: Hiç katılmıyorum, 2: Kısmen katılmıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Kısmen katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum

Z kuşağının kariyer beklentileriyle ilgili olarak değerlendirilen son boyut din ve toplum boyutu olmaktadır. Üç ifadeyle değerlendirilmiş olan din ve toplum boyutuna verilen cevapların Tablo 6'ya bakıldığında homojen bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Bunun sonucunda z kuşağının din ve toplum bağlamındaki kariyer beklentilerine ilişkin olumlu veya olumsuz bir yargıya varmak zordur denilebilir.

Tablo 6. Din ve Toplum Boyutuna Yönelik Bulgular (n=150)

Din ve Toplum Boyutu İfadeleri	1		2		3		4		5	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Dini aktivitelere katılacağım.	18	12	24	16	49	32,7	31	20,7	28	18,6
Düzenli olarak toplumsal ve dini hizmetlere katılacağım.	26	17,3	19	12,7	52	34,7	31	20,7	22	14,7
Topluluğumda lider olacağım.	21	14	18	12	37	24,7	35	23,3	39	26

1: Hiç katılmıyorum, 2: Kısmen katılmıyorum, 3: Fikrim yok, 4: Kısmen katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum

4.3. Güvenirlik Analizine Yönelik Bulgular

Bilimsel araştırmalarda ölçme aracının ölçülmek istenen konuyu test etmesinin bir başka yolu olarak genellikle kullanılan Cronbach's Alpha iç tutarlılık kat sayısı yer almaktadır. Ölçme aracının her boyutunun ve ölçme aracının bütünsel olarak tutarlılığının değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen güvenilirlik analiz sonuçları, her bir boyutun ve ölçeğin tamamının yüksek ve iyi bir güven düzeyinde değişen aralıklarda istatistiksel olarak güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir. Aşağıda yer alan Tablo 7'de de çalışmaya ait güvenilirlik analizi sonuçlarına yer verilmiş olup tüm alt boyutlarda ve tüm maddelerde çok yüksek güvenilirlik oranına ulaşılmıştır.

Tablo 7. Güvenirlik Analizlerine Yönelik Bulgular

Ölçek Boyutu	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha
İş ve Eğlence Boyutu	11	0,996
Evlilik ve Aile Boyutu	7	0,982
Sağlık ve Yaşam Boyutu	4	0,978
Din ve Toplum Boyutu	3	0,982
Toplam	25	0,996

5. SONUÇ

Kariyer planlaması bireylerin kendilerini geliştirmesine yakından bağlı olmasıyla beraber, bu sürece faktörlerde büyük önem arz etmektedir. Özünde bireylerin karakterlerinde başlayarak, işle alakalı olan yetilerine ve sürekli yeniliklerin eklenmesiyle meydana gelen yolun tamamıdır. Diğer taraftan kariyer planlaması kurum çalışanlarının belirli bir statüye gelmeleri amacıyla gereken fırsatların neler olduğunu anlamaları ve bu statülerden kendileri için meydana gelecek sonuçları önceden görebilmenin yanı sıra, planladıkları hedeflerin ulaşılabilirliğini belirleyebilmeleri ve bu durumların tamamının gerçekleştirilmesi için gereken yetkinliklerin neler olduğunu fark ettikleri bir süreç olmaktadır. Bireyler kendilerine uygun bir kariyer planlaması yaptıklarında kendilerine uygun meslek gruplarında daha üretken olacaklardır.

Elde edilen bulgular incelendiğinde Z kuşağı bireylerin cinsiyetleriyle kariyer planlamaları anlamında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar din ve toplum boyutunda cinsiyet ile anne eğitim durumuna göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ulaşılan bulgular, literatürdeki Kaya (2012), Bay (2017), Koçer (2019), Karaman ve Efeoğlu (2022), Abalı (2023) ait çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca araştırmada elde edilen bulgular ışığında oturlan ev ile anne eğitim durumu; evlilik aile boyutu ile cinsiyet; din-toplum boyutu ile cinsiyet ve anne eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle hipotezlerin kısmen kabul edildiği söylenebilir.

Bu çalışma, Z kuşağı bireylerin kariyer planlamasının demografik faktörlere göre farklılıklarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Daha iyi bir kariyer planlaması yapılabilmesi amacıyla gelecek kuşaklara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada ulaşılan sonuçlara göre bireylerin kariyer planlaması yaparken annelerin daha fazla rollerinin bulunması sebebiyle anne eğitimlerinin daha iyi koşullara getirilmesi için ülke olarak çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Bu çalışma tek bir okulda ve tek bir ilde yapılması sebebiyle başka araştırmacılar tarafından örnekleme daha geniş tutarak başka illerde ve başka okullarda yaparak karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Abalı, S. (2023). Z Kuşağı ve Kariyer Planlama. Tezsiz Yüksek Lisans Projesi. Pamukkale Üniversitesi SBE Denizli.
- Acar, R. Özdaşlı, K. (2017). Bireysel Kariyer Planlama Yapmanın Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi: SBMYO Öğrenci Üzerine Bir Araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 9 Sayı 21 ss. 301-314.
- Akdemir, A., Gönül Konakay, Harun Demirkaya ve diğerleri (2013). Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi Ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması. Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. Cilt 2 Sayı 2 ss. 11-42.
- Antoniou, E. (2010). Career Planning Process And Its Role İn Human Resource Development. Annals Of The University Of Petros Ani Economics. Volume 10 Issue 2 P. 13-22.
- Bejtkovský, J. (2016). The Current Generations: The Baby Boomers, X, Y And Z İn The Context Of Human Capital Management Of The 21st Century İn Selected Corporations İn The Czech Republic. Littera Scripta Volume 9 Issue 2 P. 25-45.

- Çetinkaya B. K. (2020). X.Y.Z Kuşağı... Peki Ya Ötesi? Çevrimiçi. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/x-y-z-alfa-kusagi-peki-ya-otesi>, Erişim tarihi, 25.03.2025
- Güney, S. (2015). İnsan Kaynakları Yönetimi. 2bs., Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- İlhan, Ü. D. (2019). Kuşaklar Arası Çalışma Değerleri Algısı Ve Örgüte Duygusal Bağlılık: X Ve Y Kuşakları Arasındaki Farklılıklar Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E. İzmir.
- Jones, V., Jung Hyung Jo, Philippe Andre Martin (2007). Future Schools and How Technology can be Used to Support Millennial and Generation-Z Students. ICUT 2007 (Proceedings B, pp. 886-891). 1st International Conference of Ubiquitous Information Technology, 891.
- Moralioğlu, K. A. (2020). Bireysel Kariyer Yönetimine Kalite Odaklı Yaklaşım. Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi. S.B.E. İstanbul.
- Palese, A., G. Pantalı; L. Saiani (2006). The Management Of A The Management Of A With Differing Qualifications A Qualitative Study. The Health Care Manager, Volume 25 Issue 2 P. 173-193.
- Pilavcı, D. (2007). Bilgi Çağında Değişen Kariyer Anlayışı Ve Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Çukurova Üniversitesi. S.B.E. Adana.
- Seçer, B., E. Çınar (2011). Bireycilik Ve Yeni Kariyer Yönelimleri. Yönetim Ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 18 Sayı 2 Ss. 49-62.
- Toruntay, H. (2011). Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi. S.B.E. İstanbul.
- Turner, A. (2015). Generation Z: Technology And Social Interest. The Journal Of Individual Psychology. Volume 71 Issue 2 P. 103-113.
- Ünlü, G.; H. Çiçek (2019). Z Kuşağının Kariyer Beklentileri: Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi. Cilt 22 Sayı 2 Ss. 447-458.
- Weingarten, R.M. (2009). Four Generations, One Workplace: A Gen X-Y Staff Nurse's View of Team Building in the Emergency Department. Journal of Emergency Nursing. 35 27-30. <https://doi.org/10.1016/j.jen.2008.02.017>.
- Zemke, R., C. Raines; B. Filipczak (2013). Generations At Work: Managing The Clash Of Boomers, Gen Xers, And Gen Yers In The Workplace. 2.Bs. New York. American Management Association.

Sosyal Medya Pazarlaması: Gratis Markasının İçerik Analizi

Nagihan Gecekuşu¹ , Nurcan Yücel²

¹ Fırat Üniversitesi, nagihangecekusu@gmail.com

² Fırat Üniversitesi, nyucel@firat.edu.tr

ÖZET

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte dijital pazarlama ve sosyal medyanın hayatımıza girmesi, markaların dijitalleşme süreçlerini hızlandırmıştır. Bu süreç, markaların geleneksel pazarlama yöntemlerini geride bırakarak sosyal medya yöntemlerini kullanmalarını teşvik etmiştir. Sosyal medya yöntemleri ise markaları, dijitalleştirerek tüketici ile etkileşimde kalmalarını sağlamıştır. Böylece sosyal medya yöntemlerini kullanan markalar, pazardaki yoğun rekabet ortamında düşük maliyet avantajı elde ederek tüketicilerle iki yönlü etkileşimi kurmuşlardır. Bu etkileşim tüketicinin markaya katılımını sağlamasında, marka bilincini oluşturmada ve müşteri sadakati geliştirmesinde önemli olmuştur.

Bu kapsamda araştırmanın amacı; kozmetik sektöründe varlığını sürdüren ve sosyal medya üzerinden paylaştığı içerikler ve etkileşimler ile Social Media Awards Turkey SocialBrands Veri Analizi Ödülleri kapsamında 'Mağazalar' kategorisinde 2017-2020 yılları arasında Altın Ödül kazanan Gratis markasının instagram hesabını İçerik Analizi yöntemi ile incelemektir. Gratis markasının instagram hesabı; Ürün Tanıtımları ve Eğitici Bilgiler, Müşteri Yorumları, Kampanyalar ve İndirimler, Etkinlikler olmak üzere dört başlık altında incelenecektir. Araştırmada; Gratis markasının 01.01.2025 ile 31.01.2025 arasındaki instagram paylaşımları ele alınacak ve belirtilen başlıklar altında değerlendirilmektedir. Yapılan içerik analizi sonucunda, Gratis markasının incelenen dönem aralığındaki Instagram paylaşımlarında ağırlıklı olarak ürün tanıtımlarına yer verildiği, bu içeriklerin influencer iş birlikleriyle desteklendiği; müşteri yorumlarına aktif yanıt verildiği; kampanya ve indirim içeriklerinin özellikle Gratis kart sahiplerine yönelik olarak yoğunlaştığı ve etkinlik paylaşımlarının ise sınırlı düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, sosyal medya içeriklerinin marka-tüketici etkileşimini şekillendirme açısından önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, sosyal Medya Pazarlaması, Instagram, İçerik Analizi.

Social Media Marketing: Content Analysis of the Gratis Brand

ABSTRACT

Today, the introduction of digital marketing and social media into our lives with the development of technology has accelerated the digitalization processes of brands. This process has encouraged brands to leave traditional marketing methods behind and use social media methods. Social media methods have digitized brands and enabled them to interact with consumers. Thus, brands using social media methods have established two-way interaction with consumers by gaining a low-cost advantage in an intensely competitive environment in the market. This interaction has been important in ensuring consumer participation in the brand, creating brand awareness and developing customer loyalty.

In this context, the aim of the research is to analyze the Instagram account of Gratis, a brand that continues its presence in the cosmetics industry and won the Gold Award in the 'Stores' category between 2017-2020 within the scope of Social Media Awards Turkey SocialBrands Data Analysis Awards with the content and interactions it shares on social media, using the Content Analysis method. The Instagram account of the Gratis brand will be analyzed under four headings: product promotions and educational information, customer comments, campaigns and discounts, and events. In the research; Gratis brand's Instagram posts between 01.01.2025 and

31.01.2025 will be analyzed and evaluated under the specified headings. As a result of the content analysis, it has been determined that Gratis brand's Instagram posts during the period under review mainly featured product promotions, supported by influencer collaborations, actively responded to customer comments, focused on campaign and discount content especially for Gratis cardholders, and limited event posts. These findings suggest that social media content plays an important role in shaping brand-consumer interaction.

Keywords: Social Media, Social Media Marketing, Instagram, Content Analysis.

GİRİŞ

Teknolojinin gösterdiği hızlı gelişim nedeniyle dijital dünya hız kazanmaktadır (Kazan, 2024, s. 1). Bu hız karşısında her şeyin dijitalleşmesi ile insanların hayatında kolaylıklar sağlanmakta ve yeni gelişen teknolojiler ile teknolojik cihazların ve uygulamaların, insanların yaşam tarzlarını ve alışkanlıklarını değiştirdiği görülmektedir. Bu yeniliklerden biri olan sosyal medya (Açan, 2024, s. 49); bilginin hızlı ve açık bir şekilde aktarılmasına ve paylaşılmasına olanak tanıyan ve kullanıcıyı odak noktasında tutarak, çift yönlü, erişimi kolay, bireysel katılımın yoğunlukta bulunduğu aynı zamanda kullanıcıların doğrudan, hızlı ve kolay bir şekilde birbirleriyle iletişimde bulunabildiği, sanal ortamı ve bu ortamda kullanılan araçların tümünü ifade etmektedir (Begtimur ve Alizade, 2025, s. 270). Sosyal medya sahip olduğu geniş etki alanı, ulaşılabilirlik bakımından hızlı ve kolaylığı, maliyetsizliği ve binlerce kullanıcıya sahip olması ile markaların pazarlama stratejilerinde önemli bir konuma gelmektedir (Özsaatci, 2022, s. 3178). Bu kapsamda sosyal medya, radyo, TV, gazete ve dergi vb. geleneksel medyanın tüketiciler tarafından kullanımını gözle görülür bir şekilde azaltmakta ve son yıllarda tüketicilerin sosyal ve kültürel yaşamlarını etkilemek dışında, markalar tarafından önemli bir pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır (Barutçu ve Tomaş, 2013, s. 6-7).

Günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası durumuna gelen sosyal medya platformları, markaları bu platformlarda sürekli çalışmalarla yönlendirmektedir. Bu bağlamda markalar, interaktif iletişim temelinde çalışmalar yürütmekte ve bu platformlarda var olma vizyonunu sürdürmek adına projeler geliştirmektedir. Markaların, sosyal medya platformlarına yönelik projeleri ile belirlenen tüketici kitlelerine etkin bir biçimde ulaşabilmeleri mümkün olabilmektedir. Sosyal medya sahip olduğu iki yönlü iletişime olanak tanıyan avantajı ile markaların sosyal medya platformları aracılığı ile tüketicinin istekleri ve beklentileri hakkında bilgi edinmeye olanak tanımaktadır. Bu durumun farkındalığına sahip markalar, sosyal medya platformlarını kurumsal bir anlayış ile kullanmakta, ürünün ve hizmetlerinin görsellerini platformlarda paylaşarak tanıtım yaparken tüketici ile interaktif bir iletişimde bulunmaktadırlar (Türten ve Özarslan, 2021, s. 121).

Günlük yaşamın vazgeçilmezi haline gelen sosyal medyanın (Türten ve Özarslan, 2021, s. 121) yanı sıra, kozmetik ürünlerde teknoloji ile birlikte bu vazgeçilmez yapıya dahil olmuştur (Bakayoko, 2022, s.1). Antik çağlardan günümüze kadar, insanların güzel görünme ihtiyacı hissetmesi ile birlikte kozmetik, sıklıkla tercih edilen bir tüketim ürünü konumuna sahip olmuştur (Bakayoko, 2022, s. 1). Ülkemizde genç nüfusun fazlalığı ile kadınların genç ve güzel görünme tutkusu ve erkeklerin kişisel bakımına verdiği önemin artması, çevrimiçi satışın gelişmesi ve doğrudan satışın artması ile birlikte kozmetik sektöründe hızla büyüme görülmektedir (<https://www.ekonomist.com.tr/>). Diğer bir ifadeyle, kozmetik ürünler, ortaya çıktığı dönemden itibaren günümüze kadar teknolojinin gelişmesi ile birlikte yaşamın vazgeçilmez parçası haline gelmekte ve aynı zamanda markaların pazarda sürekli olarak yeni ürünler geliştirmesi ile kalmayıp, rekabetçi olabilmek için yeni teknolojiler kullandıkları da görülmektedir (Bakayoko, 2022, s. 1). Kozmetik sektöründe 2009 yılından itibaren hizmet vermekte olan yerli Gratis markası günümüzde en çok mağazaya sahip olan markalardan biri olmaktadır. Gratis markasının, mağaza sayısı, Türkiye'ye getirdikleri farklı markalar ve benzersiz kampanyalar ile sundukları alışveriş deneyimi ile kozmetik sektöründe farklı olmak için çalıştıklarını ifade etmektedir (<https://www.ekonomist.com.tr/>).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın amacı; sosyal medya platformları kapsamında yaygın bir kullanıma sahip olan Instagram platformunda faaliyet gösteren Gratis markasının 01.01.2025 ve 31.01.2025 tarihleri arasında yaptığı paylaşımların, içerik Analizi yöntemi ile analiz edilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, markanın yapmış olduğu paylaşımlarda kullandığı ürün tanıtımları ve eğitici bilgiler, müşteri yorumları, kampanyalar, etkinlikler çalışmada belirlenmektedir. Araştırmanın bulguları, markaların sosyal medya platformlarını daha verimli, etkin ve stratejik bir biçimde kullanmalarına yardımcı olmak ve markaların platformda etkin bir varlık göstermesine ve tüketiciler ile daha doğru bir şekilde etkileşim kurmalarına yardımcı olması beklenmektedir.

SOSYAL MEDYA

Teknolojinin sahip olduğu dinamik yapısı itibari ile çok hızlı bir şekilde ilerlemesi, internetin kullanım hızını artırmakta ve kullanım alanını genişletmektedir. Bunlarla birlikte hem sosyal alanlarda hem de iş hayatında eski alışkanlıkların ve iş görme şekillerinin çoğunun değişikliğe uğradığı ve bu değişikliklerin günümüze yeni birçok kavram getirdiği görülmektedir. World Wide Web (www), kavramı tam anlamı ile dünya kapsamlı ağ anlamına gelmektedir (Comer, 2004, akt. Marangoz, Yeşildağ, & Arkan Saltık, 2012, s. 59). Web 2.0, sosyal medya platformlarını ve forumları, blogları, yorumları içermektedir. Web 2.0 bilgi paylaşımı yapılmasına imkân tanıyarak birçok bireyi tüketicinin bir parçası haline getirmektedir (Yılmaz, 2021, s. 344). Bu kapsamda, Kaplan (2010) tarafından yapılan bir tanıma göre sosyal medya, Web 2.0'nin ideolojik ve teknolojik altyapısı üzerine kurulan ve katılımcının oluşturduğu içeriğin oluşmasına ve karşılıklı paylaşılmasını sağlayan İnternet temelli platformlar olarak ifade edilmiştir (Kaplan ve Haenlein, 2010, s. 61). Sosyal medya, internet teknolojileri sayesinde bilgi-içerik üretip aynı zamanda bunları kullanıcılara paylaşmaya yarayan uygulamaları kapsayan daha geniş bir kavram olup; başta Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn olmak üzere 13 sosyal ağı içerisinde bulunduran, bloglar, mikrobloggerlar, internet siteleri, içerik paylaşım siteleri, mesajlaşma programları ve forum sitelerinin birleşimi şeklinde tanımlanmıştır (<https://www.siberay.com>). Sosyal medya, bireylerin internet üzerinden fikirlerini, görüşlerini yer ve zaman fark etmeksizin ifade etmesine olanak tanıyan, internetin sahip olduğu multimedya özelliklerini sınırsız bir şekilde kullanım imkânı tanıyan, bunlarla birlikte bireylerin diğer bireyler ile görüş alışverişinde bulunabildikleri ve paylaşımına dayalı interaktif bir ortamın oluşmasını sağlayan geniş tabanlı bir platform olarak tanımlanabilmektedir (Bulunmaz, 2011, s.29). Sosyal medya, bireylerin ve kullanıcıların video ve fotoğraf vb. içerikleri farklı medya ortamlarında yayınlama, paylaşma veya paylaşımlara yorum yaparak etkileşimde bulunmalarını, alışveriş yapmalarını, tartışmalarını ve etkileşim gerçekleştirmelerini sağlayan internette bulunan tüm uygulamaları belirtmesi olarak ifade edilmektedir (Garti, 2022, s. 19).

Bununla birlikte günümüzde kullanılan Sosyal medyanın, televizyon, gazete ve film gibi geleneksel medyalarından farklı olduğu ve temel farkının ise, sosyal medya sitelerinde bireyler tarafından içerik çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu özellik, tüm içeriği kullanıcıların kontrolü dışında ve hemen hemen tüm içeriği yayıncı tarafından oluşturulan geleneksel medyadan farklılık göstermektedir. Sosyal medya sitelerindeki medya içeriği sitede var olan kullanıcıların sayısı oranında büyüyen bir yapıya sahip olmakla birlikte içerik miktarı geleneksel medyaya oranla daha fazla olmaktadır. Ayrıca, geleneksel medyada bilginin yayımlanması için belirli kaynaklara ihtiyaç bulunurken, sosyal medyada bilgiyi yayınlamak veya bilgiye ulaşmak masrafsız ve erişim araçları herkese açıktır. Sosyal medyada geleneksel medyanın aksine bir matbaa yatırımı veya TV yatırımı yapmak için lisansa ihtiyaç duyulmamaktadır (Bostancı, 2010, s.43).

Sosyal medyanın hızlı, güncel ve ucuz olması ile birlikte tüketici ile güvenilirliği temel alan yakın ve uzun süreli bir bağ oluşturulmaktadır. Sosyal medya iletişimi kolaylaştırmakta ve markanın imajını iyileştirmektedir. Bu nedenle, internet ortamı kullanıldıkça tanınma oranı artmakta ve marka imajı itibar kazanmaktadır (Bostancı, 2010, s. 44-46). Ürün ve hizmetlerin satışının ve dağıtımının teşvik edilmesi için interneti bir araç olarak kullanarak devrim yaratan sosyal medya, daha az maliyet ile ve daha etkili çevrimiçi pazarlama fırsatı sunmaktadır. Ayrıca potansiyel müşterileri ile doğrudan temas için yeni yaklaşımlar sunarken, iş ve iletişim stratejisi geliştirmede ilham vermektedir (Drahosova ve Balco, 2017, s.1006).

Sosyal Medya Pazarlaması

Sosyal medyanın gün geçtikçe yaygınlaşması ve bireylerin kullanım oranının giderek artması nedeniyle markaların tüketici ile iletişim kurma şeklini ve böylece tüketicinin markalar, ürün ve hizmetlerle ilişki kurma şeklini de etkilediği görülmektedir (Sheth, 2018, s. 17).

Sosyal medyanın gün geçtikçe gösterdiği gelişim ve kullanım oranının artması, markaların pazarlama, reklam, tanıtım faaliyetlerini gerçekleştirmelerinin zeminini oluşturmuştur. Sosyal medya pazarlama faaliyetlerini kullanan işletmeler, tüketicilere rahat bir şekilde ulaşabilip, dokunabilecek ve iletişim kurabilecek olması, sıcak bir ortam oluşturmaktadır. Böylece, sosyal medya ve pazarlama kavramlarının birlikte kullanılmasına yol açmaktadır (Taşkın, 2015, s. 14).

En basit ve kısa tanımı ile sosyal medya pazarlaması, sosyal medya sitelerinin kullanımı ile internet ortamında görünürlüğü artırmak aynı zamanda mal ve hizmetleri tutundurmak olarak tanımlanabilmektedir (Özgen ve Doymuş, 2013, s. 95). Sosyal medya pazarlaması, sosyal ağlar aracılığıyla pazarlama, sosyal medya platformlarının, blogların ve pazarlama, satış, halkla ilişkiler veya müşteri hizmetleri için diğer çevrimiçi paylaşım araçlarının tüketicilerin yalnızca bir işletme olmanın haricinde işletmelerle etkileşimde bulunmasına olanak tanıyarak kullanılması olarak tanımlanmaktadır. (Kateb, 2013, akt. Acar vd, 2022, s.49).

Sosyal medya pazarlamasını, geleneksel reklam kanallarıyla mümkün olması çok zor olan geniş kitleyle, tüketicinin online sosyal ağlar aracılığı ile sahip oldukları web sitelerini, ürün ve hizmetlerinin tanıtımını yapmak, iletişim kurmak ve bağ kurmak için fırsat tanıyan bir süreç olarak tanımlamaktadır (Tuten, 2008, akt. Özgen ve Doymuş, 2013 s. 96).

Sosyal medya pazarlamasının bir diğer tanımı ise Priansa (2017) tarafından markaların ilişkilerini verimli ve etkili bir şekilde kurmak amacı ile tüketici ihtiyaçlarını daha iyi sağlayan bir pazarlama aracı olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda markalar, sundukları bilgiler ile hedef kitleleri etkileyebilmekte ve daha sonra sunulan bilgiler tüketici tarafından tartışılabilmektedir (Priansa, 2017, akt. Ramadhanty vd., 2020, s.5).

Sosyal medya pazarlaması, dünya genelinde binlerce tüketiciyle saniyeler içinde iletişim kurabilmesi, hedef kitleye doğru bir şekilde ulaşabilmesi ve bunları yaparken maliyetleri düşürmesi gibi özellikleriyle birçok avantaj sağlamaktadır (Garti, 2022, s. 21).

Sosyal medya pazarlaması marka açısından değerlendirildiğinde, yapılan pazarlama faaliyetlerinin nicel verilerle ölçülebilir olması, etkisinin değerlendirilmesi ve markaların doğru kişilere doğru mesajları iletmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Markalar için zor olan hedef kitlenin dikkatini çekmek ve onları paylaşılan içeriklerin görüntülenmesi için ikna etmektir (Kutla, 2021, s. 36). Sosyal medya platformlarının birçok çeşit barındırması, markaların pazarlama stratejilerini hayata geçirmeleri için birçok fırsat sunmaktadır (Akçakara, 2024, s. 15). Böylece markalar, tüketicilere ulaşabilmek için uygun sosyal veya sosyal medya platformlarını seçmekte ve bu platformlarda varlıklarını göstermeye ve devam etmeye çalışmaktadırlar (Kutlay, 2021, s.26). Her sosyal platformun sahip olduğu avantajları ve hitap ettikleri hedef kitleleri farklılık göstermektedir. Bu nedenle markaların, sosyal medya stratejilerini nasıl doğru ve etkin uygulamaları için her sosyal ağı ayrı ayrı incelemek büyük önem taşımaktadır (Akçakara, 2024, s. 15).

Sosyal medya ölçülebilir bir özelliğe sahip olduğundan pazarlamacılara büyük fayda sağlamaktadır. Markalar varlıklarını gösterip devam ettireceği ağları seçerek, paylaşım zaman aralıklarının nasıl olması gerektiğini belirlemeli, bu sosyal medya platformlarında etki yaratabilecek kişiler ile iş birliklerini seçmeleri veya yapacakları paylaşımların içeriklerini belirlemek, almaları gereken önemli kararlar olarak sıralanmaktadır. Sosyal medya platformlarının paylaşılan her içeriğe gelen etkileşim (beğenme sayısı, izlenme oranları, sayfaların tıklanma sayısı ve aynı zamanda ziyaret edilme sıklığı) bir veri niteliği taşımaktadır. Böylece, pazarlama stratejilerini etkileyen önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu elde edilen bilgiler eşliğinde markalar pazarlama stratejilerine yön vererek sosyal medyadaki mevcut durumunu sağlamlaştırmaktadır. Bu doğrultuda sosyal medya sadece markalara markalarının bilgilendirmesini yapmak gibi bir amaç ile sınırlı olmadıklarının farkına varmalarının önemini vurgulamaktadır (Nair, 2011, akt. Kutlay, 2021, s. 36-37).

Sosyal medya pazarlamasına tüketici tarafından değerlendirildiğinde ise; başarılı bir sosyal medya pazarlamasında atılacak ilk adımlara değinerek bahsedilmektedir. Akçakara (2024) markaların pazarda rekabetin yoğun olduğu sosyal medyada atılacak öncelikli adımların, tüketicilerin aradığı mala veya hizmetlere hızlı bir şekilde erişebildiği, detaylarını kolaylıkla inceleyebileceği, malın ve hizmetlerin karşılaştırmasının rahatlıkla yapılabileceği, tüm bunların yanı sıra diğer tüketiciler ve markalarla kolay bir şekilde etkileşime geçebileceği pazarlama faaliyetlerinde etkili ve başarılı strateji belirlemesi olduğunu ifade etmektedir (s. 15). Bu doğrultuda sosyal medyanın iki yönlü bir iletişim sağladığı görülmektedir. Tüketici açısından istediği ve aradığı ürüne ve hizmete hızlı bir şekilde ulaşarak alternatif marka arayışına girebilmekte ve ayrıca marka hakkında bilgi edinebilmektedir. Ayrıca, satın alma sonrasına kadar tüm karar verme aşamalarını etkileyebilmektedir. Tüketiciler bu ortamda ürün hakkında fikirlerini dile getirmekte ve diğer kullanıcılarla paylaşmaktadır. Bu paylaşımlar, diğer tüketicilere ulaşarak ücretsiz bir şekilde bilgilendirme sağlamaktadır. Böylece hem tüketici avantaj elde ederken hem de markalar daha az çaba ve düşük maliyet ile ürünlerinin ve hizmetlerinin bilgilerini birçok tüketiciye iletmiş olmaktadır (Argan ve Argan, 2006, s. 233).

Bu doğrultuda, çalışmanın amacı itibari ile ele alınacak olan sosyal medya platformlarından Instagram aşağıda kısaca açıklanacaktır.

Instagram

6 Ekim 2010 yılında Kevin ve Mike Krieger tarafından kurulan Instagram uygulaması, ücret vermeden fotoğraf veya video paylaşma uygulaması olarak kurulmuştur. Nisan 2012'de Facebook tarafından 1 milyon dolara satın alınan Instagram, ilk kurulduğu dönemde kullanıcılarına fotoğrafları üzerinde dijital filtre kullanma imkânı sağlayarak Instagram da dahil diğer sosyal medya yöntemlerinde paylaşma imkânı sunmuştur. Facebook, Instagram'ı satın almadan önce Instagram'ın 30 milyon kullanıcısının olduğu görülmüştür (Turna ve Acar, 2020, s. 1122-1123). Dünyanın en büyük sosyal medya platformları

arasına aylık 2 milyar aktif kullanıcı sayısı ile yer edinmeyi başarmıştır. Ayrıca Instagram, 2023 yılında influencer pazarlama platformu olarak en popüler konuma sahip olmuştur ve pazarlamacıların kullanım oranı ise %76'dır (<https://www.omnicoreagency.com/tr>). Meta'nın reklam araçlarında yayınlanan bilgi itibari ile Instagram 2024 yılı başında Türkiye'de 57,10 milyon kullanıcıya sahip olmaktadır. YouTube platformundan sonra yer edinerek ikinci en büyük sosyal medya platformu olmaktadır. Markanın sürekli olarak yenilenen verilerine bakıldığında, yılbaşı Instagram'ın Türkiye'deki erişimi toplam nüfusun yüzde 66,4'üne eşit görülmektedir (<https://datareportal.com/tr>).

Yukarıda verilen bilgiler, Instagram'ın tarihi ve kullanıcı tabanının büyüklüğünü yansıtmaktadır. Bu platformun içeriğini ve nasıl işlediği konusunda bir tanım yapmak faydalı olacaktır. Instagram, kullanıcı rollerini gönderici ve takipçi olarak ikiye ayırmaktadır. Bir gönderici, Instagram hesabının sahibi konumundadır ve hesaplarında yeni bir resim veya gönderi yayınlama hakkına sadece onlar sahiptir. Takipçi, bir göndericinin hesabına abone olan ve resim ve video (güncellemeler) alan kişidir. Bu kapsamda Instagram, takipçilerin yorum yapma imkanına sahip olduğu veya olmadığı bir başlıkla metinsel olarak etiketlenen veya etiketlenemeyen, resim ve videoların yüklenmesine ve paylaşılmasına odaklanan bir platformdur (Russmann ve Svensson, 2016, s.3).

Instagram'ın kullanıcılara sunduğu deneyimler aşağıda kısaca açıklanmaktadır (Başkale, 2021, s. 10);

Gönderi; Gönderiler kalıcı olarak belirli bir süre olmadan (kullanıcının tercihiyle silinebilir) yapılan paylaşımlardır. Gönderide video paylaşımı ise maksimum 15 saniye olmaktadır. Gönderilerin altına istenilen not yazılabilmektedir.

Hikâye (Story); Kullanıcılar hesaplarında sadece 24 saat süre ile yayınlatabildikleri ve hikayelerinde etiket, efekt, müzik, fotoğraf veya video eklemeleridir. Bu özellik Snapchat uygulamasına rakip olarak tasarlanmıştır.

Reels: Bu özellik ise sadece 15 saniye olacak şekilde, çeşitli video, ses veya efekt paylaşımlarını ifade etmektedir. Bu özellik ise TikTok uygulamasına rakip olarak tasarlandığı bilinmektedir.

Igtv: Igtv özelliği kullanıcılara tam ekran formatında 1 saate kadar uzun video veya videolu içerik paylaşabilme olanağı tanımaktadır. Bu özellik YouTube uygulamasına rakip olarak eklendiği bilinmektedir.

Tüm bu özelliklerin yanı sıra Instagram kullanıcılara canlı yayın, ilgi alanına özel olarak "Keşfet", özel mesaj kutusu (DM) gibi zenginleştirilmiş özellikler sunmaktadır (<https://www.turk.net/>).

Facebook, X, YouTube dijital reklamcılık alanında yaygın sosyal medya platformları arasında ön sıralarda yer almaktadır. Instagram ise, görsel açıdan ağırlıklı ve etkileşim seviyesinin yüksek olması itibari ile markalar için birçok avantaj barındıran bir seçenek olmaktadır. Dijital reklam kampanyalarını hayata geçirirken, hedef kitle ile etkileşimi daha etkili ve kolay haline getiren Instagram, tüketiciyi ve markaları bir bütün haline getirmektedir. Bu kapsamda markaların başarılı dijital reklam kampanyaları, markalar ve tüketici arasında etkileşim ve iletişim odaklı ilerlemektedir. Diğer bir ifadeyle Instagram tüketiciler için iki yönlü bir fayda ortamı sağlarken, markalar için önemli bir platform durumuna gelmektedir (Vodinalı ve Aykaç, 202, s. 180).

Markalar, Instagram platformunda, tüketici ile etkili ilişki kurmayı başardığı zaman sadık bir tüketici kitlesini markaya çekmekte ve güven duygusu oluşturabilmektedir. Böylece marka, tüketici paylaşımlarını gözlemleyerek neleri takip ettiğini, neleri beğendiğini ve tüketicinin neye ilgisinin oluştuğunun bilgisine ulaşabilmekte ve bu bilgiler sonucunda tüketiciye uygun içerikler hazırlayabilmektedir (Kutlay, 2021, s. 32-33).

Instagram platformunun görsel odaklı doğası ile markalar marka hikâyelerini farklı şekillerde paylaşımlarına ve iletmelerine fırsat sunmaktadır. Markalar, dil engelinin dahada azaldığı resim ve video kullanım seçeneği sayesinde hedef kitleleriyle etkileşim kurma imkânına sahip olmaktadır. Böylece markalar, Instagram'daki görsel veya videolu içeriklerin kelimelerin kısmen yapabileceği bir etki anlamı taşımaktadır (Singh, 2020, s. 379).

Küçük-Orta büyüklükteki işletmeler, bireysel satıcılar, Instagram'ın düşük maliyetli reklam aracı olması avantajı ile küresel hedef kitlelere kısa sürede ve kolay bir şekilde ulaşabilme imkânı sağlayarak Instagram'ı etkili pazarlama, tanıtım ve satış platformu olarak görmektedir. Hazır giyim markaları olmak üzere markalar ürünlerini fotoğraf ve video paylaşımlarını yaparak kampanya, indirim, çekiliş gibi etkinlikler ile destekleyerek bu platformun tercih oranını yükseltmektedir. Instagram'ın sahip olduğu özellikler aracılığıyla potansiyel tüketici ile iletişim oluşturup fayda sağlamaya devam ettikçe, Instagram ticaret anlamında önemli bir noktaya gelmektedir (Başkale, 2021, s. 13).

Gratis

Gratis, ilk mağazasını 17 Temmuz 2009'da Metrocity Avm' de açmıştır. Gratis; 2009 yılından bu yana her yıl büyüyerek 79 ilde, 600'ün üzerinde mağazasıyla faaliyet göstermektedir. Kozmetik, cilt bakım, saç bakım ve kişisel bakım alanında 30.000'den

fazla ürünü tüketici ile buluşturmakta ve Türkiye'nin 1 numaralı kişisel bakım markası konumundadır. Gratis, Türkiye'de doğmuş ve büyümekte olan perakende markasıdır. Sergilediği yenilikçi ve dinamik duruş ile sahip olduğu ileri teknolojik alt yapısıyla, uzmanlaşmış mağazacılık anlayışıyla, hesaplı ürün ve marka çeşitliliği sunuyor olması Gratis'i tüketicilerin tercih ettiği perakende markalarından biri konumuna getirmiştir. Gratis'in "Güzel Bak Kendine" mottosu ile amacı; tüketiciye hızlı ve rahat alışveriş imkânı sunarak tüketiciye kolay ulaşılabilir olmak, temel kişisel bakım ihtiyaçlarının yanı sıra tüketiciye heyecan veren yeni markalar ve ürünler ile tüketicinin mutluluğuna katkı sağlamak, kişiye özel alışveriş deneyimi sunan bir perakende zinciri haline gelmektir (Topraktepe, 2020, s. 84-85).

Gratis markası, Marketing Türkiye ve BoomSonar iş birliği ile yapılan Brandverse Awards'ın SocialBrands Veri Analitiği Bölümü'nde 50.000'den fazla sosyal medya marka hesabı SocialBrands Endeksi'ne göre analitik bir incelemeye alınmıştır. 1 Nisan 2022-1 Nisan 2023 döneminde markaların (takipçi sayısı-artışı, paylaşım sayısı, paylaşım türü, etkileşimleri ve etkileşim türleri gibi) birbirinden farklı veriler incelenmiştir. Sonuç itibarı ile Mağazalar Kategorisinde Brandverse Awards'ın SocialBrands Veri Analitiği Bölümü'nde altın ödüle layık görülmüştür (<https://www.aa.com.tr/tr>). Bununla birlikte Gratis SocialBrands Veri Analizi Ödülleri kapsamında 'Mağazalar' kategorisinde (2017, 2018, 2019, 2020) 4 yıl Altın Ödül Kazanmıştır (<https://tr.wikipedia.org>).

Gratis sosyal medya yönetimi ile de ön planda durmaktadır. Tüketicilerin beğenini kazanmaya devam ederken, 2023 yılı itibarı ile Instagram'da 3,7 milyon takipçiye ulaşmışken, Facebook'ta 2,1 milyon takipçiye ulaşmıştır (<https://www.aa.com.tr/tr>). Gratis, Tech Brands Turkey kapsamında Nielsen Türkiye tarafından 2. defa yapılan Türkiye'nin en teknolojik markaları araştırmasında; 'Kişisel Bakım Sektörü' kategorisinde, Türkiye genelinde tüketicilerin cevapları doğrultusunda rakiplerini arka planda bırakarak 1'ncilik ödülünün sahibi oldu. Aynı zamanda 'Tech Brands Turkey' ödülü ile Türkiye'nin en teknolojik markaları arasındaki yerini alarak, teknolojik gelişimleri hizmetlerine entegre ederek çevrimiçi mağazası ile aralıksız alışveriş hizmeti sunmaktadır (<https://www.aa.com.tr/tr>).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnternetin hızla geliştiği günümüzde tüm bireylerin hayatının merkezine aldığı sosyal medya platformları yaygın bir kullanıma sahip olmaktadır. Bu yaygın kullanımın getirdiği zorunluluk ile faaliyet gösteren markalar, başarıyı artık sosyal medya platformları ile ilişkilendirmeye ve bu platformlara katılmaya karar vermektedirler. Bunun sebebinin ise, sosyal medya platformlarının beraberinde getirdiği avantajlar oluşturmaktadır. Markalar bu platformlar sayesinde tüketici ile ürünlerinin ve hizmetlerinin bilgilerini, hızlı, maliyetsiz, kolay bir şekilde etkileşim kurabilmektedir. Dolayısıyla, markaların yapmış oldukları paylaşım özellikleri önem kazanmaktadır. Bu kapsamda bu araştırmanın amacı; Dünya çapında yaygın bir kullanıma sahip olan Instagram'ı, aktif olarak kullanan Gratis markasının Instagram'da kullandıkları pazarlama faaliyetlerine yönelik davranışlarının içerik analizinin yapılmasıdır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı; markanın Instagram paylaşımlarının içerik unsurlarını açığa çıkarmaktır. Bu araştırma, markanın sosyal medya platformunda paylaşımlarının içerik yaklaşımını daha iyi anlatırken, markanın tüketiciye nasıl ulaştığını, müşteri etkileşimini nasıl arttırdığını ve pazarlama stratejilerinin etkinliğini değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırma Yöntemi ve Kısıtlılıkları

Araştırmanın yöntemi olarak, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmaktadır. İçerik analizi yönteminin seçilme nedeni ise, Gratis'in Instagram paylaşımlarının içeriksel ve biçimsel öğelerini analiz edilmesinde uygun bir araştırma yöntemi olarak görülmektedir. Gratis markasının Instagram hesabı; Ürün Tanıtımları ve Eğitici Bilgiler, Müşteri Yorumları, Kampanyalar ve İndirimler, Etkinlikler olmak üzere dört başlık altında incelenecektir. Bu kategoriler oluşturulurken;

Ürün Tanıtımları ve Eğitici Bilgiler kriteri, Nacar ve Burnaz (2011)'dan,

Müşteri yorumları: Bu kriter, Çiçek vd. (2010)'den,

Kampanyalar ve İndirimler kriteri, Elden ve Özdem'den (2015) yararlanarak geliştiren Bazarıcı (2017)'den, indirim ve diğer teklifler Perry ve Bodkin'in (2000) çalışmalarıdan,

Etkinlikler kriteri; Yeniçiftçi (2016, s. 105-106) 'dan alınarak tarafımızca uyarlanmıştır.

Bununla birlikte çalışmada kullanılacak olan veriler, 01.01.2025 ve 31.01.2025 tarihleri arasında Instagram'da yapılan paylaşımlardan elde edilecektir. Ayrıca, Instagram'ın doğası gereği görsel açıdan yoğun olması ve etkileşim seviyesinin yüksek olması itibarı ile çalışmada sadece Instagram paylaşımlarına odaklanılmış, diğer sosyal medya platformları değerlendiril-

meve alınmamıştır. Ayrıca, çalışmada sadece 01.01.2025 ve 31.01.2025 tarihi arasında yapılan paylaşımlar analiz edilmiştir. Çalışmanın sadece Instagram üzerinden ele alınması ve belirli bir tarih aralığındaki verileri analize tabi tutulması kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır.

Bulgular ve Tartışma

Yapılan içerik analizi ile sayısal veriler ve yorumlamalar aşağıda yer alan kategoriler ve tablo içerisinde sunulmaktadır. Sayısal verilere ait bilgiler Tablo.1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Kategorilerin Sayısal Verilerine ilişkin Bulgular

KATEGORİLER	SAYI	YÜZDE %
Ürün tanıtımları ve Eğitici Bilgiler	17	8,99
Kampanya ve İndirimler	106	56,08
Etkinlikler	2	1,06
Diğer	64	33,86
Toplam	189	100

Ürün Tanıtımları ve Eğitici Bilgiler

Yapılan içerik analizi ile markanın ürün tanıtımları ve eğitici bilgiler kapsamında birçok paylaşım yaptığı görülmektedir. Bu paylaşımın büyük bir kısmı ürün tanıtımı içerdiği tespit edilmiştir. Toplamda ise ürün tanıtımları ve eğitici bilgiler kapsamında 17 paylaşım tespit edilmiştir. Marka, bazı videolar ile ürün etkisini gösteren paylaşımlar yaptıkları gözlemlenmiştir. Yapılan paylaşımlar sonucunda, influencer'ların ürünleri kullanarak video içerikleri ürettikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca, paylaşımlarda bazı videoların yeni marka tanıtımı ve ürün bilgisi yaptıkları gözlemlenmiştir. Bazı paylaşımların Gratis'in kendi markasına ait olan ürünleri, influencer aracılığıyla tanıttıkları ve paylaştıkları görülmektedir. Bunlarla birlikte, Kore markası ürünleri influencer iş birlikleriyle tanıtımı yapıldığı görülmektedir.

Yapılan bazı gönderilerin, ürünün sağladığı yarara dair bilgilendirme amacı taşıdığı görülmektedir. Bazı video paylaşımları ile ürün seti bilgilerini paylaşım amacı taşıdığı görülmektedir, diğer paylaşımlarda ise ürün özellikleri hakkında bilgi sunmak amaçlandığı görülmektedir. Gratis'in kendi markasına ait ürünler için "renkli", "eğlenceli", "özgün" ve "özgür" gibi kavramlar kodlanarak yapılan bir video paylaşımı da dikkat çekmektedir. Ayrıca, Gratis Beauty şubelerinde influencer'lar aracılığıyla gerçekleştirilen cilt bakım ve el bakım deneyimlerini detaylı şekilde aktaran video paylaşımlarına yer verildiği görülmektedir.

Bir diğer paylaşım ise, Gratis'in kendi markası olan Beaulis'in ürünlerini içeren bir influencer makyaj videosunu olmaktadır. Gönderiler, ürün özellik bilgisi, ürün çeşitleri ve yeni gelen ürün gönderilerine ilişkin paylaşımların öne çıktığı görülmektedir. Ürün tanıtımı bilgisi aynı zamanda uygulama sırası, yeni getirilecek ürün haberi yapılan paylaşımlarda görülmektedir.

Müşteri Yorumları

İnceleme müşteri yorumları kapsamında değerlendirildiğinde, yorumların genel olarak indirim isteklerinden, kullanıcıların ürün hakkında birbirleri ile iletişim kurmasından ve sipariş süreçlerine yönelik sorulan sorulardan oluştuğu görülmektedir. Ürünlere yönelik yapılan yorumların çoğunluğu, ürüne beğeni ifadeleri, emoji veya kısa tepkilerle memnuniyet dile getirme, ürün fiyatına yönelik sorular, şubede ürün bulunmamasına yönelik şikâyet yorumları ve "ne zaman mağazada bulunur" gibi ürün erişimine yönelik sorular görülmektedir. Ayrıca ürünün stokta olmamasına yönelik yorumlar, yapılan ürün duyuru paylaşımına sevinç ya da bekleme ifadelerini içeren yorumlar, ürüne olan sevgiyi dile getiren yorumlar gözlemlenmektedir. Bunlarla birlikte bazı gönderilerde eleştiri yorumları, beğenmeme yorumlarının da olduğu gözlemlenmiştir.

Yorumların detaylı incelenmesi ile kullanıcıların sanal kart talebi, fiyat bilgisine yönelik sorular, ürünün ne zaman geleceğine dair yorumlar ve çekilişe dair yapılan paylaşıma gelen yorumların, genel itibarı ile Gratis tarafından cevaplandırıldığı görülmektedir. Bazı memnuniyet içerikli yorumlara karşılık olarak ise Gratis'in kullanıcıdan paylaşım izni talep ettiği ve bu iznin alınmasının ardından memnuniyet içerikli yorumların kendi paylaşımlarında kullanılacağı görülmektedir.

Kampanya ve İndirimler

Kampanya ve İndirimler dikkate alındığında, 22.01.2025 ve 23.01.2025 tarihleri haricinde her gün paylaşım yapıldığı görülmektedir. Kampanya ve İndirimler kapsamında paylaşım sayısına bakıldığında, 106 paylaşım yapıldığı görülmektedir. Bu

paylaşımlar video veya fotoğraf formatında gerçekleştirilmektedir. Gratis'in kampanya ve indirimlerini sadece Gratis Kart'a özel olduğunu belirterek duyuru yaptığı görülmektedir. Gratis Kart'a özel olarak yapıldığı belirtilmeden yapılan sadece bir paylaşım bulunmaktadır. Söz konusu paylaşım, "31 Ocak'ta Gratis mağazalarında geçerlidir. 250 TL ve üzeri alışverişe makyaj ürünlerine %10 indirim." ifadesiyle, 31.01.2025 tarihinde tek Gratis Kart'a özel olduğu belirtilmeden indirim haberini duyurduğu görülmektedir.

İnceleme sürecinde, en çok indirim paylaşımının 31.01.2025 tarihinde yapıldığı ve bu tarihte toplam 18 farklı paylaşım gerçekleştirildiği görülmektedir. Kampanya içerikleri ise, indirimlere oranla daha sınırlı sayıda yer almakta olup, genellikle "3 al 2 öde" şeklindeki kampanyalardan oluşmaktadır.

Etkinlikler

Yapılan incelemede, etkinlikler kapsamında daha önce gerçekleştirilen bir çekilişin sonucu olarak 20.01.2025 tarihinde kazananların açıklanmıştır. Diğer etkinlik olarak ise, Gratis şubelerinde müşteriler ile gerçekleştirilen röportajlar ve Sevgililer Günü için düzenlenen hediye dağıtımına ilişkin videoların yayınlandığı görülmüştür. 01.01.2025 ve 31.01.2025 tarihleri arasında yapılan inceleme sonucunda, bahsi geçen iki etkinlik kapsamında paylaşım yapıldığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Her geçen gün sosyal medya daha önemli bir konuma gelmektedir. Bu durum karşısında markalar, pazardaki faaliyetlerini sürdürebilmek adına günümüzün getirdiği yeniliklere uyum sağlayarak tüketici ile ilişkilerini geliştirmeye ve sosyal medya platformlarındaki etkinliklerini geliştirmeye odaklanmaktadır. Bu araştırmada, 01.01.2025 ile 31.01.2025 tarihleri arasında Gratis markasının Instagram platformunda gerçekleştirdiği paylaşımları analiz etmektedir. İçerik analizi yöntemi kullanılmakta ve ürün tanıtımları ve eğitici bilgiler, müşteri yorumları, kampanyalar-indirimler ve etkinlikler olmak üzere dört kategoride inceleme yapılmaktadır.

Sonuç olarak markanın yaptığı paylaşımlarda; ağırlıklı olarak ürün tanıtımına yer verdiğini ve bu paylaşımları influencer iş birlikleri ile birlikte etkin bir şekilde yürüttüğü görülmektedir. Müşteri yorumları kategorisinde ise, kullanıcı yorumlarına aktif yanıt verilme çabası ve kullanıcıların memnuniyetlerinin desteklenip paylaşmaya özen gösterildiği görülmektedir. Kampanya ve indirim kategorisi incelendiğinde, paylaşımlarının sıklığının indirimler üzerinde olduğu dikkat çekerken, bu içeriklerin bir gün haricinde tamamının Gratis Kart sahiplerine yönelik olduğu görülmektedir. Etkinlik kategorisinde ise, paylaşımlarının sınırlı sayıda olduğu ve daha çok çekiliş sonuçları ve mağaza içi etkinliklere ilişkin etkinlik ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu bulgular sonucunda, markanın sosyal medya platformunu pazarlama aracı olarak ne kadar etkin ve ne şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Araştırmanın kapsamı yalnızca 01.01.2025-31.01.2025 tarihleri arasında yapılan Instagram paylaşımları ile sınırlı tutulmuş, diğer sosyal medya platformları çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu durum araştırmanın kısıtını oluşturmaktadır. Bununla birlikte elde edilen bulgular, sosyal medya içeriklerinin markaların tüketiciyle etkileşim kurmalarındaki rolünü ortaya koymakta ve sosyal medya pazarlamasının stratejik önemine ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda, yapılacak olan çalışmalarda diğer sosyal medya platformlarının da dahil edilerek analiz süreci kapsamlı tutulabilir. Seçilen platform veya platformlarda yapılan paylaşımların karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi ve bu analiz süresinin daha uzun tutularak gerçekleştirilmesi, pazarlama stratejilerinin ve tüketici etkileşim dinamiklerinin daha etkili anlaşılmasına fayda sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Açan, B. (2024). Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Türleri. *Turkish Journal of Marketing Research*, 3(1), 46-66.
- Acar, R. (2019). *Sosyal Medya Pazarlaması: Instagram Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Acar, S. C., & Torlak, Ö. (2011). Algılanan Sosyal Medya Pazarlamasının Tüketicinin Satın Alma Davranışına Etkisi: Bir Derleme Çalışması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 6(11), 46-61.
- Akçakara, H. (2024). *Çevrimiçi Sosyal Medya Pazarlamasında Algılanan Değerin Satın Alma Niyetine Etkisi ve Duygusal Tatminin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma: Instagram Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. İstanbul Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Argan, M., & Tokay Argan, M. (2006). Viral Pazarlama veya İnternet Üzerinde Ağızdan Ağıza Reklam: Kuramsal Bir Çerçeve, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 231-250.

- Bakayoko, N.N.M. (2022). *Yeni Ürün Geliştirme ve İşletmelerin Rekabet Gücü: Kozmetik Endüstrisi Örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Barutçu, S., & Tomaş, M. (2013). Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 5-24.
- Başkale, İ. (2021). *Sosyal Medya Pazarlaması: Instagram Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi. Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Begtimur, M. E., & Alizade, P. (2024). THY'nin Sosyal Medya Pazarlama Aktivitelerinin Marka Güveni ve Marka Tercihi Üzerindeki Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 269-284.
- Bostancı, M. (2010). *Sosyal medyanın gelişimi ve iletişim fakültesi öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları*. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çiçek, H., Demirel, M., Onat, O. (2010). *İşletmelerin Web Sitelerinin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma: Burdur Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15 (2), 187 – 206
- Drahošová, M., & Balco, P. (2017). The Analysis of advantages and disadvantages of use of social media in European Union. *Procedia Computer Science*, 109, 1005-1009.
- Faci, N., Maamar, Z., Burégio, V., Ugljanin, E., & Benslimane, D. (2017). Web 2.0 Applications in the Workplace: How to Ensure Their Proper Use?. *Computers in Industry*, 88, 1-11.
- Garti, A. (2022). *Analyzing The Effect of Social Media Marketing Channels on Moroccan Consumer Behavior for The Buying Decision Process After the Pandemic*. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jiménez, M. Á. S., Carmona, D. G., & Moral, M. M. (2024). Evolution of the Impact of Social Media in Hospitality: A Bibliometric Analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*, 31, 100868.
- Kaplan AM, Haenlein M (2010) Users of The World, Unite the Challenges and Opportunities of Social Media, *Bus Horiz* 53(1), 59-68.
- Kazan, Ş. Ş. (2024). *Dijital Pazarlama Yetenekleri ve İhracat Pazar Yöneliminin İhracat Performansı ile İlişkisi: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kurt, Ş.K. (2021). Sosyal ağ siteleri: Tanım, tarih ve araştırmalar, *Yeni Medya*, 11, 138-157.
- Kutlay, E. (2021). *Mobil Uygulamalarda Sosyal Medya Pazarlamasının Marka Değeri Üzerine Etkisi: "Funimate" Mobil Uygulaması Instagram Hesabı Örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Marangoz, M., Yeşildağ, B., & Saltık, İ. A. (2012). E-Ticaret İşletmelerinin Web ve Sosyal Ağ Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 3(2), 53-78.
- Nacar, R., & Burnaz, S. (2011). A Cultural Content Analysis Of Multinational Companies' Web Sites. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 14(3), 274-288.
- Özgen, E., & Doymuş, H. (2013). Sosyal Medya Pazarlamasında Farklılaştırıcı Bir Unsor Olarak İçerik Yönetimi Konusuna İletişimsel Bir Yaklaşım. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 4 (10), 91-103.
- Ozsaatci, F. G. B. (2022). Sosyal Medya Pazarlaması Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(4), 3177-3192.
- Perry, M., & Bodkin, C. (2000). Content Analysis of Fortune 100 Company Web Sites, *Corporate Communications: an international journal*, 5(2), 87-97.
- Ramadhanty, P., & Malau, R. M. U. (2020). Pengaruh Social Media Marketing Content Instagram@ kedaikopikulo Terhadap Sikap Konsumen. *Linimasa: Jurnal Ilmu Komunikasi*, 3(2), 1-15.
- Russmann, U., & Svensson, J. (2016). Studying Organizations on Instagram. *Information*, 7(4), 58.
- Sheth, J. N. (2018). How Social Media Will Impact Marketing Media. *Social Media Marketing: Emerging Concepts and Applications*, 3-18, 17.
- Singh, M. (2020). Instagram Marketing: The Ultimate Marketing Strategy. *International Journal of Advance and Innovative Research*, 7(1), 379-382.
- Taşkın, T. (2015). *Sosyal Medya Pazarlama Faaliyetlerinin Tüketicilerin Marka Bilinirliğine Etkisi Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma*. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topraktepe, G. (2020). *Türk Kozmetik Markalarının Influencer Pazarlaması İle Youtube Mecrasında 18-35 Yaş Aralığı Genç-Yetişkin Kadın Tüketicilere Yönelik Marka Tanıtım Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Reklamcılık ve Marka İletişimi Yönetimi Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Turna, G. B., & Rukiye, A. C. A. R. (2020). Sosyal Medya Pazarlaması: Instagram Örneği. *International Journal of Social, Political and Economic Research*, 7(4), 1121-1136.
- Türten, B., & Özarslan, C. (2021). Türkiye'de Markaların Sosyal Medya Kullanımı: En Değerli 10 Markanın Instagram İçeriklerinin İncelenmesi. *International Journal of Communication and Media Research*, 1(2), 120-146.

- Vodinalı, S., & Aykaç, Ö. S. (2024). *Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya*. Özgür Yayınları. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub621.c2682>
- Yeniçifti, N. T. (2016). Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim*, 9(2), 92-115.
- Yılmaz, Ö. (2021). WEB 1.0, 2.0, 3.0 ve 4.0'ın Tarihi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 351-359.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Aslam, S. (2024, 30 Mayıs). Instagram by the numbers: Stats, demographics ve fun facts. Elde edilen bilgiler <https://www.omnicoreagency.com/> adresinden edinilmiştir.
- Kemp, S. (2024, 23 Şubat). Digital 2024: 10 Şubat 2025 tarihinde <https://datareportal.com/reports/digital-2024-turkey> adresinden edinilmiştir.
- Anadolu Ajansı, 2023 yılında yaptığı açıklamaya dair bilgi: <https://www.aa.com.tr/tr/isdunyasi/sirketler/brandverse-awards-tan-gratis-e-odul/680854> adresinden 10 Şubat tarihinde elde edilmiştir.
- Anadolu Ajansı 2021 verileri, <https://www.aa.com.tr/tr/isdunyasi/hizmet/gratis-2nci-kez-kisisel-bakim-sektorunun-en-teknolojik-markasi-secildi/662867> adresinden elde edilmiştir.
- Bozkuş ve Yılmaz, 2018 verileri, <https://www.ekonomist.com.tr/makale/kozmetikte-buyume-zamani-5354> adresinden 10 Şubat tarihinde elde edilmiştir.
- Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (t.y.). Sosyal Medya Bağımlılığı. 28 Şubat 2025 tarihinde <https://www.siberay.com/sosyal-medya-bagimligi> adresinden edinilmiştir.
- Gratis markasına ait bilgiler 19 Şubat tarihinde (<https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/hizmet/sosyal-medyanin-altin-odulu-4-yildir-gratis-in-oluyor/660243>) adresinden elde edilmiştir.
- Turknet (2023, Mayıs). Instagram rehberi: Nedir? Nasıl kullanılır ve ne işe yarar? 01 Ocak 2025 tarihinde <https://www.turk.net/blog/instagram-rehberi-nedir-nasil-kullanilir-ve-ne-ise-yarar/> adresinden edinilmiştir.

Türkiye’de Gıda Ürünleri İmalatı Yapan Firmaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması Üzerine Bir Araştırma

İsmet Bolat¹

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ibolat@ksu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından belirlenen Türkiye'nin ikinci en büyük 500 sanayi kuruluşu arasında yer alan gıda ürünleri imalatı yapan firmaların finansal performansını 2020-2023 yılları arasında karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma, belirlenen gıda imalatı firmalarına ait finansal raporlar ve yıllık bilançolar üzerinden toplanan verilerle gerçekleştirilmiştir. Analiz yöntemi olarak Veri Zarflama Analizi (VZA) kullanılarak, girdik odaklı ve ölçeğe göre değişken getiri (BCC-I) varsayımı altında bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada girdiler aktif toplam ve özkaynaklar olarak belirlenirken, çıktılar net satışlar olarak belirlenmiştir. Verilerine erişilen 10 büyük gıda firması bu araştırmaya dahil edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye'deki gıda sektörü firmalarının mali yapılarını, rekabetçi konumlarını ve büyüme potansiyellerini daha iyi anlamaya olanak tanımaktadır. Ayrıca, firmaların mali performans farklılıklarının nedenleri üzerine yapılan tartışmalar, sektördeki genel dinamikleri ve rekabet koşullarını aydınlatan önemli bilgiler vermektedir. Araştırmanın çıktıları, yatırımcılar ve yöneticiler için finansal karar verme süreçlerinde faydalı bilgiler sağlayarak, sektördeki firmalara finansal açıdan ve sektördeki rekabet durumunu göstermesi açısından önemlidir. Sonuç olarak, gıda ürünleri imalatı yapan firmaların finansal performanslarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, sektördeki gelişmelerin ve değişimlerin izlenmesi firmalar için bir veri tabanı oluşturarak, firmaların uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma firmaların sadece ekonomik verimliliklerini incelememekte aynı zamanda faaliyette bulundukları gıda sektörü içinde firmaların göstermiş oldukları finansal performans sonuçlarına göre de bir sıralama imkanı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Sanayi Odası, Gıda İmalatı Firmaları, Veri Zarflama Analizi (VZA).

A Study on the Comparison of Financial Performance of Food Products Manufacturing Firms in Turkey

ABSTRACT

This study compares the financial performance of food manufacturing firms among Turkey's second-largest 500 industrial enterprises identified by the Istanbul Chamber of Industry (ISO) between 2020 and 2023. The study was conducted using data collected from the financial reports and annual balance sheets of the identified food manufacturing firms. Data Envelopment Analysis (DEA) was used as the analysis method and an assessment was made under the assumption of input-oriented and variable returns to scale (BCC-I). In the study, inputs were determined as total assets and shareholders' equity, while outputs were determined as net sales. Ten large food companies whose data were accessed were included in this study. The findings of the analysis provide a better understanding of the financial structure, competitive position, and growth potential of food sector firms in Turkey. In addition, discussions on the reasons for differences in firms' financial performance provide important insights into the overall dynamics and competitive conditions in the sector. The outputs of the research are important in terms of providing useful information for investors and managers in their financial decision-making processes and showing the financial and competitive situation of firms in the sector. As a result, a comprehensive evaluation of the financial performance of firms engaged in the manufacture of food products,

monitoring developments and changes in the sector creates a database for firms, and contributes to their achievement of long-term sustainability goals. In this context, the study not only examines the economic efficiency of the firms but also provides a ranking according to the financial performance results of the firms within the food sector in which they operate.

Keywords: Istanbul Chamber of Industry, Food Manufacturing Firms, Data Envelopment Analysis (DEA).

1. GİRİŞ

Gıda üreticileri sektörü, istihdam, dış ticaret payı ve milli gelir ile doğrudan, ticaret, tarım, hizmet, enerji, sanayi, ulaştırma gibi sektörlerle ise dolaylı olarak ekonomiye etkisi olan bir sektördür (Şahin, 2022 :1409). Gıda sektörü, Türkiye'nin ekonomik yapısında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu sektör ülkenin toplam ihracatını arttıran ve döviz girdisi sağlayan bir sektör olarak göze çarpmaktadır. (Bashimov vd., 2017:38). Bu dinamik sektör, yalnızca ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma açısından değil, aynı zamanda toplum sağlığı açısından da hayati bir öneme sahiptir. Gıda ürünleri imalatı yapan firmaların finansal performansları, bu firmaların rekabetçi gücünü, piyasa konumunu ve uzun vadeli iş yapabilme kapasitelerini göstermektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'de gıda ürünleri imalatı alanında faaliyet gösteren firmaların finansal göstergeleri üzerine yapılan bu çalışma, sektördeki rekabeti ve zorlukları daha iyi anlamak adına bizlere veriler sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki gıda imalatı yapan firmaların finansal performanslarını karşılaştırılması ve verimsiz çalışan firmalar için gerekli politika önerilerinin getirilmesidir.

2. Gıda ve Tarım Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Gıda sektörü, insanların beslenme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tarımsal hammaddelerin işlenmesi, paketlenmesi, depolanması ve dağıtılması gibi ekonomik faaliyetleri kapsar. Bu sektör, tarımsal üretime bağımlı olup, iklim koşulları ve doğal afetler gibi faktörlerden etkilenmektedir. Sektörde teknolojik gelişmeler verimliliği artırırken, ürün çeşitliliğine de katkı sağlamaktadır (Yurdakul, 2025:49-50).

Türkiye'de tarım sektörü, ekonomik ve sosyal açıdan çok büyük önem taşımaktadır. Bu sektör ülke nüfusunun temel gıda ihtiyaçlarını karşılayan yanı sıra, beslenme güvenliğinin sağlanmasına da önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca, sektör yaratılan istihdam sayesinde işgücü piyasasına katkı sağlamakta, sanayi sektörü ile arz ve talep ilişkileri kurarak ekonomik etki-leşimi güçlendirmektedir. Bu özellikleriyle tarım sektörü, makroekonomik politikaların belirlenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Demir vd., 2023:63). Aynı zamanda, tarım ve gıda sektörü sanayi sektörüne hammadde sağlayarak, milli geliri arttırarak ülke toplumunun sosyal ve ekonomik yaşamında önemli bir yer tutmaktadır (Sarı, 2022:184).

Türkiye' de tarıma dayalı sanayinin gelişiminin, gayrisafi milli hasıla, istihdam ve ihracat üzerinde olumlu etkileri vardır. Gelişmiş bir (gıda ve tarıma dayalı) sanayi sektörü, iş yeri, istihdam ve katma değer üretiminde önemli rol oynamaktadır. Ülke genelinde toplam tarım ürünlerinin yaklaşık %30-%40'ı bu sanayilerde işlenerek mamul hale getirilmekte; bu da bölgesel gelişimi, istihdamı ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasını desteklemektedir (Kadakoğlu ve Karlı, 2022:51).

Gıda, yaşamın vazgeçilmez temel unsurlarından biri olup, birçok hanehalkının bütçesinin önemli bir kısmını oluşturur. Bu nedenle, gıda fiyatlarındaki enflasyon, hem tüketiciler hem de üreticiler üzerinde ciddi etkiler yaratabilir. Gıda fiyatlarının yükselmesiyle birlikte, tüketicilerin harcanabilir gelirlerinin büyük bölümü gıda harcamalarına yönelir ki bu da diğer mal ve hizmetlere olan talebi azaltabilir. Özellikle, harcanabilir gelirleri yüksek olan haneler için, gıda fiyatlarındaki artış alım gücü kaybını hızlandırabilir. Ayrıca, gıda talebindeki ani artışlar, diğer sektörlerde talep daralmasına ve kârlılıkların azalmasına neden olabilir. Bu durumun, ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olabilir (Daşdemir, 2023:16).

Yakın zamanda yaşanan pandemi süreci, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini daha derinden etkilemiştir. Sektörel riskler, doğrudan yabancı yatırım akışlarının azalması, ticaret hacminde azalma ve ara mal ile hammadde fiyatlarındaki yükseliş, üretim miktarını sınırlandırmıştır. Bu dönemde özellikle gıda, hizmet, teknoloji, enerji ve ulaşım gibi sektörlerde fiyat artışları belirgin hale gelmiş, döviz kuru artışları ise ulusal paranın değer kaybına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler, makroekonomik göstergelerde bozulmalara yol açmakta ve dünya ticaretinde duraksamalara sebep olmaktadır (Bostan ve Karadağ, 2023:499).

Tarım sektörü, ekonomik kalkınma ve sürdürülebilirlik açısından stratejik öneme sahip olup, gelişimine ve desteklenmesine yönelik çeşitli teşvik politikaları uygulanmaktadır. Bu politikaların etkin ve sürdürülebilir seviyede olması, sektörün büyüme-

sini teşvik etmektedir. Bu nedenle, tarımsal desteklerin sürekliliği ve etkinliğinin sağlanması ile birlikte, maliyetlerin kontrol altında tutulması ve sürdürülebilirlik ilkeleri açısından son derece önemli konulardır (Oğul, 2022:45-46).

Son on yılda ise, dünya genelinde gıda sanayi ve perakende sektörleri önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak, küresel ölçekte spekülasyon faaliyetleri ve haksız kazanç girişimleri, ekonomik ortamı olumsuz etkileyerek, yetersiz erişim ve açlık gibi ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar, Türkiye’de de kendini gösterir hale gelmiş olup, temel ihtiyaçların yüksek kar amacıyla fiyatlandırılması, ekonomik riskleri artırmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği, nüfus artışı, üretimin yetersiz kalması, Çin ve Hindistan gibi büyük ekonomilerde artan refah seviyeleriyle oluşan talep yükselişi, tarımsal arazilerin azalması gibi faktörler, gıda fiyatlarının sürekli artmasına neden olmaktadır. (Karakaya, 2023:24-25).

Tüm bu dinamikler, tarım sektörünün stratejik önemini vurgulamakta ve sürdürülebilir gelişim için bütüncül politikaların, ekonomik kayıtların ve üretim planlamalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3. Analiz Yöntemi ve Veri Seti

Çalışmada analiz yöntemi olarak Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemlerinden BCC modeli girdi yönelimli olarak kullanılmıştır (BCC-I). Burada öncelikle analiz yöntemi anlatılacak daha sonra veri setinden bahsedilecektir.

3.1. Veri Zarflama Analizi (VZA)

Veri Zarflama Analizi (VZA), 1978’de Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından tanımlanmış, homojen firmaların veya karar verme birimlerinin göreceli verimliliğini ölçen etkili bir yöntemdir. VZA, girdi ve çıktılar üzerinde önceden ağırlık olmaksızın çoklu girdi ve çıktı sağlayan KVB’lerin verimliliğini değerlendirme yeteneği ile popülerlik kazanmış bir yöntemdir. (Kuah and Wong: 2011:500).

VZA (Veri Zarflama Analizi), belirli bir çıktı miktarını en az girdi kullanımıyla veya belirli bir girdi seviyesinde en yüksek çıktıyı elde eden karar birimlerinin (KB) etkin sınırlarını çizerek ölçen, non-parametrik bir yöntemdir. Bu yaklaşım, benzer girdilere karşılık benzer çıktılar üreten homojen karar birimleri arasındaki etkinlikleri değerlendirmeye yöneliktir. En büyük avantajı, herhangi bir varsayıma ihtiyaç duymadan, tüm girdi ve çıktı değişkenlerini aynı anda analiz ederek etkinlik seviyelerini belirlemesidir. Ayrıca, girdiler ve çıktılar arasındaki ilişkilerin fonksiyonel biçimlerde ifade edilmesini gerektirmez. Buna karşılık, parametrik yöntemlerin önde gelen örneği olan regresyon analizinde, değişkenler arasındaki ilişkiyi önceden bilmek ve normallik gibi varsayımların sağlanması gerekir. Ayrıca, regresyon analizi ortalama başarıyı ölçerken, VZA en iyi üretim performansını hedef alır. Bu yöntemde, etkin olmayan karar birimlerinin etkinliklerini artırmak amacıyla, zayıf yönleri tespit edilerek, etkin karar birimleriyle benzerlik göstererek belirlenen hedefler doğrultusunda öneriler sunulur (Yücel, 2024:113).

VZA, her KVB’yi yalnızca en iyi KVB’lerle karşılaştırarak etkinlik sınırını belirler ve bu sınır üzerinden diğer KVB’lerin etkinliğini ölçer. Bu analizde iki farklı model (CCR-BCC) kullanılabilir. Bu modeller girdilere veya çıktılarına göre yönelimli olarak kurulabilir; girdilerin kontrolü azsa çıktı yönelimli, çıktılar kontrol edilemiyorsa girdi yönelimli bir model tercih edilmelidir. En fazla çıktının en az girdilerle üretilmesi isteniyorsa, toplamsal veya yönelimsiz modeller kullanılmaktadır (Özden, 2008:169-170).

En yaygın olarak uygulanan iki temel VZA modeli genellikle Charnes ve diğerlerinin (1978) adını taşıyan CCR modeli ve Banker, Charnes ve Cooper’ın (1984) adını taşıyan BCC modeli olarak ayırt edilir. Bu iki model sırasıyla ölçeğe göre sabit getiri (CRS) ve ölçeğe göre değişken getiri (VRS) varsayımları altında etkinlik ölçümleri elde etmekte ve böylece iki tür zarflama yüzeyi ortaya çıkarmaktadır. İlk modelin etkinlik skoru, girdi-çıkıtı konfigürasyonu ve faaliyetlerin büyüklüğünden kaynaklanan verimsizlikleri ölçen genel teknik etkinlik temsili etmektedir. İkinci model ise sadece yönetimsel düşük performansı yansıtan saf bir teknik etkinlik skoru ile sonuçlanmaktadır (Rabar, 2017:1773).

VZA’da farklı modelleme yaklaşımları, ölçeğin türüne göre ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri olarak iki ana kategoride sınıflandırılmaktadır. Girdi odaklı modellerde, KVB’lerin kullandığı girdi miktarlarına göre etkinlik sınırları belirlenirken, çıktı odaklı modellerde ise çıktı miktarlarına göre etkinlik durumu belirlenip girdi miktarları sabit tutulurken çıktıların maksimize edilmesi hedeflenir. (Toğrul,2024:112).

Araştırmada analiz yöntemi olarak ölçeğe göre değişken getiri (BCC-I) varsayımı altında girdi odaklı Veri Zarflama Analizi (VZA) kullanılmıştır. girdiler aktif toplam ve özkaynaklar olarak belirlenirken, çıktılar net satışlar olarak belirlenmiştir. Verilerine erişilen 10 büyük gıda firması bu araştırmaya dahil edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye’deki gıda sektörü firmalarının mali yapılarını, rekabetçi konumlarını ve büyüme potansiyellerini daha iyi anlamaya olanak tanımaktadır.

VZA modelleri, ölçek etkilerinin tipi ve model yapısına göre iki ana kriter çerçevesinde sınıflandırılmaktadır. Ölçek etkinliği açısından, modelde varsayılan kabul edilen ölçek etkilerine ilişkin assumptions belirlenir; bu doğrultuda, sabit getiri varsayımını içeren CCR modeli veya değişken getiri varsayımını içeren BCC modeli tercih edilir. Ayrıca, modelin odak noktası olarak girdi veya çıktı bazlı olup olmayacağına da karar verilir (Apan vd., 2018:121).

3.2. Araştırmanın Veri Seti

Araştırmada Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemlerinden girdi yönelimli ölçeğe göre değişken getiri varsayımı (BCC-I) kullanılmıştır. Araştırmada (aktif toplam ve özkaynaklar) girdi değişkenler olarak kabul edilirken, çıktı değişkenler olarak (net satışlar) kullanılmıştır. Çalışma dönemi 2020-2023 yıllarıdır ve çalışma dönemi boyunca yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmaya İstanbul Sanayi Odası (İSO)'na kayıtlı ikinci büyük 500 firma arasında en büyük ciroya sahip 10 gıda firması dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından yayınlanan yıllık finansal verilerden elde edilmiştir.

4. Bulgular

Analiz sonuçları bu başlık altında 2020-2023 yılları için tablolarda gösterilmiş ve her tablonun altına o yıla ait firma verilerinin analiziyle ilgili yorumlar eklenmiştir.

Tablo 4.1. Çalışmada Kullanılan Firmaların Listesi ve Kısaltmaları (2020-23)

Sıra	Firma Adı	Kısaltma
2020		
1	Söke Değirmencilik San. ve Tic. A.Ş.	Söke
2	Gürsoy Tarımsal Ürün. Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Gürsoy Tarım
3	Antepsan Kuruyemiş Ltd.Şti.	Antepsan Kuruyemiş
4	Karadeniz Kardeşler Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Karadeniz Kardeşler Gıda
5	Hasbil Tarım Ürünleri İhracat İthalat Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.	Hasbil Tarım
6	Unsan Un San. ve Tic. A.Ş.	Unsan Un
7	Erçal Fındık Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	Erçal Fındık
8	Bolacalar Un Yem Yağ Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Bolacalar Un
9	Altıncılık Gıda ve Süt San. Tic. A.Ş.	Altıncılık Gıda
10	Anı Bisküvi Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Anı Bisküvi
2021		
1	Işık Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	Işık Tarım
2	Bolacalar Un Yem Yağ Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Bolacalar Un
3	Poyraz Fındık Enteg. San. ve Tic. A.Ş.	Poyraz Fındık
4	Oruçoğlu Yağ San. ve Tic. A.Ş.	Oruçoğlu Yağ
5	Özgün Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.	Özgün Gıda
6	Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş.	Dardanel
7	Gürsoy Tar. Ürün. Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Gürsoy Tarım
8	Teksüt Süt Mamülleri San. ve Tic. A.Ş.	Teksüt Süt
9	Söke Değirmencilik San. ve Tic. A.Ş.	Söke Değirmencilik
10	Unsan Un San. ve Tic. A.Ş.	Unsan Un
2022		
1	Söke Değirmencilik San. ve Tic. A.Ş.	Söke
2	Arslantürk Tarım Ürün. San. İhr. ve İth. A.Ş.	Arslantürk Tarım
3	Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş.	Dardanel
4	Bolacalar Un Yem Yağ Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Bolacalar Un
5	Çamlı Yem Besicilik San. ve Tic. A.Ş.	Çamlı Yem

6	Unsan Un San. ve Tic. A.Ş.	Unsan Un
7	Beşan Nişasta Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Beşan Nişasta
8	Unat Yağ Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Unat Yağ
9	Oruçoğlu Yağ San. ve Tic. A.Ş.	Oruçoğlu Yağ
10	Beşler Et Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Beşler Et
2023		
1	Bor Şeker A.Ş.	Bor Şeker
2	Beşler Et Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Beşler Et
3	Söke Değirmencilik San. ve Tic. A.Ş.	Söke Değirmencilik
4	Sukkar Şeker Üretim A.Ş.	Sukkar Şeker
5	Ahmet Ak Gıda ve Tüketim Maddeleri Sanayi ve Pazarlama Ltd. Şti.	Ahmet Ak Gıda
6	Erçal Fındık Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	Erçal Otomotiv
7	Antepsan Kuruyemiş Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Antepsan Kuruyemiş
8	Arslantürk Tarım Ürün. San. İhr. ve İth. A.Ş.	Arslantürk Tarım
9	Sürsan Su Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	Sürsan Su
10	Öztürk Fındık Gıda Petrol Tar. Ürün. Ltd Şti	Öztürk Fındık

Tablo 4.1.' de İstanbul Sanayi Odası (İSO)'na kayıtlı ikinci büyük 500 firma arasında en büyük ciroya sahip 10 gıda firması her yıl için ayrı ayrı gösterilmiştir.

Tablo 4.2. 2020- Yılında Analizde Kullanılan Değişken Verileri

2020	Aktif Top.	Özkaynaklar	Net Satışlar
Söke	134.509.676	301.516.726	572.284.453
Gürsoy Tarım	62.802.993	422.134.914	557.149.248
Antepsan Kuruyemiş	56.530.359	274.087.877	569.836.694
Karadeniz Kardeşler Gıda	49.480.342	170.260.218	560.803.849
Hasbil Tarım	72.522.965	421.345.190	1.787.040.015
Unsan Un	41.409.293	400.313.669	572.368.651
Erçal Fındık	89.749.429	388.511.536	1.027.882.423
Bolacalar Un	159.862.095	229.778.965	514.069.206
Altınkılıç Gıda	27.561.778	291.494.738	466.517.184
Anı Bisküvi	404.139.949	505.179.767	482.094.015

Tablo 4.2.' de İstanbul Sanayi Odası (İSO)'da gıda sektöründe faaliyet gösteren 2020 yılında ikinci büyük 500 firma arasında en yüksek ciroya sahip 10 firmanın girdi (Aktif Top, Özkaynaklar) ve çıktı değişkenleri (Net Satışlar) gösterilmiştir. Bu verilerle 2020 yılı için yapılan VZA-BCC-I analiz sonuçları ve bulgular aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.3. 2020 yılı için Analiz Bulguları (BCC-I)

No.	DMU	Score	Rank	Reference(Lambda)
1	Söke Değirmencilik	0,57248	9	Karadeniz Kardeşler Gıda 0,991 Hasbil Tarım 0,009
2	Gürsoy Tarımsal	0,59774	8	Karadeniz Kardeşler Gıda 0,368 Hasbil Tarım 0,042 Altınkılıç Gıda 0,589
3	Antepsan Kuruyemiş	0,77563	4	Karadeniz Kardeşler Gıda 0,682 Hasbil Tarım 0,03 Altınkılıç Gıda 0,288
4	Karadeniz Kardeşler Gıda	1	1	Karadeniz Kardeşler Gıda 1
5	Hasbil Tarım	1	1	Hasbil Tarım. 1
6	Unsan Un	0,75352	5	Karadeniz Kardeşler Gıda 0,002 Hasbil Tarım 0,08 Altınkılıç Gıda 0,918
7	Erçal Fındık	0,68441	7	Karadeniz Kardeşler Gıda. 0,619 Hasbil Tarım 0,381

8	Bolacalar Un	0,74097	6	Karadeniz Kardeşler Gıda.	1
9	Altınkılıç Gıda	1	1	Altınkılıç Gıda	1
10	Anı Bisküvi	0,33703	10	Karadeniz Kardeşler Gıda.	1

Tablo 4.3. verileri incelendiğinde 2020 yılında analize dahil edilen 10 gıda ürünleri firmasının VZA-BCC-I odaklı yaklaşıma göre yapılan analizleri sonucunda, bu yılda 3 firmanın tam etkinlik skoruna ulaştığı görülmektedir. 7 firmanın bu yılda yeterli etkinlik skoruna ulaşamadığı görülmüştür. Bu yılda ortalama etkinlik skorunun 0.74 olduğu tespit edilmiş ve analize dahil edilen firmaların %50 sinin bu ortalama etkinlik skorunun altında kaldıkları görülmüştür. 2020 yılında referans kümesinde en fazla referans alınan firmanın Karadeniz Kardeşler Gıda San. ve Tic. A.Ş. olduğu görülmektedir. 2020 yılında en kötü performansı gösteren firma ise Söke Değirmencilik San. ve Tic. A.Ş'dir.

Tablo 4.4. 2021- Yılında Analizde Kullanılan Değişken Verileri

2021	Aktif Top.	Özkaynaklar	Net Satışlar
Işık Tarım	196.270.113	1.564.882.845	988.713.745
Bolacalar Un	279.284.575	513.326.632	907.061.571
Poyraz Fındık	33.277.472	340.701.022	912.253.837
Oruçoğlu Yağ	29.378.553	215.248.294	867.496.801
Özgün Gıda	36.007.333	1.937.791.644	878.236.789
Dardanel	988.587.145	1.520.904.557	806.583.112
Gürsoy Tarım	146.851.445	668.226.548	808.826.075
Teksüt Süt	172.940.399	428.927.090	827.961.092
Söke Değirmencilik	147.662.017	378.265.884	781.214.741
Unsan Un	103.222.345	749.138.596	990.202.562

Tablo 4.4.' de İstanbul Sanayi Odası (İSO)'da gıda sektöründe faaliyet gösteren 2021 yılında ikinci büyük 500 firma arasında en yüksek ciroya sahip 10 firmanın girdi (Aktif Top, Özkaynaklar) ve çıktı değişkenleri (Net Satışlar) gösterilmiştir. Bu verilerle 2021 yılı için yapılan VZA-BCC-I analiz sonuçları ve bulgular aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.5. 2021 yılı için Analiz Bulguları (BCC-I)

No.	DMU	Score	Rank	Reference(Lambda)
1	Işık Tarım	0,51911	7	Poyraz Fındık 0,019 Unsan Un 0,981
2	Bolacalar Un	0,63536	5	Poyraz Poyraz 0,884 Oruçoğlu Yağ 0,116
3	Poyraz Fındık	1	1	Poyraz Poyraz 1
4	Oruçoğlu Yağ	1	1	Oruçoğlu Yağ 1
5	Özgün Gıda	0,84189	4	Poyraz Fındık 0,24 Oruçoğlu Yağ 0,76
6	Dardanel	0,14153	10	Oruçoğlu Yağ 1
7	Gürsoy Tarım	0,32212	9	Oruçoğlu 1
8	Teksüt	0,50183	8	Oruçoğlu Yağ 1
9	Söke Değirmencilik	0,56904	6	Oruçoğlu Yağ 1
10	Unsan Un	1	1	Unsan Un 1

Tablo 4.5. verileri incelendiğinde 2021 yılında analize dahil edilen 10 gıda ürünleri firmasının VZA-BCC-I odaklı yaklaşıma göre yapılan analizleri sonucunda, bu yılda 3 firmanın tam etkinlik skoruna ulaştığı görülmektedir. 7 firmanın bu yılda yeterli etkinlik skoruna ulaşamadığı görülmüştür. Bu yılda ortalama etkinlik skorunun 0.65 olduğu tespit edilmiş ve analize dahil edilen firmaların %60 ının ortalama etkinlik skorunun altında kaldıkları görülmüştür. 2021 yılında referans kümesinde en fazla

referans alınan firmanın Oruçoğlu Yağ San. ve Tic. A.Ş. olduğu görülmektedir. 2021 yılında en kötü performans gösteren firmanın Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş.' olduğu görülmektedir.

Tablo 4.6. 2022- Yılında Analizde Kullanılan Değişken Verileri

2022	Aktif Top.	Özkaynaklar	Net Satışlar
Söke	566.187.263	1.025.784.306	2.456.180.335
Arslantürk Tarım	140.370.569	1.211.580.159	1.970.255.161
Dardanel	2.080.457.197	3.788.642.766	1.921.284.685
Bolacalar Un	563.702.604	966.059.984	2.012.269.387
Çamlı Yem	45.686.234	1.140.410.984	1.898.806.120
Unsan Un	176.559.205	1.286.049.067	2.277.657.962
Beşan Nişasta	432.425.933	1.142.983.656	1.850.530.398
Unat Yağ	598.006.388	1.284.868.824	4.815.192.657
Oruçoğlu Yağ	172.297.593	622.595.951	1.587.764.794
Beşler Et	144.099.128	693.584.977	1.549.433.869

Tablo 4.6.' da İstanbul Sanayi Odası (İSO)'da gıda sektöründe faaliyet gösteren 2022 yılında ikinci büyük 500 firma arasında en yüksek ciroya sahip 10 firmanın girdi (Aktif Top, Özkaynaklar) ve çıktı değişkenleri (Net Satışlar) gösterilmiştir. Bu verilerle 2022 yılı için yapılan VZA-BCC-I analiz sonuçları ve bulgular aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.7. 2022 yılı için Analiz Bulguları (BCC-I)

No.	DMU	Score	Rank	Reference(Lambda)
1	Söke Değirmencilik	0,78067	7	Unat Yağ
2	Arslantürk Tarım	0,81944	6	Çamlı Yem
3	Dardanel	0,1824	10	Unat Yağ
4	Bolacalar Un	0,73464	8	Unat Yağ
5	Çamlı Yem Besicilik	1	1	Çamlı Yem
6	Unsan Un.	0,83733	5	Çamlı Yem
7	Beşan Nişasta	0,59189	9	Unat Yağ Gıda
8	Unat Yağ	1	1	Unat Yağ Gıda
9	Oruçoğlu Yağ	1	1	Oruçoğlu Yağ
10	Beşler Et	1	1	Beşler Et

Tablo 4.7. verileri incelendiğinde 2022 yılında analize dahil edilen 10 gıda ürünleri firmasının VZA-BCC-I odaklı yaklaşıma göre yapılan analizleri sonucunda, bu yılda 4 firmanın tam etkinlik skoruna ulaştığı görülmektedir. 6 firmanın bu yılda yeterli etkinlik skoruna ulaşamadığı görülmüştür. Bu yılda ortalama etkinlik skorunun 0.79 olduğu tespit edilmiş ve analize dahil edilen firmaların %40 ının ortalama etkinlik skorunun altında kaldıkları görülmüştür. 2022 yılında referans kümesinde en fazla referans alınan firmanın Unat Yağ Gıda San. ve Tic. A.Ş. olduğu görülmektedir. 2022 yılında en kötü performans gösteren firmanın Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş.' olduğu görülmektedir.

Tablo 4.8. 2023- Yılında Analizde Kullanılan Değişken Verileri

2023	Aktif Top.	Özkaynaklar	Net Satışlar
Bor Şeker	4.145.579.192	4.867.475.189	3.452.666.645
Beşler Et	640.615.799	1.726.380.193	2.980.943.947
Söke Değirmencilik	1.570.198.912	2.270.511.413	4.219.629.390
Sukkar Şeker	1.936.922.578	3.791.343.658	3.156.206.117
Ahmet Ak Gıda	294.013.844	824.244.989	2.837.989.321

Erçal Otomotiv	2.144.065.688	3.502.773.280	6.721.411.927
Antepsan Kuruyemiş	1.415.311.818	2.416.345.199	2.727.952.545
Arslantürk Tarım	239.402.710	2.649.999.381	2.711.638.498
Sürsan Su	2.914.770.444	3.596.459.259	2.873.442.875
Öztürk Fındık	54.785.635	860.463.982	2.584.957.912

Tablo 4.8.' de İstanbul Sanayi Odası (İSO)'da gıda sektöründe faaliyet gösteren 2023 yılında ikinci büyük 500 firma arasında en yüksek ciroya sahip 10 firmanın girdi (Aktif Top, Özkaynaklar) ve çıktı değişkenleri (Net Satışlar) gösterilmiştir. Bu verilerle 2023 yılı için yapılan VZA-BCC-I analiz sonuçları ve bulgular aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.9. 2023 yılı için Analiz Bulguları (BCC-I)

No.	DMU	Score	Rank	Reference(Lambda)			
1	Bor Şeker	0,25644	9	Ahmet Ak Gıda	0,842	Erçal Fındık Otomotiv	0,158
2	Beşler Et	0,54675	5	Ahmet Ak Gıda	0,857	Erçal Fındık Otomotiv	0,043
3	Söke Değirmencilik	0,78274	4	Ahmet Ak Gıda	0,644	Erçal Fındık Otomotiv	0,356
4	Sukkar Şeker.	0,27529	8	Ahmet Ak Gıda	0,918	Erçal Fındık	0,082
5	Ahmet Ak Gıda	1	1	Ahmet Ak Gıda	1		
6	Erçal Otomotiv	1	1	Erçal Fındık	1		
7	Antepsan	0,34111	7	Ahmet Ak Gıda	1		
8	Arslantürk Tarım	0,49611	6	Erçal Otomotiv	0,031	Öztürk Fındık Gıda	0,969
9	Sürsan Su	0,23598	10	Ahmet Ak Gıda	0,991	Erçal Otomotiv	0,009
10	Öztürk Fındık	1	1	Öztürk Fındık	1		

Tablo 4.9. verileri incelendiğinde 2023 yılında analize dahil edilen 10 gıda ürünleri firmasının VZA-BCC-I odaklı yaklaşıma göre yapılan analizleri sonucunda, bu yılda 3 firmanın tam etkinlik skoruna ulaştığı görülmektedir. 7 firmanın bu yılda yeterli etkinlik skoruna ulaşamadığı görülmüştür. Bu yılda ortalama etkinlik skorunun 0.59 olduğu tespit edilmiş ve analize dahil edilen firmaların %60 ının ortalama etkinlik skorunun altında kaldıkları görülmüştür. 2023 yılında referans kümesinde en fazla referans alınan 2 firmanın Erçal Fındık Otomotiv San. ve Ahmet Ak Gıda ve Tüketim Maddeleri Sanayi ve Pazarlama Ltd. Şti..olduğu görülmektedir. 2023 yılında en kötü performans gösteren firmanın Sürsan Su Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.' olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında 2020-2023 yılları arasında gerçekleştirilen VZA-BCC-I odaklı performans analizleri, gıda sektöründeki firmaların sürdürülebilirlik ve etkinlik seviyelerinin yıllar bazında değişim gösterdiğini ortaya koymuştur. Analiz sonuçlarına göre, en yüksek ortalama etkinlik skoru 2022 yılında (0.79) kaydedilirken, 2023 yılında ise bu skor 0.59'a gerilemiştir. Bu durum, sektör genelinde 2022 yılından 2023 yılına geçişte etkinlikte bir azalma olduğunu göstermektedir. Ayrıca, her yıl sadece birkaç firma tam etkinlik seviyesine ulaşabilmiş, özellikle 2020 ve 2021 yıllarında bu rakam 3 firma ile sınırlı kalmıştır. Bu da, yüksek etkinlik seviyelerine ulaşmanın sektör genelinde zor olduğunu göstermektedir.

Referans firmaları her yıl değişmekle birlikte, 2020-2021 ve 2022 yıllarında tek bir firmanın daha fazla referans gösterilme durumu söz konusuyken 2023 yılında en çok referans gösterilen firma sayısı ikiye çıkmıştır ve bu firmalar eşit sayıya referans gösterilmiştir. Bu durum, sektör genelinde performans farklılıklarının ve dengesizliklerin devam ettiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, performans açısından dalgalanmalar yaşayan firmalar bulunduğu gibi, bazı firmaların performanslarında ciddi düşüşler veya gelişmeler gözlemlenmiştir. Bu bağlamda sektörün genel performans seviyelerini yükseltmek amacıyla sürekli ve düzenli performans izleme ve değerlendirme çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Böylece, firmaların güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek, daha etkili ve sürdürülebilir iyileştirme stratejileri geliştirilip uygulanabilir. Düşük performans gösteren firmalar için ise, özel iyileştirme programları ve kapasite geliştirme girişimleri hayata geçirilmelidir. Ayrıca, firmaların sürdürülebilirlik ve yenilikçilik alanındaki stratejilerini güçlendirmeleri önemlidir. Bu kap-

şamda, teknolojik yeniliklerin kullanımı ve sürdürülebilirlik raporlarının düzenli hazırlanması gibi uygulamalar, performansı olumlu yönde etkileyebilir. Son olarak, Ar-Ge faaliyetleri ve inovasyon süreçleri desteklenerek, firmaların ürün ve süreçlerini geliştirmeleri sağlanmalı, böylece sektör genelindeki performans yükselişi sürdürülebilir hale getirilmelidir. Genel anlamda, sektör performansını artırmak ve rekabet gücünü güçlendirmek amacıyla, sürekli iyileştirme, inovasyon ve bilgi paylaşımı ilkeleri temel alınmalı ve bu yönlerde faaliyetler hayata geçirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Apan M., Alp İ. ve Öztel A. (2018). Veri zarflama analizi (VZA) ve çok nitelikli fayda teorisi (Maut) yöntemleri ile finansal etkinliklerin karşılaştırmalı analizi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(18), 115-140.
- Bashimov, G., Çiçek, R., ve Aydın, A. (2017). Türk gıda sanayiinin dış ticaret yapısının analizi. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(5), 38-54.
- Bostan, F. ve Karadağ, M. (2023). Covid-19 pandemi krizinin Türkiye ekonomisi üzerine sektörel etkileri: BIST sektör endeksleri örneği. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 24(2), 497-512. DOI: 10.31671/doujournal.1249334
- Daşdemir, E. (2023). Türkiye Ekonomisinde Döviz Kurunun Gıda Fiyatlarına Etkisi ve Döviz Kurunun Sürdürülebilir Gıda Güvencesi İçin Önemi, Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD), 9(1), 14-26.
- Demir, O., Gültekin G.Ç. ve Uzundumlu A.S. (2023). The place and importance of agriculture in the Turkish economy, Journal of Animal Science and Economics, 2(2): 62-69.
- Kadakoğlu, B., ve Karlı, B. (2022). Türkiye ekonomisinde tarıma dayalı sanayinin önemi ve gelişim süreci. Turkish Journal of Science and Engineering, 4(1), 50-59. <https://doi.org/10.55979/tjse.1107524>
- Karakaya U. (2023). Türkiye'de 2003-2020 döneminde gıda sektöründe ihracat ve ithalatın istihdam üzerindeki etkileri. TOGÜ-TURHAL Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 22-40.
- Kuah C.T., and Wong K.Y. (2011). Efficiency assessment of universities through data envelopment analysis. World Conference on Information Technology, 2011(3), 499-506. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2010.12.084>
- Oğul, B. (2022). Tarımsal destekler ve tarımsal üretim ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bulgular, Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 8(1), 44-56.
- Özden, Ü.H. (2008). Veri zarflama analizi (VZA) ile Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin etkinliğinin ölçülmesi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 37(2), 167-185.
- Rabar, D. (2017) An overview of data envelopment analysis application in studies on the socio-economic performance of OECD countries, Economic Research-Ekonomika Istraživanja, 30(1), 1770-1784, DOI: 10.1080/1331677X.2017.1383178
- Sarı, S. (2022) Türkiye'de tarım sektörünün yeri ve önemi: V. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi,, 15-17 Eylül 2022, Bursa, 183-194.
- Şahin, A. (2022). "Türk gıda üreticileri sektörünün e7 ülkeleri ile karşılaştırmalı finansal analizi, 2010- 2020 dönemi oran analizi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 8(62), 1409-1421. <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63848>
- Toğrul, E. K. (2024). Mobil uygulama pazarında veri zarflama analizi. Çankırı Karatekin Üniversitesi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (1), 107-134. doi: 10.18074/ckuibfd.136095
- Yurdakul, Ş. (2025). Türkiye'de gıda sektörü ithalatının ampirik analizi: Makro İktisat Konuları, Yaz Yayınları-2025, Afyonkarahisar , 49-66.
- Yücel, L., İ. (2024). AB ülkelerinin iyi ülke sıralamalarının aylak tabanlı veri zarflama analizi yöntemi ile yeniden değerlendirilmesine ilişkin bir uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 25(2): 101-129. <https://doi.org/10.24889/ifede.1493822>

